

T. C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OSMANLI KİRÂAT ÂLİMLERİ

ABDULLAH AKYÜZ

2501120908

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ABDULLAH EMİN ÇİMEN

İSTANBUL 2016

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ABDULLAH AKYÜZ

Numarası : 2501120908

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

Danışmanı : PROF. DR. ABDULLAH EMİN ÇİMEN

Tez Savunma Tarihi : 31.05.2016

Saati : 11:00

Tez Başlığı : "OSMANLI KIRAAT ALİMLERİ"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ABDULLAH EMİN ÇİMEN		Kobul
2- DOÇ. DR. KERİM BULADI		Kabul
3- YRD. DOÇ. DR. SÜLEYMAN AYDIN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. MURAT SÜLÜN		
2- YRD. DOÇ. DR. SELAHATTİN BAYRAM		

ÖZ

OSMANLI KİRÂAT ÂLİMLERİ

ABDULLAH AKYÜZ

Bu tezde Osmanlı döneminde Anadolu ve Balkanlar coğrafyasında yaşamış, kırâat ilmi hususunda eser yazmış veya yazmamış bütün kırâat âlimleri araştırılmıştır. Bunun için yaklaşık iki yüz yirmi yazma, üç yüz matbu, yirmi iki yayınlanmamış tez, seksen beş makale ve yetmiş ansiklopedi maddesi olmak üzere yedi yüz civarında kaynağa başvurulmuştur. Sonuç olarak dokuz yüz yetmiş civarında kırâat âlimi ve üç yüz civarında da kırâat eseri hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kırâat, Osmanlı, kırâat âlimleri

ABSTRACT
THE QIRÂAT SCHOLARS OF OTTOMAN EMPIRE
ABDULLAH AKYÜZ

In our thesis we try to aim all qirâat scholars, whether had script or not, who lived in Anatolia and geography of Balkans during the Ottoman Empire. Fort his we search through out nearly 20 manuscript, 300 puplished and 22 not puplished thesis, 85 article and 70 encylopedia all more than 700 resources have been referred. As a result we have gathered information about 970 qirâat scholars and 300 qirâat scripts.

Key words: Qirâat, Ottoman Empire, qirâat scholars

ÖNSÖZ

Kullarına şu fani dünya hayatında ayırım yapmaksızın nimetlerini gönderen ve verdiği nimetlere şükredenlere ahirette kat kat fazlasını lutfeden Allah'ın adıyla başlıyorum. Tüm övgüler yüce kitabını yedi harf üzere indiren, o kitabı kolaylaştıran ve kolayınıza geleni okuyun buyuran Yüce Allah'a aittir. Salât ve selam O kitabı bize en güzel şekilde öğreten ve açıklayan, okunuşunda ihtilaf etmememizi bize öğütleyen Efendimize, onun arkadaşlarına ve onların yolundan gidenlere olsun.

Kırâat ilmi, ilimlerin en üstünüdür. Bu ilimle meşgul olanlar da insanların en şereflieleridir. Bu ilme hizmet etmiş değerli şahsiyetlerin hayat hikâyelerini sonraki nesillere aktararak onları yaşatmak ta bizlerin vazifesidir. Bizden öncekiler bu görevi yerine getirmeye gayret göstermiş, Efendimiz (s.a.v.)'den kendi dönemlerine kadar bu ilme hizmet etmiş kurrâların hayat hikâyelerinin nakledildiği müstakil eserler kaleme almışlardır. Fakat görülmektedir ki bu durum Osmanlı döneminde kesintiye uğramıştır. Bu dönem içerisinde Kırâat ilmine gönül vermiş âlimlerin hayat hikâyelerini nakleden müstakil bir eser, ne Osmanlı döneminde ne de sonrasında kaleme alınmamıştır. Bu durumun büyük bir eksiklik olduğu açıktır. Bu eksikliğin giderilmesi için kapsamlı bir çalışmanın yapılması gerekli olmuştur. İşte elinizdeki eser bu eksikliği bir nebze de olsa gidermek için kaleme alınmıştır. Amacımız Osmanlı döneminde Kur'ân'a hizmet etmiş değerli şahsiyetlerin adlarını yaşatarak onlara hizmet etmek ve bu vesileyle Allah'ın rızasına nail olabilmektir.

Eserimizde Osmanlı Kırâat âlimlerini inceledik. Bunu yaparken Anadolu ve Balkanlar coğrafyasında yetişmiş veya bu topraklara bir müddet de olsa yerleşmiş âlimleri esas aldık. Osmanlı tarafından fethedilen Suriye-Mısır gibi eskiden beri ilim geleneği süregelen bölge âlimlerini eserimize dâhil etmedik.

Yine eserimizde Cumhuriyet devrinden önce vefat eden âlimleri inceledik. Osmanlı döneminde yetişmiş olup Cumhuriyet döneminde vefat etmiş olanları bu çalışmaya almadık. Bu kişilerin Cumhuriyet dönemi kırâat âlimleri hakkında yapılacak bir çalışmada ele alınmasının daha uygun olacağını düşündük.

Kaynaklarda kırâat okuduğuna veya bu ilme vâkıf olduğuna dair bilgi bulunan her âlimi bu esere eklemeye çalıştık. Ayrıca kırâatla ilgili eser yazmış olan âlimleri, kaynaklarda haklarında her hangi bir bilgi bulunmasa da eserimize ekledik. Tecvit

eseri yazanlar arasından kırâatçı olduğu kaynaklarda geçen kişileri de çalışmamıza dahil ettik. Fakat tecvit yazdığı halde kırâat ilminde behresi olduğuna dair bir bilgi bulamadığımız müellifleri esere eklemedik.

Osmanlı'nın bütün dönemlerini kapsayan bir çalışmaya karar vermemiz işimizi güçleştirdi. Çalıştığımız bu alanda -Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun **İlmi Kırâat Mensupları** adlı notları dışında- daha önce yazılmış müstakil bir esere rastlayamadık. Biyografi çalışmalarında da meşhur olanlar dışında Kırâat âlimlerine pek yer verilmediğini gördük. Bulduğumuz az sayıda kırâat âlimiyle yetinip çalışmayı sonlandırmayı uygun bulmadık. Yeni kaynak arayışı içine girdik. Bu vesileyle Türkiye'deki il ve ilçelerin tarihleri, meşhur şahsiyetleri, abide ve mezarlık kitâbeleri hakkında yazılan eserleri incelemeye karar verdik. Bu durum çalışmanın epey uzamasına sebep oldu. Ayrıca çalışmanın tam olması için kırâat yazmalarının incelenmesi ve bu hususta sadece ismi ve eseri tespit edilenlerle yetinilmeyip genel bir taramanın yapılması gerekliydi. Bütün bu araştırmalar iki seneyi aşkın bir sürede ancak tamamlanabildi.

Tezimizin giriş kısmında kırâat ilmi ve tarihçesi konularına, birinci bölümde Osmanlı'da kırâat ilminin gelişim seyri ve kırâat eğitim mekânları mevzularına yer verdik. İkinci bölümde kırâate dair eser vermiş âlimleri, üçüncü bölümde de kırâat eseri yazmamış kırâat âlimlerini ele aldık.

Bu çalışmaya birlikte başladığımız merhum Sıtkı Gülle Hocaefendiye Allah'tan rahmet diliyorum. Bu ana kadar bize emeği geçen bütün hocalarımıza şükranlarımı arz ediyorum. Özellikle bu çalışmanın tamamlanmasında ve güzelleşmesinde katkılarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Abdullah Emin imen Hocaefendiye teşekkür ediyorum. Yine bu çalışmamız esnasında istifade ettiğimiz kurumlardan Süleymaniye, Beyazıt, Millet, Konya Bölge Yazma Eserler ve İsam kütüphaneleri ile Yazmalar ve MÜİFK siteleri çalışanlarına teşekkür ediyorum.

Abdullah Akyüz

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	xxxviii
GİRİŞ	1
I. TEZİN METODU VE KAYNAKLARI	1
II. KİRÂAT İLMİ VE TARİHÇESİ	3
1. Tanımı	3
2. Konusu	4
3. Gayesi	4
4. Faydası	4
B. Kırâat İlminin Tarihçesi	4
1. Kırâatlerin Ortaya Çıkışı	4
2. Osmanlı'ya Kadar Kırâat İlmi	5
a. Kırâat İlminin Tedvini	6
b. Kırâat İlminin Yayılışı	7
c. Osmanlı'ya Kadar Ortaya Çıkan Kırâat Tarikleri	7

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'DA KİRÂAT

I. OSMANLI'DA KİRÂAT İLMİNİN GELİŞİM SEYRİ	9
A. İbnü'l-Cezerî Öncesi	9
B. İbnü'l-Cezerî'nin Katkıları	10
C. Fetih Sonrası	11
D. Ahmed el-Mesyerî Dönemi	12
E. Ali el-Mansûrî Dönemi	12
F. Meslekler Dönemi	13
II. OSMANLI'DA KİRÂAT EĞİTİM MEKÂNLARI	14
A. Dâru'l-Kurrâlar	14
1. Dâru'l-Kurrâların Yapısı ve Unsurları	16
2. Dâru'l-Kurrâlarda Okunan Dersler ve Kitaplar	18
3. Dâru'l-Kurrâlarda İlmî Gerileme	19
B. Diğer Mekânlar	19

1. Camiler:.....	19
2. Tekke ve Zaviyeler:.....	20
3. Türbeler:.....	20
4. Evler:.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

KİRÂATE DAİR ESER VERMİŞ ÂLİMLER

I. KİRÂATÇI OLARAK MEŞHUR OLUP KİRÂATE DAİR ESER VERMİŞ ÂLİMLER.....	22
A. HİCRÎ VIII. ASIR ÂLİMİ	22
MÜ'MİN B. ALİ (Ö. 799)	22
B. HİCRÎ IX. ASIR ÂLİMLERİ.....	23
1. İBNÜ'L-CEZERÎ (Ö. 833/1429)	23
2. EBUBEKİR AHMED İBNÜ'L-CEZERÎ (Ö. 835/1432)	43
C- HİCRÎ X. ASIR ÂLİMLERİ.....	46
1. ÖMER EFENDİ (Ö. 907/1501-02).....	46
2. CAMİİ CEDİD İMAMI (Ö. 918/1512)	46
3. SÜRMELİZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 920/1515).....	47
4. SÂDİK HALİFE (Ö. 926/1520).....	48
5. MUHAMMED EFENDİ (ŞEYHZÂDE KOCAVÎ) (Ö. 950/1543).....	49
6. AHMED BARLAVÎ (Ö. 951/1544).....	50
7. MUHAMMED B. MUHAMMED EZ-ZEYNÎ (Ö. 951/1544).....	51
8. EMİR HOCA Ö. (963/1556).....	51
9. MUHAMMED B. ALİ BİRGİVÎ (Ö. 981/1573).....	52
10. HAMDULLAH B. HAYREDDİN (Ö. 983/1575).....	54
11. AHMED B. ŞEYH MUHYİDDİN EL-HATÎB (Ö. 992/1584-85).....	56
12. YUSUF B. GÜVENDİK (Ö. 10/16. ASIR)	57
13. ŞEYHU'L-KURRÂ HASAN EFENDİ (Ö. 10/16. ASIR)	57
D. HİCRÎ XI. ASIR ÂLİMLERİ.....	57
1. AHMED B. MUHAMMED MANİSAVÎ (Ö. 1000/1592)	57
2. HÜSEYİN B. HASEN SİROZÎ (Ö. 1000/1592).....	58
3. MUHAMMED B. HÜSAM DEDE AYASLUĞÎ (Ö. 1003/1595)	59
4. SÛFİZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 1024/1615).....	60

5. MAHMUD EFENDİ (RUMİYE ŞEYHİ) (Ö. 1048/1639)	60
6. MUHAMMED B. AHMED EL-AVFÎ (Ö. 1052/1642)	61
7. HÜSEYİN B. ALİ AMASÎ HÜSEYNÎ (Ö. 1068/1657-58)	65
8. HÜSEYİN B. İSKENDER (MOLLA) (Ö. 1084/1673)	67
9. MUHAMMED B. HALİL İSLAMBULÎ (Ö. 1085/1675)	67
10. ŞABAN EFENDİ (Ö. 1097/1686)	68
11. ŞEKER MEHMED EFENDİ SULTAN İMAMI (Ö. 1099/1688)	69
12. ÖMER B. MUSTAFA (Ö. 11/17. ASIR)	70
E. HİCRÎ XII. ASIR ÂLİMLERİ	70
1. AYİNEZÂDE MUHAMMED ŞEMSÜDDİN (Ö. 1100/1688)	70
2. İBRAHİM B. MUSTAFA (Ö. 1109/1697-98)	71
3. MARAŞLI MUHAMMED B. YAHYA (Ö. 1133/1720-21)	72
4. ALİ MANSÛRÎ EFENDİ (Ö. 1134/1721)	73
5. HASAN EFENDİ (Ö. 1136/1723-24)	76
6. MUHAMMED ŞAKİR EFENDİ (Ö. 1139/1726-27)	77
7. DAMADZÂDE SÜLEYMAN EFENDİ (Ö. 1140/1728)	77
8. MUSTAFA B. HASAN İSLAMBULÎ (Ö. 1145/1733)	78
9. KÖPRÜLÜZÂDE ABDULLAH PAŞA (Ö. 1148/1735-36)	79
10. MEHMED EFENDİ (Ö. 1149/1736-37)	81
11. MUSTAFA b. ABDURRAHMAN İZMİRÎ (Ö. 1155/1742)	81
12. HALİL B. SALİH AKKİRMANÎ (Ö. 1159/1746)	84
13. SÜLEYMAN EFENDİ (Ö. 1163/1750)	84
14. HAFİZ MAHMUD EFENDİ (Ö. 1166/1753)	85
15. YUSUFZÂDE ABDULLAH HİLMÎ EFENDİ (Ö. 1167/1754)	87
16. AHMED ATTAR EFENDİ (Ö. 1167/1753-54)	91
17. MUHAMMED B. MUSTAFA NA'ÎMÎ (Ö. 1172/1758)	91
18. İSMAİL B. MUSTAFA (Ö. 1172/1758)	92
19. HAMİD b. ABDÜLFETTAH el-PALUVÎ (Ö. 1173/1759)	93
20. EMİN MEHMED EFENDİ (SEYYİD-HACI) (Ö. 1174/1760)	94
21. HAŞİM B. MUHAMMED MAĞRİBÎ (Ö. 1179/1765-66)	95
22. İSMAİL NAZÎF B. HÜSEYİN İMAMZÂDE (Ö. 1180/1766-67)	98

23. AHMED İZMİRÎ (YEMİŞÇİZÂDE) (Ö. 1185/1771-72).....	98
24. EBUBEKİR B. MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1187/1773)	99
25. MUSTAFA HÜSEYNÎ ERMENEKÎ (Ö. 1188/1774).....	100
26. MUHAMMED B. SELİM (Ö. 1188/1774).....	101
27. KABASAKAL HALİL EFENDİ (Ö. 1190/1776)	101
28. AHMED EFENDİ KÜÇÜK HAFİZ (Ö. 1193/1779-80).....	102
29. HACI MUHAMMED KURRA EFENDİ (Ö. 1195/1780-81).....	103
30. MUHAMMED B. MAHMUD EFENDİ (Ö. 12/18. ASIR).....	103
31. VELİYYÜDDİN B. ALİ (Ö. 12/18. ASIR).....	104
F. HİCRÎ XIII. ASIR ÂLİMLERİ.....	104
1. ŞUMNULU HAFİZ HİLMİ EFENDİ (Ö. 1200/1785).....	104
2. HAFİZ HÜSEYİN RİZEVÎ (Ö. 1201/1786-87)	105
3. AHMED RÜŞDİ (YUSUF İMAMZÂDE) (Ö. 1217/1802-03)	105
4. AHMED B. HASAN BOZKİRÎ (1220/1805).....	106
5. MUHAMMED COŞKUN EFENDİ (Ö. 1230/1815).....	107
6. REİSÜ'L-KURRÂ MEHMED DİYARBAKİRÎ (Ö. 1235/1820)	108
7. HİFZÎ ARİF MUHAMMED İSTANBULÎ (Ö. 1238/1822).....	108
8. İBRAHİM B. ABDULLAH (Ö. 1244/1828)	111
9. REİSÜ'L-KURRÂ ABDULLAH EYYÛBÎ (Ö. 1252-1836)	111
10. MOLLA MEHMED EMİN EFENDİ (Ö. 1275/1858-59)	113
11. MEHMED B. MUSTAFA DUHANÎZÂDE (Ö. 1296/1879).....	116
12. MEHMED EMİN EFENDİ (Ö. 1298/1881).....	117
13. İSMAİL B. SALİH YENİŞEHRİ (Ö. 1299/1881-82)	117
G. HİCRÎ XIV. ASIR ÂLİMLERİ.....	117
1. HACI HAFİZ HALİL DEDE (Ö. 1305/1888).....	117
2. DEBRELİ ABDÜLKERİM EFENDİ (Ö. 1305/1887)	118
3. ALİ RIZA EFENDİ (Ö. 1309/1892).....	119
4. KALE İMAMI ZÂDE OSMAN EFENDİ (Ö. 1314/1897)	119
5. MUSTAFA NİYAZİ EFENDİ (Ö. 1327/1909).....	119
6. SİVASLI YUSUF ZİYAÜDDİN EFENDİ (1327/1909).....	121
7. AHMED EFENDİ (HACI ZİYAEDDİN) (Ö.1333/1915).....	122
8. ZİLELİ MUHAMMED HAMDİ (1333/1915)	123

9. SÜLEYMAN VEHBİ EFENDİ (Ö. 1334/1916)	123
H. YAŞADIĞI ASIR BELLİ OLMAYAN ÂLİMLER.....	125
1. GÜZEL BABA ABDÜLKERİM B. MUSTAFA	125
2. MEHMED KURRÂ	125
3. ÖMER LÜTFİ B. HÜSEYİN.....	126
4. MUHAMMED B. AHMED İSTANBULÎ.....	126
5. MOLLA İSMAİL.....	126
6. BİLAL RÛMÎ	126
7. FAKİHZÂDE MUHAMMED BOZKIRÎ.....	127
II. KIRÂATÇI OLARAK MEŞHUR OLMADIĞI HALDE KIRÂATE DAİR ESER YAZMIŞ ÂLİMLER.....	127
A. HİCRÎ IX. ASIR ÂLİMLERİ.....	127
1. MOLLA FENÂRÎ (Ö. 834/1431)	127
2. MOLLA GÜRÂNÎ (Ö. 893/1488)	129
B. HİCRÎ X. ASIR ÂLİMLERİ	132
1. TAŞKÖPRİZÂDE AHMED EFENDİ (Ö. 968/1561).....	132
2. KURT MEHMED EFENDİ (Ö. 996/1588)	133
C. HİCRÎ XI. ASIR ÂLİMİ	134
MUHAMMED B. BEDREDDİN MÜNŞÎ (Ö. 1001/1592).....	134
D. HİCRÎ XII. ASIR ÂLİMLERİ	135
1. HÂCİB ZÂDE MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1100/1689)	135
2. KÖPRÜLÜZÂDE NUMAN PAŞA (Ö. 1131/1719)	136
3. SÜLEYMAN FAZİL EFENDİ (Ö. 1134/1722)	138
4. SAÇAKLIZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 1145/1732)	140
5. CARULLAH VELİYYÜDDİN EFENDİ (Ö. 1151/1738-39).....	142
6. MUHAMMED B. İSMAİL İZMİRÎ (Ö. 1160/1747)	144
7. DÂVÛD-İ KARSÎ (Ö. 1169/1756).....	145
8. MUSTAFA B. ÖMER KURŞUNLUZÂDE (Ö. 1190/1776)	146
9. İSMAİL B. MUHAMMED KONEVÎ (Ö. 1195/1783).....	147
E. HİCRÎ XIII. ASIR ÂLİMLERİ	148
1. MUHAMMED SAİD DARENDEVÎ (Ö. 1210/1795).....	148
2. FETHULLAH MUSULÎ (Ö. 1214/1800)	149

3. SEYYİD MUHAMMED EFENDİ ARABÎ (Ö. 1221/1806)	150
4. KETTÂNÎZÂDE MAHMUD (Ö. 1239/1824)	150
5. YAVAŞÇAZÂDE HÂŞİM EFENDİ (Ö. 1240/1825)	151
6. MOLLA HALİL SİİRDÎ (Ö. 1259/1843)	152
7. HALİL B. ABDULLAH BURDURÎ (Ö. 1269/1853)	153
8. GÖRDESLİ HACI HALİL EFENDİ (Ö. 1291/1874)	154
F. HİCRÎ XIV. ASIR ÂLİMLERİ	155
1. HACI TORUN EFENDİ (Ö. 1302/1885)	155
2. KİLİSLİ ABDULLAH ENVERÎ EFENDİ (Ö. 1303/1886)	156
3. HAFİZ HÜSEYİN AVNÎ KASABZÂDE (Ö. 1332/1914)	157
4. HOCAZÂDE AHMED HİLMİ BEY (Ö. 1332/1914)	157
5. ÖMER ZİYAEDDİN DAĞISTANÎ (Ö. 1340/1921)	158
III. SURET YAZAN KIRAAT ÂLİMLERİ	160
A. HİCRÎ XII. ASIR ÂLİMİ	160
HAFİZ MUHAMMED EMİN EFENDİ (Ö. 1192/1778)	160
B. HİCRÎ XIII. ASIR ÂLİMLERİ	161
1. MUHAMMED TEVFİK EFENDİ (Ö. 1246/1830-31)	161
2. MUHAMMED B. ARİF (1260/1843)	161
3. MUHAMMED B. HALİL EDİRNEVÎ (Ö. 1295/1878)	162
C. HİCRÎ XIV. ASIR ÂLİMLERİ	162
1. TÛTÛNCÛZÂDE HÜSEYİN HÛSNÛ EFENDİ (Ö. 1304/1889)	162
2. EĞİNLİ MUHAMMED HULUSÎ EFENDİ (Ö. 1336/1918)	162
3. İSMAİL HAKKI B. ABDURRAHMAN SÛZÎ (Ö.1339/1921)	164
4. HAFİZ HALİD EFENDİ (Ö. 14. ASIR)	165
5. HAFİZ İSMAİL EFENDİ (Ö. 14. ASIR)	165
D. YAŞADIĞI ASIR BELLİ OLMAYAN ÂLİMLER	165
1. EDİRNELİ HAFİZ ALİ EFENDİ	165
2. HAFİZE BİNTİ EBUBEKİR	166
IV. YAZARI BELLİ OLMAYAN KIRÂAT ESERLERİ	166
A. SURETLER	166
B. ASIM KIRÂATİ HAKKINDA YAZILAN ESERLER	167
C. RESMÎ MUSHAF İLE İLGİLİ ESERLER	169

D. DÂD HARFİYLE İLGİLİ ESERLER	170
E. DİĞER ESERLER.....	171

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİRÂAT ESERİ YAZMAMIŞ OSMANLI KİRÂAT ÂLİMLERİ

A. HİCRÎ IX. ASIR ÂLİMLERİ.....	175
1. KASIM B. YAKUB (HATİB) (Ö. 895/1490)	175
2. ŞEYH IVAZ (Ö. 9/15. ASIR)	175
3. ŞEYH SÜLEYMAN (Ö. 9/15. ASIR)	175
4. ŞEYH AHMED B. RECEP (Ö. 9/15. ASIR).....	175
5. ALİ PAŞA (Ö. 9/15. ASIR)	176
6. İMAM SAFER ŞAH (Ö. 9/15. ASIR)	176
7. MUHAMMED B. İLYAS (Ö. 9/15. ASIR).....	176
8. MAHMUD B. İLYAS (Ö. 9/15. ASIR).....	176
9. EBU SAİD B. BEŞELMİŞ B. MENTEŞE (Ö. 9/15. ASIR)	176
10. AHMED B. HÜSEYİN SİVASÎ (Ö. 9/15. ASIR)	176
11. HATİP YAKUP B. ABDULLAH (Ö. 9/15. ASIR).....	177
12. EMİNÜDDİN MUHAMMED ET-TEBRİZÎ (Ö. 9/15. ASIR).....	177
B. HİCRÎ X. ASIR ÂLİMLERİ	177
1. MOLLA NİKSÂRÎ MUHAMMED B. İBRAHİM (Ö. 901/1496).....	177
2. ALÂEDDİN ALİ EFENDİ (Ö. 907/1501-02)	178
3. ÖMERZÂDE (Ö. 907/1501-02)	178
4. MOLLA HÜSAM TELLAKOĞLU (Ö. 918/1512).....	179
5. DEDECİKOĞLU (Ö. 926/1520)	179
6. KİLİTÇİZÂDE (Ö. 926/1520).....	179
7. UBEYDULLAH MEHMED B. YAKUB (Ö. 936/1530)	179
8. MEHMED EFENDİ (VAİZ ARAB) (Ö. 938/1531).....	180
9. MUSLİHİDDİN MUSTAFA (MUALLİMZÂDE)(Ö. 940/1533).....	181
10. MUHYİDDİN MEHMED B. HATİB KASIM (Ö. 940/1534).....	182
11. MEHMED EFENDİ (KÜÇÜK PİR) (Ö. 942/1535-36).....	183
12. MUHYİDDİN MEHMED (URCUNZÂDE) (Ö. 948/1541)	183
13. ABDÜLEVVEL EFENDİ (Ö. 950/1543)	183
14. İBRAHİM B. MUHAMMED HALEBÎ EFENDİ (Ö. 955/1548).....	184
15. ÖMER EFENDİ (Ö. 967/1560)	185
16. MUHAMMED TUNUSÎ-İ MAGUŞÎ (Ö. 969/1562)	185
17. ŞEYH ABDURRAHMAN MERZİFONÎ (Ö. 971/1564).....	185

18. ŞEYH ALİ ACLÛNÎ (Ö. 972/1564-65)	186
19. HATİP SİNANÜDDİN YUSUF EFENDİ (Ö. 973/1566).....	186
20. ABDURRAHMAN B. MUSTAFA (Ö. 976/1569)	187
21. MUSTAFA EFENDİ BOSTANZÂDE (Ö. 977/1570).....	187
22. ALİ ARABÎ EFENDİ (Ö. 977/1569-70)	188
23. İZNİKÎZÂDE MUHAMMED EFENDİ (Ö. 977/1569-70).....	188
24. ŞEYHU'L-KURRÂ AZİZ EFENDİ (Ö. 983/1575)	189
C. HİCRÎ XI. ASIR ÂLİMLERİ.....	189
1. MEHMED EFENDİ (ACEMZÂDE) (Ö. 1002/1593)	189
2. ALÂEDDİN EFENDİ (Ö. 1003/1595)	189
3. ŞEYH MEHMED EFENDİ (Ö. 1005/1596).....	190
4. AHMED B. MUHARREM EFENDİ (Ö. 1005/1596).....	190
5. ŞEYH EBUBEKİR HALİFE (Ö. 1005/1596)	190
6. İSMAİL B. KEMAL (Ö. 1005/1596-97).....	190
7. AHMED EFENDİ MESYERÎ (Ö. 1006/1598).....	191
8. MAHMUD EFENDİ (Ö. 1012/1603)	191
9. MUSLİHUDDİN EFENDİ (Ö. 1013/1604-5)	192
10. BAŞİZÂDE ABDÜLKADİR EFENDİ (Ö. 1015/1606-7)	192
11. HAFİZ AHMED EFENDİ (Ö. 1024/1615)	192
12. HÜSAMEDDİN EFENDİ (Ö. 1025/1616).....	192
13. MEHMED EFENDİ DÂRU'L-KURRÂ ŞEYHİ (Ö. 1025/1616).....	193
14. MUSTAFA B. ALİ (Ö. 1032/1623).....	193
15. MUSTAFA ÇELEBİ (Ö. 1037/1628).....	194
16. SALBAŞ HASAN EFENDİ (Ö. 1039/1630).....	194
17. MEHMED EFENDİ (EVLİYA) (Ö. 1045/1636).....	194
18. ŞEYH YUNUS (Ö. 1046/1637).....	195
19. ŞEYH HALİL (Ö. 1046/1637).....	195
20. MUSTAFA HALİFE (Ö. 1046/1637).....	196
21. ŞEYH YAKUB EFENDİ (Ö. 1052/1642)	196
22. MUHAMMED B. OSMAN (KEÇİ) (Ö. 1054/1644)	196
23. YUSUF EFENDİ (Ö. 1057/1647).....	197
24. REİSÜ'L-KURRÂ YUSUF EFENDİ (Ö. 1062/1652)	197
25. HAFİZ ABDURRAHMAN EFENDİ (Ö. 1070/1660)	198
26. SUN'ULLAH EFENDİ (Ö. 1070/1660).....	198
27. ŞEYHU'L-KURRÂ MEHMED EFENDİ (Ö. 1078/1667).....	198

28. HAFİZ AHMED EFENDİ (Ö. 1083/1672)	198
29. SULTAN İMAMI MEHMED EFENDİ (Ö. 1083/1672).....	199
30. ALİ B. RESUL (Ö. 1089/1678).....	199
31. HAFİZ ŞABAN EFENDİ (Ö. 1090/1679).....	200
32. ALİ A'REC EFENDİ (Ö. 11/17. asır)	200
33. MANSUR EFENDİ (Ö. 11/17. ASIR).....	200
34. MUHAMMED BEBÂÎ (Ö. 11/17. ASIR)	200
35. İBRAHİM EFENDİ (Ö. 11/17. ASIR)	200
36. REİSÜ'L-KURRÂ HÜSEYİN EFENDİ (Ö. 11/17. ASIR).....	201
37. NİŞANCI İMAMI MEHMED EFENDİ (Ö. 11/17. ASIR)	201
D. HİCRÎ XII. ASIR ÂLİMLERİ	201
1. HASAN EFENDİ (BALAT ŞEYHİ) (Ö. 1100/1688)	201
2. İBRAHİM EFENDİ SULTAN İMAMI (Ö. 1102/1691)	202
3. SULTAN İMAMI ALİ EFENDİ (Ö. 1103/1692).....	202
4. ŞEYHU'L-KURRÂ HASAN EFENDİ (Ö. 1104/1693).....	203
5. AHMED EFENDİ (AMMECİ ÇELEBİ) (Ö. 1108/1696-97).....	203
6. İBRAHİM B. SÜLEYMAN (Ö. 1120/1708).....	203
7. HAFİZ MEHMED EFENDİ (Ö. 1122/1710)	204
8. HACI HÜSEYİN EFENDİ (Ö. 1128/1716).....	204
9. HAFİZ MEHMED KEVKEB (Ö. 1129/1717)	204
10. REİSÜ'L-KURRÂ MEHMED EFENDİ (Ö. 1130/1718)	205
11. ABDULLAH EFENDİ (Ö. 1130/1718).....	205
12. ŞEYHU'L-KURRÂ MEHMED GİRİDÎ (Ö. 1131/1719)	205
13. ÖMER B. MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1134/1722).....	206
14. MEHMED EFENDİ (Ö. 1134/1722)	206
15. HASAN EFENDİ (Ö. 1134/1722)	206
16. MUSTAFA B. ZEYNELABİDİN (Ö. 1135/1723).....	207
17. ARABZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 1136/1723)	207
18. İBRAHİM FEYZÎ EFENDİ (Ö. 1136/1724)	207
19. SULTAN İMAMI ABDULLAH EFENDİ (Ö. 1140/1727)	208
20. ŞEYHULİSLAM MEHMED EFENDİ (Ö. 1141/1728).....	208
21. SEYYİD ALİ B. SALİH EFENDİ (Ö. 1141/1728-29).....	209
22. MUHAMMED SALİH EFENDİ (Ö. 1143/1731)	209
23. MEHMED B. MUSTAFA (ÇELEBİ İMAM) (Ö. 1144/1731-32)	209
24. ŞEYHU'L-KURRÂ HACI ÖMER EFENDİ (Ö. 1148/1735).....	210

25. MÜEZZİNZÂDE MUHAMMED EFENDİ (Ö.1151/1738-39)	210
26. HASAN EFENDİ (Ö. 1152/1739)	211
27. HACI ABDURRAHMAN EFENDİ (Ö.1154/1742)	211
28. ŞEYHU'L-KURRÂ MEHMED EFENDİ (Ö. 1155/1742).....	211
29. MUHAMMED EMİN ATIF B. MUHAMMED (Ö. 1156/1743).....	211
30. MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1157/1744).....	211
31. İBRAHİM B. MEHMED (Ö. 1160/1747)	212
32. AHMED EFENDİ (Ö. 1162/1749)	212
33. HACI HÜSEYİN ERZURUMÎ (Ö. 1163/1750	212
34. SEYYİD YUSUF EFENDİ (Ö. 1163/1750)	213
35. ABDÜLBAKİ EFENDİ (Ö. 1164/1751)	213
36. ŞEYH MEHMED EFENDİ (Ö. 1165/1752).....	213
37. DEBBAĞZÂDE AHMED EFENDİ (Ö. 1165/1752)	213
38. MUSTAFA AKŞEHRÎ (1165/1752).....	214
39. SÜLEYMAN HARPUTÎ (1165/1752)	214
40. HALİL EFENDİ (Ö. 1167/1754).....	214
41. MAHMUD ANTEBÎ (1167/1754).....	215
42. HASAN KELLEZÎ (1167/1754).....	215
43. SÜLEYMAN EFENDİ (HACI) (Ö. 1168/1755)	215
44. ŞEYH AHMED HATEM EFENDİ (Ö. 1168/1755).....	215
45. MEHMED EFENDİ (Ö. 1169/1756)	216
46. HALİL EFENDİ (Ö. 1170/1756).....	216
47. EMİN MEHMED EFENDİ (ARABZÂDE) (Ö. 1171/1758)	216
48. CÛ'ÎLÎ İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1179/1766).....	216
49. MENTEŞELİ AHMED EFENDİ (Ö.1180/1766-67).....	216
50. HACI ABDURRAHMAN EFENDİ (Ö. 1181/1767)	217
51. ABDÜRREZZAK EFENDİ (Ö. 1182/1768-69).....	217
52. OSMAN EFENDİ (Ö. 1183/1769-70)	217
53. HÜSEYİN SAİD EFENDİ (FETTÂHZÂDE) (Ö. 1186/1772)	217
54. BIÇAKÇIZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 1188/1774).....	217
55. HACI ALİ EFENDİ (Ö. 1188/1774)	218
56. İBRAHİM B. ALİ RUMÎ (Ö. 1189/1775).....	218
57. TRABZONLU AHMED EFENDİ (Ö. 1191/1777).....	218
58. HAFİZ AHMED EFENDİ (Ö. 1191/1777)	218
59. FEYZULLAH EFENDİ (Ö. 1193/1779)	219

60. ÇORUMLU İSMAİL B. AHMED EFENDİ (Ö. 1193/1779).....	219
61. SEYYİD AVNULLAH EFENDİ (Ö. 1199/1785).....	219
62. HALİL AMASİ (Ö. 12/18. Asır)	219
63. HASAN ÜRGÜBÎ (Ö. 12/18. Asır)	219
64. HASAN TRABZONÎ (Ö. 12/18. Asır)	219
65. OSMAN AMİDÎ (SEB'ATÜ'S-SEYYÂRE) (Ö. 12/18. Asır).....	220
66. TAŞÇIZÂDE ALİ EFENDİ BURSAVÎ (Ö. 12/18. Asır).....	220
67. ŞEYHU'L-KURRÂ MUHAMMED EFENDİ (Ö. 12/18. Asır).....	220
68. FETİHÇİ EFENDİ (Ö. 12/18. Asır).....	220
69. İMAM ALİ EFENDİ (Ö. 12/18. Asır)	221
70. HALİL EFENDİ (12/18. Asır).....	221
71. SEYYİD MAHMUD EFENDİ (Ö. 12/18. Asır).....	221
72. HASAN B. ALİ VİDİNÎ (Ö. 12/18. Asır)	221
73. HASAN FEHMİ B. HASAN VİDİNÎ (Ö. 12/18. Asır).....	221
74. HÜSEYİN B. RAMAZAN (Ö. 12/18. Asır).....	222
75. MUHAMMED B. MUSTAFA (Ö. 12/18. Asır).....	222
76. HÜSEYİN MARAŞİ (Ö. 12/18. ASİR).....	222
77. MUHAMMED EMİN TOKADÎ (Ö. 12/18. ASİR).....	222
78. MUHAMMED B. OSMAN İZMİRÎ (Ö. 12/18. ASİR)	223
79. BAHİZZÂDE MUSTAFA EFENDİ (Ö. 12/18. ASİR).....	223
80. BENDERLİ EBUBEKİR EFENDİ (Ö. 12/18. ASİR).....	223
E. HİCRÎ XIII. ASİR ÂLİMLERİ	223
1. MAHMUD B. MUSTAFA (Ö. 1200/1786).....	223
2. İBRAHİM B. ALİ NA'LÎZADE (Ö. 1201/1787).....	223
3. OSMAN EFENDİ (ÇİL) (Ö. 1202/1787)	224
4. ŞEYHU'L-KURRÂ HASAN EFENDİ (Ö. 1204/1790).....	224
5. SALİH MEHMED EFENDİ (HACI) (Ö. 1204/1789-90)	224
6. ŞEYHU'L-KURRÂ GÜRCÜ OSMAN EFENDİ (Ö. 1204/1789).....	225
7. EHLULLAH EFENDİ (Ö. 1204/1790)	225
8. REİSÜ'L-KURRÂ SALİH EFENDİ (Ö. 1205/1790-91)	225
9. HAFİZ HÜSEYİN EFENDİ (Ö. 1206/1791-92)	225
10. EBUBEKİR B. ARİF GÜMÜŞHANEVÎ (Ö. 1207/1792-93)	225
11. MEHMED EMİN EFENDİ MELEK HAFİZ (Ö. 1208/1793)	226
12. RÜŞEN MEHMED B. ABDURRAHMAN (Ö. 1209/1795).....	226
13. ATÂULLAH MEHMED EFENDİ (Ö. 1209/1794)	227

14. İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1209/1794-95)	228
15. ŞEYHU'L-KURRÂ HACI SALİH EFENDİ (Ö. 1210/1795-96)	228
16. KURRÂ MEHMED EFENDİ (Ö. 1211/1796)	228
17. HACI HÜSEYİN EFENDİ (Ö. 1212/1797).....	228
18. ŞEYH MEHMED AHİ BABA (Ö. 1212/1797).....	228
19. AHMED EFENDİ YANIK HAFİZ (Ö. 1214/1799-1800)	229
20. HACİZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 1214/1799).....	229
21. ABDULLAH EFENDİ (Ö. 1214/1799).....	229
22. ŞEYH MUHAMMED ENESZÂDE (Ö. 1215/1800-1).....	229
23. HACI MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1215/1800-1)	230
24. ŞEYHU'L-KURRÂ MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1216/1801-2)	230
25. HARPUTLU MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1216/1801-2).....	230
26. ABDULLAH VECİHİ EFENDİ (Ö. 1219/1804)	230
27. MUSTAFA B. İBRAHİM B. SALİH (Ö. 1219/1804)	231
28. HACI İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1220/1805).....	231
29. HAFİZ MUHAMMED EMİN İSTANBULÎ (Ö. 1220/1805)	231
30. MUDANYALI ŞEMSEDDİN EFENDİ (Ö. 1220/1805)	231
31. HACI MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1221/1806)	232
32. MANİSALI ARAPZÂDE MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1221/1806).....	232
33. İSKİLİPLİ KADI MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1221/1806).....	232
34. ALİ VAHÎD (Ö. 1222/1807).....	232
35. SEYYİD HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1222/1807)	233
36. EVLİYA HAFİZ MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1222/1807)	233
37. İBRAHİM B. MUHAMMED ŞİHABÎ (Ö. 1223/1808)	233
38. HACI AHMED EFENDİ (Ö. 1225/1810)	233
39. ŞEYHU'L-KURRÂ HACI YAKUB EFENDİ (Ö. 1227/1812)	233
40. MELEK MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1227/1812).....	233
41. ABDULLAH AHISKAVÎ (Ö. 1227/1812).....	234
42. FEYZULLAH B. MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1229/1814)	235
43. ŞEYH ZEYNELABİDİN EFENDİ (Ö. 1232/1817).....	235
44. ALİ KUDSÎ (Ö. 1232/1817)	236
45. ŞEYH HACI MUSTAFA (Ö. 1232/1817).....	236
46. MUHAMMED B. ABDURRAHMAN (Ö. 1235/1820).....	236
47. HAFİZ HASAN EFENDİ (Ö. 1236/1821)	236
48. KURRÂ ABDULLAH EFENDİ (Ö. 1237/1821-22)	237

49. KİRMASTÎZÂDE AHMED EFENDÎ (Ö. 1240/1824)	237
50. HAFİZ MUHAMMED ŞAKİR EFENDÎ (Ö. 1242/1826)	237
51. ÇAMAŞIRCIZÂDE AHMED EFENDÎ (Ö. 1243/1827-28).....	237
52. BERBERZÂDE HACI MUSTAFA EFENDÎ (Ö. 1244/1828).....	237
53. KAYSERİLİ HACI MUSTAFA EFENDÎ (1245/1829).....	238
54. HAFİZ ALİ EFENDÎ (Ö. 1247/1832)	238
55. ŞEYH MÜŞTÂK-I KÂDIRÎ (Ö. 1247/1831-32).....	238
56. OSMAN EFENDÎ (KALAYCIZÂDE) (Ö. 1248/1832)	239
57. HACİBEYZÂDE MEHMED EFENDÎ (Ö. 1248/1832).....	239
58. HAFİZ MUSTAFA EFENDÎ (Ö. 1249/1833-34).....	239
59. HAFİZ ABDURRAHMAN EFENDÎ (Ö. 1249/1833-34).....	239
60. KURRÂ HACI HASAN EFENDÎ (Ö. 1252/1836)	239
61. MUHAMMED HİLMİ EFENDÎ (Ö. 1253/1837-38)	240
62. HACI HÜSEYİN ERZURUMÎ (Ö.1255/1839).....	240
63. HACI HASAN EFENDÎ (1255/1839)	240
64. KÖLE HAFİZ MUSTAFA EFENDÎ (1255/1839)	240
65. ALİ EFENDÎ (1255/1839).....	240
66. ISPARTALI HAFİZ BEKİR EFENDÎ (1256/1840)	241
67. ÇEŞMELİ HAFİZ AHMED SIDKI EFENDÎ (1258/1842)	241
68. HAFİZ YAKUB EFENDÎ (1258/1842).....	241
69. AHMED B. BİLAL (Ö. 1259/1843).....	241
70. ÖMER B. HALİL BOLUVÎ (Ö. 1260/1844).....	241
71. REİSÜ'L-KURRÂ ŞEYH KERİM (Ö. 1262/1846)	242
72. MEHMED SÂDİK EFENDÎ (Ö. 1261/1845).....	242
73. HACI HÜSEYİN EFENDÎ (Ö. 1262/1846).....	242
74. ŞUMNULU İBRAHİM HAKKI EFENDÎ (1263/1847).....	243
75. BOSNALI HAFİZ ÖMER RASİH EFENDÎ (1263/1847).....	243
76. MEHMED MURAD NAKŞİBENDÎ (Ö. 1264/1848).....	243
77. TURŞUCUZÂDE AHMED HIFZÎ EFENDÎ (Ö.1265/1849).....	244
78. AZİZ EFENDÎ (1266/1850).....	244
79. ÖMER B. ÖMER (Ö. 1267/1851)	244
80. ALANYALI HACI HAFİZ AHMED EFENDÎ (1267/1851).....	245
81. SÖĞÜTLÜ HAFİZ AHMED EFENDÎ (1267/1851).....	245
82. TABUR İMAMI BEKİR EFENDÎ (1267/1851).....	245
83. HACI VEYİS EFENDÎ (1267/1851)	245

84. HAŞİM EFENDİ (1268/1852).....	245
85. HAFİZ ARİF EFENDİ (1268/1852).....	246
86. HACI HAFİZ AHMED EFENDİ (1268/1852).....	246
87. İBRAHİM EFENDİ (1268/1852)	246
88. KAVUKÇUZÂDE MEHMED SADİK EFENDİ (1268/1852)	246
89. MEHMED SELİM EFENDİ (1269/1853)	246
90. MEHMED SELİM EFENDİ (Ö.1269/1853)	246
91. HACI HAFİZ EDHEM EFENDİ (1269/1853)	247
92. HACI MUSTAFA EFENDİ (1269/1853).....	247
93. HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (1269/1853)	247
94. HADDADZÂDE AHMED EFENDİ (Ö. 1270/1854)	247
95. BOYABATLI HACI İSMAİL EFENDİ (Ö. 1270/1853)	248
96. NEVŞEHİRLİ HACI RAŞİD EFENDİ (1270/1854)	248
97. MEHMED KÂMİL EFENDİ (1270/1854).....	248
98. HAFİZ AZİZ MAHMUD EFENDİ (1270/1854)	248
99. HAFİZ MEHMED EFENDİ (1271/1855)	248
100. HACI HÜSEYİN EFENDİ (Ö. 1272/1856).....	248
101. HAFİZ AHMED FEVZİ EFENDİ (1273/1857)	249
102. HAFİZ MEHMED HİLMİ EFENDİ (1273/1857).....	249
103. HAFİZ ALİ EFENDİ (1273/1857)	249
104. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (1273/1856-57).....	249
105. İSTANBULUN BİR KÖYÜNDEN HAFİZ (1273/1856)	249
106. DEBBAĞZÂDE HAFİZ HÜSEYİN EFENDİ (1274/1857)	250
107. KONYALI MUSTAFA SİDKİ EFENDİ (1275/1859).....	250
108. HAFİZ MAHMUD NURÎ (Ö. 1276/1860).....	250
109. İSTANBULLU MUSTAFA EFENDİ (1276/1860).....	250
110. REİSÜ'L-KURRÂ AHMED EFENDİ (Ö. 1276/1860)	250
111. HAFİZ MEHMED SAİD EFENDİ (1276/1860).....	251
112. ALAY MÜFTÜSÜ ŞABAN EFENDİ (1276/1860).....	251
113. HAFİZ İSMAİL EFENDİ (1276/1859-60).....	251
114. ABBAS EFENDİ (Ö. 1278/1861-62)	251
115. HACI ABDURRAHMAN EFENDİ (Ö.1278/1862)	251
116. HACI HAFİZ AHMED EFENDİ (1280/1863).....	252
117. MUSTAFA NECİB EFENDİ (Ö.1281/1864-65)	252
118. YUSUF EFENDİ (Ö. 1282/1865).....	252

119. MUHAMMED RAŞİD EFENDİ (Ö. 1283/1866-67).....	253
120. HAFİZ KAMİL EFENDİ (1283/1866).....	253
121. HACI HASAN EFENDİ (Ö. 1283/1867)	253
122. HAFİZ AHMED EFENDİ (1283/1867)	253
123. ANKARALI KADİZÂDE MEHMED EFENDİ (1283/1866)	254
124. FEYZULLAH EFENDİ (HAFİZ) (Ö. 1284/1867).....	254
125. AHMED FERÎD EFENDİ (Ö. 1284/1767-68)	254
126. KIRIMLI HAFİZ ŞEVKİ EFENDİ (1284/1867-68)	255
127. HAFİZ MUHAMMED RÜŞDÎ EFENDİ (Ö. 1285/1868)	255
128. AHMED ZİHNÎ B. ÖMER İSAKÇAVÎ (Ö.1285/1869)	256
129. HAFİZ ALİ EFENDİ (1285/1868)	256
130. HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ (1285/1869)	256
131. HAFİZ KADRİ EFENDİ (1285/1869)	257
132. BOLULU HAFİZ AHMED TAHİR EFENDİ (1285/1868).....	257
133. TRABZONLU HACI HÜSEYİN EFENDİ (1285/1868)	257
134. ISPARTALI HAFİZ HAMZA EFENDİ (1285/1869).....	257
135. HACI HAFİZ HASAN EFENDİ (1286/1869)	257
136. ŞUMNULUZÂDE HAFİZ HÜSNÜ EFENDİ (1286/1869).....	258
137. HAFİZ ABBAS EFENDİ (1286/1870).....	258
138. HAMLACIZÂDE SALİH EFENDİ (1286/1870).....	258
139. MEHMED HİCABÎ (Ö. 1287/1870)	258
140. HAFİZ MUHAMMED EMİN EFENDİ (Ö. 1287/1870)	258
141. HACI İBRAHİM EFENDİ (1287/1870).....	259
142. ABDÜLFETTAH ZİYA RAKİM EFENDİ (1287/1870).....	259
143. HAFİZ MUSTAFA NURİ FEHMİ EFENDİ (1287/1870).....	259
144. HAFİZ MEHMED EFENDİ (1287/1870)	259
145. BERGAMALI HAFİZ ŞAKİR EFENDİ (1287/1870)	259
146. KIRIMLI HAFİZ ABDÜLHALİM EFENDİ (1287/1870)	260
147. HAFİZ MEHMED TAHİR (Ö.1288/1871)	260
148. HACE MAHMUD EFENDİ (1288/1871)	260
149. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (1288/1871).....	260
150. MEHMED SALİM EFENDİ (1288/1871)	260
151. TATARZÂDE HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (1288/1871).....	261
152. MÜFTİZÂDE MEHMED HULUSİ EFENDİ (1289/1872)	261
153. HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (1289/1872).....	261

154. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (1289/1872).....	261
155. HAFİZ AHMED EFENDİ (1289/1872)	261
156. HAFİZ MEHMED EFENDİ (1289/1872)	262
157. İMAM HACI SADIK EFENDİ (Ö. 1290/1873).....	262
158. REİSÜ'L-KURRÂ CEMALEDİN EFENDİ (1290/1873).....	262
159. İZMİRLİ OSMAN NURİ EFENDİ (1290/1873)	262
160. SARI HAFİZ SÜLEYMAN VEHBİ EFENDİ (Ö. 1291/1874)	263
161. HAFİZ TEVFİK EFENDİ (1291/1874).....	263
162. ISPARTALI HAFİZ HÜSEYİN EFENDİ (1291/1874).....	263
163. TOKATLI HAFİZ SALİH EFENDİ (1291/1874).....	263
164. EYYÛBÎ HAFİZ MEHMED SEZÂİ EFENDİ (1291/1874).....	264
165. NİĞDELİ HAFİZ MEHMED ARİF EFENDİ (1291/1874).....	264
166. HAFİZ KAMİL EFENDİ (1291/1874).....	264
167. AMASYALI HAFİZ CEMAL EFENDİ (1291/1874).....	264
168. REİSÜ'L-KURRÂ HACI İBRAHİM EFENDİ (1291/1874).....	264
169. SAFRANBOLULU ABDULLAH EFENDİ (1291/1874).....	264
170. KAVGACIZÂDE SÜLEYMAN EFENDİ (1292/1875)	265
171. HAMMAMÎZÂDE MEHMED EMİN EFENDİ (1292/1875)	265
172. HAFİZ KADRİ EFENDİ (1292/1875)	265
173. HACI HAFİZ MEHMED EFENDİ (Ö. 1293/1876).....	265
174. KAFALİZÂDE HASAN EFENDİ (Ö. 1293/1876).....	266
175. AHMED HIFZÎ EFENDİ (Ö. 1293/1876).....	266
176. HAFİZ MEHMED SABRİ (Ö. 1297/1880).....	267
177. HAFİZ MEHMED FAHRİ EFENDİ (1297/1880)	267
178. HACEZÂDE MUSTAFA FEVZİ EFENDİ (Ö. 1297/1880).....	267
179. İSMAİL HAKKI B. İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1297/1880)	267
180. ZEKERİYYA B. SELMAN EFENDİ (Ö. 1297/1880).....	267
181. BOLULU HASAN FEHMİ EFENDİ (1297/1880)	268
182. HAFİZ MEHMED MEDHÎ (Ö. 1298/1881)	268
183. İBRAHİM EDHEM B. EBUBEKİR (Ö. 1298/1881).....	268
184. HAFİZ ARİF EFENDİ (Ö. 1298/1881).....	268
185. HAFİZ OSMAN EFENDİ (1298/1881).....	269
186. EDREMİTLİ HAFİZ MEHMED EFENDİ (1298/1881).....	269
187. ABDULLAH SERMEST EFENDİ (Ö. 1299/1882).....	269
188. HAFİZ HAYRİ EFENDİ (1299/1882)	270

189. AKİF EFENDİ (1299/1882)	270
190. HAFİZ OSMAN BESİM EFENDİ (1299/1882)	271
191. TRABZONLU HAFİZ İSMAİL EFENDİ (1299/1882).....	271
192. ALİ B. İBRAHİM NİKSARÎ (Ö. 13/19. Asır)	271
193. HÜSEYİN BORÎ (Ö. 13/19. Asır)	271
194. MUHAMMED GÖÇMENÎ (Ö. 13/19. Asır).....	272
195. YALDIZ KURRÂ MUSTAFA EFENDİ (Ö. 13/19. Asır).....	272
196. HASAN B. OSMAN ÇERKEŞÎ (Ö. 13/19. Asır).....	272
197. SALİH ED-DARÎR (Ö. 13/19. Asır)	272
198. HAYYATZÂDE MUHAMMED EFENDİ (Ö. 13/19. Asır).....	272
199. BEKİR ED-DARÎR EL-AMİDÎ (Ö. 13/19. Asır).....	273
200. MUHAMMED SALİH AMİDÎ (Ö. 13/19. Asır).....	273
201. SEYYİD MUSTAFA EFENDİ MUVAKKİT (Ö. 13/19. Asır)	273
202. HÜSEYİN B. HAMZA AYAŞÎ (Ö. 13/19. Asır)	273
203. İBRAHİM EFENDİ (Ö. 13/19. Asır).....	274
204. HASEN B. MUSTAFA (Ö. 13/19. Asır)	274
205. DENİZLİLİ MUSA EFENDİ (Ö. 13/19. Asır).....	274
206. ELMALILI HASAN EFENDİ (Ö. 13/19. Asır)	274
207. ZÜLFİZÂDE ABDULLAH EFENDİ (Ö. 13/19. Asır).....	274
208. CANBAZZÂDE HALİL SIRRÎ EFENDİ (Ö. 13/19. Asır).....	275
209. HACI DERVİŞ EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR).....	275
210. İBRAHİM NESİP EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR)	275
211. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR).....	276
212. REİSÜ'L-KURRÂ ALİ EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR)	276
213. MUSTAFA ABDULLAH EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR).....	276
214. MEHMET TAHİR EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR)	276
215. KAL'AVİZÂDE MUSTAFA EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR)	276
216. MUHAMMED EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR)	276
217. NEVŞEHİRLİ SÜLEYMAN EFENDİ (13/19. ASIR).....	277
218. HAFİZ HÜSNÜ EFENDİ (13/19. ASIR)	277
219. HACI HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR)	277
220. REVANİCİZÂDE HAFİZ HÜSEYİN EFENDİ (13/19. ASIR).....	277
221. SOĞANÎZÂDE HAFİZ SALİH EFENDİ (13/19. ASIR)	277
222. HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR)	277
223. HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR).....	278

224. KAVASZÂDE HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR).....	278
225. KAPUDANZÂDE AHMED EFENDİ (13/19. ASIR).....	278
226. HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR).....	278
227. HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR).....	278
228. HAFİZ HASAN EFENDİ (13/19. ASIR).....	278
229. MERCAN MEKTEBİ HOCASI (13/19. ASIR).....	279
230. HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR).....	279
231. KAYSERİLİ HAFİZ İSMAİL EFENDİ (13/19. ASIR).....	279
232. HAFİZ ABDÜLFETTAH EFENDİ (13/19. ASIR).....	279
233. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (13/19. ASIR).....	279
234. HAFİZ İSMAİL EFENDİ (13/19. ASIR).....	279
235. YAZICI HAFİZ RAŞİD EFENDİ (13/19. ASIR).....	280
236. ABANALI HAFİZ HASAN EFENDİ (13/19. ASIR).....	280
237. HAFİZ LATİF EFENDİ (13/19. ASIR).....	280
238. GALATALI HAFİZ BAHİR EFENDİ (13/19. ASIR).....	280
239. HAFİZ AHMED EFENDİ (13/19. ASIR).....	280
240. HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR).....	280
241. HAFİZ SALİH EFENDİ (13/19. ASIR).....	281
242. HAFİZ KEMAL EFENDİ (13/19. ASIR).....	281
243. AYAŞLI HAFİZ AHMED EFENDİ (13/19. ASIR).....	281
244. ZİLELİ HAFİZ ESAD EFENDİ (13/19. ASIR).....	281
245. HAFİZ MUSTAFA NURİ EFENDİ (13/19. ASIR).....	281
246. HAFİZ MAHMUD EFENDİ (13/19. ASIR).....	282
247. AYDINLI HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR).....	282
248. ÇANKIRILI MUSTAFA EFENDİ (13/19. ASIR).....	282
249. RECEP EFENDİ (13/19. ASIR).....	282
250. İSMAİL HAKKI EFENDİ (13/19. ASIR).....	282
251. NECİP EFENDİ (13/19. ASIR).....	282
252. HAFİZ HÜSEYİN EFENDİ (13/19. ASIR).....	283
253. FINDIK HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (13/19. ASIR).....	283
F- HİCRÎ XIV. ASIR ÂLİMLERİ.....	283
1. HACI YUSUF EFENDİ (Ö. 1300/1883).....	283
2. ÇARŞAMBALI HAFİZ ALİ EFENDİ (1300/1883).....	284
3. HAFİZ ALİ EFENDİ (1300/1883).....	284
4. HAFİZ MESTAN FEVZÎ (Ö. 1301/1884).....	284

5. HAFİZ ZİYA EFENDİ (1301/1884)	284
6. HACI HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (1301/1884)	285
7. HAFİZ HÜSEYİN ŞERİF EL-HİFZÎ (Ö. 1302/1885)	285
8. BABADAĞLI MEHMED NASUHİ EFENDİ (1302/1885)	285
9. ŞEYH İBRAHİM EFENDİ (1302/1885)	285
10. HAMİD B. ABDULLAH HALİDÎ (Ö. 1303/1886)	285
11. HAFİZ OSMAN FEVZİ (Ö. 1303/1886)	286
12. HAFİZ MEHMED SADIK EFENDİ (1303/1886)	286
13. HAFİZ HALİL HİLMİ EFENDİ (1303/1886)	287
14. ABBAS AMİDÎ (Ö. 1303/1886)	287
15. AHMED HAMİD KEMALÎ AMİDÎ (Ö. 1303/1886)	287
16. HAFİZ ABDÜLLATİF EFENDİ (Ö. 1304/1887)	287
17. YEMİŞÇİZÂDE İSMAİL HAKKI EFENDİ (Ö. 1305/1887)	287
18. HAFİZ MAHMUD EFENDİ (Ö. 1305/1887)	288
19. HAFİZ ARİF EFENDİ (Ö. 1305/1888)	288
20. ÖMER HULÛSÎ DEDE (Ö. 1305/1888)	288
21. BEKİR VAHİT EFENDİ (Ö. 1305/1888)	289
22. SELAHADDİN EFENDİ (1305/1887)	289
23. HAFİZ ADİL EFENDİ (1305/1888)	289
24. DİMYATLI ŞEYH İBRAHİM EFENDİ (1305/1888)	290
25. ŞEYH AHMED HİCÂBÎ KASTAMONÎ (Ö. 1306/1889)	290
26. AHMET KUTSİ EFENDİ TOPBAŞZÂDE (Ö. 1306/1889)	291
27. HAFİZ MEHMED NUREDDİN EFENDİ (1306/188)	291
28. HAFİZE FATMA İSMET HANIM (1306/1889)	292
29. KONYALI OSMAN HİLMİ EFENDİ (1306/1889)	292
30. AHMED GALİB EFENDİ (Ö. 1307/1889)	292
31. AHMED HULÛSÎ PAŞA (Ö. 1307/1889)	292
32. HAFİZ İSMAİL EFENDİ (Ö.1307/1890)	293
33. REİSÜ'L-KURRÂ MÎRZÂDE HASAN RÜŞDÎ (Ö. 1307/1890)	293
34. HACI ABDURRAHMAN EFENDİ (Ö. 1307/1889-90)	293
35. AHMED NAZİF EFENDİ (Ö. 1307/1890)	294
36. İSKİLİPLİ HAFİZ ABDÛLVEHHAB EFENDİ (1307/1889)	294
37. SELANİKLİ HAFİZ FERİD EFENDİ (1307/1889)	294
38. HAFİZ RAŞİD EFENDİ (1307/1890)	294
39. HAFİZ CEMİL EFENDİ (1307/1890)	295

40. TAHTACIZADE MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1308/1891).....	295
41. HÜSEYİN SABRİ B. İBRAHİM ISPARTAVÎ (Ö. 1308/1890).....	295
42. MUSTAFA MAHFÎ B. MEHMED TAHİR (Ö. 1309/1892)	296
43. MUHAMMED ŞERİF EFENDİ (Ö. 1309/1892)	296
44. HAFİZ HAYRÎ EFENDİ (Ö. 1309/1891-2)	297
45. HAFİZ MEHMED İZZET EFENDİ (1309/1892)	297
46. HAFİZ AYNÎ EFENDİ (1309/1892)	297
47. HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (Ö. 1310/1893).....	297
48. ÖMER ŞEM'Î EFENDİ (Ö. 1310/1893)	298
49. BAŞARALIZÂDE İBRAHİM HAKKI (Ö. 1310/1893)	298
50. MEHMED REBÎ EFENDİ (Ö. 1310/1893).....	299
51. HAFİZ YAHYA EFENDİ (1310/1892-93)	299
52. TRABZONLU HAFİZ OSMAN EFENDİ (1310/1892-93).....	299
53. ETHEM EFENDİ (Ö. 1311/1894)	300
54. MEHMED NEŞET EFENDİ (Ö. 1311/1894).....	300
55. HAFİZ HÜSEYİN (Ö. 1312/1894).....	301
56. HACI ÖMER EFENDİ (Ö. 1312/1894-95)	301
57. HAFİZ SAİD EFENDİ (Ö. 1312/1895).....	301
58. HAFİZ AHMED FEVZİ EFENDİ (1312/1895).....	301
59. OSMAN B. RÜSTEM EFENDİ (Ö. 1313/1895)	302
60. MUSTAFA NURÎ EFENDİ (Ö. 1313/1895).....	302
61. KÖSTENDİLLİ MEHMED ARİF EFENDİ (1313/1895).....	302
62. YAHYA HAYATÎ EFENDİ (Ö. 1314/1897	303
63. HAFİZ VEYİS EFENDİ (1314/1897)	303
64. HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (Ö. 1314/1896-97).....	303
65. MÜNİB B. MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1314/1896-97)	303
66. BATUMLU HAFİZ İSMAİL HAKKI (1315/1897).....	304
67. MEHMED FAZLI EFENDİ (Ö. 1316/1898).....	304
68. ÜSKÜDARLI HAFİZ MAHMUD EFENDİ (1316/1899)	304
69. HASAN HAYRULLAH EFENDİ (Ö. 1316/1898)	305
70. HAFİZ TAHSİN EFENDİ (1316/1898)	305
71. HEZARGRADLI ÖMER NECATÎ EFENDİ (1316/1898)	306
72. ÜSKÜDARLI HAFİZ NİHAD EFENDİ (1316/1899)	306
73. BARTINLI HAFİZ KADRÎ EFENDİ (1316/1898-99)	306
74. ABDULHAY EFENDİ (Ö. 1317/1899-1900).....	306

75. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (1317/1899).....	306
76. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (1317/1899).....	306
77. NİĞDELİ HAFİZ KADRİ EFENDİ (1317/1899-1900).....	307
78. HACI AHMED NECİB EFENDİ (1318/1901)	307
79. HAFİZ RİF'AT EFENDİ (Ö. 1318/1901)	307
80. EĞİNLİ HAFİZ İBRAHİM HAKKI EFENDİ (1318/1901)	308
81. MEHMED ARİF EFENDİ (Ö. 1318/1900-1).....	308
82. HAFİZ SÜLEYMAN MUZAFFER EFENDİ (1318/1900)	308
83. HAFİZ SÜLEYMAN HULUSİ EFENDİ (1318/1900)	309
84. İSTANBULLU HÜSEYİN GALİB EFENDİ (1318/1900-1).....	309
85. İZMİRLİ ŞEYH OSMAN NURİ EFENDİ (1318/1900).....	309
86. MEHMET ZÜHTÜ KASTAMONÎ (Ö. 1319/1902)	310
87. HAFİZ OSMAN NURİ (Ö. 1319/ 1901-2).....	310
88. ŞEYH HAFİZ MEHMED (Ö. 1319/1901-2).....	310
89. ERZİNCANLI HAFİZ HASAN SİDKİ EFENDİ (1319/1901).....	311
90. MUSTAFA RAGİB B. İSMAİL HAKKI (Ö. 1319/1901-2).....	311
91. MEHMED AKİF B. MEHMED RIZA (Ö. 1319/1901-2).....	311
92. HAFİZ ALİ EFENDİ (1319/1901)	312
93. HAFİZ ABDÜLHAMİT HAMDİ EFENDİ (Ö. 1320/1902).....	312
94. MAZLUMZADE MEHMED EFENDİ (Ö. 1320/1902).....	313
95. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (1320/1902).....	313
96. TUTRAKANİLİ HASAN HİLMİ EFENDİ (1320/1902)	313
97. ABDÜLLATİF B. ŞAKİR (Ö. 1320/1902)	313
98. HAFİZ ALİ RIZA EFENDİ (Ö. 1320/1902)	314
99. MEHMED NUREDDİN EFENDİ (Ö. 1321/1903)	314
100. HAFİZ MAHMUD İHSAN EFENDİ (1321/1903)	314
101. HAFİZ HAŞİM EFENDİ (Ö. 1321/1904)	315
102. HAFİZ HALİL EFENDİ (1321/1903-4).....	315
103. HACI ÂLİM EFENDİ (Ö. 1322/1904)	315
104. HAFİZ HALİL EFENDİ (Ö. 1322/1904)	316
105. İBRAHİM HAKKI B. ALİ (Ö. 1322/1905)	316
106. HAFİZ ALİ ER-REMZÎ (Ö. 1322/1904).....	317
107. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1322/1904).....	317
108. İSMAİL HAKKI B. AHMED EFENDİ (Ö. 1322/1905).....	317
109. BALÇIKLI HAFİZ İSMAİL EFENDİ (1323/1905).....	318

110. MARAŞLI ALİ EFENDİ (1323/1905)	318
111. BİĞALİ HAFİZ ALİ RIZA EFENDİ (1323/1905)	318
112. SAFRANBOLULU HAFİZ TAHSİN EFENDİ (1323/1905)	319
113. HAFİZ ABDÜLKADİR EFENDİ (1323/1905).....	319
114. KÖSE AHMEDZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 1324/1906)	319
115. HACI ÖMER EFENDİ (Ö. 1324/1906).....	319
116. HAFİZ BEKİR EFENDİ (1324/1906)	320
117. KONYALI HAFİZ MEHMED ADİL EFENDİ (1324/1906)	320
118. HAFİZ HAMDİ EFENDİ (1324/1907)	320
119. BAŞARALIZÂDE RASİM EFENDİ (Ö. 1325/1907)	320
120. HAFİZ AHMED CEMALEDİN EFENDİ (1325/1907).....	321
121. HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (1325/1907).....	321
122. İSTANBULLU HAFİZ CEMAL EFENDİ (1325/1907).....	321
123. KÜTAHYALI ABDULLAH RÜŞDÜ EFENDİ (1325/1907).....	321
124. ENVER B. MUHAMMED SALİH (Ö. 1326/1908).....	321
125. MUHAMMED RAŞİD EFENDİ (Ö. 1326/1908)	322
126. ÇİMİLİ HACI AHMET EFENDİ (Ö. 1326/1908)	322
127. HÜSEYİN HÜSNÜ B. ŞABAN (Ö. 1326/1908).....	323
128. KOÇAKZÂDE HAFİZ NURİ (Ö. 1326/1908).....	323
129. ŞERİF EFENDİ (Ö. 1326/1908)	324
130. MEHMED SEYFÜDDİN EFENDİ (Ö. 1326/1908)	324
131. İBRAHİM ETHEM EFENDİ (Ö. 1326/1908).....	324
132. GİRESUNLU HAFİZ ALİ EFENDİ (1326/1908).....	325
133. HAFİZ HÜSNÜ EFENDİ (1326/1908)	325
134. KÜTAHYALI İBRAHİM RÜŞDÜ (1326/1908)	325
135. ÖMER OSMAN HULUSÎ EFENDİ (Ö. 1327/1909)	325
136. AHMED ŞÜKRÜ B. ALİ (Ö. 1327/1909).....	326
137. EBUBEKİR LÜTFİ B. ÖMER (Ö. 1328/1910).....	326
138. İBRAHİM EDHEM B. HASAN TAHİR (Ö. 1328/1910).....	327
139. HAFİZ HİLMİ EFENDİ (Ö. 1328/1910).....	327
140. HACI AHMED EFENDİ (Ö. 1328/1910)	327
141. BAFRALI HAFİZ HASAN EFENDİ (1328/1910)	328
142. HASAN HİLMİ KASTAMONÎ (Ö. 1329/1911).....	328
143. TAHİR B. ABDULLAH (Ö. 1329/1911)	329
144. SÜLEYMAN SÜRÛRÎ EFENDİ (Ö. 1329/1911).....	330

145. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (1329/1911).....	330
146. MEHMED TEVFİK B. İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1330/1912).....	330
147. HAFİZ NİYAZİ EFENDİ (1330/1912)	331
148. ÜRGÜPLÜ ALİ ŞERİF EFENDİ (Ö. 1330/1912)	331
149. MUSTAFA REŞİT EFENDİ (Ö. 1330/1912).....	332
150. SEREZLİ İSMAİL EFENDİ (Ö. 1330/1912)	332
151. SEREZLİ MEHMED EMİN EFENDİ (Ö.1330/1912).....	332
152. SEREZLİ KURRÂ HASAN EFENDİ (Ö. 1330/1912)	333
153. SEREZLİ AHMED HATEMÎ EFENDİ (Ö. 1330/1912).....	333
154. SEREZLİ HASAN KÂŞİF EFENDİ (Ö. 1330/1912)	333
155. İSMAİL HAKKI B. SÜLEYMAN EFENDİ (Ö. 1331/1913)	334
156. ULUBORLULU ALİ KEMAL EFENDİ (Ö. 1331/1913).....	335
157. AMASYALI HAFİZ NURİ ZARALİZÂDE (Ö. 1331/1913)	335
158. AMASYALI SADIK EFENDİ (Ö. 1331/1913).....	335
159. ULUBORLULU HACI İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1332/1914).....	336
160. NEVŞEHİRLİ SÜLEYMAN VEHBİ EFENDİ (Ö. 1332/1914).....	337
161. HAFİZ ALİ RIZA EFENDİ (Ö. 1332/1914)	337
162. TOKATLI OSMAN EFENDİ (Ö. 1332/1914)	337
163. KASTAMONULU MEHMED ARİF EFENDİ (Ö. 1332/1914)	338
164. TRABZONLU MEHMED ZÜHDÎ EFENDİ (Ö. 1332/1914)	338
165. HARPUTLU MEHMED SAİD EFENDİ (Ö. 1332/1914)	339
166. KONYALI MÜKREMİN EFENDİ (Ö. 1332/1914)	340
167. MEHMED KAMİL EFENDİ (1332/1914).....	340
168. HAFİZ MEHMED NAZMÎ EFENDİ (1332/1914)	340
169. HAFİZ AHMED CEMALEDİN EFENDİ (1332/1914).....	341
170. AYDINLI MEHMED EMİN EFENDİ (Ö. 1333/1915)	341
171. HATTAT FEHMÎ EFENDİ (Ö. 1333/1915)	341
172. SİVASLI OSMAN NURİ EFENDİ (Ö. 1333/1915)	342
173. KAYALARLI SALİH EFENDİ (Ö. 1333/1915).....	342
174. HARPUTLU HACI MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1333/1915).....	343
175. ULUBORLULU HAKKI HOCA (Ö. 1333/1915).....	343
176. ANKARALI ABDULLAH ZÜHTÜ EFENDİ (Ö. 1334/1916)	344
177. TIRNOVALI MUHAMMED HİLMİ (Ö. 1334/1916)	344
178. ÖMER FAHREDDİN B. MEHMED İZZET (Ö. 1334/1916).....	345
179. MEHMED KADRİ EFENDİ (1335/1917)	345

180. RİZELİ OSMAN SABRİ EFENDİ (Ö. 1335/1917).....	346
181. VANLI MEHMET FEYZULLAH EFENDİ (Ö. 1335/1917).....	346
182. KONYALI MUSTAFA ŞÜKRÜ EFENDİ (Ö. 1336/1917).....	347
183. ÜSKÜDARLI MEHMED HAYRİ EFENDİ (Ö. 1336/1918)	347
184. PRİZRENLİ SÜLEYMAN EFENDİ (Ö. 1336/1918)	347
185. UŞAKLI İBRAHİM EDHEM EFENDİ (Ö. 1336/1918).....	348
186. ANTEPLİ ABDULLAH NECİP EFENDİ (Ö. 1336/1918).....	349
187. EĞİNLİ BEREKETZÂDE İSMAİL HAKKI (Ö. 1336/1918)	349
188. MALATYALI OSMAN AVNİ EFENDİ (Ö. 1338/1919).....	350
189. FEYZURRAHMAN B. SÜLEYMAN (Ö. 1338/1919).....	351
190. HASAN EFENDİ (SULTAN SELİM HATİBİ) (Ö. 1338/1920)	351
191. ANKARALI MEHMED ŞÜKRÜ EFENDİ (1338/1920).....	352
192. HAFİZ OSMAN EFENDİ (1338/1919-20)	352
193. GEYVELİ İBRAHİM HAKKI EFENDİ (Ö. 1339/1921)	352
194. TEKİRDAĞLI ALİ RIZA EFENDİ (Ö. 1339/1921).....	353
195. HAFİZ MEHMED RECEP EFENDİ (Ö. 1339/1921).....	354
196. GERDELİ MEHMED TEVFİK EFENDİ (Ö. 1340/1921)	354
197. ÇAYKARALI NUMAN VEHBİ EFENDİ (Ö. 1340/1922).....	354
198. İSTANBULLU MEHMED HAYRİ EFENDİ (Ö. 1340/1922)	355
199. KAVALALI HAFİZ AHMED EFENDİ (1340/1921-22)	355
200. MEHMED ESAD B. BEKİR EFENDİ (Ö. 1341/1922).....	355
201. İSTANBULLU HAFİZ TEVFİK EFENDİ (1341/1922).....	356
202. İSTANBULLU HAFİZ SALİH EŞREF EFENDİ (1341/1922)	356
203. MALATYALI HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR)	357
204. İBRAHİM ZEYNELABİDİN EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR).....	357
205. SİİRTLİ ABDURREZZAK EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR)	357
206. İZMİTLİ HAFİZ OSMAN EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR).....	357
207. HAFİZ ALİ EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR)	358
208. KASTAMONULU HAFİZ SADIK EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR).....	358
209. KIRÇOVALI HAMİD EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR)	358
210. TOKATLI HASAN HİLMİ EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR)	358
211. HAFİZ ŞEREFÜDDİN EFENDİ (14/20. ASIR)	358
212. HAFİZ ŞABAN EFENDİ (14/20. ASIR)	358
213. RİZELİ HACI SAİD EFENDİ (14/20. ASIR).....	359
214. RİZELİ HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR).....	359

215. HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASIR).....	359
216. İSTANBULLU HAFİZ REFET EFENDİ (14/20. ASIR).....	359
217. HAFİZ NAZİF EFENDİ (14/20. ASIR)	359
218. BOYABATLI HASAN EFENDİ (14/20. ASIR).....	359
219. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	360
220. HAFİZ YAKUB EFENDİ (14/20. ASIR).....	360
221. HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)	360
222. HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)	360
223. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)	360
224. DEFTERDARÎ HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)	360
225. MANİSALI HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR).....	360
226. BALIKESİRLİ HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)	361
227. BALIKESİRLİ HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	361
228. PALABİYİKZÂDE HASAN EFENDİ (14/20. ASIR).....	361
229. TİRELİ HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)	361
230. MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)	361
231. MEHMED KÂMİL EFENDİ (14/20. ASIR).....	361
232. AMASYALI HAFİZ ŞAKİR EFENDİ (14/20. ASIR).....	362
233. KAYSERİLİ HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASIR).....	362
234. HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)	362
235. AKŞEHİRLİ HAFİZ HÜSNÜ EFENDİ (14/20. ASIR)	362
236. SOMALI HAFİZ ÖMER EFENDİ (14/20. ASIR)	362
237. SOMALI HAFİZ SÜFYAN EFENDİ (14/20. ASIR).....	362
238. ÜRGÜPLÜ HAFİZ YUSUF EFENDİ (14/20. ASIR).....	363
239. HAFİZ RAŞİD İSLAMBULİ (14/20. ASIR)	363
240. KÖSTENDİL MÜFTÜSÜ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	363
241. HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	363
242. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)	363
243. ÜRGÜPLÜ HAFİZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)	363
244. BOLULU HACI MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR).....	364
245. AYAŞLI HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR).....	364
246. HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	364
247. BOYABATLI HASAN SABRİ EFENDİ (14/20. ASIR).....	364
248. HAFİZ FEYZULLAH FEYZİ EFENDİ (14/20. ASIR).....	364
249. HAFİZ FEYZULLAH EFENDİ (14/20. ASIR)	364

250. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASİR).....	365
251. İSTANBULLU HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASİR).....	365
252. HAFİZ ABİDİN EFENDİ (14/20. ASİR).....	365
253. BORLU HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASİR)	365
254. ANKARALI MEHMED SAİD EFENDİ (14/20. ASİR).....	365
255. GEREDELİ HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASİR).....	365
256. RİZELİ HAFİZ ÖMER EFENDİ (14/20. ASİR).....	366
257. İSTANBULLU HAFİZ HÜSEYİN EFENDİ (14/20. ASİR)	366
258. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASİR)	366
259. İSTANBULLU SABRİ EFENDİ (14/20. ASİR).....	366
260. YOZGATLI HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASİR)	366
261. MATCANLI FEYZULLAH EFENDİ (14/20. ASİR).....	366
262. ÇANKIRILI HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASİR)	367
263. KÜTAHYA MÜFTÜSÜ MEHMED EFENDİ (14/20. ASİR).....	367
264. GELİBOLULU HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASİR).....	367
265. KARAHİSARLI HAFİZ ÖMER EFENDİ (14/20. ASİR)	367
266. FİLİBELİ HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASİR)	367
267. VARNALI HAFİZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASİR)	367
268. İSLİMYELİ MEHMED SELİM EFENDİ (14/20. ASİR).....	368
269. ŞİLELİ HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASİR).....	368
270. İSTANBULLU HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASİR)	368
271. BARTINLI HACEZÂDE HASAN EFENDİ (14/20. ASİR).....	368
272. TİREBOLULU HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASİR)	368
273. DİVRİĞİLİ HACEZÂDE AHMED EFENDİ (14/20. ASİR)	368
274. GÜRCİSTANLI HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASİR).....	369
275. MİDİLLİLİ HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASİR)	369
276. ORTAKÖY HATİBİ MEHMED EFENDİ (14/20. ASİR).....	369
277. ÇORUMLU ÖMER EFENDİ (14/20. ASİR)	369
278. OHRİLİ HAFİZ RAMAZAN EFENDİ (14/20. ASİR)	369
279. İSLİMYELİ HAFİZ İSLAM EFENDİ (14/20. ASİR)	369
280. İSTANBULLU HAFİZ ŞÜKRÜ EFENDİ (14/20. ASİR)	370
281. İSTANBULLU İBRAHİM EDHEM EFENDİ (14/20. ASİR).....	370
282. GİRESUNLU HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASİR)	370
283. MANİSALI HACI ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASİR)	370
284. İSTANBULLU HACEZÂDE ARİF EFENDİ (14/20. ASİR).....	370

285. SAFRANBOLULU HAFİZ ABDURRAHMAN (14/20. ASİR)	370
286. HASKÖYLÜ HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASİR).....	371
287. DUHANÎZÂDE MEHMED EFENDİ (14/20. ASİR)	371
288. YENİŞEHİRLİ AHMED CEMAL EFENDİ (14/20. ASİR).....	371
289. NAZİLLİLİ HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASİR).....	371
290. KÜTAHYALI HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASİR)	371
291. KASTAMONULU MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASİR).....	371
292. İNEBOLULU HOCAZÂDE İSMAİL EFENDİ (14/20. ASİR).....	372
293. GİRESUNLU HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASİR)	372
294. İSTANBULLU HAFİZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASİR).....	372
295. AĞINLI HACEZÂDE HÜSEYİN EFENDİ (14/20. ASİR).....	372
296. EĞİNLİ İDRİS EFENDİ (14/20. ASİR).....	372
297. NAZİLLİLİ MÜFTÜZÂDE RAGİB EFENDİ (14/20. ASİR).....	372
298. ADAPAZARLI MEHMED SİDKİ EFENDİ (14/20. ASİR).....	373
299. RUMELİLİ HAFİZ MUSLİH EFENDİ (14/20. ASİR)	373
300. MEHMED CEMAL EFENDİ (14/20. ASİR).....	373
301. İSTANBULLU HAFİZ OSMAN EFENDİ (14/20. ASİR)	373
302. HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASİR).....	373
303. HAFİZ ABDÜLHAMİD EFENDİ (14/20. ASİR).....	373
304. KASTAMONULU AHMED HULUSİ EFENDİ (14/20. ASİR)	374
305. NEVŞEHİRLİ HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASİR)	374
306. İSTANBULLU HAFİZ ÖMER EFENDİ (14/20. ASİR)	374
307. HAFİZ ABDÜLKERİM EFENDİ (14/20. ASİR)	374
308. BOYABATLI HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASİR).....	374
309. AHMED KEMALİDİN EFENDİ (14/20. ASİR)	374
310. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASİR).....	375
311. HAFİZ MUHYİDDİN EFENDİ (14/20. ASİR)	375
312. HAFİZ ZİYAÜDDİN EFENDİ (14/20. ASİR)	375
313. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASİR).....	375
314. HAFİZ ÖMER EFENDİ (14/20. ASİR)	375
315. BOYABATLI HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASİR).....	375
316. HAFİZ MUHYİDDİN EFENDİ (14/20. ASİR)	376
317. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASİR).....	376
318. HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASİR)	376
319. ANKARALI İSMAİL EFENDİ (14/20. ASİR).....	376

320. BOYABATLI HAFİZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)	376
321. BALIKESİRLİ HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	376
322. HAFİZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)	377
323. HAFİZ ŞAKİR BEY (14/20. ASIR)	377
324. HACI AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	377
325. HAFİZ AHMED BEY (14/20. ASIR)	377
326. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)	377
327. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	377
328. HAFİZ VELİYYÜDDİN EFENDİ (14/20. ASIR)	378
329. HAFİZ ZEKİ EFENDİ (14/20. ASIR)	378
330. HAFİZ AZİZ EFENDİ (14/20. ASIR)	378
331. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	378
332. HAFİZ ARİF EFENDİ (14/20. ASIR)	378
333. HAFİZ HASİB EFENDİ (14/20. ASIR)	378
334. AYDINLI HACI SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASIR)	379
335. AYDINLI HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASIR)	379
336. BULDANLI YAHYA EFENDİ (14/20. ASIR)	379
337. KADIKARYELİ HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)	379
338. HAFİZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)	379
339. EMİR BUHARİ ŞEYHİ DAMADI (14/20. ASIR)	379
340. AKKALI HAFİZ (14/20. ASIR)	380
341. KIRIMLI HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	380
342. TEKİRDAĞLI HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	380
343. ÇANKIRILI MEHMED HİFZÎ EFENDİ (14/20. ASIR)	380
344. BOŞNAK HAFİZ EFENDİ (14/20. ASIR)	380
345. KASABZÂDE HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)	380
346. DEBRELİ HAFİZ EFENDİ (14/20. ASIR)	381
347. SAMAKOLU HAFİZ EFENDİ (14/20. ASIR)	381
348. KIRIMLI HAFİZ EFENDİ (14/20. ASIR)	381
349. HACEZÂDE HAFİZ ŞÜKRÜ EFENDİ (14/20. ASIR)	381
350. HACI BAYRAMZÂDE MAHMUD EFENDİ (14/20. ASIR)	381
351. KOCAMUSTAFAPAŞALI HAFİZ MUSTAFA (14/20. ASIR)	381
352. KONYALI HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)	382
353. ÜSKÜDARDA RÜŞDİYE HOCASI HAFİZ (14/20. ASIR)	382
354. HAFİZ MÜSTAKİM EFENDİ (14/20. ASIR)	382

355. KÖPRÜLÜ HALİL EFENDİ (14/20. ASIR).....	382
356. SELVİLİ HAFİZ EFENDİ (14/20. ASIR).....	382
357. HAFİZ ŞAKİR EFENDİ (14/20. ASIR).....	382
358. HİCAZLI HAFİZ EFENDİ (14/20. ASIR).....	383
359. TARAKLILI HAFİZ EFENDİ (14/20. ASIR)	383
360. GÜMÜLCİNELİ OSMAN EFENDİ (14/20. ASIR)	383
361. YANYALI ALİ EFENDİ (14/20. ASIR).....	383
362. TOKATLI SALİH EFENDİ (14/20. ASIR)	383
363. BEŞİKTAŞLI MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR).....	383
364. BAYBURTLU SALİH EFENDİ (14/20. ASIR)	384
365. BOSNALI MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	384
366. BOSNALI HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR).....	384
367. BOSNALI HAFİZ SALİH EFENDİ (14/20. ASIR).....	384
368. BOSNALI HAFİZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR).....	384
369. BOSNALI HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR).....	384
370. İSTANBULLU HAFİZ MEHMED TAHİR (14/20. ASIR).....	385
371. İSTANBULLU HAFİZ İBRAHİM (14/20. ASIR).....	385
372. İSTANBULLU HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR).....	385
373. HAFİZ ÖMER EFENDİ (14/20. ASIR)	385
374. HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASIR).....	385
375. HACI HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASIR)	385
376. DRAMALI KAMİL EFENDİ (14/20. ASIR).....	386
377. HAFİZ KAMİL EFENDİ (14/20. ASIR).....	386
378. İSTANBULLU HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)	386
379. HAFİZ SAİM EFENDİ (14/20. ASIR).....	386
380. DRAMALI HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)	386
381. SAATÇİ ŞÜKRÜ EFENDİ (14/20. ASIR).....	386
382. SAFRANBOLULU İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR).....	387
383. AYDOSLU HAFİZ HALİL EFENDİ (14/20. ASIR).....	387
384. HACI HAFİZ MEHMED EMİN EFENDİ (14/20. ASIR)	387
385. HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	387
386. HAFİZ MEHMED EMİN EFENDİ (14/20. ASIR).....	387
387. HAFİZ ABDÜLHALİM EFENDİ (14/20. ASIR).....	387
388. HAFİZ MEHMED EMİN EFENDİ (14/20. ASIR).....	388
389. ÜSKÜDARLI MEHMED EMİN EFENDİ (14/20. ASIR)	388

390. HAFİZ NECİP EFENDİ (14/20. ASİR)	388
391. RUSÇUKLU HAMDİ EFENDİ (14/20. ASİR).....	388
392. İSTANBULLU ABDURRAHMAN EFENDİ (14/20. ASİR).....	388
393. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASİR)	388
394. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASİR)	389
395. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASİR)	389
396. İSTANBULLU AHMED ŞÜKRÜ EFENDİ (14/20. ASİR)	389
397. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASİR)	389
398. HAFİZ AZMİ EFENDİ (14/20. ASİR).....	389
399. HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASİR)	389
400. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASİR)	390
401. İSTANBULLU HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASİR).....	390
402. İSTANBULLU MEHMED HULUSİ EFENDİ (14/20. ASİR)	390
403. MUHACİR HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASİR)	390
404. ÇEMİŞKEZEKLİ ABDÜLKERİM EFENDİ (14/20. ASİR).....	390
405. İSTANBULLU HAFİZ HÜSNÜ (14/20. ASİR)	390
406. İSTANBULLU İSMAİL ZÜHTÜ (14/20. ASİR)	391
407. HAYRABOLULU HAFİZ ŞERİF EFENDİ (14/20. ASİR).....	391
408. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASİR)	391
409. TRABZONLU HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASİR).....	391
410. TRABZONLU HAFİZ OSMAN EFENDİ (14/20. ASİR)	391
411. HACI HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASİR)	391
412. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASİR)	392
413. HAFİZ OSMAN EFENDİ (14/20. ASİR)	392
414. DİMETOKALI HAYREDDİN EFENDİ (14/20. ASİR).....	392
415. BİRGİLİ HAFİZ ABDURRAHMAN EFENDİ (14/20. ASİR)	392
416. TRABZONLU HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASİR).....	392
417. HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASİR)	392
418. AHISKALI HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASİR)	393
419. PAZARCIKLI HAFİZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASİR)	393
420. BİRGİLİ HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASİR).....	393
421. BİRGİLİ DİĞER ABDURRAHMAN EFENDİ (14/20. ASİR).....	393
422. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASİR).....	393
423. HAFİZ RAGİP EFENDİ (14/20. ASİR).....	393
424. PAZARCIKLI HAFİZ AZİZ EFENDİ (14/20. ASİR).....	394

425. BİRGİLİ HACE MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	394
426. HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)	394
427. HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASIR).....	394
428. TRABZONLU HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)	394
429. KUDSÎZÂDE MEHMED EMİN EFENDİ (14/20. ASIR).....	394
430. HAFİZ HÜSEYİN EFENDİ (14/20. ASIR)	395
431. HAFİZ ŞEVKET EFENDİ (14/20. ASIR)	395
432. HAMLACI HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR).....	395
433. KADRİ EFENDİ MAHDUMU (14/20. ASIR)	395
434. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)	395
435. HAFİZ MEHMED HAYREDDİN EFENDİ (14/20. ASIR)	395
436. ÇEMİŞKEZEKLİ HAFİZ RECEP EFENDİ (14/20. ASIR)	396
437. BATUMLU ABDÜLLATİF EFENDİ (14/20. ASIR).....	396
438. KONYALI ABDÜLLATİF LÜTFİ EFENDİ (14/20. ASIR).....	396
H. YAŞADIĞI ASIR BELLİ OLMAYAN KIRÂAT ÂLİMLERİ	396
1. ESKİŞEHİRLİ HACI HİLMİ EFENDİ	396
2. HARPUTLU HAFİZ MEHMED EMİN EFENDİ	396
3. HARPUTLU HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ	397
4. AMASYALI FATMA MOLLA	397
5. YEREBATAN CAMİİ İMAMI AHMED EFENDİ	397
6. AHMED MÜNİB EFENDİ	397
7. MUSTAFA RAKİM EFENDİ	397
SONUÇ	398
KAYNAKÇA	400

KISALTMALAR LİSTESİ

A.	: Ahmed
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen madde
a.g.mk.	: Adı geçen makale
A.Ü.G.S.E.D.	: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi
a.y.	: Aynı yer
b.	: Bin
B.B.B.	: Bursa Büyükşehir Belediyesi
Bkz.	: Bakınız
Blm.	: Bölümü
Bs.	: Baskı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İSESKO	:Münezzametü'l-İslâmiyyetü li't-Terbiyeti ve'l-Ulûmi ve's-Sekâfe
İ.B.B.	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İHKK	: İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi
İRCİCA	:Merkezü'l-Ebhâs li't-Târîh ve'l-Fünûn ve's-Sekâfeti'l-İslâmiyye
İSTEM	: İslam San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi
KBYEK	: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi
k.s.	: Kuddise Sirruhu
Ktp.	: Kütüphane
K.T.Ü.	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
M.	: Muhammed ve Mehmed

MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFK	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi
Nr.	: Numara
O.A.	: Osmanlı Ansiklopedisi
OMÜİFD	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallahu anh
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
Tah.	: Tahkik eden
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Trc.	: Terceme
t.y.	: Tarih yok
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vd.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak
vs.	: Ve sair
YKKSİY	: Yapı Kredi Kùltür Sanat Yayıncılık
y.y.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

I. TEZİN METODU VE KAYNAKLARI

Osmanlı kırâat âlimlerinin hayat hikâyelerini araştırmaya karar verdiğimizde öncelikle Osmanlı dönemini kapsayan biyografi eserlerini taramaya başladık. Bu vesileyle Taşköprîzâde'nin **Şakayiku'n-Nu'maniyye**, Ali b. Bâli'nin **el-Ikdü'l-Menzûm**, Mecdî'nin **Hadâiku's-Şakayik**, Atâî'nin **Hadâiku'l-Hakâik**, Şeyhî'nin **Vekâyiü'l-Fudalâ**, İsmet Efendi'nin **Tekmiletü's-Şakayik**, Baldırzâde'nin **Ravza-i Evliyâ**, Akifzâde'nin **Kitâbu'l-Mecmû**, Bağdatlı'nın **Hediyyetü'l-Ârifin**, Bursalı Mehmed Tahir'in **Osmanlı Müellifleri**, Mehmed Süreyyâ'nın **Sicilli Osmânî**, Pakalın'ın **Zeyli Sicilli Osmânî**, Albayrak'ın **Son Devir Osmanlı Uleması** ve Mardin'in **Huzur Dersleri** isimli eserlerini baştan sona gözden geçirdik.

Bunun yanında Osmanlı şairleri, hattatları ve mutasavvıfları hakkında yazılmış eserlerden İsmail Belîğ'in **Güldeste**, Salim Efendi'nin **Tezkiretü's-Şu'arâ**, Müstakimzâde'nin **Tuhfe-i Hattâtîn**, Suyolcuzaâde'nin **Devhatü'l-Küttâb**, Mirza Habib Efendi'nin **Hat ve Hattatan**, Vassaf'ın **Sefîne**, Mehmed Şemseddin'in **Yâdigâr-ı Şemsî**, İbnülemin'in **Son Hattatlar** ve Rado'nun **Türk Hattatları** isimli eserlerini taradık.

Ayrıca çok sayıda genel biyografi eserini de gözden geçirdik. Bunlardan İbnü'l-Hacer'in **İbnâü'l-Ğumr**, Sehavî'nin **ed-Dav'ü'l-Lâmi**, Suyûtî'nin **Nazmu'l-'Ukyân**, **Tabakâtü'l-Huffâz**, Dâvûdî'nin **Tabakatü'l-Müfessirîn**, Temîmî'nin **Tabakâtü's-Seniyye**, Burînî'nin **Terâcimü'l-A'yân**, Edirnevî'nin **Tabakâtü'l-Müfessirîn**, Ğazzî'nin **Kevakib**, Kâtip Çelebî'nin **Süllemü'l-Vusûl**, İbnü'l-İmâd'ın **Şezerât**, İbnü'l-Ğazzî'nin **Dîvânü'l-İslam**, Şevkânî'nin **Bedru't-Tali'**, Muhibbî'nin **Hulâsatü'l-Eser**, Murâdî'nin **Silkü'd-Dürer**, Zirikli'nin **A'lâm**, Kehhâle'nin **Mücemü'l-Müellifîn**, Muallim Nacî'nin **Esâmî**, Develioğlu'nun **Büyük İnsanlar**, Nüveyhid'in **Mü'cemü'l-Müfessirîn**, M. b. Hasen'in **Muhtâru'l-Mesûn** ve Bermavî'nin **İmtâü'l-Fudalâ** isimli eserleri kaynak olarak kullandıklarımızdır.

Biyografi eserlerinde çok fazla kırâat âlimine ulaşamadığımızdan yeni kaynak arayışına girdik. Bu vesileyle Türkiye'deki il ve ilçelerin tarihleri, meşhur şahsiyetleri, abide ve mezarlık kitâbeleri hususunda yazılmış bin iki yüz eseri gözden

geçirdik. Bunlar içerisinde bazı eski veya meşhur eserler şunlardır: Hıbrî'nin **Enîsü'l-Müsâmirîn**, Abdizâde'nin **Amasya Tarihi**, Ahmed Nazif'in **Kayseri Meşhurları**, Ali Kemali'nin **Erzincan**, Kepecioğlu'nun **Bursa Kütüğü**, Besim Atalay'ın **Maraş Tarihi ve Coğrafyası**, Ömer Atalay'ın **Siirt Tarihi**, Ahmed Bâdî'nin **Riyâz-ı Belde-i Edirne**, Şevket Beysanoğlu'nun **Diyarbakırda Gömülü Meşhur Adamlar; Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları**, Konyalı'nın Konya, Kilis, Akşehir Tarihleri, Peremeci'nin **Edirne Tarihi**, Mehmed Nusret Som'un **Tarihçe-i Erzurum**, Sunguruğlu'nun **Harput Yollarında**, Mahmut Sümer'in **Tekirdağ'ın Eski Günleri**, Şakir Sabri'nin **Gaziantep Büyükleri**, Timurtaş'ın **Kilis Tarihi**, Uzunçarşılı'nın **Karesi Meşâhiri**, **Kastamonu Meşâhiri**, **Kitabeler** ve **Kütahya Şehri** isimli eserleri.

Ayrıca kitaplarla alakalı Kâtip Çelebi'nin **Keşfu'z-Zunûn**'u, Bağdatlı'nın **İzâhu'l-Meknûn**'u, Brockelmann'ın **Târîhu'l-Edebi'l-Arabî**'si, Habeşî'nin **Camiü's-Şurûh**'u, Serkis'in **Mucem**'i, gibi eserler göz attığımız kaynaklar arasındadır.

Çalışmamızın diğer kısmında ise başta Süleymaniye olmak üzere İstanbul'da bulunan yazma eser kütüphanelerindeki kırâatle ilgili yazma eserleri inceledik. Böylece çok sayıda kırâat âlimine eserleri vasıtasıyla ulaşmış olduk. Araştırmamız esnasında önce yazar ve eser ismi belli olan yazmaları inceledik. Bununla da yetinmeyip yazarı veya ismi belli olmayan yazmalara da göz attık. Ayrıca MÜİFK ve Yazmalar sitelerinde Türkiye'deki diğer yazma eser kütüphanelerinin kataloglarını taradık. Tespit ettiğimiz eserler içerisinde adı geçen sitelerde görüntüsü bulunanları inceledik. Bu sitede görüntüsü bulunmayıp çok sayıda kırâat eserini barındıran Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine ziyarette bulunduk. Bu sayede daha önce tespit edemediğimiz çok sayıda esere ve kırâat âlimine ulaşmış olduk.

Son olarak Eğinli Muhammed Hulusi Efendi tarafından hazırlanan ve Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İncele Kurulu arşivinde bulunan **Esâmî Kurrâ Defterini** inceledik. Görüntülerine çalışmamızın sonunda ulaşabildiğimiz bu eserde, daha önce ismine ulaşamadığımız dört yüzden fazla kırâat âlimi tespit ederek tezimize ekledik.

II. KIRÂAT İLMİ VE TARİHÇESİ

A. Kırâat İlmî

1. Tanımı

Kırâat kelimesi lügatta k.r.e. (قرأ)¹ fiilinden türeyen sema'î mastar olup okumak anlamındadır.² Çoğulu kırâat gelir.³ Istilahta ise “Harflerde zikredilen vahiy lafızlarının ihtilafı” anlamına gelmektedir.⁴ Kırâat ilmine gelince, bunun farklı tarifleri yapılmıştır. İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429), kırâat ilmini “Kur'ân kelimelerinin okunuş şekillerini ve bu kelimelerdeki farklılıkları, nakledenlere nispet ederek bilmek” diye tarif etmiştir.⁵ Kastallânî (ö. 923/1517) “Allah'ın kitabını nakledenlerin; işitme (sema) açısından -hazf-isbat, tahrik-teskin, fasl-vasl gibi nutk ve ibdal şekillerindeki- ittifak ve ihtilaflarının kendisiyle bilindiği ilim” şeklinde uzun bir tarif yaptıktan sonra İbnü'l-Cezerî'nin tarifini nakletmiştir.⁶ Taşköprîzâde

¹ Bu kelimenin temel anlamı, toplamak ve toplanmaktır. Aynı kökten gelen Kur'ân, içinde ahkâm, kıssa vs. topladığı için böyle isimlendirilmiştir. (Bkz. Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris, **Mu'cem Mekâyisü'l-Lüğa**, Tah. Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut, Dâru'l-Fıkr, 1399/1979, C. V, s. 78-79.) Bu kelime ayrıca; bir şeyin bazısını bazısına katmak, telaffuz etmek, kadının adetli olması, adetten temizlenmesi, hayvanın doğurması ve zamanın geçmesi gibi anlamlara gelmektedir. (Bkz. İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, Kahire, Dâru'l-Meârif, t.y., C. V, s. 3563-3566.)

² Bkz. Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, **Kitâbü'l-Ayn**, Tah. Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim Sâmîrâî, Beyrut, Müessesetü'l-A'le'l-Matbûât, t.y. C. V, s. 205; Muhammed b. Yakub Feyrûzâbâdî, **El-Kâmûsü'l-Muhît**, Tah. Muhammed Naim Arksûsî vd., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005, C. I, s. 49.

³ Muhammed Abdülazîm Ez-Zerkânî, **Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Beyrut, Dâru'l-Fıkr, 1424/2004, C. I, s. 284; Muhammed Ali es-Sabûnî, **et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, İstanbul, Yasin Yayınevi, 1431/2010, s. 262; Ali Osman Yüksel, **İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr**, 2. bs., İstanbul, İFAV, 2012, s. 114; İsmail Karaçam, **Kıraat İlminin Kur'ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi**, İstanbul, İFAV, 2013, s. 73; Abdülhamit Birişik, **Kıraat İlmi ve Tarihi**, Bursa, Emin Yayınları, 2004, s. 15-16.

⁴ Kırâat ayrıca, rivayet ve tarik ifadeleriyle birlikte şöyle açıklanmaktadır: Eğer okuyuşlardaki ihtilaf şeyhe (Kırâat imamına) aitse –yani o imamdan gelen rivayet ve tarikler o okuyuş üzere icma etmişse- bu Kırâattir. Eğer ihtilaf imamın ravisine ait olursa bu rivayettir. Eğer raviden daha aşağı tabakadan birine ait olursa bu tariktir. Her iki tarif için bkz. Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed Kastallânî, **Letâifü'l-İşârât li Fünûni'l-Kırâât**, Tah. Merkezü'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, Medine, Merkezü'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, 1434, C. I, s. 358; C. II, s. 661.

⁵ İbnü'l-Cezerî, **Müncidü'l-Mukriîn ve Mürşidü't-Tâlibîn**, Tah. Ali b. M. Umran, Mekke, Dâru Âlemi'l-Fevâid, 1419, s. 49; Zerkânî, **a.g.e.**, C. I, s. 284; Yüksel, **a.g.e.**, s. 115; Birişik, **a.g.e.**, s. 17.

⁶ Kastallânî, **a.g.e.**, C. I, s. 355; Ayrıca bkz. Ahmed b. Muhammed ed-Dimyâtî, **İthâfû Fudalâi'l-Beşer fi'l-Kırâati'l-Erbe'ati Aşer**, Tah. Abdurrahim et-Tarhûnî, Kahire, Dâru'l-Hadîs, 1430/2009, C. I, s. 74.

(ö. 968/1561) ise “Kendisinde, mütevatir ihtilaf vecihleri açısından, Kur’ân-ı Kerîm’in nazmının suretlerinden bahsedilen ilim” diye tanımlamıştır.⁷

2. Konusu

Kırâat ilminin konusu; kendisinde med, kasr ve nakl gibi hallerinden bahsedilmesi açısından Kur’ân kelimeleridir.⁸

3. Gayesi

Kırâat ilminden maksat, kırâat imamlarından her birinin okuyuşunu bilmektir.⁹ Yahut mütevatir okuyuş farklılıklarını zapt etme melekesini elde etmektir.¹⁰

4. Faydası

Kırâat ilminin fayda ve semereleri çoktur. En başta Kur’ân kelimelerini tahrif (bozma) ve tağyir (değiştirme)’den korumaktır.¹¹ Ayrıca farklı kırâatler, fakihlerin hüküm çıkarma hususunda delilleridir.¹² Bunun dışında; kırâat imamlarının her birinin nasıl okuduğunu bilmek, kırâat vecihleri olarak okunanlardan hangisinin Kur’ânî olup hangisinin olmadığını ayırabilmek ve Kur’ân’ı okuyabilme hususunda Müslümanlara kolaylık getirmek gibi birçok faydası bulunmaktadır.¹³

B. Kırâat İlminin Tarihçesi

1. Kırâatlerin Ortaya Çıkışı

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Kur’an-ı Kerîm’in öğretimi ve sonraki nesillere aktarımı asıl olarak yazı yöntemi ile değil, hıfz (ezberleme) yöntemi ile olmuştur.¹⁴ Yedi harf (yedi farklı okunuş) üzere indirilen Kur’an-ı Kerim’i¹⁵

⁷ Ahmed b. Mustafa Taşköprizâde, **Miftâhü’s-Se’âde ve Misbâhü’s-Siyâde fî Mevdû’âtî’l-Ulûm**, Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1405/1985, C. II, s. 6; Mustafa b. Abdullah: Kâtip Çelebi, **Keşfü’z-Zunûn an Esâmi’l-Kütübi ve’l-Fünûn**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971, C. II, s. 1317; Muhammed b. Mustafa Na’mî, **Mutkînü’r-Rivâye fî Ulûmi’l-Kırâati li’d-Dirâye**, (yazma), Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 21. vr. 2a.

⁸ Kastallânî, a.g.e., C. I, s. 356; Dimyatî, C. I, s. 74; Na’mî, a.g.e., vr. 2a; Yüksel, a.g.e., s. 115.

⁹ Dimyatî, a.g.e., C. I, s. 74.

¹⁰ Taşköprizâde, a.g.e., C. II, s. 6; Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1317; Yüksel, a.g.e., s. 115.

¹¹ A.y.

¹² Kastallânî, a.g.e., C. I, s. 356; Dimyatî, a.g.e., C. I, s. 74; Yüksel, a.g.e., s. 115-116.

¹³ Bkz. Yüksel, a.g.e., s. 115-116.

¹⁴ İbnü’l-Cezerî, **en-Neşr fî’l-Kırâati’l-Aşr**, Haz. Necib El-Mâcidî, Beyrut, El-Mektebetü’l-Asriyye, 1431/2010, s. 14.

Efendimiz (s.a.v.), sahabelere bu yöntemle öğretmiştir. Sahabeden bazıları bir harf, bazıları iki harf ve bazıları daha fazla harf üzere Kur'ân'ı, Efendimiz (s.a.v.)'den ezberleyerek öğrenmişlerdir.¹⁶ Kur'ân-ı Kerîm'in cemi ve çoğaltılması esnasında yazılan mushaflar, bu yedi harfin hepsine ihtimal verecek şekilde harekesiz ve noktasız olarak kaleme alınmıştır.¹⁷

Medine'den Mekke, Küfe, Basra, Şam, Yemen ve Bahreyn'e gönderilen mushaflar, Müslümanlar tarafından esas alınmış, her şehir ahalisi kendi beldelerinde bulunan Mushaf'ı, o şehirde bulunan sahabelerin Peygamberimiz (s.a.v.)'den öğrenip kendilerine aktardığı yedi harften biri (veya bir kaç) üzere okumuşlardır. Dolayısıyla bu farklı okuyuşlar sahabe neslinden tabiin nesline, onlardan da sonraki nesillere aktarılmıştır. Sonra her şehirde, okuyuşları (kırâatleri) şehir halkı tarafından kabul gören kurrâlar ortaya çıkmıştır. Bu kişiler farklı okuyuşları öğrenip zapt etme hususunda çok özen göstermiş ve sonunda bu ilimde kendilerine uyulan ve bu ilmin kendilerinden öğrenildiği imamlar olmuşlardır.¹⁸

Bu imamlar, öğrendikleri bu farklı okuyuşlardan lügat açısından beğendikleri bir okuyuşu diğerlerine tercih etmiş ve bu okuyuşa devam etmişlerdir. Sonunda o okuyuşla meşhur olmuş ve dolayısıyla o okuyuş (kırâat) kendilerine nispet edilmeye başlanmıştır.¹⁹ Kırâatlerin ilk ortaya çıkışı bu şekilde gerçekleşmiştir.

2. Osmanlı'ya Kadar Kırâat İlmi

Bu kırâat imamlarından sonra birçok kurrâ ortaya çıkmış, birçok şehirde farklı kırâatler yayılmaya başlamıştır. Bunlardan bazıları okuyuşu sağlam, rivayet ve dirayeti meşhur kurrâlardır. Bir kısmı ise bu özelliklerden ancak bazısını taşımaktadır. Bu sebeple bu kurrâlar arasında ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine ümmetin iyiyi

¹⁵ Bkz. **Buhârî**, Fedâilü'l-Kur'ân, 5; **Müslim**, Salâtü'l-Müsâfirîn, 270; Yedi Harf hakkında geniş bilgi için bkz. Abdurrahman Çetin, **Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kırâatlar**, İstanbul, Ensar Yayınları, 2010.

¹⁶ Zerkânî, **a.g.e.**, C. I, s. 285; Sabûnî, **a.g.e.**, s. 263.

¹⁷ İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr**, s. 14, 33; Ayrıca bkz. İsmail Karaçam, "Kırâatların İntikali", **Kur'ân ve Tefsir Araştırmaları-IV: Kırâat İlmi ve Problemleri**, Ed. Bedrettin Çetiner, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2002, s. 298; "Anahatlarıyla Kırâat İlmi ve Tarihi Gelişimi", **Kur'an ve Kırâati Sempozyumları Kitabı**, Ed. Muhammed Aydın, Adapazarı, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2006, s. 56.

¹⁸ İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr**, s. 14; Zerkânî, **a.g.e.**, C. I, s. 285; Sabûnî, **a.g.e.**, s. 263.

¹⁹ Ebu Amr Ed-Dânî, **El-Ehrufü's-Seb'ati li'l-Kur'ân**, Tah. Abdülmüheymîn Tahhân, Cidde, Dâru'l-Minâre, 1418/1997, s. 61; İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr**, s. 46.

kötüden ayırabilen bilgin önderleri, bütün güçleriyle çalışarak koydukları usullerle,²⁰ sahih ve batıl okuyuşların arasını ayırmışlar, sahih olan kırâat ve harfleri toplamışlar, meşhur ve şaz kırâatleri açıklamışlardır.²¹

a. Kırâat İlminin Tedvini

Kırâatlerin isnadlarının incelenerek sahih ve şaz olanlarının ayırt edilmesi için bu hususta eserlerin yazılması gerekli olmuştur.²² Böylece kırâat ilmi hususunda ilk eser, Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellam (ö. 224/838) tarafından kaleme alınmıştır.²³ Onun ardından pek çok kişi bu konuda eserler yazmışlardır.²⁴ Hicrî dördüncü asırda Ebu Bekir b. Mücahid (ö. 324/935)'in kaleme aldığı Kitâbü's-Seb'a adlı eser ile birlikte Kırâatlerin yediyle sınırlanması anlayışı kabul görmeye başlamıştır²⁵ ve onun ardından yedi Kırâat hususunda birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerden en meşhurları Ebu Amr Osman b. Sâid ed-Dânî'nin (ö. 444/1052) **Et-Teysîr** isimli eseriyle bu eserin nazmı olan Muhammed b. Fîre eş-Şatîbî'nin (ö. 590/1194) **Hirzü'l-Emânî** adlı eseridir.²⁶ Daha sonra meşhur Kırâatlerin on olduğu hususunda ısrar eden İbnü'l-Cezerî, yazmış olduğu, **En-Neşr, Takrîbü'n-Neşr ve Tayyibetü'n-Neşr** gibi eserleriyle bunu ispat etmiş ve böylece kırâat-ı aşere (on kırâat) anlayışı yayılarak günümüze kadar ulaşmıştır.²⁷

²⁰ Kırâat İmamlarının ortaya koyduğu usul şudur: Bir Kırâatin sahih olması için 1- Arap dili kaidelerine uygun olması, 2- Hz. Osman'ın çoğalttığı Mushaflardan birine uygun olması ve 3- Sahih bir senedinin bulunması gereklidir. Geniş bilgi için bkz. İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr**, s. 15-21.

²¹ Abdurrahman b. İsmail Ebû Şâme ed-Dîmeşkî, **İbrâzü'l-Meânî min Hirzi'l-Emânî fi'l-Kırâati's-Seb'**, Tah. İbrahim Atve Avaz, Kahire, Mustafa el-Bâbi el-Halebî, 1982, s. 4; İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr**, s. 14; Kastallânî, a.g.e., C. I, s. 121; Ayrıca bkz. Zerkânî, a.g.e., C. I, s. 285-286; Abdülhâdî Fazlî, **El-Kırâatü'l-Kur'âniyye: Târîh ve Ta'rîf**, Beyrut, Dâru'l-Kalem, 1985/1405, s. 49; Sabûnî, a.g.e., s. 264; İsmail Karaçam, **Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri**, İstanbul, İFAV, 2011, s. 62-63.

²² Bkz. Ebû Şâme, a.g.e., s. 4.

²³ Muhammed b. İshak en-Nedîm, **Kitâbü'l-Fihrist**, Haz. Eymen Fuad Seyyid, Londra, Müessesetü'l-Furkân, 1430/2009, C. I, s. 91; İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 33; Kastallânî, a.g.e., C. I, s. 154; Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1317; Hocazâde Ahmed Hilmi, **Ravzatü'l-Kurrâ ve Tarih-i Kur'ân-ı Kerîm**, İstanbul, Türk Neşriyat Yurdu, 1959, s. 6.

²⁴ Yazılış sırasına göre bu eserleri görmek için bkz. İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 33-34; Fazlî, a.g.e., s. 27-32; Çetin, a.g.e., s. 256-272.

²⁵ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 26, 33; Muhammed Muhtar Veleddü Ebbâh, **Târîhu'l-Kırâat fi'l-Meşriki ve'l-Mağrib**, Mağrib, ISESKO, 1422/2001, s. 126-127. Müttekaddimin kıraatçiler İbn Mücahid'in bu sınırlamasını hatalı bulmuşlardır. Çünkü birçok insan yedi harfin bu yedi kıraatten ibaret olduğunu düşünmeye başlamıştır. Bkz. İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 35.

²⁶ Fazlî, a.g.e., s. 41-42; Mahmud Ahmed Said Atraş, **Târîhu'l-Kırâat ve'l-Kurrâ ve Cühûdühüm fi'l-Kirâe ve't-Te'lîfi fi'l-Kırâati ve Ülûmihâ Münzü'l-Ahdi'n-Nebevî Hatte'l-Yevm**, İskenderiye, Dâru'l-İman, 2008, s. 8.

²⁷ Çetin, a.g.e., s. 221; Karaçam, **Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri**, s. 63-64; Atraş, a.g.e., s. 8.

b. Kırâat İlminin Yayılışı

Kırâatlerin ortaya çıkışı kırâat imamlarının memleketleri olan Küfe, Medine, Basra, Mekke ve Şam şehirlerinde olmuştur.²⁸ Dördüncü yüzyılın sonuna kadar henüz Mağrib bölgesi ve Endülüs’e bu kırâatler ulaşmamıştır. Endülüs’te kırâat ilmini ilk yayan kişi Ebu Ömer Ahmed b. Abdullah et-Talemnekî (ö. 429/1038) olmuştur.²⁹ Sonra Ebu Muhammed Mekkî b. Ebî Talib el-Kaysî (ö. 437/1045-46) ve Osman b. Said ed-Dânî gibi âlimler sayesinde Kayravan ve Endülüs, kırâat ilminin seçkin merkezleri olmuşlardır.³⁰ Mağrib tarafından gelip birçok beldeyi dolaşarak kırâat ilmi tahsil eden Ebu’l-Kasım Yusuf b. Ali b. Cebbâre el-Hezelî (ö. 465/1073), Maverâünnehre giderek Gazne’de kırâat ilmini öğretmiş ve bu bölgelerde kırâat ilminin yayılmasına hizmet etmiştir.³¹

c. Osmanlı’ya Kadar Ortaya Çıkan Kırâat Tarikleri

Osmanlı dönemine kadar kırâat ilminin öğretimi hususunda farklı tarikler ortaya çıkmıştır.³²

i. Kırâatlerin Okutulması Bakımından Tarîkler:

a. İnfirâd Tarîki: Her kırâatin ayrı bir hatimle okunmasına denir.³³

b. İndirac Tarîki: Bütün kırâatleri bir hatimde topluca okumaya denir.³⁴

Hicrî 5. Yüzyıla kadar kadar kırâatler “İnfirâd” tarîkiyle okunmuştur. Bundan sonra ise “İndirac” usulüne geçilmiştir.³⁵

ii. Kırâatlerin sayısı bakımından tarîkler:

²⁸ İbnü’l-Cezerî, **a.g.e.**, s. 14.

²⁹ İbnü’l-Cezerî, **a.g.e.**, s. 34; Karaçam, **Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri**, s. 64; “Kırâatların İntikali”, s. 302.

³⁰ Muhammed Muhtar, **a.g.e.**, s. 17.

³¹ İbnü’l-Cezerî, **a.g.e.**, s. 34; Karaçam, **Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri**, s. 64.

³² Tariklerin yukarıdaki kısımlandırılması Abdurrahman Çetin’in Yedi Harf ve Kırâatler kitabıyla (s. 223-224) İsmail Karaçam’ın Kur’an-ı Kerîmin Faziletleri ve Okunma Kaideleri adlı kitabına (s. 65) göre yapılmıştır.

³³ Ali Osman Yüksel, **Ulûmul Kur’an Kaynaklarından Cezerî ve Tayyibesi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1993, s. 66-67, Çetin, **Yedi Harf**, s. 223; İsmail Karaçam, **Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzülü ve Kırâati**, İstanbul, Nedve Yayınları, 1981, s. 248; Nihat Temel, **Kırâat ve Tecvîd Istılahları**, İstanbul, İFAV, 2009, s. 74, 75.

³⁴ Bkz. a.y.

³⁵ Celaleddin Suyûtî, **el-İtkân fî Ulûmi’l-Kurân**, Kahire, Matbaatü Hicâzî, 1368, C. I, s. 103; Kastallânî, **a.g.e.**, C. II, s. 659; Ayrıca bkz. a.y.; Hocazâde, **a.g.e.**, s. 5-6; Necatî Tetik, “Kırâat Eğitiminin Dünü, Bugünü, Yarını ve Kırâat Eğitiminde Meslekler”, **Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları-IV: Kırâat İlmi ve Problemleri**, Ed. Bedrettin Çetiner, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2002, s. 147.

a. **Seb'a Tarîkı:** Dâni'nin **Et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb'** adlı eseriyle Şatıbî'nin **Hırzû'l-Emânî**'si'nin ihtiva ettiği kırâat vecihlerine denir.³⁶

b. **Aşere Tarîkı:** İbnü'l-Cezerî'nin **Tahbîrû't-Teysîr** ve **Ed-Dürretü'l-Mudîe fi Kırâati's-Selâseti'l-Merdiyye** isimli eserlerinin ihtiva ettiği vecihlere denir.³⁷

c. **Takrîb-Tayyibe Tarîkı:** On imamın râvileri ile râvilerinin râvileri yani tarîkleri arasındaki ihtilafları öğrenip okumaya denir.³⁸

iii. Kırâat vecihlerinin toplanması ve tertibi açısından tarîkler:

a. **Teysîr Tarîkı:** Dâni'nin **Et-Teysîr** adlı kitabıyla İmam İbnü'l-Cezerî'nin **Tahbîrû't-Teysîr** isimli eserinin ana kitaplar, Şatıbî'nin **Hırzû'l-Emânî** adlı manzum eseriyle İbnü'l-Cezerî'nin **Ed-Dürre** adlı manzum eserinin yardımcı kitaplar olarak okutulduğu ekole denir.³⁹

b. **Şatıbiyye Tarîkı:** Teysîr tarîkının tersine Şatıbî'nin **Hırzû'l-Emânî** kasidesi ile İbnü'l-Cezerî'nin **Ed-Dürre** adlı kitabının ana kitaplar, Dâni'nin **Et-Teysîr** adlı kitabıyla İbnü'l-Cezerî'nin **Et-Tahbîr** adlı eserinin ise yardımcı kitaplar olarak okutulduğu ekole denir.⁴⁰

³⁶ Muhammed Emin Efendi, **Umdetü'l-Hallân fi İdâhi Zübdeti'l-İrfân**, Karahisarizade Sahaf Esad Matbaası, İstanbul, 1287, s. 114; Hocazâde, a.g.e., s. 6; Ayrıca bkz. Necati Tetik, **Başlangıçtan IX. Hicrî Asra Kadar Kırâat İlminin Ta'limi**, İstanbul, İşaret Yayınları, 1989, s. 128; Yüksel, **Cezerî ve Tayyibesi**, s. 69, 70; Karaçam, **Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzülü**, s. 248, 249; **Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri**, s. 65; "Anhatlarıyla Kırâat İlmi", a.g.e., s. 59; Çetin, **Yedi Harf**, s. 224; Temel, **Kırâat Istılahları**, s. 129; Mustafa Atillâ Akdemir, "Kırâat Eğitiminde Tarikler", **Kur'an ve Kırâati Sempozyumları Kitabı**, Ed. Muhammed Aydın, Adapazarı, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2006, s. 170.

³⁷Bkz. a.y.

³⁸ Hocazâde, a.g.e., s. 6; Yüksel, a.g.e., s. 70; Karaçam, **Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzülü**, s. 249; **Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri**, s.65; Çetin, a.g.e., s. 224; Tetik, a.g.e., s. 128-130; Temel, a.g.e., s. 129.

³⁹ Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.115; Hocazâde, a.g.e., s. 6-7; Ayrıca bkz. Yüksel, a.g.e., s. 72; Karaçam, **Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzülü**, s. 249; **Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri** s. 65; Çetin, a.g.e., s. 224; Tetik, a.g.e., s. 131; Temel, a.g.e., s. 134.

⁴⁰ Muhammed Emin Efendi, a.g.e. s.115; Hocazâde, a.g.e., s. 7; Ayrıca bkz. Yüksel, a.g.e., s. 71; Karaçam, **Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzülü**, s. 249; **Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri** s. 65; Çetin, a.g.e., s. 224; Tetik, a.g.e., s. 131-132; Temel, a.g.e., s. 129.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI'DA KIRÂAT

I. OSMANLI'DA KIRÂAT İLMİNİN GELİŞİM SEYRİ

A. İbnü'l-Cezerî Öncesi

Osmanlı'nın ilk döneminde kırâat ilmini öğrenmek isteyenler Mısır ya da Şam'a gidiyorlardı. Mü'min Efendi de bunlardan biridir.¹ 783/1381-1382 senesinde² Şam'a giderek İbnü'l-Cezerî (ö. 833/1429)'den kırâat dersi alan Mü'min Efendi, ardından Anadolu'ya dönerek Ayaslug'a yerleşmiştir. Sonra Manisa Beyi Saruhanoğlu'nun davetiyle Manisa'ya giderek orada hatip olarak görev yapmıştır. Yıldırım Beyazıt, 792/1390 tarihinde Manisa'yı³ alınca onu da Bursa'ya getirmiş ve I. Murad imaretinde hatip olarak görevlendirmiştir. Hatipliğin yanında kırâat dersleri de veren Mümin Efendi, çok sayıda kişiye kırâat-ı aşere ve seba okutmuştur. Yetiştirdiği talebeleri arasında Ebû Sa'îd el-Bürûcî vardır.⁴ Ayrıca kırâat alanında **Câmi'ü'l-Kelâm fî Resmi Mushafî'l-İmâm** adlı bir eser⁵ de yazan Mü'min Efendi'nin İbnü'l-Cezerî'den önce Osmanlı'da kırâat ilmine hizmet etmiş değerli bir şahsiyet olduğu görülmektedir. İbnü'l-Cezerî 798 tarihinde Bursa'ya geldiğinde hocasını evinde ağırlayan Mümin Efendi, hocasının gelişinden bir sene sonra Safer 799 (Kasım 1396) tarihinde vefat etmiştir.⁶

¹ Yüksel, **İbn Cezerî**, s. 162; **Cezerî ve Tayyibesi**, s. 16, 19; Recep Akakuş, **İslam'da Kur'an Öğretimi ve Reisü'l-Kurrâ Gönenli Mehmed Öğütçü Hocaefendi**, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul, 1991, s. 76; Mustafa Atilla Akdemir, "Hamid b. Abdülfettâh el-Paluvî Hayatı, İlmî Şahsiyeti, Eserleri ve "Zübdetü'l-İrfân" Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkik'i, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 1999, s. 27.

² Camiü'l-Esânîd'de bu tarih 780 olarak gösterilmiştir. Bkz. İbnü'l-Cezerî, **Câmi'ü'l-Esânîd**, (yazma) Süleymaniye Ktp., Dârülmünevî blm., nr. 11, vr. 17a.

³ Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, 7. Baskı, y.y., Türk Tarih Kurumu Yayınları, t.y., C. I, s. 263.

⁴ İbnü'l-Cezerî, **Gâyetü'n-Nihâye**, Ed. Gotthelf Bergstraesser, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006, C. II, s. 283.

⁵ Bkz. Süleymaniye ktb., Süleymaniye blm., nr. 44, vr. 1b-64b. Müellif ve eseri hakkında bilgi ileride verilecektir.

⁶ İbnü'l-Cezerî, **Gâye**, C. II, s. 283.

İbnü'l-Cezerî, Mümin Efendi'yi Bursa Hatibi-Şeyhi ve Rum diyarında kırâat ilminin kendisinde nihayete erdiği kişi diye tanıtmaktadır. Ayrıca kırâat ilminde öne çıkmış seçkin bir kişi olduğunu ve çok sayıda kişiye kırâat-ı aşere okuttuğunu belirtmektedir.⁷

İbnü'l-Cezerî'den önce Osmanlı'da kırâat ilmine hizmet eden Mü'min Efendi'den başka bir kişiye tarafımızca ulaşılamamıştır.

B. İbnü'l-Cezerî'nin Katkıları

(798/1396) yılında Yıldırım Beyazıt'ın (ö. 805/1403) daveti üzere Bursa'ya gelen İbnü'l-Cezerî'nin faaliyetleriyle Osmanlı'da kırâat ilmi yüksek seviye kazanmıştır.⁸ Yedi yıl boyunca Osmanlı topraklarında kalan İbnü'l-Cezerî, sultanın çocuklarına hocalık yapmasının yanında Ulu Cami Hundi Hatun Mektebinde kırâat okutarak birçok talebe yetiştirmiştir.⁹

İbnü'l-Cezerî'nin Bursa yılları te'lif açısından da çok bereketli geçmiştir. İbnü'l-Cezerî burada Ramazan 798 (Haziran 1396) tarihinde Hacı Mümin'in evinde **Nihâyetü'l-Berere** adlı eserini yazmıştır.¹⁰ 799/1397 senesinde -Rebiülevvel'den Zilhicce'ye kadar dokuz aylık süre içinde- en önemli eserlerinden biri **En-Neşr**'i yazmıştır.¹¹ Yine En-Neşr'in manzum şekli olan **Tayyibetü'n-Neşr** isimli çok önemli eserini 799 senesi Şaban ayında (Mayıs 1397) tamamlamıştır.¹² Bu eser tamamlandığında birçok kişi İbnü'l-Cezerî'den bu eseri okumuş ve ezberlemiştir.¹³ Yine En-Neşr'in muhtasarı olan **Takrîbü'n-Neşr** adlı eserini 10 Muharrem 804 (20

⁷ İbnü'l-Cezerî, **Câmiü'l-Esânîd**, vr. 17a.

⁸ Hocazâde, a.g.e., s. 6; Akakuş, **İslam'da Kur'an Öğretimi**, s. 58, 76; **Tarihsel Boyutuyla Kur'an-ı Kerim Öğretimi ve Reisü'l Kurralık**, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 2008, s. 27; Yüksel, **İbn Cezeri**, s. 161, 163; Yusuf Alemdar, "Osmanlı'da Dâru'l-Kurrâ Müessesesi ve Kırâat Öğretimi", (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Tefsir) Anabilim Dalı, Ankara, 2003. s. 108-110; Akdemir, a.g.e., s. 26,27; Karaçam, **Kur'an-ı Kerimin Nüzülü**, s. 248; Kenan Yakuboğlu, **Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi**, İstanbul, Gökkuşbu Yayınları, 2006, s. 37; Cahid Baltacı, **XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul, İFAV, 2005, C. I, s. 73.

⁹ İbnü'l-Cezerî'den kırâat öğrenen talebelerinin bazısının isimleri için bkz. İbnü'l-Cezerî, **Ğaye**, C. II, s. 218-219.

¹⁰ İbnü'l-Cezerî, **en-Nihâye fi'l-Kırâati's-Selâs ez-Zâide ani'l-Aşere**, (Mecmû'atün Mühimmetün fi't-Tecvîdi ve'l-Kırâati ve'r-Resmi ve 'addi'l-Ây adlı eser içinde) Haz. Cemal es-Seyyid Rifâ'î, Kahire, Mektebetü İbn-i Teymiyye, 1427/2006, s. 156.

¹¹ Bkz. İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr**, C. II, s. 703.

¹² İbnü'l-Cezerî, **Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr**, Haz. Muhammed Temîm Ez-Zü'biyy, Cidde, Dâru'l-Hüdâ, 1994, s. 103.

¹³ İbnü'l-Cezerî, **Câmiü'l-Esânîd**, vr. 18b.

Ağustos 1401) tarihinde Bursa’da tamamlamıştır.¹⁴ İbnü’l-Cezerî’nin -kırâat alanında yazılan en önemli eserler diyebileceğimiz-¹⁵ bu son üç eserinin Osmanlı başkentinde yazılması ve okunması Osmanlı’da kırâat ilminin gelişmesinde elbette büyük katkı sağlamıştır.

İbnü’l-Cezerî’nin Ankara savaşı ardından 805/1402-3 yılında Timur tarafından götürülmesinden sonra onun yetiştirdiği oğulları ve diğer talebeleri, kırâat faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Özellikle babasıyla birlikte Bursa’ya gelen ve Ulu Camiye imam tayin edilen Ahmed b. Muhammed Cezerî, (ö. 835/1432) babasının ardından yirmi yıl kadar Bursa’da kalarak bu faaliyetleri sürdürmüştür.¹⁶

C. Fetih Sonrası

İbnü’l-Cezerî’den sonra Fatih dönemine kadar Osmanlı’da kırâat ilmi hususunda öne çıkan Molla Gürânî’den başka bir isme rastlamıyoruz. Kadılık ve müftülük görevlerinde bulunması¹⁷ dolayısıyla daha çok fıkıh alanında meşhur olan Molla Gürânî, kırâat alanında da büyük hizmetlere imza atmıştır. Özellikle Fetih sonrasında İstanbul’da kırâat hususunda önemli çalışmalar Molla Gürânî tarafından yürütülmüştür.¹⁸

İstanbul’da bir dâru’l-kurrâ yaptıran Molla Gürânî,¹⁹ burada kırâat ilmini okutarak birçok talebe yetiştirmiştir.²⁰ Ayasofya Camii İmamı diye meşhur olan ve kırâat alanında **Risale fî Resmi’l-Hat** isimli eseri kaleme alan Yusuf b. Güvendik bu talebelerden biridir.²¹

Ayrıca kırâat ilmi hususunda dört eser kaleme alan²² Molla Gürânî, bu açıdan da kırâat ilminin gelişmesine katkı sağlamıştır.

¹⁴ İbnü’l-Cezerî, **Takrîbü’n-Neşr fî’l-Kırââtî’l-Aşr**, Haz. Abdullah Muhammed Halîlî, Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1423/2002, s. 210.

¹⁵ Kastallânî; Neşr için, benzeri yazılmamıştı diyor ve diğer iki eseri de onunla beraber zikrediyor. Bkz. Kastallânî, a.g.e., C. I, s. 167.

¹⁶ İbnü’l-Cezerî, **Ğâye**, C. I, s. 119.

¹⁷ A. b. Mustafa Taşköprizâde, **Eş-Şakâiku’n-Nu’mâniyye fî Ulemâi’d-Devleti’l-Osmâniyye**, Trc. Muharrem Tan, İstanbul, İz Yayıncılık, 2007, s. 97.

¹⁸ Akakuş, **Reisü’l Kurralık**, s. 29-30; **İslam’da Kur’an Öğretimi**, s. 76-77; Akdemir, a.g.e., s. 27.

¹⁹ Baltacı, a.g.e., C. II, s. 864.

²⁰ Taşköprizâde, **Şakâik**, s. 97.

²¹ Yusuf b. Güvendik, **Risâle fî Resmi’l-Hat**, (yazma), Süleymaniye ktb., Ayasofya blm., nr. 414, vr. 25.

²² Molla Gürânî’nin bu eserleri hakkında bilgi ileride hayatı anlatılırken verilecektir.

D. Ahmed el-Mesyerî Dönemi

Kanûnî dönemi (926-974/1520-1566) sonlarında Nasîrüddin Tablavî'nin damadı ve en seçkin talebelerinden olan Şeyh Ahmed el-Mesyerî, Sokullu Mehmet Paşa tarafından İstanbul'a davet edilmiş ve Eyüp Sultan Camiine imam olarak atanmıştır.²³ İmamlığın yanında birçok yerde şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapan²⁴ Ahmed Efendi, teysir tarîki usulünce kırâat ilmi çalışmalarını sürdürerek, 1006/1597 senesinde vefat edene kadar çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Talebeleri arasında hepside kırâat ilminde seçkin ve meşhur Muhammed Bebaî, Şeyh Ali A'rec, Evliya Mehmed Efendi, Dersiam (Keçi) Muhammed Efendi, Ayasofya Hatibi İbrahim Efendi, Şeyh Mansur ve kırâat alanında yüz yirmiden fazla eseri²⁵ bulunduğu belirtilen Muhammed b. Ahmed el-Avfî gibi değerli âlimler vardır.²⁶

Şeyh Ahmed ve talebeleri tarafından İstanbul başta olmak üzere Osmanlı topraklarında yayılan teysir tariki, artık İstanbul tariki diye meşhur olmuştur.²⁷ Ahmed Mesyerî'nin yetiştirdiği talebeler ve bu talebelerin yazdıkları eserler göz önüne alındığında kendisinin Osmanlı'da kırâat ilminin gelişiminde çok büyük katkıları olduğu anlaşılmaktadır.

E. Ali el-Mansûrî Dönemi

(1088/1677) tarihinde Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın himayesinde Mısır'dan İstanbul'a gelen değerli kırâat âlimi Ali el-Mansûrî, Osmanlı'da kırâat ilminin gelişmesinde önemli katkıları olan bir şahsiyettir.²⁸

Mustafa Paşa'nın imamı olarak görev yapan, Ardından Köprülü Mehmed Paşa Türbesi'ne dersiam, hafız-ı kütüb ve muhaddis olarak atanan Mansûrî, 1102/1691

²³ Molla Efendi, **Umde**, s.115; Hocaşâde, a.g.e., s. 7; Fatih Çollak, "Reîsü'l-Kurrâ'lîk Müessesesi ve Esâmî-i Kurrâ Defteri", **Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV: Kırâat İlmi ve Problemleri**, Ed. Bedrettin Çetiner, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2002, s. 205; Tetik, "Kırâat Eğitiminde Meslekler", **a.g.e.**, s. 157.

²⁴ Nev'îzâde Atâî, **Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti's-Şakaik**, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, C. II, s. 465.

²⁵ Bu eserlerden tarafımızca tespit edilebilmiş olanlar hakkında Avfî'nin hayatı anlatılırken bilgi verilecektir.

²⁶ Mustafa b. Hasen b. Yakub el-İslambulî, **Mürşidü't-Talebe ilâ Ma'rifet-i Turukî't-Tayyibe**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Selim Ağa blm., nr. 29, vr. 68b.

²⁷ Molla Efendi, a.g.e., s.115; Hocaşâde, a.g.e., s. 7; Karaçam, **Kur'an-ı Kerimin Nüzülü**, s.249; Akakuş, **Reisü'l Kurralık**, s.31,32; **İslam'da Kur'an Öğretimi**, s. 78,79; Akdemir, a.g.e., s. 27,28; Alemdar, a.g.e., s. 111; Çollak, a.g.mk., s. 205-206.

²⁸ Molla Efendi, a.g.e., s. 116; Hocaşâde, a.g.e., s. 7.

yılında Sultan Süleyman Türbesin'e, 1128/1716 senesinde ise Sultan Ahmed Camiin'e şeyhu'l-kurrâ tayin edilmiştir.²⁹ 1134/1722 senesinde vefatına kadar bu vazifeleri sürdüren Mansûrî, kırâat alanında Hocapaşa İmamı Hasan Efendi, Mustafa b. Abdurrahman İzmirî ve Köprülüzâde Abdullah Paşa gibi değerli âlimler yetiştirmiştir.³⁰

Bunun yanında kırâat alanında yazdığı çok sayıda eserle de kırâat ilmine hizmet etmiştir.³¹

Mısır tariki olarak meşhur olan “şâtıbiyye” ekolünü İstanbul'da yaygınlaştıran Mansûrî, yetiştirdiği talebeleri vasıtasıyla bu ekolün günümüze kadar ulaşmasına vesile olmuştur.³²

F. Meslekler Dönemi

Osmanlı topraklarında yayılan İstanbul ve Mısır tarikleri arasında Hicrî 12. Yüzyılda bazı meslekler ortaya çıkmıştır. Amasyalı Yusufzâde Abdullah Hilmi Efendi (ö. 1167/1755) tarafından temsil edilen itilaf mesleki, İstanbul tarîkinin azimet cihetini tercih etmiştir. Kırâat ilminde otorite kabul edilen Abdullah Efendi'nin “İtilaf fî Vucûhi'l-İhtilaf” adlı eseri, meslekinin özelliklerini yansıtmaktadır.³³

Kastamonulu Ahmed Sûfî Efendi (ö. 1172/1758) tarafından temsil edilen sûfî mesleki ise İstanbul tarikinin ruhsat cihetini tercih etmiştir. Bu meslekin özelliklerini yansıtan bir eser bilinmemektedir.³⁴

²⁹ Ali b. Süleyman Mansûrî, **Tertîbü'l-Kırâât**, (yazma) Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 36, vr. 1; Şeyhî Mehmed Efendi, **Vekâyiü'l-Fudalâ**, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, C. III, s. 677-678;

³⁰ Bkz. Mansûrî, **İcâzetnâme**, Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 24, vr. 96, 97; Haşim b. Muhammed Mağribî, **el-Bereretü'l-Hayriyye fî Vucûhi Kırâati'l-Eimmeti'l-Aşere**, (yazma), Süleymaniye ktb., Erzincan blm., nr. 72, vr. 46.

³¹ Mansûrî'nin tarafızca tespit edilen yedi eseri hayatı anlatılırken ele alınmaktadır.

³² Molla Efendi, a.g.e., s. 116; Hocazâde, a.g.e., s. 7; Ayrıca bkz. Karaçam, **Kur'an-ı Kerimin Nüzülü**, s. 249, 250; Akakuş, **Reisü'l Kurralık**, s. 32-34; **İslam'da Kur'an Öğretimi**, s. 79-82; Akdemir, a.g.e., s. 28-32; Alemdar, a.g.e., s. 118-121; Çollak, a.g.mk., s. 206.

³³ Molla Efendi, **Umde**, s. 116-117; Hocazâde, a.g.e., s. 8; Karaçam, **Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzülü**, s. 250; Yüksel, **Cezerî ve Tayyibesî**, s. 75, 76; Akakuş, **İslam'da Kur'an Öğretimi**, s. 79; **Reisü'l Kurralık**, s. 32, 33; Akdemir, a.g.e., s. 29-30; Çetin, a.g.e., s. 224, 225; Alemdar, a.g.e., s. 119; Temel, a.g.e., s. 103; Çollak, a.g.mk., s. 206; Necati Tetik, “Türkiye’de Başlangıcından Günümüze Kadar Kiraat İlminin Öğretiminde Takip Edilen Usul ve Esaslar”, **Kur'an ve Kiraati Sempozyumları Kitabı**, Ed. Muhammed Aydın, Adapazarı, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2006, s. 74; “Kırâat Eğitiminde Meslekler”, **a.g.e.**, s. 157-158.

³⁴ A.y.

İstanbul-Selimiye Külliyesinde müderris olan Kettânizâde Mehmed Nâîmî Efendi (ö. 1169/1755)'nin temsil ettiği mütkın mesleki, Mısır tarîkının azimet yönünü tercih etmiştir. Bu meslek adını Kettânizâde'nin yazmış olduğu “Mütkınü’r-Rivaye” adlı eserden almaktadır.³⁵

İstanbul-Beykoz-Kanlıca'daki Nakşî “Şeyh Atâ” dergâhında şeyh olarak görev yapan ve aynı zamanda burada kırâat okutan Şeyh Atâullah Efendi'nin (ö. 1209/1794) temsil ettiği Şeyh Atâullah mesleki ise Mısır tarîkinin ruhsat yönünü tercih etmiştir.³⁶ Ahmed er-Rüşdî (ö. 1217/1802)'nin yazmış olduğu **Mürşidü't-Talebe** ve Muhammed Arif el-Hıfzî (1238/1822)'nin kaleme aldığı **Muhtâru'l-İkra** ve şerhi bu meslekin özelliklerini yansıtan eserlerdir.³⁷

Osmanlı'da ortaya çıkmış olan bu meslekler arasından İstanbul tarikinden “sûfî” mesleki ve Mısır tarikinden “Şeyh Atâullah” mesleki günümüzde de kırâat faaliyetlerini devam ettirmektedirler.³⁸

II. OSMANLI'DA KIRÂAT EĞİTİM MEKÂNLARI

A. Dâru'l-Kurrâlar

Osmanlı'da kırâat ilmi dâru'l-kurrâ ismi verilen medreselerde öğretilirdi.³⁹ Selçuklu öncesinde dâru'l-Kur'ân, Selçuklu döneminde dâru'l-huffaz diye anılan bu kurumlar, Osmanlı'da dâru'l-kurrâ diye isimlendirilmiştir.⁴⁰

Osmanlı'da ilk dâru'l-kurrânın Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa (ö. 761/1359) tarafından İznik'te, 1360 tarihinden önce⁴¹ yaptırılan medresesinin bünyesinde bulunduğu belirtilmektedir.⁴² Yıldırım Beyazıt'ın İbnü'l-Cezerî'yi Bursa'ya davet ederek Ulu Camii bünyesinde açtığı dâru'l-kurrânın, Osmanlı'da kırâat ilimlerine yüksek seviye kazandırması açısından ilk nitelikli dâru'l-kurrâ olduğu

³⁵ A.y.

³⁶ A.y.

³⁷ Karaçam, **Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzülü**, s. 250; Yüksel, **Cezerî ve Tayyibesi**, s. 75; Akdemir, a.g.e., s. 32; Alemdar, a.g.e., s. 128.

³⁸ Akakuş, **Reisü'l Kurralık**, s. 33-34; **İslam'da Kur'an Öğretimi**, s. 79-82.

³⁹ Nebi Bozkurt, “Dârülkurrâ”, **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, C. VIII, s. 544; Alemdar, a.g.e., s. 69.

⁴⁰ Bozkurt, a.y.; Alemdar, a.g.e., s. 68.

⁴¹ Baltacı, **Osmanlı Medreseleri**, C. II, s. 699.

⁴² Evliya Çelebi, **Seyahatname**, (trc. Mümin Çevik), Üçdal Neşriyat, İstanbul, 2011, C. II, s. 1155; Ayrıca bkz. Yakuboğlu, a.g.e., s. 76; M. Baha Tanman, “Dârülkurrâ/Mimari”, **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, C. VIII, s. 545; Alemdar, a.g.e., s. 70.

söylenbilir. ⁴³ Ancak Yıldırım Beyazıt'ın açtığı bu dâru'l-kurrâ belgelerde muallimhâne ismiyle zikredilmektedir. Dâru'l-kurrâ adıyla yapılan ilk yapılar ise Trabzon'daki Fatih Dâru'l-kurrâsı ile Amasya'daki II. Beyazıt devrine ait Abdullah Paşa ve Sultan Hatun dârülkurrâlarıdır.⁴⁴

Daha sonra Osmanlı memleketinin her köşesinde birçok dâru'l-kurrâ yaptırılmıştır. ⁴⁵ Mesela İstanbul'da bütün büyük camilerin; sultan, vezir ve ileri gelenlerin yaptırmış olduğu camilerin bünyesinde bir dâru'l-kurrâ bulunduğu gibi birçok müstakil dâru'l-kurrâ'da vardı. ⁴⁶ Evliya Çelebi (ö.?) sur içinde yedi, Üsküdar'da dört, Kasımpaşa ve Galata'da üç, Beşiktaş'ta bir dâru'l-kurrâ zikreder. ⁴⁷ Bunların toplam sayısının elli beş olduğunu bildirir. ⁴⁸

Evliya Çelebi'nin sayı vermeden birçok dâru'l-kurrâ olduğunu belirttiği ⁴⁹ Bursa'da, Klasik dönemde (XIV-XVI. Yüzyıllarda) üç dâru'l-kurrâ bulunuyordu. ⁵⁰

Edirne'de de üç dâru'l-Kurrâ bulunuyordu. ⁵¹ Bununla birlikte on dört camide kırâat okutuluyordu. ⁵²

Konya'da bir kısmı Selçuklu döneminden kalma otuz, ⁵³ Karaman'da ise üç dâru'l-huffâz bulunuyordu. ⁵⁴ Amasya'da bulunan dokuz dâru'l-kurrâdan sadece Sultan

⁴³ Baltacı, a.g.e., C. I, s. 73; Alemdar, a.g.e., s. 70.

⁴⁴ Tanman, a.g.m., s. 545.

⁴⁵ Bozkurt, a.g.m., s. 544; Alemdar, a.g.e., s. 68.

⁴⁶ Evliya Çelebi, a.g.e., C. I, s. 361; Baltacı, a.g.e., C. I, s. 28.

⁴⁷ Evliya Çelebi, a.g.e., C. I, s. 361, 484, 497, 518, 548.

⁴⁸ Alemdar, a.g.e., s. 69.

⁴⁹ Evliya Çelebi, a.g.e., C. I, s. 598.

⁵⁰ Bkz. Mefail Hızlı, **Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri**, İstanbul, İz Yayınları, 1998, s. 183-185.

⁵¹ Abdurrahman Hıbrî, **Enîsü'l-Müsâmirîn**, Çev. Ratıp Kazancıgil, Edirne, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, 1996, s. 36, Ayrıca bkz. İbrahim Memiş, "Osmanlı Medreselerinde İlim Geleneği ve Edirne Medreseleri", **Uluslararası Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler Sempozyum Kitabı**, Ed. İsmail Narin, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013, C. I, s. 528-529.

⁵² Evliya Çelebi, a.g.e., C. III, s. 1714.

⁵³ Bozkurt, a.g.m., s. 544. Geniş bilgi için bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, **Konya Tarihi**, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2007, s. 621-628.

⁵⁴ Alaadin Aköz, "XVI. Asırda Karaman Kazası", (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, 1992, s. 42-44; Ahmet Cengiz, **Karaman Tarihi (XVIII. Yüzyıl)**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2014, s. 104-105.

Beyazıt Dâru'l-kurrâsında üç yüz kurrâ hafız vardı.⁵⁵ Manisa'da dokuz dâru'l-kurrâ ve üç bin hafız vardı.⁵⁶

Yine İzmir,⁵⁷ Trabzon,⁵⁸ Sinop⁵⁹ ve Antakya'da⁶⁰ üç, Van⁶¹ ve Merzifon'da⁶² iki, Tire,⁶³ Taşköprü,⁶⁴ Kütahya⁶⁵ ve Bolvadin'de⁶⁶ bir, Filibe'de yedi, Saraybosna'da sekiz, Gelibolu ve Üsküp'te dokuz dâru'l-kurrâ bulunuyordu. Ayrıca Diyarbakır'da on beş camide kırâat okutuluyordu.⁶⁷

Osmanlı Devletinin son anlarına kadar varlıklarını sürdüren, Cumhuriyet döneminde de bir müddet devam eden dâru'l-kurrâlar 3 Mart 1924 tarihinde "Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu"yla kapatılmıştır.⁶⁸

1. Dâru'l-Kurrâ'ların Yapısı ve Unsurları

Osmanlı dâru'l-kurrâları genelde büyük ya da küçük kapsamlı bir külliye bünyesinde bulunurlar veya bir cami ya da mescidin yanında inşa edilirlerdi. Müstakil dâru'l-kurrâ'lar bir istisna teşkil ediyorlardı.⁶⁹

Dâru'l-kurrâ müderrislerine şeyhu'l-kurrâ,⁷⁰ şeyhi kurrâ⁷¹ veya şeyhu'l-kırâa, görevine de meşihatü'l-kırâa, meşihatü'l-ikrâ, riasetü'l-ikrâ, meşihatü'l-ikrâ el-kübrâ

⁵⁵ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C. II, s. 802; Amasya Tarihi'nde Dâru'l-Kurrâların sayısının sekiz olduğu belirtilmiş ve her biri hakkında bilgiler verilmiştir. Bkz. Abdîzâde Hüseyin Hüsameddin, **Amasya Tarihi**, Haz. Mesut Aydın Güler, Amasya, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2007, C. I, s. 156-158.

⁵⁶ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C. IX, s. 5619, 5620; Bozkurt, a.g.m., s. 544.

⁵⁷ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C. IX, s. 5636

⁵⁸ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C. I, s. 681.

⁵⁹ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C. I, s. 667.

⁶⁰ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C. II, 1221. Ayrıca bkz. Adem Kara, **XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri: Antakya**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2005, s. 92.

⁶¹ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C. III, s. 2035.

⁶² Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C. II, s. 1050.

⁶³ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C. IX, s. 5686. Ayrıca bkz. A. Levent Ertekin, **Osmanlı'dan Günümüze Tire'de Eğitim ve Eğitimciler**, İzmir, Yeni Asya Matbaacılık, 2003, s. 25.

⁶⁴ Mustafa Bektaşoğlu, **Taşköprülü Âlimler**, Ankara, Bizim Büro Basımevi, 2002, s. 29-30.

⁶⁵ Ara Altun, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi: Bir deneme", **Kütahya: Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan**, Haz. Saner Arman, İstanbul, Kütahya 100. Yıl Kutlama Komitesi, 1981, s. 338-340.

⁶⁶ Muharrem Bayar, **Bolvadin Tarihi**, Bolvadin, Bilge Matbaacılık, 2004, C. II, s. 359.

⁶⁷ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C. III, s. 1637, 1862; C. IV, s. 2729; C. V, s. 2877, 3033.

⁶⁸ Alemdar, **a.g.e.**, s. 97; Abdullah Emin Çimen, **Hafızlık tarihi ve Türkiye'de Hafızlık Kurumunun İşlevselliği**, İstanbul, Sayfa Dijital Baskı, 2010, s. 51.

⁶⁹ Tanman, a.g.m., s. 548; Alemdar, a.g.e., s. 76, 80.

⁷⁰ Çimen, **a.g.e.**, s. 51; Yusuf Küçükdağ, **Konya Dârülkurrâları**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2014, s. 25.

⁷¹ Hızlı, **Bursa Medreseleri**, s. 184.

gibi isimler veriliyordu.⁷² Yine bu hocalar “fahru erbâbi’t-tilâve” gibi vasıflarla anılıyorlardı.⁷³

Şeyhu’l-kurrâlar; tecvid ilminde mahir, hâfız, kırâatleri iyi bilen, imamların görüşlerini ve rivâyetleri bellemiş, kırâat ilminin kitaplarını bilen, en az yedi kırâati okutabilme gücüne sahip kişilerden seçilirdi.⁷⁴

Şeyhu’l-kurrâlara verilen maaş bulunduğu medrese ve konumuna göre değişiklik arz ediyordu. Günlük altı,⁷⁵sekiz,⁷⁶on beş,⁷⁷yirmi, otuz akçe⁷⁸verilen yerler olduğu gibi yirmi ile elli akçe arası hocanın durumuna göre bir rakam belirlenen yerler de vardı.⁷⁹

Dâru’l-kurrâlardaki talebe sayısı da buraların büyüklüğüne göre değişiklik göstermekteydi. Bazı yerlerde sayı yedi ile sınırlandırılırken⁸⁰ bazısında on,⁸¹ bazısında on altı talebe bulunmaktaydı.⁸²

Dâru’l-kurrâlarda okuyan talebelere de günlük bir,⁸³ iki akçe harçlık verilmekteydi.⁸⁴

Dâru’l-kurrâ’larda haftada dört gün ders yapılmakta, üç günde talebeye izin verilmekteydi.⁸⁵

Dâru’l-kurrâ müderrisleri (şeyhu’l-kurrâ) genelde aynı anda bir camide imamlık⁸⁶ ve hatiplik⁸⁷ görevi yürütmekteydiler. Dersiam, muhaddis ve hafız-ı kütüp olarak görev yapanlar da vardı.⁸⁸ İmam ve müezzinler de genelde dâru’l-kurrâ mezunlarından seçilirdi.⁸⁹

⁷² Nebi Bozkurt, “Hafız”, **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1997, C. XV, s. 76.

⁷³ Hızlı, **a.y.**.

⁷⁴ Çimen, **a.g.e.**, s. 51; Mefail Hızlı, **Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim**, Bursa, Emin Yayınları, 2012, s. 115; Alemdar, **a.g.e.**, s. 96.

⁷⁵ Alemdar, **a.g.e.**, s. 94.

⁷⁶ Hızlı, **Bursa Medreseleri**, s. 185, 186.

⁷⁷ Çimen, **a.g.e.**, s. 51.

⁷⁸ Alemdar, **a.g.e.**, s. 92, 96.

⁷⁹ Hızlı, **Bursa Medreseleri**, s. 185,186.

⁸⁰ Çimen, **a.g.e.**, s. 51.

⁸¹ Hızlı, **a.g.e.**, s. 185.

⁸² Alemdar, **a.g.e.**, s. 92-93.

⁸³ Alemdar, **a.g.e.**, s. 94.

⁸⁴ Hızlı, **a.g.e.**, s. 185; Çimen, **a.g.e.**, s. 51.

⁸⁵ Yakuboğlu, **a.g.e.**, s. 107; Çimen, **a.g.e.**, s. 51.

⁸⁶ Mesela Ahmed Mesyerî bkz. Mustafa b. Hasen, **Mürşidü’t-Talebe**, vr. 68b.

⁸⁷ Baltacı, **a.g.e.**, C. I, s. 81. Mesela Şaban Efendi bkz. Mustafa b. Hasen, **a.g.e.**, vr. 66a.

⁸⁸ Şeyhî, **Vekâyiü’l-Fudalâ**, C. III, s. 677-678.

⁸⁹ Baltacı, **a.g.e.**, C. I, s. 144.

2. Dâru'l-Kurrâlarda Okunan Dersler ve Kitaplar

Dâru'l-kurrâ'lardaki eğitim programları, okutulan dersler ve kitaplar hakkında yeterli bilgiler bulunmamakla birlikte çeşitli vakfiyelerden anlaşıldığına göre aşağıdaki eserler ve ilimler okunmaktaydı:

1. eş-Şâtıbî'nin **Kasîde-i Lâmiye**'si.
2. İbnü'l-Cezerî'nin bu esere yazmış olduğu şerhi.
3. Kıraat-ı Seb'a.⁹⁰

IX/XVI. Asırdan itibaren İstanbul'da İstanbul ve Mısır tariki diye meşhur olan ve günümüze kadar gelen kırâat ekollerinde aşağıdaki kitaplar okutulmaktaydı:

1. ed-Dânî'nin "**Et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb**" adlı eseri.
2. İbnü'l-Cezerî'nin "**Tahbîrü't-Teysîr**" isimli eseri.
3. Şâtıbî'nin "**Hırzû'l-Emânî ve Vechü't-Tehânî**" adlı manzum eseri.
4. İbnü'l-Cezerî'nin "**Ed-Dürretü'l-Mudîe**" adlı manzum eseri.⁹¹

XVIII. asırdan itibaren İstanbul ve Mısır tariklerinde ortaya çıkan mesleklerden îtilaf meslekinde Yusuf Efendizâde'nin **Îtilaf fî vucuhi'l-İhtilâf** adlı eseri, "mütkın" meslekinde Kettânîzâde'nin **Mütkınü'r-Rivâye** adlı eseri ve Şeyh Atâullah meslekinde de Ahmed er-Rüşdî'nin **Mürşidü't-Talebe** isimli eseri kılavuz kitabı olarak okunmaktaydı.⁹²

Aynı asırda Hamid b. Abdülfettah Paluvî tarafından kaleme alınan **Zübdetü'l-İrfân** adlı eserle bu kitaba Muhammed Emin Efendi tarafından yapılan **Umdetü'l-Hallân** adlı şerh, bütün mesleklerin özelliklerini dikkate almaları açısından yazıldıkları dönemde büyük ilgi görüp okutulmuştu.⁹³

İbnü'l-Cezerî'nin Bursa'da kaleme aldığı **Tayyibetü'n-Neşr** adlı eseri de yazıldığı andan itibaren Osmanlı dâru'l-kurrâlarında okutulmuştu.⁹⁴ Şaz kırâatler olarak bilinen dört kırâat de on kırâati bitirmiş olanlardan isteyenlere okutuluyordu.⁹⁵

⁹⁰ Baltacı, **a.g.e.**, C. I, s. 81, 82.

⁹¹ Akakuş, **Reisü'l Kurralık**, s. 32, 34.

⁹² Alemdar, **a.g.e.**, s. 128.

⁹³ Karaçam, **Kur'an-ı Kerimin Nüzülü**, s. 274; Çetin, **a.g.e.**, s. 271; Akdemir, **a.g.e.**, s. 44-46; Alemdar, **a.g.e.**, s. 128, 129.

⁹⁴ İbnü'l-Cezerî, **Câmiü'l-Esânîd**, vr. 18b; Mustafa b. Hasen, **a.g.e.**, vr. 65b, 75b.

⁹⁵ Mustafa b. Hasen, **a.g.e.**, vr. 65a, 75b.

Taşköprizâde'nin Kur'an okuma ilimleri olarak saydığı aşağıdaki ilimler de buralarda okutulmuş olmalıdır:

1. Mahâricü'l-huruf ilmi.
2. Mahâricü'l-kelimât ilmi.
3. Okurken nefes almayı ve durmayı bilme ilmi.
4. Okunuş şekillerini bilme ilmi.⁹⁶

Ayrıca dâru'l-kurrâ'larda tefsir ve hadis dersleri de verilmekteydi.⁹⁷

3. Dâru'l-Kurrâlarda İlmî Gerileme

9/16. asırdan itibaren medreselerde ortaya çıkan ilmi durgunluktan ve ilmi seviyedeki gerilemeden⁹⁸ kırâat ilminin de etkilendiği ifade edilmektedir. II. Selim'in Tire'deki Dâru'l-Kurrâ vakfiyesinde kırâat ilmindeki gerileme ile alakalı bazı ifadeler buna delil olarak sunulmaktadır.⁹⁹ Hâlbuki elinizdeki çalışma incelenirse hem kırâat âlimleri hem de kırâat eserleri açısından kırâat ilminin Hicrî 10 ve 11. (Miladî 16-17) asırlarda gelişmeye devam ettiği, Hicrî 12. (Miladî 18.) asırda ise en üst seviyeye ulaştığı görülecektir. Bu asırdan sonra ise kırâatçıların sayısında artma olduğu halde eserlerde azalma olduğu fark edilmektedir. Öyleyse kırâat ilminde gerilemenin kırâat eserleri açısından 12. Hicri asırdan sonra olduğu, kırâat ilmini öğrenenler açısından ise bir gerilemenin olmadığı söylenebilir.

B. Diğer Mekânlar

1. Camiler:

Osmanlı'da kırâat eğitimi, dâru'l-kurrâlar dışında farklı müesseselerde de verilmiştir. Özellikle İslam'ın ilk anından itibaren her türlü eğitim faaliyetlerine merkezlik yapmış olan camiler, diğer eğitim müesseselerinin açılmasına rağmen bu fonksiyonunu yitirmemiştir.¹⁰⁰

⁹⁶Taşköprizâde, İsmâuddin Ebu'l-Hayr Ahmet Efendi, **Mevzûâtü'l-Ulûm**, İstanbul, İkdâm Matbaası, 1313, C. II, s. 3-8; Baltacı, **a.g.e.**, C. I, s. 82.

⁹⁷Çimen, **a.g.e.**, s. 49.

⁹⁸Yakuboğlu, **a.g.e.**, s. 225.

⁹⁹Bkz. Baltacı, **a.g.e.**, C. I, s. 86, 87.

¹⁰⁰Baltacı, **a.g.e.**, C. I, s. 25-28; Alemdar, **a.g.e.**, s. 75-77.

Osmanlı dönemine bakıldığında diğer ilimler yanında kırâat ilminin de camilerde öğretildiği görülmektedir. Evliya Çelebi, Diyarbakır’da on beş, Edirne’de on dört camide kırâat derslerinin verildiğini bildirmektedir.¹⁰¹ Âkifzâde, Menteşeli Ahmed Efendi’nin (ö. 1180/1766) Manisa Ali Bey Camiinde iki yüz kurrâ hafız yetiştirdiğini haber vermektedir.¹⁰² Çorum Ulu Camiinde Ömer Hulusî Efendi (ö. 1305/1888)¹⁰³ Tekirdağ Eski Camiinde Ali Rıza Efendi (ö. 1339/1921) tarafından Kırâat dersleri verildiği görülmektedir.¹⁰⁴

2. Tekke ve Zaviyeler:

Tekke ve zaviyeler de kırâat eğitiminin verildiği yerlerdendir.¹⁰⁵ İstanbul Kanlıca’da Nakşî Şeyh Atâullah Tekkesi bunlardan biridir.¹⁰⁶ Şeyh Atâullah Efendi, bu tekkede postnişin olarak görev yaparken diğer yandan kırâat dersleri vermiştir. Öyle ki günümüze kadar gelen kırâat mesleklerinden biri onun adını taşımaktadır.¹⁰⁷ Yine İstanbul Fatih Çarşamba’da bulunan Murad Molla Tekkesinde, Mehmed Murad Nakşibendî (ö. 1264/1848) tarafından kırâat ilmi öğretilerek yedi kişiye icazet verilmiştir.¹⁰⁸ Bursa Münzevî Dergâhı Şeyhi Mehmed Sadık Efendi de bir yandan müritleri irşat ederken diğer yandan dergâhında kırâat dersleri vermiştir.¹⁰⁹

3. Türbeler:

Bazı türbeler de kırâat ilminin öğretildiği mekânlardandır. Bu türbelere şeyhu’l-kurrâ atandığı görülmektedir. İstanbul’da I. Abdülhamid, III. Mustafa’nın kızı Şah Sultan,¹¹⁰ Seyyid Muhammed Fazıl, Şemsi Paşa, Hacı Paşa ve Sokullu Paşa türbeleri buna örnektir.¹¹¹ Ayrıca Hüseyin Paşa Türbesi, İbrahim Paşa Türbesi,¹¹² Abdülmecid

¹⁰¹ Evliya Çelebi, **a.g.e.**, C. III, s. 1714, 1862.

¹⁰² Abdurrahim Akifzade, **Kitâbu’l-Mecmû’ fi’l-Meşhûdi ve’l-Mesmû’**, Çev. Hikmet Özdemir, İstanbul, Türkiye İlmî İctimâî Hizmetler Vakfı Yayınları, 1998, s. 321.

¹⁰³ Ethem Erkoç, **Sahabe Evliya Ulema Yurdu Çorum**, Çorum, Çorum Belediyesi Kültür Serisi, 2008, s. 227-228.

¹⁰⁴ Ali Rıza Sağman, “Ali Rıza Efendi (Hafız Tokadlı – yahud Tekirdağlı)”, **İstanbul Ansiklopedisi**, Haz. Reşad Ekrem Koçu, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1959, C. II, s. 706-707.

¹⁰⁵ Alemdar, **a.g.e.**, s. 78; Baltacı, **a.g.e.**, C. I, s. 33.

¹⁰⁶ Alemdar, **a.g.e.**, s. 78.

¹⁰⁷ Akakuş, **Reisü’l Kurralık**, s. 34.

¹⁰⁸ Mehmed Murad Nakşibendî, **Mâ Hazar**, Dâru’t-Tibâati’l-Âmire, İstanbul, 1252, s. 263.

¹⁰⁹ Mehmed Şemseddin, **Yâdigâr-ı Şemsi**, Haz. Mustafa Kara, Kadir Atlansoy, Bursa, Uludağ Yayınları, 1997, s. 533-536.

¹¹⁰ Bozkurt, “Dârülkurra”, **DİA**, C. VIII, s. 545; Alemdar, **a.g.e.**, s. 79, 80.

¹¹¹ Alemdar, **a.g.e.**, s. 80.

Han Türbesi,¹¹³ Sultan Ahmed Türbesi¹¹⁴ve Sultan Süleyman Türbesi¹¹⁵ şeyhu'l-kurrâ atanan türbelerdendir.

4. Evler:

Özellikle gelir seviyesi yüksek kimselerin İslam tarihinin ilk anlarından itibaren çocuklarına özel hocalar aracılığıyla evlerinde ders verdirmeleri Osmanlı'da da devam etmiştir.¹¹⁶ Bunun yanında kırâat ilminde uzman bazı âlimlerin de evlerinde kırâat dersleri verdiği olurdu. Yine bazı hayırsever insanlar da evlerini kırâat öğrenmek isteyen talebelere açıp burada kendilerine özel hocalar eşliğinde ders verdirirlerdi.¹¹⁷

¹¹² Mustafa b. Hasen, **a.g.e.**, vr. 64b-65b.

¹¹³ Sadık Albayrak, **Son Devir Osmanlı Uleması**, İstanbul, Medrese Yayınları, 1980, C. II, s. 168, 213.

¹¹⁴ Mustafa b. Hasen, **a.g.e.**, vr. 65b-66a.

¹¹⁵ Şeyhî, **a.g.e.**, C. III, s. 678.

¹¹⁶ Baltacı, **a.g.e.**, C. I, s. 37-41; Alemdar, **a.g.e.**, s. 74.

¹¹⁷ Alemdar, **a.g.e.**, s. 74.

İKİNCİ BÖLÜM

KİRÂATE DAİR ESER VERMİŞ ÂLİMLER

I. KİRÂATÇI OLARAK MEŞHUR OLUP KİRÂATE DAİR ESER VERMİŞ ÂLİMLER

A. HİCRÎ VIII. ASIR ÂLİMİ

MÜ'MİN B. ALİ (Ö. 799)

(1) **Hayatı:** Adı Mü'min b. Ali b. Muhammed b. Ecmain b. Muhammed'dir. Felekâbad'lıdır. ¹ Şam'a gelerek 783/1381-1382 senesinde İbnü'l-Cezerî'den **Şatbiyye**, **Teyisir**, **Dürre** ve **Tizkâr** adlı eserleri okudu. Ardından Anadolu'ya dönerek Ayaslug'a yerleşti. Daha sonra Manisa Beyi Saruhanoğlu'nun davetiyle Manisa'ya giderek orada hatip olarak görev yaptı. Yıldırım Beyazıt Manisa'yı alınca, onu da Bursa'ya getirip I. Murad imaretinde hatip olarak görevlendirdi. İbnü'l-Cezerî, 798/1395 tarihinde Bursa'ya geldiğinde Mümin Efendi'nin evinde kaldı. O da hocasının hizmetinde kusur etmedi. 799/1396 yılında İncegiz'de (Çatalca)² vefat eden Mümin Efendi'nin naşı Bursa'ya taşındı. Safer ayının üçünde (6 Kasım 1396) hocası İbnü'l-Cezerî'nin de katılımıyla kılınan cenaze namazının ardından defnedildi. Kendisinden birçok kişi seba ve aşere kırâatlerini okudu. Talebeleri arasında Ebû Sa'îd el-Bürûcî vardır.³

(2) **Eseri:** Müellifin kırâat alanında bir eseri tespit edilmiştir.

¹ Felekâbad, bugün Isparta'ya bağlı Eğirdir ilçesinin o dönemde kullanılan ismidir. Bkz. Süleyman Sükütî Yiğitbaşı, **Eğirdir-Felekabad Tarihi**, İstanbul, Çeltüt Matbaacılık, 1972, s. 61.

² Bkz. Tahir Sezen, **Osmanlı Yer Adları**, Ankara, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006, s. 250.

³ İbnü'l-Cezerî, **Ğaye**, C. II, s. 283; Ayrıca bkz. İbnü'l-Cezerî, **Câmiü'l-Esânîd**, (yazma) vr. 17a; **Tahbîrü't-Teyisir**, Tah. Ahmed Muhammed Müflih El-Kudâh, Ürdün, Dâru'l-Furkân, 1421/2000, s. 43-44; **En-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr**, Tah. Muhammed b. Mahfuz b. Muhammed Emin Eş-Şenkîfî, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Ed-Da'vetü ve Usûlu'd-Dîn Fakültesi, Kitab ve Sünnet Anabilim Dalı, Mekke, 2004, s. 26; İsmail Işık, "İbnü'l-Cezerî ve Câmiü'l-Esânîd Adlı Eseri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2011, s. 123; Carl Brockelmann, **Târîhu'l-Edebi'l-Arabî**, Arapçaya trc. Seyyid Yakub Bekir, Abdülhalim en-Neccâr, Kahire, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Amme li'l-Kitâb, 1993, C. VII, s. 371, 373.

Câmi'ü'l-Kelâm fî Resmi Mushafî'l-Îmâm:⁴ Hz. Osman (r.a.)'ın mushafındaki yazılışı ıstılahtan farklı olan kelimelerin ele alındığı bu eser,⁵ mukaddime ve maksat bölümlerinden oluşmaktadır.⁶

Eserin çok sayıda yazma nüshası bulunmaktadır.⁷

B. HİCRÎ IX. ASIR ÂLİMLERİ

1. İBNÜ'L-CEZERÎ (Ö. 833/1429)

(1) **Hayatı:** İsmi Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf olup lakabı, Şemsüddin; künyesi Ebu'l-Hayr'dır. 25 Ramazan 751 (26 Kasım 1350) tarihinde Dımaşk'ta doğdu.⁸ 764/1363 yılında hafızlığını tamamlayıp bir sene sonra da hatimle namaz kıldırdı. Ardından birçok hocadan kırâat ve hadis hususunda

⁴ Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 372, 374.

⁵ Bu eserin kime ait olduğu hususunda tartışmalar yapılmıştır. (Bkz. Ebu Yusuf el-Küfrâvî, "Muellifu Câmi'ü'l-Kelâm fî Resmi Mushafî'l-Îmâm", (Çevrimiçi) <http://vb.tafsir.net/tafsir34187/#.Vg0Wvveztmko>.) Fakat bizim ele aldığımız nüshanın sonunda eserin Mümin b. Ali tarafından yazıldığı açıkça belirtilmiştir. Aynı yerde eserin 12 Rebiülevvel 862 (28 Ocak 1458) tarihinde telif edildiği de yazmaktadır. Müellifin vefatından sonrasına denk gelen bu tarih, eserin istinsah tarihi olabilir.

⁶ Mukaddime bölümünde musannif, resm-i hat ilminin önemi ve gerekliliğiyle kitabının ismi ve metodunu açıklamaktadır. Maksat bölümü iki kısımdan oluşmaktadır. Birincisi usul kısmı olup müellif burada hemzeyle alakalı kaidelerden ve çok yerde geçen kelimelerden bahsetmektedir. İkincisi ferşül huruf kısmı olup müellif burada, Hz. Osman mushafında geçen, yazılış şekli ıstılahtan farklı olan kelimeleri sırasıyla ele almaktadır. (Mü'min b. Ali, *Câmi'ü'l-Kelâm fî Resmi Mushafî'l-Îmâm*, (yazma), Süleymaniye ktb., Süleymaniye blm., nr. 44, vr. 1b-64b.)

⁷ Kütüphane kayıtlarında bu nüshaların bir kısmı Muhammed b. Ahmed'e nispet edilmiştir. [Bkz. Süleymaniye (Erzincan, nr. 8; Laleli, nr. 36, 262; Reşid Efendi, nr. 57; İbrahim Efendi nr. 31), Beyazıt Devlet (Beyazıt, nr. 192)], MÜİFK, (Üsküdarlı blm., nr. 55, vr. 43b-69b; nr. 59, vr. 51b-86a) Bir kısmında müellifin ismi Mu'in olarak yazılmıştır. [Bkz. Süleymaniye (Süleymaniye, nr. 44; Bağdatlı Vehbi, nr. 32; Şehid Ali Paşa, nr. 9; Hacı Selim Ağa, nr. 10)] Bir kısmında yazar ismi belirtilmemiştir. [Bkz. Süleymaniye (Saliha Hatun, nr. 3; Fazıl Ahmet, nr. 662)]

⁸ İbnü'l-Cezerî, *Ğaye*, C. II, s. 217; Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *Dürerü'l-Ukûdi'l-Ferîde fî Terâcimi'l-E'yâni'l-Müfide*, Beyrut, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1423/2002, C. III, s. 107-108; İbn Hacer Askalânî, *İnbâü'l-Ğumri bi-Ebnâi'l-Ümr*, (Tah. Dr. Hasan Habeşi), Kahire, El-Meclisü'l-A'lâ li-Şuûni'l-İslâmî, 1969, C. III, s. 466; Muhammed b. Abdurrahman Es-Sehâvî, *Ed-Dav'u'l-Lâmi' li Ehli'l-Karni't-Tâsi'*, Beyrut, Dâru'l-Ceyl, 1992, C. IX, s. 255-256; Celâleddin Abdurrahman b. Ebûbekir es-Suyûtî, *Tabakâtü'l-Huffâz*, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983, s. 549; Şemsüddin M. b. Ali ed-Dâvûdî, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983, C. II, s. 64; İsmâuddin Ebu'l-Hayr Ahmet Efendi Taşköprizâde, *Miftâhü's-Sa'ade ve Misbâhu's-Siyâde*, Tah. Ali Dahrûc, Beyrut, Mektebetü Lübnân Naşirûn, 1998, s. 741; *Şakâik*, s. 54; Abdülhay b. Ahmed İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-Zehab fî Ahbâri Men Zeheb*, Tah. Abdülkadir Arnavut, Mahmud Arnavut, Beyrut, Dâru İbnü'l-Kesîr, 1413/1993, C. IX, s. 298; M. b. Ali eş-Şevkânî, *El-Bedru't-Tâli' bi Mehâsin men Ba'de'l-Karni's-Sabi'*, Kahire, Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, t.y., C. II, s. 257; Muhammed Mutî' El-Hâfiz, *Şeyhu'l-Kurrâ, El-Îmâm İbnü'l-Cezerî*, Dımaşk, Dâru'l-Fikr, 1995, s. 7; Yüksel, *İbn Cezerî*, s. 147-148; Tayyar Altıkulaç, "İbnü'l-Cezerî", *DİA*, İstanbul, 1999, C. XX, s. 551.

dersler aldı. 768/1367 yılında Hacca giderek burada çeşitli hocalardan ders okudu. 769/1368 yılında tahsil amacıyla Mısır'a gitti. Tahsilini sürdürürken iki kere memleketine döndüyse de tekrar Mısır'a giderek burada kırk kadar hocadan kırâat, hadis, fıkıh, usul, meani ve beyan ilimlerinde icazet aldı.⁹

Tahsilini tamamlayan İbnü'l-Cezerî, Dımaşk'a gelerek iki sene Emevî Camiinde kırâat okuttu. Daha sonra Adiliye medresesinde şeyhu'l-ikrâ, Eşrefiyye Dâru'l-hadisi ve Ümmü's-Salih Türbesi'nde de şeyh oldu. Buralarda dünyanın çeşitli yerlerinden gelen talebelere dersler verdi.¹⁰ 792/1390 senesinde ikinci kere Hacca gitti. 793/1391 senesinde bir müddet Şam kadılığı yaptı.¹¹ Emir Kutlubek tarafından Mısır'da birçok göreve tayin edildi. 795/1393 senesinde Dımaşk'a dönen İbnü'l-Cezerî, 797/1395 senesine kadar Kudüs Salahiyye Medresesinde ders okuttu.¹²

798 (1396) yılında Mısır'da uğradığı haksızlık üzerine burayı terk eden İbnü'l-Cezerî, İskenderiye ve Antakya'ya gitti. Daha sonra Yıldırım Beyazıt'ın daveti üzerine Bursa'ya geldi. Bursa'da büyük ilgi gören İbnü'l-Cezerî'ye yüklü miktarda maaş da bağlandı. Yedi yıl burada kalan İbnü'l-Cezerî, Sultan Beyazıt'la İstanbul kuşatması ve Niğbolu savaşlarına katıldı.¹³ Birçok talebe yetiştirerek Osmanlı'da kırâat ilminin gelişmesinde büyük bir katkı sağladı. En önemli eserlerinden **en-Neşr**, **Tayyibetü'n-Neşr** ve **Takrîbü'n-Neşr**'i burada kaleme aldı.¹⁴

Ankara savaşından sonra 805/1403 yılında Timur tarafından Maverâünnehre götürülen İbnü'l-Cezerî, Keş şehrinde bir medreseye müderris tayin edildi. Timur'un ölümünden sonra torunu Sultan Halil'den izin alan İbnü'l-Cezerî, 807/1405 yılında Semerkant'tan ayrılarak Buhara'ya geldi ve bir müddet burada ders verdi. 808/1406 yılında buradan ayrılan İbnü'l-Cezerî, Herat, Yezd ve Isfahan şehirlerine uğrayıp

⁹ İbnü'l-Cezerî, **Ğaye**, C. II, s. 217-218; Es-Sehâvî, a.g.e., C. IX, s. 256; Taşköprizâde **Şakayik**, s. 54; **Miftâh**, s. 741-742; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 257; M. Mutî', a.g.e., s. 8-9; Yüksel, a.g.e., s. 150-156; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 551-552.

¹⁰ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 218; Es-Sehâvî, a.g.e., C. IX, s. 256; Taşköprizâde **Şakayik**, s. 55; **Miftâh**, s. 742; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 258; Yüksel, a.g.e., s. 156; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 552.

¹¹ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 218; Makrizî, a.g.e., C. III, s. 108; Dâvûdî, a.g.e., C. II, s. 64; Taşköprizâde, **Şakayik**, s. 55; **Miftâh**, s. 742; Yüksel, a.g.e., s. 158; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 552.

¹² Es-Sehâvî, a.g.e., C. IX, s. 256; Yüksel, a.g.e., s. 157-158; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 552.

¹³ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 218-219; Makrizî, a.g.e., C. III, s. 108; Es-Sehâvî, a.g.e., C. IX, s. 256-257; Taşköprizâde **Şakayik**, s. 55; **Miftâh**, s. 742; İbnü'l-İmâd, a.g.e., C. IX, s. 298; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 258; M. Mutî', a.g.e., s. 9-10; Yüksel, a.g.e., s. 159-169; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 552.

¹⁴ Bkz. Bu kitabın birinci bölümünde İbnü'l-Cezerî'nin katkıları kısmı.

Şiraz'a geldi. Burada kadı tayin edilen İbnü'l-Cezerî, buraya yerleşerek birçok talebe yetiştirdi. Ayrıca bir dâru'l-Kurân yaptırdı.¹⁵

822/1419 yılında üçüncü kere hac için yola çıkan İbnü'l-Cezerî, yolda saldırıya uğrayıp alıkonulması dolayısıyla ancak sonraki sene haccını yapabildi. Sonra tekrar Şiraz'a dönen İbnü'l-Cezerî, hem hac esnasında hem de yolda ders vermekten geri kalmadı.¹⁶

827/1424 senesinde Dımaşk'a ve Kahire'ye uğrayan İbnü'l-Cezerî bir müddet Kahire'de ders verdikten sonra aynı sene dördüncü haccını yaptı. Oradan Yemen'e geçen İbnü'l-Cezerî burada da dersler verdi ve 828/1425 senesinde beşinci haccını yaptı. 829/1426 yılında Kahire'ye giden İbnü'l-Cezerî, Dımaşk ve Basra üzerinden tekrar Şiraz'a geldi.¹⁷

5 Rebiülevvel 833 (2 Aralık 1429) tarihinde Şiraz'da vefat eden İbnü'l-Cezerî, kendi yaptırmış olduğu dâru'l-Kur'ân'a defn edildi.¹⁸

¹⁵ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 219; İbn Hacer, a.g.e., C. III, s. 466; Es-Sehâvî, a.g.e., C. IX, s. 257; Taşköprizâde **Şakayık**, s. 55; **Miftâh**, s. 742; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 258; M. Mutî', a.g.e., s. 10; Yüksel, a.g.e., s. 169-172; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 552.

¹⁶ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 219-220; Makrizî, a.g.e., C. III, s. 108-109; İbn Hacer, a.g.e., C. III, s. 466; Es-Sehâvî, a.g.e., C. IX, s. 257; İbnü'l-İmâd, a.g.e., C. IX, s. 298; M. Mutî', a.g.e., s. 10; Yüksel, a.g.e., s. 174-175; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 552-553.

¹⁷ Makrizî, a.g.e., C. III, s. 109; İbn Hacer, a.g.e., C. III, s. 466-467; Es-Sehâvî, a.g.e., C. IX, s. 257; İbnü'l-İmâd, a.g.e., C. IX, s. 298; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 258; M. Mutî', a.g.e., s. 11; Yüksel, a.g.e., s. 176-177; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 553.

¹⁸ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 220; Makrizî, a.g.e., C. III, s. 108; İbn Hacer, a.g.e., C. III, s. 467-468; Es-Sehâvî, a.g.e., C. IX, s. 257; Suyûtî, a.g.e., s. 549; Dâvûdî, a.g.e., C. II, s. 65; Taşköprizâde **Şakayık**, s. 55; **Miftâh**, s. 743; İbnü'l-İmâd, a.g.e., C. IX, s. 299; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 259; M. Mutî', a.g.e., s. 11; Yüksel, a.g.e., s. 178; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 553. Müellifin hayatı için ayrıca bkz. Mecdî Mehmed Efendi, **Hadâiku's-Şakâik**, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, s. 59-62; Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebî, **Süllemü'l-Vusûl ilâ Tabakâtî'l-Fuhûl**, (Tah. Mahmud Abdülkadir Arnavut), İstanbul, İrcica, 2010, C. III, s. 249; Ahmed b. Muhammed Edirnevî, **Tabakâtü'l-Müfessirîn**, Tah. Süleyman b. Salih El-Hazî, Medine, Mektebetü'l-Ülûm ve'l-Hikem, 1997, s. 320-321; Muhammed b. Abdurrahman İbnü'l-Ğazzî, **Dîvânü'l-İslâm**, Tah. Seyyid Kesrevî Hasen, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990, C. II, s. 113-115; Muhammed Abdülhay Leknevî, **El-Fevâidü'l-Behiyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye**, Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, t.y., s. 140-141 dipnotta; Muallim Naci, **Esâmî**, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1308, s. 98; Bağdatlı İsmail Paşa, **Hediyyetü'l-Ârifîn: Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1951, C. II, s. 187-188; Hayreddin Zirikli, **El-A'lâm**, Beyrut, Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 2002, C. VII, s. 45; Yusuf Elyan Serkîs, **Mu'cemü'l-Matbûâtî'l-Arabiyye ve'l-Müte'arrabe**, Kahire, Mektebetü's-Sakâfeti'd-Dîniyye, t.y., C. I, s. 62-63; Ömer Rıza Kehhâle, **Mu'cemü'l-Müellifîn**, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993, C. III, s. 687; Abdülfettah es-Seyyid Acemî el-Mersafî, **Hidâyetü'l-Kârî ilâ Tecvîdi Kelâmi'l-Bârî**, Medine, Mektebetü Taybe, t.y., C. II, s. 721-722; Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 218; Yüksel, **Cezerî ve Tayyibesî**, s. 2-44; "İbnu'l-Cezerî'nin Tayyibetü'n-Neşr'i ve Özellikleri", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 7-8-9-10, İstanbul, 1995, s. 275-323; Âdil Nüveyhid, **Mu'cemü'l-Müfessirîn: Min Sadri'l-İslâm Hatte'l-Asri'l-Hâzir**, Beyrut, Müessesetü Nüveyhid es-Sekâfiyye, 1409/1988, C. II, s. 620; Muhammed b. Hasen b. Ukeyl Musa, **El-Muhtârü'l-Mesûn min A'lâmi'l-Kurûn**, Cidde, Dâru'l-Endülüsi'l-Hadrâ, 1415/1995, C. I, s.

(2) **Eserleri:** İbnü'l-Cezerî, otuz dördü Kur'ân ilimleriyle alakalı yüz kadar eser yazmıştır.¹⁹ Kırâatla ilgili eserleri şunlardır.

i. En-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr: On Kırâatla ilgili müellifin en geniş eseri olup bu husustaki temel kaynaklardan biridir. 799/1397 yılında dokuz ay zarfında Bursa'da

550-554; Veliyyüddîn Ahmed El-Hüseyn Ez-Zübeyrî 'vd.', **El-Mevsû'atü'l-Müeyyessera: fi Terâcîmi Eimmeti't-Tefsîri ve'l-İkrâi ve'n-Nahvi ve'l-Lüğa**, İngiltere, El-Hikme, 2003, C. III, s. 2405-2406; İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr**, Haz. Ali M. Dabba, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y., C. I, mukaddime; **En-Neşr**, Tah. Eş-Şenkîfî, s. 13-30; **Et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd**, Tah. Ali Hüseyin El-Bevvâb, Riyad, Mektebetü'l-Ma'ârif, 1985, s. 13-14; **Et-Temhîd fi İlmi't-Tecvîd**, Tah. Ğanim Kaddûrî Hamed, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2001, s. 9-16; **Tahbîr**, Tah. El-Kudâh, s. 28-66; **Takrîbü'n-Neşr**, Haz. Halîfî, s. 5-11; **Takrîbü'n-Neşr**, Tah. İbrahim Atve İvaz, Kahire, Dâru'l-Hadîs, 1425/2004, s. 7-10; **Müncidü'l-Mukriîn ve Mürşidü't-Tâlibîn**, Tah. Abdülhalîm b. M. Hâdî Kaba, Dimaşk, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, 1428/2007, s. 11-13; **Müncidü'l-Mukriîn**, Tah. Ali b. M. Umran, s. 8-14; "Tuhfetü'l-İhvân fi'l-Hulfi Beyne's-Şâtibiyyeti ve'l-Unvân," Tah. Halid Hasen Ebu'l-Cûd, **Mecelletü Ma'hedi'l-İmâmi's-Şatûbî li'd-Dirâsâtî'l-Kur'âniyye**, No:3, Cemâdi'l-Âhira 1428, s. 341-342; Molla Aliyyu'l-Kârî, **el-Minehu'l-Fikriyye fi Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye**, Tah. Üsâme 'Atâyâ, Dimaşk, Dâru'l-Ğavsânî, 1433/2012, s. 17-20; Üsâme b. Abdülvehhab, **Ed-Düraru'l-Behiyye: Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye fi İlmi't-Tecvîd**, Mektebetü'l-İmân, 1425/2005, s. 5-7; Abdülbâsîr Hamid Muhammed, **El-Envâru'l-Behiyye fi Halli'l-Cezeriyye**, Batanta, Dâru's-Sahabe li't-Türâs, 1426/2005, s. 13-14; Ebû Abdurrahman İbrahim b. M. el-Fakîh, **El-Kâdimiyyi, Es-Serihî, El-Yemenî, Et-Tühfetü'l-Mehdiye fi Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye**, Sana, Dâru Ömer b. El-Hattab, 1428/2007, s. 15-17; Abdüddâim el-Ezherî, **Tırrâzâtü'l-Mu'allime fi Şerhi'l-Mukaddime**, Tah. Abdurrahman Bedr, Batanta, Dâru's-Sahabe li't-Türâs, 1426/2005, s. 6-8; İbnü'l-Cezerî, "Ĝâyetü'n-Nihâye fi Tabakâtî'l-Kurrâ: Min Tercemeti Abdullah ibni İbrahim el-Ensârî ilâ Nihâyeti Tercemeti M. b. İsrail el-Kassa", Tah. Abdullah b. Ğazay b. Abdullah el-Atîbî, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Ed-Da'vetü ve Usûlu'd-Dîn Fakültesi, Kitap ve Sünnet Bölümü, Mekke, 1432, s. 15-28; İbnü'l-Cezerî, "Ĝâyetü'n-Nihâye fi Esmâi Ricâlî'l-Kırâât Üli'r-Rivâye ve'd-Dirâye: Min Evveli'l-Kitâb ilâ Âhiri Bâbi'l-Hâ" Tah. Emin b. İdris b. Abdurrahman, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Ed-Da'vetü ve Usûlu'd-Dîn Fakültesi, Kitap ve Sünnet Anabilim Dalı, Tefsir ve Ulûmu'l-Kur'ân bilim Dalı, Mekke, 1432, s. 17-59; Işık, a.g.e., s. 6-51; Recep Akakuş, "İlmi Kiraat Otoritelerinden İmam Cezerî ve Torunu Kasım Paşa", **Diyanet Dergisi**, C. XXVI, Sayı 4, Ekim-Aralık 1990, s. 3-31; Ali Osman Yüksel, "Meşhur Kiraat Âlimi: İbnü'l-Cezerî", **Hiz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu**, İstanbul, 1999, s. 111-124; Abdülhamit Birişik, "İbnü'l-Cezerî", **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999, C. I, s. 610-611; Osman Demir, "Cizreli Bir Âlimden Ahirette Kurtuluş Reçeteleri; İbnü'l-Cezerî ve Zehru'l-Fâih Adlı Eseri", **Uluslar arası Şırnak ve Çevresi Sempozyum Bildirileri**, Ed. M. Nesim Doru, Ankara, 2010, s. 781-791; Abdullah Yasin, **Tarih Kültür ve Cizre**, İstanbul, Kent Işıkları Yayınları, 2011, s. 453-466.

¹⁹ Yüksel, **İbn Cezerî**, s. 201, Eserleri için bkz. İbn Hacer, a.g.e., C. III, s. 467; Es-Sehâvî, a.g.e., C. IX, s. 257-258; Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. I, s. 53, 114, 128, 150, 152, 200, 211, 277, 290, 295, 389, 421, 484, 520, 621, 669, 743; C. II, s. 1105, 1118, 1132, 1150, 1194, 1323, 1497, 1699, 1799, 1803, 1859, 1952, 2028, 2042; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 187-188; **İzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli âlâ Keşfi'z-Zunûn an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1972, C. I, s. 8, 26, 81, 151, 168, 315, 539; C. II, s. 110, 227, 447, 481, 544, 723; Serkîs, a.g.e., C. I, s. 63; Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 687; Muhammed Mutî, a.g.e., s. 23-33; Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 218-233; Abdullah Muhammed el-Habeşî, **Câmi'ü's-Şurûh ve'l-Havâşî: Mu'cemü's-Şâmil li Esmâi'l-Kütübi'l-Meşrûha fi't-Türâsi'l-İslâmî ve Beyâni Şurûhihi**, Abudabi, 1425/2004, C. I, s. 702; C. II, s. 746, 896.

yazılmıştır. Eser, yazarın da ifadesiyle mütevatir kırâatlerin yedi değil on olduğunu ispat için kaleme alınmıştır.²⁰

Eserin mukaddime bölümü Kur'ân'ın faziletleri ve kırâat ilminin tarihçesiyle başlar; ardından yedi harf meselesi, eserin kaynakları ve kırâat silsileleri sırasıyla ele alınır. Usul bölümünde kırâat usulü ve tecvid konuları anlatılır. Ferşu'l-hurûf, tekbir ve hatim konuları ile kitap bitirilir.²¹

Çok sayıda yazma nüshası bulunan eser,²² pek çok kere basılmıştır.²³ Eser üzerinde birçok çalışma yapılmıştır.²⁴

²⁰ İbnü'l-Cezerî, **Câmiü'l-Esânîd**, vr. 18b; Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. II, s. 1952-53; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 554; Yüksel, a.g.e., s. 216; Muhammed Mutî', a.g.e., s. 33; Çetin, a.g.e., s. 269; Karaçam, **Kur'an-ı Kerimin Nüzülü**, s.274; Yüksel, **Cezerî ve Tayyibesi**, s. 25.

²¹ Yüksel, **İbn Cezerî**, s. 216; İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr**, Tah. Eş-Şenkîfî, s. 38-41.

²² Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 218-219; **Fihrisü's-Şâmil li't-Türâsi'l-Arabiyyi'l-Mahtût Ulûmu'l-Kur'ân: Mahtûtâtü'l-Kırâa**, Amman, Cem'iyetü Ammâli'l-Metâbi'i't-Te'avvüniyye, 1994, s. 201-205.

²³ Muhammed Ahmed Dehmân tarafından 1345/1927 yılında Dımaşk'ta, Ali Muhammed ed-Dabbâ tarafından 1976 yılında Kahire'de; 1940,1985 yıllarında Beyrut'ta, (Bkz. Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 554) 1986 yılında Ahmed Emin tahkikiyle Beyrutta (Bkz. Muhammed Mutî', a.g.e., s. 33) ve 2010 yılında Necib Mâcidî tarafından yine Beyrut'ta basılmıştır.

²⁴ MUHTASARLAR

1- İbnü'l-Cezerî tarafından eser **Tayyibe** adıyla nazm ve **Takrib** adıyla da ihtisar edilmiştir. (Yüksel, **İbn Cezerî**, s. 217; İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr**, Tah. Eş-Şenkîfî, s. 68-69).

2- Kâdî Ebu'l-Fazl M. b. M. eş-Şahne (833/1429) tarafından eser ihtisar edilmiştir. (Yüksel, a.g.e., s. 217; Habeşî, a.g.e., C. III, s. 2027).

3- M. b. Ahmed el-Avfi (ö. 1050/1640) tarafından **Telhîsu'n-Neşri'l-Kebîr** adıyla eser ihtisar edilmiştir. (Habeşî, a.g.e., C. III, s. 2027).

4- Ebû Abdullah M. ed-Dimyâtî (ö. 1092/1681) tarafından **Telhîsu'n-Neşr fi'l-Kırââtü'l-Aşr** adıyla eser ihtisar edilmiş olup Mısıryye Kütüphanesinde (nr. 869) nüshası vardır. (Habeşî, a.g.e., C. III, s. 2027).

5- M. b. Yahya Medâ'is el-Yemenî (ö. 1355/1937) tarafından **ed-Dürarü'l-Hisân fî Âdâbi'l-Kur'ân** adıyla eser ihtisar edilmiş olup Roma Kaytani müessesesinde (nr. 58) bir nüshası vardır. (Habeşî, a.g.e., C. III, s. 2027).

NAZMLAR

1- İbrahim b. Ahmed el-Cemel Safâkîsî (ö. 1107/1696) tarafından **Nazmu'n-Neşr** adıyla eser nazmedilmiştir. (Habeşî, a.g.e., ; C. II, s. 1165; C. III, s. 2027.)

2- İbnü'l-Cezerî'nin talebesi Tahir b. Arab tarafından **El-Musannefü't-Tâhiriyye** adıyla eser nazm edilmiştir. (İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 69).

DİĞER ÇALIŞMALAR

1- Ahmed b. Ahmed b. Bedreddin es-Sâlihî et-Tayyibî (ö. 981/1573-74) tarafından **et-Tenvîr fîmâ Zâdehu'n-Neşru ale'l-Cezeriyyeti ve't-Teyisîr** adlı bir çalışma yapılmış olup San'a Üniversitesi (nr. 1549), Muhammed b. Suud Üniversitesi (nr. 2540) ve Mısıryye Kütüphanesinde (nr. 275) nüshaları vardır. (Habeşî, a.g.e., C. III, s. 2026).

2- Mustafa b. Abdurrahman İzmirî (ö.1155/1742) tarafından **Tahrîru'n-Neşr min Tarîki'l-Aşr ve Takribu Husuli'l-Mekâsîd fî Tahrîri ma fi'n-Neşri mine'l-Fevâid** adıyla iki çalışma yapılmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 217; Habeşî, a.g.e., C. III, s. 2027). Haklarında müellifin hayatı anlatılırken bilgi verilecektir.

3- Mustafa b. Hasen el-İslambulî (1144/1731) tarafından yazılan **Murşidü't-Talebe ilâ Ma'rifeti Turûki't-Tayyibe** adlı eser de **Neşr** üzerine yapılan çalışmalardandır. (Yüksel, a.g.e., s. 217)

ii. Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr: En-Neşr'in manzum hale getirilmiş şekli olan eser, 1019 beyitten oluşmakta olup 799/1397 yılında Bursa'da yazılmıştır.²⁵ Eser İbnü'l-Cezerî'nin en hacimli manzum eseri olup iki bölümden oluşmaktadır. Birincisi usul bölümü olup dört yüz otuz iki beyit ve yirmi dokuz başlıktan oluşmaktadır. İkincisi ferşu'l-hurûf bölümü olup beş yüz seksen üç beyitten ibarettir.²⁶ Seksen tarik hakkında bilgi veren eser çok özlü bir şekilde yazılmıştır.²⁷

Çok sayıda yazma nüshası bulunan eser,²⁸ çok kere basılmıştır.²⁹ Eser üzerine birçok çalışma yapılmıştır.³⁰

4- En-Neşrin kaynaklarını bir araya toplayan diğer bir çalışma da Ali El-Mansûrî (1134/1721) tarafından yapılmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 217).

5- Mütevellî (ö.1313) tarafından da eser üzerine **Tehzîbü'n-Neşr ve Hazânetü'l-Kırââtî'l-Aşr ve İzâhu'd-Delâlat fî Zâbiti mâ Yecûzü mine'l-Kırâat** adlı iki çalışma yapılmıştır. (İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 69).

²⁵ İbnü'l-Cezerî, **Câmi**, vr. 18b; Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. II, s. 1118; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 554.

²⁶ Yüksel, **İbn Cezerî**, s. 241; **Cezerî ve Tayyibesi**, s. 51-52.

²⁷ İbnü'l-Cezerî, **Tayyibe**, s. 2.

²⁸ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 219; Fihrisü's-Şâmil, Kırâat, s. 132-135.

²⁹ Hasan Tûhî tarafından 1282, 1302 yıllarında, Ali Muhammed Dabbâ tarafından 1354, 1369 ve 1370 yıllarında Kahire'de neşredilmiştir. Aynı şekilde eser 1414/1994 yılında Cidde'de Muhammed Temîm Ez-Zü'bîyyî'nin tashihiyle yayınlanmıştır. (Bkz. Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 554; İbnü'l-Cezerî, **Tayyibe**, s. 20)

³⁰ ŞERH VE HAŞİYELER

1- Bizzat yazarı tarafından esere haşiye yazılmıştır. (İbnü'l-Cezerî, , C. I, s. 119; Yüksel, **İbn Cezerî**, s. 250; İbnü'l-Cezerî, **Tayyibe**, s. 13).

2- İbnü'l-Cezerî'nin oğlu Ebubekir Ahmed (ö. 835/1432) tarafından bir şerh yazılmıştır. (İbnü'l-Cezerî, **Ğaye**, C. I, s. 119; Yüksel, a.g.e., s. 251; İbnü'l-Cezerî, **Tayyibe**, s. 13; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1164). Hakkında aşağıda kendi hayatı anlatılırken geniş bilgi verilecektir.

3- Ahmed b. Hüseyin b. Hasen er-Remlî ibni Ruslân (ö. 844/1440-41) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 126; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1164).

4- Ebu'l-Kasım Muhammed Nüveyrî (ö. 857/1453) tarafından bir şerh yazılmıştır. Çok sayıda yazması bulunan eser, Mecdî Muhammed Sürur Sa'd Baslûm tahkikiyle 2003 yılında Beyrut'ta basılmıştır. (Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. II, s. 1118; Yüksel, a.g.e., s. 251; İbnü'l-Cezerî, **Tayyibe**, s. 13; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1164).

5- Zeynüddin Abdüddâim b. Ali el-Hadîdî El-Ezherî (ö. 870/1465-66) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1118; Yüksel, a.g.e., s. 251; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1164).

6- Bedrüddîn Hasan b. Cafer el-A'rec el-Amilî (ö. 933/1526) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Bağdatlı, **İzâh**, C. II, s. 89; Yüksel, a.g.e., s. 251; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1164).

7- Aliyyü'l-Kârî El-Herevî (ö. 1014/1605) tarafından bir şerh yazılmış olup Süleymaniye Kütüphanesi (Hamidiye nr. 22) ve Yahya Efendi Kütüphanesinde (nr. 3/5) nüshaları vardır. (Yüksel, a.g.e., s. 251; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1164).

8- M. Hicazî b. M. b. Abdullah Kalkaşendî (ö. 1035/1626) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Bağdatlı, **İzâh**, C. II, s. 275; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1165).

9- İbrahim b. Amir el-Abîdî (ö. 1091/1680) tarafından **et-Tehârîru'l-Müntehibe alâ Metni't-Tayyibe** adıyla bir şerh yazılmış olup Ezheriyye Kütüphanesi (nr. 1137) ve Halim Kütüphanesinde (nr. 22826) nüshaları vardır (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1165).

10- M. b. İbrahim Dekdicî (ö. 1131/1719) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 315; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1165).

11- Muhammed b. Hasen el-Münîr Es-Semnûdî (ö. 1199/1755) tarafından **Sade'âtü Lûme'âti Envâri Dıyâi'l-Fecr fî Şerhi Tayyibeti'n-Neşr** adıyla bir şerh yazılmış olup nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi (İbrahim Efendi nr. 30) ve Hudâbahş Kütüphanesinde (nr. 43) vardır. (Yüksel, a.g.e., s. 251; İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 13; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1166).

12- Musa b. Carullah Bigi tarafından bir şerh yazılmış olup 1912 yılında Rusya, Kazan'da bastırılmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 251; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1166).

13- Rıdvan b. M. el-Muhallelâtî (ö. 1311/1893-94) tarafından bir haşiyeye yazılmış olup bir nüshası M. b. Suud Üniversitesinde (nr. 2530) vardır. (İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 13; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1166).

14- M. Mahfuz b. Abdullah et-Tirmisî (ö. 1338) tarafından bir şerh yazılmıştır. (İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 13).

15- M. Sadık Kamhâvî tarafından **el-Kevkebü'd-Dürriyyü fî Şerhi Tayyibeti'n-Neşr** adında bir şerh yazılmış olup Mısır'da basılmıştır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1166).

16- Muhammed Salim Muhaysin tarafından **El-Mühezzeb fî'l-Kırâati'l-Aşr ve Tevcîhihâ min Tarîki Tayyibeti'n-Neşr** adıyla bir şerh yazılmış olup iki cilt halinde 1969 yılında Kahire'de basılmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 251-252).

17- İbrahim b. Ali b. Şehateti's-Semnûdî el-Mısırî, Abdülaziz ez-Zeyyât ve Şeyh Amir es-Seyyid Osman adlarında üç âlim tarafından **Tenkîhu Fethi'l-Kerîm fî Tahrîri Evcühi'l-Kur'âni'l-'Azîm** adıyla bir şerh yazılmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 252).

NAZMLAR

1- Muhammed b. Abdurrahman el-Halîcî tarafından üç manzum eser yazılmıştır ki adları: **Tetimmetü'l-Matlûb fî Kırâati Ya'kûb min Tarîki't-Tayyibe, Şerhu Tetimmeti'l-Matlûb ve Zevâidü'l-İmâm Ebî Ca'fer min Tarîki Tayyibeti'n-Neşr**'dir. (Yüksel, a.g.e., s. 252).

TÜRKÇE ÇALIŞMALAR

1- Mehmed Rüşdî Aşikkutlu tarafından Türkçe kaleme alınan **Şerh ve Haşiyeli Tayyibe** isimli iki ciltlik bir eser ve bunun muhtasarı olan **Tayyibenin Elfaz Manası** adlı bir eser yazılmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 252).

2- Ali Osman Yüksel tarafından **İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr** adlı bir doktora çalışması yapılmıştır ki Tayyibenin Usul bölümünde yer alan 432 beytinin Türkçe tercüme ve izahıdır. Eser 1982 ve 2012 yıllarında İstanbul'da basılmıştır. (Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 557).

DİĞER ÇALIŞMALAR

1- Ali b. Süleyman El-Mansûrî tarafından **Tahrîru't-Turuk ve'r-Rivâyât min Turuki Tayyibeti'n-Neşr ve Hallü Mücmelâti't-Tayyibe** adıyla iki çalışma yapılmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 251; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1165). Eserler hakkında hayatı anlatılırken bilgi verilecektir.

2- Mustafa b. Hasan b. Yakub (ö. 1145/1733) tarafından **Mürşidü't-Talebe ilâ Ma'rifeti Turûki't-Tayyibe ve Tuhfetü't-Talebe fî Beyâni Meddâti Turûki't-Tayyibe** adıyla iki çalışma yapılmıştır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1165). Eserler hakkında müellifin hayatı anlatılırken bilgi verilecektir.

3- Ahmed b. Abdülmün'im ed-Demenhûrî (ö. 1192/1778) tarafından **Ğunyetü'l-Fakîr limâ Li't-Tayyibeti mine't-Tekbîr** adıyla bir çalışma yapılmış olup Hudâbahş Kütüphanesi (nr. 1274) ve Mısıryye Kütüphanesinde (nr. 304) nüshaları vardır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1165-1166).

4- Ali Muhammed Ed-Dabbâ' (ö. 1380/1961) tarafından **El-Akvâlü'l-Mü'rabe an Mekâsidi't-Tayyibe** adıyla bir çalışma yapılmıştır. (İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 13).

5- M. b. M. eş-Şeyh Câbir el-Mısırî tarafından **Kavâidü't-Tahrîr li Tayyibeti'n-Neşr fî'l-Kırâati'l-Aşr** isimli bir çalışma yapılmış olup Kahire'de tarihsiz olarak yayınlanmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 252).

6- M. b. İbrahim Menîni tarafından **Hulâsatü mâ fî Sarîhi'n-Nas min Tarîki't-Tayyibeti bi Rivâyeti Hafs** adında bir çalışma yapılmış olup 1416 yılında Dimaşk'ta basılmıştır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1166).

7- İhab b. Ahmed Fikri tarafından **Takrîbü't-Tayyibe** adıyla bir çalışma yapılmış olup 1427/2006 yılında Kahire'de basılmıştır.

iii. Takrîbü'n-Neşr fi'l-Kırââtî'l-Aşr: En-Neşr'in muhtasarı olan³¹ eserde on imamın kırâati ikişer râvi, her râvi ikişer tarik ve her iki tarikte yine ikişer tarik sınırları içinde ele alınmıştır.³² Müellifin bütün kırâatçiler tarafından kabul gören **Neşr** isimli eseri biraz uzun olduğu için müelliften eseri ihtisar etmesini istemişlerdir. Bunun üzerine İbnü'l-Cezeri **Takrib**'i kaleme almıştır.³³ Eser 10 Muharrem 804 (20 Ağustos 1401) tarihinde Bursa'da tamamlanmıştır.³⁴

Eser diğer kırâat kitaplarında olduğu gibi mukaddime, usul ve ferşü'l-hurûf kısımlarından oluşmakta, sonunda da tekbir babı bulunmaktadır. Mukaddimede eserin yazılış sebebi açıklanmaktadır. Usul bölümü yirmi üç baptan oluşmaktadır.³⁵

Pek çok yazma nüshası bulunan eser,³⁶ çok kere basılmıştır.³⁷ Eser üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır.³⁸

iv. Ed-Dürratü'l-Mudîyye: Kaynaklarda “Ed-Dürratü'l-Ma'niyye fî Kırââtî'l-Eimmeti's-Selâseti'l-Merdiyye” ve “Ed-Dürratü'l-Mudîyye fî'l-Kırââtî's-Sâliseti'z-Zâideti'l-Merdiyyeti ale'l-Aşera” gibi isimlerle de anılan eser, Şatıbî'nin **Hirzû'l-Emânî**'sinde bulunan yedi kırâati ona tamamlamak için aynı vezinde kaleme alınmış iki yüz kırk beyitten oluşan manzum bir çalışmadır.³⁹

Usul ve ferşü'l-hurûf kısımlarından oluşmakta⁴⁰ olan eserin birçok yazması bulunmakta olup⁴¹ çok kere basılmıştır.⁴² Eser üzerine birçok çalışma yapılmıştır.⁴³

³¹ Es-Sehâvî, a.g.e., C. IX, s. 257; Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1952; Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 219.

³² Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 554.

³³ İbnü'l-Cezerî, **Takrib**, Haz. Abdullah M. Halîlî, s. 21; **Takrib**, Tah. İbrahim Atve İvaz, s. 76.

³⁴ İbnü'l-Cezerî, **Takrib**, Haz. Halîlî, s. 210; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 554.

³⁵ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 21-216.

³⁶ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 219; **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 45-48.

³⁷ 1381/1961, 1412/1992 ve 1425/2004 yıllarında İbrahim Atve İvaz tahkikiyle Mısır'da yayınlanmıştır. (Bkz. Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 554; Yüksel, a.g.e., s. 219.) Ayrıca Abdullah Muhammed Halîlî tarafından hazırlanarak 1423/2002 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

³⁸ Zekerîyya el-Ensârî tarafından **Telhîsu Takrîbi'n-Neşr** adıyla eser ihtisar edilmiştir. Ayrıca eser üzerine **Ta'likatü't-Takrib** adıyla bir haşiye yazılmışsa da müellifi bilinmemektedir. (**Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 48-49).

³⁹ Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 554; Yüksel, a.g.e., s. 205.

⁴⁰ Usul kısmında sırasıyla; Besmele- Ummu'l-Kur'ân, idğâm-ı kebîr, hâu'l-kinâye, med-kasr, bir kelimedede iki hemze, iki kelimedede iki hemze, hemzü'l-müfred, hemze üzerinde nakl, sekit-vakf, idğâmu sağır, sakın nun-tenvin, feth-imâle, râ'lar, lam'lar, resmi hat üzerine vakf, izâfet yâ'ları ve zâid yâlar konuları ele alınmıştır. (Bkz. Yüksel, a.g.e., s. 206.)

⁴¹ Bak. Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 221; **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 96-99.

⁴² 1319/1901, 1936 yıllarında bazı eserlerle birlikte Kahire'de (Bkz. Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 554; Yüksel, a.g.e., s. 205) ve son olarak 1414/1994 yılında Muhammed Temîm Ez-Zü'biyy tarafından tashih edilerek Cidde'de basılmıştır.

⁴³ ŞERHLER

1- Osman b. Ömer en-Nâşirî ez-Zebîdî (ö. 848/1444) tarafından **El-İzâh li Metni'd-Dürra** adıyla bir şerh yazılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesinde (Dâru'l-Mesnevî nr. 24) ve diğer kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser, Abdürrezzak Musa tahkikiyle 1409/1989 yılında basılmıştır. (Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 221; **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 27-28; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Yüksel, a.g.e., s. 209; İbnü'l-Cezerî, **Ed-Dürratü'l-Mudiyye**, Tas. Muhammed Temîm Ez-Zü'biyy, Cidde, Dâru'l-Hüdâ, 1414/1994, s. 9; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 896).

2- Ebu'l-Kâsım M. b. M. Nüveyrî (ö. 857/1453) tarafından **Şerhu Dürratü'l-Mudiyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesinde (Dâru'l-Mesnevî nr. 25) ve diğer kütüphanelerde çok sayıda yazması bulunan eser, Abdurrâfi' Rıdvân tahkikiyle neşredilmiştir. Ayrıca Cemaleddin Muhammed Şeref tahkikiyle de Tanta'da tarihsiz olarak neşredilmiştir. (Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Yüksel, a.g.e., s. 209; İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 9; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 896).

3- Halid b. Abdullah Ezherî (ö. 905/1500) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 896).

4- Şihabuddin Ahmed b. Ahmed b. Abdullatif (ö. 892/1486) tarafından yazılan bir şerh yazılmış olup bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (İbrahim Efendi nr. 3) vardır. (Yüksel, a.g.e., s. 209).

5- M. b. Bedreddin Münşî (ö. 1001) tarafından bir şerh yazılmış olup bir nüshası Mısıriyye Kütüphanesinde (nr. 222/7) vardır. (Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 222; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 897).

6- Cemaleddin Hüseyin b. Ali el-Hisnî (ö. 953/1546) tarafından **El-Ğurra** adıyla bir şerh yazılmıştır. Eserin bir nüshası Berlin'de (nr. 664) vardır. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. I, s. 743; Yüksel, a.g.e., s. 209; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 896-897).

7- Ali b. Muhsin Es-Saîdî eş-Şazeli (ö. 1130/1717) tarafından **El-Minehü'l-İlâhiyye bi Şerhi Dürratü'l-Mudiyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesinde (İbrahim Efendi nr. 23) ve diğer kütüphanelerde nüshaları vardır. (Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Yüksel, a.g.e., s. 208-209; İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 9; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 897).

8- Ahmed b. Bernâz et-Tûnusî (ö. 1138/1726) tarafından bir haşiye yazılmıştır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 897).

9- Muhammed b. Hasan Es-Semennûdî (ö. 1199/1785) tarafından **Şerhu's-Semennûdî alâ Metni'd-Dürra** adıyla bir şerh yazılmıştır. Eser ilk olarak 1342/1923 yılında Kahirede basılmıştır. Ardından Cemaleddin Muhammed Şeref tarafından tahkik edilen eser, 2005 yılında Kahire'de basılmıştır. (Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Yüksel, a.g.e., s. 208; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 897).

10- Yazarı belli olmayan ve Fatih sultan Mehmed'e hediye edilen **İkdü'd-Dürratü'l-Mudiyye** adıyla hacimli bir şerh yazılmıştır. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. I, s. 743; Yüksel, a.g.e., s. 209).

11- Ahmed b. Abdulcevâd el-Velî tarafından **el-Ğurratü'l-Behiyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. Eserin Ezheriyye Kütüphanesi (nr. [28448] 381) Mekke Harem Kütüphanesi (nr. 21) ve Timuriyye Kütüphanesinde (nr. 521) nüshaları vardır. (Yüksel, a.g.e., s. 209; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 897).

12- Ebû 'İyd Rıdvân b. M. b. Süleyman (ö. 1311/1894), tarafından **Fethu'l-Mukaffelât limâ Tedammenehu Nazmu'd-Dürreti fi'l-Kırâât** adıyla bir şerh yazılmış olup Mısıriyye Kütüphanesi (nr. 433) ve Timuriyye Kütüphanesinde (nr. 57) nüshaları vardır. Ayrıca El-Muhallêlâtî tarafından bir haşiye de kaleme alınmış olup bir nüshası Muhammed b. Suud Üniversitesinde (nr. 2530) vardır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 897).

13- M. b. M. b. M. Hilâl el-Ebyârî (ö. 1334/1916'dan sonra) tarafından **Behcetü's-Seniyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. (İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 10).

14- Ali Muhammed ed-Dabbâ (ö. 1380/1961) tarafından **El-Behcetü'l-Merdiyye Şerhu Dürratü'l-Mudiyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. Cemaleddin Muhammed Şeref tarafından tahkik edilen eser, 2013 yılında Ürdün'de basılmıştır. (İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 10).

15- Abdülfettah El-Kâdî (ö. 1403/1983) tarafından **El-İdâh li Metni Dürra** adıyla bir şerh yazılmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 209; İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 10).

16- Abdülfettah Seyyid Acemî El-Mersafî (ö. 1409/1989) tarafından bir şerh yazılmıştır. (İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 10).

17- Mescidi Nebevî Kırâat Muallimesi Merfet binti Muhammed b. Ahmed Hicazî tarafından Dürra'nın usul kısmına bir şerh yazılmıştır. (Nüshası için bkz. (Çevrimiçi) <http://quran-university/uu/uploads/13260262053.pdf>, 4 Ocak 2014).

DiĞER ÇALIŞMALAR

v. *Tahbîru't-Teysîr fî'l-Kırâati'l-Aşr*: 823/1420 senesinde yazılmış olduğu tahmin edilen⁴⁴ eser, Dâni'nin **Teysîr** adlı eseri üzerine yapılan bir çalışma olup onda bulunan yedi imamı ona tamamlamak için yazılmıştır. Günümüzde kırâat-ı aşere denince akla ilk gelen kitap olduğu belirtilen eser,⁴⁵ kırâat alanında yazılmış en mühim eserlerden kabul edilmiştir.⁴⁶

Eser diğer kırâat kitaplarında olduğu gibi mukaddimeden sonra usul ve ferşu'l-huruf olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Sonunda da tekbir babı bulunmaktadır.⁴⁷

Çok sayıda yazması bulunan eser,⁴⁸ birkaç kere basılmıştır.⁴⁹

vi. *Mukaddimetü'l-Cezerî fîmâ Yecibü ale'l-Kârii en-Ya'lemehû*: Daha çok Cezerî Tecvidi olarak bilinen eser; el-Mukaddimetü'l-Cezeriyye, el-Cezeriyye ve Mukaddime fî't-Tecvîd gibi isimlerle de anılmaktadır. Yüz dokuz beyitten ve on yedi bölümden oluşan manzum bir eser olup⁵⁰ 799/1397 senesi civarında yazıldığı belirtilmektedir.⁵¹ Eser; mukaddime, maksat ve hâtime bölümlerinden

1- Süleyman b. Hüseyin Cemzûrî (ö. 1298) tarafından **Câmiü'l-Meserri fî Şevâhidi's-Sâtıbiyyeti ve'd-Dürre** adıyla bir çalışma yapılmış olup Batanta, Mescid-i Ahmedi'de (nr. 34234) bir nüshası vardır. (Habeşi, a.g.e., C. II, s. 897).

2- İhab b. Ahmed Fikri tarafından **Takrîbü'd-Dürre** adıyla bir çalışma yapılmış olup 1427/2006 yılında Kahire'de basılmıştır.

⁴⁴Bkz. İbnü'l-Cezerî, **Tahbîr**, Tah. Ahmed M. Müflih El-Kudâh, s. 74.

⁴⁵ Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555;

⁴⁶ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 83.

⁴⁷ Mukaddime eserinin te'lif sebebini açıklayan müellif, Dâni'nin hayatından bahsetmekte ve Dâni 'ye uzanan silsilesini açıklamaktadır. Yirmi altı baptan oluşan Usul kısmında ise sırasıyla; esmâu'l-kurrâ, kurrâların Efendimiz (s.a.v.)'e uzanan silsileleri, İbnü'l-Cezerî'den kurrâlara uzanan silsile, İstiaze, Besmele, Ebû Amr'ın İdgâm-ı Kebîr hakkındaki görüşleri, aynı harflerin bir kelime veya farklı kelimelerde yan yana gelmesi, yakın harflerin bir kelime veya farklı kelimelerde yan yana gelmesi, Hâ-i Kinâye, Med-kasr, bir kelime iki hemze, iki kelime iki hemze, tek hemze, Hemzenin harekesinin önceki harfe nakli, Ebû Amr'ın hemzeyi terk hususundaki görüşleri, Hamza ve Hişam'ın hemze üzerinde vakf hakkında görüşleri, sakın harflerde izhar ve idgâm, feth-imale-beyne, Müennes talarında vakf hususunda Kisâi'nin görüşleri, râ'larda Verş'in görüşü, lam'lar, kelime sonlarında vakf, resm-i hat'ta vakf, Hamza'nın sekte hakkında görüşleri, İzafet yâ'larında feth-iskân ve resm-i hattan hazfedilen yâ'lar konularını ele almaktadır. (Bkz. Yüksel, a.g.e., s. 218; İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 84-86.)

⁴⁸ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 220-221; **Fihrisü's-Sâmil: Kırâat**, s. 37-39.

⁴⁹ Abdülfettah el-Kâdî ile Muhammed Sadık Kamhâvî tarafından 1392/1972 yılında Halep'te yayınlanmış, ardından bir heyetin tashihiyle 1404/1983 ve 1989 yılında Beyrut'ta yeniden neşredilmiştir. Sudan'da Ahmed Muhammed Müflih El-Kudât tarafından doktora çalışması olarak tahkik edilen eser, 1421/2000 yılında Ürdün'de basılmıştır. (Bkz. Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Yüksel, a.g.e., s. 218; İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 3, 78-81)

⁵⁰ Yüksel, a.g.e., s. 213.

⁵¹ Bkz. Abdülbâsî Hamid Muhammed, **Envâru'l-Behiyye fî Halli'l-Cezeriyye**, Tah. Halid Hasen Ebu'l-Cûd, Batanta, Dâru's-Sahâbe, 1426/2005, s. 10.

oluşmaktadır.⁵² Çeşitli kütüphanelerde yüzlerce yazma nüshası bulunan eser⁵³ birçok kere basılmıştır.⁵⁴ Eser üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır.⁵⁵

⁵² Maksat bölümünde sırasıyla mehâricü'l-hurûf, sıfâtü'l-hurûf, tecvîd, tefhîm ve terkîk, raât, lâmât, dâd ve zâ, tahzîrât, şeddeli nun-mim ve sakın mim, tenvîn ve nûn-u sâkîn, med-kasr, vukûf, maktu'-mevsul ve tâ'nın hükmü, ta'lar, vasl hemzesi konularına değinilmektedir. (Bkz. İbnü'l-Cezerî, **Metnü'l-Cezeriyye fi Ma'rifeti Tecvîdi'l-Âyâtî'l-Kur'âniyye**, Haz. Sa'id Ali el-Husûsî, Kahire, Matba'atü's-Sa'îdiyye, t.y., s. 3-47; Yüksel, a.g.e., s. 213.)

⁵³ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 223; **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. I, s. 166-197

⁵⁴ İstanbul, ts., İbrahim Efendi Matbaası, 1280 (Mağnisî'nin Türkçe tercüme ve şerhi ve diğer bazı risalelerle birlikte, s. 150-156), 1299, 1310; İzmir 1301; Kahire 1302, 1304, 1306, 1307, 1310, 1319 (Şâtıbî'nin **Hırzû'l-Emânî** ve '**Akiletü etrâbi'l-kasâ'id fi esne'l-makâşid**'i, kendisinin **Tayyibetü'n-Neşr** ve **ed-Dürre'si** ve Muhammed Mütevellî el-Mısıri'nin **el-Vücûhü'l-Müsfire'si** ile birlikte, s. 68-82), 1371/1952 (Şehâbeddin Ahmed el-İşbîlî, Tâhâ b. Muhammed el-Beykûnî ve Muhammed b. Ali es-Sabbân'ın hadis istilahlarına dair manzumeleriyle birlikte, s. 10-15); Tahran 1316; Delhi 1888; Cidde 1415/1995. (Bkz. Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555.) Ayrıca **Mecmu'atu Manzumeti Ümmühatî'l-Ulûm** adlı kitap içinde bazı eserlerle birlikte 2001/1422 yılında Dimaşk'ta basılmıştır. Yine Eşref Muhammed Fuat Talat tahkikiyle 2002 yılında Bruney'de basılmıştır.

⁵⁵ ŞERHLER

1- Müellifin oğlu Ebubekir Ahmed tarafından **el-Havâşî'l-Müfehhime fi Şerhi'l-Mukaddime** adıyla, bir şerh yazılmıştır. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1799; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Yüksel, a.g.e., s. 214; Aliyyu'l-Kârî, **el-Mineh**, s. 21; Ömer b. İbrahim el-Müs'îdî, **el-Fevâidü'l-Müs'idiyye fi Halli'l-Cezeriyye**, Tah. Cemal es-Seyyid Rifâ'î, Faysal, Mektebetü'l-Evlâdî's-Seyh, 2005, s. 5-6; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 746). Eser hakkında bilgi kendi hayatı anlatılırken verilecektir.

2- Abduddâim b. Ali el-Hadîdî el-Ezherî (ö. 870/1465) tarafından **ed-Dürratü'l-Müntezime fi Şerhi'l-Mukaddime** (Berlin nr. 514) ve **et-Tirâzâtü'l-Mu'allime fi Şerhi'l-Mukaddime** adıyla da iki şerh yazılmıştır. İkinci eser matbu olup Tıraz Hurşid Akrâvî tahkikiyle 2003 yılında Amman'da yayınlanmıştır. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1800; Yüksel, a.g.e., s. 215; Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 21; Müs'îdî, a.g.e., s. 6; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 748).

3- Burhaneddin İbrahim b. Abdurrahman b. Ahmed el-Ensârî (ö. 893/1488) tarafından **Tuhfetü'l-Mürîd li Ma'rifeti Mukaddimeti't-Tecvîd** adıyla bir şerh yazılmış olup nüshaları Ezheriyye Kütüphanesi (nr. 2794/37), Özbek Akademisi (Taşkend nr. 2950) ve Riyad Üniversitesinde (nr. 2417) vardır. (Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 22; Müs'îdî, a.g.e., s. 6; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 748).

4- Molla Gürânî tarafından bir şerh yazıldığı bazı kaynaklarda geçmektedir. Nüshası Musul Evkaf Kütüphanesinde (nr. 267/6) bulunmaktadır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 748).

5- Halil b. Bedreddin el-Kinyâvî es-Safîdî (ö. 897'den sonra) tarafından **Kifâyetü'l-Mürîd li-Mukaddimeti't-Tecvîd** adıyla bir şerh yazılmış olup İskenderiyye Şehir Kütüphanesi (nr. 1791/6), Berlin'de (nr. 524) nüshaları vardır. (Müs'îdî, a.g.e., s. 6; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 750). Ayrıca Milli kütüphanede (Samsun İl Halk blm., nr. 195) bir nüshası bulunmaktadır.

6- Hâlid b. Abdullah Ezherî (ö. 905/1524) tarafından **Havâşî'l-Ezheriyye fi Halli Elfâzi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla, bir şerh yazılmıştır. Bu şerh 1304/1887 yılında Ebû Sâlim tarafından Mısırdaki basılmıştır. Eser üzerine haşiye yazılmıştır. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1800; Yüksel, a.g.e., s. 214; Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 21; Müs'îdî, a.g.e., s. 6; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 748).

7- Ebu'l-Feth Mezzî (ö. 906/1501) tarafından **el-Fusûlü'l-Müeyyide li'l-Vusûli ilâ Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup bir nüshası Mısıriyye Kütüphanesinde (Kırâat nr. 671) vardır. Eser 2005 yılında Cemal es-Seyyid Rifâ'î tahkikiyle Faysal'da neşredilmiştir. (Müs'îdî, a.g.e., s. 6).

8- Ebu'l-Cûd M. b. Ebi's-Safâ İbrahim El-Makdisî (ö. 907/1502) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 749).

9- Ali b. Hasan es-Senhûrî tarafından **el-Fevâidü's-Senhûriyye fi Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup Almanya Goethe Kütüphanesinde (nr.567) nüshası vardır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 749).

10- Ahmed b. Muhammed el-Kastallânî (ö. 923/1517) tarafından **el-'Ukûdû's-Seniyye fi Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla, bir şerh yazılmıştır. Eser, 2007 yılında Beyrut'ta, Fergali Seyyid

Arabavî tahkikiyle 2009 yılında Kahire’de, 2013 te Ürdün’de basılmıştır. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1799; Yüksel, a.g.e., s. 214; Aliyyu’l-Kârî, a.g.e., s. 21; Müs’idî, a.g.e., s. 6; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 749).

11- Zekerîyya el-Ensârî (ö. 926/1520) tarafından **ed-Dekâiku’l-Muhkeme fî Şerhi’l-Mukaddime** adıyla, bir şerh yazılmıştır. Eser, Minâhu’l-Fikriyye’nin kenarında basılmış (Kahire 1302, 1308, 1367), daha sonra Nesîb Neşâvî’nin tahkikiyle neşredilmiştir (Dimaşk 1400/1980). Ayrıca Muhammed Ğayyâs’ın ta’likâtı ve Muhyiddin el-Kürdî’nin tashîhâtı ile Cidde’de ve Dimaşk’ta tarihsiz olarak yayımlanmıştır. Eser Kahire’de Metnu’l-Cezerî’nin altında Sa’îd Ali el-Husûsî tarafından tarihsiz olarak neşredilmiştir. El-Ensârî’nin bu şerhi üzerine de çalışmalar yapılmıştır. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1799; Aliyyu’l-Kârî, a.g.e., s. 22; Müs’idî, a.g.e., s. 7-11; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 746-747; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Yüksel, a.g.e., s. 214).

12- M. b. Ümeyr b. Mübarek b. Ali Bahrak (ö. 930/1524) tarafından **Tercümetü’l-Müstefid li Meâni Mukaddimeti’t-Tecvîd** adıyla, bir şerh yazılmıştır. Nüshaları Hindistan Barampor Kütüphanesinde, Broston Üniversitesinde (nr. 236) ve San’a Üniversitesinde (nr. 198) vardır. (Yüksel, a.g.e., s. 214; Aliyyu’l-Kârî, a.g.e., s. 22; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 749).

13- M. b. M. ed-Dilcî (ö. 947/1540) tarafından bir şerh yazılmıştır. Bir nüshası Berlin’de (nr. 526) vardır. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1799; Yüksel, a.g.e., s. 215; Aliyyu’l-Kârî, a.g.e., s. 22; Müs’idî, a.g.e., s. 7; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 749).

14- Taşköprizâde A. b. Mustafa (ö. 968/1561) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1800; Yüksel, a.g.e., s. 214; Aliyyu’l-Kârî, a.g.e., s. 22-23; Müs’idî, a.g.e., s. 7; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 748).

15- Muhammed b. İbrahim Halebî İbnü’l-Hanbelî (971/1563) tarafından **el-Fevâidü’s-Sırrîyye fî Şerhi’l-Mukaddimeti’l-Cezeriyye** adıyla, bir şerh yazılmıştır. “Bu şerhin iki nüshası Süleymaniye (Şehid Ali Paşa, nr. 2766; Kadızâde Ahmed, nr. 13), birer nüshası Beyazıt Devlet (Bayezid, nr. 183, vr. 49b-130a) ve Edirne Selimiye (nr. 55), bir nüshası Princeton Kütüphanesi’nde (nr. 3989) bulunmaktadır.” (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1799; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Yüksel, a.g.e., s. 214; Aliyyu’l-Kârî, a.g.e., s. 23; Müs’idî, a.g.e., s. 7, 10; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 748, 749).

16- Mahmud b. Ömer b. Ali (ö. 977/1569-70) tarafından **Şerhu’l-Mistikâvî ale’l-Mukaddimeti’l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup bir nüshası Ezheriyye Kütüphanesinde (Kırâât 22256/249) vardır. (Müs’idî, a.g.e., s. 10; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 749).

17- Abdurrahman b. M. b. Selam Tarablusî (ö. 977/1569-70) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 749).

18-Ahmed b. Şeyh Muhyiddin Na’mî (ö. 992/1584) tarafından **Hedîyyetü’l-Mürîd Şerhu Mukaddimeti’t-Tecvîd** adıyla bir şerh yazılmıştır. (Bağdatlı, **Hedîyye**, C. I, s. 124; **İzâh**, C. II, s. 487; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 749-250).

20- M. b. M. Hadramî tarafından **Tuhfetü’l-Kârî ve’l-Mukrî fî Şerhi Mukaddimeti’l-Cezerî** adıyla bir şerh yazılmış olup San’a Üniversitesinde (nr. 85) bir nüshası vardır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 750).

21- Hüseyin b. Ali Amasî (ö.1000/1591) tarafından **Dürü’l-Meknûn fî Şerhi Mukaddimeti’l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (Kasîdecizâde nr. 8) vardır.

22- Muhammed b. Bedreddin Münşî (ö. 1001) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 750).

23- Ali el-Kârî (ö.1014/1605) tarafından **el-Minehu’l-Fikriyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. “Eserin çeşitli baskıları olup (Kahire 1302, 1308, 1367 [kenarında Zekerîyyâ el-Ensârî’nin ed-Dekâ’iku’l-Muhkeme fî şerhi’l-Mukaddime adlı eseriyle birlikte], 1308 [İbnü’l-Cezerî’nin oğluna ait bir şerhle birlikte], Kazan 1887, Mekke 1308 [Taşköprizâde’nin bir şerhiyle birlikte]) ayrıca Muhyiddin el-Kürdî ve Muhammed Gayyâs es-Sabbâğ tarafından **Şerhu’l-Mukaddimeti’l-Cezeriyye** adıyla yayımlanmıştır (Dimaşk, ts.).” Eser Ebû Âsım Hasen b. Abbas tahkikiyle 2002 yılında; Ahmed Mahmud Abdussemmî tahkikiyle 2003 ve 2008 yıllarında Beyrutta ve Üsâme ‘Atâyâ tahkikiyle 1433/2012 yılında Dimaşk’ta basılmıştır. (Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Yüksel, a.g.e., s. 214; Aliyyu’l-Kârî, a.g.e., s. 15-29; Müs’idî, a.g.e., s. 7; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 750).

24- Ömer b. İbrahim b. Ali b. El-Müs’idî (ö. 1017/1608) tarafından **El-Fevâidü’l-Müs’idiyye fî Halli Elfâzi’l-Mukaddimeti’l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. Üsdü’l-Vataniyye Kütüphanesinde (nr. 3966) ve diğer kütüphanelerde nüshaları vardır. Eser Cemal Es-Seyyid Rifâ’î

tahkikiyle 2005 yılında Faysal'da basılmıştır. (Aliyyu'l-Kârî, **el-Mineh**, s. 23; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 750).

25- Seyfüddin b. Atâullah el-Vefâî el-Besîr (ö. 1020/1611) tarafından **el-Cevâhiru'l-Mudîyye ale'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup Bağdat Evkaf Kütüphanesinde ve Mısıryye Kütüphanesinde (Kırâat nr. 639) ve diğerlerinde nüshaları vardır. (Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 23; Müs'idî, a.g.e., s. 8; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 750).

26- Alâeddîn Ali b. M. b. Nâsîrüddin et-Tarablîsî (ö. 1032/1623) tarafından **el-Fevâidü'l-Celiyye ale'l-Manzûmeti'l-Cezeriyye** adıyla şerhedilmiş olup bir nüshası Üsdü'l-Vataniyye Kütüphanesinde (nr. 6506) vardır. (Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 23; Müs'idî, a.g.e., s. 8; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 750).

27- Mer'î b. Yusuf b. Ebubekir el-Makdisî (ö. 1032/1623) tarafından **Tühfetü'l-Mürîd li-Mukaddimeti't-Tecvîd** adıyla bir şerh yazılmış olup Mısıryye Kütüphanesinde (Kırâat nr. 4, Halil Ağa nr. K58) vardır. (Müs'idî, a.g.e., s. 8).

28- M. b. M. Hicazî Kalkaşendî (ö. 1035/1626) tarafından **Şerhu'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup bir nüshası Mısıryye Kütüphanesinde (Kırâat nr. 224) vardır. Aynı şahsın **el-Hedîyyetü'n-Nebeviyye fî Şerhi'l-Cezeriyye** adıyla bir şerhi daha olup bir nüshası aynı Kütüphanede (nr. 264, 642) vardır. **El-Fevâidü'l-Mekkiyye fî Şerhi'l-Cezeriyye** adıyla diğer bir şerhinin nüshası Muhammed b. Suud Üniversitesinde (nr. 984) vardır. (Müs'idî, a.g.e., s. 8; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 750-751, 752).

29- Abdurrahman b. Ali Amasî (ö. 1036/1627) tarafından bir şerh yazılmış olup bir nüshası Hamidiyye Kütüphanesinde vardır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 751). Tarafımızca bu nüsha bulunamamıştır.

30- Abdülhak b. Seyfüddin Dehlevî (ö. 1052/1642) tarafından **Hallü'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup Mekke Harem Kütüphanesinde (nr. [19]8) ve Peşaver'de (nr. 1092) nüshaları vardır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 751).

31- Mansur b. İsa b. Ğâzî el-Ensârî es-Semnûdî (ö. 1084/1673 ten sonra) tarafından **ed-Dürretü'l-Münezzimeti'l-Behiyye fî Halli Elfâzi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. Nüshaları Ezheriyye Kütüphanesinde (nr. 37615/1204) vardır. (Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 24; Müs'idî, a.g.e., s. 8; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 751).

32- Abdülcelil b. M. b. Ahmed el-Kâdirî ed-Dımaşkî (ö. 1087/1676) tarafından **ed-Dürarü's-Seniyye fî Halli Elfâzi'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup bir nüshası Mısıryye Kütüphanesinde (Mecâmî' nr. 238) vardır (Yüksel, a.g.e., s. 214; Müs'idî, a.g.e., s. 9; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 751).

33- Ali eş-Şabramallîsî (ö. 1087/1676) tarafından **en-Nuketü'l-Le'avda'iyye fî Şerhi Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (Fatih nr. 13, Vakfî İbrahim nr. 6), bir nüshası da Köprülü Kütüphanesinde (nr.315/2) vardır. (Yüksel, a.g.e., s. 215).

34- İsmail el-Mısrî el-Kusûnî (ö. 1090/1679 civarı) tarafından **el-Cevâhiru's-Seniyye alâ Elfâzi'l-Cezeriyye** adıyla, bir şerh yazılmıştır. Nüshaları Riyad Üniversitesi (nr. 2923 vr. 81) ve Berlin'de (nr. 1115) vardır. (Yüksel, a.g.e., s. 214. Habeşî, a.g.e., C. II, s. 751).

35- Muhammed b. Abdurresûl Şehrîzorî (ö. 1103/1692) tarafından **el-Kevâkibü'l-Mudîyye fî Şerhi Ba'dı Ebyâti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. (Müs'idî, a.g.e., s. 9; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 751).

36- Kasım b. Selahaddin el-Hânî (ö. 1109/1697-98) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 751).

37- Abdülmü'tî b. Sâlim Semlâvî (ö. 1127/1715) tarafından **Vesîletü'l-Mürîd li-Beyânî't-Tecvîd** adıyla bir şerh yazılmış olup Mısıryye Kütüphanesi (nr. 351) ve Mekke Harem Kütüphanesinde (nr. 64) nüshaları vardır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 751).

38- M. b. İbrahim Dımaşkî Dekdici (ö. 1131/1719) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 752).

39- M. b. Ömer b. Kasım el-Bakarî (ö. 1146/1733-34'dan sonra) tarafından **el-Havâşî'l-Muhkeme ale'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. (Müs'idî, a.g.e., s. 10).

40- M. b. M. el-Bakarî tarafından **Hâşiyetü'l-Bakarî ale'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup bir nüshası Mısıryye Kütüphanesinde (Kırâat nr. (1)m) vardır. (Müs'idî, a.g.e., s. 10).

41- Muhammed b. Mustafa b. Musa (ö. 1149/1736) tarafından **el-Hediyye fî Şerhi'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. (Müs'idî, a.g.e., s. 10-11; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 752). Eser hakkında hayatı anlatılırken bilgi verilecektir.

42- Hasen b. Ali b. Ahmed b. Abdullah el-Mantâvî (ö. 1170/1757) tarafından bir haşiye yazılmış olup bir nüshası Üsdü'l-Vataniyye Kütüphanesinde (nr. 10577) vardır. (Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 23).

43- Halil b. Osman Şaklavşî (12. Asır) tarafından bir şerh yazılmış olup bir nüshası Sofya Kütüphanesinde (nr. 116) vardır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 752).

44- M. b. Ahmed b. Hasen b. Abdülkerim el-Hâlidî İbnü'l-Cevherî (ö. 1215/1800-1) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 752).

45- Ahmed b. Muhammed el-Buhârî eş-Şenkîti (ö. 1275/1858-59) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Müs'idî, a.g.e., s. 10).

46- Muhammed b. Kemaleddin el-Medenî tarafından **El-Fevâidü'l-Müharrire fî Şerhi'l-Mukaddime** adıyla bir şerh yazılmış olup bir nüshası Üsdü'l-Vataniyye (Zahirîyye) Kütüphanesinde (nr. 10847) vardır. (Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 23; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 752).

47- Muhammed Kâdî tarafından bir şerh yazılmış olup bir nüshası Tunus Milli Kütüphanesinde (nr. 179) vardır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 752).

48- M. b. Sellâmetü'l-Vâiz b. Abdü'lhâlık b. Hasen er-Raşidî (ö. 1300/1883) tarafından bir şerh yazılmış olup Kahire Üniversitesinde (nr. 8014/21688) bir nüshası vardır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 752).

49- Rıdvan b. M. el-Muhallêlâtî (ö. 1311/1893-94) tarafından **Havaşî alâ Bâbi Mehârici'l-Hurûf mine'l-Mukaddimeti fîmâ Yecibü ale'l-Kârî en-Ya'lemehû** adıyla bir şerh yazılmış olup Muhammed b. Suûd Üniversitesinde (nr. 2530) bir nüshası vardır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 752).

50- M. b. Ali b. Yalûşâ et-Tûnûsî (ö. 1314/1897) tarafından **el-Fevâidü'l-Müfhime fî Şerhi'l-Cezeriyyeti'l-Mukaddime** adıyla bir şerh yazılmıştır. Eser 1322/1904, 1353/1934 ve 1357/1938 yıllarında Tunus'ta basılmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 214; Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 24; Müs'idî, a.g.e., s. 10; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 752-753).

51- M. Beşir b. M. b. Hilal el-Ğazzî el-Halebî (ö. 1339/1921) tarafından **et-Ta'likâtü'l-Vefiyye alâ Metni'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup Mısıriyye Kütüphanesinde (Kırâât nr. 229 ve 21327b) iki nüsha, Bağdat'ta bir nüshası vardır. (Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 24; Müs'idî, a.g.e., s. 10; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 753).

52- M. el-Mekkî b. M. b. Ali b. Abdurrahman eş-Şerşâlî el-Batavî (ö. 1355/1937) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 753).

53- Mirza M. Ali el-Müderriş Tebrîzî el-Hayâbânî (ö. 1373/1954) tarafından bir şerh yazılmıştır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 753).

54- Abdülfettâh b. Abdülğani (ö. 1403) tarafından **Şerhu Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla şerh edilmiştir. (Yüksel, a.g.e., s. 215).

55- Şeyh İbrahim el-Hâfız el-Mukrî tarafından **Şerhu Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. Eserin Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesinde (nr. 26167/3) yazma nüshası vardır. (Yüksel, a.g.e., s. 214).

56- İmamzâde İsmail Nâzif b. Hüseyin (ö. 1180/1766-67) tarafından **Vucûhu'l-Merâm** adıyla irabını açıklayan bir eser yazılmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 215). Eser hakkında hayatı anlatılırken bilgi verilecektir.

57- Ebu'n-Nasr Abdurrahman en-Nehrâvî tarafından da bir şerh yazılmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 215).

58- Ahmed b. Yahya es-Sûsî tarafından bir şerh yazılmış olup bir nüshası Tunus Vataniyye kütüphanesinde vardır. (Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 24).

59- Ali b. Ğanem el-Makdisî tarafından bir şerh yazılmıştır. (Müs'idî, a.g.e., s. 10).

60- Ğanem Kaddûrî Hamed tarafından **Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup daha sonra bu şerh **Eş-Şerhu'l-Vecîz ale'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla ihtisar edilmiştir. Eserlerin ikisi de 1430/2009 yılında Cidde'de basılmıştır.

61- Abdürrezzak b. Ali Musa tarafından **el-Fevâidü't-Tecvîdiyye fî Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmıştır ki 1418/1997 yılında Medine'de, 1426/2005 yılında Kahire'de basılmıştır. (Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 24; Müs'idî, a.g.e., s. 11).

vii. Müncidü'l-Mukriîn ve Mürşidü't-Tâlibîn: 25 Recep 773 (1 Şubat 1372)

tarihinde Şam'da yazılmış olan eser, yedi baptan oluşmaktadır.⁵⁶

Çok sayıda yazması bulunan eser,⁵⁷ birkaç kere basılmıştır.⁵⁸

62- Ebû Abdurrahman Hânî b. Muhammed el-Kâdî tarafından **El-Minehu'l-İlâhiyye Şerhu Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup matbudur. 1422/2001 yılında Kahire'de basılmıştır. (Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 24).

63- Mahmud b. M. Abdülmün'im el-Abd tarafından **er-Ravdatü'n-Nediyye Şerhu Metni'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmıştır. Eser Seyyid Mansur Ahmed tahkikiyle basılmıştır. (Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 24; Müs'idî, a.g.e., s. 11).

64- Üsâme b. Abdülvehhâb tarafından **Ed-Dürarü'l-Behiyye Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup 1425/2005 yılında basılmıştır. (Müs'idî, a.g.e., s. 11).

65- İbrahim b. Sa'îd ed-Düsürî tarafından **Şerhu Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup 1425/2004 yılında Riyad'da basılmıştır.

66- Süleyman b. Hâlid el-Harbî tarafından **El-Müzekkira fî Şerhi'l-Mukaddime** ismiyle bir şerh yazılmış olup Fehd b. Abdullah tarafından hazırlanarak internette yayınlanmıştır. (Bkz. (Çevrimiçi) <http://shamela.ws/rep.php/book/2469>, 4 Ocak 2014).

67- Fâiz Abdülkâdir Şeyh ez-Zûr tarafından **Eş-Şerhu'l-Muhtasır li-Manzûmeti'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir çalışma yapılmış olup internette yayınlanmıştır. (Bkz. (Çevrimiçi) <http://www.halqat.com/Book-341.html>, 4 Ocak 2014).

68- Safvet Muhammed Salim tarafından **Fethu Rabbi'l-Beriyye Şerhu Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir şerh yazılmış olup 1424/2003 yılında Cidde'de basılmıştır.

TÜRKÇE ÇALIŞMALAR

1- Muhammed b. Ömer Kurd Efendi (ö. 996/1558) tarafından türkçe bir şerh yazılmıştır. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1800; Yüksel, a.g.e., s. 214; Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 22; Müs'idî, a.g.e., s. 7; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 750). Eser hakkında hayatı anlatılırken bilgi verilecektir.

2- Mağnisi (1000/1591) tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu tercüme 1280/1863 yılında İstanbul'da basılmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 214).

3- Muhammed b. Ahmed Sûfizâde (ö. 1024/1615) tarafından manzum olarak Türkçeye tercüme edilmiştir. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1800; Yüksel, a.g.e., s. 215; Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 21). Eser hakkında hayatı anlatılırken bilgi verilecektir.

4- Hüseyin Karputoğlu tarafından **Risale-i Cezire ve Tercemesi** (Mukaddimetü'l-Cezire): Kur'ân-ı Kerim'i okuyan ve okutanlara rehber adıyla bir terceme yapılmış olup 1983 yılında İstanbul'da basılmıştır.

5- M. Sadi Çöğenli tarafından eser, **Mukaddimetü'l-Ceziri ve Tercümesi** adıyla terceme edilmiş olup 2000 yılında Erzurum'da basılmıştır.

DİĞER ÇALIŞMALAR

1- Abdullah b. Hüseyin Es-Süveydî el-Bağdâdî (ö. 1174/1760-61) tarafından **Ta'likatün ale'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir çalışma yapılmış olup Bağdat Evkaf Kütüphanesinde (nr. 1:24 [22811-23]) nüshası vardır. (Habeşî, a.g.e., C. II, s. 752).

2- Abdülbâsıt Hamid Muhammed tarafından **el-Envâru'-Behiyye fî Halli'l-Cezeriyye** adıyla bir eser yazılmış olup talebelerinden Hâlid Hasen Ebu'l-Cûd tahkikiyle 1426/2005 yılında Batanta'da basılmıştır.

3- İbrahim b. Muhammed es-Serîhî el-Yemenî tarafından **Tühfetü'l-Mehdiyye fî Şerhi'l-Mukaddimeti'l-Cezeriyye** adıyla bir eser yazılmış olup 1427/2007 yılında Sana'da basılmıştır.

⁵⁶ Birinci bapta kırâat, kârî ve mukrî terimleriyle kârî'nin vasıfları ve görevleri, ikinci bapta mütevatir, sahih ve şaz kırâatlar anlatılmıştır. Üçüncü bapta aşerenin kırâatlar arasındaki yeri, dördüncü bapta ise aşere okutan kârîler zikredilmiştir. Beşinci bapta aşere hakkında kırâat âlimlerinin görüşleri, altıncı bapta aşerenin yedi harfle münasebeti ve yedinci bapta da kırâatleri yediye indirmeyi uygun görmeyen kırâatçıların görüşleri ele alınmıştır. (Bkz. Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Yüksel, a.g.e., s. 215; İbnü'l-Cezerî, **Müncid**, Tah. Abdülhalîm, s. 17-18; **Müncid**, Tah. Ali, s. 20-27.)

⁵⁷ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 222-223; **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 195-196, **Tecvîd**, C. I, s. 215-216.

viii. Hidâyetü'l-Mehere fî Tetimmeti'l-Kirâati'l-Aşere: Yedi imama üç ekleyerek kırâatlerin on olduğunu belirtmek üzere kaleme alınmış, 352 beyitten oluşan, küçük, manzum bir eserdir.⁵⁹ Eser bazı kaynaklarda ve kütüphanelerde Hidâyetü'l-Mehere fî Zikri'l-Eimmeti'l-Aşerati'l-Müştehera adıyla da geçmektedir ki iki farklı kitap zannedilmektedir.⁶⁰ Sehâvî'de İthâfu'l-Mehere olarak kitabı zikretmektedir.⁶¹

Eser, diğer kitaplarda olduğu gibi mukaddime, usul ve ferşu'l-hurûf kısımlarından oluşmaktadır.⁶²

Çok sayıda yazma nüshası bulunan eser,⁶³ 1427/2006 yılında basılmıştır.⁶⁴

ix. Nihâyetü'l-Berere fî'l-Kirâati's-Selâs ez-Zâide ale'l-Aşere: Ramazan 798 (Haziran 1396) tarihinde Bursa'da, Hacı Mümin'in evinde yazılan⁶⁵ dört yüz elli beyitlik eserde, on imama Hasan-ı Basrî, A'meş ve İbn Muhaysın'ın kırâatleri eklenmektedir.⁶⁶ Kaynaklarda, Ğâyetü'l-Mehera fî'z-Ziyâdeti ale'l-Aşera⁶⁷ ve İ'ânetü'l-Mehere⁶⁸ gibi isimlerle de zikredilen eser Kırâatü's-Şâzze diye meşhur olmuştur.⁶⁹

⁵⁸ 1350 yılında Hüsameddin Kudsi tarafından, 1397/1977 yılında Abdülhay Fermâvî tahkikiyle Kahire'de, (Bkz. Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Muhammed Mutî, a.g.e., s. 32.) 1400/1980 yılında Beyrut'ta, (Bkz. Yüksel, a.g.e., s. 215.) 1419/1999 yılında Ali b. Muhammed Umrân tarafından Mekke'de ve 2007 yılında Abdülhalim b. M. Hâdî Kaba tahkikiyle Dimaşk'ta basılmıştır.

⁵⁹ Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Yüksel, a.g.e., s. 210;

⁶⁰ Bkz. Yüksel, a.g.e., s. 211.

⁶¹ Es-Sehâvî, a.g.e., C. IX, s. 257.

⁶² Mukaddime bölümünde kitabın yazılış amacı, üç imam ile râvîleri ve eserde kullanılan semboller zikredilmektedir. Usul kısmında ise sırasıyla; Besmele-Ummu'l-Kur'ân, idğâm-ı kebîr, idğâm-ı mütekâribeyn, hâu'l-kinâye, med-kasr, bir kelimedede iki hemze, iki kelimedede iki hemze, hemzü'l-müfred, harekeli hemze, hemze'nin harekesinin önceki sakin harfe nakli, sekt, zikru dâl-i "iz", zikru dâl-i "kad", zikru tâ-i te'nîs, nun-u sâkin ve tenvin, imâle, lamlar-râlar, vakf, izâfet yâ'ları ve zevâid konuları ele alınmaktadır. (Bkz. **Mecmû'atün Mühimmetün fî't-Tecvîdi ve'l-Kirâati ve'r-Resmî ve 'addî'l-Ây**, Haz. Cemal es-Seyyid Rifâ'î, Kahire, Mektebetü İbn-i Teymiyye, 1427/2006, s. 90-125.)

⁶³ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi (Ayasofya nr. 39, İzmirli İsmail Hakkı nr. 42, Şehid Ali Paşa nr. 36, Fatih, nr. 57, Turhan Valide Sultan nr. 1), Beyazıt Kütüphanesi (nr. 161) ve Raşid Efendi Kütüphanesi (nr. 1007). Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 209, **Tecvîd**, C. I, s. 218; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Yüksel, a.g.e., s. 210-211; Muhammed Mutî, a.g.e., s. 33; Eserin yazma nüshalarının içeriği hakkında detaylı bilgi için bkz. Muhammed İsa Yüksek, "İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Arapça ve Osmanlıca Kırâat Yazmaları," (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2009, s. 185-190.

⁶⁴ "Mecmû'atün Mühimmetün fî't-Tecvîdi ve'l-Kirâati ve'r-Resmî ve 'addî'l-Ây" adı altında kırâata dâir onbeş eserle birlikte (8. Sıra ve 90-125. sayfalar), Cemal es-Seyyid Rifâ'î tahkikiyle Kahire'de basılmıştır.

⁶⁵ Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; **Mecmû'atün Mühimme**, s. 156.

⁶⁶ Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Yüksel, a.g.e., s. 209; Muhammed Mutî, a.g.e., s. 33.

⁶⁷ Bkz. Habeşi, a.g.e., C. II, s. 1273; Yüksel, a.g.e., s. 209.

⁶⁸ Bkz. Es-Sehâvî, a.g.e., C. IX, s. 257.

⁶⁹ Bkz. Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1323; Yüksel, a.g.e., s. 209.

Eser diğer kitaplarda olduğu gibi mukaddime, usul ve ferşu'l-hurûf kısımlarından oluşmaktadır.⁷⁰

Yazma nüshaları bulunan eser,⁷¹ 1427/2006 yılında basılmıştır.⁷² Eser üzerine yapılmış bir çalışma tespit edilmiştir.⁷³

x. İkdü's-Semîn fî Elğâzi'l-Kırâa: Kırk üç beyitten oluşan manzum eserde İbnü'l-Cezerî'ye çeşitli yerlerde sorulmuş kırk müşkil meselenin açıklamaları yapılmaktadır.⁷⁴

Kütüphanelerde yazma nüshaları⁷⁵ bulunan eser üzerine çalışmalar yapılmıştır.⁷⁶

⁷⁰ Mukaddime bölümünde bu üç şaz kırâatin imamları ve râvîleri ile eserde kullanılan semboller zikredilmektedir. Usul kısmı sırasıyla; İsti'âze, Besmele-Ummu'l-Kur'ân, idğâm-ı kebîr, hâ-i kinâye, med-kasr, bir kelimedede iki hemze, iki kelimedede iki hemze, hemzü'l-müfred, A'meş'in hemze üzerinde vakfı, idğâm-ı sağîr-zâl-i "iz", dâl-i "kad", ta-i te'nîs-hel-bel, mahreçleri yakın harfler, nun-u sâkin-tenvin, feth-imâle, sekt-vakf, izâfet yâ'ları ve zevâid bölümlerinden oluşmaktadır. (Bkz. **Mecmû'atün Mühimme**, s. 130-156.)

⁷¹ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi (Turhan Valide Sultan, nr. 1; Yazma Bağışlar, nr. 1843; İzmirli İsmail Hakkı, nr. 42; Hüsrev Paşa, nr. 5), Çorum Hasan Paşa İl Halk ktp., nr. 191, vr. 210b-221b. Ayrıca bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 222; **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 142, 207; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555. Eserin yazma nüshalarının içeriği hakkında detaylı bilgi için bkz. Yüksel, a.g.e., s. 190-194.

⁷² **Mecmû'atün Mühimmetün fi't-Tecvîdi ve'l-Kırâati ve'r-Resmi ve 'addi'l-Ây** adı altında Kırâate dâir onbeş eserle birlikte (9. Sıra ve 130-156. sayfalar) Cemal es-Seyyid Rifâ'î tahkikiyle Kahire'de basılmıştır

⁷³ Eser üzerine Molla Gürani tarafından **Keşfu'l-Esrâr an Kırâati Eimmeti'l-Ahyâr** adıyla bir şerh yazılmıştır (Bkz. Habeşi, a.g.e., C. II, s. 1273). Bu eser hakkında bilgi Molla Gürani'nin hayatı anlatılırken verilecektir.

⁷⁴ Yüksel, a.g.e., s. 211-212. Eser el-Elğâzü'l-Cezeriyye ve Erbe'üne Mesele mine'l-Mesâilî'l-Müşkile fi'l-Kırâ'ât gibi isimlerle de anılmaktadır. Kâtip Çelebi hatalı olarak İkdü's-Semîn'in Elğâzü'l-Cezeriyye isimli eserin şerhi olduğunu söylemektedir. (Bkz. Kâtip Çelebi, a.g.e., C. I, s. 150) Bu bilgi Katip Çelebi'den naklen tekrarlanmıştır. (Bkz. Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555.) Yüksel, bu hataya dikkat çekmiştir. (Bkz. Yüksel, a.g.e., s. 212.)

⁷⁵ Bkz. Süleymaniye, (Kılıcalıpaşa, nr. 65, vr. 117-134; nr. 1029, vr. 106a-107b; Reşid Efendi nr. 26, vr. 71-72), MÜİFK, (Ali Üsküdarlı nr. 36). Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 22-23; Yüksel, a.g.e., s. 211; Muhammed Mutî, a.g.e., s. 24-25; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; İbnü'l-Cezerî, **Tahbîr**, Tah. El-Kudâh, s. 48.

⁷⁶ Esere Siracüddin Ebu Hafs Ömer b. Kasım El-Ensârî tarafından **El-Ikdü'l-Cevherî fî Halli Elğâzi'l-Cezerî** adıyla bir şerh yazılmış olup bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (Kılıç Ali Paşa, nr. 1029) vardır. Yine aynı yerde nüshası bulunan Zeynüddîn Ebu Hafs Ömer ed-Darîr et-Tayyibî tarafından yazılan 69 beyitlik bir şerh vardır. (Bkz. Yüksel, a.g.e., s. 212.) Bu şerh metniyle birlikte Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Ed-Da'vetü ve Usûlu'd-Dîn Fakültesi Kırâat Bölümü Öğretim görevlisi Ahmed b. Abdullah b. Abdülmuhsin El-Fureyh tarafından tahkik edilmiştir. [Bkz. Zeynüddin Ebû Hafs Ömer b. Yakub Ed-Darîr et-Tayyibî, **Erbe'üne Mes'ele ve'l-Ecvibe**, Tah. Ahmed b. Abdullah b. Abdülmuhsin El-Fureyh, (yayınlanmamış makale), Mekke, Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Ed-Da'vetü ve Usûlu'd-Dîn Fakültesi Kırâat bölümü, 2013, s. 10].

Ayrıca İmam Burhaneddin Bukâ'î (ö. 885/1480) tarafından "El-Ecvibeti's-Seriyye ani'l-Elğâzi'l-Cezeriyye" adıyla 869/1465 yılında yazılmış bir şerhi vardır ki bir nüshası Ezheriyye Kütüphanesinde (nr. 5950/21) vardır. Muhammed İlyas Muhammed Nur tarafından tahkik edilen bu şerh 1428/2007 yılında "Mecelletü'l-Cem'iyyeti'l-İlmiyyeti's-Su'ûdiyye li'l-Kur'âni'l-Kerîm ve 'Ulûmihî" nin birinci sayısında neşredilmiştir. (Bkz. et-Tayyibî, a.g.e., Tah. El-Fureyh, s. 15).

xi. Takyîd fi'l-Hulfi Beyne's-Şâtubiyyeti ve't-Tecrîd: İsmi Ğayetü'n-Nihaye'de Ebu'l-Kâsım Sekalî'nin hayatı anlatılırken zikredilmiştir.⁷⁷ Yazma ya da matbu nüshası tarafımızca bulunamamıştır.

xii. Tuhfetü'l-İhvân fi'l-Hulfi Beyne's-Şâtubiyyeti ve'l-Unvân: Eserde, asırlar boyu kırâat öğrencilerine ezberletilen ve kırâatçilerin başucu kitabı olan, aynı zamanda En-Neşr'in kaynakları arasında yeralan iki önemli eserin⁷⁸ -Şatıbî'nin **Hırzû'l-Emânî**'si ile Ebû Tahir İsmail b. Halef es-Sarakustî el-Ensârî'nin (ö. 455/1063) **el-Unvân** adlı eserinin- karşılaştırılması yapılmaktadır.⁷⁹ Ayrıca kırâatla ilgili birçok problemi çözen önemli kaideler zikredilmektedir.⁸⁰

Eser, diğer kitaplarda olduğu gibi mukaddime, usul ve ferşu'l-hurûf bölümlerinden oluşmakta, tekbir babıyla bitirilmektedir.⁸¹

Kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eserin⁸² basımı da yapılmıştır.⁸³

xiii. Usûlü'l-Kırââtî'd-Dâireti ale'Htilâfi'l-Kırâât: Et-Tevcîhât alâ Usûli'l-Kırâat adıyla da kaynaklarda geçen eser, **Et-Temhid** adlı kitabın muhtasarı olup bu kitabın üçüncü babından ibarettir. Dört varaklık kısa bir eserdir.⁸⁴

Eserde usul konuları otuz üç bölümde kısaca ele alınmaktadır.⁸⁵ Eserin yazma nüshaları vardır.⁸⁶

⁷⁷ Bkz. İbnü'l-Cezerî, **Ğâye**, C. I, s. 338; Yüksel, a.g.e., s. 219.

⁷⁸ İbnü'l-Cezerî, "Tuhfetü'l-İhvân", Tah. Ebu'l-Cûd, s. 330,

⁷⁹ Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555-556; Yüksel, a.g.e., s. 221.

⁸⁰ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 330, 343.

⁸¹ Mukaddime bölümünde kitabın te'lif sebebi ve İbnü'l-Cezerî'nin bahsedilen iki kitabın yazarlarına uzanan silsilesi anlatılmaktadır. Usul kısmında da sırasıyla; Besmele-Ummu'l-Kur'ân, idğâm-ı kebîr, hâu'l-kinâye, med-kasr, bir kelimedede iki hemze, iki kelimedede iki hemze, hemzü'l-müfred, hemze'nin harekesinin önceki sakin harfe nakli, Hamza-Hişâm'ın hemze üzerinde vakfı, izhar-idğâm, mahrecleri yakın harfler, feth-imâle, vakıfta hâ-i te'nîs imâlesi, râ'lar, lam'lar, kelime sonlarında vakf ve resm-i hatta vakf konuları ele alınmıştır. (Bkz. İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 356-415.)

⁸² Bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 40; Muhammed Mutî', a.g.e., s. 25; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1239; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 556; Yüksel, a.g.e., s. 220; İbnü'l-Cezerî, **Et-Temhid**, Tah. Kaddûrî Hamed, s. 18; "Tuhfetü'l-İhvân", Tah. Ebu'l-Cûd, s. 344; Eserin yazma nüshalarının içeriği hakkında detaylı bilgi için bkz. Yüksek, a.g.e., s. 176-178.

⁸³ Halid Hasen Ebu'l-Cûd tarafından tahkik edilerek 1428 yılında Mecelletü Ma'hedi'l-İmâmi's-Şatıbî li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye'de (Sayı:3 s. 328-419) yayınlanmıştır. Son olarak 1430/2009 yılında Ahmed b. Hamûd b. Humeyd tahkikiyle yayınlanmıştır.

⁸⁴ Yüksel, a.g.e., s. 220.

⁸⁵ Bu konular sırasıyla med, mat, lin, kasr, i'tibâr, temkîn, işba', idğâm, izhar, beyan, ihfa, kalb, teshîl, bedel, hazf, nakl, tahfîf, teşdîd, teskîl, tetmîm, tahkîk, feth, feğr, ırsâl, imâle, tağlîz, terkîk, revm, işmam, ihtilas, sekt, vasl ve zevâid konularıdır. (Bkz. İbnü'l-Cezerî, **Usûlü'l-Kırââtî'd-Dâirati ale'htilâfi'l-kırâât**, (yazma), Süleymaniye Ktp. Kılcalipaşa blm., nr. 1029, vr. 192b-195b.)

⁸⁶ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi (Kılıç Ali Paşa nr. 1029, vr. 192b-195b; Ayasofya, nr. 59, vr. 55b-57b). Ayrıca bkz. Fihrisü's-Şâmil; Kırâat, s. 20; Muhammed Mutî', a.g.e., s. 24.

xiv. Et-Tezkâr fî Rivâyeti Ebân bin Yezîd el-Attâr: Seksen beyitlik manzum bir eser olup altı varaktan ibarettir. Eserde Eban b. Yezid, Bakkâr, Ubeyd ve Yunus'un okuyuşları zikredilmektedir. Eserin başlangıcında eserini tanıtan müellif, bahsedilen ravilerin eserdeki rumuzlarını zikretmektedir. Buna göre Eban "elif"le Bakkâr "ba" ile Ubeyd "ayn"la ve Yunus da "ha" ile remzedilmiştir. Yedi beyitlik bu mukaddimeden sonra Bakara suresinden başlanılarak kırâat farklılıkları zikredilmektedir.⁸⁷ Eserin yazma nüshaları vardır.⁸⁸

xv. Et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd: İbnü'l-Cezerî'nin on dokuz yaşında kaleme aldığı ve ilk eserlerinden olan **et-Temhîd**, 5 Zilhicce 769 (22 Temmuz 1368) tarihinde yazılmıştır.⁸⁹ Tecvid konularının ele alındığı eser, bir mukaddime ve on bölümden oluşmaktadır.⁹⁰

Birçok kütüphanede yazma nüshaları bulunan eser,⁹¹ birkaç kere basılmıştır.⁹² Ayrıca eser üzerine bir çalışma yapılmıştır.⁹³

xvi. El-İhtidâ ilâ Ma'rifeti'l-Vakfi ve'l-İbtidâ: Eserin varlığını **En-Neşr** adlı kitabında açıklayan İbnü'l-Cezerî, eserin başında iki mukaddimenin bulunduğunu sonra Kur'an'ı Kerimdeki vakf yerlerini sure sure baştan sona zikrettiğini

⁸⁷ İbnü'l-Cezerî, **Et-Tezkâr fî Kırâati Eban b. Yezid el-Attâr**, (yazma) Millet Ktp. Feyzullah Efendi blm., nr. 8940, vr. 196-201.

⁸⁸ Bkz. Süleymaniye (Dâru'l-Mesnevî, nr. 18, vr. 164b-168b), Millet (Feyzullah Efendi nr. 8940, vr. 195-201). Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 42; Yüksel, a.g.e., s. 221; İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr**, Tah. Eş-Şenkîti, s. 31. Muhammed Mutî', a.g.e., s. 26; Yükses, a.g.e., s. 88-90.

⁸⁹ Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555.

⁹⁰ Birinci bölümde zamanındaki kurrâların okuyuşları ve yanlışlarından bahsedilmektedir. İkinci bölümde tecvidin manası, tilavet ve kırâat İmamları konu edilmektedir. Üçüncü bölümde kırâat usullerinden, dördüncü bölümde lahn meselesinden, beşinci bölümde ise vasl ve katı' hemzelerinden bahsedilmektedir. Altıncı ve yedinci bölümlerde harf, hareke ve harflerin sıfatları ele alınmaktadır. En geniş bölüm olan sekizinci bölümde mehâricü'l-hurûf konusu irdelenmektedir. Dokuzuncu bölümde tenvin, nunu sakın ve med-kasr konuları, Onuncu bölümde de vakf ve ibtida meseleleri anlatılmaktadır. Kitabın sonunda za harfinin tanıtılması ve dat'tan ayırt edilmesi ile ilgili bir bölüm ele alındıktan sonra bazı dualarla kitap sona ermektedir. (Bkz. İbnü'l-Cezerî, **Et-Temhîd**, Tah. Ali Hüseyin El-Bevvâb, s. 17-18, 40-41.)

⁹¹ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 227; **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. I, s. 160-164.

⁹² İlk defa 1326/1908 yılında Mısır'da basılmış, ardından Ali Hüseyin Bevvâb tarafından 1405/1985 yılında Riyad'da ve Ganim Kaddûrî Hamed tarafından 1407/1986, 1409/1989 yıllarında Beyrut'ta yayınlanmıştır. (Bkz. Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555.)

⁹³ Eser üzerine Mustafa Öztürk tarafından **Muhammed b. El-Cezerî ve et-Temhîd fî İlmi't-Tecvîd** adıyla bir doktora çalışması yapılmıştır (1981, Uludağ Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı). (Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 557).

söylemektedir.⁹⁴ En-Neşr'in vakf ve ibtida bölümünün de bu eserin bir özeti olduğu kendisi tarafından ifade edilmektedir.⁹⁵

Eserin bir nüshasının Tunus Millî Kütüphanesinde (nr. 3537) bulunduğu kaynaklarda zikredilse de⁹⁶ bu nüshayı inceleyen Dr. Ebû Yusuf el-Küfrâvî, bahsedilen nüshanın altıncı asır ulemasından el-Bâkulî el-İsfahânî'ye ait bir eser olduğunu söylemektedir.⁹⁷

xvii. El-İ'lân fî Mes'eleli Âlân: İbnü'l-Cezerî **En-Neşr** adlı kitabında Âlân meselesi hakkında bir eseri olduğunu belirtmiş ise de ismini söylememiştir.⁹⁸ Er-Rumeylî bu hususta yazmış olduğu eserinde İbnü'l-Cezerî'nin bu eserinden adını vererek alıntı yapmaktadır.⁹⁹ Eserin yazma nüshaları vardır.¹⁰⁰

xviii. Câmî'u'l-Esânîd: İsnadın gereksiz olduğu bazıları tarafından iddia edilince, talebeleri İbnü'l-Cezerî'den bu hususta bir eser yazmasını istediler. Ayrıca yine talebelerinden İbn İftihar kendisinden kırâat isnadı hakkında bilgi istedi. Bunun üzerine İbnü'l-Cezerî, bu eseri kaleme aldı. Eserin 808-812 (1405-1409) yılları arasında yazıldığı tahmin edilmektedir.¹⁰¹

Eserde isnad ve isnadın öneminden bahsedilmekte, İbnü'l-Cezerî'nin isnadını oluşturan kırk yedi hocası, kırk bir daha eski üstadları ve yirmi iki kendi ders arkadaşı olmak üzere yüz on kırâat âlimi ve ayrıca altı eser tanıtılmaktadır.¹⁰²

Yazma nüshaları¹⁰³ bulunan eser üzerine bir çalışma da yapılmıştır.¹⁰⁴

⁹⁴ İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr**, s. 172; Yüksel, a.g.e., s. 212.

⁹⁵ Buna göre Mukaddimelerde Vakf ve İbtida ilminin gerekliliği ve önemi, Kırâat imamlarının bu hususta geliştirdiği ıstılahlar ve Vakf ve İbtidanın kısımları ele alınmaktadır. Ayrıca Tenbihat başlığı altında on meseleye değinilmektedir. (Bkz. İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr**, s. 172-185.)

⁹⁶ Bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. I, s. 158; İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr**, Tah. Eş-Şenkîfî, s. 30; Muhammed Mutî', a.g.e., s. 25.

⁹⁷ Ebû Yusuf el-Küfrâvî, "İktisâfu Müellifi Kitâbi'l-İhtidâ fî'l-Vakf El-Mensûb li-İbni'l-Cezerî" (Çevrimiçi) <http://qiraatt.com/vb/showthread.php...ted=1#post7366>, 12.12.2013.

⁹⁸ İbnü'l-Cezerî, **En-Neşr**, s. 269; Ali b. Muhsin er-Rumeylî, "ed-Dürarü'l-Hisân fî Halli Müşkilâti Kavlihi Te'âlâ Âlân", Tah. Nâsir b. M. b. Osman el-Menî', **Mecelletü'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye**, Sayı: 8, 1432, s. 20.

⁹⁹ Rumeylî, a.g.e., s. 20.

¹⁰⁰ San'a, Camiü'l-Kebîr'de (nr. 1549) (Bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. I, s. 166; Muhammed Mutî', a.g.e., s. 31; Rumeylî, a.g.e., s. 36) ve Melik Abdullah b. Abdülaziz Kütüphanesinde (nr. 3/1448).

¹⁰¹ Işık, a.g.e., s. 68-70.

¹⁰² Işık, a.g.e., s. 70-71.

¹⁰³ Bu nüshalar Süleymaniye Kütüphanesi (Dârülmenevî nr. 11) ve Emel Esin Kütüphanesinde (nr. 415) bulunmaktadır. (Bkz. Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 556; Işık, a.g.e., s. 73.)

xix. Nihâyetü'd-Dirâyât fî Esmâi'r-Ricâli'l-Kurâât: Eser 772/1370 yılında yazılmaya başlanmış ve 16 Cemâziyelâhir 774 (13 Aralık 1372) tarihinde Şam'da tamamlanmıştır.¹⁰⁵ Eser kırâat âlimlerinin hayatını anlatan geniş bir eserdir fakat nüshası bulunamamıştır.

xx. Ğâyetü'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ: Ğâyetü'n-Nihâye fî Esmâi'r-Ricâli'l-Kurâât üli'r-Rivâye ve'd-Dirâyê ismiyle de bilinen eser, **Nihâyetü'd-Dirâyê** adlı eserin muhtasarıdır.¹⁰⁶ Eserin yazımına 783/1371 yılında Şam'da başlanılmış ve 795/1393 yılı Ramazan ayının ortalarında Kahire'de tamamlanmıştır.¹⁰⁷ Eserde üç bin dokuz yüz elli beş kırâat âliminin biyografisine yer verilmiştir.¹⁰⁸

Birkaç kere basılmış olan eser¹⁰⁹ üzerine çalışma da yapılmıştır.¹¹⁰

2. EBUBEKİR AHMED İBNÜ'L-CEZERÎ (Ö. 835/1432)

(1) Hayatı: Adı Ebubekir Ahmed b. Muhammed'dir. İbnü'l-Cezerî'nin oğludur. 17 Ramazan 780 (7 Ocak 1379) tarihinde Şam'da dünyaya geldi. 790/1388 yılında hafızlığını bitirdi ve bir sene sonra hatimle teravîh kıldırdı. Daha sonra **Şatibiyye**, **Râiyye** kasideleri ile İbnü'l-Cezerî'nin **Dürre**'sini ve diğer kırâat metinlerini ezberledi.¹¹¹

Babasıyla Mısır'a giden Ahmed, İbnü'l-Askalânî'den on iki kırâatın yanında **Şatibiyye** ve **Unvan** adlı eserleri okuyarak icazet aldı. Ayrıca Salah b. Belbisî, Salah b. İ'zâzî ve İbrahim b. Ahmed eş-Şâmî'den çeşitli kırâat eserleri okuyarak icazet aldı.

¹⁰⁴ Eser, İsmail Işık tarafından tahkik edilmiştir ([Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2011).

¹⁰⁵ İbnü'l-Cezerî, **Ğâye**, C. II, s. 354; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 556; Yüksel, a.g.e., s. 217.

¹⁰⁶ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. I, s. 9; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 556-557; Yüksel, a.g.e., s. 227.

¹⁰⁷ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 354; Yüksel, a.g.e., s. 228.

¹⁰⁸ Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 557; Yüksel, a.g.e., s. 228.

¹⁰⁹ Gotthelf Bergstraesser tarafından 1351-1352/1932-1933 yıllarında Kahire'de basılmıştır. Ayrıca 1970 yılında Bağdat'ta, 1402/1982 yılında Beyrut'ta ve yine Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye tarafından 2006 yılında Beyrut'ta basılmıştır. (Bkz. Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 557.)

¹¹⁰ Eser, Emin b. İdris b. Abdurrahman tarafından baştan "ha" bahsinin sonuna kadar tahkik edilmiştir ([Basılmamış Doktora Tezi] Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Ed-Da'vetû ve Usûlü'd-Dîn Fakültesi, Kitap ve Sünnet Anabilim Dalı, Tefsir ve Ülûmu'l-Kur'ân Bilim Dalı, Mekke, 1430). Yine Eser Abdullah b. Ğazây b. Abdullah el-'Atîbî tarafından Abdullah b. İbrahim el-Ensâri'den Muhammed b. İsrâil el-Kassâ'ın terceme-i hayatının sonuna kadar tahkik edilmiştir ([Basılmamış Doktora Tezi] Aynı yer 1431-1432). Ayrıca Fatıma Zibâr 'İneyzân tarafından "Ba'du'l-Mülâhazâti'l-Menheciyye fî Kitâbi Ğâyeti'n-Nihâye li'bni'l-Cezerî" adıyla eser üzerine bir çalışma yapılmıştır (Mecelletü Külliyyeti't-Terbiye li'l-Benât, C. 19, No: 2, 2008, s. 70-88).

¹¹¹ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. I, s. 118-119; Sehâvî, a.g.e., C. II, s. 193; Taşköprizâde, **Şakâyiğ**, s. 56; **Miftâh**, s. 744; Leknevî, a.g.e., s. 141 dipnotta; M. Mutî' , a.g.e., s. 42; Yüksel, a.g.e., s. 194; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 553.

Babası İbnü'l-Cezerî'den **Neşr**, **Takrib** ve **Tayyibe** adlı eserlerini birçok kere okudu. Abisi Ebu'l-Feth'ten kırâat dersleri aldı. Hafız Irakî, Hatip Ali ve diğer âlimlerden de hadis dersleri aldı.¹¹²

798/1396 yılında babasıyla birlikte Bursa'ya gitti. Burada bir taraftan babasından dersler alırken diğer taraftan şehzadelerin hocalığını yaptı. Aynı zamanda Ulu Camii'nin imamlığına tayin edildi. Ankara savaşıdan sonra Timur tarafından Sultan Nâsır Ferec b. Berkûk'a elçi olarak gönderildi. Daha sonra Bursa'ya döndü ve yirmi sene kadar burada kaldı.¹¹³

827/1424 senesinde babasının daveti üzerine Mısır'a giderek on gün kadar babasıyla bir arada bulundu. Daha sonra babası Hacca gitti. Kendisi ise Mısır'da kaldı. 828/1425 yılında ise babasıyla birlikte hac yaparak beraberce Mısır'a döndüler. 829/1426 yılında, Bursa'ya gelen Ebubekir Ahmed, ailesini alarak Dımaşk'a yerleşti. Burada Sultan Eşref Baybars tarafından Âdiliyyetü'l-Kübrâ, Ümmü's-Sâlih, es-Salâhiyye, Atabekiyye Medreselerinde ve Emevî Camiinde kırâat hocalığına tayin edildi.¹¹⁴ Babasının vefatından az sonra¹¹⁵ 835/1432 yılı civarı Şam'da vefat etti.¹¹⁶

(2) **Eserleri:** Hadis ilmi husûsunda **Şerhu Mukaddimeti İlmi'l-Hadîs** adlı bir eseri bulunan¹¹⁷ müellifin kırâat ilmine dair tespit edebildiğimiz eserleri şunlardır:

i. Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr: Babası İbnü'l-Cezerî'nin Tayyibetü'n-Neşr adlı kitabının şerhi olan eser,¹¹⁸ 827-828 (1424-25) yıllarında yazılmıştır. Eseri gören İbnü'l-Cezerî, bu şerhin çok güzel olduğunu belirtmiştir.¹¹⁹

Eserde **Tayyibe**'nin beyitleri aktarıldıktan sonra bu beyitler hakkında mensur açıklamalar yapılmıştır. Eserin bölümleri **Tayyibe**'nin bölümleriyle aynıdır.¹²⁰

¹¹² İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. I, s. 119; Sehâvî, a.g.e., C. II, s. 193; Taşköprizâde, **Şakâyik**, s. 56-58; **Miftâh**, s. 744; M. Mutî', a.g.e., s. 42; Yüksel, a.g.e., s. 194; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 553.

¹¹³ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. I, s. 119; Taşköprizâde, **Şakâyik**, s. 58; **Miftâh**, s. 744; Leknevî, a.g.e., s. 141 dipnotta; Yüksel, a.g.e., s. 194; M. Mutî', a.g.e., s. 42; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 553; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. I, s. 361.

¹¹⁴ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. I, s. 119-120; Taşköprizâde, **Şakâyik**, s. 58; **Miftâh**, s. 744; Yüksel, a.g.e., s. 194; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 553.

¹¹⁵ Sehâvî, a.g.e., C. II, s. 193.

¹¹⁶ Zirikli, a.g.e., C. I, s. 227; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. I, s. 361. Müellifin hayatı için ayrıca bkz. İbnü'l-Gazzî, a.g.e., C. II, s. 116; Mecdî, a.g.e., s. 63-64; İbnü'l-Cezerî, **Tahbîr**, Tah. El-Kudâh, s. 62-63; Akakuş, "a.g.m.", **Diyanet Dergisi**, C. XXVI, s. 15-16.

¹¹⁷ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. I, s. 118-119; Taşköprizâde, **Şakâyik**, s. 58; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 292.

¹¹⁸ Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1118; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 291-292; Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 219-220; Yüksel, s.g.e., s. 251.

¹¹⁹ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. I, s. 119.

Yazma nüshaları bulunan eser,¹²¹ birkaç kere de basılmıştır.¹²²

ii. El-Havâşî'l-Müfehhime fî Şerhi'l-Mukaddime: Babası İbnü'l-Cezerî'nin **Mukaddime** adlı kitabının şerhi olan eserin¹²³ yazımı, 1 Ramazan 806 (13 Mart 1404) yılında Karaman'a bağlı Larende ilçesinde tamamlanmıştır.¹²⁴

Mukaddimedede eserin bazı talebelerin isteği üzerine kaleme alındığı belirtilmiştir.¹²⁵ Eserde önce İbnü'l-Cezerî'nin beyitleri zikredilmiş, ardından da bu beyitler mensur olarak açıklanmıştır. Eserin bölümleri ve konuları **Mukaddime** ile aynıdır.¹²⁶

Kütüphanelerde çok sayıda yazması bulunan eser,¹²⁷ 1309/1891 yılında Kahire'de basılmıştır.¹²⁸ Eser üzerine çalışmalar yapılmıştır.¹²⁹

iii. El-İ'lâm fî Ahkâmi'l-İdğâm: İdğâm konusunun ele alındığı dört varaklık bu küçük eser, manzum metin ve mensur şerhten oluşmaktadır.¹³⁰ Eser, kaynaklarda müellifin babası İbnü'l-Cezerî'ye nisbet edilmekteyse de¹³¹ eserin yazma nüshasında metnin de şerhin de Ahmed b. M. İbnü'l-Cezerî'ye ait olduğu açıkça belirtilmektedir.¹³²

¹²⁰ Ebu Bekir Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, **Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fî'l-Kırââtî'l-Aşr**, Tah. Enes Mehre, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/2000, s. 7-339.

¹²¹ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi (Nurosmaniye, nr.76; Tırnovalı, nr. 16). Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kıraat**, s. 124-125; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1164.

¹²² Ali Muhammed ed-Dabbâ tarafından tahkik edilerek 1950 yılında bastırılmıştır. (Yüksel, a.g.e., s. 251.) Ayrıca Enes Mehre tarafından 1418/1997 ve 1420/2000 yıllarında Beyrut'ta bastırılmıştır. Yine farklı bir kişi tarafından 1426/2005 yılında Beyrut'ta basılmıştır.

¹²³ Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1799; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 123; Zirikli, a.g.e., C. I, s. 227; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 291; Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 224; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. I, s. 361-362; el-Müs'idî, a.g.e., s. 5-6.

¹²⁴ Ebubekir Ahmed b. M. İbnü'l-Cezerî, **El-Havâşî'l-Müfehhime fî Şerhi'l-Mukaddime**, Mısır, Meymûniyye Matbaası, 1309/1891, s. 64; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555.

¹²⁵ Ahmed b. M. İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 2.

¹²⁶ Ahmed b. M. İbnü'l-Cezerî, a.g.e., s. 2-64.

¹²⁷ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 224; Fihrisü's-Şâmil, Tecvîd, C. I, s. 219-230.

¹²⁸ Serkîs, a.g.e., C. I, s. 62; Yüksel, a.g.e., s. 214; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 746.

¹²⁹ Eser üzerine Zekerîyya el-Ensârî tarafından haşiye yazılmıştır. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1799; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 746). Ayrıca eser, Hasen b. Müslim el-Âmilî tarafından **Muhtasaru Şerhi'l-Mukaddime'ti'l-Cezeriyye** adıyla ihtisar edilmiştir ki Süleymaniye Kütüphanesinde (Serez, nr. 58) bir nüshası bulunmaktadır. (Yüksel, a.g.e., s. 214; Altıkulaç, a.g.m., C. XX, s. 555).

¹³⁰ Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, **el-İ'lâm fî Ahkâmi'l-İdğâm** (yazma) Süleymaniye Ktp. Kılıç Ali Paşa blm., nr. 1029, vr. 197a-199b.

¹³¹ Bkz. Kâtip Çelebi, a.g.e., C. I, s. 128; Yüksel, a.g.e., s. 213.

¹³² Bkz. Ahmed b. Muhammed, a.g.e., vr. 197a.

Eserde; idğam'ın tanımı, idğamın kısımları, hemzeyle beraber idğamın hükümleri, idğamın sebepleri ve idğama mani olan durumlar sırasıyla ele alınmaktadır.¹³³

Eserin yazma nüshaları vardır.¹³⁴

C- HİCRÎ X. ASIR ÂLİMLERİ

1. ÖMER EFENDİ (Ö. 907/1501-02)

(1) **Hayatı:** İsmi Ömer b. Ahmed'dir. Kastamonuludur. Sinop ve Kastamonu'da hüküm süren Candaroğullarının son beyi İsmail Bey döneminde (847-865/1443-1461) ve -bu beyliğin 865/1461 yılında Osmanlı'ya katılmasıyla- Osmanlı devrinde yaşadı.¹³⁵ Kur'an kırâatlerini iyi bilir ve kırâat dersleri verirdi. Ölüm tarihi 907/1501 olarak belirtilmiştir.¹³⁶

(2) **Eseri:** Müellifin tecvide dair bir eseri vardır.

Risâle-i Münciyye: İsmail b. İbrahim b. İsfendiyar Bey'in emriyle Türkçe olarak kaleme alınan eser,¹³⁷ mukaddime ve maksat bölümlerinden oluşmaktadır.¹³⁸ Eserin yazma nüshaları vardır.¹³⁹

2. CAMİİ CEDİD İMAMI (Ö. 918/1512)

(1) **Hayatı:** Adı tespit edilemeyen müellif, eserinde kendini Camii Cedid¹⁴⁰ imamı olarak tanıtmakta¹⁴¹ ve Sultan Beyazıt b. Mehmed (II. Beyazıt) zamanında (886-

¹³³ Ahmed b. Muhammed, a.g.e., vr. 197a-199b.

¹³⁴ Süleymaniye Kütüphanesi (Kılıç Ali Paşa nr. 1029 vr. 197a-199b). Kütüphane kaydında bu nüsha hatalı olarak M. b. M. İbnü'l-Cezerî'ye ait gösterilmektedir.) ve (Ayasofya nr. 59 vr. 59b-61a).

¹³⁵ Ömer b. Ahmed Kastamonî, **Risâle-i Münciyye**, (yazma), Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Şeriyeye bölümü, nr. 119, vr. 1b-2a. İsmail Beyin beylik dönemi ve beyliğinin sona ermesi hususunda bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., C. II, s. 49-50.

¹³⁶ Taşköprizâde, a.g.e., s. 260; Mecdî, a.g.e., s. 347; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, C. IV, s. 1314; Ayrıca bkz. Mustafa Bektaşoğlu, **Taşköprülü Âlimler**, Ankara, Bizim Büro Basımevi, 2002, s. 20; Nail Tan, Özdemir Tan, **Gurur Kaynağımız Kastamonulular**, Ankara, y.y., 2005, C. IV, s. 205.

¹³⁷ Bundan eserin İsmail Beyin hüküm sürdüğü 847-865/1443-1461 yılları arasında yazıldığını söyleyebiliriz.

¹³⁸ Mukaddime bölümünde hamd ve salâttan sonra eserin yazılış sebebi ve tarzı anlatılmıştır. On beş baptan oluşan maksat bölümünde ise sırasıyla harflerin mahreçleri, sıfatları, istiaze, besmele, zamir, med-kasr, izhar-idğam, mahreçleri yakın harfler, tenvin-sakin nun, ralar, lamlar, vakf, maktu-mevsul, yâlar ve tâ-i te'nîs konuları ele alınmıştır. (Bkz. Kastamonî, a.g.e., vr. 1b-52a.)

¹³⁹ Bkz. Millet (Ali Emiri Şeriyeye, nr. 119); Süleymaniye (Lala İsmail, nr. 690, vr. 142b-245a).

¹⁴⁰ Müellifin bahsettiği Camii Cedid'in (Yeni Cami) Eminönü Yeni Camii olmadığı açıktır. Çünkü o çok sonra inşa edilmiştir. Bu durumda müellifin bu ismi 867-875 yılları arasında yaptırılan Fatih Camii ya da 906-911 yılları arasında yaptırılan Beyazıt Camii için kullandığı düşünülebilir. Yeni

918/1481-1512) yaşadığını belirtmektedir. Yazdığı eseri Beyazıt Hanın cülusuna (886/1481) tarih yaptığını ifade etmektedir.¹⁴²

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edilmiştir.

Meslekü'l-Kurrâ: Eser, ¹⁴³ İbnü'l-Cezerî'nin **Mukaddime** isimli eseri üzerine yapılmış bir şerh çalışmasıdır.¹⁴⁴ Eserin yazma nüshaları vardır.¹⁴⁵

3. SÜRMELİZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 920/1515)

(1) **Hayatı:** Adı Mehmed b. Mehmed b. Mehmed'dir.¹⁴⁶ Sürmeli doğduğundan Sürmelizâde diye meşhurdu. Arapça, kırâat ve diğer dinî ilimleri hakkıyla tahsil eden Sürmelizâde, farklı yerlerde kadılık yaptıktan sonra Fatih Camiine hatib tayin edildi.¹⁴⁷ Bu görevini sürdürürken Zilhicce 920 (Ocak 1515)¹⁴⁸ ya da 926/1520 senesinde vefat etti.¹⁴⁹ Merhum iyi halli, cömert bir insandı. Arapça ve kırâatte uzmandı. Hem edebî hem de tesirli hutbeler verirdi.¹⁵⁰

(2) **Eseri:** Müellifin kırâate dair bir eseri olduğu kaynaklarda zikredilmektedir. İsmi belli olmayan bu eser, Şatıbî'nin **Tetimmatü'l-Hirz min Kurrâi Eimmeti'l-**

Cami tabirinin o zamanlar bu camilerden biri için kullanılıp kullanılmadığına dair bir bilgiye ulaşamadık.

¹⁴¹ Camii Cedid İmamı, **Meslekü'l-Kurrâ**, (yazma), Süleymaniye ktp., Yusuf Ağa blm., nr. 2, vr. 3b.

¹⁴² Camii Cedid İmamı, a.g.e., vr. 3a.

¹⁴³ **Keşfü'z-Zunûn**'da Cezerî şerhleri sayılırken bu eserden de bahsedilmekte, fakat eserin yazarı ve ismi hakkında bilgi verilmeden dibacesi nakledilerek bu şekilde başlayan bir şerhi vardır denilmektedir. Bkz. Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1799.

¹⁴⁴ Eser mukaddime ve maksat bölümlerinden oluşmaktadır. Mukaddime bölümünde müellif tecvidin gerekliliğinden, eserini yazma sebebinden bahsetmekte, zamanın sultanına dua etmektedir. Maksat bölümünde ise Mukaddime'nin beyitleri sırasıyla açıklanmaktadır. Müellif beyitleri yazdıktan sonra önce kelimelerin tek tek manalarını açıklamakta, ardından "İrabuhu" başlığı altında iraplarını belirtmektedir. Bkz. Camii Cedid İmamı, a.g.e., vr. 1b-107a.

¹⁴⁵ Eserin Süleymaniye ktp., Yusuf Ağa bölümündeki (nr. 2) nüshası bizim tespit ettiklerimiz içinde en güzeli ve tam olanıdır. Süleymaniye kütüphanesinde (Serez, nr. 53, vr. 1b-54b; Hamidiye, nr. 21, vr. 22b-120a) eserin iki nüshası daha bulunmaktadır. Fakat bu nüshalarda Mukaddime bölümünden eserin ismini zikrettiği kısım ile Beyazıt Han'a dua kısmı çıkarılmıştır. Bu yüzden kütüphane kayıtlarında sadece **Şerh Mukaddime Cezeriyye** ifadesi yer almaktadır.

¹⁴⁶ Mecdî, a.g.e., s. 514; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 1019

¹⁴⁷ Taşköprizâde, a.g.e., s. 363; Mecdî, a.g.e., s. 513; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 1019-1020; Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul, Matbaay-i Amire, 1333, C. II, s. 28.

¹⁴⁸ Mecdî, a.g.e., s. 514; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 1020.

¹⁴⁹ Bağdatlı, a.g.e., C. II, s. 228. Bağdatlı muhtemelen Taşköprizâde'nin "Kanûni devri başlarında vefat etti" ifadesinden yola çıkarak Kanûnî'nin tahta çıktığı bu tarihi vermiştir.

¹⁵⁰ Taşköprizâde, a.g.e., s. 363; Mecdî, a.g.e., s. 513. Ayrıca bkz. Ahmed Bâdi Efendi, **Riyâz-ı Belde-i Edirne: 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si**, Haz. Niyazi Adıgüzel, Raşit Gündoğdu, Edirne, Trakya Üniversitesi, 2014, C. II, s. 1465; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 664.

Kenz adlı eseri tarzında ele alınmıştır. Eserde Şatibiyye’de ele alınmayan üç imamın okuyuşları manzum bir şekilde ele alınmış ardından bir şerhi yazılmıştır.¹⁵¹

4. SÂDİK HALİFE (Ö. 926/1520)

(1) **Hayatı:** Adı Sadık b. Yusuf’dur. Manisalıdır. Ubeydullah b. Muhammed Fenârî’den kırâat-ı seb’ayı Şatibiyye tariki üzere infirad, cem, mertebeteyn, meratibi erbaa ve mahir usûllerini uygulayarak okuyup 10 Şevval 916 (10 Ocak 1511) tarihinde icazet aldı.¹⁵² Kanûnî devri (926-974/1520-1566) başlarında vefat etti.¹⁵³ Müellifin başlıca talebeleri Hatip Bahşî Halife ile Sultan Murad’a imamlık yapan aynı zamanda Manisa’da Şeyhu’l-Kurrâ olan Halil Efendi’dir.¹⁵⁴

(2) **Eserleri:** Müellifin tecvid alanında iki eseri tespit edilmiştir.

i. **Risale fi’t-Tecvîd:**¹⁵⁵ Yirmi bir varaktan oluşan eserde tecvid konuları yerine tecvidin gerekliliği üzerine durulmuştur.¹⁵⁶ Eserin tarafımızca iki yazma nüshası tespit edilmiştir.¹⁵⁷

ii. **Risale fi’t-Tecvîd:**¹⁵⁸ Müellif, zamanındaki kurrâların Kur’ân okurken yaptıkları hataları görünce bu eseri kaleme almıştır. Eserde bütün tecvid kuralları zikredilmeyip, tecvidin gerekliliğine ve yaygın yanlışlara değinilmiştir.¹⁵⁹

Eserin tarafımızca iki yazma nüshası tespit edilebilmiştir.¹⁶⁰

¹⁵¹ Mecdî, a.g.e., s. 514; Katip Çelebi, a.g.e., C. I, s. 343; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 1020; Bağdathî, a.g.e., C. II, s. 228; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 28.

¹⁵² Ubeydullah Fenârî, **İcazet**, (yazma), Süleymaniye ktb., Tahir Ağa Tekke blm., nr. 50, vr. 1b-6b.

¹⁵³ Taşköprizâde, a.g.e., s. 308; Mecdî, a.g.e., s. 419; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1417.

¹⁵⁴ Sadık b. Yusuf, **Risale fi’t-Tecvîd**, (yazma), Millet ktb., Ali Emiri Arabi blm., nr. 4368, vr. 1a.

¹⁵⁵ Eserin ismi **Risâle fi Beyânî Vücûbi Kırâati’l-Kur’ân bi’t-Tecvîd** şeklinde de geçmektedir. Bkz. Manisa İl Halk ktp., nr. 342, vr. 72b-76b.

¹⁵⁶ Belli kısımlara ayrılmamış olan eserde müellif, Kur’ân’ın okunuşunun fasih olduğunu, dolayısıyla sarf kurallarına uygun okumak gerektiğini belirtiyor. Bu hususta çok sayıda eserden alıntılar yapan müellif, ardından lahn konusuna giriyor. Lahni fasih okuyuşun zıddı olarak kabul eden müellif, lahn konusu altında tertil, tedvir ve hadr meselelerini ele alıyor. Ardından tecvidin gerekliliği hususunda yine çok sayıda eser ve âlimden alıntılar yaparak bu hususta yapılabilecek itirazlara cevap veriyor. Tecvidçilerin bazısının dikkatli ve becerikli bazısının ise böyle olmadığını belirten müellif, doğruyu bulmada yine arapça ve tecvid kaidelerine başvurulmasının gerekli olduğunu ifade ediyor. (Bkz. Sadık b. Yusuf, **Risale fi’t-Tecvîd**, (yazma), Süleymaniye ktb., Kasidecizade blm., nr. 758, vr. 58b-79b.)

¹⁵⁷ Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (Kasidecizade, nr. 758, vr. 58b-79b) bulunmaktadır. Bu nüsha Hüsameddin b. Bedreddin tarafından 954/1547 senesinde istinsah edilmiştir. Bir nüsha da Manisa İl Halk kütüphanesinde (nr. 342, vr. 72b-76b) vardır.

¹⁵⁸ Eserin ismi **Risâle fi Tashîhi’l-Galatât fi’l-Kırâât** şeklinde de geçmektedir. Bkz. Çorum Hasan Paşa İl Halk ktp., nr. 193, vr. 70b-79b.

¹⁵⁹ Mukaddimeden sonra dört fasıldan oluşan eserde müellif; sırasıyla tecvidin beyanı, tecvidin gerekliliği, lahn ve yaygın olan galatlar meselelerine değinmiştir. (Bkz. Sadık b. Yusuf, **Risale fi’t-Tecvîd**, (yazma), Millet ktb., Ali Emiri Arabi blm., nr. 4368, vr. 1b-9b.)

5. MUHAMMED EFENDİ (ŞEYHZÂDE KOCAVÎ) (Ö. 950/1543)

(1) **Hayatı:** Adı Muhyiddin M. b. Muslihiddin Mustafa b. Şemseddin'dir. 865/1460 yılında Kocaeli'de (İzmit) doğdu.¹⁶¹ Bir müddet memleketinde okuduktan sonra İstanbul'a gelerek Efdalüddinzâde'den icazet aldı.¹⁶²

Tahsilden sonra bir müddet Hoca Hayreddin Medresesinde müderrislik yaptı ve Hoca Hayreddin'in damadı oldu. Daha sonra medreseden ayrılarak¹⁶³ Hamidî şeyhi Pîrî Halife'ye intisap etti. Ardından Emir Buharî'nin halifelerinden Muslihiddin Efendinin halifesi oldu.¹⁶⁴

Ömrünü tedris ve irşad faaliyetleriyle geçiren Şeyhzâde, 950/1543 yılında vefat ederek Hoca Hayreddin Mescidi Haziresine defnedildi.¹⁶⁵ Kırâat, tefsir, hadis, fıkıh ve Arap dilinde bilgi sahibi olup özellikle tefsir ilminde uzmandı. Kendisi mütevazı ve güzel huylu tanınırdı.¹⁶⁶

¹⁶⁰ Bir nüshası Millet Kütüphanesinde (Ali Emiri Arabi, nr. 4368, vr. 1b-9b) bulunmaktadır. Bu nüsha Kâtip Hasan b. Murad tarafından 997/1589 senesinde Sivasta istinsah edilmiştir. Aynı tarihte Sivas müftüsü ve müderris Muhyiddin Amasî tarafından eserin aslından tetkik edilmiştir. Diğer nüshası Çorum Hasan Paşa İl Halk kütüphanesinde (nr. 193, vr. 70b-79b) bulunmaktadır.

¹⁶¹ Ziya Demir, **Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2007, s. 330.

¹⁶² Taşköprizâde, a.g.e., s. 300; Mecdî, a.g.e., s. 408; M. b. M. el-Ğazzî, **El-Kevâkibü's-Sâira bi-E'yâni'l-Mietî'l-Âşira**, Haz. Halil el-Mansur, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997, C.II, s. 58; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. III, s. 270; İbnü'l-İmâd, a.g.e., C. X, s. 409; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 269-270; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 334; Demir, a.g.e., s. 330;

¹⁶³ Taşköprizâde, a.g.e., s. 300; Mecdî, a.g.e., s. 408; Ğazzî, a.g.e., C. II, s. 58; Kâtip Çelebi, a.g.e., C. III, s. 270; İbnü'l-İmâd, a.g.e., C. X, s. 409; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 270; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 334; Demir, a.g.e., s. 330-331;

¹⁶⁴ Kâtip Çelebi, a.g.e., C. III, s. 270; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 334; Demir, a.g.e., s. 331;

¹⁶⁵ Ğazzî, a.g.e., C. II, s. 58; Kâtip Çelebi, a.g.e., C. III, s. 270; İbnü'l-İmâd, a.g.e., C. X, s. 409; Edirnevî, a.g.e., s. 382; İbnü'l-Ğazzî, a.g.e., C. IV, s. 22-23; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 270; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 238; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 334; Zirikli, a.g.e., C. VII, s. 99; Serkîs, a.g.e., C. II, s. 1166; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 721; Âdil Nüveyhid, a.g.e., C.II, s. 637; Demir, a.g.e., s. 331.

¹⁶⁶ Taşköprizâde, a.g.e., s. 300; Mecdî, a.g.e., s. 408-410; İbnü'l-İmâd, a.g.e., C. X, s. 410; Edirnevî, a.g.e., s. 382; Demir, a.g.e., s. 331; Hayatı için ayrıca bkz. Cevdet Bey, **Tefsir Tarihi**, İstanbul, Ahmed Kamil Matbaası, 1927, s. 135-136; Abdullah Develioğlu, **Büyük İnsanlar: Üç bin Türk ve İslam Müellifi**, İstanbul, Yaylacık Matbaası, 1973, s. 483; Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakatü'l-Müfessirîn**, İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1973, C. II, s. 643; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 359; Ahmet Özel, **Hanefî Fıkıh Âlimleri**, Ankara, T.D.V. Yayınları, 1990, s. 113; Muhammet Abay, "Osmanlı Dönemi Müfessirleri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, Bursa, 1992, s. 96, 112; Erdoğan Baş, "Şeyhzâde", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2010, C. XXXIX, s. 97-98; İshak Doğan, **Osmanlı Müfessirleri**, İstanbul, İz Yayınları, 2011, s. 214-216.

(2) **Eserleri:** Tefsir, hadis, fıkıh ve Arap diliyle ilgili ondan fazla eseri¹⁶⁷ bulunan Şeyhzâde'nin kırâate dair de bir eseri vardır.

Şerhu Hırzî'l-Emânî: Kaynaklarda ismi geçen eserin¹⁶⁸ nüshaları, Saray Bosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde (nr. 1385, 1553) bulunmaktadır.¹⁶⁹

6. AHMED BARLAVÎ (Ö. 951/1544)

(1) **Hayatı:** Adı Pir Ahmed Barlavî'dir. Barla'lıdır. Bu kasabada şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapmaktaydı.¹⁷⁰ Vefat tarihi belli olmayıp eseri yazdığı tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eseri:** 951 yılı Muharrem ayında (Nisan 1544) Zeyniyye Tarikatı Şeyhlerinden Muhammed b. Muhammed el-Hüseynî ve Hüseynî'nin bir talebesi ile birlikte bir eser kaleme almışlardır.

Zahîratü'l-Kârî fî Hıfzî Nazmî Kelâmi'l-Bârî: Eser, Muhammed b. Muhammed ez-Zeynî el-Hüseynî'nin çabalarıyla ortaya çıkmıştır. Bazı cahil okuyucular ve kâtiplerin Kur'an'ın okunuşunda ve yazısında tahripler yaptıklarını gören Hüseynî, Barla kasabasında bulunan Şeyhu'l-Kurrâ Ahmed Barlavî'nin yanına gitmiştir. Beraberce birçok tefsir ve kırâat kitabını mütalaa ederek mushaf'ın lafızlarını tashih etmişler ve bu arada yanlarında bulundurdıkları bir talebesine de tashih ettikleri kelimeleri yazdırmışlardır. Ayrıca ismi belli olmayan bu talebe tarafından bazı mühim meseleler de esere eklenerek ismi geçen iki şeyhe arzedilmiş, onlarında onayından sonra aslı Arapça olan bu eser, yine aynı kişi tarafından herkesin istifade edebilmesi için özetlenerek Türkçeye çevrilmiştir.¹⁷¹ Eserin yazma nüshaları vardır.¹⁷²

¹⁶⁷ Eserleri için bkz. Taşköprizâde, a.g.e., s. 300; Mecdî, a.g.e., s. 408; Gazzî, a.g.e., C. II, s. 58; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. III, s. 271; **Keşf**, C. II, s. 1332, 1689, 1690, 1764, 2022; İbnü'l-İmâd, a.g.e., C. X, s. 410; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 270; Bağdatlı, a.g.e., C. II, s. 238; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 334; Zirikli, a.g.e., C. VII, s. 99; Serkîs, a.g.e., C. II, s. 1166; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 722; Âdil Nüveyhid, a.g.e., C. II, s. 638.

¹⁶⁸ Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 360; Demir, a.g.e., s. 332; Baş, a.g.m. C. XXXIX, s. 98.

¹⁶⁹ Baş, a.g.m., C. XXXIX, s. 98; **Fihrisü's-Şâmil: Kıraat**, s. 85,124; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 814.

¹⁷⁰ Ahmed Barlavî, Muhammed b. Muhammed el-Hüseynî, **Zahîratü'l-Kârî fî Hıfzî Nazmî Kelâmi'l-Bârî**, (yazma), Süleymaniye ktp., Hüdai Efendi blm., nr. 734, vr. 88a.

¹⁷¹ Eser bir mukaddime ve yedi baptan oluşmaktadır. Mukaddime bölümünde tecvidin gerekliliği, zelletü'l-kârî ve lahn meseleleri ele alınmaktadır. Ardından sırasıyla harflerin mahreç-sıfatları, tefhîm-terkîk, izhar-idğam-iklab-ihfa, medler, hâ'nın ahkâmı ve vakf-revm-işmam-ihtilas konularından bahsedilmektedir. Eserin yedi baptan oluştuğu eserin başında zikredilse de altı baptan oluştuğu

7. MUHAMMED B. MUHAMMED EZ-ZEYNÎ (Ö. 951/1544)

(1) **Hayatı:** Adı Muhammed b. Muhammed ez-Zeynî el-Hüseynî'dir. Barla Kasabasında Şeyhu'l-Kurrâ Ahmed Efendi'den ders aldığı ve beraberce bir eser kaleme aldıkları anlaşılmaktadır.¹⁷³ Muhammed Efendi ayrıca Zeynî tarikatı şeyhlerinden Nasuh Tosyevî'den hilafet almış ve Yusuf b. Muhammed'e hilafet vermiştir.¹⁷⁴

(2) **Eseri:** Müellifin bir eseri tespit edilmiştir.

Zahîratü'l-Kârî fî Hıfzî Nazmî Kelâmî'l-Bârî: Eser hakkında bilgi Ahmed Barlavî'nin hayatı anlatılırken verilmiştir.

8. EMİR HOCA Ö. (963/1556)

(1) **Hayatı:** Müellifin ismi kütüphane kaydında bu şekilde geçmektedir. Fakat eserinde bu isme rastlayamadık. Eserindeki bilgilere göre müellif, Arslan Hoca Tercüman adlı bir yöneticinin zamanında Sabran? isimli şehirde yaşıyordu.¹⁷⁵ Müellifin vefat tarihi hakkında da bilgi bulunmamakta olup eserini yazdığı 963/1556 senesinden¹⁷⁶ sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edilmiştir.

Terceme-i Şâtıbî: Otuz dört varaklık bu eser, Şâtıbî'nin **Hırzû'l-Emânî** adlı eserinin tercemesi olup 8 Şaban 963 (17 Haziran 1556) yılında tamamlanmıştır.¹⁷⁷ Eserde **Hırzû'l-Emânî**'nin bölümlerinden bazı beyitler seçilerek terceme edilmiş,

gözenlmektedir. Eserin sonunda bu kısa risalenin mütedîler için olduğu, tafsilatlı bilgi isteyenlerin eserin aslı olan Arapça nüshaya bakmaları tembih edilmektedir. Bkz. Barlavî, Hüseynî, a.g.e., vr. 87b-104a.

¹⁷² Eserin Süleymaniye kütüphanesinde (Hüdai Efendi blm., nr. 734, vr. 87b-104a) bir nüshası vardır. Bizim esas aldığımız bu nüshanın kütüphane kaydında yazar ismi belirtilmemiştir. Ayrıca Yazmalar sitesinde yaptığımız taramada eserin Milli Kütüphane, (Adnan Ötüken blm., nr. 4023, vr. 1-17; Milli Ktp. Yazmalar blm., nr. 9419 vr. 123a-131b) Çorum Hasan Paşa İl Halk kütüphanesi (nr. 3689, vr. 27a-65b) ve Konya Bölge Yazma Eserler kütüphanesinde (Konya İl Halk blm., nr. 5651, vr. 61b-80b) nüshaları bulunduğu tespit edilmiştir.

¹⁷³ Barlavî, Hüseynî, a.g.e., vr. 87b-88a.

¹⁷⁴ (M. b. M. El-Hüseynî Ez-Zeynî), **İcazetnâme**, (yazma), KBYEK, nr. 5848, vr. 7a-b.

¹⁷⁵ Emir Hoca, **Terceme-i Şâtıbî**, (yazma), Milli ktp., Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk ktp., blm., nr. 18355, vr. 2b.

¹⁷⁶ Emir Hoca, a.g.e., vr. 34a.

¹⁷⁷ A.y.

bütün beyitler terceme edilmemiştir.¹⁷⁸ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilmiştir.¹⁷⁹

9. MUHAMMED B. ALİ BİRGİVÎ (Ö. 981/1573)

(1) **Hayatı:** Adı Takıyyüddin Mehmed b. Pir Ali b. İskender'dir. İmam Birgivî diye meşhur olmuştur. 10 Cemaziyelevvel 929 (27 Mart 1523) tarihinde Balıkesir'de dünyaya geldi.¹⁸⁰ Birgivî, ilk tahsilini Balıkesir'de müderris olan babasının yanında yaptı. Daha sonra İstanbul'a giderek Küçük Şemseddin Efendi, Ahîzâde Mehmed Efendi ve Kızıl Molla lakaplı Abdurrahman Efendi'den ders aldı. Böylece fıkıh, tefsir, kırâat, hadis, sarf, nahiv ve tasavvuf alanlarında ileri derecede bilgi sahibi oldu.¹⁸¹

Tahsilden sonra bir müddet bazı medreselerde müderrislik yapan Birgivî, Bayramiyye Tarikatı şeyhi Abdullah Karamânî'ye intisap ederek inzivaya çekildi. Daha sonra şeyhinin de isteği üzerine Birgili Atâullah Efendi'nin Birgi'de yaptırmış olduğu medresede müderris olan Birgivî, ömrünün sonuna kadar tedris ve irşad faaliyetlerini burada sürdürdü.¹⁸²

981 yılı Cemâziyelevvel ayında (Eylül 1573) veba hastalığına yakalanarak vefat eden Birgivî, Birgi'de defnedildi. Güzel ahlakı ve derin ilmiyle bilinen Birgivî, zamanında yaygın olan bidatlerle ve haksız uygulamalarla mücadele etti.¹⁸³

¹⁷⁸ Bkz. Emir Hoca, a.g.e., vr. 1b-34a.

¹⁷⁹ Bkz. Milli ktp., Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk ktp., blm., nr. 18355, vr. 1b-34a.

¹⁸⁰ Emrullah Yüksel, "Birgivî", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1992, C. VI, s. 191.

¹⁸¹ Atâî, a.g.e., C. I, s. 179-180; Ali b. Bâlî, **el-Ikdü'l-Manzûm fî Zikri Efâdili'r-Rûm**, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1395/1975, s. 436; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 253; Serkîs, a.g.e., C. I, s. 610; Yüksel, "a.g.m.", C. VI, s. 192; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. III, s. 2000.

¹⁸² Atâî, C. I, s. 180; Ali b. Bâlî, a.g.e., s. 436-437; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 987-988; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 253; Serkîs, a.g.e., C. I, s. 610; Yüksel, "a.g.m.", C. VI, s. 192.

¹⁸³ Atâî, a.g.e., C. I, s. 180; Ali b. Bâlî, a.g.e., s. 437; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 988; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 254; Yüksel, "a.g.m.", C. VI, s. 192-193; Ez-Zübeyrî 'vd.', a.g.e. C. III, s. 2006; Hayatı için ayrıca bkz. Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. III, s. 209; Muallim Naci, a.g.e., s. 83; Bağdatlı, a.g.e., C. II, s. 252; Bursalı Mehmed Tahir, **Aydın Vilayetine Mensub Meşayih, Ulema, Şuara, Müverrihîn ve Etibbânın Teracim-i Ahvâli**, İzmir, Akademi Kitabevi, 1994, s. 25-27; Cevdet Bey, a.g.e., s. 137-139; Zirikli, a.g.e., C. VI, s. 61; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Kitâbeler**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1929, s. 144-145; **Karesi Meşâhiri**, Balıkesir, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, 1999, s. 5-7; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 176; Mersafî, a.g.e., C. II, s. 713-714; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 650-651; Develioğlu, a.g.e., s. 107; Emrullah Yüksel, "Mehmet Birgivî", **Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, Ankara, Sevinç Matbaası, 1977, s. 175-185; Sadık Cihan, "Muhammed b. Pir Ali Birgivî ve 'Risâle fî Usûli'l-Hadis'in Tercümesi", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, Samsun, 1987, s. 55-76; Âdil Nüveyhid, a.g.e., C. II, s. 506; Özel, a.g.e., s. 119; Abay, a.g.e., s. 98-99; Mehmet Şeker vd., **İmam Birgivî**, Ankara, T.D.V. Yayınları, 1994, s. 1-131; Ömür Türkmen, "İmam Birgivî ve Risâle fî Ahvâli Etfâli'l-Müslimîn Adlı Eserinin Tahkik ve Tahriri",

(2) **Eserleri:** Müellif; Arap dili, ahlak-tasavvuf, fıkıh, akaid, tefsir ve hadis gibi sahalarda altmış kadar eser te'lif etmiştir.¹⁸⁴ Kırâat-tecvid alanında da iki eseri bulunmaktadır.

i. Ed-Dürrü'l-Yetîm: Tecvidle ilgili küçük bir risale olan eser, 974 yılı Cemaziyelevvel ayının başında (Kasım 1566) yazılmıştır.¹⁸⁵ Eser mukaddime ve maksat bölümlerinden oluşmaktadır.¹⁸⁶

Birçok yazma nüshası bulunan eser,¹⁸⁷ birkaç kere basılmıştır.¹⁸⁸ Eser üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır.¹⁸⁹

(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kelam Anabilim Dalı, Şanlıurfa, 1995, s. 9-15; Ali Türer vd., **Cumhuriyet Dönemi ve Öncesi Balıkesir’de Eğitim**, Balıkesir, Balıkesir Valiliği, 1998, s. 46-47; Şükran Fazlıoğlu, “Mehmed Birgivi”, **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKS, 1999, C. II, s. 114-117; Yaşar Düzenli, “Balıkesirli Bir Osmanlı Aydını: İmam Birgivi”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. III, Sayı 4, 2000, s. 228-247; Muhammed b. Ali Birgivi, “ed-Dürrü'l-Yetîm”, Tah. Muhammed Abdülkadir Halef, **Mecelletü Âfâki's-Sekâfeti ve't-Türâs**, Dubai, Yıl 9, Sayı 34, Rebûlâhîr 1422/Temmuz 2001, s. 188-189; Halil Dural, **Ödemiş Tarihi**, Haz. Sabri Yetkin, Ödemiş (İzmir), Ödemiş Belediyesi, 2004, s. 34-35; Demir, a.g.e., s. 276-281; Doğan, a.g.e., s. 79-82; Yahya Kutluoğlu, **Yolumuzu Aydınlatanlar: İstanbul’un Meşhur Ulema, Evliya ve Mürşidleri**, İstanbul, İ.B.B. Kültür A.Ş. Yayınları, 2014, s. 107-112; İbrahim Alaeddin Gövsa, **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, İstanbul, Yedigün Neşriyat, t.y., s. 73.

¹⁸⁴ Eserleri için bkz. Atâî, a.g.e., C. I, s. 180; Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. I, s. 54, 183, 214, 592, 737, 822; C. II, s. 1017, 1111, 1246, 1500, 1737, 2022, 2036-2037; Bağdathî, **Hediyye**, C. II, s. 252; **İzâh**, C. I, s. 2, 442; Bursalî, a.g.e., C. I, s. 254-256; Zirikli, a.g.e., C. VI, s. 61; Serkîs, a.g.e., C. I, s. 611; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 176; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 377-391; Yüksel, “a.g.m.”, C. VI, s. 193-194; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 881.

¹⁸⁵ Kâtip Çelebi, a.g.e., C. I, 737; Yüksel, “a.g.m.”, C. VI, s. 194.

¹⁸⁶ Maksat bölümünde sırasıyla mehâricü'l-hurûf, sıfâtü'l-hurûf, idğam, ahkâmü'n-nûnû's-sâkineti ve't-tenvîn, ihfa, izhar, iklâb, med, merâtibü'l-med, vakf, mevânî'ü'r-revm ve'l-ışmâm, envâ'ü'l-vakf, sekt, merâtibü't-tilâve ve mehâziru'l-kırâa konuları ele alınmaktadır. (Bkz. Birgivi, “ed-Dürrü'l-Yetîm”, Tah. M. Abdülkadir Halef, **a.ge.**, s. 191-209.)

¹⁸⁷ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 377; **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. II, s. 345-349; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 881.

¹⁸⁸ Eskicizâde'nin (ö. 1243/1827) yapmış olduğu tercümesi ve diğer bazı risalelerle birlikte 1253/1837, 1280/1863-4 yıllarında İstanbul'da ve 1301/1884 yılında İzmir'de basılmıştır. (Bkz. Yüksel, “a.g.m.”, C. VI, s. 194.) Ayrıca eser, Muhammed Abdülkadir Halef tahkikiyle **Mecelletü Âfâki's-Sekâfeti ve't-Türâs** da (Dubai, Yıl 9, Sayı 34, Rebûlâhîr1422/Temmuz 2001, s. 185-213) yayınlanmıştır.

¹⁸⁹ 1- Ahmed b. Rûmî b. Muhammed el-Akhisarî (ö. 1041/1631-32) tarafından bir şerh yazılmıştır. Eserin çok sayıda yazma nüshası vardır. (Kâtip Çelebi, a.g.e., C. I, s. 737; **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. II, s. 349, 378-381; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 882).

2- Muhammed Fâiz b. İbrahim el-Merâmî tarafından **ed-Dercü's-Selîm li-Hıfzî'd-Dürri'l-Yetîm** adıyla bir şerh yazılmış olup bir nüshası Kahire Kütüphanesinde (nr. 423) vardır. (**Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. II, s. 349; C. III, s. 571; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 881).

3- Ahmed b. Ali el-Muğnî tarafından bir şerh yazılmış olup bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (Fatih, nr. 42/4) vardır. (**Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. II, s. 350; C. III, s. 573; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 881).

4- Dâvûd-i Karsî tarafından bir şerh yazılmış olup bir nüshası Manisa İl Halk Kütüphanesinde (nr. 4559/3) vardır. (Cemil Akpınar, “Dâvûd-i Karsî”, **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1994, C. IX, s. 29)

ii. *Risâletün fî Beyâni Rusûmi'l-Mesâhifi'l-Osmaniyye*: Hz. Osman (r.a.) tarafından yazdırılan altı mushaftaki yazılış şekli normal kuralların dışında olan kelimelerin açıklandığı bir eserdir.¹⁹⁰ Yazma nüshaları vardır.¹⁹¹

10. HAMDULLAH B. HAYREDDİN (Ö. 983/1575)

(1) **Hayatı**: Kırâat ilmi uzmanlarından değerli bir âlimdir. Ayasofya'da hitabet ve tedrisle meşgul oluyordu. Kırk sene kadar bu görevi sürdüren Hamdullah Efendi, Edirne Selimiye Dâru'l-Kurrâsı açıldığında (978/1570-71)¹⁹² oraya ilk şeyhu'l-kurrâ olarak tayin edildi.¹⁹³ Bu tarihten sonra vefat ettiği anlaşılan¹⁹⁴ müellifin 983/1575 yılı civarında vefat ettiği tahmin edilmektedir.¹⁹⁵

(2) **Eserleri**: Müellifin tecvid ve kırâat alanında tespit edilen eserleri şunlardır:

i. *Umdetü'l-İrfân fî Vasfî Hurûfî'l-Kur'ân*: İki yüz altmış beyitten oluşmakta olan bu Arapça eser, İbnü'l-Cezerî'nin tecvid hakkındaki manzum eseri gibi râî vezinli olup 948/1541-42 yılında yazılmıştır.¹⁹⁶ Zamanın hafızlarının çeşitli nağmelerle seslerini yükselterek fakat harf çıkışlarına dikkat etmeksizin Kur'an okumaları ve bununla övünmeleri üzerine eseri kaleme aldığını belirten yazar,

5- M. Said Darende'vi tarafından **Cevheru'l-Vesîm Şerhu Dürri'l-Yetîm** isimli bir şerh yazılmıştır. (Ahmed Akgündüz, Said Öztürk, Yaşar Baş, **Darende Tarihi**, İstanbul, Somuncu Baba Araştırma ve Kültür Merkezi Yayınları, 2002, s. 820.)

6- Eski cizâde Ali Medhî b. Hüseyin Edirnevî (ö. 1243/1828) tarafından tercüme ve şerh edilmiştir. Bu tercüme, eserin aslı ve bazı risâlelerle birlikte 1253/1837, 1280/1863-4 yıllarında İstanbul'da ve 1301/1884 yılında İzmir'de basılmıştır. (Bursalı, a.g.e., C. I, s. 242, 255; Yüksel, "a.g.m.", C. VI, s. 194)

7- Üç adet, müellifi meçhul şerhi daha vardır. (**Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. II, s. 350-351; C. III, s. 629, 684).

¹⁹⁰ Eserde müellif, kısa bir girişten sonra resm-i hatla ilgili bazı genel kuralları zikretmekte, ardından Fatiha'dan Nas'a kadar bütün surelerdeki, altı mushafın ihtilaf ettiği veya yazılış kıyasa muhalif olan kelimeleri tek tek ele almaktadır. Bkz. Muhammed b. Ali Birgivi, **Risâle fî Beyâni Rusûmi'l-Mesâhifi'l-Osmaniyye**, (yazma), Süleymaniye ktp., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 390, vr. 1b-22b.

¹⁹¹ Eserin Süleymaniye Kütüphanesinde (Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 390; nr. 299, vr. 1b-8a; Saliha Hatun blm., nr. 2, 15b-29b) üç nüshası tespit edilmiştir.

¹⁹² Atâî, a.g.e., s. 224.

¹⁹³ Hibrî, a.g.e., s. 36; Bâdî, a.g.e., C. I, s. 190, C. II, s. 1519.

¹⁹⁴ Vefatı hususunda 943/1536 (Bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 594), 948/1541 (Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 359) ve 963/1556 (Bkz. Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 334) tarihleri verilmektedir. Fakat Selimiye Dâru'l-Kurrâsında görev yapması bu bilgilerin yanlış olduğunu göstermektedir.

¹⁹⁵ Bkz. Cemil Akpınar, "Hatîb-i Ayasofya", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1997, C. XVI, s. 452. Hayatı için ayrıca bkz. Bursalı, a.g.e., C. I, s. 274-275; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 653; Develioğlu, a.g.e., s. 215; Doğan, a.g.e., s. 124.

¹⁹⁶ Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1168; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 359; Müellifin eserleri için ayrıca bkz. Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 334; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1232; Akpınar, a.g.m., C. XVI, s. 452.

eserinde Kur'ân harflerinin mahrec ve sıfatlarını belirtmektedir.¹⁹⁷ Eserin yazma nüshaları vardır.¹⁹⁸

ii. Cevâhiru'l-İkyân fî Şerhi Umdeti'l-İrfân fî Vasfî Hurûfî'l-Kur'ân: Bir önceki eserin Osmanlıca olarak yazılmış şerhi olup Muharrem 951 (Nisan 1544) tarihinde¹⁹⁹ kaleme alınmıştır. Eserde beyitler; i'râb, fehvel kelâm ve tenbîh adıyla üç başlık altında açıklanmaktadır. Eserin bölümleri **Umde** ile aynıdır.²⁰⁰ Eserin yazma nüshaları vardır.²⁰¹

iii. Rusûhu'l-Lisân fî Hurûfî'l-Kur'ân: Yüz kırk üç beyitlik manzum bir eser olup 959/1551-52 senesinde yazılmıştır.²⁰² Müellif, eseri bazı Kur'ân ehli arkadaşlarının isteği üzerine kaleme aldığını söyleyip eserde Kur'ân'da telaffuzu zor olan kelimeleri ele aldığını belirtmektedir.²⁰³ Eserin yazma nüshaları şerhiyle birlikte bulunmaktadır.²⁰⁴

iv. Vesîletü'l-Îkân fî Şerhi Rusûhi'l-Lisân fî Hurûfî'l-Kur'ân: Bir önceki eserin Osmanlıca kaleme alınmış şerhi olup 960/1552-53 yılında yazılmıştır.²⁰⁵ Eserde beyitler, i'râb ve fehve'l-kelâm adıyla iki başlık altında açıklanmıştır. Eserin bölümleri **Rusûh** ile aynıdır.²⁰⁶

¹⁹⁷ Eserde mukaddimeden sonra; harflerin mahreçleri, sıfatları, tefhîm-terkîk, izhâr-idğâm, şeddeli nun-mim, sakın nun-mim, tenvin, medler, vakf-ibtida, maktû-mevsul, ha-i te'nîs, hemze-i vasl gibi tecvid konuları ele alınmakta ve hâtıme bölümüyle ile eser sonlandırılmaktadır. (Bkz. Hamdullah b. Hayreddin, **Umdetü'l-İrfân fî Vasfî Hurûfî'l-Kur'ân**, (yazma) Süleymaniye ktp., Ayasofya blm., nr. 4796, vr. 1b-31a.

¹⁹⁸ Bkz. Süleymaniye, (Ayasofya, nr. 4796, vr. 1b-31a) Milli, (nr. 2503, vr. 10b-23a) Beyazıt (Beyazıt, nr. 187, Veliyyüddin Efendi, nr. 24). Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. II, s. 326-327; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1232.

¹⁹⁹ Hamdullah b. Hayreddin, **Cevâhiru'l-'Ukyân, fî Şerhi Umdeti'l-İrfân fî Vasfî Hurûfî'l-Kur'ân**, (yazma) Süleymaniye ktp., Nurosmeniye blm., nr. 79, vr. 67a.

²⁰⁰ Hamdullah b. Hayreddin, **Cevâhir**, vr. 1b-67a.

²⁰¹ Bkz. Süleymaniye (Hamidiye, nr. 17), Beyazıt (Beyazıt, nr. 187, Veliyyüddin Efendi, nr. 24). Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. II, s. 326; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 1232.

²⁰² Kâtip Çelebi, a.g.e., C. I, s. 902.

²⁰³ Eser mukaddimeden sonra sırasıyla; tecvîdü'l-Fâtıha, elifü'l-hevayî, hemze-hâ, 'ayn-ha, ğayn-hâ, kâf, şîn-cîm-yâ, dat, lam, nûn, ahkamü'n-nûnî's-sâkineti ve't-tenvîn, râ, tâ-dal-tâ, zây-sîn-sâd, sâ-zal-zâ, fâ, bâ-mîm-vâv ve ğunne bölümlerinden oluşmakta olup hâtıme ile sona ermektedir. (Bkz. Hamdullah b. Hayreddin, **Vesîletü'l-Îkân fî Şerhi Rusûhu'l-Lisân fî Hurûfî'l-Kur'ân**, (yazma) Süleymaniye ktp., Saliha Hatun blm., nr. 1, vr. 31b-78b.

²⁰⁴ Bkz. Süleymaniye (Saliha Hatun nr. 1, vr. 31b-78b); Beyazıt (Beyazıt nr. 149, 156, 207). Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kıraat**, s. 111.

²⁰⁵ Hamdullah, **Vesîle**, vr. 78b; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 275; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 359.

²⁰⁶ Hamdullah, a.g.e., vr. 31b-78b.

v. Fuyûzu'l-İtkân fî Vucûhi'l-Furkân: 959/1551-52 yılından sonra kaleme alındığı anlaşılan,²⁰⁷ kırk yedi varaklık eserde müellif, on imamın okuyuşlarını ele almaktadır. Kısa bir mukaddimeden sonra imamlar ve rumuzları belirtilmektedir. Ardından İstiaze ve Besmele bölümleri kısaca zikredilmekte ve usul konularına hiç girilmeden Fatıha suresinden başlanarak imamların farklı okuyuşları kelime kelime ele alınmaktadır.²⁰⁸ Eserin yazma nüshaları vardır.²⁰⁹

Müellif bundan başka **Beyânü'l-Elfâz li E'yâni'l-Huffâz, Nazmü'l-Cem'ân fî Tecvîdi'l-Kur'ân, Tasrîhü'r-Rumûz fî'l-Kırâati'l-Aşere ve Tesrîhü'l-Burûz fî Şerhi Tasrîhi'r-Rumûz** adıyla dört manzum eser daha yazmış olduğunu belirtmekte olup²¹⁰ tarafımızca nüshalarına ulaşılammıştır.

11. AHMED B. ŞEYH MUHYİDDİN EL-HATÎB (Ö. 992/1584-85)

(1) Hayatı: Adı Ahmed b. Şeyh Muhyiddin en-Na'îmî ed-Dımaşkî'dir. 959/1551-52 yılında Fatih Camii'nde hatip olarak görevlendirildi. Burada on dört senelik görevden sonra 973/1565-66 yılında Süleymaniye Camiine hatip olarak atandı.²¹¹ 992/1584-85 yılından sonra vefat etti.²¹²

(2) Eserleri: Müellifin Süleymaniye Camiindeki hutbelerinden bir kısmını kaleme aldığı **el-İlhâmâtü'r-Rabbâniyye fî'l-Hutabi's-Sultânî's-Süleymaniyye**²¹³ adlı eseriyle **Esnâu's-Şevâhid fî Zikri Menâkıbi Âli Eyyüb Hâlid**²¹⁴ adında bir eseri vardır. Ayrıca kırâate dair de bir eser kaleme almıştır.

Hediyetü'l-Mürîd fî Şerhi Mukaddimeti't-Tecvîd: 992/1584-85 senesinde yazımını bitirmiştir.²¹⁵ Eserin herhangi bir nüshasına tarafımızca ulaşılammıştır.

²⁰⁷ Müellif, eserin mukaddimesinde 959 yılında yazmış olduğu **Rusûhu'l-Lisân** adlı eserini zikretmektedir. Buradan da anlaşılmaktadır ki söz konusu eser 959 yılından sonra yazılmıştır.

²⁰⁸ Hamdullah b. Hayreddin, **Fuyûzu'l-İtkân fî Vucûhi'l-Furkân**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 36, vr. 99b-145b.

²⁰⁹ Bkz. Süleymaniye (İbrahim Efendi, nr. 36, vr. 99b-145b), Milli (nr. 99) ve Çankırı İl Halk (nr. 438, vr. 113b-162b) vd.

²¹⁰ Hamdullah, a.g.e., vr. 99b.

²¹¹ Ahmed b. Muhyiddin en-Na'îmî, **el-İlhâmâtü'r-Rabbâniyye fî'l-Hutabi's-Sultânî's-Süleymaniyye**, (yazma) Süleymaniye Ktp., Süleymaniye blm., nr. 390, vr. 1a-5a.

²¹² Hediyetü'l-Mürîd adlı eserinin yazımını tamamladığı bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir. Bkz. Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 149; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 305.

²¹³ Bkz. Süleymaniye Ktp., Süleymaniye blm., nr. 390, vr. 1-56.

²¹⁴ Bkz. Topkapı Ktp., Ahmed III kitaplığı, nr. 580.

²¹⁵ Bkz. Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 149; **İzâh**, C. II, s. 727; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 305.

12. YUSUF B. GÜVENDİK (Ö. 10/16. ASIR)

(1) **Hayatı:** Adı Yusuf b. Güvendik'tir. Ayasofya Camiinde imamlık yapmaktaydı. Bu yüzden "Ayasofya İmamı" diye meşhur oldu. Eğitimini Molla Gürânî (ö. 893/1488)'den tamamladı.²¹⁶ Hocasının vefat tarihine bakılarak 10/16. Asır başlarında vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eseri:** Hz. Osman mushafından bir nüsha kaleme alan müellif buna mukaddime olarak ta bir eser yazmıştır.

Risâle fî Resmi'l-Hat: Yukarıda da belirtildiği gibi müellif Hz. Osman mushafının bir nüshasını yazmayı düşündüğünü ve buna mukaddime olarak bu eseri kaleme aldığını belirtmektedir.²¹⁷ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilmiştir.²¹⁸

13. ŞEYHU'L-KURRÂ HASAN EFENDİ (Ö. 10/16. ASIR)

(1) **Hayatı:** Adı Hasan olup Yeni Vardar'da şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapmaktaydı.²¹⁹ Ebussuud Efendi (ö. 982/1574) ile aynı asırda yaşadığına bakılarak 10/16. Asır âlimlerinden olduğu söylenebilir.

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edildi.

Fetva fî'l-Kırâa: İki varaklık bu eserde Şeyhu'l-Kurrâ Hasan Efendi'nin, Ebussuud Efendi'ye kırâat hususunda sorduğu üç soru ve cevapları aktarılmaktadır.²²⁰ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilmiştir.²²¹

D. HİCRÎ XI. ASIR ÂLİMLERİ

1. AHMED B. MUHAMMED MANİSAVÎ (Ö. 1000/1592)

(1) **Hayatı:** Lakabı Ebu'l-Münteha Şihâbüddin'dir. Hanefî fakihî ve kırâat âlimi olup Manisalıdır. 1000/1592 yılında vefat etmiştir.²²²

²¹⁶ Yusuf b. Güvendik, a.g.e., vr. 25a-b.

²¹⁷ Eserde yazının fazileti, Arapça yazının kaynağı ve fazileti, yedi harf, Kur'ân'ın arzı ve cemi, Kur'ân'ın fazileti, sure ve ayetlerin tertibi ve besmele konuları ele alınmaktadır. Bkz. Yusuf b. Güvendik, a.g.e., vr. 2a-25b.

²¹⁸ Bkz. Süleymaniye ktb., Ayasofya blm., nr. 414, vr. 2a-25b.

²¹⁹ Şeyhu'l-Kurrâ Hasan Efendi, **Fetva fî'l-Kırâa**, (yazma), Süleymaniye ktp., Şehid Ali Paşa blm., nr. 2857, vr. 4b.

²²⁰ Sorular farklı kırâatlerin karıştırılarak okunmasının caiz olup olmadığı ile alakalıdır. Önce kırâat âlimlerinin bu husustaki görüşlerini çeşitli eserlerden nakleden Hasan Efendi, Ebussuud Efendi'nin görüşünü sormakta ve onun cevabını da aktarmaktadır. Bkz. Şeyhu'l-Kurrâ Hasan Efendi, a.g.e., vr. 4b-6a

²²¹ Bkz. Süleymaniye ktp., Şehid Ali Paşa blm., nr. 2857, vr. 4b-6a.

(2) **Eserleri:** Kelam ilmiyle alakalı **Şerhu Kasîde-i Nûniyye** adında Arapça bir şerh ile **Şerhu Fıkh-ı Ekber**, adında 989/1581 yılında yazmış olduğu bir şerh vardır. Kırâate dair bir eseri de vardır.²²³

İzhâru'l-Me'ânî fî Şerhi Hırzî'l-Emânî: Şâtıbî'nin **Hırzû'l-Emânî** adlı kitabının şerhi olan²²⁴eserin yazımı, 977 yılı Şaban ayında (Ocak 1570) tamamlanmıştır.²²⁵ Var olan nüshası doksan beş varaktan oluşmaktadır. On birinci varağa kadar Arapça yazılmış olan eser, bundan itibaren Osmanlıca kaleme alınmış olup bazı yerlerde yine Arapça açıklama ve tanımlamalar yapılmıştır. Eserde beyitler zikredildikten sonra kelime kelime ele alınıp irabı ve manası açıklanmıştır.²²⁶

Kitabın bölümleri **Hırzu'l-Emânî** ile aynıdır. Dolayısıyla mukaddime, usul ve ferşu'l-hurûf bölümlerinden oluşmakta, tekbir ve mehâricu'l-hurûf ek bölümleriyle bitirilmektedir.²²⁷ Eserin tarafımızca bir yazma nüshası tespit edilmiştir.²²⁸

2. HÜSEYİN B. HASEN SİROZÎ (Ö. 1000/1592)

(1) **Hayatı:** İstanbul'dan Mısır'a giderek buraya yerleşen Hüseyin Efendi, burada tecvid ve kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı. Hayatı hakkında bir bilgiye ulaşamadığımız müellifin damadı Güzelce Rüstem Paşa'nın oğlu Hüseyin Hasibî Efendi (ö. 1033)'dir.²²⁹

(2) **Eseri:** Müellifin tecvid alanında yazmış olduğu bir eseri vardır.

Tecvîdü's-Sahîh fi'l-Lisâni'l-Fasîh: Eser, Cezerî'ye Türkçe terceme kastıyla kaleme alınmıştır. Müellifin tamamlamaya ömrü yetmediği eseri damadı Hüseyin Hasibî Efendi tamamlamıştır.²³⁰

Eserde meharicül huruf, sıfatül huruf, medler, tenvin ve sakin nun, vakf ve resm-i hat konuları ele alınmaktadır. Eserde bazı Türkçe beyitler nakledilerek onlar

²²² Bağdathî, **Hediyye**, C. I, s. 162; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 228; Zirikli, a.g.e., C. I, s. 234; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 298; Develioğlu, a.g.e., s. 40; Ez-Zübeyrî 'vd.', a.g.e., C. I, s. 374-376.

²²³ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 228; Zirikli, a.g.e., C. I, s. 234; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 298; Ez-Zübeyrî 'vd.', a.g.e., C. I, s. 374-376.

²²⁴ Bağdathî, **Hediyye**, C. I, s. 162; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 228; Zirikli, a.g.e., C. I, s. 234; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 298; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 815; Ez-Zübeyrî 'vd.', a.g.e., C. I, s. 376.

²²⁵ Ahmed b. Muhammed Manisavî, **İzhâru'l-Me'ânî fî Şerhi Hırzî'l-Emânî**, (yazma), Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa blm., nr. 19, vr. 95a.

²²⁶ Manisavî, **a.g.e.**, vr. 1b-95a.

²²⁷ Manisavî, **a.g.e.**, vr. 1b-95a.

²²⁸ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi (Şehid Ali Paşa, nr. 19).

²²⁹ Hüseyin b. Hasen Sirozî, Hüseyin b. Rüstem, **Tecvîdü's-Sahîh fi'l-Lisâni'l-Fasîh**, (yazma), Süleymaniye Ktp., Nurosmaniye blm., nr. 4037, vr. 38b, 39b.

²³⁰ Sirozî, Hüseyin b. Rüstem, **a.g.e.**, vr. 38b-39a.

üzerinden konu açıklanmaktadır. Arada bazı Arapça beyitler de zikredilmektedir. Eser, Hüseyin Hasibî Efendi tarafından 28 Safer 1022 (19 Nisan 1613) tarihi, Cuma günü tamamlanmıştır.²³¹Eserin yazma nüshaları vardır.²³²

3. MUHAMMED B. HÜSAM DEDE AYASLUĞÎ (Ö. 1003/1595)

(1) **Hayatı:** Ayaslug'ludur. Yaklaşık olarak 958/1551 senesinde Şam'a gitti. Burada on sene kalarak Ahmed et-Tayyibî ed-Dimeşki'den Teysir ve Şatıbî tariklerine göre kırâat ilmi tahsil etti. Ardından Halep'e geçti. Burada beş sene içinde Mahmud b. Muhammed İbni Beylûnî'den, Camii Kebir hatibi Abdurrahman'dan ve Şeyh Darîr İsa'dan bir miktar kırâat okudu. Ayrıca başta Buharî ve Mesabih olmak üzere çeşitli ilim dallarına ait eserlerin okunduğu ilim meclislerine katıldı. Ardından 973/1566 senesinde Hac yapmak üzere Şam üzerinden Mekke'ye gitti. Burada Ömer b. Ali el-Yemenî'den bir miktar kırâat okuyarak Zilhicce 973 (Haziran-Temmuz 1566) tarihinde icazet aldı. Ayrıca o sene hacca gelen İmadüddin el-Kârî el-Hamevî'den de kırâat tahsil etti. Daha sonra Mısra giden Ayasluğî, burada daha önce ders aldığı kurrâlar seviyesinde kimseye rastlayamadı.²³³ Bunun üzerine Anadolu'ya dönen Ayasluğî, Kütahya Cafer Paşa Dâru'l-kurrâsı'nda şeyhu'l-kurrâ olarak görev yaptı.²³⁴ **El-Mu'în** isimli eserini tamamladığı 1003/1595 yılından sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eserleri:** Müellifin kırâat sahasında iki eseri tespit edilmiştir.

i. el-Muğni'l-Usûl fî Câmi'i'l-Usûl: On kırâat imamının okuyuşlarının ayetten ayete veya duraktan durağa ele alındığı bu eser, iki ciltten oluşmaktadır. Birinci cilt dört yüz varak olup 12 Şevval 986 (12 Aralık 1578) tarihinde tamamlanmıştır.²³⁵ İkinci cilt beş yüz yirmi üç varak olup ne zaman tamamlandığı belirtilmemiştir. Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilebilmiştir.²³⁶

²³¹ Sirozî, Hüseyin b. Rüstem, **a.g.e.**, vr. 40a-78a.

²³² Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi (Hacı Mahmud Efendi nr. 398; Nurosmeniye, nr. 4037).

²³³ M. b. Hüsam Dede Ayasluğî, **el-Muğni'l-Usûl fî Câmi'i'l-Usûl**, (yazma), Manisa İl Halk ktp., nr. 338, C. I, vr. 3b-5a.

²³⁴ M. b. Hüsam Dede Ayasluğî, **el-Mu'în li İ'âneti't-Tâlibîn**, (yazma), KBYEK, Rodos blm., nr. 851, C. I, vr. 1a.

²³⁵ Ayasluğî, **Muğni'l-Usûl**, C. I, vr. 400b.

²³⁶ Bkz. Manisa İl Halk, ktp., nr. 338.

ii. el-Mu'in li l'âneti't-Tâlibîn: Üç ciltten oluşan eser, Şatıbî'nin kasidesi üzerine yazılmış bir şerh olup 20 Zilhicce 1003 (26 Ağustos 1595) tarihinde tamamlanmıştır.²³⁷ Eserin yazma nüshaları vardır.²³⁸

4. SÛFİZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 1024/1615)

(1) Hayatı: Adı Mehmed olup Sûfîzâde diye meşhurdu. Kırâat ilminde mahir olup diğer ilimlerde de bilgiliydi. Ayrıca iyi bir şair olup mahlası Dâ'î idi. Taşlık Camiinde hatip ve Edirne Sarayında Sultan hocalığı görevlerini yürütüyordu. 1024/1615 senesinde vefat etti. Vefatına düşürülen tarihte şeyhu'l-kurrâ olduğu belirtilmiştir.²³⁹

(2) Eserleri: Müellif Avamil-i Bahr ve İbnü'l-Cezerî'nin Mukaddime'sini nazmen Türkçeye terceme etmiştir.²⁴⁰

Manzum Cezerî Tercemesi: İncelediğimiz nüshası yedi varak ve seksen sekiz beyitten oluşan eserde, İbnü'l-Cezerî'nin **Mukaddime** isimli eseri manzum olarak Türkçeye çevrilmiştir.²⁴¹ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilebilmiştir.²⁴²

5. MAHMUD EFENDİ (RUMİYE ŞEYHİ) (Ö. 1048/1639)

(1) Hayatı: Tebriz yakınlarındaki Urmiye denilen kasabada doğdu. Babası Nakşibendî Meşayihinden Koç Baba diye meşhur Seyyid Ahmed Efendi'dir. Dinî eğitimini ve manevi terbiyesini babasının yanında tamamladı. Babasının vefatı üzerine onun yerine Nakşibendî şeyhi oldu. Safevîlerin yoğun saldırıları sonucu Diyarbakır'a göç etti. On senelik irşad faaliyetleri akabinde ünü her tarafa yayıldı. Zaviyesi birçok kişinin uğrak yeri oldu. Kırk bin kadar müridi vardı. Şevval 1048 (Mart 1639) tarihinde IV. Murat tarafından idam ettirildi. Cenazesi Urfakapı dışına

²³⁷ Ayasluğî, **Mu'in**, C. I, vr. 350b.

²³⁸ Bkz. KBYEK, Rodos blm. nr. 851, 852, 853, 855, 856.

²³⁹ Hibrî, a.g.e., s. 130; Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1520, 1728-1729; Osman Nuri Peremeci, **Edirne Tarihi**, İstanbul, Bellek Yayınları, 1939, s. 240; Sadeddin Nüzhet Ergun, **Türk Şairleri**, y.y., t.y., C. III, s. 1126; Rıdvan Canım, **Edirne Şairleri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1995, s. 229-230.

²⁴⁰ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1728.

²⁴¹ (Sûfîzâde Mehmed Efendi), **Manzum Cezerî Tercemesi**, (yazma), KBYEK, nr. 8742, vr. 16b-24a.

²⁴² Bkz. KBYEK, nr. 8742, vr. 16b-24a. İlk araştırmalarımızda nüshasına rastlayamadığımız bu eseri, Konya Bölge Kütüphanesinde tevafuken bulduk. Kütüphane kaydında yazarı belirtilmeyen eserin, Sûfîzâde'ya ait olduğunu mukaddimede geçen "Edirne olup bu Dai'ye vatan... Kim Saray-ı Şaha hoca eyledi" ifadelerinden tespit ettik.

defnedildi. Merhum Kur'ân ilimlerine vâkıf ve kırâat ilminde üstad idi. Diyarbakır'da tekkesinin yanında yaptırdığı medresede tefsir dersleri verirdi.²⁴³

(2) **Eseri:** Kırâat alanında bir risalesi vardır.²⁴⁴ Eserin nüshası tarafımızca bulunamamıştır.

6. MUHAMMED B. AHMED EL-AVFÎ (Ö. 1052/1642)

(1) **Hayatı:** İstanbul Tarikinin kurucusu Şeyh Ahmed el-Mesyerî'nin oğludur.²⁴⁵ Kırâat ilmini Ahmed el-Mesyerî'den tahsil etti.²⁴⁶ Üsküdar Valide Camii Dâru'l-Kurrâsına şeyhu'l-kurrâ tayin edildi.²⁴⁷ 1052/1642 senesinden sonra vefat etti.²⁴⁸

(2) **Eserleri:** Müellifin kırâate dair yüz yirmiden fazla eser yazdığı Mustafa b. Hasen tarafından ifade edilmektedir.²⁴⁹ Fakat bizim tespit ettiğimiz son eserinde müellif, yüz altmış üçüncü eserini tamamladığını belirtmektedir. Müellifin; **Lemehât, Miftâhu'z-Zafer** ve **Teshîl** isimli eserlerini çok şiddetli bir hastalığa tutulmuş olduğu halde yattığı yerden bir sene içinde tamamlaması bu sayının doğruluğunu teyit etmektedir.²⁵⁰ Avfî'nin bu eserlerinden tespit edebildiklerimiz şunlardır:

²⁴³ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 62; M. Şefik Korkusuz, **Tezkire-i Meşâyih-i Amid: Diyarbakır Velileri**, İstanbul, Yıldızlar Baskı, 1997, s. 87-93; Hayatı için ayrıca bkz. Evliya Çelebî, a.g.e., C. III, s. 1884-1886; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 919; Şevket Beysanoğlu, **Diyarbakırda Gömülü Meşhur Adamlar**, Ankara, Neyir Matbaası, 1985, s. 95-101; Kenan Hasbolat, "Diyarbakırda Dinler ve Yaşam", **Diyarbakır Sosyokültürel Tarihi 3**, Ed. Kenan Hasbolat, Nizamettin Hamidi, İstanbul, Uzman Matbaacılık, 2013, s. 71, 76-77.

²⁴⁴ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 919; Korkusuz, a.g.e., s. 89.

²⁴⁵ Bkz. Bağdatlı, **İzâh**, C. I, s. 380; Akakuş, **Kur'an Öğretimi**, s. 77; **Reisü'l Kurralık**, s. 32; Yüksel, **Cezerî ve Tayyibesi**, s. 21. Avfî, eserlerinde Ahmed Mesyerî'den hocam diye bahsetmektedir. Babası olduğuna dair bir işarete biz rastlayamadık.

²⁴⁶ Muhammed b. Ahmed el-Avfî, **et-Teshîl ve Şifâü'l-'Alîl**, (yazma), Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., nr. 3220, vr. 5a.

²⁴⁷ Akakuş, **Kur'an Öğretimi**, s. 77; **Reisü'l Kurralık**, s. 32; Akdemir, a.g.e., s. 36; Yüksel, **Cezerî ve Tayyibesi**, s. 21,72.

²⁴⁸ Bu tarih, Avfî'nin en son kaleme aldığını düşündüğümüz eserinin yazım tarihidir. (Bkz. Muhammed b. Ahmed el-Avfî, **Zehru'l-Mütenasir fîmâ Beyne'l-Mekkî ve Asım**, (yazma), KBYEK, Burdur blm., nr. 970, vr. 34a.) Müellifin hayatı için ayrıca bkz. Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 279; Zirikli, a.g.e., C. VI, s. 9; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 82; Mersafî, a.g.e., C. II, s. 773-774; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. II, s. 1968; İlyas b. Ahmed Bermavî, **İmtâü'l-Fudalâ bi Terâcimi'l-Kurrâ fîmâ Ba'de'l-Karnî's-Sâmin el-Hicrî**, 2. bs., Medine, Mektebetü Dâri'z-Zemân, 2007/1428, C. IV, s. 73.

²⁴⁹ Mustafa b. Hasen, **Mürşidü't-Talebe**, vr. 68b.

²⁵⁰ Bu eserlerin ay ve gün olarak yazım tarihleri kendilerinden bahsedilirken belirtilmiştir.

i. Bahrü'l-Me'ânî ve Kenzü's-Seb'i'l-Mesânî: Müellif, **Dürrü'l-Efkâr** ve **Cevâhirü'l-Mükellele** adlı eserlerinde bu kitabından bahsetmekte ve her iki eserin de bu kitabının muhtasarı olduğunu belirtmektedir.²⁵¹

ii. Risâle fî Beyânî'l-Evcühi't-Tekbîr Beyne's-Suver: Beş varaklık bu kısa eserde Duha suresinden itibaren getirilen tekbir vecihleri geniş bir şekilde ele alınmıştır.²⁵² Yalnız bu nüshanın müstakil bir eser olmadığı **Dürrü'n-Nesîr** isimli eserinden istinsah edildiği müstensih tarafından belirtilmektedir.²⁵³

iii. Dürrü'l-Efkâr limen Kâne fî Kırââtî'l-Eimmeti'l-Aşereti's-Seyyâr: Eser, müellifin **Bahru'l-Meânî ve Kenzü's-Seb'i'l-Mesânî** adlı eserinin muhtasarıdır.²⁵⁴

Eser; mukaddime, usul ve ferşu'l-hurûf bölümlerinden oluşmakta, tekbir bölümüyle bitirilmektedir. Yaklaşık iki yüz kırk varaklık eserde, yirmi bir ana başlık altında incelenen usul kısmına yüz otuz varak tutan genişçe bir yer ayrılmıştır.²⁵⁵

Eserin yazma nüshaları vardır.²⁵⁶

iv. Şifâu'z-Zamân ve Dıyâu'l-Furkân fî'l-Kırââtî'l-Eimmeti'l-Aşere üli'l-İtkân: 1033 yılı Recep ayında (Nisan-Mayıs 1624) tamamlanan eserde on kırâat imamının okuyuşları ele alınmaktadır.²⁵⁷

Eser; mukaddime, usul ve ferşu'l-huruf bölümlerinden oluşmakta tekbir bölümüyle bitirilmektedir. Eserin var olan nüshası üç yüz dört varaktan ibarettir. Fakat eserin baş kısmı düşmüş olup usul kısmının imale bölümünden başlamaktadır.²⁵⁸

Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilmiştir.²⁵⁹

²⁵¹ Bkz. Muhammed b. Ahmed el-Avfî, **Dürrü'l-Efkâr limen Kâne fî Kırââtî'l-Eimmeti'l-Aşereti's-Seyyâr**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hamidiye blm., nr. 19, vr. 375a; Muhammed b. Ahmed el-Avfî, **Cevâhirü'l-Mükellele limen Râme't-Turuka'l-Mükemmele**, (yazma) Süleymaniye ktb., Dâru'l-Mesnevî blm., nr. 12, vr. 128b.

²⁵² Muhammed b. Ahmed el-Avfî, **Risale fî Beyânî'l-Evcühi fî't-Tekbîr Beyne's-Suver mine'd-Duhâ**, (yazma) Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 2093, vr. 131b-135b.

²⁵³ Bkz. Avfî, a.g.e., vr. 135b.

²⁵⁴ Avfî, **Dürrü'l-Efkâr**, vr. 375a.

²⁵⁵ Avfî, a.g.e., vr. 138b-376.

²⁵⁶ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VIII, s. 222; **Fihri'sü's-Şâmil: Kırâat**, s. 92.

²⁵⁷ Muhammed b. Ahmed el-Avfî, **Şifâu'z-Zamân ve Dıyâu'l-Furkân fî'l-Kırââtî'l-Eimmeti'l-Aşere Üli'l-İtkân**, (yazma) Millet ktb., Feyzullah Efendi blm., nr. 7, vr. 304.

²⁵⁸ Avfî, a.g.e., vr. 2-304.

²⁵⁹ Bkz. Millet Kütüphanesi (Feyzullah Efendi, nr. 7).

v. *El-Cevâhirü'l-Mükellele limen Râme't-Turuka'l-Mükemmele*: Yazımı 22 Zilkade 1049 (15 Mart 1640) tarihi Cuma günü tamamlanmış olan eser,²⁶⁰ müellifin **Bahru'l-Meâni ve Kenzü's-Seb'i'l-Mesânî** adlı eserinin muhtasarıdır.²⁶¹

Eser diğer kırâat kitaplarında olduğu gibi mukaddime, usul ve ferşü'l-hurûf bölümlerinden oluşmakta tekbir bölümüyle bitirilmektedir. Usul kısmı yirmi sekiz ana başlık altında incelenmektedir. Eserin incelediğimiz nüshası yüz yirmi sekiz varaktan oluşmaktadır.²⁶²

Eserin çok sayıda yazma nüshası vardır.²⁶³

vi. *Lemehâtü'l-Envâr ve Nefehâtü'l-Ezhâr*: Şaz kırâatler olarak bilinen, on imamın dışında kalan, dört kırâat imamının okuyuş vecihlerinin ele alındığı eser, müellifin yüz elli yedinci eseri olup 28 Cemaziyelevvel 1050 (15 Eylül 1640) tarihinde tamamlanmıştır.²⁶⁴

Altmış dört varaklık bu eser, diğer kırâat kitaplarında olduğu gibi mukaddime, usul ve ferşü'l-huruf bölümlerinden oluşmaktadır. Usul bölümü on bir ana başlık altında ele alınmaktadır.²⁶⁵ Eserin yazma nüshaları vardır.²⁶⁶

vii. *Miftâhu'z-Zafer limen Râme Ulûme Kitâbillâh bi Zihnînin Hadar*:²⁶⁷ İncelediğimiz nüshası doksan sekiz varaktan oluşan eser, müellifin yüz elli sekizinci eseri olup 19 Şaban 1050 (4 Aralık 1640) tarihinde tamamlanmıştır.²⁶⁸ Eserde Asım'ın ravisi Hafs ile İbn Kesir'in ravileri Bezzî ve Kunbül arasındaki ihtilafı okuyuşlar ele alınmıştır.²⁶⁹ Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.²⁷⁰

²⁶⁰ Avfî, *Cevâhirü'l-Mükellele*, vr. 128b.

²⁶¹ Avfî, a.g.e., vr. 1b.

²⁶² Avfî, a.g.e., vr. 1b-128b.

²⁶³ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VIII, s. 222; *Fihrisü's-Şâmil: Kırâat*, s. 67; *Tecvîd*, C. II, s. 382.

²⁶⁴ Muhammed b. Ahmed el-Avfî, *Lemehâtü'l-Envâr ve Nefehâtü'l-Ezhâr*, (yazma), Süleymaniye ktp., Reşid Efendi blm., nr. 24, vr. 64b.

²⁶⁵ Avfî, a.g.e., vr. 1b-64b.

²⁶⁶ Bkz. Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi blm., nr. 24; KBYEK, Rodos blm., 892.

²⁶⁷ Kehhale, a.g.e., C. III, s. 82;

²⁶⁸ Muhammed b. Ahmed Avfî, *Miftâhu'z-Zafer limen Râme Ulûme Kitâbillâh bi Zihnînin Hadar*, (yazma), KBYEK, Burdur blm., nr. 403, vr. 98a-b.

²⁶⁹ Eser; mukaddime, usul, ferşü' hurûf ve tekbir bölümlerinden oluşmaktadır. Bkz. Avfî, a.g.e., vr. 1b-98b.

²⁷⁰ Bkz. KBYEK, Burdur blm., nr. 403. Bu nüsha Muhammed b. Pir Ömer el-Hamîdî tarafından 1118/1706 tarihinde müellif nüshasından istinsah edilmiştir.

viii. Et-Teshîl ve Şifâü'l-'Alîl: On kırâat imamının okuyuşlarının muhtasar olarak ²⁷¹ ele alındığı eser, 12 Zilhicce 1050 (25 Mart 1641) tarihinde tamamlanmıştır.²⁷²

Kısa bir mukaddimeden sonra on imam ve ravilerini tanıtan müellif, ardından kendisinin bu imamlara uzanan senedini açıklamaktadır. Daha sonra istiaze ve besmele bölümlerini zikrederek usul konularına girmeden Fatiha'dan Kur'ân'ın sonuna kadar surelerdeki farklı okuyuşları ele almakta ve tekbir bölümüyle eserini tamamlamaktadır.²⁷³ Eserin yazma nüshaları vardır.²⁷⁴

ix. Ravdu'l-Ezhâr: Yirmi üç varaklık bu kısa eserde, Fatihadan başlayarak bütün surelerde bulunan idğâm-ı kebîrler ele alınmaktadır.²⁷⁵ Eserin yazma nüshaları vardır.²⁷⁶

x. El-Cevâhirü'l-Yemâniyye fî Resmi'l-Mesâhifi'l-'Üsmâniyye: Eser Bağdatlı tarafından zikredilmektedir.²⁷⁷ Ancak yazma bir nüshası tarafımızca bulunamamıştır.

xi. Dürrü'l-Mensûr fî'n-Nehci'l-Meşhûr: Eserin yazma nüshaları vardır.²⁷⁸

xii. Muhtasaru'l-Makâle fî'l-Fethi ve'l-İmâle:²⁷⁹ İncelediğimiz nüshası elli yedi varaktan oluşan eserde, usul konularından feth ve imale meselesi ele alınmaktadır.²⁸⁰ Eserin yazma nüshaları bulunmaktadır.²⁸¹

xiii. Risâle fî'r-Rivayât ve't-Turuk li'd-Dânî: Müellif eserinde -hocası Ahmed Mesyerî'ye okumuş olduğu- ed-Dânî'nin rivayet ve tarik silsilesi hakkında

²⁷¹ Avfî, **et-Teshîl**, vr. 1b.

²⁷² Avfî, a.g.e., vr. 182a.

²⁷³ Avfî, a.g.e., vr. 1b-182a.

²⁷⁴ Bkz. Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar blm., nr. 3220; Topkapı Saray Ktp., Medine Gelen Kitaplar, nr. 115. Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 43.

²⁷⁵ Sureler bittikten sonra da dâl-i kad, zâl-i iz, lâm-i hel, lâm-i bel, tâü't-te'nîs, mahreçleri yakın olanların idğâmı, lâm-u yef'alü zâlik ve İmam Yakub'un idğam ve izhâr konuları kısaca ele alınmaktadır. Bkz. Muhammed b. Ahmed el-Avfî, **Ravdu'l-Ezhâr**, (yazma) Beyazıt Devlet ktb., Veliyyüddin Efendi blm., nr. 3631, vr. 55-78.

²⁷⁶ Bkz. Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi blm., nr. 3631, vr. 55-78. Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. II, s. 383.

²⁷⁷ Bağdatlı, **İzâh**, C. I, s. 381.

²⁷⁸ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VIII, s. 222; **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 91.

²⁷⁹ Bağdatlı, **İzâh**, C. II, s. 451; Brockelmann, a.g.e., C. VIII, s. 222.

²⁸⁰ Eserde feth ve imalenin tarifleri yapıldıktan sonra imalenin sebepleri, çeşitleri, faydası; imale yapan ve yapmayan imamlar ile imale yapılan ve yapılmayan kelimeler ele alınmaktadır. Bkz. Muhammed b. Ahmed Avfî, **Muhtasaru'l-Makâle fî'l-Fethi ve'l-İmâle**, (yazma), KBYEK, nr. 4660, vr. 85b-143a.

²⁸¹ Bkz. Erzurum İl Halk ktp., nr. 2018, vr. 1b-49a; KBYEK, nr. 4660, vr. 85b-143a; Ayrıca bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VIII, s. 222; **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. II, s. 383.

açıklamalar yapmaktadır.²⁸² Eserin tarafımızca bir yazma nüshası tespit edilebilmiştir.²⁸³

xiv. Zehru'l-Mütenasir fîmâ Beyne'l-Mekkî ve Asım: İncelediğimiz nüshası otuz dört varaktan oluşan eser, müellifin yüz altmış üçüncü eseri olup 1052/1642 senesinde tamamlanmıştır.²⁸⁴ Eserde İmam Asım'ın ravisi Hafs ile İbn Kesir'in ravileri Bezzî ve Kunbul arasındaki ihtilaflı okuyuşlar usul konularına değinilmeden ele alınmıştır.²⁸⁵ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilmiştir.²⁸⁶

7. HÜSEYİN B. ALİ AMASÎ HÜSEYNÎ (Ö. 1068/1657-58)

(1) Hayatı: Amasyalı olduğu anlaşılan Hüseyin Efendi, Evliya Mehmed Efendi'den kırâat dersleri aldı. Kırâat-i seb'a'dan Hamza'nın kırâatine geldiklerinde Evliya Mehmed Efendi vefat etti. Ardından Dersiam Muhammed Efendi'den derse devam etti. Hamza'nın vucuhatlarını okurken bu hocası da vefat etti.²⁸⁷ Galata sarayında Kur'ân dersleri veren Hüseyin Efendi, aynı zamanda Beyazıt Camiinde imamlık yapıyordu.²⁸⁸ Daha sonra Kapudan Camiine imam tayin edilen Hüseyin Efendi,²⁸⁹ 1062/1652 yılında Fatih Camiinde imamdı.²⁹⁰ Hüseyin Efendi 1068/1657-58 yılında hayattaydı.²⁹¹

(2) Eserleri: Müellifin iki eseri tarafımızca tespit edilmiştir.

i. Dürr-i Mekkûn: İbnü'l-Cezerî'nin **Mukaddime** adlı manzum tecvid eserinin, Türkçe manzum tercemesi olan eser, 10 Zilhicce 1053 (19 Şubat 1644) tarihinde bayram günü tamamlanmıştır.²⁹² Daha sonra müellif, esere bazı faydalı bilgiler ve

²⁸² Muhammed b. Ahmed el-Avfî, **Risâle fi'r-Rivayât ve't-Turuk li'd-Dânî**, (yazma), Süleymaniye ktb., Ragıp Paşa blm., nr. 15, vr. 148b-192a.

²⁸³ Bkz. Süleymaniye ktb., Ragıp Paşa blm., nr. 15, vr. 148b-192a.

²⁸⁴ Avfî, **Zehru'l-Mütenasir**, vr. 34a.

²⁸⁵ Avfî, a.g.e., vr. 1b-34a.

²⁸⁶ Bkz. KBYEK, Burdur blm., nr. 970. Eserin varlığı herhangi bir kaynakta zikredilmemektedir. Kütüphane kaydında da eser ve yazarının adı belirtilmemiştir.

²⁸⁷ Hüseyin b. Ali Amasî, **Dürr-i Mekkûn**, (yazma), Süleymaniye ktb., Ragıp Paşa blm., nr. 241, vr. 41b-42a.

²⁸⁸ Hüseyin b. Ali Amasî, **Dürr-i Mekkûn**, (yazma), Süleymaniye ktb., Kasidecizade blm., nr. 8, vr. 3a.

²⁸⁹ Amasî, a.g.e., (Kasidecizade nüshası), vr. 56b.

²⁹⁰ Hüseyin b. Ali Amasî, **Fevâidü'l-Kesîrati'z-Zarîfe fi Rusûmi mesahifil Osmaniyye**, (yazma), Süleymaniye ktp., Kasidecizâde, nr. 12, vr. 2a.

²⁹¹ Aşağıda görüleceği üzere müellif, bu tarihte **Dürr-i Mekkûn** isimli eserine bazı eklemeler yapmıştır.

²⁹² Amasî, a.g.e., (Ragıp Paşa nüshası), vr. 43a. (Kasidecizade nüshası), vr. 57b.

kaideler eklemiş ve bazı çıkarmalar yapmıştır. Bu ikinci çalışması da 1068/1657-58 yılında tamamlanmıştır.²⁹³

Mukaddime bölümünde müellif; hamd, sena ve dualarda bulunarak eseri yazma sebebini açıklamaktadır. Daha sonra beyitlere başlayan müellif, kelimelerin tek tek manaları ve irabını ele almadan sadece beyitlerin manalarını manzum Türkçeyle ifade etmektedir.²⁹⁴

Eserin muhtasar nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (Kasidecizade, nr. 8) bulunmaktadır. Bu nüsha, kütüphane kaydında ve bazı eserlerde²⁹⁵ Hüseyin b. Ahmed Sirûzî'ye nisbet edilmiştir. Ancak nüshanın 57. varakında müellif, isminin Hüseyin b. Ali Amasî olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Eserin genişletilmiş nüshası ise Ragıp Paşa bölümünde (nr. 241) bulunmaktadır.

ii. *Fevâidü'l-Kesîrati'z-Zarîfe fî Rusûmi Mesâhifi'l-Osmaniyye*: 1064/1654 yılında tamamlanan Osmanlıca eser,²⁹⁶ isminden de anlaşılacağı gibi, Hz. Osman (r.a.) mushafının yazım kurallarını açıklamak için yazılmıştır. Uzun süre Hz. Osman (r.a.) mushafının yazılış şeklini (resm) öğrenmek için gayret gösteren müellif, bu maksatla birçok eser okuyup birçok âlime danışmış, sonunda herkes istifade etsin diye bu hususta bir eser yazmaya karar vermiştir.²⁹⁷

Eser, mukaddime ve maksat bölümlerinden oluşmaktadır.²⁹⁸ Eserin yazma nüshaları vardır.²⁹⁹

²⁹³ Amasî, a.g.e., (Ragıp Paşa nüshası), vr. 42a.

²⁹⁴ Amasî, a.g.e., (Kasidecizade nüshası), vr. 2-58; (Ragıp Paşa nüshası), vr. 2-43.

²⁹⁵ Bkz. Yüksel, **İbn Cezerî**, s. 215. Bursalı adı geçen eserin Hüseyin b. Ahmed Sirûzî'ye ait olduğunu belirtip nüshasının Aşir Efendi Kütüphanesinde olduğunu söylemektedir. Bkz. Bursalı, a.g.e., C. I, s. 60.

²⁹⁶ Amasî, **Fevâid**, vr. 13b.

²⁹⁷ Amasî, a.g.e., vr. 2b-3b.

²⁹⁸ Mukaddime bölümünde eserin yazılış sebebi açıklanmakta, Hz. Osman mushafına tabi olmanın gerekliliği izah edilmekte ve bazı genel kurallara işaret edilmektedir. Maksat bölümünde ise Kur'an'ın başından sonuna kadar yazılış şekli istilahtan farklı olan kelimeler ele alınmaktadır. Bkz. Amasî, a.g.e., vr. 1b-32b.

²⁹⁹ İlk tespit ettiğimiz nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Mesih Paşa bölümündeki (nr. 114, vr. 13a-13b) nüshadır. Bu nüshanın yazıları okunaksız ve biraz siliktir. Ayrıca eserin ismi ve yazılış tarihi gibi bilgiler bulunmamaktadır. Kütüphane kaydında da eser Şah Hüseyin Çelebi Niksarî Amasî'ye atfedilmiştir. İkinci tespit ettiğimiz nüsha Süleymaniye Kütüphanesi, Kasidecizâde bölümünde (nr. 12) bulunan nüshadır. Yazısı okunaklı olan bu nüshanın 13b varakında eserin ismi ve yazılış tarihi açıklanmıştır. Kütüphane kaydında hatalı olarak aynı numarada iki farklı eser varmış gibi gösterilmiştir. Bu kayıtlardan birinde eserin ismi doğru olarak yazılsa da yazarın ismi "Amârî Hüseyin b. Ali" şeklinde kaydedilmiştir. Üçüncü nüsha MÜİFK, Öğüt bölümünde (nr. 1200, vr. 1b-28b) vardır. Dördüncü nüsha Milli Kütüphanede (Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Ktp., blm., nr. 18099, vr. 229a-241a) bulunmaktadır.

8. HÜSEYİN B. İSKENDER (MOLLA) (Ö. 1084/1673)

(1) **Hayatı:** Kırâat âlimlerinden³⁰⁰ değerli bir zattır.³⁰¹ 1084/1673 senesi civarı vefat etmiştir.³⁰²

(2) **Eserleri:** Akaid, fıkıh ve tecvidle alakalı on civarında eseri vardır.³⁰³ Tecvidle alakalı eserleri şunlardır.

i. Kitâbü't-Tecvîd: Tecvid konularının ele alındığı on dört varaklık bu küçük eser, 21 Recep 1062 (28 Haziran 1652) tarihinde tamamlanmıştır.³⁰⁴

Eser; tecvidin ahkâmı ve tarifıyla başlamakta, ardından kalın ve ince okunan harfler ele alınmaktadır. Daha sonra sırasıyla sakın mim, sakın nun, med, harflerin mahreçleri, harflerin sıfatları, dad ve zâ, idğam, vakf, hemzeyle ibtida, zelletü'l-kârî ve mesâil-i şettâ konuları ele alınmaktadır.³⁰⁵ Eserin yazma nüshaları vardır.³⁰⁶

ii. Lübâbü't-Tecvîd li'l-Kur'âni'l-Mecîd: Müellifin **Kitâbü't-Tecvîd** adlı eserinin kısa bir şerhi olan on altı varaklık eser, 1065 senesi Cemaziyelâhir ayında (Nisan-Mayıs 1655) tamamlanmıştır.³⁰⁷

Özellikle zelletü'l-kârî ve mesâil-i şettâ bölümlerine yeni eklemeler yapılan³⁰⁸ eserde harflerin mahreçleri, harflerin sıfatları, dad-zâ ve idğam bölümleri atlanarak vakf bölümüne geçilmiştir.³⁰⁹ Eserin yazma nüshaları vardır.³¹⁰

9. MUHAMMED B. HALİL İSLAMBULÎ (Ö. 1085/1675)

(1) **Hayatı:** Hayatı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Eserini yazış tarihi olan 1085/1675 yılından sonra vefat ettiği söylenebilir.

³⁰⁰ Zirikli, a.g.e., C. II, s. 233; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. I, s. 759.

³⁰¹ Bursalı, a.g.e., C. II, s. 32.

³⁰² Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 323; Zirikli, a.g.e., C. II, s. 233; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 604; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. I, s. 759. Ayrıca bkz. Develioğlu, a.g.e., s. 341; Bermavî, a.g.e., C. II, s. 490; Doğan, a.g.e., s. 176.

³⁰³ Bkz. Aynı yerler.

³⁰⁴ Hüseyin b. İskender, **Kitâbü't-Tecvîd**, (yazma), Süleymaniye ktb., Kasidecizâde blm., nr. 684, vr. 64b.

³⁰⁵ Hüseyin b. İskender, a.g.e., vr. 51a-64b.

³⁰⁶ Bkz. Süleymaniye ktb., Kasidecizâde blm., nr. 684, vr. 51a-64b; Milli ktp., Eskişehir İl Halk ktp., blm., nr. 644, vr. 78b-101b. Bu ikinci nüsha kütüphane kaydında el-Mucteber fi't-Tecvid olarak geçmektedir. Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. II, s. 403, 405-407.

³⁰⁷ Hüseyin b. İskender, **Lübâbü't-Tecvîd li'l-Kur'âni'l-Mecîd**, (yazma) Süleymaniye ktb., Hacı Selim Ağa blm., nr. 402, vr. 78b; Bağdatlı, **İzâh**, II, 399.

³⁰⁸ Hüseyin b. İskender, a.g.e., vr. 63b.

³⁰⁹ Hüseyin b. İskender, a.g.e., vr. 74a.

³¹⁰ Bkz. Süleymaniye Ktp., Hacı Selim Ağa blm., nr. 402, vr. 64-79; Kasidecizade blm., nr. 684, vr. 95-107. Yalnız ikinci nüsha tam değildir. Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. II, s. 404-405.

(2) **Eseri:** Merhumun kırâat sahasına içine giren bir eseri tespit edilmiştir.

Risâletü'l-Cemîleti'l-Müşmile alâ Fevâidi'l-Celiyye: 29 Zilhicce 1085 (26 Mart 1675) tarihinde tamamlanan eserde, secavendler ve resmi hat konuları ele alınmakta olup doksan iki varaktan oluşmaktadır.³¹¹ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilmiştir.³¹²

10. ŞABAN EFENDİ (Ö. 1097/1686)

Adı Şaban b. Mustafa b. Abdullah'dır. Babası Saraybosna'dan göç ederek Kumkapı yakınındaki Sarac İshak Mahallesine yerleşti. Şaban Efendi 1016 senesi Şaban ayında (Kasım-Aralık 1607) burada dünyaya geldi. Ahmed Mesyerî'nin talebelerinden Muhammed Bebâî'de hafızlığını tamamlayarak kırâat dersleri aldı. Ahmed Mesyerî'nin diğer talebeleri Evliya Mehmed Efendi ve Dersiam Mehmed Efendi'den de kırâat okudu.³¹³

Tahsilden sonra Kadirga Limanı yakınlarındaki Muhammed Paşa Camiinde imamlığa başladı. Sonra Fatih Camii imamı oldu. Sırasıyla Haseki Sultan, Üsküdar Valide Sultan, Süleymaniye ve Ayasofya Camilerinde hatiblik yaptı. Bu esnada şeyhu'l-iimme ve reisü'l-hutabâ oldu.³¹⁴ Galatasaray'da Pirinç Sinan Mescidinde ve Ayasofya yakınlarındaki İsmail Ağa Dâru'l-kurrâsında kurrâ olarak görev yapan Şaban Efendi, 1086/1675-76 senesinde Sultan Ahmed Türbesine şeyhu'l-kurrâ tayin edildi.³¹⁵ 1097 yılı Cemâdiyelevvel ayında (Mart-Nisan 1686) vefat eden Şaban Efendi, İbrahim Halebî'nin yakınına defnedildi.³¹⁶

Diğer ilimleri de tahsil etmesine rağmen; özellikle kırâat, tefsir ve hadis ilimlerinde meşhur olan Şaban Efendi, Fatih Camiinde Beydavi ve Buhari

³¹¹ Eser, iki kısımdan oluşmaktadır. Birincisi sayfaların ana kısmında ele alınan secavendler kısmıdır. Bu bölüm Aliyyu'l-Kârî'nin mushafından alınarak kaydedilmiştir. Kur'ân'ın başından sonuna kadar her durak işareti hangi kelimeden sonra geliyorsa o kelimeyle birlikte gösterilmiştir. İkinci kısım eserin sayfalarının kenarında ele alınmıştır. Burada da Birgivî'nin Resm-i Hat ile ilgili eserinden alıntılanarak Kur'anın başından sonuna kadar yazılışı kıyasa aykırı kelimeler ele alınmıştır. Bkz. Muhammed b. Halil İslambulî, ***Risâletü'l-Cemîleti'l-Müşmile alâ Fevâidi'l-Celiyye***, (yazma), Süleymaniye ktp., Laleli blm., nr. 39, vr. 1b-92a.

³¹² Bkz. Süleymaniye ktp., Laleli blm., nr. 39, vr. 1b-92a. Eserin kütüphane kaydında ismi farklı bir şekilde kaydedilmiştir. Yazarın ismi de Mekkîzâde Muhammed b. Halil olarak yazılmıştır. Bahsedilen Mekkîzâde 1212/1797-98 yılında vefat etmiş farklı bir şahsiyettir. (Bkz. Bağdatlı, Hediye, C. II, s. 351; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 420) Eserin müellifi görüldüğü gibi 1085/1675 tarihi civarında yaşamıştır.

³¹³ Mustafa b. Hasen, ***Mürşidü't-Talebe***, vr. 65b.

³¹⁴ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 582; Mustafa b. Hasen, a.g.e., vr. 66a.

³¹⁵ Mustafa b. Hasen, a.g.e., vr. 65b-66a.

³¹⁶ Mustafa b. Hasen, a.g.e., vr. 66a.

okuturdu.³¹⁷ Merhum vera ve takva ile meşhurdu. Zamanında hafızların toplantılarında ilk Kur'ân okuyuşunu kendisi yapardı.³¹⁸

(2) **Eseri:** Müellifin tecvid ilmiyle alakalı bir eseri vardır.

Risaletün fî İlmi't-Tecvîd: Bazı nüshalarda Güzide ismiyle³¹⁹ zikredilen bu eser, birçok nüshada ise Tecvîd-i Şaban Efendi olarak geçmektedir.³²⁰ Osmanlıca kaleme alınan eser, mukaddime ve maksat bölümlerinden oluşmakta olup tekbir bölümüyle sona ermektedir.³²¹ Eserin çok sayıda yazma nüshası bulunmaktadır.³²²

11. ŞEKER MEHMED EFENDİ SULTAN İMAMI (Ö. 1099/1688)

(1) **Hayatı:** Adı Mehmed b. Ömer olup güzel sesi sebebiyle Şeker Efendi diye çağrılırdı. İlk tahsilini yapıp hafızlığını tamamladıktan sonra Nişancı Camii İmamı Muhammed Efendi'den kırâat ilmini öğrendi. Güzel sesi sayesinde Şehzade Camiine imam ve Zal Paşa Camiine hatip tayin edildi. Daha sonra Süleymaniye Camii imam ve hatipliğine atandı. 1099 yılı Muharrem ayında (Kasım-Aralık 1687) sultan imamlığı ve Sultan Ahmed Medresesi müderrisliğine tayin edilen Mehmed Efendi, aynı yılın Zilhicce ayında (Eylül-Ekim 1688) vefat edip Edirne Üç Şerefeli Camii'nin mihrap tarafında bulunan kabristana defnedildi. Merhum tecvid ve kırâat ilmiyle ve güzel sesiyle meşhurdu.³²³

(2) **Eseri:** Müellifin tecvid alanında bir eseri vardır.

³¹⁷ A.y.

³¹⁸ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 582. Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1557; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 29; Muhammed b. Muhammed Bosnavî, *El-Cevheru'l-Esnâ fî Terâcimi Ulemâi ve Şu'arâi Bosna*, Tah. Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Kahire, HCR, 1413/1992, s. 112.

³¹⁹ Bkz. Süleymaniye (Hacı Mahmud Efendi, nr. 372, 409, 416).

³²⁰ Bkz. Süleymaniye (Hacı Mahmud Efendi, nr. 418; A-Tekelioğlu, nr. 876; Erzincan, nr. 3; Esad Efendi, nr. 10) vd.

³²¹ Mukaddime bölümünde hamd ve salâttan sonra tecvid ilminin gerekliliği, lahn meselesi ve Kur'ân'ın faziletleri konuları ele alınmaktadır. Maksat bölümünde ise sırasıyla tecvidin tarifi, harflerin mahrecleri ve sıfatları, medler, tenvin ve sakın nun, idğam, izhar-ı kameriyye, kalkale, ranın hükmü, lafzatullah, zamir, sekt, vakf, teshil, imale, ha-i sekt, işmam, ta-i tavîle-kert ve maktu-mevsul konularından bahsedilmektedir. Bkz. Şaban Efendi, *Risaletün fî İlmi't-Tecvîd*, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 372, vr. 1b-44a.

³²² Bkz. Süleymaniye ktb, A-Tekelioğlu, nr. 876; Erzincan, nr. 3; Esad Efendi, nr. 10, Hacı Mahmud Efendi, nr. 372, 409, 416, 418 vd.

³²³ Şeyhî, a.g.e., C. II, s. 13-14; Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1574.

Risâle fî İlmi't-Tecvîd: Zilkade 1093 (Kasım 1682) tarihinde³²⁴ tamamlanan eser, mukaddime ve maksat bölümlerinden oluşmaktadır.³²⁵ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilmiştir.³²⁶

12. ÖMER B. MUSTAFA (Ö. 11/17. ASIR)

(1) **Hayatı:** İstanbul'da Ahmed Mesyerî'nin talebelerinden Muhammed Bebâî'den kırâat dersleri aldı. Ayrıca Şeyh Abdullah Afîfî'ye intisap etti. Tahsilden sonra Molla Şerif Musa Efendi'nin Kefe'de yaptırdığı camiye kurrâ tayin edildi.³²⁷ 11/17. Asır âlimlerindendir.

(2) **Eseri:** Müellifin, kırâate dair ismi belirsiz bir risalesi vardır.

Risâle fî'l-Kırâa: Müellifin, şeyhi Abdullah Afîfî'nin tavsiyesi üzere kaleme aldığı³²⁸ eserde halkın Kur'ân okurken düştüğü hatalar ele alınmıştır.³²⁹

Eserin yazma nüshaları vardır.³³⁰

E. HİCRÎ XII. ASIR ÂLİMLERİ

1. AYİNEZÂDE MUHAMMED ŞEMSÜDDİN (Ö. 1100/1688)

(1) **Hayatı:** Adı Mehmed Şemseddin olup lakabı Âyinezâde'dir. Halk arasında bu Aynîzâde diye söylenirdi. Serezlidir. Tahsilden sonra Serez'de Sofu Ali Bey Camiinde imam-hatip ve dergâhında şeyh olarak görev yaptı. Tedris ve irşadla meşgul oldu. 1100/1688 tarihinde Serez Yaylasında vefat ederek Limanoluğu ile Baltacılar Çayırı arasında defnedildi. Merhum değerli bir ilim adamı ve Halvetiyye

³²⁴ Şeker Mehmed b. Ömer, **Risâle fî İlmi't-Tecvîd**, (yazma), Süleymaniye ktb., Atıf Efendi blm., nr. 11, vr. 17a.

³²⁵ Mukaddime bölümünde tecvidin gerekliliğinden bahsedilmektedir. Maksat bölümünde ise sırasıyla; harflerin mahreçleri, sıfatları, eüzü-besmele, Kur'ân-tecvidin tarifi, medler, İmam Hafsın tanıtımı, tenvin-sakin nun, imale, idğam, izhar-ı kameriyye, kalkale, ra, lam, zamir, sekte, vakf, teshil, ha-i sekt, işmam, maktuat-mevsulat, ta ve tekbir konuları ele alınmaktadır. Sonunda da bazı ek bilgilere yer verilmektedir. Bkz. Şeker Mehmed, a.g.e., vr. 2b-17a

³²⁶ Bkz. Süleymaniye ktb., Atıf Efendi blm., nr. 11.

³²⁷ Ömer b. Mustafa, **Risâle fî'l-Kırâa**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 229, vr. 1b-2a.

³²⁸ Ömer b. Mustafa, a.g.e., vr. 2b.

³²⁹ Eserde hemzetü'l-maksûra, ulû, vaveyn; meviza, rahmet, zikrâ ve kefûr kelimeleri, muzari nununun hafiflik için hazfedildiği yerler, kane'nin haberinin isminden önce olduğu yerler, Kur'ân kâtiblerine vasiyet ve usul konuları gibi birbirinden farklı ve alakalı olmayan konular ele alınmıştır. Bkz. Ömer b. Mustafa, a.g.e., vr. 3a-69b.

³³⁰ Bkz. Süleymaniye ktp., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 229; Millet ktp., Ali Emiri Şeriyeye. blm., nr. 120.

Tarikatı şeyhi idi. Kırâat ilminde ihtisası vardı. Edası ve sedası çok etkileyiciydi. Camisi, hutbesini ve okuduğu Kur'an-ı dinlemek isteyenlerle dolardı.³³¹

(2) **Eserleri:** Merhumun Hayalî'nin Şerhu Kasîde-i Nûniyye isimli eserine haşiyesi, Kasîde-i İmamü'l-Haremeyn isimli esere şerhi vardır.³³² Ayrıca kırâat alanında da bir eseri nakledilmiştir.

Şerhu Cezerî: Kaynaklarda ismi geçen bu eserin³³³ herhangi bir nüshasına tarafımızca ulaşılamamıştır.

2. İBRAHİM B. MUSTAFA (Ö. 1109/1697-98)

(1) **Hayatı:** Adı İbrahim b. Mustafa'dır. Edirnekapi'da bulunan Nişancı Muhammed Paşa Camiinde hatiplik yapmaktaydı. 1109/1697-98 yılında vefat etti.³³⁴

(2) **Eserleri:** Müellifin **Şerhu Hallü'r-Rumûz** adlı hayvanlar hakkında bir eseri³³⁵ ve **et-Teshîl ve't-Tertîb** adıyla Kur'ân fihristi olarak hazırlanmış bir eseri vardır. Kırâat alanında da iki eseri tespit edilmiştir.

i. Risâle fî Beyâni Adedi'l-Âyât: Ayetlerin sayısı hakkındaki görüşlerin ele alındığı on bir varaklık eserdir.³³⁶ Eserin yazma nüshaları vardır.³³⁷

ii. Şerhu'l-Cedîd: Yüz altmış dört varaktan oluşan bu eser, İbnü'l-Cezerî'nin Mukaddime isimli eserine Arapça yazılmış bir şerhtir.³³⁸ Eser 1109/1697-98 yılında tamamlanmıştır.³³⁹ Eserin bir yazma nüshasına tarafımızca ulaşılabilmektedir.³⁴⁰

³³¹ Serezli, a.g.e., C. II, s. 189, 309. Ayrıca bkz. Bursalı, a.g.e., C. I, s. 213; Serezli, a.g.e., C. I, s. 221.

³³² Bursalı, a.g.e., C. I, s. 213.

³³³ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 213.

³³⁴ Bağdatlı, **Hedîyye**, C. I, s. 36; Kehhale, **a.g.e.**, C. I, s. 74.

³³⁵ Bağdatlı, **Hedîyye**, C. I, s. 36; **İzâh**, C. I, s. 273; Kehhale, **a.g.e.**, C. I, s. 74.

³³⁶ Eserde Fatiha suresinden başlanarak bütün sureler ele alınmıştır. Her surenin Mekkî ya da Medenî oluşu ve ayet sayıları ve bu husustaki ihtilaflar belirtilmiştir. Eser hazırlanırken Şatıbî'nin **Kasîdetü Nâzîmeti'z-Zehr**'inden, Ca'berî'nin Şatıbiyye şerhinden, Ebu'l-Hasen Isfahânî'nin **Nazmü'l-Cevahir** kasîdesinden, Ca'berinin **Hadîkatü'z-Zehr** kasîdesinden, Muhammed Mevsîlî Şu'le'nin kasîdesinden istifade edilmiştir. Bkz. İbrahim b. Mustafa, **Risâle fî Beyâni Adedi'l-Âyât**, (yazma), Süleymaniye ktb., Amcazade Hüseyin blm., nr. 72, vr. 1b-11a.

³³⁷ Bkz. Süleymaniye ktp. Amcazade Hüseyin blm., nr. 72, vr. 1b-11a; Hacı Selim Ağa blm., nr. 43, vr. 1-10; Atıf Efendi blm., nr. 42.

³³⁸ Eserde beyitler vezin, irap ve fehva başlıkları altında üç açıdan ele alınmıştır. Bkz. İbrahim b. Mustafa, **Şerhu'l-Cedîd**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 75, vr. 1b-164a.

³³⁹ İbrahim b. Mustafa, a.g.e., vr. 164a.

³⁴⁰ Bkz. MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 75. Eserin bu nüshası müellifin neslinden gelen Abdullah b. Salih Efendi tarafından 1193/1779 senesinde istinsah edilmiştir.

3. MARAŞLI MUHAMMED B. YAHYA (Ö. 1133/1720-21)

(1) **Hayatı:** İsmi Muhammed b. Yahya b. Muhammed olup lakabı Şatırzâde'dir. Maraş'ta doğdu. Tahsilini mahalle mescidinde Şeyhu'l-Kurrâ Hüseyin Mar'aşî'den tamamlayarak icazet aldı. Daha sonra bölgesindeki âlimlerden özellikle Saçaklızâde'den izin alarak dinî ilimler tahsili için Diyarbakır'a geldi. Burada Behram Paşa Camiinde bir müddet Kur'ân ilimleri tahsil etti. Ardından Van'a gelerek Hüsrev Paşa Camiinde ve Sinaniyye Medesesinde tahsilini sürdürdü. Daha sonra Sinan Kethüda Camiinde imam oldu. Burada kırâatı Asım ve rivayeti Hafs üzere Kur'ân öğretimini sürdürdü.³⁴¹ 1133/1720-21 yılında hayattaydı.³⁴²

(2) **Eseri:** Müellifin tecvit alanında yazmış olduğu bir eseri vardır.

Enfe'i: Giriş kısmı Arapça diğer bölümleri Osmanlıca olarak yazılan eser, 1131/1718-19 yılında kaleme alınmış olup³⁴³ otuz beş bölümden oluşmaktadır.³⁴⁴

Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (Nurosmaniye blm., nr. 58) vardır. Aynı bölümde (nr. 99, vr. 69b-224a) Hadîkatü'l-Beyan ve Ravzatü'l-Cinan adıyla kayıtlı eserde bu eserdir. İsmi hatalı olarak kaydedilmiştir. Yine MÜİFK, Öğüt bölümünde (nr. 1184) bir nüshası vardır.

Müellifin **Sahîlü'l-Mübtedî** adında tecvidle alakalı bir eseri daha vardır. Millî Kütüphanede (nr. 2595) bulunan bu eser 1133/1720-21 tarihinde yazılmıştır.³⁴⁵

³⁴¹ Muhammed b. Yahya Şatırzâde, **Enfe'i**, (yazma), Süleymaniye ktb., Nurosmaniye blm., nr. 58, vr. 2b. Müellifin adı şu eserlerde de geçmektedir: Recep Dikici, "Türkiye Kütüphanelerinde Yazma ve Matbû Eserleri Olan Kahramanmaraş'lı Âlim, Edip ve Şâirler", **I. Kahramanmaraş Sempozyumu**, Kahramanmaraş, Maraşder, Kahramanmaraş Belediyesi, 2005, C. I, s. 39; **Saçaklızâde ve Osmanlı Dönemi Maraşlı Âlimler**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2014, s. 88.

³⁴² **Sahîlü'l-Mübtedî** isimli eserini bu tarihte yazmıştır. Bkz. Dikici, a.g.e., s. 88, 97.

³⁴³ Bursalı, a.g.e., C. II, s. 29.

³⁴⁴ Bu bölümler sırasıyla; 1- tecvidin gerekliliği ve fazileti, 2- Kur'ânı lahn ile okumanın günahı, 3- yedi kurrâ ve ravileri hakkında bilgi, 4- yedi kurrânın Efendimize (s.a.v.) varan silsilesi, 5- yedi kurrânın rumuzları, 6- istiaze, 7- besmele, 8- dişler, 9-meharic, 10- sıfat, 11-her harfin sıfatları, 12- tenvin ve sakın nun, 13- idğam-sakin mim, 14- Ebu Amrın idğamı kebirî, 15- zamir ve ha-i sekt, 16- ra ve lam, 17- medler, 18- vakf-sekte, 19- vakfın şekli ve edası, 20- secavendler, 21- işmam-revm-ihtilas-iskanı mücerred, 22- imale, 23- yai izafiye, 24- hemze, 25- hemze ihtilafları ve teshilleri, 26- tai tenis, 27- maktuat ve mevsulat, 28- "za"ların adedi ve ihtilafı, 29- yedi kurrânın Fatiha'da 77 yerde rivayet ve vakfları, 30- sure, ayet, kelime ve harf sayıları; 31- surelerin hizbleri ayet ve kelime sayıları ve nerde indikleri, 32- Kur'ân'ın nüzûlü, 33-Kur'ân'ın cem'i ve cami'i, 34- hatim üslubu ve tekbir, 35- eserin yazılışı için şiir olarak düşülen tarih bölümleridir. Bkz. Şatırzâde, a.g.e., vr. 3b-102a.

³⁴⁵ Dikici, "a.g.mk.", C. I, s. 39; a.g.e., s. 88, 97.

4. ALİ MANSÛRÎ EFENDİ (Ö. 1134/1721)

(1) **Hayatı:** Adı Ali b. Süleyman b. Abdullah el-Mansûrî'dir.³⁴⁶ Kahire Yakınlarındaki el-Mansûra Kasabasında doğdu. On yaşında hafızlığını tamamladı. Bir müddet memleketinde tahsilden sonra Kahire'ye giderek Ezher Medresesinde, Sultan b. Ahmed el-Mezzâhî (ö. 1075/1664), Muhammed b. Alâeddin Babilî, Ali b. Nureddin Emlessî, Yahya el-Mağarrî, Muhammed Bakarî ve daha birçok âlimden kırâat, tecvid, kelim, hadis ve diğer şer'î ilimleri tahsil etti.³⁴⁷

1088/1677 tarihinde İstanbul'a gelen Mansûrî, Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın hizmetine girdi. 1090/1679-80 yılında Belgrad'da bulunan Köprülü Ahmed Paşa Medresesi'ne şeyhu'l-kurrâ olarak atandı. 1098/1686-87 yılında tekrar İstanbul'a dönen Mansûrî, 1100 yılı Muharrem ayında (Ekim-Kasım 1688) Mustafa Paşa Sadrazam olunca ona imam tayin edildi. Aynı yılın Cemâziyelâhir ayında (Mart-Nisan 1689) Köprülü Mehmed Paşa Türbesi'ne dersiam, hafız-ı kütüb ve muhaddis tayin edildi.³⁴⁸

1102 yılı Muharreminde (Ekim-Kasım 1690) II. Süleyman'ın annesi Saliha Hatun'un ruhu için Sultan Süleyman Türbesinde açılan şeyhü'l-kurrâlık vazifesine yüz akçeyle ilk olarak tayini yapıldı. 1128 senesi Muharreminde (Aralık 1715-Ocak 1716) Sultan Ahmed Camiinde de şeyhu'l-kurrâlık vazifesi kendisine verildi.³⁴⁹

Bu vazifeleri sürdürürken 11 Muharrem 1134 (1 Kasım 1721) tarihi, Pazar günü, Kuşluk vakti vefat etti. Ayasofya Camiinde kılınan cenaze namazından sonra Üsküdar'da defnedildi.³⁵⁰

Merhum; ilmi ve faziletiyle meşhur, hadis ilminde mahir, nahiv ve tecvidde uzmandı.³⁵¹ Mısır tariki olarak bilinen “Şâtıbiyye” ekolünü İstanbul'da

³⁴⁶ Bağdathî, **Hediyye**, C. I, s. 765; Zirikli, a.g.e., C. IV, s. 292; Kehhale, a.g.e., C. II, s. 447-448.

³⁴⁷ Mansûrî, **Tertîbü'l-kırâât**, vr. 1a; **İcâzetnâme**, vr. 95b-96a.

³⁴⁸ Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 677-678; Mansûrî, **Tertîb**, vr. 1a.

³⁴⁹ Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 678; Mansûrî, a.g.e., vr. 1; Mehmet Süreyya, a.g.e., C. I, s. 268.

³⁵⁰ Mansûrî, a.g.e., vr. 1; Hayatı için ayrıca bkz. Molla Efendi, **Umde**, s. 116; Mehmet Süreyya, a.g.e., C. I, s. 268; Bağdathî, **Hediyye**, C. I, s. 765; Zirikli, a.g.e., C. IV, s. 292; Kehhale, a.g.e., C. II, s. 447-448; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 369; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. II, s. 1606; Akakuş, **Reisü'l Kurralık**, s. 33,34; **Kur'an Öğretimi**, s. 79-81; Akdemir, a.g.e., s. 28; Yüksel, **Cezerî ve Tayyibesi**, s. 22, 71; Bermavî, a.g.e., C. III, s. 299-300.

³⁵¹ Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 678.

yaygınlaştıran Mansûrî, yetiştirdiği çok sayıda kurrâ vasıtasıyla bu ekolün günümüze kadar ulaşmasına vesile olmuş, kırâat alanında çok önemli bir şahsiyettir.³⁵²

(2) **Eserleri:** Şeyh Ali el-Mansûrî'nin nahiv ilminde **Ferâidü'l-Vefiyye bi-Zikri Ma Lem Tahvihi'l-Elfiyye** adlı manzum bir eserle buna yazmış olduğu bir şerhi³⁵³ ve **Ercûzetü'n-Nasriyye** adında semâî müennesler hakkında yazdığı manzum eseri vardır.³⁵⁴ Ayrıca Siyerle alakalı **Risâle fî Ahvâli'n-Nebî ve'l-Aşereti'l-Mübeşşere** adlı bir eseri³⁵⁵ de bulunmaktadır. Kırâat alanında yazmış olduğu eserleri ise şunlardır:

i. Tahrîru't-Turuk ve'r-Rivâyât min Tarîki Tayyibeti'n-Neşr: Bazı kütüphanelerde **Risâle fima Yetealleku bi-Ba'di'l-Âyât min Tarîki Tayyibeti'n-Neşr**³⁵⁶ ve **Tertîbü'l-Kırâât**³⁵⁷ ismiyle de geçmekte olan eser,³⁵⁸ adından da anlaşılabilceği gibi **Tayyibe**'de bulunan ravi ve tarikleri göz önünde bulundurarak imamların farklı okuyuşlarını ele almaktadır.³⁵⁹

Eser çok kısa bir mukaddimenin ardından sure başlarında eüzü besmelenin tekbirli ve tekbirsiz okunuş vecihleri başlığıyla konuya giriyor sonra sırayla her sureden bazı ayetleri ele alarak imamların kaç vecihle okuduklarını belirtiyor.³⁶⁰

Eserin birçok yazma nüshası bulunmaktadır.³⁶¹

ii. Hallü Mücmelâti't-Tayyibe: Bin doksan sekiz beyitten oluşan bu manzum eser, 1107/1695 yılında tamamlanmıştır.³⁶² Eser, İbnü'l-Cezerî'nin **Tayyibe** isimli eserindeki kapalı ifadeleri açıklamak ve bir takım güzel kaideleri zikretmek için kaleme alınmıştır.³⁶³

³⁵² Molla Efendi, a.g.e., s. 116.

³⁵³ Bkz. Süleymaniye ktb., Laleli blm., nr. 3351; Şehid Ali Paşa blm., nr. 2335.

³⁵⁴ Bkz. Süleymaniye ktb., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 329, vr. 13-27.

³⁵⁵ Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 765; Zirikli, a.g.e., C. IV, s. 292; Kehhale, a.g.e., C. II, s. 448; Brockelmann, a.g.e., C. VIII, s. 232.

³⁵⁶ Bkz. Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 2093; Hacı Selim Ağa blm., nr. 5.

³⁵⁷ Bkz. Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 36.

³⁵⁸ Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 765; **Îzâh**, C. I, 232; Zirikli, a.g.e., C. IV, s. 292; Kehhale, a.g.e., C. II, s. 448.

³⁵⁹ Ali b. Süleyman Mansûrî, **Tahrîru't-Turuk ve'r-Rivâyât min Tarîki Tayyibeti'n-Neşr**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 43, vr. 1b.

³⁶⁰ Mansûrî, a.g.e., vr. 1b-109a.

³⁶¹ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 370; **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 18, 39-40, 42, 107; Eserin yazma nüshalarının içeriği hakkında detaylı bilgi için bkz. Yüksek, a.g.e., s. 238-242.

³⁶² Ali b. Süleyman Mansûrî, **Hallü Mücmelâti't-Tayyibe**, Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 66, vr. 26a; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 765; **Îzâh**, C. I, 417; Kehhale, a.g.e., C. II, s. 448.

³⁶³ Mansûrî, a.g.e., vr. 1b.

Eser; mukaddime, usul ve ferûş'l-huruf bölümlerinden oluşmakta ve tekbir bölümüyle sonlandırılmaktadır.³⁶⁴Eserin yazma nüshaları vardır.³⁶⁵

iii. Reddû'l-İlhâd fî'n-Nutki bi'd-Dâd: Dört varaklık bu kısa eseri³⁶⁶ müellif, bazı talebelerinin isteği üzerine, dâd harfini dâd ile zâ arasında okuyanlara karşı kaleme almıştır.³⁶⁷Eserin birçok yazma nüshaları bulunmaktadır.³⁶⁸

iv. Risâletü'r-Reddiyye fî Risâleti Ebî Ğanem: Müellif, **Reddû'l-İlhâd** adlı eseri yazdıktan sonra Ali b. Ğanem Makdisî'nin bu konuyla alakalı yazdığı **Buğyetü'l-Mürtâd li Tashîhi'd-Dâd** adlı eserini görünce o esere cevap olarak bu risaleyi kaleme almıştır.³⁶⁹

Dört varaklık eserde dâd harfinin zâ harfine yakın olduğunu iddia eden Makdisî'nin sunduğu deliller zikredilerek cevaplandırılmaktadır.³⁷⁰Eserin yazma nüshaları vardır.³⁷¹

v. Risâle fî Mes'eleli Âlâne: On varaklık bu kısa eserde “âlâne” kelimesindeki okuyuş vecihleri kendi hocalarının ve başka âlimlerin görüşleri zikredilerek açıklanmaktadır.³⁷²Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilmiştir.³⁷³

vi. Risâle fî Beyâni Evcühi't-Tekbîr fî'l-Hatm: Dokuz varaklık bu küçük eserde müellif, Şatibîyye ve Dürre'ye göre -Duhâ suresinin başından “ve ülâike hüümü'l-müflihûn”e kadar olan surelerdeki- on imamın tekbir vecihlerini ele almaktadır.³⁷⁴

Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilebilmiştir.³⁷⁵

³⁶⁴ Mukaddime bölümünde yedi harf meselesini ele alıp on İmamı ravi ve tarikleriyle tanıtan müellif, usul kısmını on dört başlık altında incelemektedir. Bkz. Mansûrî, a.g.e., vr. 1b-26a.

³⁶⁵ Bkz. Süleymaniye ktp., (İbrahim Efendi blm., nr. 53, 66; Hacı Selim Ağa blm., nr. 5) Beyazıt ktp., (Velîyüddin Efendi blm., nr. 30).

³⁶⁶ Bağdatlı, **Hedîyye**, C. I, s. 765; **İzâh**, C. I, s. 552; Zirikli, a.g.e., C. IV, s. 292; Kehhale, a.g.e., C. II, s. 448.

³⁶⁷ Ali b. Süleyman Mansûrî, **Reddû'l-İlhâd fî'n-Nutki bi'd-Dâd**, (yazma), Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 24, vr. 6a.

³⁶⁸ Bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. II, s. 439.

³⁶⁹ Ali b. Süleyman Mansûrî, **Risâletü'r-Reddiyye fî Risâleti Ebî Ğanem**, (yazma), Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 24, vr. 9a.

³⁷⁰ Mansûrî, a.g.e., vr. 9a-12b.

³⁷¹ Bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd**, C. II, s. 440.

³⁷² Ali b. Süleyman Mansûrî, **Risâle fî Mes'eleli Âlâne**, (yazma), Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 2093, vr. 102b-111b.

³⁷³ Bkz. Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 2093, vr. 102b-111b. Eserin yazma nüshasının içeriği hakkında detaylı bilgi için bkz. Yüksek, a.g.e., s. 110-113.

³⁷⁴ Ali b. Süleyman Mansûrî, **Risâle fî Beyâni Evcühi't-Tekbîr fî'l-Hatm**, (yazma), Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 68, vr. 1b-9b.

³⁷⁵ Bkz. Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 68, vr. 1b-9b. Eserin yazma nüshasının içeriği hakkında detaylı bilgi için bkz. Yüksek, a.g.e., s. 132-134.

vii. Risâle fi'l-Es'ile ve'l-Ecvibe: Üç varaklık bu kısa eserde müellif, Bakara suresinin 21. ayetinde Teysir ve Şatıbiyye'ye göre Kalûn'un okuduğu on dört vechi açıklamaktadır. Ayrıca Teysir'de "raâ kevkebâ" gibilerde imale yapanlar içinde Ahfeş'den Nakkaş'ın istisna edilmesi meselesini incelemektedir.³⁷⁶

Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilebilmiştir.³⁷⁷

5. HASAN EFENDİ (Ö. 1136/1723-24)

(1) Hayatı: Adı Hasan b. Muhammed'dir. Kastamonu'ludur. Hoca Paşa Camii imamı ve Valide Sultan Camii hatibiydi.³⁷⁸ Hafs ve İbni Kesir kırâatlerini Şaban Efendi'nin talebesi Muhammed Efendi'den,³⁷⁹ kırâat-ı seb'a ve aşereyi Şeker Mehmed Efendi'den ve **Tayyibe**'yi de Ali El-Mansûrî'den okudu.³⁸⁰ Talebeleri arasında Trabzonlu Hasan Efendi, Şeyh İsmail Efendi ve Dülgerzâde Camii İmamı Hacı Mahmut Efendi gibi kurrâlar vardı.³⁸¹ Merhum 1136/1723-24 yılında vefat etti.³⁸²

(2) Eseri: Müellifin Karabaş Tecvidi üzerine bir şerhi vardır.³⁸³

Şerh-i Cedîd-i Karabaş: Karabaş Tecvidi adıyla meşhur olmuş olan eser üzerine yazılmış bir şerhtir. Müellif, Karabaş Tecvidinin muhtasar olması sebebiyle birçok kişi tarafından anlaşılamadığı dolayısıyla açıklanmaya ihtiyaç olduğunu belirterek eseri bu yüzden kaleme aldığını açıklamaktadır.³⁸⁴

Eserin başlangıcında müellif, kırâat'ın rukunleri, kırâat ve tecvidin hükmü ile tilavet, eda ve kıraat kavramlarını ele almaktadır. Ardından müellif metnin bir kısmını ele alarak açıklamaktadır. Kitab, harflerin mahreçleri ve sıfatlarının

³⁷⁶ Ali b. Süleyman Mansûrî, **Risâle fi'l-Es'ile ve'l-Ecvibe**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 28, vr. 1b-4a.

³⁷⁷ Bkz. Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 28, vr. 1b-4a. Eserin yazma nüshasının içeriği hakkında detaylı bilgi için bkz. Yüksek, a.g.e., s. 103-106.

³⁷⁸ İsmail b. Mustafa Galatavî, **Risâle fi Mes'eleli Âlâne**, (yazma), Süleymaniye ktp., Laleli blm., nr. 22, vr. 99b. Mansûrî'nin icazet verdiği Hasan b. Ahmed ya farklı bir kişidir veya isim hatası olmuştur. Bkz. Mansûrî, **İcâzetnâme**, vr. 96b -97a.

³⁷⁹ Muhtemelen Sultan İmamı Kastamonulu Muhammed Efendi (ö. 1083)'dir.

³⁸⁰ Sürûrî, **İcâzet**, vr. 6a-b.

³⁸¹ Sürûrî, **İcâzet**, vr. 6a.

³⁸² Hasan Efendi'nin vefat tarihi ile ilgili bu bilgi tevafuken bir eserin iç kapağında karşımıza çıktı. Bu bilginin Hocapaşa Camii müezzini İbrahim b. İsmail tarafından kaydedildiği anlaşılmaktadır. Bkz. Kazirûnî, **Risâle-i Kırâati's-Seb'a**, (yazma), KBYEK, nr. 5321, vr. 1a.

³⁸³ Bursalı, a.g.e., C. II, s. 29.

³⁸⁴ Hasan b. Ahmed Hocapaşa İmamı, **Şerhi Cedîdi Karabaş**, (yazma), Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 11, vr. 1b-2a.

açıklandığı zeyl bölümüyle bitirilmektedir.³⁸⁵ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilebilmiştir.³⁸⁶

6. MUHAMMED ŞAKİR EFENDİ (Ö. 1139/1726-27)

(1) **Hayatı:** Hayatı hakkında bir bilgi edinemediğimiz Muhammed Şakir Efendi, kırâat ilmini önce Reîsü'l-Kurrâ Hüseyin Efendi'den ardından Ali Mansûrî'nin talebelerinden Hocapaşa imamı Hasan Efendi'den tahsil etmiştir. Ali el-Mansûrî'den de arz yoluyla istifade etmiştir.³⁸⁷ Müellif 1139/1726-27 yılı sonrasında vefat etmiştir.

(2) **Eseri:** Müellifin kırâat alanında bir eseri tespit edilmiştir.

Muhtasar fi'l-Kırâa: 1139/1726-27 senesinde kırâat ilmine giriş olarak kaleme alınan eser; mukaddime, maksat ve hatime bölümlerinden oluşmaktadır.³⁸⁸

Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.³⁸⁹

7. DAMADZÂDE SÜLEYMAN EFENDİ (Ö. 1140/1728)

(1) **Hayatı:** Adı Süleyman olup Damadzâde diye meşhur oldu. Hafız olup Fatih Camiinde imamlık yapıyordu.³⁹⁰ Aynı zamanda Şeyhu'l-Kurrâ olan Süleyman Efendi, hat ilminde de üstattı. Hat alanında yetiştirdiği talebelerinden biri Mahmud b. Mustafa Efendi (ö. 1170/1757)'dir.³⁹¹ Müellifin eserini kaleme aldığı (1140/1728) tarihinden sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eseri:** Resm-i hatla ilgili, çeşitli kaynaklardan derlediği bir eseri vardır.

El-Kelimâtü'l-Mersûme el-Müstahrace min Mushafi Alî el-Kârî: 1140/1728 senesinde tamamladığı bu eseri müellif, Aliyyu'l-Kârî'nin mushafından

³⁸⁵ Hocapaşa İmamı, a.g.e., vr. 1b-79a.

³⁸⁶ Bkz. Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 11, vr. 1b-79a.

³⁸⁷ Muhammed Şakir Efendi, **Muhtasar fi'l-Kırâa**, (Yazma), Süleymaniye ktb., Tırnovalı blm., nr. 9, vr. 13a, 14a.

³⁸⁸ Mukaddime bölümünde Kur'ân'ın tarifi, kırâat imamları hakkında bilgiler, Kur'ân'ın faziletleri ve Şatıbî ile İbnü'l-Cezerî'nin bir takım görüşleri ele alınmaktadır. On baptan oluşan maksat bölümünün her babında bir kıraat imamı ravileriyle birlikte ele alınarak isimleri, memleketleri ve doğum-ölüm tarihleri açıklanmaktadır. Hatime bölümünde ise müellifin okuduğu eserler ve hocaları zikredilmektedir. Son olarak muhtemme başlığı altında hatim duası ile ilgili bilgiler verilmektedir. Bkz. Yüksek, a.g.e., s. 39-40.

³⁸⁹ Bkz. Süleymaniye ktp., Tırnovalı blm., nr. 9.

³⁹⁰ Damadzâde Hafız Süleyman, **El-Kelimâtü'l-Mersûme el-Müstahrace min Mushafi Alî el-Kârî**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 26, vr. 62a.

³⁹¹ Süleyman Sa'deddin Efendi Müstakimzâde, **Tuhfe-i Hattatin**, Naşir İbnülemin Mahmud Kemal, Ankara, Türk Tarih Encümeni, 1928, s. 508-509.

alıntılamıştır. Bunun yanında Şatıbî'nin **Râiyye**'sinden, Cezerî Şerhlerinden, **Câmiü'l-Kelam**'dan, **Keşfü'l-Esrâr**'dan ve **Kenzü'l-Meânî**'den de istifade etmiştir. Müellif, eserinde hamd ve salâttan sonra direk konuya girmekte ve ıstılahtan farklı olarak Hz. Osman Mushafında geçen kelimeleri sure sırasına göre ele almaktadır.³⁹² Eserin bir nüshası tarafımızca tespit edilebilmiştir.³⁹³

8. MUSTAFA B. HASAN İSLAMBULÎ (Ö. 1145/1733)

(1) **Hayatı:** 1105 senesi Zilhicce ayında (Ağustos 1694) İstanbul'da dünyaya geldi. 1120/1708-9 senesinde hafızlığını tamamladı. Şer'î ilimleri Davutpaşa Camii Vaizi Süleyman Efendi, Hasen Sirozî, Mustafa Efendi ve Amasîzade Ali Efendi (ö. 1149/1736-37) gibi dönemin âlimlerinden tahsil etti. Kırâat ilmine Yusuf Efendizâde Mehmed Efendi'nin talebelerinden Osmancık'lı Ömer Efendi'nin yanında başladı ve kendisinden kırâat-ı seb'a ile Tevbe suresinin sonuna kadar kırâat-ı aşere öğrendi. Ömer Efendi'nin vefatı üzerine kırâat tahsiline Fatih Camii hatibi ve Sultan Ahmed Camii imamı, Çelebi İmam diye meşhur olan Muhammed Efendi'nin yanında devam etti. 1136/1723-24 senesinde Fatih Camiinde aşere, 27 Ramazan 1144 tarihinde (24 Mart 1732) ise Ayasofya Camiinde Tayyibe ve ondört kırâat tahsilini tamamlayarak Muhammed Efendi'den icazet aldı. 1129/1716-17 yılından itibaren ordu imamlığını sürdüren Mustafa Efendi, 1041/1728-29 yılında Beyazıt Camiine, ardından Şehzade Camiine kurrâ tayin edildi.³⁹⁴ Mustafa efendi'nin vefat tarihi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak yazdığı eserlerden Zilkade 1145 (Nisan-Mayıs 1733) tarihinden sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır.³⁹⁵

(2) **Eserleri:** Müellifin kırâat alanında iki eseri tesbit edilmiştir.

i. Mürşidü't-Talebe ilâ Ma'rifeti Turuki't-Tayyibe: Eser İbnü'l-Cezerî'nin **Tayyibe** adlı eserinde geçen ve sayısı dokuz yüz sekseni bulan kırâat tariklerini beyan etmek üzere³⁹⁶ 1144/1731-32 senesinde kaleme alınmıştır.³⁹⁷ Eserde Nafi'den başlayarak her imamın iki ravisinin kaç tariki olduğu kaynak eserlere dayandırılarak

³⁹² Damadzâde, **a.g.e.**, vr. 54a-62a.

³⁹³ Bkz. Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 26, vr. 54a-62a.

³⁹⁴ Mustafa b. Hasen, **Mürşidü't-Talebe**, vr. 75a-76a.

³⁹⁵ Zilkade 1145 tarihinde yazmış olduğu eser için bkz. Mustafa b. Hasen b. Yakub el-İslambulî, **Tuhfetü't-Talebe fî Beyâni Meddâti Tarîki't-Tayyibe**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Selim Ağa blm., nr. 29, vr. 87a.

³⁹⁶ Mustafa b. Hasen, **a.g.e.**, vr. 5b.

³⁹⁷ Mustafa b. Hasen, **a.g.e.**, vr. 76a.

belirtilmekte sonra da İbnü'l-Cezerî'nin bu kaynaklara uzanan hoca silsilesi açıklanmaktadır.³⁹⁸

Eserin sonunda müellif, kırâat silsilesini açıklamakta ve burada ismi geçen otuz yakın kırâat âliminin hayat hikâyelerini, en sonunda da kendi hayat hikâyesini özetlemektedir.³⁹⁹

Eserin yazma nüshaları bulunmaktadır.⁴⁰⁰

ii. Tuhfetü't-Talebe fî Beyânî Meddâti Tarîki't-Tayyibe: Tayyibe tariklerine göre meddi munfasıl ve muttasıl mertebelerinin açıklandığı eser,⁴⁰¹ Zilkade 1145 (Nisan-Mayıs 1733) tarihinde tamamlanmıştır.⁴⁰² Eser on bap olarak düzenlenmiştir. Her bapta On imamdan biri, ele alınmıştır. Eserde toplamda yirmi ravinin dörder tariki ele alınarak med ve kasr mertebeleri açıklanmıştır.⁴⁰³

Eserin yazma nüshaları bulunmaktadır.⁴⁰⁴

9. KÖPRÜLÜZÂDE ABDULLAH PAŞA (Ö. 1148/1735-36)

(1) Hayatı: Adı Abdullah olup künyesi Ebû Nâile'dir. Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın ikinci oğlu ve Şeyhulislam Feyzullah Efendi'nin damadıdır.⁴⁰⁵ Şer'î ilimler hususunda değerli âlimlerden dersler aldı. Kırâat ilmini Ali el-Mansûrî'den okuyarak icazet aldı.⁴⁰⁶ Ayrıca kırâat hususunda Yusuf Efendizâde Abdullah Efendi,⁴⁰⁷

³⁹⁸ Mustafa b. Hasen, a.g.e., vr. 6a-63a.

³⁹⁹ Mustafa b. Hasen, a.g.e., vr. 63b-76a.

⁴⁰⁰ Bkz. Konya Karatay Yusufâğa ktp., nr. 28, vr. 1b-69a; Erzurum İl Halk ktp., nr. 2004, 1b-70b; Beyazıt Kütüphanesi (Beyazıt nr. 211), Süleymaniye Kütüphanesi (Hacı Selim Ağa, nr. 29, vr. 5b-76a; İbrahim Efendi, nr. 11, vr. 242b-314b). Son nüshada müellifin iki eserinin (**Mürşidü't-Talebe** ve **Tuhfetü't-Talebe**) birleştirildiği gözlenmiştir. Ayrıca eserin ismi **Mürşidü't-Talibîn li Fehmi Turuki't-Tayyibe** olarak belirtilmiştir. Yine bu nüshada kırâat hocalarının hayat hikâyelerinin anlatıldığı bölüm çıkarılmıştır. Bu nüsha Brockelmann tarafından da zikredilmiştir. (Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 371.) Bu nüshanın içeriği hakkında detaylı bilgi için bkz. Yüksel, a.g.e., s. 44-46. Eserin diğer nüshaları için bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kıraat**, s. 184; **Tecvid**, C. II, s. 461.

⁴⁰¹ Bu eser bazı kaynaklarda (Bkz. Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 482; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 366; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 374.) ve kütüphane kayıtlarında (Bkz. Süleymaniye Ktp., Fatih blm., nr. 68, vr. 40-47; Bağdatlı Vehbi blm., nr. 36, vr. 1b-9a) hatalı olarak Yusuf Efendizâde Abdullah Efendi'ye ait gösterilmiştir. Yusuf Efendizâde'nin aynı konuda bir eseri bulunmakla beraber ismi farklıdır.

⁴⁰² Mustafa b. Hasen, **Tuhfetü't-Talebe**, vr. 87a.

⁴⁰³ Mustafa b. Hasen, a.g.e., vr. 77b-87a.

⁴⁰⁴ Bkz. Süleymaniye Ktp., (Hacı Selim Ağa, nr. 29, vr. 77b-87a; Fatih, nr. 68, vr. 40-47; Bağdatlı Vehbi, nr. 36, vr. 1b-9a.), MÜİFK, (Üsküdarlı blm., nr. 31, vr. 141a-146b), Konya Karatay Yusufâğa ktp., nr. 28, vr. 71b-82a. Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Tecvid**, C. II, s. 461.

⁴⁰⁵ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 81; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 364.

⁴⁰⁶ Mansûrî, **İcâzetnâme**, vr. 96a; Abdullah b. Mustafa Köprülüzâde, **İfâdetü'l-Mukni'a fî Kırâati'l-Erba'a**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Ahmed Paşa blm., nr. 2, vr. 2b.

Ahmed b. Ömer Eskâtî ve Ahmed el-Bakarî'den icazet aldı.⁴⁰⁸ Çeşitli yerlerde valilik ve komutanlık yaptıktan sonra Şark Seraskeri görevindeyken 1148/1735-36 yılında şehit oldu.⁴⁰⁹

Abdullah Paşa; akıllı, olgun, cesur, tedbirli, adil ve mücahitti.⁴¹⁰ Hem kalemi hem kılıcıyla hizmet etmiş, kırâat ilminde uzman, değerli bir âlim ve vezirdi.⁴¹¹ Kırâat alanında yetiştirdiği talebeleri arasında Saydalı Ahmed Efendi⁴¹² vardır.

(2) Eserleri: Müellifin **İrşâdü'l-Mürîd ilâ Ma'rifeti'l-Esânîd**,⁴¹³ **Dürriyyât-Nuhbetü'l-Eş'âr**⁴¹⁴ ve **Şerhu Kasîdeti'l-Ayniyye li İbni Sinâ**⁴¹⁵ adlı eserleri vardır. Kırâate dair de bir eser kaleme almıştır.

İfâdetü'l-Mukni'a fî Kırâati'l-Erba'a: Eser⁴¹⁶ şaz olarak bilinen dört kırâat hakkında kaleme alınmıştır. Dört kırâat hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlerin Kabakâbî'nin **Mecmei's-Sûrûr** adlı manzum eserinden istifade ettiklerini belirten yazar, bu eserde hatalar bulunduğunu, onları düzeltme amacıyla eseri kaleme aldığını ifade etmektedir.⁴¹⁷

Eser; mukaddime, usul ve ferşü'l-huruf bölümlerinden oluşmakta olup resmi hatta muhalif okuyuşların belirtildiği bir ekle tamamlanmaktadır. Usul kısmını on üç ana başlık altında inceleyen müellif, ferşul huruf bölümünde her sure sonunda o surede bulunan izafet yâ'ları ve mahzuflar hakkında bilgi vermektedir.⁴¹⁸

Birçok yazma nüshası bulunan eser⁴¹⁹ üzerine yapılmış bir çalışma tespit edilebilmiştir.⁴²⁰

⁴⁰⁷ Bkz. Abdullah b. Muhammed Yusuf Efendizâde, **Ecvibetü Mesâil fî Vucûhi'l-Kur'ân**, (yazma), Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 68, vr. 38.

⁴⁰⁸ Köprülüzâde, a.g.e., vr. 2b.

⁴⁰⁹ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 81; Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 481-482; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 364; Ayrıca bkz. Kehhale, a.g.e., C. II, s. 299; Develioğlu, a.g.e., s. 17; Gövsa, a.g.e., s. 223; Doğan, a.g.e., s. 43; Sultan Murat Topçu, "Köprülüzade Abdullah Paşa'nın 15 Cemadiyel-Evvel 1133- M. 14 Mart 1721Tarihli Vakfiyesine Göre İmar Faaliyetleri ve Bani Kişiliği", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 4, Sayı 17, Bahar 2011, s. 405-415.

⁴¹⁰ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 81.

⁴¹¹ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 364.

⁴¹² Bkz. Fındıklılı, a.g.e., s. 196-197.

⁴¹³ Bağdatlı, **İzâh**, C. I, s. 63; **Hediyye**, C. I, s. 482; Kehhale, a.g.e., C. II, s. 299.

⁴¹⁴ Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 481-482; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 364; Kehhale, a.g.e., C. II, s. 299; Eserin nüshası için bkz. Süleymaniye ktb., Laleli blm., nr. 1752.

⁴¹⁵ Bkz. Süleymaniye ktb., Hamidiye blm., nr. 389.

⁴¹⁶ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 81; Bağdatlı, **İzâh**, C. I, s. 107; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 364.

⁴¹⁷ Köprülü, a.g.e., vr. 1b-2a.

⁴¹⁸ Köprülü, a.g.e., vr. 1b-78a.

⁴¹⁹ Bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 22.

10. MEHMED EFENDİ (Ö. 1149/1736-37)

(1) **Hayatı:** Adı Mehmed b. Mustafa b. Musa'dır.⁴²¹ Kırâat-ı seb'a-aşere-takrib, mûsikî ve diğer ilimleri devrinin âlimlerinden tahsil etti. Uzun süre Süleymaniye Camiinde hatip olarak görev yaptı. Sonra sultanın ikinci imamlığına ve 1114/1702-3 yılında Salih Efendi yerine birinci imamlığına atandı. Birçok ilmi rütbe alan Mehmed Efendi, son olarak İstanbul payesi aldı. 1120/1708-9 yılında padişah imamlığından ayrıldı. 1143 cemaziyelevvelinde (Kasım-Aralık 1730) Anadolu kazaskerliği rütbesine nail oldu. 1149/1736-37 yılında vefat ederek. Sultan I. Ahmed'in Türbesi bahçesine defnedildi.⁴²²

(2) **Eseri:** Tecvid ilmiyle alakalı bir eser yazmıştır.

El-Hediyye fî Şerhi'l-Cezeriyye: Müellif bazı talebelerine **Mukaddime**'yi okutunca kendisinden **Mukaddime**'ye yazılmış şerhlerden istemişler, O da yanında bu şerhler olmayınca kendisi bir şerh yazmaya karar vermiştir. Eserde İbnü'l-Cezerî'nin beyitleri önce kelime kelime irab açısından ele alınmakta, ardından manası açıklanmaktadır⁴²³ Eserin yazma nüshaları vardır.⁴²⁴

11. MUSTAFA b. ABDURRAHMAN İZMİRİ (Ö. 1155/1742)

(1) **Hayatı:** Adı Mustafa b. Abdurrahman b. Muhammed'dir. İzmir'in Menemen ilçesindendir. Yusuf Efendizâde, Ali el-Mansûrî, Köprülüzâde Abdullah Paşa, Ahmed Hicâzî ve Muhammed Kurat el-İzmirî gibi değerli kırâat âlimlerinden ders almıştır.⁴²⁵ Talebeleri arasında Abdurrahman b. Hasen el-Echûrî, Muhammed b. Hasen es-Semennûdî, Haşim b. Muhammed Mağribî ve Ahmed er-Reşîdî gibi

⁴²⁰ Eser üzerine Haşim b. Muhammed Mağribî tarafından bir şerh yazılmıştır. (bkz. a.y.)

⁴²¹ Muhammed b. Mustafa b. Musa, *El-Hediyye fî Şerhi'l-Cezeriyye*, (yazma), Süleymaniye ktb., Laleli blm., nr. 42, vr. 1b;

⁴²² İsmet Efendi, *Tekmiletü's-Şakayik*, s. 110-111.

⁴²³ Muhammed b. Mustafa, a.g.e., vr. 1b-106a.

⁴²⁴ Bkz. Süleymaniye ktp., Laleli blm., nr. 42; Beyazıt ktp., Veliyyüddin Efendi blm., nr. 27. Eserin Beyazıt nüshası 1108/1696 tarihlidir. Süleymaniye nüshası ise 1137/1724 tarihinde müellifin nüshasından yazılmıştır. Bkz. Muhammed b. Mustafa, a.g.e., vr. 106a. Ayrıca bkz. Habeşî, a.g.e., C. II, s. 752.

⁴²⁵ Mağribî, *el-Berere* vr. 46; *Şerhu İfâdetü'l-Muknia*, (yazma), Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 10, vr. 174; Mustafa b. Abdurrahman İzmirî, *İthâfu'l-Berere bimâ Sekete anhu Neşru'l-Aşere*, Tah. Bâsim b. Hamdî b. Hamid es-Seyyid, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İslamiyye Üniversitesi, Kur'an-ı Kerim ve İslâmî Araştırmalar Fakültesi, Kırâat Bölümü, Medine, 1427, s. 32-33; Mustafa b. Abdurrahman İzmirî, *İthâfu'l-Berere bimâ Sekete anhu Neşru'l-Aşere el-Müsemma bi Tahrîri'n-Neşr*, Tah. Halid Hasen Ebü'l-Cûd, Riyad, Dâru Edvâi's-Selef, 1428/2007, s. 20; İlyas b. Ahmed Hüseyin el-Bermâvî, *İmtâü'l-Fudalâ bi Terâcimi'l-Kurrâ fimâ Ba'de'l-Karni's-Sâmini'l-Hicrî*, Medine, Dâru'n-Nedveti'l-Âlemiyye, 1421/2000, C. II, s. 390.

âlimler bulunmaktadır.⁴²⁶ Kırâat ilmi uzmanlarından kıymetli bir zattır. Kırâat alanında İbnü'l-Cezerî'den sonra gelen en kıymetli muhakkiklerden olduğu ifade edilmiştir.⁴²⁷ 1155/1742 tarihinde Mısır'da vefat etmiştir.⁴²⁸ İzmirî'nin talebelerinden Haşim b. Muhammed, hocasının 1153/1740-41 yılında hac yaptığını, hacdan döndükten sonra 1154/1741-42 yılında Mısır'da vefat ettiğini belirtmektedir.⁴²⁹

(2) **Eserleri:** Müellifin kırâat alanında yazmış olduğu eserlerden⁴³⁰ tespit edebildiklerimiz şunlardır:

i. Tahrîru'l-Evcühi fî Ba'di'l-Âyât min Tarîki's-Şatibiyye: 17 Şaban 1143 (25 Şubat 1731) tarihinde tamamlanan⁴³¹ eser, isminden de anlaşılacağı gibi Şatibiyye tariki usulüne göre bazı ayetlerdeki okuyuş şekillerini açıklamak üzere kaleme alınmıştır.⁴³² Kaynaklarda zikredilmeyen eserin varlığı, tarafımızca Mağribî'nin **Hısnü'l-Kârî** isimli eseri sayesinde tespit edilmiştir.⁴³³ Ardından kütüphanelerde yaptığımız araştırmalarda bir yazma nüshası bulunmuştur. Süleymaniye Kütüphanesinde (İbrahim Efendi, nr. 28, vr. 13b-18a) bulunan bu nüshanın İzmirî'nin eseri olduğuna dair hiçbir kayıt yoktur.

ii. Umdetü'l-İrfân fî Vucûhi'l-Kur'ân: Tayyibe tarîki üzere on imamın ihtilaflarının belirtildiği eser, 1144/1732 yılında,⁴³⁴ talebelerin isteğiyle kaleme alınmıştır.⁴³⁵

⁴²⁶ İzmirî, a.g.e., Tah. Bâsim, s. 33; el-Bermâvî, a.g.e., C. II, s. 390-391.

⁴²⁷ İzmirî, a.g.e., s. 35; el-Bermâvî, a.g.e., C. II, s. 390.

⁴²⁸ Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 445; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 28; **Aydın Vilayetine Mensub**, s. 23; Zirikli, a.g.e., C. VII, s. 236; Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 869; Mersafî, a.g.e., C. II, s. 729-730; Develioğlu, a.g.e., s. 362-363; Akdemir, a.g.e., s. 30; Yüksel, a.g.e., s. 217; Çetin, a.g.e., s. 271; Ez-Zübeyrî vd., a.g.e., C. III, s. 2653; Doğan, a.g.e., s. 189.

⁴²⁹ Bkz. Haşim b. Muhammed Mağribî, **Hısnü'l-Kârî fî İhtilâfî'l-Mukarrî**, (yazma), Süleymaniye ktb., İzmir blm., nr. 812, vr. 52b. Müellifin hayatı için ayrıca bkz. Tayyar Altıkulaç, "İzmirî Mustafa", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2001, C. XXIII, s. 530; Bermavî, a.g.e., C. IV, s. 625-626.

⁴³⁰ Eserleri için bkz. Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 1953; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 445; **İzâh**, C. I, s. 170; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 28; Zirikli, a.g.e., VII, 236; Yüksel, a.g.e., s. 217; Habeşî, a.g.e., C. III, s. 2027; Cemil b. Mustafa el-Azm, **Es-Sirru'l-Mesûn alâ Keşfi'z-Zunûn**, Beyrut, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1425/2004, s. 269; Akdemir, a.g.e., s. 30.

⁴³¹ Bkz. Mağribî, **Hısn**, vr. 65b.

⁴³² (Mustafa b. Abdurrahman İzmirî), **Tahrîru'l-Evcühi fî Ba'di'l-Âyât min Tarîki's-Şatibiyye**, (yazma), Süleymaniye ktp., İbrahim Efendi blm., nr. 28, vr. 13b.

⁴³³ Mağribî'nin bu eseri İzmirî'nin eseri üzerine yazılmış bir talik çalışmasıdır. İleride hakkında bilgi verilecektir.

⁴³⁴ Mustafa b. Abdurrahman İzmirî, **Umdetü'l-İrfân fî Vucûhi'l-Kur'ân**, (yazma), Süleymaniye ktb., Kılıç Ali Paşa blm., nr. 32, vr. 59b.

⁴³⁵ İzmirî, a.g.e., vr. 1b.

Eserde, kısa bir mukaddimenin ardından usul konularına girilmeden, sure başlarındaki okuyuş vecihlerinden başlanarak her suredeki farklı okuyuşlar belirtilmektedir.⁴³⁶ Birçok yazması bulunan eserin⁴³⁷ basımı da yapılmıştır.⁴³⁸

iii. *Bedâyi'ü'l-Burhân alâ Umdeti'l-İrfân*: Umde adlı eseri çok öz bir şekilde yazdığı için müellif, hem bu eserini açıklamak hem de Yusuf Efendizâde ve Ali el-Mansûrî'nin Tayyibe tarikinde yazdıkları eserlerinin kapalı ve eksik yönlerine işaret etmek amacıyla bu kitabı kaleme almıştır.⁴³⁹

17 Rebîülevvel 1150 (15 Temmuz 1737) tarihinde eserine başlayan⁴⁴⁰ müellif, aynı yılın Şaban ayının on dördü (7 Aralık 1737) tamamlamıştır.⁴⁴¹ Çok sayıda yazma nüshası bulunan eser,⁴⁴² basılmıştır.⁴⁴³

iv. *Muhtasaru'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr*: Kullanımı çok yaygın olan fakat bazı karışıklıklar barındıran **Neşr** adlı eseri, okunuşta kolaylık sağlayacak bir düzenlemeyle ihtisar etmek üzere, müellif, bu eseri kaleme almıştır.⁴⁴⁴

Müellif eserinde, **Neşr**'in kaynakları olan eserlerden bahsettikten sonra İmam Nâfi'den başlayarak her imamın önce ravi ve tariklerini sonra usul ve ferşul hurufunu ayrı ayrı zikretmektedir. Sonunda da tekbir bahsini ele almakta ve birçok dua ederek bitirmektedir.⁴⁴⁵ Eserin yazma nüshası bulunmaktadır.⁴⁴⁶

v. *Takrîbü Husûli'l-Mekasid fî Tahrîci mâ fi'n-Neşri mine'l-Fevâid*: Kaynaklarda ismi geçen bu eser,⁴⁴⁷ **Neşr** üzerine yapılmış bir haşiye çalışması olup yazma nüshaları vardır.⁴⁴⁸ Eser üzerine bir çalışma yapılmıştır.⁴⁴⁹

⁴³⁶ İzmirî, a.g.e., vr. 1b-59b.

⁴³⁷ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 371; **Fihrisü's-Şâmil: Kiraat**, s. 139-140.

⁴³⁸ Abdülaziz ez-Zeyyât ve Muhammed Câbir tarafından tahkik edilerek Kahire'deki Matbaatü'l-Cündî'de basılmıştır. Bkz. Akdemir, a.g.e., s. 30.

⁴³⁹ Mustafa b. Abdurrahman İzmirî, **Bedâyi'ü'l-Burhân alâ Umdeti'l-İrfân**, (yazma), Süleymaniye ktb., Atıf Efendi blm., nr. 10, vr. 1b.

⁴⁴⁰ İzmirî, a.g.e., vr. 1a.

⁴⁴¹ İzmirî, a.g.e., vr. 154b.

⁴⁴² Bak. Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 371; **Fihrisü's-Şâmil: Kiraat**, s. 30-31.

⁴⁴³ Mahmud Uyun ve Mahmud el-Hatib tarafından 2005 yılında Dımaşk'ta, Meryem İbrahim Cendeli tarafından 2008 yılında Beyrut'ta yayınlanmıştır.

⁴⁴⁴ Mustafa b. Abdurrahman İzmirî, **Muhtasaru'n-Neşr fi'l-Kırâati'l-Aşr**, (yazma), Süleymaniye ktb., Laleli blm., nr. 66, vr. 1b.

⁴⁴⁵ İzmirî, a.g.e., vr. 1b-178a.

⁴⁴⁶ Bkz. Süleymaniye ktb., Laleli blm., nr. 66, vr. 1b-178a.

⁴⁴⁷ Bkz. Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 445; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 28; Zirikli, a.g.e., C. VII, s. 236; Habeşi, a.g.e., C. III, s. 2027; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 371.

⁴⁴⁸ Bkz. Çorum Hasan Paşa İl Halk ktp., nr. 199, vr. 1b-213b; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 371; **Fihrisü's-Şâmil: Kiraat**, s. 45.

vi. İthâfû'l-Berere bimâ Sekete anhu Neşru'l-Aşere: Tahrîru'n-Neşr adıyla da zikredilen eser⁴⁵⁰ **Neşr** adlı eser üzerine yapılmış bir tahrir çalışmasıdır. Müellif eserini İbnü'l-Cezerî'nin **Neşr** adlı eserinde yapmış olduğu bazı hata ve eksikliklere dikkat çekerek düzeltmek ve tamamlamak üzere kaleme almıştır.⁴⁵¹

Eserde mukaddimededen sonra her kırâat imamının önce ravi ve tarikleri sonra usul ve ferşu'l-Hurufu ayrı ayrı sırayla ele alınmaktadır. Kitabın sonunda fevaid bölümünde birden fazla kişiden rivayet eden şahıslar tanıtılmaktadır.⁴⁵²

Birçok yazma nüshası bulunan eser,⁴⁵³ basılmıştır.⁴⁵⁴

12. HALİL B. SALİH AKKIRMANÎ (Ö. 1159/1746)

(1) **Hayatı:** Adı Halil b. Salih'dir. Akkirman'lıdır.⁴⁵⁵ Eserini yazış tarihi olan 1159/1746 senesinden sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eseri:** Müellif, İbnü'l-Cezerî'nin **Mukaddime** isimli tecvid eserini Türkçeye terceme etmiştir.

Terceme-i Mukaddimetü'l-Cezeriyye: Yirmi altı varaklık eserde İbnü'l-Cezerî'nin **Mukaddime** isimli tecvidi, terceme edilerek açıklanmaktadır. Müellif eserini bazı talebelerinin isteği üzerine kaleme almıştır. Müellif eserinde **Mukaddime**'nin beyitlerinin manasını yazıp konuyu açıkladıktan sonra nitekim İbnü'l-Cezerî buyurmuştur diyerek beyitleri zikretmektedir. Eser 1159 yılı Rebûlâhir ayında (Nisan-Mayıs 1746) tamamlanmıştır.⁴⁵⁶ Eserin yazma nüshaları vardır.⁴⁵⁷

13. SÜLEYMAN EFENDİ (Ö. 1163/1750)

(1) **Hayatı:** Müellif, Ahmed Mesyerî'nin talebesi Evliya Mehmed Efendi'nin talebesi, Şaban Efendi'nin talebesi, Ömer Efendi'nin talebesi, Baki Efendi'nin

⁴⁴⁹ Eser üzerine Hıfzî Muhammed Arif Efendi tarafından **El-Fevâid alâ Takrîbi Husûli'l-Mekâsîd** adında bir çalışma yapılmıştır. Bu eser hakkında bilgi ileride kendi hayatı anlatılırken verilecektir.

⁴⁵⁰ Bkz. Zirikli, a.g.e., C. VII, s. 236; Habeşî, a.g.e., C. III, s. 2027.

⁴⁵¹ İzmirî, **İthâf**, s. 43.

⁴⁵² İzmirî, a.g.e., s. 45.

⁴⁵³ Bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kıraat**, s. 12, 40; Habeşî, a.g.e., C. III, s. 2027; İzmirî, a.g.e., s. 50-52.

⁴⁵⁴ 1428/2007 yılında Halid Hasan Ebu'l-Cûd tahkikiyle Riyad'da basılmıştır. Ayrıca Abdullah b. Muhammed el-Cârullah ve Bâsim b. Hamdî es-Seyyid tarafından yüksek lisans tezi olarak 1427/ 2007 yılında tahkik edilen eser, Mısır Batanta'da basılmıştır.

⁴⁵⁵ Halil b. Salih Akkirmanî, **Terceme-i Mukaddimetü'l-Cezeriyye**, (yazma), Manisa İl Halk ktp., Manisa blm., nr. 4556, vr. 86b.

⁴⁵⁶ Akkirmanî, a.g.e., vr. 86b-112b.

⁴⁵⁷ Bkz. Manisa İl Halk ktp., Manisa blm., nr. 4556, vr. 86b-112b; Çorum Hasan Paşa İl Halk ktp., nr. 217, vr. 13b-45a.

talebesi, Ehi Salih Efendi'nin talebesidir.⁴⁵⁸ Bir Pazar günü kırâatı seb'ayı bitirdiğinde komşu kadınlardan birinin rüyasında annesini başında parlak bir tac olduğu halde gördüğünü nakletmektedir.⁴⁵⁹ 1163/1750 yılında hayattaydı.⁴⁶⁰

(2) **Eseri:** Müellifin tecvide dair bir eseri tespit edilmiştir.

Şerhu Cezerî: İbnü'l-Cezerî'nin **Mukaddime**'sinin şerhi olan eser, Osmanlıca kaleme alınmış ve 1163/1750 yılında⁴⁶¹ tamamlanmıştır. Eserin Mukaddimesinde tecvidin gerekliliğinden ve Kur'ân'ın faziletlerinden bahseden müellif, ardından Mukaddime'nin beyitlerini önce kelime kelime irap açısından incelemekte ardından "ya'nî" diyerek manalarını açıklamaktadır.⁴⁶² Eserin tarafımızca bir yazma nüshası tespit edilebilmiştir.⁴⁶³

14. HAFIZ MAHMUD EFENDİ (Ö. 1166/1753)

(1) **Hayatı:** Hafız Mahmud Efendi, kırâat-ı aşereyi Ali el-Mansûrî'nin talebesi olan Hocapaşa imamı Hasan Efendi'den, Tayyibeyi ise Hasan Efendi'nin talebeleri İsmail Efendi ve Trabzonlu Hasan Efendi'den tahsil etmiştir. 1149/1736 senesinde Mısır'a giden Mahmud Efendi, Ahmed Bakarî ve Ahmed b. Ali Eskâtî'den de kırâat dersleri almıştır.⁴⁶⁴ Dülgerzâde İmamı olarak meşhur olan Mahmud Efendi,⁴⁶⁵ şeyhu'l-kurrâ ve şeyh olup 1166/1753 yılında vefat etmiş ve Eyüp'e defnedilmiştir.⁴⁶⁶ Kendisinden Mahmud Paşa Hatibi Veliyyüddin Efendi ile Şeyh Atâullah Efendi kırâat tahsil etmiştir.⁴⁶⁷

(2) **Eserleri:** Süleymaniye kütüphanesinde yapmış olduğumuz araştırmalar sonucu müellifin üç eseri tespit edilmiştir.

⁴⁵⁸ Süleyman Efendi, **Şerhu Cezerî**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 65, vr. 4a'nın kenarında.

⁴⁵⁹ Süleyman Efendi, a.g.e., vr. 3.

⁴⁶⁰ Aşağıda belirtileceği gibi eserini bu tarihte kaleme almıştır.

⁴⁶¹ Süleyman Efendi, a.g.e., vr. 155b.

⁴⁶² Süleyman Efendi, a.g.e., vr. 1b-155b.

⁴⁶³ Bkz. Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 65.

⁴⁶⁴ Hıfzî, **El-İzhâr**, s. 167-168.

⁴⁶⁵ Hafız Mahmud Efendi, **Hidâyetü't-Tullâb fi'n-Nutki bi'd-Dâd alâ Sebîli's-Savâb**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Selim Ağa blm., nr. 5, vr. 403b; Yüksel, **Cezerî ve Tayyibesi**, s. 76, 82.

⁴⁶⁶ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 917.

⁴⁶⁷ Sürûrî, **İcazet**, vr. 5b.

i. Hidâyetü't-Tullâb fi'n-Nutki bi'd-Dâd alâ Sebîlî's-Savâb: Eser, Makdisî ve Saçaklızâde gibi dâd harfinin zâ'ya yakın olduğunu iddia edenlere cevap olarak kaleme alınmıştır.⁴⁶⁸

Eser, Kur'ân'ın tarifi ve kırâatın rükünlerini açıklayarak başlamaktadır. Kırâatın üçüncü rüknü olan mütevatiren nakledilmesinden yola çıkarak dâd harfinin okunuşunda asıl olanın kurrâların ağızlarından öğrenilen olduğunu savunmaktadır.⁴⁶⁹

Eserde birçok âlimin dâd harfinin mahreci hakkında görüşlerini nakleden müellif, Makdisî'nin iddialarını da zikrederek cevaplandırmaktadır.⁴⁷⁰ Eserin yazma nüshaları vardır.⁴⁷¹

ii. Risale fî İdâhi Hidâyeti't-Tullâb: Müellif bu eseri **Hidâyetü't-Tullâb** adlı eserinin bazı yerlerine yapılan itirazları cevaplamak için kaleme almıştır.⁴⁷²

Müellif, esere tecvidcilerin kim olduğuna dair açıklamasıyla başlamakta, harflerin mahreçleriyle alakalı bilgi vermekte ve yapılan itirazları tek tek ele alarak cevaplandırmaktadır.⁴⁷³ Eserin yazma nüshaları vardır.⁴⁷⁴

iii. Er-Risâletü'l-Mahmûdiyyetü'd-Dâdiyyetü'l-Hâlisâ: Dâd meselesini daha geniş olarak ele alan eser, 1158 yılı Zilhicce ayında (Aralık 1745-Ocak 1746) temize çekilmiştir.⁴⁷⁵

Makdisî'ye cevap olarak kaleme aldığı risalesinin talebelerde fazla etkili olmadığını söyleyen Mahmud Efendi; bunun, kırâat ilmi dışında meşhur birçok âlimin görüşlerinin Makdisî'nin iddialarını destekler mahiyette olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Bu sebeple bu eseri kaleme alan müellif, bu âlimlerin görüşlerini nakl ederek açıklamakta ve Makdisî'nin eserinden alıntılar yaparak cevaplandırmaktadır.⁴⁷⁶ Eserin tarafımızca bir yazma nüshası tespit edilebilmiştir.⁴⁷⁷

⁴⁶⁸ Hafız Mahmud Efendi, a.g.e., vr. 403b.

⁴⁶⁹ Hafız Mahmud Efendi, a.g.e., vr. 404a-407b.

⁴⁷⁰ Hafız Mahmud Efendi, a.g.e., vr. 404a-414b.

⁴⁷¹ Bkz. Süleymaniye Ktp., Hacı Selim Ağa blm., nr. 5, vr. 404-415; İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 161-174.

⁴⁷² Hafız Mahmud Efendi, **Risale fî İdâhi Hidâyeti't-Tullâb**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Selim Ağa blm., nr. 5, vr. 415a.

⁴⁷³ Hafız Mahmud Efendi, a.g.e., vr. 415a-424b.

⁴⁷⁴ Bkz. Süleymaniye Ktp., Hacı Selim Ağa blm., nr. 5, vr. 415-425; İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 175-187.

⁴⁷⁵ Hafız Mahmud Efendi, **Risâletü'l-Mahmûdiyyetü'd-Dâdiyyetü'l-Hâlisâ**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 141b.

⁴⁷⁶ Hafız Mahmud Efendi, a.g.e., vr. 109b-141b.

⁴⁷⁷ Bkz. Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 109b-141b.

15. YUSUFZÂDE ABDULLAH HİLMİ EFENDİ (Ö. 1167/1754)

(1) **Hayatı:** Adı Abdullah Hilmi b. Muhammed b. Yusuf'dur. 1066/1656 yılında İstanbul'da Nahlbend mahallesinde doğdu.⁴⁷⁸ Babası Şeyhu'l-kurrâ Muhammed Efendi, dedesi ise Reisü meşâyihî'l-kurrâ Yusuf Efendi'dir.⁴⁷⁹ Kırâat ilmini babasından, tefsir ilmini Fazıl İbrahim Efendi'den ve hadis ilmini de Kara Halil Efendi'den tahsil etti.⁴⁸⁰ Ayrıca Halvetiyye Meşayihinden Sakızlı İlyas Efendi'den tarikat dersi alıp Karakız lakaplı Muhammed Efendi'den sülüs ve nesih hatlarını temeşşük etti.⁴⁸¹

1134/1722 yılında Ali Mansurî'nin vefatıyla Sultan Ahmed Camii şeyhu'l-kurrâlığına tayin edilip⁴⁸² reisü'l-kurrâ oldu.⁴⁸³ 1148/1735-36 yılında Saray-ı Hümâyûn hocası oldu.⁴⁸⁴ Ayrıca Enderun-u Hümâyûn kütüphanesinde hafız-ı kütüb, Ayasofya I. Mahmud kütüphanesinde ve Hüseyin Paşa Dâru'l-Hadisinde müfessir⁴⁸⁵ ve Fatih Camiinde vaiz olarak görev yaptı.⁴⁸⁶

26 Zilhicce 1167 (14 Ekim 1754) yılında vefat eden Yusuf Efendizâde, Fatih Camiinde kılınan cenaze namazının ardından Topkapı dışında babasının yanına defnedildi.⁴⁸⁷

⁴⁷⁸ Müstakimzâde, a.g.e., s. 281; Fındıklılı İsmet Efendi, **Tekmiletü's-Şakâik fî Hakki Ehli'l-Hakâik**, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989, s. 252. Bazı kaynaklar 1085/1674 yılında Amasya'da dünyaya geldiğini ifade etmişlerdir. Bkz. Bağdatlı, **Hediye**, C. I, s. 482; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 364; Zirikli, a.g.e., C. IV, s. 129-130; Kehhâle, a.g.e., C. II, s. 237, 239, 294-295.

⁴⁷⁹ Yusuf Efendizâde, **Ecvibe**, vr. 37b.

⁴⁸⁰ Yusuf Efendizâde, **Ecvibe**, vr. 37b-38b; Muhammed Halil b. Ali el-Murâdî, **Silkü'd-Dürer fî A'yânî'l-Karnî's-Sânî Aşer**, Beyrut, Dâru İbn Hazm, 1408/1988, C. III, s. 87-88; Fındıklılı, a.g.e., s. 252; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 66; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 364;

⁴⁸¹ Müstakimzâde, a.g.e., s. 281-282.

⁴⁸² Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 678.

⁴⁸³ Müstakimzâde, a.g.e., s. 281.

⁴⁸⁴ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 67; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 364.

⁴⁸⁵ Müstakimzâde, a.g.e., s. 281.

⁴⁸⁶ Murâdî, a.g.e., C. III, s. 88; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 66-67; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 364;

⁴⁸⁷ Fındıklılı, a.g.e., s. 253-254; Muhammed Hulusi Eğinî, **Esâmî Kurrâ Defteri**, (yazma), Diyanet İşleri Başkanlığı, Mushafları İnceleme Kurulu Arşivi, s. 9; Cemaleddin Server Revnakoğlu, **İlm-i Kırâat Mensubları**, (yazma), Süleymaniye ktp., Revnakoğlu blm., nr. 81, vr. 37; Müellifin hayatı için ayrıca bkz. Akifzâde, a.g.e., s. 243; Bursalı Mehmet Tahir, "Yusufzâde Abdullah Hilmi Efendi", **Sebîlü'r-Reşâd**, Cilt XII, Sayı 289, 28 Rebiülâhîr 1332, s. 49; Osmanzâde Hüseyin Vassaf, **Sefîne-i Evliya**, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul, Kitabevi, 2006, C. IV, s. 240-241; Muhammed Zahid b. El-Hasen el-Kevserî, **et-Tahrîru'l-Vecîz fîmâ Yebteğîhi'l-Müstecîz**, Kahire, Matbaatü'l-Envâr, 1360, s. 20; Kehhâle, a.g.e., C. II, s. 237, 239, 294-295; Develioğlu, a.g.e., s. 14; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 719-720; Osman Fevzi Olcay, **Amasya Ünlüleri**, Haz. Turan Böcekci, Ankara, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2002, s. 4-5; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 372-373; Abay, a.g.e., s. 197-198; Ez-Zübeyrî vd., a.g.e., C. II, s. 1410; Bermâvî, a.g.e., C. III, s. 239-240; Abdullah b. Muhammed Yusuf Efendizâde, "Ecvibetü Yusuf Efendizâde alâ İddeti Mesâile fîmâ Yete'alleku bi

Merhum bütün ilim dallarına vakıf olmakla birlikte özellikle tefsir, hadis ve kırâatte uzmandı.⁴⁸⁸ Altmış sene medrese ve camilerde bu üç ilim dalında dersler vermişti.⁴⁸⁹ Hac esnasında kendisiyle tanışan Şam ve Hicaz âlimleri ilmî kudretini takdir ederek kendisinden icazet almışlardı. Şairliği de olan Abdullah Efendi, Hilmi mahlasıyla Arapça Türkçe ve Farsça şiirler yazmıştı.⁴⁹⁰

Abdullah Hilmi Efendi, kırâatte İstanbul Tarikinın azimet cihetini tercih ederek “İtilâf” mesleğini kurmuş önemli bir şahsiyeti.⁴⁹¹

Kırâat alanında yetiştirdiği talebeleri arasında Köprülüzâde Abdullah Paşa,⁴⁹² Mustafa b. Abdurrahman İzmirî,⁴⁹³ Benderli Şeyhu’l-kurrâ Ebubekir Efendi⁴⁹⁴ Na’lîzâde İbrahim Efendi ve Reisü’l-kurrâ Salih b. Ali bulunmaktadır.⁴⁹⁵

(2) Eserleri: Farklı ilimlerde elli beş eseri olduğu belirtilen müellifin, yirmi sekiz yıllık çalışma sonucu Buhari’ye yazdığı Necâhü’l-Kârî adlı yirmi ciltlik şerh, en meşhur eseridir.⁴⁹⁶ Kırâat alanında yazmış olduğu eserler ise şunlardır:

i. İtilâf fî Vucûhi’l-İhtilâf: Tayyibe tariki üzere on imamın kırâat vecihlerinin belirtildiği eser,⁴⁹⁷ 4 Zilhicce 1141 (1 Temmuz 1729) tarihi Perşembe günü tamamlanmıştır.⁴⁹⁸

Vucûhi’l-Kur’ân”, Tah. Ömer Yusuf Abdülğanî Hamdân, **Mecelletü Ma’hedi’l-İmâmi’s-Şatıbî li’l-Dirâsâti’l-Kur’âniyye**, Sayı 6, Zilhicce 1429, s. 307-318; “Kitâbu Müşkilâtı’s-Şatıbî”, Tah., Hadi Behçet Hüseyin Sabri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Câmi’atü’n-Necâhi’l-Vataniyye, Külliyyetü’d-Dirâseti’l-Ulyâ, Nablus, 2010, s. 18-32; “Risâletü Müşkilâtı’s-Şatıbî: Min Evveli’r-Risâle ilâ Nihâyeti İmâleti Hâi’t-Te’nîs li’l-Kisâi ale’l-İstisnâ”, Tah. Salim b. Ğarmullah b. Muhammed ez-Zehrânî, **Mecelletü Câmi’ati Ümmi’l-Kurâ li’l-Ülûmi’s-Şerî’ati ve Dirâsâti’l-İslâmiyye**, Sayı 51, Muharrem 1432, s. 220-230; Doğan, a.g.e., s. 227-229; Halit Özkan, “Yûsufefendizâde”, **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2013, C. XLIV, s. 41-42.

⁴⁸⁸ Murâdî, a.g.e., C. III, s. 87; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 365; Zirikli, a.g.e., C. IV, 130.

⁴⁸⁹ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 67.

⁴⁹⁰ Murâdî, a.g.e., C. III, s. 88; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 365; Zirikli, a.g.e., C. IV, 130.

⁴⁹¹ Molla Efendi, **Umde**, s. 117; Akakuş, **Reisü’l Kurralık**, s. 32,33; Yüksel, **Cezerî ve Tayyibesi**, s. 75.

⁴⁹² Yusuf Efendizâde, **Ecvibe**, vr. 37b.

⁴⁹³ Mağribî, **Temrîn**, vr. 88a.

⁴⁹⁴ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 366.

⁴⁹⁵ Ahîshavî, **İcazet**, vr. 4b-5a.

⁴⁹⁶ Eserleri için bkz. Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. II, s. 1148; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 482; **İzâh**, C. I, s. 142; C. II, s. 126, 626; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 364; Zirikli, a.g.e., C. IV, 129-130; Kevserî, a.g.e., s. 20; Kehhale, a.g.e., C. II, s. 237, 239, 294-295; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 373; Özkan, a.g.m., C. XLIV, s. 42.

⁴⁹⁷ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 67; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 482; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 366; Zirikli, a.g.e., C. IV, 130.

⁴⁹⁸ Abdullah b. Muhammed Yusuf Efendizâde, **İtilâf fî Vucûhi’l-İhtilâf**, (yazma), Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 1174, vr. 83a.

Eserde usul konularına değinilmeden mukaddimeden hemen sonra Fatiha suresinden başlanarak kırâat imamlarının farklı okuyuş şekilleri ele alınmaktadır.⁴⁹⁹

Çok sayıda yazma nüshası bulunan eser,⁵⁰⁰ **Zübdetü'l-İrfân** adlı eserin kenarında basılmıştır.

ii. Reddû'l-Kırâati bi's-Şevâz: Şaz kırâatlerle tilavetin caiz olmadığını anlatan eser,⁵⁰¹ İstanbul cami ve kırâat meclislerinde şaz kırâatlerle tilavetin yaygınlaşması üzerine, dini korumak adına kaleme alınmıştır.⁵⁰² Eser; mukaddime, maksat ve ek bölümlerinden oluşmaktadır.⁵⁰³

Eserin yazma nüshaları bulunmaktadır.⁵⁰⁴

iii. Risâle fî Halli Müşkilâti's-Şâtübî: Şatıbiyye tarikinin teysir tarikinden farklı yönleri ele alınarak açıklanan eser,⁵⁰⁵ padişah'ın hocası Feyzullah Efendi'nin isteği üzerine kaleme alınmıştır.⁵⁰⁶

Yazma nüshaları bulunan⁵⁰⁷ eserle ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır.⁵⁰⁸

iv. Risâle fî Harfî'd-Dâdi's-Sahîha: Dad harfinin zâ harfine benzediğini iddia eden Saçaklızâde'ye cevap olarak kaleme alınan eserde,⁵⁰⁹ bu görüşün batıl olduğu

⁴⁹⁹ Yusuf Efendizâde, a.g.e., vr. 1b-83a.

⁵⁰⁰ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 373; **Fihrisü's-Şâmil: Kıraat**, s. 25-26.

⁵⁰¹ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 366.

⁵⁰² Abdullah b. Muhammed Yusuf Efendizâde, **Reddû'l-Kırâati bi's-Şevâz**, (yazma), Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 68, vr. 10b.

⁵⁰³ Eserde mukaddimeden sonra mütevatir kıraatlerin rukunleri açıklanarak, şaz kıraatin tarifi yapılıyor ve şaz kıraatlerin hangileri olduğu belirtiliyor. Mütevatir kıraatlerin on kıraat olduğuna dair âlimlerin görüşleri nakledilen eserde, on kıraatin kıraat rukunlerine uygunluğu tahkik ediliyor. Ardından Şaz kıraatle tilavet ve namazın caiz olmadığına dair görüşler belirtiliyor. Kitabın sonunda, şaz kıraatlerle tilavet ve namazın caiz olduğunu iddia ederek, yazdığı bu esere itiraz edenlere cevap mahiyetinde bir ek bölüm yer alıyor. Bkz. Yusuf Efendizâde, a.g.e., vr. 11a-21b.

⁵⁰⁴ Bkz. Süleymaniye Ktp., (Fatih nr. 68, 5328; İbrahim Efendi nr. 28; İzmir nr. 788; Laleli nr. 22).

⁵⁰⁵ Eserde Kalun'un cemi mimlerinde sılasının iskân'a takdim edilmesi, meddi munfasılın kasrının meddine takdim edilmesi gibi Teysir tariki ile Şatıbiyye tariki arasında ihtilafı olan meseleler sırasıyla ele alınmaktadır. Bkz. Abdullah b. Muhammed Yusuf Efendizâde, **Risâle fî Halli Müşkilâti's-Şâtübî**, (yazma), Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 1227, vr. 3a-25b.

⁵⁰⁶ Yusuf Efendizâde, a.g.e., vr. 2a-2b.

⁵⁰⁷ Bkz. Süleymaniye Ktp., (İbrahim Efendi nr. 66, Reşid Efendi nr. 1227, Hacı Selim Ağa nr. 4, 5.)

⁵⁰⁸ Eser, Başından Kisâi'nin hâ-i te'nis'lerde imalesi bölümünün sonuna kadar Salim b. Ğarmullah b. Muhammed ez-Zehrânî tarafından bir makale çerçevesinde tahkik edilmiştir. (Bkz. Mecelletü Câmi'ati Ümmi'l-Kurâ li Ülümi's-Şerî'ati ve Dirâsâti'l-İslâmiyye, Sayı 51, Muharrem 1432, s. 213-318.) Ayrıca Hadi Behçet Hüseyin Sabri tarafından master tezi olarak tahkik edilmiştir. (Câmi'atü'n-Necâhi'l-Vataniyye, Külliyyetü'd-Dirâseti'l-Ulyâ, Nablus, 2010.)

⁵⁰⁹ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 366.

ve Saçaklızâde tarafından da isbat edilemediği belirtilmekte, Ayrıca Saçaklızâde'nin görüşlerini savunanlara da cevap verilmektedir.⁵¹⁰

Eserin yazma nüshaları bulunmaktadır.⁵¹¹

v. Ecvibetü Mesâil fi Vucûhi'l-Kur'ân: Eser, Kur'ân-ı Kerimin bazı ayetlerindeki kırâat vecihleri hakkında Köprülüzâde Abdullah Paşa tarafından müellife yöneltilen soruları cevaplandırmak için yazılmıştır.⁵¹²

Eserde, Teysir ve Şatıbiyye tariki üzere bazı ayetlerdeki kırâat vecihleri sırasıyla ele alınmaktadır.⁵¹³ Sonunda da müellifin, kırâat, tefsir ve hadis ilimlerindeki icazet senedi açıklanmaktadır.⁵¹⁴

Yazma nüshaları bulunan eser,⁵¹⁵ üzerine bir çalışma yapılmıştır.⁵¹⁶

vi. Risâle fi Beyâni Merâtibi'l-Meddi fi'l-Kırâati'l-Eimmeti'l-Aşer: On kırâat imamının med mertebelerinin ele alındığı eser, 1139 yılı Şaban ayının sonlarında (Nisan 1727) tamamlanmıştır.⁵¹⁷ Eserde mukaddimeden sonra İmam Nafi'den başlanarak sırasıyla on imamın ravileriyle birlikte med (uzatma) mertebeleri kaydedilmiştir.⁵¹⁸

Çok sayıda yazma nüshası bulunan eserin⁵¹⁹ baskıları da vardır.⁵²⁰

Müellifin kırâat ilmiyle alakalı **Mehâricü'l-Hurûf ve Zehretü'l-Hayâti'd-Dünya**⁵²¹ adlı eserlerinin de olduğu kaynaklarda⁵²² geçmektedir.

⁵¹⁰ Abdullah b. Muhammed Yusuf Efendizâde, **Risâle fi Harfi'd-Dâdi's-Sahîha**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hamidiye blm., nr. 1261, vr. 71b-75b.

⁵¹¹ Süleymaniye ktp., (Fatih, nr. 68, 5328; İbrahim Efendi, nr. 32; Hamidiye, nr. 1261; İzmir, nr. 788.)

⁵¹² Yusuf Efendizâde, **Ecvibe**, vr. 28b.

⁵¹³ Yusuf Efendizâde, a.g.e., vr. 29a-37a.

⁵¹⁴ Yusuf Efendizâde, a.g.e., vr. 37b-38b.

⁵¹⁵ Bkz. Süleymaniye ktp., (Fatih, nr. 68, vr. 29-39; İzmir, nr. 812, vr. 2-9.) Ayrıca bkz. Fihrisü's-Şâmil, Kırâat, s. 15.

⁵¹⁶ Eser, Ömer Yusuf Abdülğani Hamdân tarafından bir makale çerçevesinde tahkik edilerek yayınlanmıştır. (**Mecelletü Ma'hedi'l-İmâmi's-Şatıbi li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye**, Sayı 6, Zilhicce 1429, s. 302-403)

⁵¹⁷ Abdullah b. Muhammed Yusuf Efendizâde, **Risâle fi Beyâni Merâtibi'l-Meddi fi'l-Kırâati'l-Eimmeti'l-Aşer**, (yazma), Süleymaniye ktb., İzmir blm., nr. 812, vr. 26a.

⁵¹⁸ Yusuf Efendizâde, a.g.e., vr. 19b-26a.

⁵¹⁹ Süleymaniye Ktp., İzmir blm., nr. 812, vr. 21-26 vs.

⁵²⁰ İlk olarak 1290/1873 yılında İstanbul'da Arif Efendi Matbaasında Zübdetü'l-İrfân adlı eserle birlikte, son olarak İbrahim Muhammed el-Cürmî tarafından tahkik edilerek 1420/2000 yılında Amman'da basılmıştır.

⁵²¹ Balıkesir İl Halk Kütüphanesinde (nr. 497, vr. 1b-19b) bu isimle kaydedilmiş nüshayı incelediğimizde bunun Yusuf Efendizâde'ye ait **Risâle fi Halli Müşkilâti's-Şatıbi** isimli eser olduğunu gördük. Anlaşılan o ki eserin mukaddime kısmında geçen zehretü'l-hayati'd-dünya ifadesi eserin ismi sanılmıştır.

⁵²² Bkz. Bursalı, a.g.e., C. I, s. 366.

16. AHMED ATTAR EFENDİ (Ö. 1167/1753-54)

(1) **Hayatı:** Edirnelidir. Kırâat ilmi uzmanlarından değerli bir zattı. Meşhur kurrâlardan Edirneli İbrahim Efendi talebesidir.⁵²³ 1167/1753-54 yılında hayattaydı.⁵²⁴

(2) **Eserleri:** Müellifin 1167/1753-54 yılında yazdığı **Vekâyi'ü'l-Kur'ân** adlı bir eseriyle yazım tarihi bilinmeyen **Mürşidü'l-Huffâz** ve **Kümmelü'l-Hâfizîn** adlı eserleri vardır.⁵²⁵ Eserlerin nüshalarına tarafımızca ulaşılammıştır.

17. MUHAMMED B. MUSTAFA NA'İMÎ (Ö. 1172/1758)

(1) **Hayatı:** Adı Ebu Tahir Muhammed b. Mustafa b. İbrahim b. Ahmed en-Na'îmî'dir. Kettânîzâde diye meşhurdu.⁵²⁶ Ali el-Mansûrî'nin talebesi olan Hacı Hüseyin Erzurumî'den kırâat ilmini öğrenerek icazet aldı.⁵²⁷ Üsküdar Selimiye Camii Mektebinde hocalık yapan⁵²⁸ Mehmet Na'îmî Efendi, Mısır tarîki'nin azimet yönünü tercih ederek, **Mütkın** isimli eserine binaen "Mütkın" mesleki diye anılan ekolün kurucusu oldu.⁵²⁹

Ölümüyle ilgili 1169/1755,⁵³⁰ 1172/1758⁵³¹ ve 1174/1760 gibi farklı tarihler zikredilen Kettânîzâde, Üsküdar-Selimiye Mektebi hazîresine defnedildi.⁵³²

(2) **Eserleri:** Müellifin iki eseri tespit edilmiştir.

i. Mütkünü'r-Rivâye fî Ulûmi'l-Kırâati li'd-Dirâye: On kırâat imamının okuyuş şekillerinin ele alındığı eser, 23 Recep 1161 (19 Temmuz 1748) tarihi Cuma günü İstanbul'da tamamlanmıştır.⁵³³

Mukaddime, ferşu'l-hurûf ve tekbir bölümlerinden oluşmakta olan⁵³⁴ eserin yazma nüshaları bulunmaktadır.⁵³⁵

⁵²³ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 240; Ayrıca bkz. Develioğlu, a.g.e., s. 31; Doğan, a.g.e., s. 50.

⁵²⁴ Aşağıda belirtildiği gibi eserlerinden birini bu tarihte kaleme almıştır.

⁵²⁵ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 240.

⁵²⁶ Muhammed b. Mustafa Na'îmî, **Mütkünü'r-Rivâye fî Ulûmi'l-Kırâati li'd-Dirâye**, (yazma), Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 21. vr. 168a.

⁵²⁷ Hasan Fehmi Üsküdarî, **İcazet**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 53, vr. 7b-8a.

⁵²⁸ Akakuş, **Reisü'l Kurralık**, s. 34.

⁵²⁹ Molla Efendi, **Umde**, s. 117; Akakuş, a.g.e., s. 34; **Kur'an Öğretimi**, s. 80, 81; Yüksel, a.g.e., s. 75; Akdemir, a.g.e., s. 31; Doğan, a.g.e., s. 191.

⁵³⁰ Yüksel, a.g.e., s. 75; Akdemir, a.g.e., s. 31.

⁵³¹ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 284.

⁵³² Akakuş, **Reisü'l Kurralık**, s. 34. Ayrıca bkz. Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 375.

⁵³³ Na'îmî, a.g.e., vr. 168a.

*ii. Tezhîbü't-Tilâve fî İlmi't-Tecvîdi ve'l-Kırâa:*⁵³⁶ Elli varaklık eserde tecvidin gerekliliği vurgulanmakta ve tecvit konuları ele alınmaktadır.⁵³⁷ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁵³⁸

18. İSMAİL B. MUSTAFA (Ö. 1172/1758)

(1) **Hayatı:** Galatalı'dır. Burada oturuyordu.⁵³⁹ Kırâat ilmini Hocapaşa İmamı Hasan Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Dülgerzâde İmamı Mahmud Efendi kırâat okudu.⁵⁴⁰ Yazdığı eserden 1172/1758 yılında hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eseri:** Müellifin bir eseri tespit edildi.⁵⁴¹

Risâle fî Mes'eleli Âlâne: Dört varaklık bu eserde müellif, Âlâne kelimesinde kırâat imamlarının kaç vecihle okuduğunu açıklamaktadır. Çeşitli kurrâlardan ve

⁵³⁴ Mukaddime bölümünde kitabın bölümleri açıklandıktan sonra Kur'ân ve kırâat'ın tarifleri yapılmakta ardından kırâat ilminin tarifi, mebadisi, mevzusu, faidesi ve gayesi açıklanmaktadır. Daha sonra da imamlar ve ravileri tanıtılmaktadır. Ferşul huruf bölümünde her surenin başında surenin mekki-medeni oluşu, ayet sayısı, ayet başları ve fasılları, kelimelerinin ve harflerinin sayıları hakkında bilgi verilmektedir. Ardından suredeki kırâat vecihleri ele alınmaktadır. Her surenin sonunda ise mersûmât başlığı altında yazılıştaki farklılık gösteren okuyuşlar belirtilmektedir. Eser tek bir bölümüyle ve hatim duasıyla bitirilmektedir. Bkz. Na'îmî, a.g.e., vr. 1b-168a.

⁵³⁵ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, (Bağdatlı Vehbi, nr. 21; İbrahim Efendi, nr. 44; Kasidecizâde, nr. 11) Milli Kütüphane (nr. 4486). Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kırâat**, s. 180.

⁵³⁶ Eserin başında "Haza Tecvîdü Tezhîbi't-Tilâve li'n-Ne'îmî" ifadesinden eserin Na'îmî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu Kettânîzâde Muhammed Na'îmî midir buna dair eserde bir açıklama görülmemektedir. Nüshanın kütüphane kaydında yazar ismi sadece Nâimî olarak verilmiştir. İsam sitesindeki taramalarda ise yazar ismi Muhammed b. Mustafa Naimi olarak gösterilmektedir. Osmanlı kırâatçıları arasında Na'îmî lakaplı tarafımızca tespit edilen bir kişi daha bulunmaktadır: Ahmed b. Şeyh Muhyiddin Na'îmî. Dolayısıyla eserin yazarının Kettânîzâde olduğu tarafımızca kesinlik kazanmış bir bilgi değildir.

⁵³⁷ Eser, mukaddime ve maksat kısımlarından oluşmaktadır. Mukaddime bölümünde tecvidin gerekliliği vurgulanmakta ve eserin ismiyle yazılış sebebi açıklanmaktadır. Maksat bölümünde ise Kur'ân okumanın fazileti, hafızlara gerekli olan şeyler, Kur'an'ı öğrenme yolu, Kur'an'ı okuma üslubu, harflerin mahreç ve sıfatları, tenvin-sakin nun, med, vakf, addi ayât, maktu-mevsul, Hafs rivayeti gibi konular ele alınmakta, hatim duasıyla bitirilmektedir. Bkz. (Muhammed b. Mustafa Na'îmî), **Tezhîbü't-Tilâve fî İlmi't-Tecvîdi ve'l-Kırâa**, (yazma), Milli ktp., Milli ktp., Yazmalar blm., nr. 3405, vr. 48b-98a.

⁵³⁸ Bkz. Milli ktp., Milli ktp., Yazmalar blm., nr. 3405, vr. 48b-98a.

⁵³⁹ Yusufendizâde Abdullah, **Reddü'l-Kırâati bi's-Şevâz**, (yazma), Süleymaniye ktb., Laleli blm., nr. 22, vr. 118a.

⁵⁴⁰ Sürûrî, a.g.e., vr. 5b; Kastamonî, a.g.e., vr. 6a-b; Hamdi İslambulî, a.g.e., vr. 5a-b; Kazmaz, a.g.e., s. 351.

⁵⁴¹ Tespit ettiğimiz risalenin kütüphane kaydında veya üzerinde İsmail Efendi'ye ait olduğuna dair bir not bulunmamaktadır. Fakat risalede yazar, kendisinin Hocapaşa İmamı Hasan Efendi'nin talebesi olduğunu ifade etmektedir. Hasan Efendi'nin talebeleri arasında İsmail Efendi adında birinin bulunması, risalenin öncesinde ve sonrasında bulunan Yusufendizâde'ye ait eserlerin istinsahını yapan kişinin de İsmail b. Mustafa Galatavî olması, ve bu risayi kaleme alan kişiyle istinsahı yapanın aynı kişi olduğu kanaati bizi böyle bir sonuca götürmektedir.

eserlerinden alıntı yapan müellifin, özellikle “Hocam Hocapaşa Camii imamı ve Valide Sultan Camii hatibi Hasan b. Muhammed Kastamonî’den bu şekilde okudum” diyerek vurguladığı görülmektedir.⁵⁴² Eserin ardından aynı konuda yazılmış biri iki, diğeri bir varaklık iki risale daha bulunmaktadır. Bu risalelerin her biri, bir öncesinin özeti mahiyetindedir. Hepsinin sonunda da 1172/1758 tarihi görülmektedir.

19. HAMİD b. ABDÜLFETTAH el-PALUVÎ (Ö. 1173/1759)

(1) **Hayatı:** Adı Hamid b. El-Hâc Abdülfettâh’tır. Diyarbakır’ın Palu ilçesindendir.⁵⁴³ Kırâat ilmini Tokat Hatuniyye Medresesi Dâru’l-Kurrâsında şeyhu’l-kurrâ ve aynı zamanda müftü olan Muhammed Emin Tokadî’den öğrendi.⁵⁴⁴ Muhammed Emin Efendi ise Yusuf Efendizâde’den kırâat öğrenmişti. Bu da müellifin “İtilaf” meslekinden olduğunu göstermektedir.⁵⁴⁵ Müellifin doğumu, vefatı ve hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Eserini 1173/1759 yılında tamamlamasına binaen o devirde yaşadığı ve bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.⁵⁴⁶

(2) **Eserleri:** Müellifin tespit edilen eserleri şunlardır:

i. Zübdetü’l-İrfân fî Vucûhi’l-Kur’ân: Eser,⁵⁴⁷ bazı talebelerin ve arkadaşların isteği üzerine Rebiülevvel 1173 (Kasım 1759) tarihinde Tokat Hatuniye Medresesinde yazılmıştır.⁵⁴⁸ Eserde Hafs rivayeti esas alınarak, ihtilaflı olan lafızlar on kırâat üzere beyan edilmiştir.⁵⁴⁹ Eserde müellif, mukaddime bölümünden sonra ayrı bir usul bölümü açmayarak istiazeyle konuya giriş yapmış fakat yeri geldikçe usul konularını da ele almıştır.⁵⁵⁰

⁵⁴² Galatavî, a.g.e., vr. 97b-101a.

⁵⁴³ Molla Efendi, **Umde**, s. 118; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 172; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 29; Kehhâle, a.g.e., C. I, s. 521; Doğan, a.g.e., s. 199.

⁵⁴⁴ Molla Efendi, a.g.e., s. 118.

⁵⁴⁵ Akdemir, a.g.e., s. 44.

⁵⁴⁶ Akdemir, a.g.e., s. 41-44; Hayatı için ayrıca bkz. Süleyman Yapıcı, **Palu: Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı**, Ankara, Anıl Matbaa ve Ciltevi, 2004, s. 253; Enver Demirpolat, “Artukoğullarından Cumhuriyet’e Kadar Harputlu Müellifler”, **Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu**, Ed. Enver Çeker, Elazığ, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2013, C. II, s. 674-675.

⁵⁴⁷ Bağdatlı, **İzâh**, C. I, s. 611; Doğan, a.g.e., s. 281-282.

⁵⁴⁸ Hamid b. Abdülfettah Paluvî, **Zübdetü’l-İrfân fî Vucûhi’l-Kur’ân**, (yazma), Süleymaniye ktb., Dâru’l-Mesnevî blm., nr. 15, vr. 52b.

⁵⁴⁹ Paluvî, a.g.e., vr. 1b-2a.

⁵⁵⁰ Paluvî, a.g.e., vr. 3a-52b.

Eser yazıldığı dönemde olduğu gibi günümüzde de büyük ilgi gören kitaplardan biridir.⁵⁵¹

Farklı kütüphanelerde birçok yazma nüshası⁵⁵² bulunan eser, birkaç kere basılmıştır.⁵⁵³ Eser üzerine bazı çalışmalar yapılmıştır.⁵⁵⁴

ii. Tuhfetü'l-Cevâb bi'l-Makâleti's-Savâb: Eser, sorulan bir soru üzerine yedi kırâati ona tamamlayan üç kırâatin, yedi kırâat gibi mütevatir olduğunu açıklamak üzere kaleme alınmıştır.⁵⁵⁵ Eserin yazma nüshaları vardır.⁵⁵⁶

Müellifin ayrıca **Muhtasar fi'l-Kırâati's-Sitte** isimli bir eseri olduğu belirtilmektedir.⁵⁵⁷

20. EMİN MEHMED EFENDİ (SEYYİD-HACI) (Ö. 1174/1760)

(1) Hayatı: Konyalıdır. Şeyhu'l-kurrâ idi. Güzel sesi dolayısıyla 1165/1752 yılında sultanın ikinci imamı ve 1168/1754 yılında ise birinci imamı oldu. 1169/1755 yılında azledilerek Konya Mollası oldu. 1171/1757 yılında ikinci kere sultan imamı

⁵⁵¹ Çetin, a.g.e., s. 271; Karaçam, **Kur'an-ı Kerimin Nüzülü**, s. 250, 275.

⁵⁵² Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 375; **Fihrisü's-Şâmil: Kiraat**, s. 113-114.

⁵⁵³ 1270, 1282, 1290, 1306 ve 1312 yıllarında İstanbul'da basılmıştır. (Akdemir, a.g.e., s. 43.)

⁵⁵⁴ Eser üzerine Muhammed Emin Efendi tarafından **Umdetü'l-Hallân** adlı bir şerh yazılmıştır. Ayrıca Ömer Lütfi Efendi tarafından **Kiraati Aşere ve Takrib Kılavuzu** (Süleymaniye ktb., Yazma bağışlar blm., nr. 16) adıyla beş ciltlik bir terceme, Varnalı Hamdi Efendi tarafından Bakara suresinin sonuna kadar yapılan bir terceme ve Ömer Diyâüddin Efendi tarafından **Et-Teshîlâtü'l-Atıra fi'l-Kırââtü'l-Aşera** (Süleymaniye ktb., Tırnovalı blm., nr. 18) adıyla Osmanlıca bir çalışma yapılmıştır. (Akdemir, a.g.e., s. 53-54).

Son olarak Mustafa Atilla Akdemir tarafından "Hamid b. Abdülfettâh el-Paluvî Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve "Zübdetü'l-İrfân" Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki" adıyla (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 1999) bir doktora çalışması yapılmıştır.

⁵⁵⁵ Eserde kırâatlerin sahihliğinde aranan şartlar zikredilerek bu şartlara uygun her kırâatin sahih olduğu belirtilmekte, ardından yedi harfle ilgili açıklamalar yapılmakta ve yedi harfle yedi kırâatin ilişkisi ele alınmakta, yedi kırâat dışında kalan kırâatlerin şaz olup olmadığı konusu incelenmekte ve son olarak tenbih başlığı altında Kur'an taliminde ehil bir ağızdan öğrenmenin önemi vurgulanmaktadır. Bkz. Hamid b. Abdülfettah Paluvî, **Tuhfetü'l-Cevâb bi'l-Makâleti's-Savâb**, (yazma), İHKK, nr. 92, vr. 107b-128a.

⁵⁵⁶ İHKK (nr. 92, vr. 107b-128a) ve Tire, Necip Paşa Kütüphanesinde (Diğer Vakıflar blm., nr. 52) nüshaları vardır. (Bkz. Akdemir, a.g.e., s. 45.) Eserin Kastamonu İl Halk kütüphanesinde de (Kastamonu blm., nr. 1841, vr. 97a-98b) bir nüshası bulunmakta olup kütüphane kaydında hatalı olarak İbnü'l-Cezerî'ye atfedilmektedir.

⁵⁵⁷ Bkz. Akdemir, a.g.e., s. 45. Akdemir bu iddiayı **Tuhfetü'l-Cevâb** isimli esere dayandırmaktadır. Eserde bu ifadeler Paluvî'nin Caberî'den alıntı yaptığı yerde geçmektedir. Dolayısıyla eser Caberî'ye ait olmalıdır.

olup 1172/1759'de tekrar azledildi. Muharrem 1174 (Ağustos 1760) tarihinde⁵⁵⁸ vefat edip Üsküdar'da defnedildi.⁵⁵⁹

(2) **Eseri:** Merhumun kırâat alanında bir eseri tarafımızca tespit edilmiştir.

Tabakâtü'l-Kurrâ fi'l-Kırâati's-Seb'a: 12 Rebiülâhir 1161 (11 Nisan 1748) tarihinde tamamlanan⁵⁶⁰ iki varaklık bu kısa eserde müellif, yedi kırâat imamını kısaca tanıtmaktadır. Eser Veziriazam İbrahim Paşa'ya ithaf edilmiştir.⁵⁶¹ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁵⁶²

21. HAŞİM B. MUHAMMED MAĞRİBÎ (Ö. 1179/1765-66)

(1) **Hayatı:** Mağrib'de (Fas) dünyaya geldi. İlk eğitimini memleketinde yaptı. 1145/1732-33 senesinde Dimaşk'a gelerek çeşitli hocalardan kırâat tahsil etti. Bu hocaları içinde Mustafa b. Ahmed Halîcî'den ve Ali Mansûrî'nin talebesi Hasan Mısırî'den (ö. 1151)⁵⁶³ icazet aldı. Ardından İstanbul'a gelerek Mustafa b. Abdurrahman İzmirî'den Tayyibe tarikince bir hatim yapıp 29 Muharrem 1148 (21 Haziran 1735) tarihinde Beyazıt Camiinde icazet aldı.⁵⁶⁴ Daha sonra Çelebi İmam Mehmed Efendi'den ikinci cüzün yarısına kadar ve İzmirî'den Meryem suresine kadar şaz kırâatleri okudu.⁵⁶⁵ Ayrıca bir miktar Şeyh Bakarî ve Yusuf Efendizâde'den de kırâat tahsil etti.⁵⁶⁶ Ardından İzmir'e yerleştiği anlaşılan Mağribî'nin,⁵⁶⁷ 1179/1765-66 yılında hayatta olduğu belirtilmektedir.⁵⁶⁸ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir. Merhum, kırâat alanında Yemişçizâde Ahmed

⁵⁵⁸ Revnakoğlu mezar taşında 1170/1756 yılının yazılı olduğunu eserinde nakletmektedir. Bkz. Revnakoğlu, a.g.e., vr. 25.

⁵⁵⁹ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 473.

⁵⁶⁰ Mehmed Emin Konevî, **Tabakâtü'l-Kurrâ fi'l-Kırâati's-Seb'a**, (yazma), Süleymaniye ktp., Hüdai Efendi blm., nr. 1847, vr. 56b.

⁵⁶¹ Konevî, a.g.e., vr. 54b-56b.

⁵⁶² Bkz. Süleymaniye ktp., Hüdai Efendi blm., nr. 1847, vr. 54b-56b.

⁵⁶³ Hayatı için bkz. Fındıklılı, a.g.e., s. 141.

⁵⁶⁴ Haşim b. Muhammed Mağribî, **Temrînu't-Talebeti'l-Berarati'l-Hayriyye fi Vucûhi Kırâati'l-Eimmeti'l-Aşera**, (yazma), Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 10, vr. 88a.

⁵⁶⁵ Haşim b. Muhammed Mağribî, **Şerhu İfâdeti'l-Mukni'a**, (yazma), Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 10, vr. 173b-174a.

⁵⁶⁶ Mağribî, Temrîn, vr. 88a.

⁵⁶⁷ Bir kırâat icazetinde rastladığımız "Haşim b. Muhammed Mağribî mevliden ve İzmirî mevtinen" ifadesi de bunu doğrulamaktadır. Bkz. Mümin Köksoy, **Karamanoğulları Ermenek ve Bir Bölge Medresesi: Sarıvadi Fevziye Medresesi**, Ankara, Kılıçaslan Matbaası, 2007, s. 254, 259.

⁵⁶⁸ Bermavî, a.g.e., C. IV, s. 675. Ayrıca bkz. İbrahim b. Sa'îd b. Hamed ed-Devserî, **el-İmâmü'l-Mütevellî ve Cühûdühü fi İlmi'l-Kırâât**, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 1420/1999, s. 145-146; Murad Sadıkov, "Hâşim b. Muhammed el-Mağribî'nin (ö. 1179 h.) Hısnü'l-Kârî fi İhtilâfî'l-Mekârîf Adlı Eserinin Edisyon Kritiği", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2012, s. 14-17.

İzmirî,⁵⁶⁹ Hasan Ürgübî⁵⁷⁰ ve Mustafa Hasan b. Kerim⁵⁷¹ gibi çok sayıda talebe yetiştirdi.

(2) **Eserleri:** Müellifin kırâat alanında üç eseri tespit edilmiştir.⁵⁷²

i. Temrînu't-Talebeti'l-Berarati'l-Hayriyye fî Vucûhi Kırâati'l-Eimmeti'l-Aşere:⁵⁷³ Bazı kayıtlarda eserin ismi “Tenvîru't-Talebeti'l-Berarati'l-Hıyara fî Vucûhi Kırâati'l-Eimmeti'l-Aşere”,⁵⁷⁴ “Beraratü'l-Hayriyye fî Vucûhi Kırâati'l-Eimmeti'l-Aşere”,⁵⁷⁵ “Kitab el-Takrib”,⁵⁷⁶ “Kitab fî Vucûhi Kırâati'l-Aşere”,⁵⁷⁷ Şerhu'l-İzmirî,⁵⁷⁸ Kırââtü's-Seb⁵⁷⁹ ve “Tahrîru Tayyibeti'n-Neşr”⁵⁸⁰ şeklinde geçmekte ve bu yüzden bunların müellifin farklı eserleri olduğu sanılmaktadır. Eser, Tayyibe tariki üzere kırâat vecihlerini talebelerin kolayca anlayabileceği bir şekilde açıklamak için kaleme alınmıştır.⁵⁸¹ Yazma nüshaları bulunan⁵⁸² eserle ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır.⁵⁸³

⁵⁶⁹ Yemişçizâde, Haşim b. Muhammed'den kırâat okuyup âli senetle icazet almıştır. Ayrıca hocasını öven yirmi bir beyitlik bir şiir kaleme almıştır. Bkz. Ahmed İzmirî Yemişçizâde, **Hidâyetü'l-Kurrâ**, Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 28, vr. 65b-66a.

⁵⁷⁰ Bkz. Köksoy, a.g.e., s. 254, 259.

⁵⁷¹ Bermavî, a.g.e., C. IV, s. 675.

⁵⁷² Brockelmann hatalı olarak Yemişçizâde Ahmed Efendi'ye ait olan **Hidâyetü'l-Kurrâ** isimli eseri Mağribî'ye atfetmektedir. Ayrıca **İfâdetü'l-Mukni'a** adlı eserin şerhini değil de kendisini Mağribî'ye isnat etmektedir. (Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VIII, s. 230) Sadıkov, Mağribî'ye ait yedi artı iki eser saymaktadır. (Bkz. Sadıkov, a.g.e., s. 17-19) Aslında bunlar aynı eserin farklı şekilde isimlendirilmesinden ibarettir. Yeri geldiğinde işaret edilecektir.

⁵⁷³ Eserin ismi bizzat müellif tarafından kitabının giriş kısmında bu şekilde yazılmıştır. Ayrıca Hısnü'l-Kârî isimli eserinin başında da bu eserden bahisle ismi yukardaki şekilde kaydedilmiştir. Yine bir kırâat icazetinde Mağribî'den bahsedilirken “Musannifu Temrînu't-Talebe” ifadesi kullanılmıştır. Bu da eserin isminin yukarda kaydettiğimiz şekilde olduğu ve bu şekilde meşhur olduğunu göstermektedir.

⁵⁷⁴ Bkz. Manisa İl Halk ktp., nr. 4546, vr. 1b-191a.

⁵⁷⁵ Bkz. Süleymaniye ktp., Erzincan blm., nr. 72, vr. 46a-126a.

⁵⁷⁶ Bkz. Konya Karatay Yusufâğa ktp., nr. 9193, vr. 1b-56a.

⁵⁷⁷ Bkz. Süleymaniye ktp., Reşid Efendi blm., nr. 10, vr. 87b-156b.

⁵⁷⁸ Bkz. MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 34, vr. 150b-200b.

⁵⁷⁹ Bkz. Kastamonu İl Halk ktp., nr. 1118, vr. 49b-72a.

⁵⁸⁰ Bkz. Mektebetü Melik Abdullah b. Abdülaziz el-Camiyye, nr. 497. Bu isimle eser üzerine dört çalışma yapılmıştır.

⁵⁸¹ Müellif, eserinin üç kısımdan oluştuğunu söylemektedir. Birincisi hocası İzmirî'nin **Bedayîü'l-Burhân** isimli eserinden aktardıklarıdır. İkincisi hocası İzmirî'ye sorduğu sorular ve aldığı cevaplardan oluşmaktadır. Üçüncüsü ise diğer hocalarından yaptığı nakillerdir. Dördüncü olarak ta kırmızı yazıyla kendi görüşlerini aktarmaktadır. (Bkz. Mağribî, Temrîn, vr. 87b-88a.) Eser mukaddime, maksat ve ek bölümlerinden oluşmaktadır. Mukaddime bölümünde eser tanıtılmakta ve müellifin hoca senetleri açıklanmaktadır. Maksat bölümü ferşu'l-hurûf ve tekbir kısımlarından oluşmaktadır. Eserin sonuna bazı eklemeler yapılmıştır. (Bkz. Mağribî, a.g.e., vr. 87b-159a)

⁵⁸² Yukarda eserin isimlerinden bahsedilirken bu nüshalarla alakalı bilgiler dipnotta verilmiştir. Ayrıca bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VIII, s. 230; Çorum Hasan Paşa İl Halk ktp., nr. 191, vr. 70b-147b.

⁵⁸³ Eser dört kişi tarafından tahkik edilmiştir: Tehânî binti Faysal b. Ali el-Bünyân tarafından baştan Bakara Suresinin sonuna kadar, Velâe binti Abdurrahman b. Muhammed el-Berâdi'i tarafından Ali

ii. Hısnü'l-Kârî fî'İhtilâfî'l-Mekârî: Eser Mustafa b. Abdurrahman İzmirî'nin kaleme aldığı **Tahrîru'l-Evcûhi fî Ba'dî'l-Âyât min Tarîki's-Şatibiyye** isimli eser üzerine yazılmış bir taliktir.⁵⁸⁴ Eserde İzmirî'nin ibareleri, başlangıcında “Kale”, sonunda ise “İnteha” ifadeleri kullanılarak aktarılmakta ve yeri geldiğinde Mağribî tarafından açıklamalar yapılmaktadır.⁵⁸⁵ Eser 9 Şevval 1152 (9 Ocak 1740) tarihinde tamamlanmıştır.⁵⁸⁶ Yazma nüshaları bulunan⁵⁸⁷ eser üzerine bir çalışma yapılmıştır.⁵⁸⁸ Eser bazı kaynaklarda ve kütüphane kayıtlarında⁵⁸⁹ İzmirî'ye ait gösterilmektedir. Eserin giriş kısmı dikkatli okunursa bunun da hatalı olduğu açıkça görülecektir.

iii. Şerhu İfâdeti'l-Mukni'a:⁵⁹⁰ Eser, kütüphane kayıtlarında “İfâdetü'l-Muknâ”,⁵⁹¹ “Kitab fî Resmi Hattî'l-Mushafî'l-Osmânî”,⁵⁹² “Kıraat el-Muhtelifât beyne Eimmeti'l-Erbaat”⁵⁹³ ve Kitâbu's-Şevâz”⁵⁹⁴ olarak ta geçmektedir. Eser,

İmran suresinden Tevbe suresinin sonuna kadar, Ervâ Seyyid Ahmed Halil es-Seyyid tarafından Yunus suresinden Saffat suresinin sonuna kadar ve İn'âm binti Ğalib İbrahim el-Ehdel tarafından Sad suresinden kitabın sonuna kadar tahkik edilmiştir. (Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ, Külliyyetü'd-Da'veti ve Usûli'd-Dîn, Kısmü'l-Kırâât, Mekke, 1431.)

⁵⁸⁴ Sadıkov tarafından **Hısnü'l-Kârî** üzerine yapılan çalışmada bu durum fark edilmemiş, eserin müstakil bir çalışma olduğu zannedilmiştir. İzmirî'nin eserlerini incelediğimiz bölümde bu mesele açıklanmıştır.

⁵⁸⁵ Bkz. Mağribî, **Hısn**, vr. 52b-65b.

⁵⁸⁶ Eserin İzmirî'nin eseri üzerine yapılmış bir çalışma olduğunun fark edilememesinden dolayı yazım tarihi de 17 Şaban 1143 (Bkz. Sadıkov, a.g.e., s. 36.) olarak gösterilmektedir. Bu, İzmirî'nin eserini yazış tarihidir. Yazma eserler dikkatle incelenirse eserin talikinin 9 Şevvalde tamamlandığı ifade edilmektedir. Yalnız bazı nüshalarda sene belirtilmemektedir. Bizim incelediğimiz nüshada ise 1152 tarihi en sona eklenmiştir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, Mağribî, Hısnü'l-Kârî isimli eserini Temrînü't-Talebe isimli eserinden sonra kaleme almıştır. Çünkü Hısnü'l-Kârî'nin başında bu eserinden bahsetmektedir. Temrînü't-Talebe ise Mağribî'nin İzmirî'den icazet aldığı 1148 yılı civarında yazılmıştır. Çünkü eserin başında okuduğu hocalardan bahsederken 1148 yılında İzmirî'den icazet aldığını açıkça ifade etmektedir. Dolayısıyla Hısnü'l-Kârî'nin 1143 senesinde yazılmış olması mümkün değildir.

⁵⁸⁷ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VIII, s. 230; Sadıkov a.g.e., s. 37-39.

⁵⁸⁸ Murad Sadıkov tarafından “Hâşim b. Muhammed el-Mağribî'nin (ö. 1179 h.) Hısnü'l-Kârî fî İhtilâfî'l-Mekârî Adlı Eserinin Edisyon Kritiği” isimli bir master çalışması yapılmıştır. (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2012)

⁵⁸⁹ Bkz. Süleymaniye ktb, Erzincan blm., nr. 8, vr. 105-123; İzmir blm., nr. 812, vr. 52b-65b.

⁵⁹⁰ Bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kıraat**, s. 22.

⁵⁹¹ Eserin kendisiyle şerhinin karıştırılması sebebiyle kayıtlara bazen böyle hatalı olarak geçmiştir. Bkz. Çorum Hasan Paşa İl Halk ktp., nr. 191, vr. 148b-199a.

⁵⁹² Bkz. Süleymaniye ktp., Reşid Efendi blm., nr. 10, vr. 173b-225a. Bu isimlendirme tamamen hatalıdır.

⁵⁹³ Bkz. Konya Karatay Yusufağa Kütüphanesi, nr. 7175, vr. 137b-152a.

⁵⁹⁴ Bkz. MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 34, vr. 219b-250b.

Köprülüzâde Abdullah Paşa'nın şaz kırâatler hakkında yazdığı **İfâdetü'l-Mukni'a** adlı telifi üzerine yapılan bir çalışmadır.⁵⁹⁵ Eserin yazma nüshaları vardır.⁵⁹⁶

22. İSMAİL NAZÎF B. HÜSEYİN İMAMZÂDE (Ö. 1180/1766-67)

(1) **Hayatı:** Adı İsmail b. Hüseyin b. Abdurrahman'dır. Lakabı İmamzâde, künyesi Nazîf'dir. Hafız olup Şehzade Camiinde görev yapıyordu.⁵⁹⁷ 1180/1766-67 yılında hayattaydı.⁵⁹⁸

(2) **Eseri:** Müellifin tecvid alanında bir eseri tarafımızca tespit edilmiştir.

Vudûhü'l-Merâm: 1180/1766-67 tarihinde yazımı tamamlanan eser, İbnü'l-Cezerî'nin Mukaddime adlı eserinin iğrabını açıklamak üzere yazılmıştır. Eserde İbnü'l-Cezerî'nin beyitleri kelime kelime ele alınarak irapları açıklanmaktadır.⁵⁹⁹

Eserin yazma nüshaları vardır.⁶⁰⁰

23. AHMED İZMİRÎ (YEMİŞÇİZÂDE) (Ö. 1185/1771-72)

(1) **Hayatı:** Adı Ahmed olan müellif, Yemişçizâde diye meşhur olup İzmir'lidir. Mustafa b. Abdurrahman İzmirî'nin talebelerinden Haşim b. Muhammed Mağribî'den⁶⁰¹ ve Muhammed b. Osman İzmirî'den kırâat okuyup icazet aldı.⁶⁰² Vefat tarihi belli olmayan müellifin **Hidâyetü'l-Kurrâ** adlı eserini yazış tarihi olan 1185/1771-72 yılından sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır.

(2) **Eserleri:** Müellifin kırâat alanında eserleri vardır.

⁵⁹⁵ Müellif eserde Köprülüzâde'nin ibaresinin başlangıcını kırmızı kaf harfiyle, sonunu da kırmızı he harfiyle göstermektedir. Kendisi de uygun gördüğü yerlerde he harfinden sonra açıklamalar yapmakta, ardından kaf harfiyle tekrar Köprülüzâde'nin ibareleri başlamaktadır. Ayrıca müellif, Köprülüzâde'nin kitabının sonunda toplu olarak zikrettiği resmi hatta muhalif okuyuşları, kolaylık olsun için yerlerinde zikretmektedir. (Bkz. Haşim b. Muhammed Mağribî, **Şerhu İfâdeti'l-Mukni'a**, (yazma), Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 10, vr. 173b- 225a.

⁵⁹⁶ Eserin isimleri açıklanırken bu nüshalar dipnotta verilmiştir. Diğer nüshaları için bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kıraat**, s. 120.

⁵⁹⁷ İsmail Nazif b. Hüseyin İmamzâde, **Vudûhü'l-Merâm**, (yazma), Süleymaniye ktb., Esad Efendi blm., nr. 3111, vr. 1b, 59b.

⁵⁹⁸ Aşağıda belirtildiği gibi eserini bu tarihte yazmıştır.

⁵⁹⁹ İsmail Nazif İmamzade, a.g.e., vr. 1b-59b.

⁶⁰⁰ Bkz. Kayseri Raşid Efendi Ktp., (nr. 26169), Süleymaniye Ktp., (Kılıç Ali Paşa nr. 25).

⁶⁰¹ Ahmed İzmirî Yemişçizâde, **Hidâyetü'l-Kurrâ**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 28, vr. 65b.

⁶⁰² Ahmed İzmirî Yemişçizâde, **Risâle fi Kırâati Hafs**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 28, vr. 66b.

i. Hidâyetü'l-Kurrâ: Ezrak'ın bazı ayetlerdeki okuyuş şekillerini Şatıbiyye Tariki üzere ele alan üç yüz bir beyitlik manzum bir eser olup 1185/1771-72 yılında yazımı tamamlanmıştır.⁶⁰³

Eser; mukaddime, maksat ve bazı ek bölümlerden oluşmaktadır.⁶⁰⁴

Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (İbrahim Efendi, nr. 28, vr. 57b-65a) vardır. Kütüphane kaydında eser hatalı olarak Ahmed b. Ömer b. Eyyüb el-İzmirî adında farklı bir müellife nispet edilmiştir.

ii. Risale fî Kırâati Hafs: Müellif, “beldemizde okunan Mushaflar Hafs rivayetinin iki tarikinden hangisi üzere yazılmıştır?” şeklinde kendisine yöneltilen bir soru üzerine bu eseri kaleme almıştır.⁶⁰⁵

Eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (İbrahim Efendi, nr. 28, vr. 66b-68a) vardır. Bu eser de kütüphane kaydında hatalı olarak Ahmed b. Ömer'e nispet edilmiştir. Eserin ismi de Risâle fî Cevâbi Suâl olarak kaydedilmiştir.

24. EBUBEKİR B. MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1187/1773)

(1) Hayatı: Muhammed b. Hacı Bekir'in oğludur. Aslen Rumeli'li olup Bursa'ya yerleşti.⁶⁰⁶ Bursa'da reisü'l-kurrâ idi. 1187/1773 yılında vefat ederek⁶⁰⁷ Deveciler Mezarlığına defnedildi.⁶⁰⁸

(2) Eserleri: Müellifin **Kurretü'l-Ayn** adında kaynaklarda zikredilen⁶⁰⁹ bir eseri tarafımızca bulunamamıştır. Bunun dışında kırâate dair bir eseri vardır.

⁶⁰³ Yemişçizâde, **Hidâyetü'l-Kurrâ**, vr. 57b, 65a.

⁶⁰⁴ Mukaddime bölümünde müellif, eserini düşmanların her tarafı istila ettiği, veba hastalığının yayıldığı ve kıtlığın ortalığı kapladığı bir zamanda yazdığını belirtmektedir. Daha sonra iki sure arasındaki okuyuşları ele alarak konuya giren müellif her sureden bazı ayetlerde Ezrak'ın okuyuş şekillerini açıklamaktadır. (Yemişçizâde, a.g.e., vr. 57b- 65a.) Eserin sonunda müellif, Hamza'nın lam-ı tarif ve hemze-i münkerredeki okuyuş şekillerini altı beyitle izah etmekte ardından da hocası Haşim b. Muhammed Mağribî'yi öven 21 beyitlik bir şiir eklemektedir. (Yemişçizâde, a.g.e., vr. 65b-66a.)

⁶⁰⁵ Yemişçizâde, **Kırâati Hafs**, vr. 66b. Müellif eserinde bu soruyu cevaplandırarak önce Asım'ın ravileri ve ravilerinin tariklerini sayıyor. Sonra Kur'ân-ı Kerim'de Hafs'ın ihtilaflı olan okuyuşlarını ele alıyor. Eserin sonuna on dokuz beyitlik bir şiir ekleyen müellif, şiirinde hocasının Haşim b. Muhammed Mağribî olduğunu kendisinin çok ailesi ve borcu olduğunu belirtiyor. (Yemişçizâde, a.g.e., vr. 66b-68b.)

⁶⁰⁶ Kâmil Kepecioğlu, **Bursa Kütüğü**, Haz. Hüseyin Algül vd., Bursa, B.B.B. Yayınları, 2009, C. I, s. 191, C. II, s. 14.

⁶⁰⁷ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 429; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 241; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 443; Raif Kaplanoğlu, **Bursalı Şair, Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi**, Bursa, Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, 1998, s. 125-126.

⁶⁰⁸ Kepecioğlu, a.g.e., C. II, s. 14.

⁶⁰⁹ Bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 429; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 241.

Seyfû'l-Meslûl alâ men Yûnkîrû'l-Menkûl: Dâd, tâ ve râ harflerinin okunuşları hakkında bilgi veren eser,⁶¹⁰ 1133/1720-21 senesinde yazılmıştır.⁶¹¹

Mukaddime ve üç fasıldan oluşmakta olan⁶¹² eserin yazma nüshaları vardır.⁶¹³

25. MUSTAFA HÜSEYNÎ ERMENEKÎ (Ö. 1188/1774)

(1) **Hayatı:** Ermenek'te doğdu. Sonra Antalya'nın Teke ilçesine yerleşti.⁶¹⁴ Hasan Karamanî'den okudu.⁶¹⁵ III. Ahmed döneminde (1115-1149/1703-1736) yaşadığı anlaşılmaktadır.⁶¹⁶ M. b. Selim Efendi'yle dâd harfî hususunda münazara yaptıkları görülmektedir.⁶¹⁷ Dolayısıyla M. b. Selim Efendi'nin kendisine cevap olarak kaleme aldığı eserin yazılış tarihi olan 1188/1774 yılı civarında vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eserleri:** Müellifin tecvid sahasında tespit edilen eserleri şunlardır:

i. **Mefâdü'l-Feyyâz bi'r-Riyâdât:** Müellif, eserini harflerin mahreç ve sıfatlarını açıklamak için yazdığını ve Makdisî'nin bu husustaki eserine uygun olarak kaleme aldığını belirtmektedir.⁶¹⁸ Eserin yazma nüshaları bulunmaktadır.⁶¹⁹

ii. **Risâle fî Mehârici'l-Hurûf ve Sıfâtihâ:** III. Ahmed döneminde (1115-1149/1703-1736) yazıldığı anlaşılan eser, Ali Paşa'ya ithaf edilmiştir.⁶²⁰ Müellif bu

⁶¹⁰ Bkz. Bağdatlı, *Îzâh*, C. II, s. 36; *Hediye*, C. I, s. 241.

⁶¹¹ Ebubekir b. Muhammed Bursevî, *Seyfû'l-Meslûl alâ men Yûnkîrû'l-Menkûl*, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 204b.

⁶¹² Mukaddimedede kırâatin kabul şartlarıyla nefes, savt, harf, mahreç ve sıfat hakkında bilgi verilmektedir. Birinci fasılda dâd ve zâ harfî ele alınarak mahreç ve sıfatları açıklanmakta, çeşitli âlimlerin görüşleri nakledilerek doğru okuyuşun hangisi olduğu belirtilmektedir. İkinci fasılda tâ harfî, üçüncü fasılda da râ harfî ele alınmaktadır. (Ebubekir b. Muhammed, a.g.e., vr. 187b-204b.)

⁶¹³ Bkz. Süleymaniye ktp., (İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 187b-205), MÜİFK, (Üsküdarlı blm., nr. 55, vr. 152b-161a), Manisa İl Halk ktp., (Manisa blm., nr. 1215, vr. 47b-72b; Manisa Akhisar Zeynelzade blm., nr. 594, vr. 56b-73a; nr. 6543, vr. 112b-136a), Balıkesir İl Halk ktp., (nr. 369, vr. 61b-83b), Milli ktp., (Ankara Adnan Ötügen İl Halk bkm., nr. 2811, vr. 55b-66b). Ayrıca bkz. *Fihrisü's-Şâmil: Tecvîd*, C. II, s. 467.

⁶¹⁴ Mustafa Hüseyinî Ermenekî, *Mefâdü'l-Feyyâz bi'r-Riyâdât*, (yazma), Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 1b; Ayrıca bkz. Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 370.

⁶¹⁵ Muhammed b. Selim, *Risale fî Dâdi's-Sahîha*, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 102b.

⁶¹⁶ Bkz. Mustafa Hüseyinî Ermenekî, *Risâle fî Mehârici'l-Hurûf ve Sıfâtihâ*, (yazma), Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 52a.

⁶¹⁷ Muhammed b. Selim, a.g.e., vr. 102b.

⁶¹⁸ Ermenekî, *Mefâdü'l-Feyyâz*, vr. 3b. Müellif, dâd harfini dal harfî gibi okuduklarını iddia ettiği kişilere cevap olarak kaleme aldığı anlaşılan eserinde, özellikle kırâat âlimlerinin önem verdiği isnadı eleştirerek "ilim ricale değil rical ilme dayanır" iddiasını dile getirmektedir. (Ermenekî, a.g.e., vr. 4.) Dad harfinin za harfine benzerliğini delillendirmeye çalışan müellif, daha çok Makdisî'den arada da Birgivî ve diğer âlimlerden nakiller yapmaktadır. (Ermenekî, a.g.e., vr. 7a.)

⁶¹⁹ Bkz. Süleymaniye Ktp., (İbrahim Efendi nr. 32, vr. 1b-48b); Manisa İl Halk ktp., Manisa blm., nr. 1215, vr. 73b-89b. Manisa nüshası Süleymaniye nüshasına göre on varak kadar eksiktir. Ayrıca bkz. Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 371.

eserini **Mefâdü'l-Feyyâz** isimli eserinden sonra kaleme aldığını ifade etmektedir.⁶²¹ Eserde bir önceki eserde olduğu gibi dâd harfinin za ya benzerliğini savunan müellif, bu konudaki karışık görüşleri cevaplandırmaktadır.⁶²² Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁶²³

26. MUHAMMED B. SELİM (Ö. 1188/1774)

(1) **Hayatı:** Adı Muhammed b. Selim b. Veli Hasan b. Abdülhalim'dir.⁶²⁴ Hayatı hakkında bir bilgi bulunamamıştır. Ancak eserini yazış tarihi olan 1188/1774 yılından sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eseri:** Kırâat alanında yazılmış bir eseri tespit edilmiştir.

Risâle fi Dâdi's-Sahîha: Mustafa Ermenekî'nin dâd harfi hakkındaki görüşlerine cevap olarak yazılan eser, 9 Şevval 1188 (13 Aralık 1774) tarihi Salı günü tamamlanmıştır.⁶²⁵ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁶²⁶

27. KABASAKAL HALİL EFENDİ (Ö. 1190/1776)

(1) **Hayatı:** Adı Halil b. Hüseyin olup Kabasakal İmamı olarak bilinir. İstanbulludur. Kabasakal diye meşhur olan Sinan Ağa Camii'nin imam ve hatibi idi. Ressam Ömer ve İpçi Hüseyin Efendiler'den hat dersi aldı.⁶²⁷ Yusuf Efendizâde'nin dostlarındandı.⁶²⁸ Kırâatte uzmandı. Âlim ve abid bir şahsiyet olup yetmiş yaşındayken 1182/1768⁶²⁹ veya 1190/1776 yılında⁶³⁰ vefat etti.

(2) **Eseri:** Kırâate dair bir risalesi olduğu belirtilsede⁶³¹ tarafımızca nüshası bulunamamıştır.

⁶²⁰ Ermenekî, **Risâle fi Mehârici'l-Hurûf**, vr. 52a.

⁶²¹ Ermenekî, a.g.e., vr. 53b.

⁶²² Ermenekî, a.g.e., vr. 49b-68b.

⁶²³ Bkz. Süleymaniye Ktp., (İbrahim Efendi nr. 32, vr. 49b-68b); Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 3371.

⁶²⁴ Muhammed b. Selim, a.g.e., vr. 102b.

⁶²⁵ Muhammed b. Selim, a.g.e., vr. 104a. Eserin mukaddimesinde müellif, Mustafa Ermenekî denen bir adamla karşılaştığını ve onunla dâd harfi hususunda münazara yaptığını belirtmektedir. Daha sonra mezkûr şahsın bazı eserlerini de mütalaa ettiğini ve onlara cevap olarak bu eseri kaleme aldığını açıklamaktadır. Eserde, Ermenekî'nin görüşleri aktararak cevaplandırılmaktadır. (Muhammed b. Selim, a.g.e., vr. 102b-104a.)

⁶²⁶ Bkz. Süleymaniye Ktp., (İbrahim Efendi, nr. 32, vr. 102b-104a).

⁶²⁷ Müstakimzâde, a.g.e., s. 194; Ayrıca bkz. Şevket Rado, **Türk Hattatları**, İstanbul, Yayın Matbaacılık, t.y., s. 169-170.

⁶²⁸ Akifzâde, a.g.e., s. 350.

⁶²⁹ Müstakimzâde, a.g.e., s. 194.

⁶³⁰ Akifzâde, a.g.e., s. 350.

⁶³¹ Bkz. a.y.

28. AHMED EFENDİ KÜÇÜK HAFIZ (Ö. 1193/1779-80)

(1) **Hayatı:** Adı Ahmed b. Abdurrahman'dır. Küçük Hafız diye meşhur olmuştur. Manisalıdır. Manisa Muradiye Camiinde imamlık yapmaktaydı.⁶³² Vefat tarihi belli olmamakla birlikte eserlerinden birinin yazım tarihi olan 1193/1779-80 yılından⁶³³ sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır.

(2) **Eserleri:** Müellifin mantıkla alakalı **Şerhu'l-Hüseyniyye** adlı bir eseri vardır.⁶³⁴ Ayrıca kırâat alanında yazılmış eserlerinden tespit edebildiklerimiz şunlardır:

i. Risâle fî Hakki't-Tekbîr İnde Hatmi'l-Kur'ân: Üç varaklık bu küçük risalede müellif, tekbirin ne olduğunu ve nerelerde okunduğunu, hatim esnasında sure sonlarında tekbirlerle kaç okuyuş vechinin olduğunu açıklamaktadır.⁶³⁵

Eserin bir yazma nüshası vardır.⁶³⁶

ii. Tahrîru Kalîli Kâfiye ve Takrîru Celîli Vafiye fî Hakki "Hâ entüm": Müellif iki varaklık bu küçük eserinde "Hâ entüm Hâülâi" ayeti kerimesinin kırâat imamları tarafından kaç vecihle okunduğunu açıklamaktadır.⁶³⁷ Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁶³⁸

iii. Risâle fî Vakfî Hamza ve Hişam: Saçaklızâde'nin **Tehzib** adlı eserindeki bazı hataları düzeltmek için kaleme alınan eserin yazımı 1193/1779-80 senesinde tamamlanmıştır.⁶³⁹

Eserde İmam Hamza ve Hişam'ın hemzelerde vakf halinde kaç vecihle okuduğuna dair Saçaklızâde'nin yaptığı hatalara, meşhur kırâat eserlerine başvurularak dikkat çekilmektedir.⁶⁴⁰ Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁶⁴¹

⁶³² Ahmed b. Abdurrahman: Küçük Hafız, **Risâle fî Hakki't-Tekbîr inde Hatmi'l-Kur'ân**, (yazma), Süleymaniye ktb., Denizli blm., nr. 4, vr. 33a.

⁶³³ Ahmed b. Abdurrahman: Küçük Hafız, **Risâle fî Vakfî Hamza ve Hişam**, (yazma), Süleymaniye ktb., Denizli blm., nr. 4, vr. 39a.

⁶³⁴ Bkz. Süleymaniye ktb., Laleli blm., nr. 3713, vr. 58b-69b.

⁶³⁵ Küçük Hafız, **Risâle fî Hakki't-Tekbîr**, vr. 30b-33a.

⁶³⁶ Bkz. Süleymaniye Ktp., (Denizli, nr. 4, vr. 30b-33a).

⁶³⁷ Ahmed b. Abdurrahman: Küçük Hafız, **Tahrîru Kalîli Kâfiye ve Takrîru Celîli Vafiye fî Hakki "Hâ entüm"**, (yazma), Süleymaniye ktb., Denizli blm., nr. 4, vr. 33b-35b.

⁶³⁸ Bkz. Süleymaniye Ktp., (Denizli, nr. 4, vr. 33b-35b).

⁶³⁹ Küçük Hafız, **Risâle fî Vakfî Hamza ve Hişam**, vr. 39a.

⁶⁴⁰ Küçük Hafız, a.g.e., vr. 36a-39a.

⁶⁴¹ Bkz. Süleymaniye Ktp., (Denizli, nr. 4, vr. 36a-39a).

iv. Makâletün fî Hakki ‘Âdeni’l-Ûlâ: İki varaklık bu küçük eserde müellif ‘âdeni’l-ûlâ ayetindeki okuyuş vecihlerini Şatıbiyye ve Tayyibe tariki üzere açıklamaktadır.⁶⁴² Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁶⁴³

29. HACI MUHAMMED KURRA EFENDİ (Ö. 1195/1780-81)

(1) **Hayatı:** Aslen Kastamonulu olup Amasya’da yaşıyordu. Hâdimî’den okuyup icazet aldı. Sultan Murad hangâhında aşere-takrib ve şer’î ilimleri öğretirdi. Yalnız yaşamayı seven takva sahibi bir kişiydi.⁶⁴⁴ 1195/1780-81 senesinden sonra vefat etti.⁶⁴⁵

(2) **Eseri:** Müellifin kırâat alanında bir eseri tespit edilmiştir.

Risâletün fî “Yehıssımûn” Elletî fihâ el-İşrûn: 1195/1780-81 yılında Osmanlıca olarak kaleme alınan eserde Yasin suresinde geçen “yehıssımûn” kelimesindeki okuyuş vecihleri ele alınmaktadır.⁶⁴⁶

Eserin tarafımızca bir yazma nüshası tespit edilmiştir.⁶⁴⁷

30. MUHAMMED B. MAHMUD EFENDİ (Ö. 12/18. ASIR)

(1) **Hayatı:** Adı Muhammed b. Mahmud b. Hasan b. Süleyman’dır. İstanbul’da Ağa Kapısı yakınlarında Şemseddin Camii İmamıydı. Kırâat ilmini Şaban Efendi’den tahsil etti.⁶⁴⁸ 12/18. asır âlimlerindendir.⁶⁴⁹

(2) **Eseri:** Müellifin kırâat alanında bir eseri tespit edilmiştir.

⁶⁴² Ahmed b. Abdurrahman: Küçük Hafız, *Makâletün fî Hakki ‘Âdeni’l-Ûlâ*, (yazma), Süleymaniye ktb., Denizli blm., nr. 4, vr. 89b-91a.

⁶⁴³ Süleymaniye Ktp., (Denizli, nr. 4, vr. 89b-91a).

⁶⁴⁴ Akifzâde, a.g.e., s. 241-242.

⁶⁴⁵ Akifzâde 1190/1776 yılı sonunda vefat ettiğini belirtmiş olsa da aşağıda Hacı Kurrâ’nın kendi hatırıyla yazmış olduğu eserinde 1195/1780-81 tarihi kayıtlıdır. Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

⁶⁴⁶ Müellif, eserinde “yehıssımûn” kelimesindeki okuyuş vecihlerini sırasıyla kırâat-ı, seba, aşere ve Tayyibe tariki üzere belirtmekte, Ardından bu okuyuş vecihlerinin illetlerini (sebeplerini) açıklamakta ve kırâatle alakalı bazı faydalı bilgiler vererek eserini tamamlamaktadır. (Hacı Kurrâ Mehmed Efendi, *Risâletün fî “Yehıssımûn” Elletî fihâ el-İşrûn*, (yazma), Süleymaniye ktb., Tırnovalı blm., nr. 14, vr. 1b-18a.)

⁶⁴⁷ Müellif nüshası olduğu anlaşılan bu nüsha, Süleymaniye Kütüphanesinde (Tırnovalı, nr. 14) bulunmaktadır.

⁶⁴⁸ Hıfzî, *El-Mecma’*, vr. 2a-b.

⁶⁴⁹ Hocası Şaban Efendi 1097/1686 yılında vefat ettiğinden kendisinin bir sonraki asır içinde vefat ettiği söylenebilir.

Kitâbu't-Tezkiye: Şaz kırâatler hakkında yazılmış bir eserdir. Hıfzî Muhammed Arif Efendi, **El-Mecma'** adlı eserinde bu eseri de kaynak olarak kullanmıştır.⁶⁵⁰ Eserin nüshasına tarafımızca ulaşılammıştır.

31. VELİYYÜDDİN B. ALİ (Ö. 12/18. ASIR)

(1) **Hayatı:** Adı Veliyyüddin b. Ali'dir. Mahmud Paşa Hatibi diye meşhur olmuştur. Koyulhisar'lıdır.⁶⁵¹ Kırâat ilmini Dülgerzâde imamı Mahmud Efendi'den (ö. 1166/1753) tahsil etmiştir. En meşhur talebesi Şeyh Atâullah Efendi (ö. 1209/1794)'dir.⁶⁵² 12/18. asır âlimlerindendir.⁶⁵³

(2) **Eseri:** Müellifin dâd harfi hakkında bir eseri tespit edilmiştir.

Risale fi Dâdi's-Sahîha: İki varaklık bu küçük eserde müellif, dâd harfinin doğru okunuşunu açıklamaya çalışmaktadır.⁶⁵⁴ Eserin yazma nüshaları bulunmaktadır.⁶⁵⁵

F. HİCRÎ XIII. ASIR ÂLİMLERİ

1. ŞUMNULU HAFİZ HİLMİ EFENDİ (Ö. 1200/1785)

(1) **Hayatı:** Kırâat ilminde uzman olan Hafız Hilmi Efendi, uzun müddet Vardar Yenicesinde kırâat dersleri verdi. 1200/1785 küsür tarihinde Hicazda vefat etti.⁶⁵⁶

(2) **Eserleri:** Müellifin fıkha dair manzum **Şurûtu's-salâh** adlı bir eseri ve tecvidle alakalı iki eseri bulunmaktadır. Bu üç eser 1265/1848-49 yılında İstanbul'da bir arada basılmıştır. Tecvide dair eserleri şunlardır:

i. Manzum Tecvid: Zafer: On bir sayfalık bu kısa manzum tecvid, bazı arkadaşlarının isteği üzerine kaleme alınmış Osmanlıca bir eserdir. Müellif

⁶⁵⁰ A.y.

⁶⁵¹ Veliyyüddin b. Ali, **Risale fi Dâdi's-Sahîha**, (yazma), Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 68, vr. 51b.

⁶⁵² Süleyman Sürûrî İslambulî, **İcazet**, Süleymaniye ktb., Galata Mevlevîhanesi blm., nr. 129, vr. 5b; Ayrıca bkz. Yüksel, **Cezerî ve Tayyibesi**, s. 76, 82, 83.

⁶⁵³ Hocası Mahmud Efendi'nin 1166/1753 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

⁶⁵⁴ Müellif, eserinde dâd harfinin sıfatlarından istitale sıfatını incelemekte, İbnü'l-Cezerî'nin dâd hakkında görüşlerinden yola çıkarak ve bazı âlimlerin görüşlerini de aktararak dâd harfinin doğru okunuşunu açıklamaya çalışmaktadır. Müellif ayrıca harflerin doğru okunuşunun Sarf-Nahiv ilmiyle değil, hocadan hocaya nakille (sened) tespit edilebileceğini vurgulamaktadır. (Veliyyüddin b. Ali, a.g.e., vr. 51b-53b.)

⁶⁵⁵ Bkz. Süleymaniye Ktp., (Fatih, nr. 68, vr. 51b-53b; İzmir, nr. 788, vr. 196-199).

⁶⁵⁶ Bursalı, a.g.e., C. II, s. 28.

kendisinden önce böyle manzum bir tecvid yazılmadığını söylemektedir. Eserde tecvid konuları kısaca ele alınmaktadır.⁶⁵⁷

ii. Tertûb-u Secâvend-i Hurûf: İki sayfalık bu manzum eserde secavend adı verilen kur'andaki durak işaretleri ele alınmaktadır.⁶⁵⁸

2. HAFIZ HÜSEYİN RİZEVÎ (Ö. 1201/1786-87)

(1) Hayatı: Rizeli Hüseyin Efendi küçük yaşlarından itibaren ilimle meşgul olmuştur. 1201/1786-87 yılında yine ilim öğrenme maksadıyla Mısır'a giderek Şeyh Murtaza Efendi'ye intisap etmiştir. Burada başta kırâat olmak üzere birçok ilim tahsil eden Hüseyin Efendi, İskenderiyye Şehrine geçerek Şatıbî'nin kabrini ziyaret etmiştir. O gece rüyasında Şatıbî, Hüseyin Efendi'ye eserlerinden gafil kalmamasını tenbih etmiştir. Bunun üzerine Hüseyin Efendi, İstanbul'a döndükten sonra Şatıbî'nin kasidesi üzerine bir şerh yazmaya karar vermiştir.⁶⁵⁹

(2) Eseri: Müellifin bir eseri tespit edilmiştir.

Şerhu Kasîdeti's-Şâtibiyye: Eser, Şatıbî'nin **Hırzû'l-Emânî** adındaki meşhur eserinin Osmanlıca şerhi olup 1201/1786-87 yılı civarında yazılmıştır.⁶⁶⁰ Müellif, yukarıda anlatıldığı üzere gördüğü rüyaya binaen eseri kaleme aldığını belirtmektedir.⁶⁶¹

Eserde **Hırzû'l-Emânî**'nin beyitleri önce iğrab açısından ele alınmakta ardından da mahsûlü'l-beyt başlığı altında tercüme edilip açıklanmaktadır.⁶⁶²

Eserin tarafımızca bir yazma nüshası tespit edilebilmiştir.⁶⁶³

3. AHMED RÜŞDÎ (YUSUF İMAMZÂDE) (Ö. 1217/1802-03)

(1) Hayatı: Adı Ahmed Rüşdi b. Yusuf olup arkadaşları arasında Yusuf İmam Efendizâde diye meşhurdu. Lakabı ise Güllü Hafız'dı. Mısır tarikinden Dülgerzâde İmamı Mahmud Efendi'nin talebelerinden Hacızâde Muhammed Efendi'den kırâat tahsil ederek 1185/1771 tarihinde icazet aldı. Aynı yıl Fatih Camiinde kırâat dersleri

⁶⁵⁷ Şumnulu Hafız Hilmi, **Manzum Tecvîd: Zafer**, İstanbul, Matbaay-i Âmire, 1265, s. 3-11.

⁶⁵⁸ Şumnulu, **Tertûbu Secâvendi Hurûf**, İstanbul, Matbaay-i Âmire, 1265, s. 11-13.

⁶⁵⁹ Hafız Hüseyin Rizevî, **Şerhu Kasîdeti's-Şâtibiyye**, (yazma), Süleymaniye ktb., Aşir Efendi blm., nr. 3, vr. 4a-5a; Ayrıca bkz. Bursalı, a.g.e., C. I, s. 228.

⁶⁶⁰ Rizevî, a.g.e., vr. 4a-5a; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 228.

⁶⁶¹ Rizevî, a.g.e., vr. 4b-5a.

⁶⁶² Rizevî, a.g.e., vr. 5b-166a.

⁶⁶³ Bkz. Süleymaniyektp., (Aşir Efendi, nr. 3).

vermeye başladı.⁶⁶⁴ Ayrıca Nakşibendî meşayihinden Beyzâde Mustafa b. Ali el-Ahîshavî'den tefsir, fıkıh, hadis ve tasavvuf icazeti aldı.⁶⁶⁵ Şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapan Ahmed Efendi, 1217/1802-03 tarihinde vefat etti.⁶⁶⁶

(2) **Eseri:** Müellifin kırâat alanında bilinen bir eseri bulunmaktadır.

Mürşidü't-Talebe ilâ İdâhi Vucûhi Ba'di Âyâtî'l-Kur'âniyye: 1209 senesi Şaban ayında (Mart 1795) yazımı tamamlanan⁶⁶⁷ eser, bazı talebelerinin isteği üzerine kaleme alınmıştır. Tayyibe tariki usulunce te'lif olunan eser, Ali el-Mansûrî'nin Tahrîrû't-Turuk risalesi, Yusuf Efendizâde'nin **İtilaf**'ı ve Mustafa b. Abdurrahman el-İzmirî'nin **Bedayiu'l-Burhan** adlı kitabından istifade edilerek hazırlanmıştır.⁶⁶⁸ Eser Şeyh Atâullah meslekinin usulünce yazılmış olup bu meslekin kılavuz kitabı olarak görülmektedir.⁶⁶⁹

Eser, mukaddimenin ardından Fatiha suresinden başlayarak her surede geçen farklı okuyuşları ele almaktadır.⁶⁷⁰ Eserin yazma nüshaları vardır.⁶⁷¹

4. AHMED B. HASAN BOZKIRÎ (1220/1805)

(1) **Hayatı:** Hakkında bir bilgi bulunamamıştır. 1220/1805 senesinde hayatta olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁷²

⁶⁶⁴ Ahmed Rüşdi Güllü Hafız, **Mürşidü't-Talebe ilâ İdâhi Vucûhi Ba'di Âyâtî'l-Kur'âniyye**, (Yazma), Süleymaniye Ktp., Fatih blm., nr. 71, vr. 1b; Ayrıca bkz. Yüksel, **Cezerî ve Tayyibesi**, s. 77, 82; Akdemir, a.g.e., s. 32, 38.

⁶⁶⁵ Beyzâde Mustafa b. Ali el-Ahîshavî, **İcazetnâmeler**, İstanbul, Dâru't-Tıbbâti'l-Âmire, 1264/1848, s. 96-106.

⁶⁶⁶ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 190; Revnakoğlu, a.g.e., vr. 2, 3.

⁶⁶⁷ Ahmed Rüşdi Güllü Hafız, **Mürşidü't-Talebe ilâ İdâhi Vucûhi Ba'di Âyâtî'l-Kur'âniyye**, (Yazma), Milli Ktp., Ankara Adnan Ötüken İl Halk ktp., blm., nr. 1709, vr. 169b.

⁶⁶⁸ Ahmed Rüşdi, a.g.e., vr. 2a.

⁶⁶⁹ Molla M. Emin Efendi, **Zehrû'l-Erîb fî İzâhi'l-Cem'i bi't-Takrîb**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 11, vr. 214b; Hocazâde, a.g.e., s. 8; Akdemir, a.g.e., s. 32; Alemdar, a.g.e., s. 128.

⁶⁷⁰ Müellif yeri geldikçe bazı kırâat terimleri hakkında açıklamalar yapmaktadır. Yukarda bahsedilen eserlerden sık sık alıntı yapan müellif, bazen de "ben hocama bu şekilde okudum" diyerek hocasından okuduğu şekli belirtmektedir. (Ahmed Rüşdi, a.g.e., vr. 2a-169b.)

⁶⁷¹ Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 374. Müellif nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (Fatih, nr. 71) bulunmaktadır. Bu nüsha Beled suresinde sona ermektedir. Bu nüshada tekbir bölümü bulunmamaktadır. Eserin Milli Kütüphanede (Ankara Adnan Ötüken İl Halk ktp., blm., nr. 1709) ve MÜİFK, Yazmalar bölümünde (nr. 704) bulunan nüshalarında ise Beled suresinden sonra "bazı müelliflerin tekbir bölümünü eserlerine eklediklerini bazılarının ise eklediğini kendisinin talebelere kolaylık olsun diye eklemeyi uygun bulduğunu belirterek" bu bölümü zikre başlamaktadır. Bundan anlaşılan müellif, bu bölümü sonradan eserine eklemeye karar vermiştir. Eserin eksik bir nüshası da yine Süleymaniye kütüphanesinde (Hacı Mahmud Efendi blm. nr. 380) vardır. Bu nüsha on iki varaktır.

⁶⁷² Risâletü'l-İdğâm isimli eserini bu tarihte kaleme almıştır. Bkz. Ahmed b. Hasan Bozkırî, **Risâletü'l-İdğâm**, (yazma), KBYEK, nr. 7249, vr. 43a.

(2) **Eserleri:** Kırâat hakkında iki küçük risalesi tespit edilmiştir.

i. **Risâletü'l-İdğâm:** İdğâm konusunun ele alındığı tek varaklık eser, 1220/1805 senesinde bir celsede yazılmıştır.⁶⁷³ Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁶⁷⁴

ii. **Risâle fî Damîri Cem'i Müzekker Ğaib:** Bir buçuk varaklık bu küçük risalede, kırâat imamlarının Cemi müzekker ğaib zamirinin okunuşundaki ihtilafları ele alınmıştır.⁶⁷⁵ Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁶⁷⁶

Müellife kütüphane kayıtlarında başka eserler de isnat edilmektedir.⁶⁷⁷ Fakat bunlar müellif tarafından istinsah edilmiş başkalarına ait eserlerdir.

5. MUHAMMED COŞKUN EFENDİ (Ö. 1230/1815)

(1) **Hayatı:** Belenlidir.⁶⁷⁸ Adı Muhammed b. Muhammed olup Coşkun Efendi diye bilinirdi. Fatih Camii üçüncü imamı ve Şehzade Camii Cuma vaizi idi.⁶⁷⁹ Kırâat ilmini Şeyh Atâullah Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Kirmastîzâde Ahmed b. Mehmed Efendi,⁶⁸⁰ Turşucuzâde Ahmed Hıfzî Efendi⁶⁸¹ ve Mehmed Murad Nakşibendî gibi nice kişiler kırâat öğrendi. Merhum; Kur'ân ilimlerinde ve vaazu nasihatta benzeri bulunmaz bir şahsiyetti.⁶⁸² 1230/1815 yılından önce vefat ettiği söylenebilir.⁶⁸³

(2) **Eserleri:** İmale, hemze-i müfred ve idğamları açıkladığı cedvelli risaleleri vardır. Ayrıca kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib'in zor olan ayetlerinin suretlerini çıkararak dört mecmua oluşturmuştu. Bu mecmualar Mehmed Murad Nakşibendî tarafından Murad Molla Tekkesinde bulunan kütüphaneye vakfedildi.⁶⁸⁴

⁶⁷³ Bozkırî, a.g.e., vr. 42b-43a.

⁶⁷⁴ Bkz. KBYEK, nr. 7249, vr. 42b-43a.

⁶⁷⁵ Ahmed b. Hasan Bozkırî, **Risâle fî Damîri Cem'i Müzekker Ğaib**, (yazma), KBYEK, nr. 7249, vr. 43b-44b.

⁶⁷⁶ Bkz. KBYEK, nr. 7249, vr. 43b-44b.

⁶⁷⁷ Bkz. KBYEK, nr. 7249, vr. 12b-18a; nr. 9672, vr. 31b-41a.

⁶⁷⁸ Sürûrî, a.g.e., vr. 5b.

⁶⁷⁹ Nakşibendî Murad, **Mâ Hazar**, s. 261.

⁶⁸⁰ Kazmaz, a.g.e., s. 350.

⁶⁸¹ Sürûrî, a.g.e., vr. 5b; Kastamonî, a.g.e., vr. 5b-6a; Hamdi İslambulî, a.g.e., vr. 5a.

⁶⁸² Nakşibendî, a.g.e., s. 261.

⁶⁸³ Mehmed Murad Efendi, babasının ölümüne (1230/1815) kadar kendisinden istifade ettiği hocaları anlattığı yerde Coşkun Efendi'den ve vefatından bahsetmektedir. (Bkz. Nakşibendî, a.g.e., s. 256-261.) Buradan anlaşılıyor ki Coşkun Efendi 1213-1230 yılları arasında vefat etmiştir.

⁶⁸⁴ Nakşibendî, a.g.e., s. 261. Süleymaniye kütüphanesinin Murad Molla bölümünde ve diğer ilgili bölümlerde yaptığımız araştırmada Mehmed Murad Nakşibendî tarafından vakfedilmiş bir mecmuaya ulaştık. Bkz. Süleymaniye ktp., M. Arif-M. Murad blm., nr. 3. Fakat bunun bahsedilen mecmualardan farklı bir mecmua olduğu anlaşılmaktadır.

6. REİSÜ'L-KURRÂ MEHMED DİYARBAKIRÎ (Ö. 1235/1820)

(1) **Hayatı:** Adı Mehmed b. Hasan b. Osman olup lakabı Şeyhî'dir. Diyarbakırlıdır. Kırâat ilmini "Seb'a-i Seyyâre" (Yedi Yıldız) lakabıyla anılan Hacı Osman Efendi'den öğrendi. Kendisinden İbrahim b. Muhammed Şihabî kırâat tahsil ederek 1223/1808 senesinde icazet aldı.⁶⁸⁵ 1235/1820 yılı civarında vefat etti.⁶⁸⁶

Aklî ve naklî ilimlerde mahir olup reisü'l-kurrâ idi.⁶⁸⁷

(2) **Eserleri:** Müellifin kırâat ve tecvid alanında iki eseri tespit edilmiştir.⁶⁸⁸

i. Tenbîhât: Yüz elli civarı beyitten oluşan bu Osmanlıca yazılmış manzum eserde Yusufefendizâde'nin meslekine göre kırâat kaideleri ele alınmıştır. Eserin başında Yusufefendizâde'nin meslekinin ruhsat tariki olmadığı için en üstün meslek olduğu ifade edilmektedir.⁶⁸⁹ Eserin bir yazma nüshası tespit edilebilmiştir.⁶⁹⁰

ii. Nazmü'l-Ehem: 1210 yılında,⁶⁹¹ Osmanlıca kaleme alınmış olan eser, iki yüz yirmi dört beyitten oluşan manzum bir tecvittir. Eser; mukaddime, maksat ve hatime bölümlerinden oluşmakta olup⁶⁹² ilk olarak 1275/1858-59 yılında basılmıştır.

7. HIFZÎ ARİF MUHAMMED İSTANBULÎ (Ö. 1238/1822)

(1) **Hayatı:** Adı Muhammed Arif b. Seyyid İbrahim b. Ahmed Hıfzî'dir. Kırâat ilmini Hasan b. Mustafa Efendi'den tahsil ederek Rebiülevvel 1199 (Ocak-Şubat 1785) tarihinde icazet aldı.⁶⁹³ Tersanede zimmet halifesi iken 28 Rebiülevvel 1238

⁶⁸⁵ Mehmed b. Hasan Amidî, **İcazet**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 64, vr. 225a.

⁶⁸⁶ Beysanoğlu, a.g.e., C. I, s. 316.

⁶⁸⁷ Mehmed Diyarbakırî, **Nazmü'l-Ehem**, İstanbul, Sahâfiyye-i Osmâniyye Matbaası, 1324/1906, s. 2.

⁶⁸⁸ Beysanoğlu, a.g.e., C. I, s. 316.

⁶⁸⁹ Mehmed b. Hasan Amidî, **Tenbîhât**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 64, vr. 8b-13a, 33b-34a.

⁶⁹⁰ MÜİFK, Üsküdarlı bölümünde (nr. 64, vr. 8b-13a, 33b-34a) bulunan bu nüsha müellif nüshasına benzemektedir. Eserin içinde bazı beyitlerin üstü çizilmiş, bazı sayfaların yeri değişmiştir.

⁶⁹¹ Diyarbakırî, **Nazmü'l-Ehem**, s. 17.

⁶⁹² Mukaddime bölümünde müellif, tecvidin önemiyle öğrencinin ve öğreticinin riayet etmesi gereken şart ve edeplerden bahsetmektedir. Maksat bölümünde ise sırasıyla, meharic, sıfat, tarifât, kavâid-i mühimme ve diğer -karabaş tecvidinde geçen- tecvid konularıyla vakf, mevsul-maktu, ta-i tenis, secavend, hemze-i vasl, teavvüz, tekbir, tilavet secdesi ve tertîbü suverî'l-Kurân konularını ele almaktadır. Hatime bölümünde ise müellif dua etmektedir. (Diyarbakırî, a.g.e., s. 2-17.)

⁶⁹³ Muhammed Arif b. İbrahim Hıfzî, **El-İzhâr fî turûki Eimmeti'l-Ehyâr**, (yazma) Beyazıt Ktp., Beyazıt blm., nr. 177, s. 167.

(13 Aralık 1822) tarihinde vefat ederek⁶⁹⁴ Eyüp'te babası Seyyid İbrahim Efendinin yanına defnedildi.⁶⁹⁵

(2) **Eserleri:** Müellifin; **Er-Ravâye'l-Melekiyyât, Sebtu'l-Hayyât ve Hıfzî Bey Mecmuası** adlarında üç eseri kaynaklarda geçmekte olup⁶⁹⁶ tarafımızca bulunamamıştır. Kırâat alanında yazmış olduğu eserlerden tespit edebildiklerimiz ise şunlardır:

i. El-Fevâid alâ Takrîbi Husûli'l-Mekâsid: Eser, Mustafa b. Abdurrahman İzmirî'nin **Takrîbu Husûli'l-mekâsid fî Tahrîci mâ fî'n-Neşri mine'l-Fevâid** adlı eseri üzerine yapılan bir çalışma olup bu eseri değişik bir tertiple düzenlemek ve bazı faydalı bilgiler eklemek için kaleme alınmıştır.⁶⁹⁷ Eser 11 Rebûlâhir 1187 (2 Temmuz 1773) tarihinde tamamlanmıştır.⁶⁹⁸

Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁶⁹⁹

ii. Muhtâru'l-İkrâ: Yüz on beyitlik bu manzum eser, **Hırzû'l-Emânî ve Dürre** adlı eserlerde geçen on imamın ihtilaflı okuyuşlarını Mısır tariki üzere açıklamak için kaleme alınmıştır.⁷⁰⁰

Eser; mukaddime, usul ve ferşu'l-hurûf kısımlarından oluşmaktadır. Usul konuları on bir başlık altında incelenmektedir.⁷⁰¹ Eserin şerhiyle birlikte bulunan bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁷⁰²

iii. Muğni'l-Kurrâ fî Şerhi Muhtâri'l-İkrâ: Eser, müellifin **Muhtâru'l-İkrâ** adındaki manzum eserinin şerhi olup 20 Rebûlâhir 1197 (25 Mart 1783) tarihinde tamamlanmıştır.⁷⁰³ Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁷⁰⁴

⁶⁹⁴ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 667.

⁶⁹⁵ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 284; Hayatı için ayrıca bkz. Bağdatlı, **Hediye**, C. II, s. 361; Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 376; Develioğlu, a.g.e., s. 231.

⁶⁹⁶ Bkz. Bağdatlı, a.g.e., C. II, s. 361; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 284.

⁶⁹⁷ M. Arif b. İbrahim Hıfzî, **El-Fevâid alâ Takrîbi Husûli'l-Mekâsid**, (yazma), Beyazıt ktb., Beyazıt blm., nr. 178, vr. 2.

⁶⁹⁸ Hıfzî, a.g.e., vr. 271.

⁶⁹⁹ Bkz. Beyazıt Ktp., (Beyazıt blm., nr. 178).

⁷⁰⁰ M. Arif b. İbrahim Hıfzî, **Muğni'l-Kurrâ fî Şerhi Muhtâri'l-İkrâ**, (yazma), Beyazıt ktb., Beyazıt blm., nr. 177, s. 2.

⁷⁰¹ Hıfzî, a.g.e., s. 2-70.

⁷⁰² Bkz. Beyazıt Ktp., (Beyazıt blm., nr. 177 s. 2-70).

⁷⁰³ Hıfzî, a.g.e., s. 70.

⁷⁰⁴ Bkz. Beyazıt Ktp., (Beyazıt blm., nr. 177 s. 2-70).

iv. El-İzhâr fî Turûki Eimmeti'l-Ahyâr: Eser, İbnü'l-Cezerî'nin **Neşr** adlı eserinde belirttiği kırâat imamlarının tariklerini açıklamak için kaleme alınmış⁷⁰⁵ olup 21 Muharrem 1201 (13 Kasım 1786) tarihinde tamamlanmıştır.⁷⁰⁶

Eserde kırâat imamları sırasıyla ele alınıp tarikleri belirtilmekte ve bu tariklerin sayısı hakkında çeşitli eserlerden alıntı yapılmaktadır. Müellif, eserin sonunda da kendi kırâat senedini zikretmektedir.⁷⁰⁷ Eserin nüshaları vardır.⁷⁰⁸

v. Tezkiratü'l-Mukriîn bi't-Turuki's-Semânîn: İbnü'l-Cezerî'nin **Neşr** isimli eserinde adı geçen kurrâların hayat hikâyelerinin ele alındığı⁷⁰⁹ eser, 20 Zilkâde 1202 (22 Ağustos 1788) tarihinde tamamlanmıştır.⁷¹⁰

Eserde İbnü'l-Cezerî'nin **Ğayetün Nihaye** adlı eserinden alıntılanarak beş yüz elli kurrânın hayat hikâyesi alfabetik sıraya göre ele alınmaktadır. Eserin sonunda da yine alfabetik sıraya göre kitap isimleri, ebnâ, âbâ, ensab ve elkâb zikredilmektedir.⁷¹¹

Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁷¹²

vi. El-Mecma' fî'l-Kirâati'l-Erba'a: Şaz kırâatler olarak bilinen on imamdan farklı dört kırâat imamının okuyuş şekillerinin ele alındığı eser, 15 Recep 1210 (25 Ocak 1796) tarihinde tamamlanmıştır.⁷¹³

Müellif, eseri, on bir kırâat eserini mütalaa ettikten sonra kaleme almıştır.⁷¹⁴ Eser; mukaddime, usul ve ferşu'l-hurûf bölümlerinden oluşmakta ve tekbir bölümüyle bitirilmektedir.⁷¹⁵ Eserin yazma nüshaları vardır.⁷¹⁶

⁷⁰⁵ Hıfzî, **El-İzhâr**, s. 73.

⁷⁰⁶ Hıfzî, a.g.e., s. 182.

⁷⁰⁷ Hıfzî, a.g.e., s. 73-182.

⁷⁰⁸ Bkz. Beyazıt Ktp., (Beyazıt blm., nr. 177, s. 73-182). Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Kıraat**, s. 21.

⁷⁰⁹ M. Arif b. İbrahim Hıfzî, **Tezkiratü'l-Mukriîn bi't-Turuki's-Semânîn**, (yazma), Beyazıt ktb., Beyazıt blm., nr. 176, vr. 2.

⁷¹⁰ Hıfzî, a.g.e., vr. 208.

⁷¹¹ Hıfzî, a.g.e., vr. 2-208.

⁷¹² Bkz. Beyazıt Ktp., (Beyazıt blm., nr. 176).

⁷¹³ M. Arif b. İbrahim Hıfzî, **El-Mecma' fî'l-Kirâati'l-Erba'a**, (yazma), MÜİFK, Ali Üsküdarlı blm., nr. 57, vr. 100a.

⁷¹⁴ Hıfzî, a.g.e., vr. 2b.

⁷¹⁵ Mukaddime bölümünde müellif, şaz kırâatin ne olduğunu açıklamakta ve kendisinin şaz kırâatleri öğrendiği hoca senedini zikretmektedir. Usul kısmını müellif, yirmi üç başlık altında incelemektedir. (Hıfzî, a.g.e., vr. 2b-100a.)

⁷¹⁶ Bkz. MÜİFK, (Ali Üsküdarlı blm., nr. 57), Beyazıt Ktp., (Beyazıt blm., nr. 175).

8. İBRAHİM B. ABDULLAH (Ö. 1244/1828)

(1) **Hayatı:** Müellifin ismi incelediğimiz nüshada geçmemektedir. Eserin müellif nüshası olduğu belirtilen kütüphane kaydında ise müellifin ismi İbrahim b. Abdullah, eserin istinsah tarihi 1244/1828 yılı gösterilmektedir.⁷¹⁷ Eserinde Halil Amasî'den hocamız, Haşim b. Muhammed Mağribî'den ise hocamızın hocası diye bahsetmektedir.⁷¹⁸

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edilmiştir.

Beyânü Cem'i Tarîki'l-Merâtib: İncelediğimiz nüshası yirmi üç varaktan oluşan eserde, kırâatlerin topluca okunması durumunda hangi sıraya riayet edileceği açıklanmaktadır. Eserde ayrıca bazı kaideler zikredilmekte ve bazı okuyuş şekillerinin suretleri gösterilmektedir.⁷¹⁹ Eserin yazma nüshaları vardır.⁷²⁰

9. REİSÜ'L-KURRÂ ABDULLAH EYYÛBÎ (Ö. 1252-1836)

(1) **Hayatı:** Adı Abdullah b. Muhammed Salih'dir. 11 Ramazan 1176 (26 Mart 1763) tarihinde Eyüp Sultan mahallesinde dünyaya geldi. 1192/1778 yılında hafızlığını tamamladı.⁷²¹ Sarf ve nahiv ilimlerini devrinin üstadlarından, tefsir ve hadis ilimlerini ise Şeyhulislam Hamîdîzâde Mustafa Efendiden tahsil ederek icazet aldı. Gelenbevî İsmail Efendi'den de "Vecîz" adlı eseri okudu.⁷²² Kırâat ilmini ise Yusuf Efendîzâde'nin talebelerinden Na'lizade Hacı İbrahim Efendi ve Reîsü'l-Kurrâ Salih b. Ali Efendi'den öğrendi. Ayrıca Nakşibendî Meşayihından Murad Buharî Dergâhı şeyhi Muhammed Efendi'ye intisap ederek hilafet aldı.⁷²³

⁷¹⁷Bkz. Konya Bölge Yazma Eserler ktp., Antalya Elmalı İlçe Halk ktp. blm., nr. 2743, vr. 1-30.

⁷¹⁸ İbrahim b. Abdullah, **Beyânü Cem'i Tarîki'l-Merâtib**, (yazma), Süleymaniye ktp., Denizli blm., nr. 414, vr. 66a.

⁷¹⁹ A.g.e., vr. 54a-77b.

⁷²⁰ Süleymaniye kütüphanesinde (Denizli blm. nr. 414) iki nüshası bulunmaktadır. Birincisi 54a-77b varakları arasındadır. Bizim incelediğimiz nüsha budur. İstinsah tarihi 1265'dir. İkincisi 100b-108b varakları arasında olup eksiktir. Milli kütüphanede (Milli ktp. Yazmalar, nr. 449, vr. 122b-126b) yine eksik bir nüshası vardır. Manisa İl Halk Kütüphanesinde (Manisa blm., nr. 1722, vr. 1b-25a; nr. 386, vr. 1b-44b) iki nüshası vardır. Bu beş nüshada müellif ismi bulunmamaktadır. Altıncı nüshası Konya Bölge Yazma Eserler kütüphanesinde (Antalya Elmalı İlçe Halk ktp. blm., nr. 2743, vr. 1-30) bulunmaktadır. Bu nüshanın kütüphane kaydında yazarın ismi İbrahim b. Abdullah olarak belirtilmiş, istinsah tarihi de 1244 olarak gösterilmiştir.

⁷²¹ Molla Muhammed Emin Efendi, **el-Âsârü'l-Mecîdiyye fî Menâkıbî'l-Hâlidîyye**, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1314, s. 120.

⁷²² Bursalı, a.g.e., C. I, s. 379; Ali Turgut, "Abdullah Eyyûbî", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, C. I, s. 102.

⁷²³ Molla Efendi, a.g.e., s. 120-121; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 379; Turgut, a.g.m., C. I, s. 102.

1203 yılı muharrem ayında (Ekim 1788) babası Salih Efendi vefat edince onun yerine Eyüp Camii baş imamlığına atanan Abdullah Efendi, bu arada kırâat ve diğer şer'î ilimleri öğretmeyi sürdürdü. 1215/1800-1 yılında Mihrişah Sultan Türbesi yanında inşa edilen mektebe muallim tayin edildi. 1227/1812-13 yılında Eyüp Camii imamlığını oğlu M. Emin Efendi'ye devreden Abdullah Efendi, 1228/1813-14 yılında Ayazma Camii vaizliğine tayin edildi.⁷²⁴

1229/1814 yılında Hacca giden Abdullah Efendi, Hac dönüşü kendisini ibadete ve kitap te'lifine verdi. Recep 1242 (Ocak-Şubat 1827) tarihinde Dâru's-Saltanatı's-Seniyye şeyhu'l-kurralığı, 1246/1830-31 yılında Sultan Ahmed Camii vaizliği ve 1247/1831-32 yılında Saray-ı Muallâ şeyhu'l-kurralığına tayin edildi.⁷²⁵ 7 Rebûlâhir 1252 (22 Temmuz 1836) yılında vefat eden Abdullah Efendi, Hazreti Halid'in (r.a.) ayak tarafındaki pencere kenarına defnedildi.⁷²⁶

Merhum edip, zarif, âlim ve âbid bir şahsiyetti. Padişahın sır kâtibiydi.⁷²⁷ Birçok ilim dalında mahir olup özellikle kırâat ilminde uzmandı. Zamanının reîsü'l-kurrâsı idi.⁷²⁸ Kendisinden kırâat tahsil edenlerin arasında Reîsü'l-kurrâ Feyzullah Efendi bulunmaktadır.⁷²⁹

(2) **Eserleri:** Müellifin kırâat, tefsir, nahiv gibi ilim dallarında yirmi dokuz eseri vardır.⁷³⁰ Kırâat ilmiyle alakalı eserleri şunlardır:

i. Levâmi'ü'l-Bedr fî Büstâni Nâzimetü'z-Zehr: Eser, Şâtübî'nin Nâzimetü'z-Zehr adlı Kur'an ayetlerinin sayısı hakkındaki kasîdesinin şerhidir.⁷³¹

⁷²⁴ Molla Efendi, a.g.e., s. 121-122.

⁷²⁵ Molla Efendi, a.g.e., s. 122.

⁷²⁶ Molla Efendi, a.g.e., s. 122; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 379; Müellifin hayatı için ayrıca bkz. Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 489; Bursalı Mehmet Tahir, "Abdullah Eyyübî: Reisü'l-Kurrâ Abdullah b. Muhammed Salih Eyyübî", **Sırât-ı Müstekîm**, Cilt 6, Sayı 135, 6 Rebiülâhir 1326, s. 75-76; Eğinî, a.g.e., s. 9; Zirikli, a.g.e., C. IV, s. 131; Kehhâle, a.g.e., C. II, s. 282; Develioğlu, a.g.e., s. 14; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 738-739; Turgut, a.g.m., C. I, s. 102; Âdil Nüveyhid, a.g.e., C. I, s. 326; Abay, a.g.e., s. 172; Ez-Zübeyrî vd., a.g.e., C. II, s. 1413; Mehmet Efendioğlu, "Abdullah Eyyubi", **Eyüp Sultan Sempozyumu**, İstanbul, Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2003, C. VI, s. 318-323; Doğan, a.g.e., s. 41-42; Yonis İnanç, "Reîsü'l-Kurrâ Abdullah Eyyübî: Hayatı ve Eserleri", Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. XVI, Sayı: 29, (2014/1), s. 107-116.

⁷²⁷ Akifzade, a.g.e., s. 259.

⁷²⁸ Molla Efendi, **Umde**, s. 113; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 64.

⁷²⁹ Eğinî, a.g.e., s. 10.

⁷³⁰ Eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 64-65; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 489; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 379-381; Zirikli, a.g.e., C. IV, s. 131; Serkîs, a.g.e., C. II, s. 1621; Turgut, a.g.m., C. I, s. 102; İnanç, a.g.mk., s. 116-126.

⁷³¹ Bağdatlı, **İzâh**, C. II, s. 414; Turgut, a.g.m., C. I, s. 102.

Müellif eserde, beyitleri ele alarak manasını açıklamakta ve ardından irabını beyan etmektedir. Ayrıca her sure başında o surenin Mekki veya Medeni oluşu hakkındaki ihtilafları, surelerin nüzül sırasını ve fasıllarını, kelime ve harf sayılarını ve özellikle cüz ve hizb başlarını belirtmektedir.⁷³² Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁷³³

ii. Mîzânü'l-Kurrâi'l-Aşere: Eserde⁷³⁴ on kırâat imamından her birinin ravi ve tarikleri, ayrıca her imamın öne çıkan okuyuş şekilleri şematik olarak ele alınmaktadır.⁷³⁵ Eserin yazma nüshaları bulunmaktadır.⁷³⁶

iii. Risâle fî Kırâati's-Seb'a ve'l-Aşere ve't-Takrib: Müellif eserini seb'a aşere ve takrib kırâatlerinin sıhhatini ispat etmek için kendisine bu hususta yöneltilen bir soru üzerine kaleme almıştır.⁷³⁷ Eserde kırâatlerin ortaya çıkışı ve kendi zamanına kadar nasıl ulaştığı açıklanmış ve Kur'an okuma adabından bahsedilmiştir.⁷³⁸ Eserin tarafımızca bir nüshasına ulaşılabilmektedir.⁷³⁹

Müellifin kırâat alanında **Îkâzu'l-Kurrâ** adlı bir eseri daha olduğu kaynaklarda zikredilmekte olup⁷⁴⁰ tarafımızca nüshasına ulaşamamıştır.

10. MOLLA MEHMED EMİN EFENDİ (Ö. 1275/1858-59)

(1) Hayatı: Adı Mehmed Emin b. Abdullah b. Salih'dir.⁷⁴¹ Künyesi Ebu'l-Âkif olup babasına nisbetle Abdullah Efendizâde diye anılırdı.⁷⁴² Kırâat ilmindeki

⁷³² Abdullah b. M. Salih Eyyûbî, **Levâmi'ü'l-Bedr fî Büstâni Nâzimetri'z-Zehr**, (yazma) Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 27, vr. 2a-135a.

⁷³³ Süleymaniye Ktp., (İbrahim Efendi, nr. 27).

⁷³⁴ Molla Efendi, a.g.e., s. 113; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 489; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 381; Kehhâle, a.g.e., C. II, s. 282; Akdemir, a.g.e., s. 45.

⁷³⁵ Eserde Osmanlı'da meşhur olan kırâat ekollerinin farklılıklarına da değinilmiştir. Özellikle Ali Mansûrî, Yusuf Efendizâde ve İzmirî'nin kaynak alındığı eserde; Mansurî mim, Yusuf Efendizâde fe, İzmirî de ra harfiyle kodlanmıştır. (Bkz. Abdullah b. M. Salih Eyyûbî, **Mîzânü'l-Kurrâi'l-Aşere**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 9, vr. 1b-3a.) Eserde sırasıyla Nafinin birinci ravisi Kalundan başlanılarak her bir ravinin önce tarikleri, sonra öne çıkan bazı okuyuş tarzları ve bazı ayetlerdeki okuyuş şekilleri şematik olarak açıklanmaktadır. (Eyyûbî, a.g.e., vr. 3a-99a.)

⁷³⁶ Süleymaniye Kütüphanesinde (İbrahim Efendi, nr. 9) bir nüshası vardır. 1284/1867 yılında istinsah edilen bu nüshanın içeriği hakkında detaylı bilgi için bkz. Yüksek, a.g.e., s. 91-93. Ayrıca MÜİFK, Üsküdarlı bölümünde (nr. 31, vr. 3a-133a) bir nüshası vardır. Bu nüsha Mustafa b. Ali Ankaravî tarafından 1285/1868 senesinde istinsah edilmiştir.

⁷³⁷ Abdullah b. M. Salih Eyyûbî, **Risâle fî Kırâati's-Seb'a ve'l-Aşere ve't-Takrib**, (yazma), MÜİFK, Ögüt blm., nr. 67, vr. 153a.

⁷³⁸ Eyyûbî, a.g.e., vr. 153b-172a. Eserin içeriği hakkında daha detaylı bilgi için bkz. İnanç, a.g.mk., s. 118.

⁷³⁹ Bkz. MÜİFK, Ögüt blm., nr. 67, vr. 152b-172a.

⁷⁴⁰ Bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 64; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 489.

⁷⁴¹ Bağdatlı, a.g.e., C. II, s. 375.

yetkinliği sebebiyle Molla Efendi diye de bilinen M. Emin Efendi, 21 Cemaziyelâhir 1210 (2 Ocak 1796) tarihinde⁷⁴³ Eyüp'te dünyaya geldi.⁷⁴⁴ Hafızlık ve kırâat ilimlerini babasından öğrenerek 1227/1812 yılında İtilaf mesleki üzere kırâat icazeti aldı.⁷⁴⁵ Aynı yıl babası Eyüp Camii baş imamlığını kendisine devretti. 1229/1814 tarihinde ise bütün görevlerini devretti.⁷⁴⁶

Eyüp'te kırâat ilimlerini okutan M. Emin Efendi, hatla da ilgileniyordu.⁷⁴⁷ Nakşibendî tarikatına mensup olan ve bir müddet Maarif Meclisi Başkanlığı da yapan Molla Efendi, 1275/1858-59 tarihinde vefat ederek Eyüp Sultan türbesinin yakınındaki kabristana, babasının yanına, defnedildi.⁷⁴⁸ Kendisinden kırâat icazeti alanlar arasında oğlu Akif Efendi, Kayserili Mustafa Efendi, Musa Efendizâde Aziz Efendi ve Nevşehirli Hafız Süleyman Efendi bulunmaktadır.⁷⁴⁹

(2) Eserleri: Müellifin kırâat, tecvid, teracim ve hat konularında onu aşkın eseri bulunmaktadır.⁷⁵⁰ Kırâat ve tecvid hususunda yazmış olduğu eserler şunlardır:

i. Umdetü'l-Hallân fî İdâhi Zübdeti'l-İrfân: Hamid b. Abdülfettah Paluvî'nin **Zübdetü'l-İrfân** adlı kitabının şerhi olan eser,⁷⁵¹ 18 Cemâdiyelûlâ 1270 (16 Şubat 1854) tarihinde tamamlanmıştır.⁷⁵² Müellifin, bazı arkadaşlarının isteği üzere kaleme aldığı bu eseri önemli kılan bir özelliği, Osmanlı'da ortaya çıkan kırâat mesleklerinin farklılıklarını ifade etmesidir. Müellif kitapta “Zübde” metinlerini “mim” harfiyle kendi açıklamalarını da “şin” harfiyle belirtmiştir. Müellif, her surenin peşinde Zübde'nin kenarında yer alan tenbihatların şerhini yapmış ve Tezyil bölümüyle de bazı bilgiler vermiştir.⁷⁵³

⁷⁴² Molla Efendi, a.g.e., s. 110.

⁷⁴³ Eğinî, a.g.e., s. 9.

⁷⁴⁴ Reşat Öngören, “Molla Mehmed Emin Efendi”, **DİA**, C. XXX, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2005, s. 258.

⁷⁴⁵ Molla Efendi, **Zehrü'l-Erîb**, vr. 4-5.

⁷⁴⁶ Molla Efendi, **el-Âsâru'l-Mecîdiyye**, s. 122.

⁷⁴⁷ Öngören, a.g.m., C. XXX s. 258.

⁷⁴⁸ Bursalı, a.g.e., II, 38; Hayatı için ayrıca bkz. Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 143; Mersafî, a.g.e., C. II, s. 703-704; Develioğlu, a.g.e., s. 341; Akdemir, a.g.e., s. 55.

⁷⁴⁹ Eğinî, a.g.e., s. 9.

⁷⁵⁰ Eserleri için bkz. Bağdatlı, **İzâh**, C. I, s. 1, 611; **Hedîyye**, C. II, s. 375; Bursalı, a.g.e., II, 38; Öngören, a.g.m., C. XXX, s. 259.

⁷⁵¹ Bağdatlı, **İzâh**, C. I, s. 611; **Hedîyye**, C. II, s. 375; Öngören, a.g.m., C. XXX, s. 259;

⁷⁵² Molla Efendi, **Umde**, s. 527.

⁷⁵³ Molla Efendi, a.g.e., s. 112-582; Akdemir, a.g.e., s. 55.

Yazıldığı zamanda da büyük ilgiye mazhar olan kitap, günümüzde de kırâat okuyanların kendisinden istifade ettiği bir kaynak olmaya devam etmektedir.⁷⁵⁴

Eser 1270/1854 ve 1287/1870 tarihlerinde İstanbul'da basılmıştır.⁷⁵⁵

ii. Zehru'l-Erîb fî İdâhi'l-Cem'i bi't-Takrîb: Takrîb usulü üzere kırâat meselelerini toplamak ve mesleklerin farklılıklarını da belirtmek için, sevenlerinin isteği üzere bu eseri kaleme aldığını⁷⁵⁶ belirten müellif, maalesef eserini tamamlayamadan vefat etmiştir.⁷⁵⁷ **Umdetü'l-Hallân**'dan sonra yazıldığı ifade edilen⁷⁵⁸ eserin 1270-1275 (1854-1858) tarihleri arasında kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

Müellif eserinde uzunca bir mukaddimeden sonra, Fatihadan başlayarak kırâat farklılıklarını ifade etmekte, usul konularını da yeri geldikçe ele almaktadır. Müellif Osmanlı'da ortaya çıkan mesleklerin farklılıklarına da değinmektedir.⁷⁵⁹

Eserin müellif nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (İbrahim Efendi, nr. 11) bulunmaktadır.

iii. Tuhfetü'l-Emîn fî Vukûfi'l-Kur'âni'l-Mübîn: Secavend denilen Kur'ân ayetlerindeki duraklar hakkında kaleme alınmış olan eserde bunu yanında birçok mesele de ele alınmaktadır. Eser; mukaddime, maksat ve hatime bölümlerinden oluşmaktadır.⁷⁶⁰ Eserin yazma nüshaları vardır.⁷⁶¹

iv. Lâhika fî İdâhi Bâbi'l-İdgâmi'l-Kebîr: Eser, bu konuda yazılmış birçok eserden özetlenerek, Osmanlı'da ortaya çıkan dört kırâat meslekine uygun olarak hazırlanmış olup⁷⁶² basılmıştır.⁷⁶³

⁷⁵⁴ Karaçam, **Kur'an-ı Kerimin Nüzülü**, s.250, 275.

⁷⁵⁵ Öngören, a.g.m., C. XXX, s. 259; Akdemir, a.g.e., s. 54.

⁷⁵⁶ Molla Efendi, **Zehru'l-Erîb**, vr. 3a-3b.

⁷⁵⁷ Molla Efendi, a.g.e., vr. 241b.

⁷⁵⁸ Molla Efendi, a.g.e., vr. 3a.

⁷⁵⁹ İkiyüz on beş varaklık geniş yer tutan mukaddime bölümünü müellif, on bir bahis olarak incelemektedir. Varak 224b de Bakara suresine başlayan müellif, varak 241b ye ulaştığında vefat etmiştir. Bu da eserin daha Bakara suresinin başlangıcında kaldığını göstermektedir. (Molla Efendi, a.g.e., vr. 6a-241b.)

⁷⁶⁰ Mukaddime bölümü dört başlık altında ele alınmaktadır. Maksat bölümünde her sure sırasıyla ele alınarak, mekki-medenî oluşu, ayet; kelime ve harf sayısı, müteşabih kelimeleri ve vakf-ibtidaları açıklanmaktadır. Hatime bölümünde ise surelerin farklı isimleri belirtilmekte ve nasih-mensuh ayetler cedvelle izah edilmektedir. (Molla M. Emin Efendi, **Tuhfetü'l-Emîn fî Vukûfi'l-Kur'âni'l-Mübîn**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 21, vr. 2a-220a)

⁷⁶¹ Müellif nüshası MÜİFK, Ali Üsküdarlı bölümünde (nr. 89), diğer bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesinde (İbrahim Efendi, nr. 21) bulunmaktadır. (Öngören, a.g.m., C. XXX, s. 259.)

⁷⁶² Molla M. Emin Efendi, **Lâhika fî İdâhi Bâbi'l-İdgâmi'l-Kebîr**, İstanbul, Esad Efendi Matbaası, 1287/1870, s. 4. Eser, İdgâmın tarifi, şartları, sebepleri, engelleri ve kısımlarını kısaca izah ettikten

v. el-Kerârîs fî Zikri Tertîbi Vucûhi Ba'di'l-Âyât: Eserde, kırâat öğrencilerinin kırâat kitaplarından çıkarmakta zorlandığı bazı ayetlerin okunuş vecihlerinin sıralaması, dört mesleke göre belirtilmektedir.⁷⁶⁴Eser matbudur.⁷⁶⁵

Müellifin kırâat ve tecvid alanında ayrıca **Tuhfetü't-Tecvîd** (Tevvîd fî Kelâmî'l-Mecîd) adında Kütahya Müftülüğü Kütüphanesinde yazma bir nüshası bulunan⁷⁶⁶bir eseriyle **Silsile-i Eimme-i Kurrâ** adında nüshası bilinmeyen bir başka eseri vardır.⁷⁶⁷

11. MEHMED B. MUSTAFA DUHANÎZÂDE (Ö. 1296/1879)

(1) Hayatı: Adı Mehmed b. Mustafa'dır. Tophaneli olup Tophaneli Duhanîzâde diye meşhurdu. Hırka-i Şerif Camiinin birinci müezzini olarak görev yapmaktaydı.⁷⁶⁸ Nusretiye Camii İmamı Hafız Ahmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1271/1855 yılında icazet aldı.⁷⁶⁹ Kırâat ilminde uzman oluşuyla, güzel sesi ve okuyuşuyla meşhurdu. Geyveli İbrahim Efendi kendisinden ders aldı.⁷⁷⁰ Müellifin 1296/1879 senesinde vefat ettiği söylenebilir.⁷⁷¹ Kilyos mezarlığında metfundur.⁷⁷²

(2) Eseri: Müellifin kırâate dair bir eseri tespit edilmiştir.

Mecmûatün Mûteallekatün bi'l-Kırâa: İstanbul tarikinin sûfî meslekinin mahir ekolü üzere kırâat usullerini açıklayan ve okuyuş şekillerinin suretini çıkaran bir eserdir.⁷⁷³ Eser Şaban 1296 (Temmuz-Ağustos 1879) tarihinde müellifin vasiyeti

sonra her harfi sırayla ele alarak Kur'an'da bu harfin kaç yerde idğam edildiğini belirtmekte ve sure sure idğam edilen kelimeleri yazmaktadır. Eserin sonuna da Kur'an'daki idğamların belirtildiği cedveller eklenmiştir. (Molla Efendi, a.g.e., s. 4-51.)

⁷⁶³ Eser, 1287/1870 yılında İstanbul'da müellifin **Umdetü'l-Hallân** adlı eseriyle birlikte basılmıştır.

⁷⁶⁴ Molla M. Emin Efendi, **Risâle fî Tertîbi Vucûhi Ba'di'l-Âyât**, İstanbul, Esad Efendi Matbaası, 1287, s. 52-109.

⁷⁶⁵ 1287/1870 yılında İstanbul'da müellifin **Umdetü'l-Hallân** adlı eseriyle birlikte basılmıştır.

⁷⁶⁶ Bkz. Öngören, a.g.m., C. XXX, s. 259.

⁷⁶⁷ Bkz. Bursalı, a.g.e., C. II, s. 38.

⁷⁶⁸ Mehmed b. Mustafa Duhanîzâde, **Mecmûatün Mûteallekatün bi'l-Kırâa**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 864, vr. 1b.

⁷⁶⁹ Eğinî, a.g.e., s. 45.

⁷⁷⁰ Revnakoğlu, a.g.e., poz 82 sol.

⁷⁷¹ Bu tarih müellifin vasiyeti gereği eserinin Fatih Kütüphanesine vakfedilme tarihidir. Bkz. Duhanîzâde, a.g.e., vr. 2a.

⁷⁷² Revnakoğlu, a.g.e., poz 82 sol.

⁷⁷³ Eser iki bölümden oluşuyor. Birinci bölümde sûfî meslekinin usulleri mahir ekolüne göre çoğunlukla tablo veya şema şeklinde açıklanmakta, ardından Kur'an'ın başından sonuna kadar her ayetin -imamların sırasına göre- okunuş şekilleri, çizilerek gösterilmektedir. (Duhanîzâde, a.g.e., vr. 3b-492b.)

üzerine Fatih Kütüphanesine vakfedilmiştir.⁷⁷⁴ Eserin bu tarihten önce yazıldığı söylenebilir. Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁷⁷⁵

12. MEHMED EMİN EFENDİ (Ö. 1298/1881)

(1) **Hayatı:** Sultan Sarayında şeyhu'l-kurrâ ve Temyüzü'l-Muallimîn'de ikinci memur olarak görev yapıyordu.⁷⁷⁶ Eserini tamamladığı 1298/1881 senesinden sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edilmiştir.

Fevâid: Kur'an öğretmenlerinin bilmesi gereken bazı faydalı bilgilerin verildiği eser, Verdü'l-Müfid isimli eserle birlikte basılmıştır. Eser 1298/1881 senesinde tamamlanmıştır.⁷⁷⁷

13. İSMAİL B. SALİH YENİŞEHİRİ (Ö. 1299/1881-82)

(1) **Hayatı:** Adı İsmail b. Salih'dir. Yenişehir Fenar'lıdır. Hafız İsmail Efendi'nin en üstün talebelerinden Hafız Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil etmiştir.⁷⁷⁸

(2) **Eseri:** Müellifin Kur'ân fihristiyle alakalı bir eseriyle⁷⁷⁹ kırâate dair bir eseri tespit edilmiştir.

Miftâhu'l-Kırâa: Eserde aşere tarikine göre kırâat imamlarının okuyuş vecihleri, okuyuş sıralarına göre suret olarak çıkarılmıştır.⁷⁸⁰ Eser 1299/1881-82 tarihinde İstanbul'da basılmıştır.

G. HİCRÎ XIV. ASIR ÂLİMLERİ

1. HACI HAFIZ HALİL DEDE (Ö. 1305/1888)

(1) **Hayatı:** Adı Halil Akif olup Hacı Hafız diye meşhurdu. 1218/1803 yılında İzmir'de doğdu. Yedi yaşında hafızlığını bitirdi. On sekiz yaşındayken kırâat

⁷⁷⁴ Duhanîzâde, a.g.e., vr. 2a.

⁷⁷⁵ Süleymaniye ktp., (İbrahim Efendi, nr. 864).

⁷⁷⁶ Mehmed Emin Efendi, **Fevâid**, y.y., t.y., s. 60.

⁷⁷⁷ Mehmed Emin Efendi, a.g.e., s. 52-60.

⁷⁷⁸ İsmail b. Salih Yenişehrî, **Miftâhu'l-Kırâa**, İstanbul, y.y. 1299, giriş, s. 3.

⁷⁷⁹ Bkz. Süleymaniye ktb., Carullah blm., nr. 52.

⁷⁸⁰ Müellif eserini, **Zübdetü'l-İrfân**'a devamlı bakmaya gerek bırakmayacak şekilde nokta ve işaretlerle yazdığını söylemektedir. Eser, mukaddime ve maksat bölümlerinden oluşmaktadır. Mukaddime bölümünde kendisi ve kitabı hakkında bilgi verdikten sonra kırâat imamları ve ravilerini rumuzlarıyla birlikte tanıtmakta, ayrıca imamların med vecihlerini belirtmektedir. Maksat bölümünde önce her imamın okuyuş şeklini tek tek Kur'ân'ın altıncı sayfasına kadar göstermekte ardından Alî İmrân suresine kadar on imamın (cem tarikiyle) topluca okuyuş vecihlerini okuyuş sırasına göre suret şeklinde ele almaktadır. (Yenişehrî, a.g.e., s. 3-87.)

ilminden icazet aldı. Otuz Beş yaşındayken Nakşibendî meşayihinden Bedehşanî Efendi'den irşad izni aldı. Ardından İstanbul'a gelerek Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Selahaddin Efendi'ye intisap etti. Daha sonra İzmir'e dönerek burada Abdülmecid Han'ın da desteğiyle bir mevlevîhâne inşa etti. Otuz sekiz sene burada seccadenişîn-i irşad görevini sürdüren Halil Efendi, 1305/1888 yılında vefat ederek Mevlevîhâne'ye defnedildi. Merhumun kırâat ilmindeki ihtisası, İzmirliiler tarafından iyi bilinmekteydi. Ayrıca şairliği de vardı.⁷⁸¹

(2) **Eseri:** Bursalı Mehmet Tahir Efendi, vucuh-u seb'aya dair hususi bir eseri olduğunu belirtmiştir.⁷⁸² Eserin nüshası tarafımızca bulunamamıştır.

2. DEBRELİ ABDÜLKERİM EFENDİ (Ö. 1305/1887)

(1) **Hayatı:** Adı Abdülkerim b. İbrahim olup Debre kazasındandır. Reisü'l-kurrâ Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi'den ve Hafız Kurrâ Ahmed Hulusi Efendi'den ders aldı. İstanbul'da Halıcılar Köşkünde Kadı Molla Şerafeddin Camiinde müezzinlik yapıyordu.⁷⁸³ Vefat tarihi tespit edilememiş olup eserini yazış tarihi olan 1305/1887-88 yılından sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eserleri:** Tecvid alanında bir eseri tespit edilmiştir.

Mîzânü'l-Hurûf ve Şifâü'l-Ebdân: Karabaş Tecvidi üzerine yapılan bir şerh çalışması olup 1305/1887-88 yılında tamamlanmıştır. Eser; giriş kısmından sonra mukaddime, maksat ve hatime bölümlerinden oluşmaktadır.⁷⁸⁴ Eser 1305/1887-88 yılında İstanbul'da basılmıştır.

⁷⁸¹ Bursalı, **Aydın Vilayetine Mensub**, s. 73-74; Ö. Faruk Huyugüzel, **İzmir Fikir ve Sanat Adamları: (1850-1950)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, s. 175-176; Abdulhalim Durma, **Evliyalar Şehri İzmir**, Ankara, Yenigün Matbaacılık, 2013, s. 209-211. Ayrıca bkz. Mehmet Demirci, "Ege'de Mevlevîlik", Yeni Asır Gazetesi, 3 Aralık 2012; "İzmir Mevlevîhanesi", Yeni Asır Gazetesi, 10 Aralık 2012; "İzmir Mevlevîhanesinin Kısa Tarihi", Yeni Asır Gazetesi, 14 Aralık 2012.

⁷⁸² Bursalı, a.g.e., s. 73.

⁷⁸³ Debreli Abdülkerim b. İbrahim, **Mîzânü'l-Hurûf ve Şifâü'l-Ebdân**, İstanbul, Urfalı Hacı Halil Matbaası, 1305/1888, s. 4.

⁷⁸⁴ Giriş kısmında müellif; kitabın ismini, yazılış gayesini açıklamakta, kendisini ve hocalarını tanıtmakta ve kitabın içeriği hakkında bilgi vermektedir. Mukaddime bölümünde ise tecvidin tarifi, mevzuu ve gayesini açıklamaktadır. Otuz iki baptan oluşan maksat bölümünün ilk beş babında sırasıyla harflerin mahreçleri, sıfatları, tecvidin fazileti, muallimin dikkat etmesi gereken şeyler ve öğrencinin dikkat etmesi gereken şeyleri ele almaktadır. Altıncı baptan itibaren **Karabaş Tecvidi**'nin konularına giriş yapan müellif, kelime açıklamalar yapmaktadır. Son üç bapta da **Karabaş Tecvidi**'nde işlenmeyen secavend, lahn, meşhur hatalar ve manayı bozan okuyuşlar konularına yer ayrılmaktadır. Müellif, lahn konusunu aynı zamanda hatime olarak sayıp ayrı bir başlık açmamaktadır. (Debreli, a.g.e., s. 2-52.)

3. ALİ RIZA EFENDİ (Ö. 1309/1892)

(1) **Hayatı:** Rüstem Paşa Camii baş müezzini. ⁷⁸⁵ Vefat tarihi belli olmayıp eserini yazdığı 1309/1892 yılından sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edilmiştir.

Sûfî Ahmed Efendi Tarîki: 1309/1892 senesinde tamamlanan tek varaklık eser, sûfî meslekinin özelliklerinden ve Mısır tarikiyle arasındaki farklardan bahsetmektedir. ⁷⁸⁶

4. KALE İMAMI ZÂDE OSMAN EFENDİ (Ö. 1314/1897)

(1) **Hayatı:** Adı Osman olup Kalalızâde diye meşhurdu. Maraşlı olup tahsilini Mısır'da yaptı. Tahsilden sonra memleketine dönerek uzun süre burada ders okuttu. Aynı zamanda kale içindeki camide imamlık yaptı. Bir ara müftülük görevini de üstlendi. Kadîrî tarikatında şeyh olan Osman Efendi, dinî ilimlerde de talebesi olan Sezaî Hocaya hilafet vermişti. 1314/1897 senesinde Maraş'ta vefat etti. Merhum fıkıh ve kırâat ilimlerinde mâhirdi. ⁷⁸⁷

(2) **Eserleri:** Kırâatle ve vakıf çeşitleriyle alakalı bir eseri olduğu, bu eserinde Mesud Efendizâde Mahmud Efendi ile yaptıkları bir münazara ile ilgili bilgi verdiği belirtilmiştir. Ayrıca kırâat ilmiyle alakalı bazı manzumeleri olduğu fakat eserlerinin günümüze ulaşmadığı söylenmiştir. ⁷⁸⁸

5. MUSTAFA NİYAZİ EFENDİ (Ö. 1327/1909)

(1) **Hayatı:** Adı Mustafa Niyazi b. Gazi Alemdar Seyyid Hüseyin b. Mustafa b. Ali b. Abdullah b. Ömer b. Ali'dir. Hızır (Yeşil) İmam olarak bilinmektedir. ⁷⁸⁹ 1261/1840 yılında İspir'in Karakoç köyünde doğdu. ⁷⁹⁰ Tahsiline Bayburtlu İbrahim Hakkı Efendi'nin yanında başlayarak on yaşında hafızlığını tamamladı. Ardından

⁷⁸⁵ Ali Rıza Efendi, **Sofî Ahmed Efendi Tariki**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 49, vr. 19a.

⁷⁸⁶ Ali Rıza Efendi, a.g.e., vr. 18b-19a.

⁷⁸⁷ Besim Atalay, **Maraş Tarihi ve Coğrafyası**, İstanbul, Matbaay-i Amire, 1339, s. 137; Cemil Çiftçi, **Maraşlı Şairler Yazarlar Âlimler**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2000, s. 232; Yaşar Alparslan, Serdar Yakar, **Maraş Meşhurları**, Kahramanmaraş, Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009, s. 111; **Eski Maraş'ta Âlim Çıkarmış Aileler**, s. 43-44, 98, 112; Dikici, **Saçaklızâde**, s. 136.

⁷⁸⁸ Bkz. Atalay, a.g.e., s. 137; Çiftçi, a.g.e., s. 232.

⁷⁸⁹ Mustafa Niyazi Efendi: Yeşil İmam, **Umdetü'l-Kârîin ve Tezkiratü'l-Mukrîin**, İstanbul, Sahafiye-i Osmaniye Matbaası, 1320, s. 32.

⁷⁹⁰ Yeşilzâde Mehmed Salih, **Terceme-i Hal**, (yazma), Millet ktp, Ali Emîrî Şerîyye blm., nr. 1391, vr. 1.

aynı hocadan sarf-nahiv okudu.⁷⁹¹ Mevlâna Halid'in (k.s.) halifelerinden Tortumlu Feyzullah Efendi'ye intisap etti.⁷⁹²

1278/1861 yılında Sırp ve Karadağ savaşlarına katıldı. 1283/1866 yılında İpek Sancağı Taburuna imam tayin edildi. Burada Şeyh Mahmud Efendi'den kırâat okuyarak icazet aldı. 1284/1867 yılında tabur imamlığından istifa edip İstanbul'a gelerek Fatih Medreselerinde kırâat ve dinî ilimler tahsil etti.⁷⁹³ Aynı zamanda Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'ye bağlanarak ondan istifade etti. 1286/1869 yılında onun isteği üzerine gelip Erzurum'a yerleşti.⁷⁹⁴ Burada Caferiyye Camii birinci imam ve hatibi, İbrahim Paşa Camii ikinci imamı olarak görev yaptı. Bu sırada tahsilini de sürdüren Mustafa Niyazi Efendi, Cemaleddin Ömer Fazıl Efendi'nin derslerine devam etti.⁷⁹⁵ Aynı anda Şeyhu'l-Kurrâ İbrahim Edhem el-Ahîshavî'den de seb'a ve aşere kırâatlerini tahsil ederek 1291/1874-75 yılında icazet aldı.⁷⁹⁶

Mustafa Niyazi Efendi ömrünü hafız yetiştirmeye adanmış, yüz yirmi bir hafız ve üç kurra yetiştirmişti.⁷⁹⁷ Merhum; güler yüzlü, latifeci, misafirperver, ibadete düşkün değerli bir şahsiyetti.⁷⁹⁸ 7 Recep 1327 (25 Temmuz 1909) tarihi Pazartesi günü vefat ederek Erzincan Kapısı Kabristanında Üstadı Fazıl Efendi'nin kabri yakınına defnedildi.⁷⁹⁹

(2) Eserleri: Müellifin kırâat alanında tespit edilen eserleri şunlardır:

i. Umdetü'l-Kârîin ve Tezkiratü'l-Mukriîn: 1317/1899-1900 yılında yazılmış olan eser, İmam Asım'ın râvisi Hafsın farklı okuyuş şekillerini ele almaktadır. Eser;

⁷⁹¹ Mehmet Nusret Som, **Tarihçe-i Erzurum**, İstanbul, Erzurum Kitaplığı Yayınları, 2005, s. 150; Yeşilzâde, a.g.e., vr. 1; Durmuş Arslan, "Kıraat İlminde İcâzetnâme Geleneği ve Bir İcâzetnâme Örneği", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt VII/2, Aralık 2003, Sivas, s. 310.

⁷⁹² Som, a.g.e., s. 151.

⁷⁹³ Som, a.g.e., s. 151; Yeşilzâde, a.g.e., vr. 1; Arslan, a.g.mk., s. 310-311.

⁷⁹⁴ Som, a.g.e., s. 151.

⁷⁹⁵ Som, a.g.e., s. 151; Yeşilzâde, a.g.e., vr. 1.

⁷⁹⁶ İbrahim Edhem b. Ebubekir, **İcazet**, (yazma), Süleymaniye ktb., Yazma Bağışlar blm., nr. 254, vr. 1-6; Arslan, a.g.mk., s. 311.

⁷⁹⁷ Yeşilzâde, a.g.e., vr. 1.

⁷⁹⁸ Som, a.g.e., s. 151;

⁷⁹⁹ Som, a.g.e., s. 151; Yeşilzâde, a.g.e., vr. 1; Hayatı için ayrıca bkz. Mustafa Yılmaz Çağlayan, **Şu Bizim İspir**, Erzurum, İspir Turizm Kültür ve Kalkındırma Derneği, 1981, s. 101-102; Ömer Hakan Özalp, **Erzurumlu Yeşilzade Mehmed Salih Efendi**, İstanbul, Erzurum Kitaplığı Yayınları, 1999, s. 15-16 dipnotta; Şamil Dağcı, "Osmanlı Dönemi Kaynaklarında Yer Alan İspirli Âlimler", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 29, Erzurum, 2008, s. 30.

mukaddime, maksat ve hatime bölümlerinden oluşmaktadır.⁸⁰⁰ Eser 1320 senesinde İstanbul'da basılmıştır.

ii. Senedü'l-Huffâz: Bazı kişilerin hatimle namaz kılmanın faziletini inkâr etmesi üzerine müellifin kaleme aldığı eser, Recep 1317 (Kasım-Aralık 1899) tarihinde tamamlanmıştır. Eser; giriş, mukaddime, maksat ve hatime bölümlerinden oluşmaktadır.⁸⁰¹ Eserin yazma nüshaları vardır.⁸⁰²

6. SİVASLI YUSUF ZİYAÜDDİN EFENDİ (1327/1909)

(1) Hayatı: 1277/1861 yılında Sivas'ın Oğlan Çavuş mahallesinde doğdu. Babası tüccarlardan Selim Efendi'dir. 1288/1871 yılında rüştiyeye girerek tahsiline başlayan Yusuf Efendi, rüştiyeyi bitirdikten sonra Şifâiyye Medresesinde bir müddet Arapça ve Farsça okudu. Ardından Tokat'a giden Yusuf Efendi, Tokat müftüsü Hacı Osman Efendi'den hem dinî ilimleri hem de kırâat ilmini tahsil ederek her ikisinden de icazet aldı. Tahsilden sonra Sivas'a dönen Yusuf Efendi, beş altı sene fahri olarak ders okuttu. Bir aralık İstanbul'a giderek imtihana girdi ve Sivas İdadisine (lisesine) dinî ilimler muallimi olarak tayin edildi. Rebiülevvel 1325 (Nisan-Mayıs 1907) tarihinde Sivas Bidayet Hukuk azası, ardından Sivas Askerî Lisesi Farsça muallimi ve 1327/1909 yılında da Sivas müderrisi oldu.⁸⁰³

(2) Eserleri: Müellifin **et-Takrîr fî Ahkâmi't-Tasvîr, Hayru'l-Kelam fî Kırâati'n-Nebiyyi Aleyhisselam, Kavaid-i Farisiyye** gibi çeşitli alanlarda yazılmış eserleri vardır.⁸⁰⁴ Tecvid alanında da iki eseri bulunduğu görülmektedir.

⁸⁰⁰ Mukaddime bölümünde tecvidin gerekliliği ile Kur'an ve kırâat tarihi hakkında özet bilgiler sunulmaktadır. İki neviden oluşan maksat bölümünde Hafs'ın normalden farklı okuduğu yerlerden tek vecih üzere okudukları ile iki ve üç vecih üzere okudukları ele alınmaktadır. Hatime bölümünde ise harflerin mahreçleri, sıfatları, tertil, tedvir, hadr, namazı bozan okuyuşlar, med, tecvidin gerekliliği ve bunun gibi farklı konulara değinilmektedir. (Yeşil İmam, **Umdetü'l-Kârîin**, s. 4-32.)

⁸⁰¹ Türkçe kaleme alınan giriş bölümünde müellif eserin özet bir tercümesini yapmaktadır. Ardından eserine başlayan müellif, mukaddime bölümünde eserini yazış sebebini ve işlediği konuları açıklamaktadır. Üç kısımdan oluşan maksat bölümünde Kur'an öğrenmenin farziyetinin delilleri, namaz ve namaz dışında Kur'an hatminin faziletinin delilleri ile namazda Duha suresinden sonraki sureler arasında tekbir getirmenin ve hatmi bitirdikten sonra diğer hatme başlamanın faziletinin delilleri ele alınmaktadır. Müellif özellikle namazda bu tekbirlerin getirilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Hatime bölümünde ise müellif, kırâat ilmini öğrendiği hocasını ve hocasının hocalarını tanıtmakta ayrıca kendisi hakkında da bilgiler vermektedir. (Mustafa Niyazi Efendi: Yeşil İmam, **Senedü'l-Huffâz**, (yazma), Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 30, vr. 1b-Vb, 1b-36a.)

⁸⁰² Bkz. Süleymaniye (Bağdatlı Vehbi, nr. 30); Beyazıt Devlet (Beyazıt, nr. 8199).

⁸⁰³ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 531-532.

⁸⁰⁴ Eserleri için bkz. Albayrak, a.g.e., C. V, s. 531.

i. *ed-Delâilü'l-Mühkeme fî Kırâati Sâdi'l-Mu'ceme ve Tâi'l-Mühmele*: Kaynaklarda zikredilen ⁸⁰⁵ bu eserin nüshasına tarafımızca ulaşamamıştır.

ii. *Tecvîd-i Kebir*: Cezerî ve Şatıbî'den cem edilerek hazırlandığı belirtilen ⁸⁰⁶ bu eserin nüshasına da tarafımızca ulaşamamıştır.

7. AHMED EFENDİ (HACI ZİYAEDDİN) (Ö.1333/1915)

(1) **Hayatı**: Adı Ahmed b. Mehmed Hulusi olup lakabı Hacı Ziyaeddin'dir. Evliyazâde ve Solakzâde diye meşhur olmuştur. 15 Şaban 1286 (20 Kasım 1869) tarihinde Kastamonu'nun Topçuoğlu mahallesinde doğdu. Babası Nakşibendî meşayihinden ve ulemadan olan Mehmed Hulusi Efendi'dir.

İlk tahsiline Nasrullah Kadı Mektebinde başladı. Ardından babasından sarf, nahv ve fıkıh; Hoca Celalî Efendi'den Farsça okudu. 1292/1875-76 senesinde Kastamonu Daru'l-Muallimin-i İbtidaiyye'den birinci olarak mezun olup tahsilini tamamlamak üzere İstanbul'a gitti. Burada Beyazıt dersiamlarından Hafız Mehmed Hulusi Efendi'den on iki yıl süren tahsilin ardından hem dinî ilimlerden hem de kırâat-ı aşere ve takrib'ten icazet aldı. ⁸⁰⁷ Daha sonra Hicaz'a giden Ahmed Efendi, Medine-i Münevvere'de Seyyid Ali Zahir Efendi'den bir sene boyunca hadis tahsil ederek icazet aldı. Tekrar memleketine dönen Ahmed Efendi, 1312/1894-95 senesinde Kastamonu Rüştîye-i Askeriyesinde Osmanlıca öğretmenliğine tayin edildi. Aynı anda babası tarafından yaptırılıp kendi adını verdiği Zıyâiyye Medresesinde de ders okutmakla meşgul oldu. Son olarak Kastamonu Sultanisinde Türkçe muallimi olarak görev yaparken 18 Rebiülahir 1333 (5 Mart 1915) tarihinde vefat etti. Ahmed Efendi; iffetli, ahlaklı, geyretli ve değerli bir ilim adamıydı. ⁸⁰⁸

(2) **Eserleri**: Müellifin itikat, amel ve cihatla ilgili **Vesîletü'n-Necât** adlı bir eseri, fıkıh ilmiyle alakalı **Hülâsatü'l-Efkâr** ve **Miftâhu'l-Felâk** adlı eserleri vardır. Müellifin ilk iki eseri basılmış olup nüshaları kütüphanelerde bulunmaktadır. ⁸⁰⁹

⁸⁰⁵ A.y.

⁸⁰⁶ A.y.

⁸⁰⁷ Kırâat icazetini 1303/1886 yılında aldı. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 35.

⁸⁰⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Kastamonu Meşahiri**, Haz. Mustafa Eski, Ankara, Kastamonu Eğitim Yüksekokulu Yayınları, 1990, s. 100-101; Ayrıca bkz. Bursalı, a.g.e., C. I, s. 345; Mehmed Zeki Pakalın, **Sicill-i Osmanî Zeyli: Son Devir Osmanlı Meşhurları Ansiklopedisi**, Haz. Mehmet Metin Hülagü, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2008, C. XIX, s. 106.

⁸⁰⁹ Bkz. Süleymaniye ktb. İzmirli İsmail Hakkı blm., nr. 783, 799, 904; Tahir Ağa Tekke blm., nr. 215, 379.

Ayrıca tecvid ilmiyle alakalı **Vesîletü'l-Gufrân** adlı bir eseri ve bu esere yazmış olduğu **Vesîletü's-Sa'âde** adlı muhtasarı vardır.⁸¹⁰

i. Vesîletü'l-Gufrân: Tecvid ilmiyle alakalı farklı bir üslûpla yazılmış bir eserdir.⁸¹¹ 1327 yılında Kastamonu'da basılmıştır.

ii. Vesîletü's-Sa'âde: Bir önceki eserin muhtasarıdır.⁸¹² 1328/1910 yılında Kastamonu'da basılmıştır.

8. ZİLELİ MUHAMMED HAMDİ (1333/1915)

(1) Hayatı: Hakkında bir bilgi bulunamamıştır. 1333/1915 yılın hayatta olduğu anlaşılmaktadır.⁸¹³

(2) Eseri: Kırâat alanında bir eseri tespit edilmiştir.

Risâle fi'l-Kırâa: On altı varaklık bu Türkçe eser, 1333/1915 yılında yazılmıştır. Eserde kırâatler, Kur'ân okumayı bilen herkesin anlayıp okuyabileceği şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.⁸¹⁴ Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁸¹⁵

9. SÜLEYMAN VEHBİ EFENDİ (Ö. 1334/1916)

(1) Hayatı: 1263/1847 yılında Bursa'nın Pınarbaşı mahallesinde doğdu. Soyu Hz. Ebubekir (r.a.)'a uzanan Süleyman Efendi'nin babası, Buhara Kaşgar beldesi ahalisinden Mehmed Kalim (Kemaleddin) Efendi'dir. Bursa'da Hoca İshak Efendi'de ilk tahsiline başlayan Süleyman Efendi, İstanbul Kalenderhane Mektebi muallimi İbrahim Zühdi Efendi'den 1281/1864-65 yılında hafızlığını tamamladı. Ardından Reisü'l-kurrâ Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırat-ı aşere ve takrib okuyarak 10 Cemaziyelahir 1286 (17 Eylül 1869) tarihinde⁸¹⁶ icazet aldı. Ayrıca Fatih dersiâmlarından “Şaşı Hafız Efendi” lakaplı Ahmed Şakir Efendi'den dinî ilimler tahsil ederek 1300/1882 yılında icazet aldı.

⁸¹⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 102.

⁸¹¹ Eser bir mukaddime, otuz sekiz ders ve hatimeden oluşmakta olup kırk dört sayfadır. Eserde her dersin altında tatbikat başlığı altında anlatılanların tatbiki yapılmakta ve sorular başlığı altında konuyla ilgili sorular sorulmaktadır. Bkz. Hafız Ahmed Ziyaeddin, **Vesîletü'l-Gufrân**, Kastamonu, Kastamonu Matbaası, 1327, s. 1-44.

⁸¹² Eser mukaddime, yirmi sekiz ders ve hatimeden oluşmakta olup yirmi dört sayfadır. Bkz. Hafız Ahmed Ziyaeddin, **Vesîletü's-Sa'âde**, Kastamonu, Kastamonu Matbaası, 1328, s. 1-24.

⁸¹³ Eserini bu tarihte yazmıştır. Bkz. M. Hamdi Zilî, **Risâle fi'l-Kırâa**, (yazma), KBYEK, nr. 9670, vr. 16b.

⁸¹⁴ M. Hamdi Zilî, a.g.e., vr. 1b-16b.

⁸¹⁵ Bkz. KBYEK, nr. 9670, vr. 1b-16b.

⁸¹⁶ Eğinî, a.g.e., s. 77.

Cemaziyelahir 1288 (Ağustos 1871) tarihinde Eyüp Sultan Camiinde devirhanlık ve aşırhanlık görevi kendisine verilen Süleyman Efendi, Recep 1291 (Ağustos 1874) tarihinde Hasköy Humbarahane Camii ikinci imamlığına ve Rumî 1298 (1299/1882) tarihinde birinci imamlığına getirildi. Bunun yanında hafız-ı kütüplük ve mekteb muallimliği gibi görevlerde bulunan Süleyman Efendi, 1 Muharrem 1307 (28 Ağustos 1889) tarihinde Teftiş-i Şerif Meclisi azalığına getirildi. Şaban 1327 (Eylül 1909) yılında Tetkiki Mesahif-i Şerîfe ve Müellefatı Şer'îyye meclislerinin birleştirilmesiyle yine aza olarak bırakıldı. 6 Şevval 1334 (6 Ağustos 1916) tarihinde vefat etti.⁸¹⁷

Mihrîşah Valide Sultan Camii birinci imamı ve Sultan Mahmud Mektebi birinci muallimi olan Süleyman Efendi, kırâat alanında Sultan Reşad'ın imamı İsmail Hakkı b. Abdurrahman Sûzî⁸¹⁸ ve **Muhîtu't-Tecvîd** isimli eserin yazarı Mehmed Salih Tanrıverdi⁸¹⁹ gibi nice meşhur talebe yetiştirmiştir.⁸²⁰

(2) **Eserleri:** Müellifin kırâat ilmiyle alakalı **Hadâiku Takrîbi'l-Kur'ân bi Usûli's-Suveri ve'l-İşârât** ve **Rukûat-ı Kur'âniyye** adında matbu olmayan iki eseriyle, **Risâle-i Râiyye** adında matbu bir eseri vardır.⁸²¹ Eserlerinden sadece birinin nüshasına tarafımızca ulaşılmıştır.

Risâle-i Râiyye: 1304/1886 senesinde tamamlanan eserde kırâat imamlarının ve özellikle Ezrak'ın râ harfinin okunuşu hakkındaki görüşleri ele alınmaktadır. Eser; mukaddime, maksat ve tezyilat bölümlerinden oluşmaktadır.⁸²² Eser 1311/1894 senesinde İstanbul'da basılmıştır.

⁸¹⁷ Albayrak, **Osmanlı Uleması**, C. V, s. 464-465; Ayrıca bkz. Revnakoğlu, a.g.e., vr. 12-16.

⁸¹⁸ Bkz. İsmail Hakkı b. Abdurrahman Sûzî Kastamonî, **İcazet**, (yazma) Süleymaniye ktb., Yazma Bağışlar blm., nr. 2870, vr. 4b. Ayrıca bkz. Albayrak, a.g.e., C. II, s. 283.

⁸¹⁹ Mehmed Salih Tanrıverdi, **Muhîtu't-Tecvîd**, İzmir, Keşişyan Matbaası, 1329, s. 2.

⁸²⁰ Talebelerinden on sekizinin ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 83-84; Ayrıca bkz. Revnakoğlu, a.g.e., vr. 14; Muhammed Raşid Efendi, **Süleyman Efendi'den İcazet Alanlar Cetveli**, (yazma), Süleymaniye ktp., Revnakoğlu blm., nr. 316, vr. 235.

⁸²¹ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 464.

⁸²² Müellif, mukaddimede kırâat alanında çeşitli eserler yazılmış olmasına rağmen bu ilmin zor meselelerinden biri olan râ harfindeki ihtilaflar hususunda bir eser yazılmadığını, bunun üzerine bu eseri kaleme aldığını belirtmektedir. Ardından maksat bölümünde Ezrak'ın râ harfi husundaki farklı okuyuşlarını ele almaktadır. Son olarak tezyilat başlığı altında diğer imamların râ harfini okuyuş şekillerine değinen müellif, konu aralarında altı yerde, tenbihat başlığı altında bazı hatalara ve karışıklıklara dikkat çekmektedir. (Süleyman b. Mehmed Kemaleddin, **Risâle-i Râiyye**, İstanbul, Osmanlı Matbaası, 1311, s. 2-19.)

H. YAŞADIĞI ASIR BELLİ OLMAYAN ÂLİMLER

1. GÜZEL BABA ABDÜLKERİM B. MUSTAFA

(1) **Hayatı:** Adı Abdülkerim b. Ehî Mustafa olup Güzel Baba diye meşhurdu.⁸²³ Hayatı hakkında bir bilgi bulunamamıştır.

(2) **Eseri:** Kırâate dair iki eseri tespit edilmiştir.

i. Risâle-i Verşiyye: Müellif eserinde İmam Nâfi'nin râvisi Verş'in râ ve lâm harflerindeki okuyuşlarını ele almaktadır. Kurrâlardan birinin isteği üzerine müellifin kaleme aldığı eser, mukaddimeden sonra iki bölümden oluşmaktadır.⁸²⁴ Eserin yazma nüshaları vardır.⁸²⁵

ii. Kavâidü Kur'ân: İncelediğimiz nüshası yüz on üç varaktan oluşan bu Türkçe eserde, kırâat ve tecvid kaideleri zikredilmektedir.⁸²⁶ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁸²⁷

2. MEHMED KURRÂ

(1) **Hayatı:** Adı Mehmed'dir. Semtin Kurrâsı diye meşhur olmuştur.⁸²⁸ Hayatı hakkında bir bilgi edinilememiştir.

(2) **Eseri:** Kırâat alanında bir eseri bulunmaktadır.

Risâle fi'l-Es'ile ve'l-Ecvibe: Beş varaklık eser, müellifin bazı talebelerinin kırâat alanında kendisine sordukları soruları ve cevaplarını içermektedir.⁸²⁹ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilmiştir.⁸³⁰

⁸²³ Güzel Baba Abdülkerim b. Mustafa, **Kavâidü Kur'ân**, (yazma), Manisa İl Halk ktp., nr. 382, vr. 23b.

⁸²⁴ Mukaddime bölümünde müellif hamd ve salâttan sonra eserini tanıtmakta ve yazış sebebini açıklamaktadır. Birinci bölümde Verş'in râ harfi hakkındaki okuyuşları, ikinci bölümde ise lâm harfi hususundaki okuyuşlarını ele almaktadır. Müellif eserini bir beyti Türkçe dört beyti farsça bir manzumla bitirmektedir. Bkz. Güzel Baba Abdülkerim b. Mustafa, **Risâle-i Verşiyye**, (yazma), Süleymaniye ktb., Mesih Paşa blm., nr. 103, vr. 1b-41a.

⁸²⁵ Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (Mesih Paşa blm., nr. 103, vr. 1b-41a) bir nüshası da Manisa İl Halk kütüphanesinde (nr. 382, vr. 1b-22a) bulunmaktadır.

⁸²⁶ Eserde tenvin-sakin nun, idğam-izhar, vakf-vasl ve meharic-sıfat gibi usul konuları Kırâat âlimlerinin görüşleri aktararak ele alınmaktadır. Bkz. Güzel Baba, **Kavâid**, vr. 23b-136b.

⁸²⁷ Bkz. Manisa İl Halk ktp., nr. 382, vr. 23b-136b.

⁸²⁸ Mehmed Kurra, **Risâle fi'l-Es'ile ve'l-Ecvibe**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 28, vr. 18b.

⁸²⁹ Eserde kısa bir mukaddimeden sonra istiaze, besmele, ümmül Kur'ân, idğam-ı kebîri hâ-i kinaye, med-kasr, hemze, idğam-ı sağır, mahreçleri yakın harfler, sakın nun-tenvin, feth-imale, ralar, lamalar, vakf, ya-i izafet, ya-i zevaid, kırâatleri toplama ve ferşül huruf başlıkları altında bazı sorular sorularak cevaplandırılmaktadır. Bkz. Mehmed Kurra, a.g.e., vr. 18b-23b.

⁸³⁰ Bkz. Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 28, vr. 18b-23b.

3. ÖMER LÜTFİ B. HÜSEYİN

(1) **Hayatı:** Hakkında bir bilgi edinilememiştir.

(2) **Eseri:** Kırâat alanında bir tercüme eseri vardır.

Zübdetü'l-İrfân Tercemesi: Beş ciltten oluşan bu eserde müellif, **Zübdetü'l-İrfân** adlı eseri tercüme etmiş, ayrıca kırâat imamlarının okuyuş vecihlerinin suretini çıkarmıştır.⁸³¹ Eserin bir nüshası tespit edilmiştir.⁸³²

4. MUHAMMED B. AHMED İSTANBULÎ

(1) **Hayatı:** Adı Muhammed b. Ahmed'dir. İstanbulludur. İstanbul'da kırâat ilmi tahsil etmiş, ardından uzun yıllar kırâat okutarak bu ilme hizmet etmiştir.⁸³³

(2) **Eseri:** Müellifin bir eseri tespit edilmiştir.

Tertûbu Vucûhât: Müellif, İstanbul'daki kurrâ arasında yürürlükte olan Şeyh Ali (Mansûrî) tariki üzere kırâat âlimlerinden öğrendiği seb'a ve aşere kırâatı vecihleri zayi olmasın diye eseri kaleme almıştır. Yüz yetmiş altı varaklık eserde, Kur'anın başından sonuna kadar kırâat imamlarının okuyuşta ihtilaf ettikleri her kelime tek tek ele alınmıştır.⁸³⁴ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilmiştir.⁸³⁵

5. MOLLA İSMAİL

(1) **Hayatı:** Hakkında bir bilgi yoktur. İsmi kütüphane kaydında geçmektedir. Eserinde bu isme rastlamadık

(2) **Eseri:** Bir manzum eseri tespit edildi.

Resm-i Mushaf: Dört varaklık bu manzum eser, kırk beş beyit ve on baptan oluşmaktadır. Eserde resm-i hatla ilgili özet bilgiler verilmektedir.⁸³⁶

6. BİLAL RÛMÎ

(1) **Hayatı:** Hakkında bir bilgiye ulaşılammıştır.

⁸³¹ Ömer Lütfi b. Hüseyin, **Zübdetü'l-İrfân Tercemesi**, (yazma), Süleymaniye ktb., Yazma Bağışlar blm., nr. 16.

⁸³² Defter kâğıdına yazılmış müellif nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (Yazma Bağışlar, nr. 16) bulunmaktadır.

⁸³³ Muhammed b. Ahmed İstanbulî, **Tertûbu Vucûhât**, (yazma), Süleymaniye ktp., Dâru'l-Mesnevî blm., nr. 34, vr. 1b-2a.

⁸³⁴ İstanbulî, a.g.e., vr. 1b-176b.

⁸³⁵ Bkz. Süleymaniye ktp., Dâru'l-Mesnevî blm., nr. 34.

⁸³⁶ Bkz. (Molla İsmail), **Resm-i Mushaf**, (yazma), Milli ktp., Adana İl Halk blm., nr. 700, vr. 121b-124a.

(2) **Eseri:** Şatıbî'nin **Hırzû'l-Emânî** adlı eserini manzum olarak ihtisar etmiştir. lam vezinli olan bu esere, Bilâliyye deniyordu.⁸³⁷

Kasîde-i Şâtibiyye Tercemesi: Seksen altı varaklık bu Türkçe eserde **Hırzû'l-Emânî**'nin beyitlerinin bir kısmı manzum olarak terceme edilmiştir.⁸³⁸

7. FAKİHZÂDE MUHAMMED BOZKIRÎ

(1) **Hayatı:** Hakkında bir bilgi bulunamamıştır.

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edilmiştir.

Risâle fi'l-Vakf: Tek varaklık eserde Secavendî'nin Ku'rân-ı Kerîm'deki vakıflarla alakalı görüşleri özetlenmiştir.⁸³⁹ Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁸⁴⁰

II. KIRÂATÇI OLARAK MEŞHUR OLMADIĞI HALDE KIRÂATE DAİR ESER YAZMIŞ ÂLİMLER

A. HİCRÎ IX. ASIR ÂLİMLERİ

1. MOLLA FENÂRÎ (Ö. 834/1431)

(1) **Hayatı:** Adı Şemseddin Muhammed b. Hamza'dır. 751 yılı Safer ayında (Nisan 1350) dünyaya geldi.⁸⁴¹ Babası Hamza Efendi'de eğitimine başladı.⁸⁴² Sonra M. b. M. El-Ma'arrî, Cemaleddin Aksarayî, Alâeddin el-Esved, Ekmelüddin Babertî ve diğer âlimlerden ders aldı.⁸⁴³

Tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'da müderrislik ve kadılık görevlerine tayin edildi. Ankara Savaşı'ndan sonra Karaman'a giden Fenârî, 817/1414 yılında tekrar

⁸³⁷ Bkz. Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. I, s. 649.

⁸³⁸ Bkz. (Bilal Rûmî), **Kasîde-i Şâtibiyye Tercemesi**, (yazma), Süleymaniye ktp., Mesih Paşa blm., nr.17. Bu nüsha üzerinde Bilal Rûmî'ye ait olduğuna dair bir ifade bulunmamaktadır. Fakat eserin özellikleri Kâtip Çelebi'nin bahsettiği eserle örtüşmektedir.

⁸³⁹ Fakihzâde Muhammed Bozkırî, **Risâle fi'l-Vakf**, (yazma), KBYEK, nr. 776, vr. 122a-b.

⁸⁴⁰ KBYEK, nr. 776, vr. 122a-b.

⁸⁴¹ Taşköprizâde, a.g.e., s. 43; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 266; Leknevî, a.g.e., s. 167; İbrahim Hakkı Aydın, "Molla Fenârî", **DİA**, İstanbul, 2005, C. XXX, s. 245.

⁸⁴² Aydın, a.g.m., C. XXX, s. 245.

⁸⁴³ Makrizî, a.g.e., C. III, s. 349; İbn Hacer, a.g.e., C. III, s. 465; Taşköprizâde, a.g.e., s. 43; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. III, s. 135; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 266; Leknevî, a.g.e., s. 166; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1580; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 390; Aydın, "Molla Fenârî", C. XXX, s. 245.

Bursa'ya döndü ve buraya kadı tayin edildi.⁸⁴⁴ II. Murad zamanında Osmanlı'da ilk tayin edilen şeyhu'l-islam oldu.⁸⁴⁵

822/1419 ve 833/1430 yıllarında yaptığı Hac yolculuklarında Mısır'a da uğradı ve oradaki âlimlerle ilmi müzakerelerde bulundu.⁸⁴⁶ Tasavvufa ilgisi çok olan Fenârî, Ekberîye, Zeyniyye ve Erdebiliyye tarikatlarından ders aldı.⁸⁴⁷

Molla Fenârî, 1 Recep 834/ 15 Mart 1431 yılında vefat edip kendi yaptırdığı caminin haziresine defnedildi.⁸⁴⁸

Talebeleri arasında İbn Hacer, Muhyiddin Kafiyeçi, Molla Yakup Esfar, Molla Yakub Esved, Emir Sultan, Kutbiddinzâde İznîkî, Şehabeddin İbn Arapşah, Kadızâde Rumî ve oğlu Mehmed Şah gibi âlimler bulunmaktadır.⁸⁴⁹

Molla Fenârî; güzel yüzlü⁸⁵⁰ ve tevazulu biriydi.⁸⁵¹ Derin ilmiyle ve zekâsıyla meşhur olup bu yüzden İmam-ı Azam lakabıyla anılırdı.⁸⁵² Kırâat, Arap dili ve me'ânî ilimlerinde bilgili olup diğer ilimlerde de behresi vardı.⁸⁵³

⁸⁴⁴ Makrizî, a.g.e., C. III, s. 349; İbn Hacer, a.g.e., C. III, s. 465; Taşköprizâde, a.g.e., s. 43; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 266; Aydın, "a.g.m.", C. XXX, s. 245.

⁸⁴⁵ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1580; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 390; Aydın, "a.g.m.", C. XXX, s. 245.

⁸⁴⁶ Makrizî, a.g.e., C. III, s. 349; İbn Hacer, a.g.e., C. III, s. 465; Taşköprizâde, a.g.e., s. 43; Kâtip Çelebi, a.g.e., C. III, s. 135; Şevkânî, a.g.e., C. II, s. 266; Leknevî, a.g.e., s. 166; Aydın, "a.g.m.", C. XXX, s. 245.

⁸⁴⁷ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 390; Aydın, "a.g.m.", C. XXX, s. 245.

⁸⁴⁸ Aydın, "a.g.m.", C. XXX, s. 245.

⁸⁴⁹ Kâtip Çelebi, a.g.e., C. III, s. 135; Taşköprizâde, a.g.e., s. 44,46; Aydın, "a.g.m.", C. XXX, s. 245.

⁸⁵⁰ Makrizî, a.g.e., C. III, s. 349.

⁸⁵¹ Taşköprizâde, a.g.e., s. 46.

⁸⁵² Makrizî, a.g.e., C. III, s. 350.

⁸⁵³ İbn Hacer, a.g.e., C. III, s. 465; Müellifin hayatı için ayrıca bkz. Baldırzâde Selîsî Şeyh Mehmed, **Ravza-i Evliya**, Haz. Mefail Hızlı, Murat Yurtsever, Bursa, Arasta Yayınları, 2000, s. 225-231; Mecdî, a.g.e., s. 47-53; Gelibolulu Ali Mustafa, **Künhü'l-Ahbâr**, İstanbul, Takvimhâne-i Âmire Matbaası, 1277, C. V, s. 108-110; Edirnevî, a.g.e., s. 318; İsmail Belîğ, **Güldeste-i Riyâd-ı İrfân ve Vefiyât-ı Dânişverân-i Nâdirân**, Hüdavendigâr Matbaası, Bursa, 1287, s. 239-244; Muallim Naci, a.g.e., s. 250; Cevdet Bey, a.g.e., s. 127-128; Zirikli, a.g.e., C. VI, s. 110; Ziya Şakir Soku, **Osmanlı İmparatorluğunun İlk Türk Şeyhulislamı: Molla Fenârî**, İstanbul, Akgün Matbaası, 1951, s. 3-48; Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 269-270; Develioğlu, a.g.e., s. 537; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 590-592; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. II, s. 648-650; Edib Yılmaz, "Molla Fenârî: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinin İstanbul Kütüphanelerindeki Yazma Nüshalarının Tavsifi", (Mezuniyet Yazılı Çalışması), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap-Fars Filolojisi Bölümü, İstanbul, 1975, s. 1-64; Sıtkı Güllü, "Şemseddin Muhammed b. Hamza Fenârî'nin Hayatı ve Eserleri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 1990, s. 1-84; Özel, a.g.e., s. 93-94; Abay, a.g.e., s. 87-88; Kaplanoglu, a.g.e., s. 227-228; Müjdat Uluçam, "Fenârî: Molla", **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, İstanbul, 1999, C. I, s. 447-449; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. III, s. 2072-2073; Demir, a.g.e., s. 176-183; İlhan Yardımcı, **Evliyâları ve Âbideleri ile Şehirler Sultanı Bursa**, İstanbul, Uludağ Yayınları, 2003, s. 411-415; **Uluslar arası Molla Fenârî Sempozyumu Bildiriler**, Ed. Tevfik Yücedoğru vd., Bursa, Bursa Kültür A.Ş., 2010; Kepecioğlu, a.g.e., C. III, s. 178-179;

(2) **Eserleri:** Yüzden fazla eseri olduğu nakledilen⁸⁵⁴ Molla Fenârî'nin kırâate dair de bir eseri nakledilmiştir.

Haşiye alâ Hurzi'l-Emânî: Kaynaklarda ismi geçen bu eserin⁸⁵⁵ herhangi bir nüshasıyla ilgili bilgiye tarafımızca ulaşılamamıştır.

2. MOLLA GÜRÂNÎ (Ö. 893/1488)

Adı Şihabüddin Ahmed b. İsmail b. Osman b. Ahmed b. Reşid b. İbrahim et-Tebrizî el-Kahirî er-Rumî olup Molla Gürânî diye meşhurdu. 13 Rebiülevvel 809 (28 Ağustos 1406) tarihinde Şehrîzor'da⁸⁵⁶ veya 813/1410 yılında Gürân'da dünyaya geldi.⁸⁵⁷ İlköğrenimini memleketinde yaptı. Daha sonra Bağdat, Şam ve Kahire'de Arapça, hadis, tefsir, kelam, kırâat ve fıkıh alanlarında dersler aldı. Zeynüddin Abdurrahman b. Ömer Kazvînî, Celâleddin el-Hulvânî, Muhammed b. Muhammed el-Buhârî, İbn Hacer el-Askalânî, Abdurrahman b. Muhammed Zerkeşî, Ahmed b. Ali el-Makrizî, İbnü'l-Bârizî ve Ali b. Ahmed el-Kalkaşendî hocalarındandır.⁸⁵⁸

Tahsilden sonra Kahire'de Berkûkiyye Medresesinde fıkıh müderrisi olarak görev yapmaya başlayan Molla Gürânî, 844/1440 yılında işlediği bir suçtan dolayı Şam'a sürüldü.⁸⁵⁹ Burada Molla Yegân ile tanışan Molla Gürânî, onunla birlikte Anadolu'ya

Mefail Hızlı, **Osmanlı Bilim Tarihinin İlk Büyük Siması: Molla Fenârî**, Bursa, Uludağ Yayınları, 2009, s. 11-67; Tuba Nur Saraçoğlu, "Molla Fenârî ve Ailesinin Bursa Kültürüne Katkıları", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı, Bursa, 2009, s. 1-27; Doğan, a.g.e., s. 167-171.

⁸⁵⁴ Eserleri için bkz. Taşköprizâde, a.g.e., s. 43-44; Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. I, s. 92, 107, 113, 184, 207, 455, 472, 647, 867, 882; C. II, s. 1063, 1180, 1181, 1247, 1267, 1299, 1655, 1709, 1766, 1768, 1802, 1894; **Süllem**, C. III, s. 135; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 188-189; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 391; Zirikli, a.g.e., C. VI, s. 110; Serkis, a.g.e., C. II, s. 1460-1461; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 270; Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 401-402; Aydın, "a.g.m.", C. XXX, s. 246.

⁸⁵⁵ Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. I, s. 647; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 810; Aydın, a.g.m. s. 246.

⁸⁵⁶ Makrizî, a.g.e., C. I, s. 259; Yaşaroğlu, M. Kâmil, "Molla Gürânî", **DİA**, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2005, C. XXX, s. 249.

⁸⁵⁷ Sehâvî, a.g.e., C. I, s. 241; Abdurrahman b. Ebubekir Suyûtî, **Nazmu'l-Ukyân fî A'yânî'l-A'yân**, Beyrut, Mektebetü'l-İlmiyye, t.y., s. 38; Takıyyüddin b. Abdülkadir et-Temîmî el-Gazzî, **Tabakâtü's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye**, Tah. Abdülfettah Muhammed Hulv, Riyad, Dâru'r-Rifâî, 1403/1983, C. I, s. 280; Şevkânî, a.g.e., C. I, s. 39; Yaşaroğlu, a.g.m., C. XXX, 249.

⁸⁵⁸ Makrizî, a.g.e., C. I, s. 259; Sehâvî, a.g.e., C. I, s. 241; Şevkânî, a.g.e., C. I, s. 39-40; Yaşaroğlu, a.g.m., C. XXX, 249.

⁸⁵⁹ Makrizî, a.g.e., C. I, s. 259-260; Sehâvî, a.g.e., C. I, s. 242; Şevkânî, a.g.e., C. I, s. 40; Yaşaroğlu, a.g.m., C. XXX, 249.

geldi. II. Murat döneminde çeşitli görevler aldı. Fatih döneminde de kadılık, kazaskerlik ve İstanbul Müftülüğü görevlerinde bulundu.⁸⁶⁰

Tefsir, hadis ve kırâat ilimlerinde birçok öğrenci yetiştiren Molla Gürânî,⁸⁶¹ İbnü'l-Cezerî'den sonra Osmanlı'da Kur'ân ilimleri boşluğunu doldurmaya gayret etti.⁸⁶²

893 yılı Recep ayının sonlarında (Ağustos 1488) İstanbul'da vefat eden Molla Gürânî,⁸⁶³ Aksaray semtinde kendi yaptırmış olduğu caminin haziresine defnedildi.⁸⁶⁴

Molla Gürânî; uzun boylu, heybetli ve gür sakallıydı. Hak bildiğini kimseden çekinmeden söyleyen bir tabiate sahipti. Vaktinin tamamını tedris, fetva, tasnif ve ibadete ayırmıştı.⁸⁶⁵

(2) Eserleri: Tefsir, hadis ve fıkıh alanlarında çeşitli kitaplar yazan Molla Gürânî'nin,⁸⁶⁶ kırâat konusunda da dört eser kaleme aldığı tespit edilmiştir.

i. Keşfü'l-Esrâr an Kırâati'l-Eimmeti'l-Ahyâr: İbnü'l-Cezerî'nin; İbn Muhaysın, A'meş ve Hasan-i Basrî'nin kırâatlerini ele aldığı **Nihâyetü'l-Berere** adlı

⁸⁶⁰ Taşköprizâde, a.g.e., s. 95-97; Sehâvî, a.g.e., C. I, s. 242; et-Temîmî, a.g.e., C. I, s. 281-282; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. I, s. 128; Şevkânî, a.g.e., C. I, s. 41; Leknevî, a.g.e., s. 48; Yaşaroğlu, a.g.m., C. XXX, 249.

⁸⁶¹ Taşköprizâde, a.g.e., s. 97.

⁸⁶² Akakuş, **Reisü'l Kurralık**, s. 29.

⁸⁶³ Sehâvî, a.g.e., C. I, s. 243.

⁸⁶⁴ Bursalı, a.g.e., C. II, s. 3; Yaşaroğlu, a.g.m., C. XXX, 250. Müellifin hayatı için ayrıca bkz. Mecdî, a.g.e., s. 102-111; Edirnevî, a.g.e., s. 353; İbnü'l-Ğazzî, a.g.e., C. IV, s. 80; Ali Mustafa, a.g.e., C.V, s. 226-229; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1575-1576; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 135; Muallim Naci, a.g.e., s. 268-269; Cevdet Bey, a.g.e., s. 129-132; Zirikli, a.g.e., C. I, s. 97-98; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 104-105; Develioğlu, a.g.e., s. 537; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 609-611; Gövsa, a.g.e., s. 154; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. IV, s. 451; Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 374; Özel, a.g.e., s. 105; Akakuş, **Reisü'l Kurralık**, s. 29; Ez-Zübeyrî vd., a.g.e., C. I, s. 154-156; M. b. Hasen, **Muhtârü'l-Mesûn**, C. I, s. 339-340; Demir, a.g.e., s. 128-134; Abay, a.g.e., s. 50-51; Müjdat Uluçam, "Gürânî: Molla Ahmed Şemseddin Efendi", **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKS, İstanbul, 1999, C. I, s. 490-492; Kepecioğlu, a.g.e., C. I, s. 93-94; Bermavî, a.g.e., C. II, s. 80-82; Doğan, a.g.e., s. 171-174; Dural, a.g.e., s. 31-33; Ferset Abdullah Yahya el-Vermilî, "eş-Şeyh Ahmed b. İsmail El-Gürânî Cühûdühü'l-İlmiyyeti ve Menhecuhû fi'l-Hadîsi min Hilâli Kitâbihî el-Kevserü'l-Cârî ilâ Riyadi Ehâdisi'l-Buhârî", **Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler**, Ed. İsmail Narin, Bingöl, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013, C. II, s. 217-239; Kutluoğlu, a.g.e., s. 71-75.

⁸⁶⁵ Taşköprizâde, a.g.e., s. 97-98; Temîmî, a.g.e., C. I, s. 283; Yaşaroğlu, a.g.m., C. XXX, 250.

⁸⁶⁶ Eserleri için bkz. Taşköprizâde, a.g.e., s. 97; Temîmî, a.g.e., C. I, s. 282-283; Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. I, s. 553, 596, 646-647, 899; C. II, s. 1022, 1190, 1371, 1486; **Süllem**, C. I, s. 128; Leknevî, a.g.e., s. 48; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 135; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 3; Zirikli, a.g.e., C. I, s. 98; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 105; Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 375; Yaşaroğlu, a.g.m., C. XXX, 250.

manzumesinin şerhi olan eserin⁸⁶⁷ yazımı, 890 yılı Rebiülevvel ayının başında (Mart 1485) tamamlanmıştır.⁸⁶⁸

Eserin mukaddime bölümünde kırâatlerde tevatür şartı, surelerin sayısı, vakf, tertil ve hadr konularına kısaca değinilmiştir. Ardından beyitler tek tek ele alınarak, mana ve iğrab açısından açıklamalar yapılmıştır.⁸⁶⁹ Eserin yazma nüshaları bulunmaktadır.⁸⁷⁰

ii. Refu'l-Hitâm an Vakf-i Hamza ve Hişâm: Eser, Şatıbî'nin **Hürzü'l-Emânî** kasîdesinin "Hamza ve Hişam'ın hemzede vakfı" bölümünün şerhidir.⁸⁷¹ Eserde beyitler irab ve mana açısından ele alınmakta ve şerhedilmektedir.⁸⁷² Eserin sonunda da beyitlerde geçen kaidelerin sonucunda ortaya çıkan meseleler ele alınmaktadır.⁸⁷³

Eserin yazma nüshaları vardır.⁸⁷⁴

iii. El-Abkarî Ta'likâtün alâ Şerhi Hurzi'l-Emânî li'l-Ca'berî: Şatıbî'nin **Hürzü'l-Emânî** adlı eserine Ca'berî (ö.732/1332) tarafından yapılan **Kenzü'l-Me'ânî** adlı şerhe yazılan ta'liktir.⁸⁷⁵

İki yüz dokuz varaklık bu geniş eserde müellif, Ca'berî'nin lafızlarını "kâle" diyerek aktarıyor. Ardından "Ekûlü" diyerek kendi görüşlerini açıklıyor.⁸⁷⁶

Eserin yazma nüshaları bulunmaktadır.⁸⁷⁷

iv. Levâmi'ü'l-Ğurer fî şerhi Ferâidü'd-Dürer: Eser,⁸⁷⁸ Ahmed b. Muhammed Sa'îdü'l-Yemenî'nin yedi imamı ona tamamlayan üç kıraat imamının okuyuş vecihleri hakkında yazmış olduğu **Ferâidü'd-Dürer** isimli manzumesi üzerine

⁸⁶⁷ Molla Gürânî, **Keşfü'l-Esrâr an Kırâati'l-Eimmeti'l-Ahyâr**, (yazma) Süleymaniye ktb., Giresun Yazmalar blm., nr. 51, vr. 1b. Ayrıca bkz.: Kâtip Çelebi, **Keşf**, II, 1486; Zirikli, a.g.e., C. I, s. 97-98; Yaşaroğlu, a.g.m., C. XXX, s. 250. Akakuş, **Kur'an Öğretimi**, s. 54; Çetin, a.g.e., s. 270.

⁸⁶⁸ Molla Gürânî, a.g.e., vr. 93b.

⁸⁶⁹ Molla Gürânî, a.g.e., vr. 2a-93b.

⁸⁷⁰ Bkz. Süleymaniye Ktp., (Giresun Yazmalar, nr. 51; Süleymaniye nr. 47, vr. 96-205). Ayrıca bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 375; **Fihristü's-Şâmil: Kıraat**, s. 165.

⁸⁷¹ Molla Gürânî, **Refu'l-Hitâm fî Vakf-ı Hamza ve Hişam**, (yazma), Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 27, vr. 1b.

⁸⁷² Molla Gürânî, a.g.e., vr. 2a-16b.

⁸⁷³ Molla Gürânî, a.g.e., vr. 16b-21b.

⁸⁷⁴ Bkz. Süleymaniye ktp., (Bağdatlı Vehbi, nr. 27; Hüdaî Efendi nr. 54). Ayrıca bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 375.

⁸⁷⁵ Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. I, s. 646-647; Bağdatlı, **İzâh**, C. II, s. 92; Habeşi, a.g.e., C. II, s. 810; Yaşaroğlu, a.g.m., C. XXX, s. 250.

⁸⁷⁶ Molla Gürânî, **El-Abkarî Ta'likâtün alâ Şerhi Hurzi'l-Emânî li'l-Ca'berî**, (yazma), Süleymaniye ktb., Carullah blm., nr. 9, vr. 1b-209b.

⁸⁷⁷ Bkz. Süleymaniye (Carullah, nr. 9; Kadızâde Mehmed, nr. 10), Beyazıt Devlet (Beyazıt, nr.145). Ayrıca bkz. **Fihristü's-Şâmil, Kıraat**, s. 137.

⁸⁷⁸ Bursalı, a.g.e., C II, s. 3; Yaşaroğlu, a.g.m., C. XXX, s. 250.

yazılmış bir şerhtir.⁸⁷⁹ Yazımı 17 Muharrem 884 (10 Nisan 1479) tarihinde tamamlanmıştır.⁸⁸⁰

Eserde beyitler bazen tek, bazen ikişer, bazen de üçerli olarak ele alınıp mana ve irabı açıklanmaktadır.⁸⁸¹ Eserin yazma nüshası bulunmaktadır.⁸⁸²

B. HİCRÎ X. ASIR ÂLİMLERİ

1. TAŞKÖPRİZÂDE AHMED EFENDİ (Ö. 968/1561)

(1) **Hayatı:** Ebu'l-Hayr İsâmuddin Ahmed b Mustafa Efendi, 14 Rebiülevvel 901 (2 Aralık 1495) tarihinde Bursa'da dünyaya geldi.⁸⁸³ Ankara'da babasının yanında hafızlığını yaptı. İstanbul'da Alâeddin Efendi'den sarf-nahiv dersleri aldı. Ardından amcası Kâsım Efendi'nin yanında tahsilini sürdürdü. Şeyhzâde Muhyiddin Mehmed Kocavî, Mahmud b. Kadızâde Rûmî ve Muhammed et-Tunisî gibi âlimlerden ders aldı.⁸⁸⁴

931/1525 yılında müderrisliğe başlayan Taşköprizâde, çeşitli medreselerde görev yaptı. 952/1545 tarihinde Bursa kadılığına getirildi. 958/1551 yılında ise İstanbul kadısı oldu.⁸⁸⁵

Recep 968 (Nisan 1561) tarihinde İstanbul'da vefat etti.⁸⁸⁶ Fatih Camiinde kılınan cenaze namazının ardından Âşık Paşa Camii hazîresinde bulunan Seyyid Velâyet Türbesi yakınına defnedildi.⁸⁸⁷

⁸⁷⁹ Molla Gürânî, **Levâmî'ü'l-Ğurer fî şerhi Ferâidü'd-Dürer**, (yazma) Süleymaniye ktb., Süleymaniye blm., nr. 47, vr. 1b-2a.

⁸⁸⁰ Molla Gürânî, a.g.e., vr. 93a.

⁸⁸¹ Molla Gürânî, a.g.e., vr. 2a-93a.

⁸⁸² Bkz. Süleymaniye Ktp., (Süleymaniye, nr. 47). Ayrıca bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VII, s. 375.

⁸⁸³ Taşköprizâde, a.g.e., s. 377; Mecdî, a.g.e., s. 524; Temîmî, a.g.e., C. II, s. 108; Şevkânî, a.g.e., C. I, s. 121; Yusuf Şevki Yavuz, "Taşköprizâde Ahmed Efendi", **DİA**, İstanbul, 2011, C. XL, s. 151.

⁸⁸⁴ Taşköprizâde, a.g.e., s. 377-378; Mecdî, a.g.e., s. 524; Temîmî, a.g.e., C. II, s. 108; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. I, s. 252; Yavuz, a.g.m., C. XL, s. 151.

⁸⁸⁵ Taşköprizâde, a.g.e., s. 378-379; Mecdî, a.g.e., s. 525-526; Temîmî, a.g.e., C. II, s. 108; Kâtip Çelebi, a.g.e., C. I, s. 252; Şevkânî, a.g.e., C. I, s. 121; Mehmed Süreyya, **a.g.e.**, C. III, s. 802; Yavuz, a.g.m., C. XL, s. 151.

⁸⁸⁶ Mecdî, a.g.e., s. 526; Temîmî, a.g.e., C. II, s. 109; Kâtip Çelebi, a.g.e., C. I, s. 252;

⁸⁸⁷ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 802; Yavuz, a.g.m., C. XL, s. 151. Müellifin hayatı için ayrıca bkz. Hasen b. Muhammed el-Bûrînî, **Terâcimü'l-A'yân min Enbâi'z-Zemân**, Dimaşk, Matbûâtî'l-Mecmei'l-İlmîyyi'l-Arâbi bi Dimeşk, 1959, C. I, s. 73-76; Edirnevî, a.g.e., s. 387; İbnü'l-Ğazzî, a.g.e., C. III, s. 250-251; Leknevî, **a.g.e.**, s. 71-72 dipnotta; Müstakimzâde, a.g.e., s. 89; Muallim Naci, a.g.e., s. 195-196; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 143-144; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 346; Zirikli, a.g.e., I, 257; Serkîs, a.g.e., C. II, s. 1221; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 308; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. II, s. 673-675; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 301; İhsan Ozanoğlu, **Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar: Taşköprülüzadeler Ahmed Isamuddin**, Kastamonu, Doğrusöz Matbaası, 1959, s. 2-8;

(2) **Eserleri:** Kelam, fıkıh, tefsir, ahlâk, mantık, biyografi, Arap dili ve edebiyatı, ilimler tarihi ve tıp gibi çeşitli alanlarda birçok eser kaleme alan Taşköprizâde,⁸⁸⁸ kırâat hususunda da bir eser yazmıştır.

Şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî: Eser, İbnü'l-Cezerî'nin **Mukaddime fîma Yecibu ale'l-Kârii en Ya'lemehu** adlı eserinin şerhi⁸⁸⁹ olup bazı arkadaşlarının isteği üzerine kaleme alınmıştır.⁸⁹⁰ Eserde kısa bir mukaddimeden sonra beyitlerin şerhine geçilmektedir.⁸⁹¹

Çok sayıda yazma nüshası bulunan eser,⁸⁹² 1303/1885 yılında Mekke'de Emîriyye Matbaasında basılmıştır.⁸⁹³

2. KURT MEHMED EFENDİ (Ö. 996/1588)

(1) **Hayatı:** Tatarpazarcıklıdır. Helvacı Ömer'in oğlu olup 931/1524-25 yılında doğdu.⁸⁹⁴ İlim tahsilinden sonra Halvetiyye Meşayihından Sofyalı Bâli Efendi'ye bağlanan Kurt Dede, onun halifesi oldu. Sofya Tekkesinde ve Sokullulu Mehmet Paşa Dergâhında şeyhlik yaptı. Çeşitli cami ve zaviyelerde sohbetinde bulundu.⁸⁹⁵ 16 Şevval 996 (8 Eylül 1588) tarihinde ziyaret maksadıyla gitmiş olduğu Pazarcık'ta vefat edip babasının yanına defnedildi.⁸⁹⁶ Merhum zahiri ve bâtinî ilimleri cem etmiş âlim ve arif değerli bir şahsiyetti.⁸⁹⁷

Gövsâ, a.g.e., s. 376-377; Özel, a.g.e., s. 116; Abay, a.g.e., s. 97, 113; İhsan Fazlıoğlu, "Ahmed Efendi: Taşköprülüzâde", **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, 1999, C. I, s. 122-124; Bektaşoğlu, a.g.e., s. 62-69; Ez-Zübeyrî vd., a.g.e., C. I, s. 398-406; Demir, a.g.e., s. 261-269; Kepecioğlu, a.g.e., C. II, s. 243; Doğan, a.g.e., s. 217-218.

⁸⁸⁸ Eserleri için bkz. Burînî, a.g.e., C. I, s. 73-76; Temîmî, a.g.e., C. II, s. 109; Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. I, s. 11, 37, 41, 56, 80, 422, 854, 857, 861, 862, 874, 883, 918; C. II, s. 1057, 1068, 1084, 1116, 1173, 1179, 1191, 1231, 1250, 1299, 1358, 1548, 1566, 1663, 1727, 1762, 1764, 1771, 1799, 1800, 1802, 1885, 1906, 1978, 1994, 2036; **Süllem**, C. I, s. 253; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 143-144; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 346; Zirikli, a.g.e., C. I, s. 257; Serkîs, a.g.e., C. II, s. 1221-1222; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 308; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 302-307; Yavuz, "a.g.m.", C. XL, s. 151-152.

⁸⁸⁹ Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. II, s. 1799-1800; **Süllem**, C. I, s. 253; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 143; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 308.

⁸⁹⁰ Ahmed b. Mustafa Taşköprizâde, **Şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî**, (yazma), Süleymaniye ktb., Kadızâde Mehmed blm., nr. 9, vr. 2a.

⁸⁹¹ Beyitler üç açıdan ele alınmaktadır. Önce mim harfî başlığı altında beyitteki kelimelerin tek tek manaları açıklanmakta, ikinci olarak lam harfî başlığı altında kelimelerin tek tek irabı belirtilmekte ve üçüncü olarak ta hâ harfî başlığı altında beyitte ne anlatılmak istediği "ya'nî" diyerek izah edilmektedir. (Taşköprizâde, a.g.e., vr. 2b-50a.)

⁸⁹² Bkz. Brockelmann, a.g.e., C.VII, s. 226; **Fihrisü's-Şâmil: Tecvid**, C. II, s. 334-339.

⁸⁹³ Yavuz, a.g.m., C. XL, s. 152.

⁸⁹⁴ Atâî, a.g.e., C. I, s. 363; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 894.

⁸⁹⁵ Atâî, a.g.e., C. I, s. 363; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 894; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 145.

⁸⁹⁶ Atâî, a.g.e., C. I, s. 363; Hayatı için ayrıca bkz. Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 259; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 564; Develioğlu, a.g.e., s. 320; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 668-669; Abay, a.g.e., s. 100; Murat

(2) **Eserleri:** Sarf, nahiv, akaid, fıkıh, tefsir, hadis ve ahlak alanlarında, daha çok tercüme eserleri bulunan müellifin⁸⁹⁸ kırâate dair de bir eseri vardır.

Şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî: İbnü'l-Cezerî'nin **Mukaddime** isimli eserinin Türkçe kaleme alınan bir şerhi olan eserde⁸⁹⁹ beyitler üç açıdan ele alınmaktadır.⁹⁰⁰

Yazımı 13 Recep 996 (8 Haziran 1588) tarihinde tamamlanan⁹⁰¹ eserin yazma nüshaları vardır.⁹⁰²

C. HİCRÎ XI. ASIR ÂLİMİ

MUHAMMED B. BEDREDDİN MÜNŞÎ (Ö. 1001/1592)

(1) **Hayatı:** Adı Muhyiddin Mehmed'dir. Münşî diye meşhur olmuştur. Manisa'nın Akhisar ilçesindendir. İlk eğitimini Akhisar ve Manisa'da yaptıktan sonra İstanbul'a gelerek Burada Ebu'l-Leys Alîsî (ö. 944/1537-38) ve Cafer Efendi (ö. 958/1551)'lerden icazet aldı.⁹⁰³ Ayrıca Şükrullah Halîfe'den hüsnü hat meşkedip Hakîm Çelebi Efendi'den tarikat dersi aldı.⁹⁰⁴

Tahsilden sonra birçok yerde kadılık yaptı. Son olarak 982 yılında üslendiği Şeyhu'l-Haremi Nebevî görevini ömrünün sonuna kadar devam ettirdi.⁹⁰⁵

Müellif bazı kaynaklara göre 1000 yılında⁹⁰⁶ bazılarına göre ise 1 Muharrem 1001/ 8 Ekim 1592 tarihinde vefat ederek Baki' Kabristanına defnedildi.⁹⁰⁷

Sülün, "Osmanlı Dönemi Bulgaristan'ında Kur'an İlimleri ve Bulgaristan Menşeli Din Âlimleri", **Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri**, Ed. Ali Çaksu, İrcica, İstanbul, 2002, s. 294; Doğan, a.g.e., s. 218.

⁸⁹⁷ Atâî, a.g.e., C. I, s. 363.

⁸⁹⁸ Eserleri için bkz. Atâî, a.g.e., C. I, s. 363; Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. II, s. 1044, 1800; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 894; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 259; **İzâh**, C. I, s. 280; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 146; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 564.

⁸⁹⁹ Atâî, a.g.e., C. I, s. 363; Kâtip Çelebi, **Keşf**, II, 1800; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 894; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 259; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 146; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 564; Yüksel, **İbn Cezerî**, s. 215; Aliyyu'l-Kârî, a.g.e., s. 22; Müs'idî, a.g.e., s. 7; Habeşî, a.g.e., C. II, s. 750.

⁹⁰⁰ Önce beyitteki kelimelerin tek tek manaları açıklanmakta, ikinci olarak "irab" başlığı altında kelimelerin tek tek irabı belirtilmekte ve son olarakta "ma'nây-i beyt" başlığı altında beytin toplu manası izah edilmektedir. (Kurt Mehmed Efendi, **Şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî**, (yazma) MÜİFK, Yazmalar Ögüt blm., nr. 517, vr. 1b-241a.)

⁹⁰¹ Kurt Efendi, a.g.e., vr. 241a.

⁹⁰² Bkz. Süleymaniye Ktp., (Kılıç Ali Paşa, nr. 25); Milli Kütüphanede (nr. 1497). Ayrıca MÜİFK, Yazmalar Ögüt bölümünde (nr. 517) bir nüshası bulunmaktadır. Fakat bu nüsha kütüphane kaydında Şeyhu'l-Kurrâ Ömer Efendi'ye nispet edilmektedir. Ömer Efendi eseri istinsah eden kişidir.

⁹⁰³ Atâî, a.g.e., C. I, s. 321; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 20; Adem Yerinde, "Münşî", **DİA**, İstanbul, C. XXXII, T.D.V. Yayınları, 2006, s. 22.

⁹⁰⁴ Müstakimzâde, a.g.e., s. 395;

⁹⁰⁵ Atâî, a.g.e., C. I, s. 321; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 20; Yerinde, a.g.m., C. XXXII, s. 22.

⁹⁰⁶ Bkz. Atâî, a.g.e., C. I, s. 321; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 1013; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 20.

Nakşibendî tarikatına mensup olan müellif, üç dilin edebiyatına vâkıf değerli bir edip olup daha çok müfessir olarak tanınmıştır.⁹⁰⁸

(2) **Eserleri:** Müellifin **Tefsir-i Münşî** diye de bilinen **Tenzîlü't-Tenzîl** adındaki tefsiri en meşhur eseridir. Bunun dışında tefsir, hadis ve üç dil edebiyatı konularında eserler vermiştir.⁹⁰⁹ Kırâate dair de bir eseri bulunmaktadır.

Şerhu Mukaddimeti İbni'l-Cezerî: Eser, müellifin de ifade ettiği gibi **Mukaddime** üzerine yapılan bir ta'likdir.⁹¹⁰ Eserde beyitler yazıldıktan sonra sadece açıklanmasına ihtiyaç duyulan kelimeler ele alınmaktadır.⁹¹¹ Eserin yazımı 973/1565-66 senesinde tamamlanmıştır.⁹¹² Eserin yazma nüshaları bulunmaktadır.⁹¹³

D. HİCRÎ XII. ASIR ÂLİMLERİ

1. HÂCİB ZÂDE MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1100/1689)

(1) **Hayatı:** Adı Muhammed b. Mustafa b. Mahmud'dur. İstanbulludur. Babası saray haciplerinden olduğundan Hâcibzâde diye anılırdı.⁹¹⁴ İlk eğitimini Süleymaniye Camii imamı ve Bayezit Camii hatibi olan Reisü'l-kurrâ Hüseyin Efendi'de başlayarak 1064/1654 yılında Kuran-ı Kerimi ezberledi.⁹¹⁵ Daha sonra dinî ilimler tahsiline devam eden Muhammed Efendi, Şeyhulislam Ebussuud Efendi'ye

⁹⁰⁷ Bkz. Edirnevî, a.g.e., s. 407; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 260; Zirikli, a.g.e., C. VI, s. 51; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 160; Yerinde, a.g.m., C. XXXII, s. 22. Müellifin hayatı için ayrıca bkz.: Muhibbî, **Hulâsâtü'l-Eser fi A'yâni'l-Karni'l-Hâdî Aşer**, Mısır, Matbaatü Vehbiyye, 1284, C. III, s. 400-401; Bursalı, **Aydın Vilayetine Mensub**, s. 51-52; "Münşî: Muhammed b. Bedreddin Münşî", **Sebîlü'r-Reşâd**, Cilt X, Sayı 259, 25 Ramazan 1331, s. 404; Develioğlu, a.g.e., s. 370; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 669, 672-673; Abay, a.g.e., s. 70-76; Baki Satış, **İlkçağdan Günümüze Akhisar**, Akhisar, Akhisar Sağlık Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, 1994, s. 463; Ez-Zübeyrî vd., a.g.e., C. II, s. 1986-1987; Demir, a.g.e., s. 152-156; Doğan, a.g.e., s. 190-191. Hayatı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Hikmet Akdemir, **Osmanlı Müelliflerinden Akhisarlı Muhammed ibn Bedrüddin el-Münşî ve Tefsirdeki Metodu**, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 10-16.

⁹⁰⁸ Atâî, a.g.e., C. I, s. 321; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 1013; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 20; Yerinde, a.g.m., C. XXXII, s. 22.

⁹⁰⁹ Müellifin eserleri için bkz. Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. I, s. 459, 853-854; C. II, s. 1333-1334; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 260; **İzâh**, C. II, s. 648; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 20-21; Zirikli, a.g.e., C. VI, s. 51; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 160; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 366; Akdemir, a.g.e., s. 17-21; Yerinde, a.g.m., C. XXXII, s. 22-23.

⁹¹⁰ Bkz. M. b. Bedreddin Münşî, **Şerhu Mukaddimeti İbni'l-Cezerî**, (yazma), Süleymaniye ktb., Atıf Efendi blm., nr. 2800, vr. 1b.

⁹¹¹ Münşî, a.g.e., vr. 1b-17b.

⁹¹² Münşî, a.g.e., vr. 17b.

⁹¹³ Bkz. Süleymaniye (Atıf Efendi, nr. 2800, vr. 2-18); Burdur İl Halk (nr. 503-9).

⁹¹⁴ Şeyhî, a.g.e., C. II, s. 21.

⁹¹⁵ Hacıbzâde Muhammed Efendi, **Kavâidü'l-Furkân fi Tecvîdi'l-Kur'ân**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 408, vr. 34a.

mülazim olarak 1073 Recep ayında (Şubat 1663) Yusuf Çavuş Medresesine müderris tayin edildi. Çeşitli medreselerde görev yaptıktan sonra 1089 Şevvalinde (Kasım-Aralık 1678) Manisa Kadılığına, Ramazan 1094 (Eylül 1683) tarihinde ise Diyarbakır kadılığına tayin edildi. Bu görevini sürdürürken 1100 senesi Camaziyelahir ayında (Nisan 1689) vefat etti.⁹¹⁶

Merhum; birçok ilim dalında bilgi sahibi olup özellikle fıkıh ve ferâiz’de uzmandı.⁹¹⁷

(2) Eserleri: Müellifin **Bidâatü’l-Ahkâm fî Ahkâmi’l-Hükkâm** adıyla Sukûk ilmiyle alakalı bir eseri, **El-Ferâizü’l-Vâfiye** adıyla Muhammed b. Abdürreşid Secavendi’nin feraiz kitabına yaptığı bir tercümesi ve tecvid ilmiyle alakalı bir eseri vardır.⁹¹⁸

Kavâidü’l-Furkân fî Tecvîdi’l-Kur’ân: Müellifin Reisü’l-kurrâ Hüseyin Efendi’den Kur’ân eğitimi tamamladığı 1064/1654 senesinde ilk olarak kaleme alınan bu eser, son olarak bazı değişikliklerle Recep 1099 (Mayıs 1688) tarihinde beyaza çekilmiştir.⁹¹⁹ Mukaddime, maksat ve hatime bölümlerinden oluşmakta olan⁹²⁰ eserin farklı nüshaları vardır.⁹²¹

2. KÖPRÜLÜZÂDE NUMAN PAŞA (Ö. 1131/1719)

(1) Hayatı: 1086/1675 yılı civarında İstanbul’da doğdu. Babası Fazıl Mustafa Paşa’dır. Demirkapılı Fazıl Süleyman ve Kayserili Hafız Seyyid Ahmed Efendi gibi değerli âlimlerden iyi bir medrese eğitimi aldı.⁹²² 1112/1700 yılında Divân-ı Hümayun üyesi, bir sene sonra Erzurum valisi oldu. Ardından sırasıyla Kütahya valiliği, Eğriboz valiliği, Kandiye muhafızlığı, Boğazhisar muhafızlığı görevlerinde

⁹¹⁶ Şeyhî, a.g.e. C. II, s. 21-22.

⁹¹⁷ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 280.

⁹¹⁸ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 280.

⁹¹⁹ Hacibzâde, a.g.e., vr. 34a.

⁹²⁰ Mukaddime bölümünde İstiaze, besmele ve harflerin mahrecleri konularını ele alan müellif yedi baptan oluşan maksat bölümünde ise sırasıyla tenvin ve sakın nun meseleleri, sakın mimin halleri, idğam-ı misleyn-mütekaribeyn, lamın hükmü, ranın hükmü, medler ve ha-i kinaye konularından bahsetmektedir. Hatime bölümünde ise vakıf işaretlerini ve bazı kaideleri zikretmektedir. (Hacibzâde, a.g.e., vr. 1b-34b.)

⁹²¹ Eserin temize çekilmiş son nüshası (müellif nüshasına benziyor) Süleymaniye Kütüphanesinde (Hacı Mahmud Efendi nr. 408, vr. 1b-34b) vardır. Eserin temize çekilmeden önceki iki farklı nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Kemankuş bölümünde (nr. 15) vardır. Bu nüshalara bakıldığında eserin iki kere gözden geçirilip yeni eklemeler ve düzenlemelerle son halini aldığı anlaşılmaktadır.

⁹²² Abdülkadir Özcan, “Köprülüzâde Nûman Paşa”, **DİA**, Ankara, T.D.V. Yayınları, 2002, C. XXVI, s. 265.

bulundu. 1121/1710 yılında II. Mustafa'nın kızı Ayşe Sultanla evlendi. Ardından tekrar Eğriboz valiliği, Bosna valiliği ve Belgrad muhafızlığı görevlerine getirildi. 18 Rebûlâhîr 1122 (16 Haziran 1710) yılında sadrazamlığa tayin edildi. Sadrazamlığı sırasında önemli hizmetler yapan Numan Paşa, halkın yoğun teveccühüne mazhar oldu. Bunun üzerine 20 Cemâziyelâhîr 1122 (16 Ağustos 1710) tarihinde görevden alındı. Bundan sonra sırasıyla Eğriboz, Hanya, Kandiye, Yanya, Bosna, Belgrad, Silifke, Menteşe, Kıbrıs, tekrar Bosna ve son olarak Kandiye (Girit) valiliği görevlerinde bulundu.⁹²³ 16 Rebûlevvel 1131 (6 Şubat 1719) tarihinde Kandiye'de vefat ederek amcası Fazıl Ahmet Paşa'nın Kandiye'de yaptırdığı caminin avlusuna defnedildi.⁹²⁴

Merhum, valilik görevlerinde başarılı olmuş değerli bir devlet adamıydı. Düşmanla girdiği birçok savaşta zafer kazanmış ve ganimetler elde etmişti. Dinî konulardaki hassasiyetinden dolayı Hoca Paşa diye anılmıştı. Babası gibi o da hayatının her safhasında ilimle meşgul olmuştu. Özellikle kelim ve hadis sahasında derin bilgisi bulunuyordu.⁹²⁵ Kaynaklarda açıkça ifade edilmese de merhum, kırâat ilmine de vâkıftı.⁹²⁶

(2) Eserleri: Merhumun mantık, kelim ve tasavvuf sahasında yazdığı eserleri bulunmaktadır. ⁹²⁷ Ayrıca kaynaklarda zikredilmeyen fakat Süleymaniye kütüphanesinde bulunan ve başında Köprülüzâde Numan Paşa'ya ait olduğu ifade edilen Kırâat alanında bir eseri tespit edilmiştir.

Risâle fî Vucûhi Ba'di'l-Âyât: Eser, Şatıbiyye Tariki üzere bazı ayetlerdeki okuyuş vecihlerini açıklamak için kaleme alınmıştır.⁹²⁸ Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilebilmiştir.⁹²⁹

⁹²³ Şeyhî, a.g.e., C. II-III, s. 436-437; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1265; Özcan, a.g.m., s. 265-267.

⁹²⁴ Özcan, a.g.m., s. 267. Hayatı için ayrıca bkz. Cemal Toksoy, "Numan Paşa: Köprülüzâde" **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, 1999, C. II, s. 372.

⁹²⁵ Özcan, a.g.m., s. 267.

⁹²⁶ Çünkü Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın çocukları meşhur Kırâat âlimi Ali Mansûrî'den ders almıştı. (bkz. Mansûrî, İcâzet, vr. 96.) Bunlardan Numan Paşa'nın kardeşi olan Abdullah Paşa'nın Ali Mansûrî'den on dört kırâati tahsil ederek icâzet aldığı geride hayatı anlatılırken ifade edilmişti. Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesinde kırâate dair Numan Paşa'ya izafe edilen bir eser bulunmaktadır. Bütün bunlar kendisinin kırâat ilmine vâkıf biri olduğunu göstermektedir.

⁹²⁷ Müellifin eserleri için bkz. Süleymaniye Ktp., Köprülü Ahmet Paşa blm., nr. 121, 122, 344; Köprülü Mehmet Asım Bey blm., nr. 148; Carullah blm., nr. 1700; Ayrıca bkz. Özcan, a.g.m., s. 267.

⁹²⁸ Müellif eserinde, önce kırâat imamlarının okuyuş vecihlerinin topluca okunması (cem) durumunda riayet edilmesi gereken usulleri açıklamaktadır. Ardından Besmeledeki okuyuş vecihlerini izah

3. SÜLEYMAN FAZIL EFENDİ (Ö. 1134/1722)

(1) **Hayatı:** Adı Süleyman b. Ahmed b. Mustafa b. Fakih Mehmed'dir. 1060 yılı Rebiülevvel ayında (Mart 1650) İstanbul'un Demirkapı mahallesinde doğdu.⁹³⁰ İlk eğitimini babasından alan Süleyman Efendi, ardından Nişancı Paşa imamı Şeyhu'l-kurrâ Mehmed Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere ilimlerini tahsil etti. Daha sonra Mustafa Efendi ve Arabzâde Abdülvehhab Efendi'den dinî ilimler tahsilini tamamladı. 1080 yılı Recep ayında (Aralık 1669) hem haccını yapmak hem de âlimlerden istifade maksadıyla Hareme'ye giden Süleyman Efendi, Şam'da Muhammed el-Belbânî'den hadis ve kırâat icazeti aldı. Mısır'a da uğrayan Süleyman Efendi, Kahire'de Nureddin Ali b. Ali Şabramellesî'nin derslerine katılarak ondan icazet aldı. Daha sonra Hareme'nin Hadis âlimlerinden Şeyh Hüseyin Acemî, Şeyh Abdülkadir Sağûrî, Şeyh Muhammed b. Süleyman Mağribî, Şeyh İbrahim Kürdî ve Şeyh Abdullah b. Salim Basrî'den icazet alarak Mısır Kahire üzerinden Kudüs'e gelen Süleyman Efendi, burada Şeyh Abdülkadir Makdisî'den icazet aldı. Ardından Remle'ye uğrayıp fıkıh âlimlerinden Şeyh Hayreddin Remlî'den fıkıh icazeti aldı. Daha sonra İstanbul'a dönerek Şeyhulislam Minkarizâde Yahya Efendi'den tefsir ve meani dersleri aldı.⁹³¹

1085/1674 yılında Şeyhu'l-İslamın mülazimi olarak onunla birlikte Dördüncü Mehmed'in Leh'ler üzerine yaptığı savaşa katıldı. Dönüşte Seyyid Muhammed Vanî'den heyet, hendese, hesap ve riyazet ilimlerini tahsil etti. 1091/1680 yılında Sütölçe'de bulunan Mahmud Ağa medresesine müderris atandı. 1092/1681 yılında resmîyetten ayrılarak Hacı Paşa Camii vaizliği ile yetindi. 1101 yılı Şaban Ayında (Mayıs 1690) Eyüp Camii vaizi oldu. Aynı yılın sonunda Sultan Selim Camii, 1103/1692 yılında Fatih Camii, 1105/1694 yılında Beyazıt Camii, 1106/1695 yılında ise Süleymaniye camii vaizliğine getirildi. 1112/1700-1 yılında Amucazade Hüseyin Paşa'nın yaptırdığı daru'l-hadis'te ilk muhaddis olarak görevlendirildi. 1120/1708

etmektedir. Sonra sırasıyla her sureden bazı ayetleri ele alarak okuyuş şekillerini göstermektedir. Son olarak zikru't-tekbir başlığı altında Bezzî'nin kaç vecihle okuduğunu belirtmektedir. (Köprülüzâde Numan Paşa, **Risâle fi'l-Kırâa**, (yazma), Süleymaniye ktp., Erzincan blm., nr. 8, vr. 96a-104b.)

⁹²⁹ Bkz. Süleymaniye Ktp., (Erzincan, nr. 8, vr. 96a-104b).

⁹³⁰ Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 678. Fındıklılı İsmet Efendi, doğum tarihini 1063/1653 olarak belirtmektedir. Bkz. Fındıklılı, a.g.e., s. 260; İbrahim Hatiboğlu, "Süleyman Fâzıl Efendi", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2010, C. XXXVIII, s. 86.

⁹³¹ Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 678-679; Fındıklılı, a.g.e., s. 260-262; Hatiboğlu, a.g.m., C. XXXVIII, s. 86.

yılında Ayasofya Camii vaizliğine, 1122/1710 yılında bu görevine ek olarak Okmeydanı Musallası vaizliğine getirildi.⁹³²

1130/1718 yılında saray hocalığına tayin edilen Süleyman Efendi, aynı yıl dad harfinin mahreci hususunda kurrâlarla arasında çıkan tartışma sonucunda Sarıyer’de bir yalıda bekletilmesi uygun görüldü. Daha sonra affedilerek evine gönderildi.⁹³³ Görevini Ayasofya vaizi ve muallimi olarak sürdüren Süleyman Efendi, 24 Rebiülâhir 1134 (11 Şubat 1722) tarihi Çarşamba günü vefat ederek Okmeydanı civarında İnciler Tekkesi yakınındaki mezarlığa defnedildi.⁹³⁴ Merhum fıkıh, hadis, tefsir ve kırâat gibi birçok ilim dalında mahir, kuvvetli hafızaya sahip ve konuşması fasih değerli bir âlimdi.⁹³⁵

(2) Eserleri: Hadis, kelam, fıkıh, Arap dili ve ahlak gibi farklı ilim dallarında çok sayıda eseri⁹³⁶ bulunan müellifin kırâat ilmiyle ilgili bir eseri tespit edilmiştir.⁹³⁷

İrşâdü’l-İbâd ilâ Tashîhi’d-Dâd: Dâd harfinin doğru okunuşu hakkında kaleme alınan eserde Dâd’ı bilmenin onun mahrecini, sıfatını ve ona yakın harfleri bilmeye bağlı olduğu söylenerek bu üç şey açıklanmaktadır. Ardından dâd harfinin yanlış telaffuzları anlatılarak bu okuyuşların namaza zarar vereceği söylenmektedir.⁹³⁸

Eserin yazma nüshaları vardır.⁹³⁹

⁹³² Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 679; Fındıklılı, a.g.e., s. 262; Hatiboğlu, a.g.m., C. XXXVIII, s. 86.

⁹³³ Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 679-680; Hatiboğlu, a.g.m., C. XXXVIII, s. 86.

⁹³⁴ Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 680; Fındıklılı, a.g.e., s. 263; Hatiboğlu, a.g.m., C. XXXVIII, s. 86. Hayatı için ayrıca bkz. Âkifzâde, a.g.e., s. 158; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1536; Bağdathî, **Hediyye**, C. I, s. 403; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 325; Kevserî, a.g.e., s. 20; Kehhâle, a.g.e., C. I, s. 784; Develioğlu, a.g.e., s. 462; Abay, a.g.e., s. 63, 163.

⁹³⁵ Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 680; Fındıklılı, a.g.e., s. 263.

⁹³⁶ Eserleri için bkz. Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 680; Fındıklılı, a.g.e., s. 263-264; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1537; Bağdathî, **Hediyye**, C. I, s. 403; **İzâh**, C. I, s. 182; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 325; Kehhâle, a.g.e., C. I, s. 784; Habeşî, a.g.e., C. III, s. 1691; Metin Yurdağür, **Bibliyografik Bir Kelam Tarihi Denemesi**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1989, s. 68; Hatiboğlu, a.g.m., C. XXXVIII, s. 87.

⁹³⁷ Kaynaklarda müellifin bu eserine değinilmemiştir. Süleymaniye Kütüphanesinde yaptığımız çalışmada rastladığımız bu eserin kapağında Şair Behçetî tarafından yedi beyitlik bir şiir yazılmıştır. Bu şiirde eserin unutulmuş dad harfini yeniden ortaya çıkaran ve bu davayla tanınan Şeyh Süleyman tarafından yazıldığı belirtilmiştir. Behçetî bir başka eserinde de Ayasofya Vaizi Süleyman Efendi’nin dad harfiyle ilgili mücadelesinden bahsetmektedir. (Bkz. İbrahim Behçetî, **el-Kasîdetü’l-Dâdiyye li İrşâdi Ehli’l-Înâdiyye**, (Yazma), Süleymaniye Ktp., Hacı Ahmet Paşa blm., nr. 360, vr. 45b-47a) Bu açıklamalara baktığımızda eserin Süleyman Fazıl Efendi’ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

⁹³⁸ Süleyman Fazıl Efendi, **İrşâdü’l-İbâd ilâ Tashîhi’d-Dâd**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Ahmet Paşa blm., nr. 338, vr. 105b-109b.

⁹³⁹ Bkz. Süleymaniye (Hacı Ahmet Paşa, nr. 338, vr. 105b-109b); Trabzon İl Halk (nr. 352, vr. 192a-196b).

4. SAÇAKLIZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 1145/1732)

(1) **Hayatı:** 1090/1679 senesinde Maraş'ta doğdu. Babası Maraş camilerinden birinde imamlık yapan Ebubekir Efendi'dir.⁹⁴⁰ İlköğrenimine memleketinde başlayarak Hasan Maraşî, Dârendeli Hamza Efendi ve Tibyân Tefsiri'nin mütercimi Ayıntâbî Mehmed Efendi'den dersler aldı. Ardından Şam'a giderek burada Abdülganî en-Nablusî'den tefsir, hadis ve tasavvuf tahsil etti. Ayrıca kendisinden Kâdiriyye ve Nakşibendiyye hilafeti aldı.⁹⁴¹ Daha sonra Maraş'a dönen Saçaklızâde, burada irşad, tedris ve te'lifle meşgul oldu.⁹⁴² 1145/1732 yılında Maraş'ta vefat ederek Şeyh Adil mezarlığına defnedildi.⁹⁴³ Fazileti ve kerametiyle meşhur olan Saçaklızâde, üstatların üstadı kabul edilmiştir.⁹⁴⁴

⁹⁴⁰ Fındıklılı, a.g.e., s. 51; Tahsin Özcan, doğum tarihinin 1070-1080 (1660-1670) yılları arasında olduğunu söylemektedir. Bkz. Tahsin Özcan, "Saçaklızâde Mehmed Efendi", **DİA**, İstanbul, 2008, C. XXXV, s. 368.

⁹⁴¹ Fındıklılı, a.g.e., s. 51; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 325; "Saçaklızâde Muhammed b. Ebubekir Mar'aşî", **Sırât-ı Müstekîm**, C. VI, Sayı: 131, Rebülevvel 1326, s. 8; Özcan, "a.g.m.", C. XXXV, s. 369.

⁹⁴² Bursalı, a.g.e., C. I, s. 325; "a.g.mk.", C. VI, Sayı: 131, s. 8; Özcan, "a.g.m.", C. XXXV, s. 369.

⁹⁴³ Fındıklılı, a.g.e., s. 51; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 325; "a.g.mk.", C. VI, Sayı: 131, s. 8; Özcan, "a.g.m.", C. XXXV, s. 369. Müellifin hayatı için ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 1016; Bağdatlı, **Hediye**, C. II, s. 322-323; Atalay, a.g.e., s. 129-131; Zirikli, a.g.e., C. VI, 60; Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 173; Mersafi, a.g.e., C. II, s. 774; Develioğlu, a.g.e., s. 428; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 714-715; Abay, a.g.e., s. 163-164; Cemil Cahit Güzelbey, **Gaziantep Evliyalari**, Gaziantep, İslâmî Hizmetler Vakfı Yayınları, 1990, s. 77-82; Salim Aydın, "Mehmed Maraşî: Saçaklızâde", **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKS, 1999, C. II, s. 150; Çiftçi, a.g.e., s. 261-262; Remzi Ateşyürek, "Dâd Harfinin Okunuş Özelliği: Muhammed Mer'âşî (Saçaklızâde)'nin Hayatı ve Eserleri", **OMÜİFD**, Sayı 20-21, Samsun, 2005, s. 235-249; Cemal Ağırman, "Maraşlı Saçaklızâde'nin İlme Verdiği Değer ve Eğitimde Verimliliği Artırmak İçin Öngördüğü Pedagojik Kurallar" **I. Kahramanmaraş Sempozyumu**, Kahramanmaraş, Maraşder, Kahramanmaraş Belediyesi, 2005, C. II, s. 943-950; Bekir Karlığa, "On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Düşünce Hayatı ve Kahramanmaraş'lı Bazı Bilim Adamları" a.g.e., C. I, s. 5-6; Abdullah Kahraman, "Tarih ve Tabakat Kitaplarında El-Meraşî Nisbesiyle anılan Bilginler" C. I, s. 13, Kadir Özdamarlar, "Türk Tasavvuf ve Düşünce Dünyasında Saçaklızâde Mehmet Efendi ve Eserleri Üzerine Bir Deneme", C. I, s. 43-51; Tahsin Özcan, "Maraşlı Bir Osmanlı Alimi: Saçaklızâde Mehmed Efendi ve Eserleri", C. I, s. 53-68; Halil İbrahim Bulut, "Osmanlı Müelliflerinden Maraşlı Saçaklızâde ve Ebeveyn-i Resul Konusundaki Görüşleri", C. I, s. 69-79; Öngör Celil Kiraz, "Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin Beyzâvî'ye Yönelik Eleştirileri", **UÜİFD**, C. 15, Sayı: 1, 2006, s. 319-367; Muhammed b. Ebubekir Mar'aşî, **Cühdü'l-Mukil**, Tah. Sâlim Kaddûrî el-Hamed, Amman, Dâru Ammâr, 1429/2008, s. 11-24; Osman Sandaloğlu, **Maraş'ta Saçaklızâdeler ve Eski Maraş Âlimleri**, Haz. Yaşar Alparslan, Kahramanmaraş, Ukde Kitaplığı, 2009, s. 33-64; Alparslan, Yakar, a.g.e., s. 179-181; Saçaklızâde, **Tehzîbü'l-Kirâât**, Tah. Halid Abdisselam, Dimaşk, Dâru'l-Gavsânî li'd-Dirâseti'l-Kur'âniyye, 1433/2012, s. 71-76; Doğan, a.g.e., s. 203-204; Haşim Albayrak, **Kahramanmaraş-Trabzon Kardeşlik Köprüsü ve Saçaklızâdeler**, İstanbul, Babıali Kitaplığı, 2009, s. 62-110; Dikici, **Saçaklızâde**, s. 5-25; Mehmet Gedizli, **Saçaklızâde Muhammed el-Maraşî'nin Risâletü's-Sürûr ve'l-Ferah Tercümesi**, Kocaeli, Umuttepe Yayınları, 2014, s. 9-14.

⁹⁴⁴ Akifzâde, a.g.e., s. 265-266.

(2) **Eserleri:** Çeşitli alanlarda çok sayıda eseri bulunan⁹⁴⁵ Saçaklızâde'nin kırâat alanında yazmış olduğu eserler şunlardır:

i. Tehzîbü'l-Kırâati'l-Aşr: On imamın ve ravilerinin okuyuş şekillerinin açıklandığı eserin⁹⁴⁶ yazımı 1135/1723 senesinde tamamlanmıştır.⁹⁴⁷

Eser; mukadime, usul ve ferşu'l-hurûf bölümlerinden oluşmaktadır.⁹⁴⁸

Yazma nüshaları bulunan eser⁹⁴⁹ matbudur.⁹⁵⁰

ii. Risâle fî Mehârici'l-Hurûf: Eserin Amasya İl Halk Kütüphanesinde (nr. 1207, vr. 81b-83b) ve diğer kütüphanelerde nüshaları vardır.⁹⁵¹

iii. Cühdü'l-Mukil: Tecvid konularının ele alındığı eser,⁹⁵² mukaddime maksat ve hatime bölümlerinden oluşmaktadır.⁹⁵³

Çok sayıda yazma nüshası bulunan eser,⁹⁵⁴ birkaç kere basılmıştır.⁹⁵⁵ Eser üzerine yapılmış bir çalışma da vardır.⁹⁵⁶

⁹⁴⁵ Eserleri için bkz. Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. II, s. 1147; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 322-323; **Îzâh**, C. I, s. 315, 387, C. II, 138, 647; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 325-327; "a.g.mk.", C. VI, Sayı: 131, s. 8; Zirikli, a.g.e., C. VI, 60; Brockelmann, a.g.e., C. VIII, s. 376-379; Saçaklızâde, **Cühdü'l-Mukil**, s. 24-38; Habeşî, a.g.e., C. I, s. 335, 619, 667; C. II, s. 986, 1026, 1163, 1186; C. III, s. 1579; Özcan, "a.g.m.", C. XXXV, s. 368-370; Dikici, a.g.e., s. 25-39; a.g.mk., C. I, s. 29-33; Ahmet Kayacık, "Saçaklızâde (ö.h. 1145)'nin İlimler Sınıflamasına Dair Görüşleri" **I. Kahramanmaraş Sempozyumu**, Kahramanmaraş, Maraş'der, Kahramanmaraş Belediyesi, 2005, C. I, s. 81-88; İbrahim Çapak, "Saçaklızâde'ye Göre Münazara İlmi", a.g.e., C. I, s. 89-98.

⁹⁴⁶ Fındıklılı, a.g.e., s. 52; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 322; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 326; Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 173.

⁹⁴⁷ Muhammed b. Ebubekir Mar'aşî Saçaklızâde, **Tehzîbü'l-Kırâât**, (yazma), Süleymaniye ktb., Âtîf Efendi blm., nr. 16, vr. 222b.

⁹⁴⁸ Mukaddime bölümünde tecvid ve kırâat ilimlerinin rağbet görmediğinden yakınan müellif, bu yüzden kırâat alanında bir eser kaleme aldığını belirtmektedir. Bu bölümde bazı meşhur kırâat eserlerini tanıtan müellif, ardından kitabındaki metodunu açıklamaktadır. Müellif usul konularını on bap olarak ele almaktadır. (Saçaklızâde, a.g.e., vr. 8b-222b.)

⁹⁴⁹ Bkz. Süleymaniye ktp., (Ragıp Paşa, nr. 7; Laleli, nr.25; Âtîf Efendi, nr. 16). Ayrıca bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VIII, s. 378; **Fihrisü's-Şâmil: Tecvid**, C. II, s. 51-52; Saçaklızâde, **Cühdü'l-Mukil**, s. 27; Özcan, "a.g.m.", C. XXXV, s. 369; Saçaklızâde, **Tehzîb**, Tah. Halid Abdisselam, s. 96-97.

⁹⁵⁰ Hâlid Abdisselam Berekât tahkikiyle 1433/2012 yılında Dımaşk'ta yayınlanmıştır.

⁹⁵¹ Bkz. Saçaklızâde, **Cühdü'l-Mukil**, s. 32-33; **Fihrisü's-Şâmil: Tecvid**, C. II, s. 453.

⁹⁵² Fındıklılı, a.g.e., s. 52; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 322; **Îzâh**, C. I, s. 387; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 326; Zirikli, a.g.e., C. VI, 60.

⁹⁵³ Mukaddime bölümünü beş fasıl ve bir tetimmeden oluşturan müellif, burada tecvid ilminin mahiyeti, mevzuu, hükmü vs. konuları ele almaktadır. Maksad bölümü on bir bahisten oluşmakta olup usul konularıyla ilgilidir. Hatime bölümünde bir takım tenbihlerde bulunan müellif, kitabın sonunda daha çok harflerle ilgili açıklamalar yaptığı bir ek bölüm getirmiştir. (Saçaklızâde, **Cühdü'l-Mukil**, s. 40-41.)

⁹⁵⁴ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VIII, s. 378; **Fihrisü's-Şâmil: Tecvid**, C. II, s. 447-450; Saçaklızâde, a.g.e., s. 91-92.

⁹⁵⁵ 1288/1871 yılında Konya'da ve Salim Kaddûrî el-Hamed tahkikiyle 1422/2001, 1429/2008 yıllarında Amman'da neşredilmiştir.

iv. Beyânü Cühdi'l-Mukil: Bir önceki kitabının şerhidir.⁹⁵⁷ Eserde müellif Cühdi'l-Mukil adlı eserinde kapalı bulduğu yerleri ele alarak açıklamaktadır.⁹⁵⁸

Çok sayıda yazma nüshası bulunan⁹⁵⁹ eser, 1289/1872 yılında Konya'da yayımlanmıştır.⁹⁶⁰

v. Risâle fî Keyfiyyeti Edâi'd-Dâd: Adından anlaşıldığı üzere dâd harfinin okunuş şeklini açıklamak üzere kaleme alınan eser,⁹⁶¹ mukaddime maksat ve hatime bölümlerinden oluşmaktadır.⁹⁶²

Çok sayıda yazma nüshası bulunan eser,⁹⁶³ yayımlanmıştır.⁹⁶⁴ Eser üzerine bir çalışma da yapılmıştır.⁹⁶⁵

5. CARULLAH VELİYYÜDDİN EFENDİ (Ö. 1151/1738-39)

(1) Hayatı: 1070/1659 yılında Rumeli'nin Yenişehir kazasının bir köyünde dünyaya geldi. Babası Mustafa Efendi, dedesi Ali Efendi'dir. İlk eğitimine köyünde başladı. On beş yaşındayken Yenişehir Eminler Mahallesi taşmektebinde ders okudu.⁹⁶⁶ On dört sene boyunca memleketinde değişik alanlarda eğitim alan Veliyyüddin Efendi, daha sonra İstanbul'a geldi. Yedi sene burada özellikle tefsir

⁹⁵⁶ Eser üzerine Ebussuûd Ahmed Fehrânî tarafından "Aşvâtü'l-Kur'ânî'l-Kerîm: Menhecü Dirâsetihâ inde'l-Mar'aşî fî Kitâbeyhi Cühdi'l-Mukil ve Beyânihi" adıyla bir çalışma yapılmıştır (Kahire 1991). Bkz. Özcan, a.g.m., XXXV, 369.

⁹⁵⁷ Fındıklılı, a.g.e., s. 52; Zirikli, a.g.e., C. VI, 60.

⁹⁵⁸ Muhammed b. Ebubekir Mar'aşî Saçaklızâde, **Beyânü Cühdi'l-Mukil**, (yazma), Süleymaniye ktb., A. Tekelioğlu blm., nr. 21, vr. 1b-50a.

⁹⁵⁹ Bkz. Süleymaniye Ktp., (İbrahim Efendi, nr. 65; A. Tekelioğlu, nr. 21, vr. 1-50). Ayrıca bkz. **Fihrisü's-Şâmil: Tecvid**, C. II, s. 445-447.

⁹⁶⁰ Özcan, a.g.m., C. XXXV, s. 369.

⁹⁶¹ Zirikli, a.g.e., C. VI, s. 60.

⁹⁶² Mukaddime bölümünde itbak harfleri ele alınmaktadır. (Muhammed b. Ebubekir Mar'aşî Saçaklızâde, **Keyfiyyetü Edâi'd-Dâd**, Tah. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Dımaşk, Dâru'l-Beşâir, 1424/2003, s. 17-21.) Maksat bölümünde dâd harfinin tâ harfi gibi okunmasının hata olduğu yedi gerekçe ile açıklanmaktadır. (Saçaklızâde, a.g.e., s. 21-23.) Hatime bölümünde de, maksat bölümünde ifade edilen meselelere gelebilecek itirazlar cevaplandırılmaktadır. (Saçaklızâde, a.g.e., s. 23-26.)

⁹⁶³ Bkz. Brockelmann, a.g.e., C. VIII, s. 379; **Fihrisü's-Şâmil: Tecvid**, C. II, s. 451-453; Saçaklızâde, a.g.e., s. 7-8.

⁹⁶⁴ Hâtim Sâlih ed-Dâmin tarafından önce bir makale çerçevesinde tahkik edilmiş, ardından "Keyfiyyetü Edâi'd-Dâd" başlığıyla bir kitapçık şeklinde yayımlanmıştır (Dımaşk 1424/2003). Bu risâle makaledeki neşrinden Remzi Ateşyürek tarafından Türkçeye çevrilmiştir (On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 20-21 (Samsun 2005), s. 237-252). (Bkz. Özcan, a.g.m., C. XXXV, s. 369.)

⁹⁶⁵ Eser üzerine **Tenbîhât alâ Kitâbi Keyfiyyeti Edâi'd-Dâd** adıyla Fergali Seyyid Arabavî tarafından bir tahkik çalışması yapılmış olup eserin başlangıcında dâd harfiyle ilgili çeşitli bilgiler aktarılmıştır (Kahire 2008).

⁹⁶⁶ Fındıklılı, a.g.e., s. 151-152; Bursalı Mehmed Tahir, "Cârullah Veliyyüddin Efendi", **Sırât-ı Müstekîm**, C. V, Sayı: 129, Safer 1326, s. 410; Tahsin Özcan, "Veliyyüddin Cârullah", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2013, C. XLIII, s. 38.

alanında dersler aldıktan sonra İskenderiyye, Kahire gibi Arap şehirlerinde dolaşarak çeşitli hocalardan hadis hususunda dersler aldı.⁹⁶⁷

Otuz iki yaşında Mekke'ye giden Veliyyüddin Efendi, burada yedi sene kaldığı için "Carullah" lakabıyla anıldı.⁹⁶⁸ Mekke ve Medine'de de değişik hocalardan tefsir, hadis ve diğer alanlarda dersler alan Veliyyüddin Efendi, Nakşibendî meşayihinden Yekdest Mekkî olarak bilinen Ahmed Şirvânî'den ve Abdullah Lahorî'den tarikat dersi aldı.⁹⁶⁹

Yedi sene sonunda Hameyn'den ayrılan Veliyyüddin Efendi, Kudüs ve Halîlürrahman'a giderek bir müddet burada kaldı. Ardından Dimaşk'a geçerek üç sene boyunca burada tedris ve telif faaliyetlerinde bulundu. Ayrıca Melamiye'den Bâli Efendi'nin halifelerinden Ahmed Çaviş er-Rûmî'den tarikat dersi aldı. Ardından Bağdat'a geçti. İki sene burada kalan Veliyyüddin Efendi, birçok değerli insanın kabirlerini ziyaret etti ve dersler aldı. Bir müddet Harir ve Diyarıbekr'de kaldı. Ardından Halep'e geçti. İki sene kadar burada kalan müellif, çeşitli ilimler tahsil etti.⁹⁷⁰

On beş sene süren bu ilim yolculuğu⁹⁷¹ sonunda 1110/1698 yılında tekrar İstanbul'a dönen Veliyyüddin Efendi, müderrisliğe başladı. 1128/1716 yılında Fatih Feyziye Medresesinde dersler verdi. Galata ve Edirne kadılığı yaptı. Cemaziyelahir 1151 (Eylül 1738) tarihinde vefat ederek Fatih civarında yaptırmış olduğu medrese ve kütüphane yanına defnedildi.⁹⁷²

Güçlü bir hafızaya sahip olan Veliyyüddin Efendi; hitabette kabiliyetli, araştırmaya önem veren, güzel ahlak sahibi, zahid bir âlimdi.⁹⁷³

⁹⁶⁷ Carullah Veliyyüddin Efendi, *El-Furkân fî Kırâati'l-Kur'ân*, (yazma), Süleymaniye ktb., Carullah blm., nr. 17, vr. 23b.

⁹⁶⁸ Fındıklılı, a.g.e., s. 152; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 267; "a.g.mk." C. V, Sayı: 129, s. 410; Özcan, a.g.m., C. XLIII, s. 38.

⁹⁶⁹ Carullah Efendi, a.g.e., vr. 23b.

⁹⁷⁰ Carullah Efendi, a.g.e., vr. 23b; Özcan, "a.g.m." C. XLIII, s. 38.

⁹⁷¹ Müellifin gittiği memleketlerde hangi hocalardan hangi kitapları okuduğuna dair geniş bilgi için bkz. Carullah Efendi, a.g.e., vr. 23b.

⁹⁷² Fındıklılı, a.g.e., s. 152; Özcan, a.g.m., C. XLIII, s. 38. Müellif hakkında ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1660; Bağdatlı, *Hediyye*, C. II, s. 501; Zirikli, a.g.e., C. VIII, s. 118; Kehhale, a.g.e., C. IV, s. 75; Develioğlu, a.g.e., s. 115; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 716; 'Âdil Nüveyhid, a.g.e., C. II, s. 720; Abay, a.g.e., s. 195; Müjdat Uluçam, "Veliyyüddin Carullah", *O.A.*, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, 1999, C. II, s. 657-658; Doğan, a.g.e., s. 85.

⁹⁷³ Fındıklılı, a.g.e., s. 152; Özcan, a.g.m., C. XLIII, s. 38.

(2) **Eserleri:** Tefsir, hadis, fıkıh, akaid, mantık, meani, tasavvuf ve astronomi alanlarında çok sayıda eser te'lif eden⁹⁷⁴ Veliyyüddin Efendinin kırâat alanında da bir eseri bulunmaktadır.

El-Furkân fî Kırâati'l-Kur'ân: Kur'ân'ın kırâati, iğrabı ve kurrâların hayatlarından bahseden eser,⁹⁷⁵ birçok alanda kitaplar kaleme alan müellifin, ilimlerin en şerefli olan kırâat ilmi hususunda da bir eser yazma arzusuyla ortaya çıkmıştır.⁹⁷⁶ Eser, mukaddime ve ferşu'l-huruf kısımlarına ayrılmaktadır.⁹⁷⁷

Eserin yazma nüshaları vardır.⁹⁷⁸

6. MUHAMMED B. İSMAİL İZMİRÎ (Ö. 1160/1747)

(1) **Hayatı:** İzmirlidir. Kara İsmail Efendizâde diye bilinirdi. Diyarbakır, Kilis ve Hısn-ı Mansur (Adıyaman) ulemasından ders okudu. Hadimî'den icazet aldı. Tahsilden sonra İzmir'e dönerek birçok medrese yaptırdı. Uzun süre bu medreselerde ders okutarak o civarda meşhur bir ilim adamı oldu. Öğrencilerden ve esnaftan birçok insan etrafında toplanarak kendisinden ders aldı. Dükkânları ve evleri bile dershaneye çevirmişlerdi. Bu şekilde tedris faaliyetlerini sürdürürken 1160/1747 senesi civarında vefat etti.⁹⁷⁹

(2) **Eserleri:** Akaid alanında **Haşrû'l-Ecsâd** adlı bir eseri⁹⁸⁰ olduğu anlaşılan müellifin kırâat hususunda da bir eseri bulunmaktadır.

Risâle fi'd-Dâd: Eser Saçaklızâde'nin dâd harfî hakkındaki görüşlerine cevap olarak kaleme alınmıştır.⁹⁸¹

⁹⁷⁴ Eserleri için bkz. Carullah Efendi, a.g.e., vr. 23b-24a; Fındıklılı, a.g.e., s. 153; Bağdatlı, **Hediye**, C. II, s. 501; **İzâh**, C. II, s. 3, 531; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 267; "a.g.mk." C. V, Sayı: 129, s. 411; Zirikli, a.g.e., C. VIII, s. 118; Kehhâle, a.g.e., C. IV, s. 75; Habeşî, a.g.e., C. I, s. 72, 335, 351; C. II, s. 972, 1191; C. III, s. 1792, 1853; Özcan, "a.g.m." C. XLIII, s. 38-39.

⁹⁷⁵ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 267; Özcan, "a.g.m." C. XLIII, s. 39.

⁹⁷⁶ Carullah Efendi, a.g.e., vr. 24a.

⁹⁷⁷ Mukaddime bölümünde Kur'ân'ın tarifi, Kur'ân ilimlerinin önemi, Kur'ân ilimleri açısından öne çıkan sahabeler, yedi harf, mütevatir ve şaz Kırâatler, Kırâat imamları ve Kırâat alanında eser yazmış olan âlimler hakkında bilgiler veren müellif, bölümün sonunda da kendi hayatı hakkında önemli açıklamalar yapmaktadır. Ardından İstiaze, besmele bölümleriyle konuya giren müellif, Fatiha suresinden başlayarak okuyuşunda farklılık olan kelimeleri ele almakta ve bu farklı okuyuşlar hakkında çeşitli eserlerden uzun alıntılar yapmaktadır. Eser Maide suresinin 60. Ayetinde sona ermektedir. (Yüksek, a.g.e., s. 27-31.)

⁹⁷⁸ Bkz. Süleymaniye ktp., (Carullah, nr. 16, nr. 17).

⁹⁷⁹ Âkifzâde, a.g.e., s. 111-112.

⁹⁸⁰ Eserin bir nüshası Konya Bölge Kütüphanesinde (nr. 181) vardır.

⁹⁸¹ Eserde dad harfinin ne olduğunu bazı âlimlerden aktararak açıklayan müellif, mantık şekillerini kullanarak dad harfinin doğru okunuşunu ispat etmeye çalışmaktadır. Tevatürün ve senedin (hoca

Yazma nüshaları bulunan eser,⁹⁸² aynı zamanda basılmıştır.⁹⁸³

7. DÂVÛD-İ KARSÎ (Ö. 1169/1756)

(1) **Hayatı:** Adı Davud b. Muhammed'dir.⁹⁸⁴ Dâvûd-i Karsî diye meşhur oldu. Aslen Karslı olup doğum tarihi bilinmemektedir.⁹⁸⁵ Eğitimine Kars'da Çolak Abdullah Efendi'nin yanında başladı.⁹⁸⁶ Daha sonra İstanbul'a giderek burada eğitimini tamamladı. Ardından Mısır'a giden Davud Efendi, burada kitap telifi ve tedrisle meşgul oldu.⁹⁸⁷ 1153/1741 yılında tekrar İstanbul'a dönen Davud Efendi,⁹⁸⁸ bir süre sonra Birgi kasabasına giderek buraya yerleşti.⁹⁸⁹ Birgi Ulu Cami Medresesinde müderrislik yapan Davud Efendi, bir ara Kıbrıs ve Larende taraflarına gitse de tekrar Birgi'ye dönerek ömrünün sonuna kadar burada tedris ve telif çalışmalarını sürdürdü.⁹⁹⁰ 1169 senesi sonlarında (Ağustos 1756) vefat eden Davud Efendi,⁹⁹¹ İmam Birgîvî'nin yanına defnedildi.⁹⁹²

Ehli Sünnet inancına bağlı olan ve batıl tasavvuf akımlarıyla mücadele eden Davud Efendi,⁹⁹³ dünya hayatına değer vermeyen biri olarak tanınırdı. Birgîvî Mehmed Efendi'ye hayran olan Davud Efendi, Onu kendisine örnek almıştı.⁹⁹⁴

silsilesi) önemine dikkat çeken müellif, Saçaklızadenin dad harfini za gibi okuyuşunu hocasından almayıp hocasına bu okuyuşu dikte ettiğini aktarmaktadır. (Muhammed b. İsmail İzmirî, **Risâle fi'd-Dâd**, (yazma), Süleymaniye Ktp, İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 141b-148b.

⁹⁸² Bkz. Süleymaniye Ktp., (İbrahim Efendi, nr. 32, vr. 141b-148a; Dârü'l-Mesnevi, nr. 159).

⁹⁸³ Yayın yeri ve tarihi belli olmayan bu matbu nüsha Süleymaniye Kütphanesinde (Hüdai Efendi, nr. 56) vardır.

⁹⁸⁴ Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 363.

⁹⁸⁵ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 366; **Aydın Vilayetine Mensub**, s. 31.

⁹⁸⁶ Âkifzâde, a.g.e., s. 247.

⁹⁸⁷ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 366.

⁹⁸⁸ Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Karsî", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1994, C. IX, s. 29.

⁹⁸⁹ Âkifzâde, a.g.e., s. 247.

⁹⁹⁰ Akpınar, a.g.m., C. IX, s. 29.

⁹⁹¹ Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 363; Akpınar, a.g.m., C. IX, s. 29.

⁹⁹² Âkifzâde, a.g.e., s. 247; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 366; Akpınar, a.g.m., C. IX, s. 29; Müellifin hayatı için ayrıca bkz. Zirikli, a.g.e., C. II, s. 334; Kehhâle, a.g.e., C. I, s. 702; Kemal Çilingiroğlu vd., **Kars**, İstanbul, İstanbul Yeni Sabah Matbaası, 1943, s. 92; Dural, a.g.e., s. 36; Salim Ayduz, "Davud Karsî", **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKS, 1999, C. I, s. 369-370; Arif Yıldırım, "Karslı Davud (Davud-i Karsî) Efendinin İrade-i Cüz'iyeye Anlayışı", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 15, Erzurum, 2000, s. 189-190; Resul Öztürk, "Dâvud-i Karsî (1169/1756) ve Kelâmî Kaynakları", **II. Uluslar Arası Havzası Sempozyumu**, Haz. Oktay Belli, Erzurum, Iğdır Valiliği, 2012, s. 492; "Dâvud-i Karsî (1169/1756): Kelâmî Görüşleri ve Kaynakları", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 41, Erzurum 2014, s. 80-81.

⁹⁹³ Âkifzâde, a.g.e., s. 247.

⁹⁹⁴ Akpınar, a.g.m., C. IX, s. 29.

(2) **Eserleri:** Müellifin tefsir, hadis, kelam, mantık, cedel-münazara, Arap dili ve edebiyatı ve ilm-i mîkat alanlarında yazılmış çok sayıda eseri bulunmaktadır.⁹⁹⁵ kırâat-tecvid sahasında da iki eseri tespit edilmiştir.

i. er-Risâletü'l-Fethiyye fî Beyâni Dâdi'l-Kat'iyye: Müellifin bazı arkadaşlarının isteği üzerine kaleme aldığı eser, dâd harfinin okunuşunu bozan bazı kimselere cevap olarak yazılmıştır.⁹⁹⁶

Yazma nüshaları bulunan eser⁹⁹⁷ üzerine bir çalışma yapılmıştır.⁹⁹⁸

ii. Şerhu'd-Dürri'l-Yetûm: Birgivi Muhammed Efendinin tecvidle alakalı yazmış olduğu **Dürri'l-Yetûm** adlı risalenin şerhi olan bu eser,⁹⁹⁹ 1152 yılı Ramazanında (Aralık 1739) Mısır'da yazılmış olup¹⁰⁰⁰ on üç varaktan oluşmaktadır.¹⁰⁰¹ Eserin yazma nüshaları vardır.¹⁰⁰²

8. MUSTAFA B. ÖMER KURŞUNLUZÂDE (Ö. 1190/1776)

(1) **Hayatı:** Adı Mustafa b. Ömer'dir.¹⁰⁰³ Kurşunluzâde diye meşhurdur. Diyarbakırlı değerli bir âlim olup¹⁰⁰⁴ birçok kişiden ders aldı. Hadis ve nahiv ilminde uzmandı.¹⁰⁰⁵ 1190/1776 yılında Diyarbakır'da vefat etti.¹⁰⁰⁶

⁹⁹⁵ Müellifin eserleri için bkz. Bağdatlı, **İzâh**, C. I, s. 3; C. II, s. 233; **Hediyye**, C. I, s. 363; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 366; Zirikli, a.g.e., C. II, s. 334; Serkîs, a.g.e., C. I, s. 861; C. II, s. 1503, 1525; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 702; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 372; Akpınar, a.g.m., C. IX, s. 29-32; Öztürk, a.g.mk., s. 493-497.

⁹⁹⁶ Dâvûd b. Muhammed Karsî, **er-Risâletü'l-Fethiyye fî Beyâni Dâdi'l-Kat'iyye**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 210b. Eserde Mukaddimeden sonra Kur'an'ın tarifi yapılmış, Kur'an eğitiminin müşafehe yoluyla olacağı bazı âlimlerin görüşleri nakledilerek ileri sürülmüştür. Dad harfinin okunuşunun tevatür yoluyla günümüze ulaştığı söylenerek Saçaklızâdenin görüşleri cevaplandırılmıştır. (Karsî, a.g.e., vr. 210b-213b.)

⁹⁹⁷ Bkz. Süleymaniye Ktp., (İbrahim Efendi, nr. 32, vr. 210b-213b; Tekelioğlu, nr. 408, vr. 26-28). Ayrıca bkz. Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 372.

⁹⁹⁸ Eser üzerine yazılmış, yazarı belirsiz kısa bir haşiyenin nüshası Süleymaniye Kütüphanesinde (İbrahim Efendi blm. vr. 214a-215a) vardır.

⁹⁹⁹ Akpınar, a.g.m., C. IX, s. 29.

¹⁰⁰⁰ Dâvûd b. Muhammed Karsî, **Şerhu'd-Dürri'l-Yetûm**, (yazma), Manisa İl Halk ktp., nr. 4559, vr. 178a.

¹⁰⁰¹ Şârih, **Dürri'l-Yetûm** isimli eserin çok muhtasar olduğunu bu yüzden eseri şerh ettiğini söylemektedir. Eserde müellifin ifadeleri üstü kırmızıyla çizilerek gösterilmiştir. Ardından çok kısa açıklamalar yapılmıştır. Bkz. Karsî, a.g.e., vr. 165b-178a.

¹⁰⁰² Bkz. Manisa İl Halk ktp., nr. 4559, vr. 165b-178a; Çorum Hasan Paşa İl Halk ktp., nr. 221, vr. 1b-18b.

¹⁰⁰³ Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 452.

¹⁰⁰⁴ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 405.

¹⁰⁰⁵ Âkifzâde, a.g.e., s. 330.

¹⁰⁰⁶ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 405; Ayrıca bkz. Kehhale, a.g.e., C. III, s. 873; Develioğlu, a.g.e., s. 320; Beysanoğlu, a.g.e., C. I, s. 251.

(2) **Eserleri:** Müellifin **Sahîh-i Müslim** şerhi, nahiv hakkında bir risalesi,¹⁰⁰⁷ elli fasiküllük faydalı notlardan oluşan bir çalışması¹⁰⁰⁸ ve kırâat alanında bir eseri vardır.

Muhtasar fi'l-Kırâât: Bağdatlı tarafından zikredilen eserin¹⁰⁰⁹ nüshasına tarafımızca ulaşılammıştır.

9. İSMAİL B. MUHAMMED KONEVÎ (Ö. 1195/1783)

(1) **Hayatı:** Adı İsmail Vehbi b. Muhammed b. Mustafa'dır. Konya'da dünyaya geldi. Mustafa Konevî, Halil Sûfî Konevî, Mustafa Maraşî, Abdülkerim Konevî ve Mahmud b. Muhammed Antâkî gibi dönemin âlimlerinden ders aldı.¹⁰¹⁰

Tahsilden sonra İstanbul'a giden İsmail Efendi, buradaki medreselerde müderrislik görevi yaptı. Ünü her tarafa yayıldı. Sultan Mustafa tarafından saraya başmuallim tayin edildi. Daha sonra Sultan I. Abdülhamit tarafından da çok saygı gördü. Her ikisi de onun derslerinden istifade ettiler.¹⁰¹¹ Sultanın Huzur Derslerinde Tefsir okuyan ilk kişi oldu.¹⁰¹²

1194/1780 yılında Hacca giden İsmail Efendi, dönüş yolunda rahatsızlanarak Şam'a götürüldü. Burada 12 Safer 1195 (7 Şubat 1781) tarihinde vefat etti. Kabri Zülkifl (a.s.)'ın makamının bulunduğu kabristandadır.¹⁰¹³

Merhum; müfessir, muhaddis ve fakihti.¹⁰¹⁴ Aklî ve naklî ilimlerde nadir şahsiyetlerden biriydi.¹⁰¹⁵

(2) **Eserleri:** Tefsir, hadis ve usul gibi ilim dallarında eserleri bulunan İsmail Efendi'nin en meşhur eseri **Beydavî Tefsiri**'ne yazdığı haşiyedir.¹⁰¹⁶ Kırâate dair de bir eseri tespit edilmiştir.

¹⁰⁰⁷ Bu iki eser için bkz. Âkifzâde, a.g.e., s. 330; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 452; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 405; Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 873.

¹⁰⁰⁸ Bkz. Âkifzâde, a.g.e., s. 330; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 405.

¹⁰⁰⁹ Bkz. Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 452; Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 873.

¹⁰¹⁰ Muradî, a.g.e., C. I, s. 258.

¹⁰¹¹ A.y.

¹⁰¹² Muradî, a.g.e., C. I, s. 258; Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 222.

¹⁰¹³ Muradî, a.g.e., C. I, s. 258; Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 222; Ayrıca bkz. Bursalı, a.g.e., C. I, s. 405; Zirikli, a.g.e., C. I, s. 325-326; Kehhâle, a.g.e., C. I, s. 380; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 729; Âdil Nüveyhid, a.g.e., C. I, s. 94; Caner Arabacı, **Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri: (1900-1924)**, Konya, Konya Ticaret Odası, 1998, s. 225; Recep Dikici, "Hafız İsmail Konevî Efendi", **Konya Ansiklopedisi**, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2012, C. IV, s. 141-142.

¹⁰¹⁴ Âkifzâde, a.g.e., s. 244;

¹⁰¹⁵ Muradî, a.g.e., C. I, s. 258;

Risâletü’l-Dâdiyye: Saçaklızâde ve Makdisî’nin dâd harfîyle alakalı görüşlerine cevap olarak yazılan eserde özellikle sened konusu ele alınmaktadır.¹⁰¹⁷

Eserin yazma nüshaları bulunmaktadır.¹⁰¹⁸

E. HİCRÎ XIII. ASIR ÂLİMLERİ

1. MUHAMMED SAİD DARENDEVÎ (Ö. 1210/1795)

(1) **Hayatı:** Adı Mehmed Said’dir. Babası Fethullah Musulî’dir. Yedi yaşında iken Ali Efendi’nin yanında tahsile başladı. Ardından Süleyman Harputî’den hafızlığını tamamlayarak tecvid öğrendi. Babasından da tecvid ve kırâat dersleri aldı. Darende, Kilis, Antep, Urfa ve Halep şehirlerini dolaşarak toplam yirmi üç hocadan dinî ve aklî ilimlerin her sahasında ilim tahsil etti. Ayrıca Urfa’da Kadirî tarikatı Meşayihinden Leyszâde Mahmud Efendi’ye intisap ederek kendisinden icazet aldı. Tahsilini tamamladıktan sonra 1171/1758 yılında Darende’ye dönerek müftülük ve müderrislik yaptı. 1172/1759 yılında Hadim’e giderek üç ay kadar Hadim müftüsünün yanında kaldı. Müftünün yazdığı referans mektubuyla İstanbul’a giderek şeyhulislamla görüştü. Şeyhulislamdan Darende müftülüğü beratını alıp Darende’ye döndü. Sekiz ay görev yaptıktan sonra azledildi. 1173/1759 yılında Cebecizade Mehmed Paşa’nın kızı Halime Hanımla evlendi. Abdurrahman Paşa’nın maiyetinde 1175/1761 yılında Trabzon, 1177/1763 yılında Erzurum’a gitti. Burada müderrislik ve imamlik yaptı. Bundan sonraki hizmetleri hakkında pek bilgi bulunmayan Mehmed Said Efendi’nin Darende Hüseyin Paşa Medresesinde müderrislik ve İstanbul’da çeşitli vazifeler yaptığı anlaşılmaktadır. Vefat tarihi ve yeri bilinmemektedir. Fakat **Şerhu Dürri’l-Yetûm** adlı eserini 1210/1795 yılında tamamlamasına bakarak bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.¹⁰¹⁹

¹⁰¹⁶ Müellifin eserleri için bkz. Muradî, a.g.e., C. I, s. 258; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 222; **İzah**, C. I, s. 142; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 405; Zirikli, a.g.e., C. I, s. 326; Kehlâle, a.g.e., C. I, s. 380; Dikici, a.g.m., s. 142-143.

¹⁰¹⁷ Kırâatlerin mütevatirliği hususunu dile getiren müellif, bu konuda yapılan itirazları cevaplandırmaktadır. Saçaklızâde ve Makdisî’nin bazı çelişkilerine dikkat çeken müellif, bunları cevaplandırmaktadır. (İsmail b. Muhammed Konevî, **Risâletü’l-Dâdiyye**, (yazma) Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 68, vr. 57b-61b.)

¹⁰¹⁸ Bkz. Süleymaniye Ktp., (Fatih, nr. 68, vr. 57b-61b; İbrahim Efendi, nr. 32, vr. 149-160; İzmir, nr. 788, vr. 184-193).

¹⁰¹⁹ Akgündüz, Öztürk, Baş, a.g.e., s. 803, 817-819.

(2) **Eserleri:** Merhumun çeşitli alanlarda ondan fazla eseri olup¹⁰²⁰ kırâat ve tecvid sahasında iki eseri tespit edilmiştir.

i. **ed-Düraru'l-Müştehra fi'l-Kırâati'l-Mu'tebira:** On dört kırâat imamının okuyuşlarının ele alındığı eser, iki yüz yirmi iki varaktan oluşmakta olup 3 Ramazan 1191 (5 Ekim 1777) tarihinde tamamlanmıştır.¹⁰²¹ Eser; mukaddime, beş maksat ve hatimeden oluşmaktadır.¹⁰²² Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.¹⁰²³

ii. **Cevheru'l-Vesîm Şerhu Dürri'l-Yetîm:** Yirmi altı varaklık eser, İmam Birgivi'nin **Dürri'l-Yetîm** isimli eserinin şerhi olup 3 Rebiülâhîr 1210 (17 Ekim 1795) tarihinde tamamlanmıştır.¹⁰²⁴ Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.¹⁰²⁵

Müellife kırâat alanında üç eser daha isnat edilmektedir.¹⁰²⁶ Fakat bu eserler müellife ait olmayıp onun tarafından istinsah edilmiştir.¹⁰²⁷

2. FETHULLAH MUSULÎ (Ö. 1214/1800)

(1) **Hayatı:** Adı Fethullah b. Mahmud b. Ahmed b. Seyyid Şaban'dır. Musulludur. Eğitimini Bağdat ve Musul'da yaptı. İbrahim b. Haydar ve Ahmed b. Haydar Efendi'den dinî ve aklî ilimler tahsil ederek Zilkade 1138 (Temmuz 1726) tarihinde icazet aldı. Bağdat'ta Kadirî şeyhi Ali b. Abdurrahman Musulî'den tarikat icazeti aldı. Musul Valisi Darendeli Hüseyin Paşa'nın teklifiyle 1143/1731 yılında Darend'e'ye gelerek buraya müftü tayin edildi. Ardından müftülüğün yanında Hatuniye Medresesi müderrisliği görevine atandı. Ayrıca Hüseyin Paşa Medresesinde de görev yaptı. Bir ara Darend'e'de yaşadığı bazı olumsuzluklar üzerine Maraş'a gittiye de tekrar Darend'e'ye döndü. Tahminen 1214/1800

¹⁰²⁰ Eserleri için bkz. a.g.e., s. 820.

¹⁰²¹ M. b. Fethullah Daredevî, **ed-Düraru'l-Müştehra fi'l-Kırâati'l-Mu'tebira**, (yazma), KBYEK, Darend'e blm., nr. 1252, vr. 275a.

¹⁰²² Mukaddime; kırâat ilmine başlarken bilinmesi gereken şeyler, Kur'an, kârî ve mukrînin faziletleri, yedi harf, mütevatir kırâatler, resmi hat, müellifin kırâat senedi ve kırâat imam, ravi ve tarikleri ele alınmıştır. Birinci maksatta **Dürre**'nin **Şatbiyye**'ye olan ziyadeleri, ikinci maksatta, **Tayyibe**'nin her ikisine ekleri, üçüncü maksatta **İthaf**'ın bu üç esere eklemeleri, dördüncü maksatta musannifin bu dört kitaba yaptığı tashihler, beşinci maksatta on dört kırâatin ziyadeleri ve hatimede cem-tertib konularına değinilmiştir. Bkz. Daredevî, a.g.e., vr. 53b-275a.

¹⁰²³ Bkz. KBYEK, Darend'e blm., nr. 1252, vr. 53b-275a.

¹⁰²⁴ M. b. Fethullah Daredevî, **Cevheru'l-Vesîm Şerhu Dürri'l-Yetîm**, (yazma), KBYEK, Darend'e blm., nr. 1252, vr. 51a.

¹⁰²⁵ Bkz. KBYEK, Darend'e blm., nr. 1252, vr. 25b-51b.

¹⁰²⁶ Akgündüz, Öztürk, Baş, a.g.e., s. 820.

¹⁰²⁷ KBYEK, Darend'e blm. nr. 1274'de bulunan bu eserler; sırasıyla İbnü'l-Cezerî'nin bir talebesine ait **Dürre Şerhi**, Ali Mansûrî'nin **Tahrîru't-Turuk**'u ve Birgivi'nin tecvididir.

yıllarında vefat ederek Darende Eski Çarşı Kabristanına defnedildi. Merhum fevkalade zeki, çalışkan ve Allah vergisi bir ilme sahipti. Darende'nin ilmi ve dini hayatına mührünü vurmuş değerli bir şahsiyetti.¹⁰²⁸

(2) Eserleri: Merhum, dinî ilimlerin değişik alanlarında iki yüz ciltten fazla eser yazmıştır.¹⁰²⁹ Kırâat ve tecvid alanında da iki eseri nakledilmiştir.

i. Kitâbu Haşiyeti Şerhi'l-Cezeriyye: ¹⁰³⁰ Eserin nüshasına tarafımızca ulaşılammıştır.

ii. Tecvîd: Fethullah Musûlî'ye Kur'ân hakkında sorulan sorular ve cevaplarını içeren eser, Türkçe kaleme alınmıştır.¹⁰³¹ Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.¹⁰³²

3. SEYYİD MUHAMMED EFENDİ ARABÎ (Ö. 1221/1806)

(1) Hayatı: Önce Hacı Emirzâde'den, ardından Hameyne giderek buradaki âlimlerden ilim tahsil etti. Mekke Müftüsü Abdülmecid Efendi'den Buhari, Manisalı Tatarzâde'den de dinî ilimler okuyup icazet aldı. Dokuz sene Hameyn'de kaldı. On kere de hacca gitti. Bu yüzden kendisine Arabî dendi. Güzelhisar'da iki kere müftülük yaptı.¹⁰³³ Akifzâde'nin eserini yazdığı 1221/1806 yıllarında hayatta olduğu anlaşılan Muhammed Efendi'nin, bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) Eseri: Müellifin kırâatle alakalı **İmtihâniyye** adlı bir eseri olduğu nakledilmiştir.¹⁰³⁴ Eseri hakkında başka bir bilgiye tarafımızca ulaşılammıştır.

4. KETTÂNİZÂDE MAHMUD (Ö. 1239/1824)

(1) Hayatı: Adı Mahmud olup Kettanîzâde olarak bilinirdi. Tahsilden sonra müderris olarak görev yaptı.¹⁰³⁵ 1228/1813 yılında Şahkulu Medresesinde Mûsile-i

¹⁰²⁸ Akgündüz vd., a.g.e., s. 800-806; Ayrıca bkz. Ahmet Gül, "Darende'de Medfun Büyük Zatlar: Fethullah El-Mevsili (Musuli)" **Somuncu Baba Dergisi**, Yıl 4, Sayı 14, Eylül 1997, s. 31-32.

¹⁰²⁹ Eserleri için bkz. Akgündüz vd., a.g.e., s. 807-816.

¹⁰³⁰ A.g.e., s. 809.

¹⁰³¹ Fethullah b. Mahmud Musulî, **Tecvîd**, (yazma), KBYEK, Darende blm., nr. 1265, vr. 1b-7b.

¹⁰³² Bkz. KBYEK, Darende blm., nr. 1265, vr. 1b-7b. Bu nüsha Murteza b. Hasan b. Hacı Hamza tarafından 1157/1744 senesinde yazılmıştır.

¹⁰³³ Âkifzâde, a.g.e., s. 338.

¹⁰³⁴ Âkifzâde, a.g.e., s. 338.

¹⁰³⁵ Mehmed Süreyya, a.g.e., C., III, s. 918.

Süleymaniye derecesinde müderristi.¹⁰³⁶ 1239/1824 yılında Eyüp Kadısı oldu. Sonra vefat etti. Aziz adında bir oğlu vardı.¹⁰³⁷

(2) **Eseri:** Müellifin kırâat alanında bir eseri tespit edilmiştir.

Risâle fî İlmi'l-Kırâa: İbnü'l-Cezerî'nin **Neşr** adlı eserinden alıntılanarak hazırlanan eser, 1228/1813 yılında tamamlanmıştır.¹⁰³⁸ Eser; mukaddime, maksat, hatime ve ek bölümlerinden oluşmaktadır.¹⁰³⁹

Eserin tarafımızca bir nüshası tespit edilmiştir.¹⁰⁴⁰

5. YAVAŞÇAZÂDE HÂŞİM EFENDİ (Ö. 1240/1825)

(1) **Hayatı:** 1170/1757 yılında Kilis'te doğdu. İlk tahsilden sonra Uncuzâde Hasan Efendi'den dinî ilimler tahsil ederek icazet aldı. Bununla yetinmeyen Hâşim Efendi, Mısır, İstanbul ve Rumeli'yi dolaşarak ilim tahsil etti. Cumaibala'da ilm-i mikat mütehasşısı Abdullah Efendi'den ders aldı. On iki sene süren bu ilim yolculuğunun ardından memleketine dönerek Hacı Ali Ağa Camii Medresesinde ders okutmaya başladı. Bir yandan da kitap te'lifiyle meşgul oldu. Bu hal üzereyken 1240/1825 yılında vefat etti. Merhum, diğer ilimler yanında mantık, hendese ve ilmi havasta uzmandı. Çok güzel huylu ve yumuşak bir insandı. Kendisini kızdırmak mümkün olmazdı. Maişetini temin için sabun imal edip satardı. Kazandığıyla fakir talebelere de yardım ederdi.¹⁰⁴¹

(2) **Eserleri:** Merhumun matbu olmayan hendese, feraiz, mucip ve mukantara tercemesi vardır. Mülteka'ya bir şerh yazmaya başlamışsa da tamamlayamamıştır.

¹⁰³⁶ Kettânîzâde Mahmud, **Risâle fî İlmi'l-Kırâa**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 388, vr. 39b.

¹⁰³⁷ Mehmed Süreyya, a.g.e., C., III, s. 918.

¹⁰³⁸ Kettânîzâde, a.g.e., vr. 39b.

¹⁰³⁹ Mukaddime bölümünde müellif, Fatiha suresiyle, Kur'ân'ın fazileti hakkındaki meselelere değinmektedir. Maksat bölümünde sırasıyla istiaze, besmele, idğam-ı kebîr, hâ-i kinaye, cemi mimi, med-kasr, hemze, sekte, vakf-ı Hamza-Hişam, ta-i tenis, idğam, tenvin-sakin nun, imale, ralar, lamlar, vakf, yâü'l-izafet, yâü'z-zevaid ve tekbir konularını ele almaktadır. Hatime bölümünde hatim duası yapmaktadır. Ek bölümünde ise müellif, Kur'ân'ın ayet, kelime ve harf sayıları; secavendler ve mekki-medeni sureler konularına değinmektedir. (Kettânîzâde, a.g.e., vr. 1b-42b.)

¹⁰⁴⁰ Süleymaniye Kütüphanesinde (Hacı Mahmud Efendi, nr. 388)

¹⁰⁴¹ Kadri Timurtaş, **Kilis tarihi**, İstanbul, Burhaneddin Matbaası, 1933, s. 173-175; Ayrıca bkz. Şinasi Çolakoğlu, **Kilis Tarihi Üzerine Deneme**, Ankara, Kilis Kültür Derneği yayınları, 1995, s. 60; Turgut Serimer vd., **Cumhuriyetin 75. Yılında Kilis**, Ankara, Önder Matbaacılık, t.y., s. 208; Abdullah Sermerest Tazebay, **Kilis'li Abdullah Sermerest Tazebay Divanı: Metin, İnceleme**, Haz. Abdullah Şahin, Ankara, Uygur Tazebay, 1999, s. 10; Hasan Şahmaranoğlu, **Kilis'in Ünlüleri**, Kilis, Kent Ofset Matbaacılık, 2003, s. 93.

Ayrıca kırâat alanında **Cezeri Şerhi** adlı bir eseri olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁴² Bu eserle alakalı herhangi bir bilgiye tarafımızca ulaşamamıştır.

6. MOLLA HALİL SİİRDÎ (Ö. 1259/1843)

(1) **Hayatı:** 1159/1746 yılında Bitlis'in Hizan ilçesinin Kulpik (Süttaş) köyünde doğdu.¹⁰⁴³ Babası Molla Hüseyin b. Hâlid'dir. Eğitimine babasının yanında başladı. Bu sırada Erzurumlu İbrahim Hakkı Efendi'nin duasını aldı. Molla Abdurrahman, Molla Ramazan, Hüseyin El-Karasevî, Yahya el-Mervezî, Şeyh Abdülhâdî, Şeyh Ferah, Molla Hasan, Molla Abdüsselam, Molla İsmail ve İmadiye müftüsü Molla Mahmud gibi bölgedeki âlimlerden ders aldı. Kırâat ilmini ise Molla Muhammed Kevnasî'den öğrendi.¹⁰⁴⁴

Tahsilini tamamladıktan sonra Hizan Meydan medresesinde müderrisliğe başladı. On yıl sonra babasının isteği üzerine Siirt'e geçerek Fahriye Medresesinde okutmaya devam etti. Otuz yıl süren bu hocalığı süresince birçok kitap telif eden Halil Efendi,¹⁰⁴⁵ başta kendi çocukları Mahmud, Abdullah ve Mustafa olmak üzere¹⁰⁴⁶ Muşlu Hasan, Müzürlü Yahya gibi¹⁰⁴⁷ çok sayıda talebe yetiştirdi. Tasavvufa da ilgisi bulunan Halil Efendi, Kâdirî tarikatına mensup Seyyid Ahmed Reşîdî'ye bağlandı.¹⁰⁴⁸

1255/ 1839,¹⁰⁴⁹ 1257/1841¹⁰⁵⁰ veya 1259/1843 yılında¹⁰⁵¹ Siirt'te vefat etti. Kabri şehrin doğusundaki tepenin üzerindedir.¹⁰⁵²

¹⁰⁴² Timurtaş, a.g.e., s. 174.

¹⁰⁴³ Ömer Atalay, **Siirt Tarihi**, Siirt, Siirt Halkevi Yayınları, 1946, s. 112.

¹⁰⁴⁴ Bursalı Mehmed Tahir, "Molla Halil Siirdî" **Sırat-ı Müstekîm**, C. V, Sayı: 127, Safer 1326, s. 377; Ömer Pakiş, "Molla Halil Siirdî" **DİA**, İstanbul, C. XXX, T.D.V. Yayınları, 2005, s. 250-251.

¹⁰⁴⁵ Bursalı, "a.g.mk.", s. 377.

¹⁰⁴⁶ Pakiş, "a.g.m." s. 251.

¹⁰⁴⁷ Atalay, a.g.e., s. 113.

¹⁰⁴⁸ Bursalı, "a.g.mk.", s. 377; Pakiş, "a.g.m." s. 251.

¹⁰⁴⁹ Atalay, a.g.e., s. 112.

¹⁰⁵⁰ Bursalı, a.g.e., C. II, s. 37; "a.g.mk.", s. 377.

¹⁰⁵¹ Pakiş, "a.g.m." s. 251.

¹⁰⁵² Bursalı, "a.g.mk.", s. 377; Pakiş, "a.g.m." s. 251; Hayatı için ayrıca bkz. Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 357; Kehhâle, a.g.e., C. I, s. 683; Zirikli, a.g.e., C. II, s. 317; Develioğlu, a.g.e., s. 341; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 741; Abay, a.g.e., s. 144; Cumhuriyet Kılıççioğlu, **Her Yönüyle Siirt**, Ankara, Kadioğlu Matbaası, t.y., s. 114-115; Mustafa Özel, "Son Dönem Osmanlı Tefsir Tarihinden Bazı Potreler II", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: XVI, Yaz-Sonbahar 2002, İzmir, s. 113; Nejdet Karakaya, "Bir Dilci Olarak Molla Halil es-Si'irdî", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Belâğatı Bilim Dalı, Van, 2006, s. 19-20; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. I, s. 873-874; Doğan, a.g.e., s. 175; Yasin Kurban, "Siirtli Molla Halil ve Minhâcî'l-Vusûl ilâ 'İlmi'l-Usûl Adlı Eseri", **Medrese**

(2) **Eserleri:** Müellifin hadis, fıkıh, akaid, sarf, nahiv, meanî, mantık ve tasavvuf alanlarında yirmiye aşkın eseri bulunmaktadır.¹⁰⁵³ Kırâat sahasında tespit edilen eserleri şunlardır:

i. Zıyâu Kalbi'l-'Arûf fi't-Tecvîd ve'r-Resm ve Ferşi'l-Hurûf: Bin yüz on beyitten oluşan manzum eserde,¹⁰⁵⁴ tecvid kuralları, resm-i hattaki farklılıklar ve kırâat imamlarının okuyuş farklılıkları ele alınmıştır.¹⁰⁵⁵

Eserin şerhiyle birlikte bulunan bir nüshası tespit edilebilmiştir.¹⁰⁵⁶

ii. Şerhu Zıyâi Kalbi'l-'Arûf: Bu eser, yukarda bahsi geçen eserin, müellifinin ifadesiyle, orta uzunluktaki bir şerhidir. Eserde beyitler genelde üçer üçer bazen daha az veya daha fazla ele alınarak açıklanmaktadır. Bazen de beyitlerin manalarının açık olduğu söylenerek bir açıklama yapılmadan geçilmektedir.¹⁰⁵⁷

iii. Şerh alâ Manzûmeti's-Şâtıbî: Şâtıbî'nin **Hırzû'l-Emânî** adlı eserine¹⁰⁵⁸ yapılan 180 varaklık hacimli bir şerhtir.¹⁰⁵⁹ Eserin nüshası tarafımızca bulunamamıştır.¹⁰⁶⁰

7. HALİL B. ABDULLAH BURDURÎ (Ö. 1269/1853)

(1) **Hayatı:** Burdur'un Gölhisar (Çavdır) beldesi Kızıllar köyünde dünyaya geldi. İlim tahsili için Burdur'a gelen Halil Efendi şehirdeki medreselerde tahsilini tamamlayarak buraya yerleşti. Çay kenarındaki medresede tedris ve te'lif

ve **İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler**, Ed. İsmail Narin, Bingöl, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013, C. I, s. 443-451.

¹⁰⁵³ Eserleri için bkz. Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 357; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 37; a.g.mk., s. 377-378; Zirikli, a.g.e., C. II, s. 317; Kehhâle, a.g.e., C. I, s. 683; Pakiş, "a.g.m." s. 251; Karakaya, a.g.e., s. 20-29; Mustafa Öncü, "Molla Halil Siirdî'nin 'Basîretü'l-Kulûb fî Kelâmi 'Allâmi'l-Guyûb' Adlı Tefsirinde Belâğî Uygulamalar", **İslâmî İlimler**, C. II, s. 241-269.

¹⁰⁵⁴ Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 357; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 37; Pakiş, "a.g.m." s. 251.

¹⁰⁵⁵ Müellif, tecvid kurallarını İbnü'l-Cezerî'nin **Mukaddime**'sinden, resmi hatla alakalı bilgileri Şâtıbî'nin **Akîle**'sinden ve yedi imamın okuyuş farklılıklarını da yine Şâtıbî'nin **Hırzû'l-Emânî** adlı eserinden aktarmıştır. (Molla Halil Siirdî, **Şerhu Zıyâi Kalbi'l-'Arûf**, (yazma), Süleymaniye Ktp., Özel blm., nr. 648, vr. 1b.) Eserin tecvid bölümünde sırasıyla tecvidin gerekliliği, istiaze, besmele, tekbir, kuranla alakalı meseleler, harflerin mahreçleri, sıfatları, idğam, tenvin ve sakin nun, hemze, medler, zamir ve vakf konuları ele alınmıştır. Resmi hat bölümünde ise maktu-mevsul, yâât ve hemzenin yazılışı konularına değinilmiştir. İmamların farklı okuyuşları bölümünde ise imamların rumuzları belirtildikten sonra ferşül hurufa geçilmiştir. (Siirdî, a.g.e., vr. 1b-172b)

¹⁰⁵⁶ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesinde (Özel, nr. 648).

¹⁰⁵⁷ Siirdî, a.g.e., vr. 1b-172b.

¹⁰⁵⁸ Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 357; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 37; Pakiş, "a.g.m." s. 251.

¹⁰⁵⁹ Karakaya, a.g.e., s. 28-29.

¹⁰⁶⁰ Tahminimizce Şâtıbiyye şerhi olduğu söylenen bu eser, bizim yukarda açıkladığımız **Şerhu Zıyâi Kalbi'l-'Arûf** isimli eserdir. Çünkü kaynaklarda **Şerhu Zıyâi Kalbi'l-'Arûf** isimli eserden bahsedilmemektedir. Eserde müellif, Şâtıbî'nin iki eserinden alıntılar yaptığı için Şâtıbî şerhi olduğu zannedilmiş olabilir.

çalışmalarını sürdüren Halil Efendi, hadis ve tefsir alanında uzmandı. 1269/1853 yılında vefat eden Halil Efendi, Demiroğlu Hayrâtı Kabristanına defnedildi.¹⁰⁶¹

Halil Efendi'nin en meşhur talebesi, kendisinden sonra da medresede ilmi faaliyetleri devam ettiren oğlu Hasan Tahsin Efendi'dir.¹⁰⁶²

(2) Eserleri: Müellifin hadis, tefsir, nahiv ve belağat alanlarında birer eseri bulunmaktadır.¹⁰⁶³ Kırâat alanında da bir eseri olduğu nakledilmiştir.

Nüveyrî Haşiyesi: Kırâate dair bir eserdir.¹⁰⁶⁴ Eser ve nüshası hakkında başka bir bilgiye tarafımızca ulaşılammıştır.

8. GÖRDESLİ HACI HALİL EFENDİ (Ö. 1291/1874)

(1) Hayatı: Gördes'in Kayacık Beldesindendir. Akhisar'da Hacı Ömer Efendi'den ilk eğitimini aldı. Kırkağaç'ta Yeğen Osman Efendi'den altı sene ders görerek icazet aldı. Bir ara İstanbul'a gelerek bir müddet Vidinli Hocadan ders aldıysa da yine Kırkağaç'a döndü. Yaya Köylü Hacı Ahmed Efendi'den Arap ve Fars edebiyatı tahsil ederek **Mesnevi** ile **Makâmat-ı Harîrî**'yi okudu. Ayrıca Yeğen Osman Efendi'nin de hocası olan Büyük Hacı Süleyman Efendi'den de icazet aldı. Daha Sonra Gördes'e giderek Uzunçam medresesinde ömrünün sonuna kadar ilim öğretti. Beş kere icazet verdi. 1291/1874 yılında vefat eden Halil Efendi, Şehitler-Ağalar Kabristanına defnedildi.¹⁰⁶⁵

(2) Eserleri: Mantık hususunda **Tasdîkât Haşiyesi**, meanî ilminde **Telhîs** metnine ta'likât, usul-u fıkıhtan **Mirkat** metnine Ta'likât ve kırâat ilmiyle alakalı **Cezerî Şerhi** isimli eserleri bulunmaktadır.¹⁰⁶⁶ Eserlerinin nüshaları bulunamamıştır.

¹⁰⁶¹ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 300; Abdülkerim Abdulkadiroğlu, "Son Devir Burdurlu Osmanlı Âlimleri ve Devlet Arşivlerinde Burdur", **I. Burdur Sempozyumu**, Burdur, Mehmed Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 394; Hayati Kuzucu, Burdur Ünlüleri, "çevrimiçi", <http://www.burdurtarihi.com/halilburduri.html>, 09.05.2014.

¹⁰⁶² Hayati Kuzucu, a.y.. Müellifin hayatı için ayrıca bkz. Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 356; Kehhâle, a.g.e., C. I, s. 686; Develioğlu, a.g.e., s. 212; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 742; Abay, a.g.e., s. 203; Özel, a.g.mk. II, s. 114.

¹⁰⁶³ Müellifin eserleri için bkz. Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 356; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 300; Kehhâle, a.g.e., C. I, s. 686; Develioğlu, a.g.e., s. 212.

¹⁰⁶⁴ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 300; Develioğlu, a.g.e., s. 212; Hayati Kuzucu, a.y..

¹⁰⁶⁵ Bursalı, a.g.e., C. II, s. 10; **Aydın Vilayetine Mensub**, s. 50.

¹⁰⁶⁶ Bursalı, a.g.e., C. II, s. 10.

F. HİCRÎ XIV. ASIR ÂLİMLERİ

1. HACI TORUN EFENDİ (Ö. 1302/1885)

(1) **Hayatı:** Adı Muhammed Salih, babası Çukurluzâde Ahmed Efendi'dir. 1214/1799 yılında Kayseri'de dünyaya geldi. Küçük yaşta babası vefat eden M. Salih Efendi, anne tarafından dedesi Hacılarlı Musa Efendi'nin yanında kalmaya başladı. Dedesinin kendisine torun diye hitap etmesi sonucu lakabı "Torun Efendi" olarak kaldı.¹⁰⁶⁷

Yirmi yaşına kadar dokumacılıkla meşgul olan M. Salih Efendi'ye bir gece rüyasında Efendimiz (s.a.v.), bir mushaf vererek "Oku" buyurdu. Bunun üzerine dokumacılığı bırakan Torun Efendi, Mürekkepçi İsmail Efendi'nin derslerine katılmaya başladı. Ayrıca Yanıkoğlu Camii imamı Hacı Derviş Efendi'den kırâat okudu. Müderris Göncüzade Kasım Efendi'den tahsilini tamamlayıp icazet aldı. Yine Ankaravî Sarı Abdullah Efendizâde Mehmed Efendi'den ve Raşid Efendi Kütüphanesi hâfız-ı kütübü Hacı Salih Vahdetî'den dersler aldı. Böylece özellikle kırâat, fıkıh, tefsir ve belağat alanlarında büyük bir seviye yakaladı.¹⁰⁶⁸ Nakşibendî tarikatına mensup olduğu söylense de şeyhinin kim olduğu belirtilmemiştir.¹⁰⁶⁹

Tahsilden sonra Hocası Mehmed Efendi'den boşalan Kayseri Camii Kebir dersiamlığına atandı. Burada otuz yıla yakın ders okutarak yüzlerce talebe yetiştirdi. Bir ara hac vazifesini ifa eden M. Salih Efendi, bu yolculuğunda Mekke, Medine ve Şam'da birçok âlimle görüştü. Yetmiş yaşına kadar talebe yetiştirmeyi sürdüren Torun Efendi, bundan sonra daha çok ibadetle meşgul olarak sadece **Beydavî** ve **Buharî** eserlerini okutmakla yetindi. Talebelerinin en meşhurları; kendisinden sonra ders halkasını sürdüren damadı Divrikli Emin Efendi, Küçük Hacı Hafız Efendi, Müftü Nail Efendi, Müftü Mesud Efendi ve Müftü Hacı Enver Efendidir.¹⁰⁷⁰

¹⁰⁶⁷ Ahmed Nazif, **Kayseri Meşhurları**, Haz. Meserret Diriöz, Haydar Ali Diriöz. Kayseri, Yak-Taş A.Ş., 1991, s. 77; Ali Rıza Karabulut, **Kayseri'de Meşhur Mutasavvıflar**, Kayseri, y.y., t.y., s. 241; Ahmet Madazlı, "Hacı Torun Efendi", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1996, C. XIV, s. 498-499; Seyfullah Korkmaz, "Hacı Torun Efendi'nin Miftâhu'l-Hayât İsimli Eseri Üzerine Bir Araştırma", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 30, 2011, s. 363.

¹⁰⁶⁸ Ahmed Nazif, a.g.e., s. 78-79; Karabulut, a.g.e., s. 242; Madazlı, a.g.m., C. XIV, s. 499; Korkmaz, a.g.mk., s. 364.

¹⁰⁶⁹ Ahmed Nazif, a.g.e., s. 79; Karabulut, a.g.e., s. 243; Muhsin İlyas Subaşı, **Kayserinin Manevi Mimarları**, Ankara, T.D.V. Kayseri Şubesi Yayınları, 1995, s. 268-269.

¹⁰⁷⁰ Ahmed Nazif, a.g.e., s. 79; Karabulut, a.g.e., s. 242-243; Madazlı, a.g.m., C. XIV, s. 499; Korkmaz, a.g.mk., s. 364.

22 Zilhicce 1302 (2 Ekim 1885) tarihinde Kayseri’de vefat eden M. Salih Efendi, Hunat Hatun Türbesi yanına defnedildi.¹⁰⁷¹

(2) **Eserleri:** Müellifin tefsir, lügat, fıkıh ve ahlak alanlarında eserleri vardır.¹⁰⁷² Kırâat alanında da bir eseri olduğu nakledilmiştir.

Risâletü’l-İindirâciyye: Kırâat-ı aşerenin tertibiyle alakalı bir eserdir.¹⁰⁷³ Eserin nüshası tarafımızca bulunamamıştır.

2. KİLİSLİ ABDULLAH ENVERÎ EFENDİ (Ö. 1303/1886)

(1) **Hayatı:** 1241/1826 yılında Kilis’te dünyaya geldi. Babası Abdurrahman Efendi’den okuyarak 1261/1845 yılında icazet aldı. Nakşibendî meşayihından Hacı Abdullah Şah Sermest Veli’ye intisap ederek seyri sülûgünü tamamladı.¹⁰⁷⁴

Tahsilden sonra Kesik Minare Medresesinde ilim öğretmeye başlayan Abdullah Efendi’den İslam memleketlerinin her tarafından yüzlerce icazetli kişi ders almaya gelirlerdi. Burada mantık, kelam, kırâat ve tefsir dersleri veren Abdullah Efendi, her sene Recep ayında icazet verirdi.¹⁰⁷⁵

Mantık bilgilerini teoriden pratiğe çıkarmasıyla ünlenen Abdullah Efendi, 1272/1856 yılında İstanbul’a gelip **Tasdikat Haşiyesi** adlı kitabını Sultan Abdülmecit’e takdim ederek iltifata nail oldu. Kırâat alanında da uzman olan Abdullah Efendi, birçok kere kırâatı seb’a ve aşere üzere Kur’an hatmettirdi. Yirmi kere hatimle teravih kıldırıldı. 1303/1886 yılında vefat ederek babasının yanına defnedildi.¹⁰⁷⁶

¹⁰⁷¹ Ahmed Nazif, a.g.e., s. 81; Karabulut, a.g.e., s. 244; Madazlı, a.g.m., C. XIV, s. 499; Korkmaz, a.g.mk., s. 364; Hayatı için ayrıca bkz. Bağdatlı, a.g.e., C. II, s. 384; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 285-286; Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 354; Ahmed Nazif, **Mir’ât-i Kayseriyye**, Haz. Mehmet Palamutoğlu, Kayseri, Kayseri Özel İdare Müdürlüğü ve Kayseri Belediyesi Birliği Yayınları, t.y., s. 44; Mehmed Zeki Koçer, **Kayseri Üleması**, İstanbul, Ahmet Sait Matbaası, 1972, s. 41-44; Develioğlu, a.g.e., s. 203; Abay, a.g.e., s. 177; Halit Erkiletlioğlu, **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1996, s. 193-194; Özel, a.g.mk., II, s. 118; Doğan, a.g.e., s. 117.

¹⁰⁷² Müellifin eserleri için bkz. Bağdatlı, a.g.e., C. II, s. 384; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 286; Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 354; Ahmed Nazif, a.g.e., s. 80; Develioğlu, a.g.e., s. 204; Karabulut, a.g.e., s. 249-250; **Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe-Farsça-Arapça Yazmalar Kataloğu**, Kayseri, 1982, s. 382, 454; **Dîvânçe-i Râşid Efendi ve Kayseri Müellifleri**, Kayseri, Mektebe Yayınları, 2008, s. 142-143; Madazlı, a.g.m., C. XIV, s. 499; Korkmaz, a.g.mk., s. 366-371.

¹⁰⁷³ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 286; Madazlı, a.g.m., C. XIV, s. 499.

¹⁰⁷⁴ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 385; Timurtaş, a.g.e., s. 218.

¹⁰⁷⁵ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 385-386; Timurtaş, a.g.e., s. 219-220.

¹⁰⁷⁶ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 385-386; Hayatı için ayrıca bkz. İbrahim Hakkı Konyalı, **Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi**, İstanbul, Fatih Matbaası, 1968, s. 489; Develioğlu, a.g.e., s. 13-14;

(2) **Eserleri:** Mantık, kelam ve nahiv alanında birçoğu matbu ondan fazla eseri bulunan müellifin¹⁰⁷⁷ kırâat-i seb'a ve aşereye dair **Zübde** adlı Türkçe bir risalesi olduğu kaynaklarda geçmektedir.¹⁰⁷⁸ Eserin nüshası tarafımızca bulunamamıştır.

3. HAFIZ HÜSEYİN AVNİ KASABZÂDE (Ö. 1332/1914)

(1) **Hayatı:** Adı Hüseyin Avni olup Kasabzâde diye anılırdı. Babası Balıkesir'li Hafız Mehmed Efendi'dir. 1282/1865 tarihinde Balıkesir'de doğdu. Memleketinde ilk tahsilini yaptıktan sonra İstanbul'a giderek Hezar Garadlı Hafız Osman Efendi'den dinî ilimler tahsilini tamamlayarak icazet aldı. Tahsilden sonra memleketine dönen Hüseyin Efendi, Dâru'n-Nâfia'da müderrislik yaptı. 19 Cemaziyevvel 1318 (14 Ekim 1900) tarihinde Karesi İ'dâdisi'nin dinî ilimler ve Arapça muallimliğine tayin edildi. 20 Cemadiyelahir 1330 (6 Haziran 1912) senesinde yirmi dört kişiye icazet verdi. 1331/1913 senesinde Hacca giden Hüseyin Efendi dönüş esnasında 1332/1914 senesinde Cidde'de vefat etti. Son derece iffetli ve ahlaklı olan Hüseyin Efendi, bütün vaktini eğitim ve araştırmaya sarfederdi.¹⁰⁷⁹

(2) **Eserleri:** Müellifin fıkıh, akaid, Arap dili ve meani alanlarında yazmış olduğu eserleri vardır.¹⁰⁸⁰ Kırâat alanında da bir eseri bulunmaktadır.

Mukaddimetü'l-Kırâ'a fî Tahrîci'r-Rivâye: Kırâatle alakalı bu eser¹⁰⁸¹ hakkında başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.

4. HOCAZÂDE AHMED HİLMİ BEY (Ö. 1332/1914)

(1) **Hayatı:** Adı Ahmed Hilmi olup Hocazâde diye meşhurdu. 1293/1876 tarihinde Erzincan'ın Eğin (Kemaliye) kasabasında dünyaya geldi.¹⁰⁸² Babası, Huzur Derslerinde başmuhatap olarak görev yapan müderris Mehmed Hulûsi Efendi'dir.

Bilmen, a.g.e., C. II, s. 755; Abay, a.g.e., s. 204; Çolakoğlu, a.g.e., s. 65-66; Ahmet Turan Hazar, "Ulema ve Camileriyle Kilis Medreseleri", **Vakıflar Dergisi**, Sayı: XXV, 1995, s. 287; Tazebay, a.g.e., s. 12; Serimer vd., a.g.e., s. 210; Özel, a.g.mk. II, s. 118; Şahmaranoğlu, a.g.e., s. 100-101; Doğan, a.g.e., s. 39-4;

¹⁰⁷⁷ Eserleri için bkz. Bağdatlı, **Hediye**, C. I, s. 492-493; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 386-387; Timurtaş, a.g.e., s. 221-222.

¹⁰⁷⁸ Bkz. Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 493; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 386-387; Timurtaş, a.g.e., s. 221.

¹⁰⁷⁹ Uzunçarşılı, **Karesi Meşâhiri**, s. 11-12; Ayrıca bkz. Pakalın, a.g.e., C. VII, s. 100-101; Türer vd., a.g.e., s. 50.

¹⁰⁸⁰ Müellifin eserleri için bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 11-12; Yusuf Şevki Yavuz, "İ'câzü'l-Kur'ân" **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, C. XXI, s. 406.

¹⁰⁸¹ Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 11.

¹⁰⁸² Hazım Sezgin vd., **Her Yönüyle Kemaliye (Eğin)**, İstanbul, Kemaliye Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği, 1996, s. 761.

Ailesi Eşrefzâdeler olarak tanınmakta olup soyları Halvetiyye Tarikatı ikinci şeyhi Yahya Şirvanî'ye ulaşır.¹⁰⁸³

Tahsilini İstanbul'da yapan Ahmed Hilmi Efendi'nin hocaları hakkında bilgi yoktur. Nakşibendî meşayihından İzmirli Osman Efendi'ye bağlıydı. Maarif Nezareti teftiş heyetinde üye olarak görev yapıyordu.¹⁰⁸⁴ Hal tercümesi (biyografi) uzmanlarından olan Ahmed Hilmi Efendi, genç denecek bir yaşta 1332/1914 senesinde vefat ederek Üsküdar Karacaahmet Mezarlığına defnedildi.¹⁰⁸⁵

(2) **Eserleri:** Müellif çeşitli silsilelerde yeralan Allah dostları ve âlimlerin hayatlarını anlattığı birkaç eser yazmıştır.¹⁰⁸⁶ Kurrâların biyografisiyle ilgili de bir eser kaleme almıştır.

Ravzatü'l-Kurrâ ve Tarih-i Kur'ân-ı Kerîm: Kur'an tarihi ve kurrâların biyografisi hakkında yazılmış bir eserdir.¹⁰⁸⁷ Giriş ve maksat bölümlerinden oluşmakta olan eser¹⁰⁸⁸ matbudur.¹⁰⁸⁹

5. ÖMER ZİYAEDDİN DAĞISTANÎ (Ö. 1340/1921)

(1) **Hayatı:** Adı Ömer Ziyaeddin'dir. 1266/1850 senesinde¹⁰⁹⁰ Dağıstan'da Çerkay'a bağlı Miatlı köyünde doğdu.¹⁰⁹¹ Babası Avar Türklerinden Müderris Abdullah Efendi'dir.¹⁰⁹² İlk tahsilini babasının yanında yapan Ömer Efendi, gençlik

¹⁰⁸³ Ebu'l-Ulâ Mardin, **Huzur Dersleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1966, C. II-III, s. 238; Mustafa Kara, "Hocazâde Ahmed Hilmi", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1998, C. XVIII, s. 207.

¹⁰⁸⁴ Kara, "a.g.m." C. XVIII, s. 207.

¹⁰⁸⁵ Bursalı, a.g.e., C. III, s. 27-28; Agah Sırrı Levend vd., "Hocazade Ahmed Hilmi", **Türk Ansiklopedisi**, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1946, C. I, s. 259; Pakalın, a.g.e., C. II, s. 27; Erdoğan Şahin, **Erzincan Tarihi**, Erzincan, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı, 1987, C. II, s. 285-286; Sezgin vd., a.g.e., s. 736, 761, 779; M. Serhan Tayşi, "Hocazâde Ahmed Hilmi", **Sahabeden Günümüze Allah Dostları**, İstanbul, Şule Yayınları, 1996, C. IX, s. 299-300; Özel, a.g.mk. II, s. 124.

¹⁰⁸⁶ Müellifin eserleri için bkz. Bursalı, a.g.e., C. III, s. 27-28; Kara, "a.g.m." C. XVIII, s. 207.

¹⁰⁸⁷ Bursalı, a.g.e., C. III, s. 28; Kara, "a.g.m." C. XVIII, s. 207.

¹⁰⁸⁸ Giriş kısmında müellif, kırâat ilminin tarifini yapmakta ve kırâat ilmiyle alakalı ahz, sema, infirad, indirac gibi tabirleri açıklamaktadır. Kırâat imamlarını da tanıtan müellif, başlangıçtan Osmanlı'nın son dönemlerine kadar kırâat ilmi tarihi ile ilgili özet bilgiler sunmakta ve bu tarih içinde ortaya çıkan tarik ve meslekleri açıklamaktadır. (Hocazâde, a.g.e., s. 3-11.) Bu girişten sonra müellif, Efendimiz (s.a.v.)'den başlayarak yirmibeş kurrâ sahabe ve tabiinin hayat hikâyelerini anlatmaktadır. (Hocazâde, a.g.e., s. 12-54.)

¹⁰⁸⁹ Eser öncelikli olarak Ceride-i Sûfiyye dergisinin 62-67. sayılarında ve Sırat-ı Müstekîm Dergisinin 147-165. sayılarında yayınlanmış, daha sonra Latin harfleriyle 1959 yılında İstanbul'da basılmıştır. (Kara, "a.g.m." C. XVIII, s. 207; Özel, a.g.mk. II s. 124.)

¹⁰⁹⁰ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 382.

¹⁰⁹¹ Vassâf, a.g.e., C. II, s. 341.

¹⁰⁹² Albayrak, a.g.e., C. V, s. 382.

yıllarında İmam-ı Şamil'in ordusunda Ruslara karşı savaştı. Savaş bittiğinde birçok Dağıstanlıyla birlikte o da İstanbul'a göç etti. İstanbul'da Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'den hem zahirî hem de batınî ilimleri tahsil ederek icazet aldı.¹⁰⁹³ Hocasının tavsiyesiyle altı ayda hafızlığını tamamlayan¹⁰⁹⁴ Ömer Efendi, Gümüşhanevî degahında yıllarca hatimle teravîh kıldırıldı.¹⁰⁹⁵

15 Muharrem 1297 (29 Aralık 1879) tarihinde Edirne İkinci Ordu Alay Müftülüğüne tayin edilen Ömer Efendi, 1312-1321/1895-1903 yılları arasında Malkara kadılığı yaptı. 1321/1903 yılında Kudüs mevleviyyetine 1324/1906 yılında Tekirdağ niyabetine tayin edildi.¹⁰⁹⁶ Bu görevi esnasında meşhur kurrâ Tekirdağlı Ali Rıza Efendi'den ders aldı.¹⁰⁹⁷ 1326/1908 yılında bu görevden ayrıldı. 31 Mart vakası dolayısıyla mahkûm edilip Medine'ye sürüldü.¹⁰⁹⁸ Altı ay burada kaldıktan sonra Abbas Hilmi Paşa ile birlikte Mısır'a giderek on yıl kadar orada kaldı.¹⁰⁹⁹ 1329/1912 yılında çıkan umumi afdan yararlanan Ömer Efendi,¹¹⁰⁰ 1337/1919 yılında İstanbul'a dönerek Gümüşhanevî dergâhında dervişleri irşad görevini yürüttü.¹¹⁰¹ 8 Zilkade 1337 (5 Ağustos 1919) tarihinde Medrese-i Süleymaniye Hılafıyyat Müderrisliğine, 13 Safer 1339 (27 Ekim 1920) tarihinde ise hadîs-i şerif müderrisliğine tayin edildi.¹¹⁰² 17 Rebiülevvel 1340 (18 Kasım 1921) tarihinde vefat ederek Süleymaniye Camii haziresine defnedildi.¹¹⁰³

(2) Eserleri: Müellifin hadis, akaid, fıkıh, siyer, tecvid ve kırâat alanlarında eserleri vardır.¹¹⁰⁴ Kırâat ve tecvid alanında yazmış olduğu eserler şunlardır:

¹⁰⁹³ Vassaf, a.g.e., C. II, s. 341-342.

¹⁰⁹⁴ Bkz. İrfan Gündüz, "Dağıstanlı Ömer Ziyaüddin Efendi", **Sahabeden Günümüze Allah Dostları**, İstanbul, Şule Yayınları, 1996, C. IX, s. 311.

¹⁰⁹⁵ Vassaf, a.g.e., C. II, s. 342.

¹⁰⁹⁶ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 383.

¹⁰⁹⁷ Ali Rıza Sağman, "Ali Rıza Efendi (Hafız Tokadlı – yahud Tekirdağlı)", **İstanbul Ansiklopedisi**, Haz. Reşad Ekrem Koçu, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1959, C. II, s. 706.

¹⁰⁹⁸ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 383.

¹⁰⁹⁹ Vassaf, a.g.e., C. II, s. 342.

¹¹⁰⁰ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 383.

¹¹⁰¹ Vassaf, a.g.e., C. II, s. 342.

¹¹⁰² Albayrak, a.g.e., C. V, s. 383.

¹¹⁰³ Vassaf, a.g.e., C. II, s. 342; Hayatı için ayrıca bkz. Pakalın, a.g.e., C. XIV, s. 30; Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, **Ramûze'l-Ehâdis**, Trc. Abdülaziz Bekkine, İstanbul, Milsan Matbaası, 1982, C. I, s. XI; Hülya Yılmaz, **Dünden Bugüne Gümüşhanevî Mektebi**, İstanbul, Seha Neşriyat, 1997, s. 97-108; Yusuf Ziya Binatlı, "Dağıstânî: Ömer Ziyaeddin", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, C. VIII, s. 406-407; Yahya Oğuz, **Kasr-ı Ârifân'dan İstanbula: Mihverdeki Mürşid-i Kâmiller**, İstanbul, Seher Ofset, 1997, s. 299-303.

¹¹⁰⁴ Eserleri için bkz. Albayrak, a.g.e., C. V, s. 382-383.

i. et-Teshîlâtü'l-'Atire fî'l-Kırâati'l-Aşere: 1304/1887 yılında basılmış olan eser yüz sayfadan oluşmaktadır. **Zübdetü'l-İrfân** adlı kitaptan istifade ile yazılan eserde, kırâat imamlarının, Kur'ân-ı Kerîm'in birinci cüzündeki farklı okuyuşları ele alınmıştır. Bu farklı okuyuşlar, okundukları şekil üzere yazılarak sonuna da o şekilde okuyan imamların rumuzları yazılmıştır.¹¹⁰⁵

ii. Mîzânü'l-Hakki'l-Akvâl: Tecvidin gerekliliği hususunda yazılmış olan eser 1293/1876 yılında basılmıştır. Müellif eserinde İbnü'l-Cezerî, Birgîvî ve Saçaklızâde gibi kırâat âlimlerinin yanı sıra fakihlerin eserlerinden alıntı yaparak tecvidin farz olduğunu açıklamakta ve tecvidin gerekli olmadığını öne sürenlerin delillerini çürüterek onları cevaplandırmaktadır.¹¹⁰⁶

iii. Tecvîdü Ömeriyye: 1293/1876 yılında **Mîzânü'l-Hakki'l-Akvâl** ile birlikte basılan bu Arapça eserde, **Karabaş Tecvidi**'ndeki sıraya uygun olarak tecvid kuralları ele alınmıştır. Eserin sonunda ayrıca harflerin mahreçleri ve sıfatları konularına değinilmiştir. Konuları kendine has bir tarzda ele alan müellif, İbnü'l-Cezerî'nin ve diğer âlimlerin eserlerinden de alıntılar yapmıştır.¹¹⁰⁷

iv. Âdâbu Kırâati'l-Kurân: 1326/1908 yılında basılan bu eserde, Kur'ân okurken sesin alçaltılmasının gerekli olduğu yerler ele alınmaktadır.¹¹⁰⁸

III. SURET YAZAN KIRAAT ÂLİMLERİ

A. HİCRÎ XII. ASIR ÂLİMİ

HAFİZ MUHAMMED EMİN EFENDİ (Ö. 1192/1778)

(1) Hayatı: Hayatı hakkında bir bilgiye sahip olamadığımız Muhammed Emin Efendi, eserinde yazdığına göre Süleymaniye hatiplerinden Muhammed Emin

¹¹⁰⁵ Ömer Ziyaeddin Dağıstanî, **et-Teshîlâtü'l-'Atire fî Kırâati'l-Aşere**, İstanbul, y.y. 1304, s. 2-100.

¹¹⁰⁶ Ömer Ziyaeddin Dağıstanî, **Mîzânü'l-Hakki'l-Akvâl**, İstanbul, Matbaatü Mektebi's-Sanayii'l-Letâif, 1293, s. 2-35.

¹¹⁰⁷ Ömer Ziyaeddin Dağıstanî, **Tecvîdü Ömeriyye**, İstanbul, Matbaatü Mektebi's-Sanayii'l-Letâif, 1293, s. 36-64.

¹¹⁰⁸ Eserde sure adları ve cüz başları belirtilerek Kur'ânın başından sonuna kadar sessiz okunması gereken yerler önce sayfa numarası, ardından satır numarası ardından da ilgili ayetler yazılarak gösterilmiştir. (Ömer Ziyaeddin Dağıstanî, **Âdâbu Kırâati'l-Kurân**, İstanbul, Matbaay-i Osmaniye, 1326, s. 2-31.)

Efendi'nin talebesidir. 1192/1778 senesinde hocasına kırâatı takrib okumaya başlamıştır.¹¹⁰⁹ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edilmiştir.

Kırâat ale't-Takrîb: Eserde takrîb tarikine göre imamların okuyuşlarının sureti çıkarılmıştır. Tevbe'den Enfal'e geçişteki okuyuş vecihlerini gösterdikten sonra eser sona ermektedir.¹¹¹⁰

B. HİCRÎ XIII. ASIR ÂLİMLERİ

1. MUHAMMED TEVFİK EFENDİ (Ö. 1246/1830-31)

(1) **Hayatı:** Hakkında bir bilgi bulunamamıştır. Eserini yazdığı 1246/1830-31 tarihinden¹¹¹¹ sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edilmiştir.

Suret: Otuz sekiz varaklık bu eserde, bazı ayetlerdeki okuyuş şekillerinin sureti çıkarılmıştır. Eserin Muhammed Tefvik Efendi tarafından 1246/1830-31 yılında yazıldığı son varakta belirtilmiştir.¹¹¹²

2. MUHAMMED B. ARİF (1260/1843)

(1) **Hayatı:** Hakkında bir bilgi yoktur. 1260/1843 yılında hayatta olduğu anlaşılmaktadır.¹¹¹³

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edilmiştir.

El-Kavâidu mine'l-Vucûhât: On beş varaklık eserde kırâat imamlarının okuyuşları ile ilgili genel kurallar zikredilmiş olup 1260/1843 yılında tamamlanmıştır.¹¹¹⁴ Eserin bir nüshası tespit edilebilmiştir.¹¹¹⁵

¹¹⁰⁹ Hafız Muhammed Emin, **Kırâat ale't-Takrib**, (yazma), Süleymaniye ktp., Darülmecnebi blm., nr. 35, vr. 5a.

¹¹¹⁰ Hafız Muhammed Emin, a.g.e., vr. 1b-88a.

¹¹¹¹ Muhammed Tefvik Efendi, **Suret**, (yazma), Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., nr. 161, vr. 38.

¹¹¹² Muhammed Tefvik Efendi, a.g.e., vr. 1-38. Eser suret çalışması olduğundan istinsah edilme ihtimali düşüktür.

¹¹¹³ Eserini bu tarihte tamamlamıştır. Bkz. Muhammed b. Arif, **El-Kavâidu mine'l-Vucûhât**, (yazma), KBYEK, nr. 6672, vr. 96b.

¹¹¹⁴ Muhammed b. Arif, a.g.e., vr. 81a-96b.

¹¹¹⁵ Bkz. KBYEK, nr. 6672, vr. 81a-96b.

3. MUHAMMED B. HALİL EDİRNEVÎ (Ö. 1295/1878)

(1) **Hayatı:** Hakkında bilgi yoktur. 1295/1878 tarihinde Edirne Ruslar tarafından işgal edildiği için İstanbul'da bulunuyordu. Eseri de burada kaleme aldı.¹¹¹⁶ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edilmiştir.

Mürşidü'l-Müstetâb: Seksen iki varaklık eserde, kırâat-ı aşere'ye göre bazı ayetlerin okunuş şekilleri gösterilmiş ve arada bazı kaideler de zikredilmiştir.¹¹¹⁷

C. HİCRÎ XIV. ASIR ÂLİMLERİ

1. TÛTÛNCÛZÂDE HÛSEYİN HÛSNÛ EFENDİ (Ö. 1304/1889)

(1) **Hayatı:** 1270/1854 senesinde kırâatten icazet aldı.¹¹¹⁸ Eserini tamamladığı 1304/1889 yılından sonra vefat ettiği söylenebilir.

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edilmiştir.

Takribe Göre Hatim Sureti: 1304/1889 senesinde tamamlanan dokuz varaklık bu eserde takrib tarikine göre hatim esnasında İhlâs Suresinden Bakara suresinin ilk beş ayetine kadar olan yerlerde kırâat imamlarının okuyuş vecihlerinin sureti çıkarılmıştır.¹¹¹⁹

2. EĞİNLİ MUHAMMED HULUSİ EFENDİ (Ö. 1336/1918)

(1) **Hayatı:** 8 Rebûlevvel 1264 (13 Şubat 1848) tarihinde Eğin'de dünyaya geldi. Tüccardan Hacı Ömer Şaban Efendi'nin oğludur. Soyu Yahya Şirvânî hazretlerine dayanmaktadır. Ahmed Hilmi Efendi'nin babasıdır. İlk eğitimini memleketinde aldıktan sonra 1283/1866 yılında İstanbul'a geldi.¹¹²⁰ II. Abdülhamid'in baş imamı Hafız Mehmed Raşid Efendi'den sûfî mesleki usulünce kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib okuyarak 1286/1869 yılında icazet aldı.¹¹²¹ Ardından Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî

¹¹¹⁶ Muhammed b. Halil Edirnevî, **Mürşidü'l-Müstetâb**, (yazma), Milli ktp., Ankara Adnan Ötügen İl Halk ktp., blm., nr. 1625, vr. 82b.

¹¹¹⁷ Edirnevî, a.g.e., vr. 1b-82b. Eserin ismi kütüphane kaydında Mürşidü'l-Kırâât olarak gösterilmektedir. Eserin ferağ kaydı dikkatle incelenirse bunun hatalı olduğu görülecektir.

¹¹¹⁸ Tütüncüzâde Hüseyin Hüsnü, **Takribe Göre Hatim Sureti**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 49, vr. 45a.

¹¹¹⁹ Tütüncüzâde, a.g.e., vr. 40a-49a. Eserin sayfa sırasında biraz karışıklık bulunmaktadır.

¹¹²⁰ Ebu'l-Ula Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 238; Albayrak, a.g.e., C. III, s. 279.

¹¹²¹ Müellif, 1285 senesi Cemaziyelevvel ayı başlarında (Ağustos 1868) Takribe başladığını, aynı yılın Şevval ayı sonlarında (Şubat 1869) tamamladığını ve 16 Cemaziyelâhîr 1286 (23 Eylül 1869)

Efendi'den İtilaf ve Şeyh Ataullah meslekleri usulünce kırâat-ı aşere ve takribi, üç mesleke uygun olarak mahir tarikini ve Kabakâbî tarikine göre şaz kırâatleri okuyarak 1291/1874 yılında icazet aldı.¹¹²² Ayrıca Şeyhulislam Bodrumlu Ömer Lütfi Efendi ve Beyazıt dersiamlarından Kömürcüzâde İbrahim Efendi'den şer'î ilimler hususunda ders alıp İbrahim Efendi'den 1298/1881 yılında icazet aldı.¹¹²³

Tahsilden sonra Beyazıt dersiamlığına tayin edilen M. Hulusi Efendi, ilk olarak 1310/1893 yılında kırk üç kişiye, toplamda ise seksen beş talebeye icazet verdi. Ayrıca Ayasofya Camii Şifâ-i Şerif kürsü şeyhliği, Dâru'l-Muallimât müdürlüğü, Dâru'l-Muallimîn Arapça hocalığı ve Meclîs-i Kebîr-i Maarif azalığı görevlerinde bulundu. Muharrem 1306 (Eylül 1888) tarihinde Teftîş-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisi azalığına tayin edildi. 1304-1336/1885-1917 yılları arasında huzur derslerine muhatap ve baş muhatap olarak katıldı. 28 Cemaziyelevvel 1336 (11 Mart 1918) tarihi Pazartesi günü İstanbul'da vefat ederek Karacaahmet Hattâtîn Mezarlığına defnedildi.¹¹²⁴ Kendisinden Yenişehirli Halil Hilmi Efendi¹¹²⁵ ve Kastamonu'lu Hacı Ziyaeddin Efendi gibi çok sayıda kişi kırâat tahsil etmiştir.¹¹²⁶

(2) Eserleri: Müellifin tefsir, fıkıh, tasavvuf ve beyan ilimleri sahasında on kadar eseri bulunmaktadır.¹¹²⁷ Kırâat sahasında da bir eseri tespit edilmiştir

El-Mecmû'a alâ Kırâati't-Takrîb: Yüz seksen varaklık bu eser, müellifin takrib okurken aldığı notlar ve çıkardığı suretlerden oluşmaktadır.¹¹²⁸ Eser 1285 yılı Şaban ayında (Kasım 1868) tamamlanmıştır.¹¹²⁹

tarihinde icazet aldığını belirtmektedir. Bkz. Eğinî Muhammed Hulusi, **El-Mecmû'a alâ Kırâati't-Takrîb**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 52, vr. 187a. İcazetiyle alakalı diğer açıklamaları için bkz. Eğinî, **Esâmî Kurrâ**, s. 32.

¹¹²² Eğinî, a.g.e., s. 28.

¹¹²³ Ebu'l-Ula Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 238; Albayrak, a.g.e., C. III, s. 279.

¹¹²⁴ Ebu'l-Ula Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 239; Albayrak, a.g.e., C. III, s. 279-280; Özel, "a.g.m. II" s. 125-126. Hayatı için ayrıca bkz. Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 927; Şahin, a.g.e., C. II, s. 271; Sezgin vd., a.g.e., s. 739, 741-742, 776-777.

¹¹²⁵ Albayrak, a.g.e., C. II, s. 55.

¹¹²⁶ Esâmî Kurrâ Defterinde kendisinden icazet alan yirmi kişinin isimlerini kaydetmiştir. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 35.

¹¹²⁷ Ebu'l-Ula Mardin, a.g.e., s. 239; Albayrak, a.g.e., C. III, s. 279; Özel, a.g.m. II, s. 126.

¹¹²⁸ Eserin başlangıcında kıraat imamlarının okuyuş usulleri tablolar ve şemalarla gösterilmiştir. Ardından Kur'ân'ın başından sonuna kadar bazı ayetlerde imamların okuyuşlarının sureti çıkarılmıştır. Bkz. Eğinî, a.g.e., vr. 7b-187a.

¹¹²⁹ Eğinî, a.g.e., vr. 187a.

3. İSMAİL HAKKI B. ABDURRAHMAN SÛZÎ (Ö.1339/1921)

(1) **Hayatı:** 1280/1864 senesinde Kastamonu'nun Göl kazasında doğdu. Babası Abdurrahman Sûzi Efendi (ö. 1326/1908)'dir. Kastamonu Seyit Efendi Medresesinde Hafız Ahmet Mahir Efendi'den okuyarak icazet aldı. 1306/1888 tarihinde İnebolu kazası Yahya Paşa Camii imamlığına tayin edildi. Bu arada İnebolu Rüştîye Mektebinde altı sene hüsn-ü hat mallimliği yaptı. 1320/1902 yılında Ayasofya Camii üçüncü imamı oldu.¹¹³⁰ Bu arada Eyüp Sultan devirhan başısı, Humbarahâne Camii imamı ve Meclîs-i Huffaz azası Hafız Süleyman Efendi'den aşere-takrib okudu.¹¹³¹

1323/1905 yılında Beyazıt Camii hatibliği ve Mekteb-i Sultani Kur'ân-ı Kerim muallimliğine tayin edildi. Bu arada Beyazıt dersiâmlarından İstanbullu Mehmet Esat Efendi'den dinî ilimler tahsil ederek icazet aldı. Muharrem 1325 (Ocak-Şubat 1907) senesinde Ayasofya Camii dersiâmları arasına katılarak burada tedrise başladı. Bu arada birçok ilmî paye elde eden İsmail Efendi, 1327/1909 yılında Padişah Mehmed Reşad'ın ikinci imamı, 1328/1910 yılında ise birinci imamı oldu. 9 Şevval 1336 (18 Temmuz 1918) tarihinde ise bu görevinden ayrıldı. Aynı tarihte İbtidai Hariç Medresesi müderrisi olan İsmail Efendi, 22 Cemaziyelâhir 1339 (3 Mart 1921) tarihinde vefat etti.¹¹³² Keşfi Cafer Efendi Zaviyesi Şeyhi ve Pirizâde Hatun Camii imamı Hafız Muhammed Kâmil Efendi, merhumun kırâat alanında yetiştirdiği talebelerindendir.¹¹³³

(2) **Eseri:** Merhumun kırâat alanında bir eseri vardır.

İlmü't-Takrib: Beş ciltlik bu eserin yazımına 4 Rebiülevvel 1321 (31 Mayıs 1903) tarihinde başlanmış ve 6 Recep 1324 (26 Ağustos 1906) tarihinde tamamlanmıştır.¹¹³⁴ Eserde takrib usulüne göre Kur'ânın başından sonuna kadar her ayette; kıraat imamlarıyla, ravi ve tariklerinin okuyuş şekilleri ve sıraları çizilerek belirtilmiştir.¹¹³⁵

¹¹³⁰ Albayrak, a.g.e., C. II, s. 283.

¹¹³¹ İsmail Hakkı Efendi, Takribe 4 Rebiülevvel 1321 (31 Mayıs 1903) tarihinde başlamış ve 6 Recep 1324 (26 Ağustos 1906) tarihinde bitirmiştir. Bkz. İsmail Hakkı b. Abdurrahman Sûzî Kastamonî, **İlmü't-Takrib**, (yazma), Süleymaniye ktb., Yazma Bağışlar blm., nr. 297, C. I, vr. 1a; C. V, vr. 83a.

¹¹³² Albayrak, a.g.e., C. II, s. 283; Hayatı için ayrıca bkz. Nail Tan, Özdemir Tan, a.g.e., C. IV, s. 177-178; Kamil Tunçoğlu, İlyas Kara, **Osmanlı'ya Yön Veren Kastamonulular**, İstanbul, y.y., 2006, s. 74-75.

¹¹³³ Kastamonî, **İcazet**, vr. 3a.

¹¹³⁴ Kastamonî, **Takrib**, C. I, vr. 1a, C. V, vr. 83a.

¹¹³⁵ Kastamonî, a.g.e., C. I, II, III, IV, V.

4. HAFİZ HALİD EFENDİ (Ö. 14. ASIR)

(1) **Hayatı:** Üsküdar Selimiye Camii imamı Sabri Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1285/1868 yılında icazet aldı.¹¹³⁶ Dâru'ş-Şûrây-i Askerî'de kâtip olarak görev yapıyordu.¹¹³⁷ Hicrî 14. Asır âlimlerindendir.¹¹³⁸

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edilmiştir.

Suret: Yüz kırk dört varaklık bu eserde, Tayyibe tarikine göre kırâat imamlarının bazı ayetlerdeki okuyuş şekilleri okuyuş sırasına göre çizilerek gösterilmiştir. Ayrıca şaz kırâatlerde kırmızıyla gösterilerek bu vecihlere eklenmiştir.¹¹³⁹

5. HAFİZ İSMAİL EFENDİ (Ö. 14. ASIR)

(1) **Hayatı:** Kırâat ilmini Üsküdar Selimiye Camii İmamı Hüseyin Sabri Efendi'den tahsil etti.¹¹⁴⁰ Hicrî 14. Asır âlimlerindendir.¹¹⁴¹

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edildi.

Takrîb Mecmûası: Yüz kırk dört varaklık bu eserde, İstanbul tarikine göre takrîb usulünce kırâat imamlarının okuyuş vecihlerinin sureti çıkarılmıştır.¹¹⁴²

D. YAŞADIĞI ASIR BELLİ OLMAYAN ÂLİMLER

1. EDİRNELİ HAFİZ ALİ EFENDİ

(1) **Hayatı:** Hakkında bilgi edinilememiştir.

(2) **Eseri:** Suret tabir edilen bir eseri tespit edilmiştir.

Vucûh-u Hafız Ali: Seksen varaklık eserde kırâat-ı aşere'ye göre bazı ayetlerin okunuş şekilleri suret olarak çıkarılmıştır. Arada bazı kaideler zikredilmiş, bazı ayetlerin de farklı mesleklere göre okunuşu belirtilmiştir. Mesela “ha entüm” ayetinin okunuşu Çelebi İmamın talebesi Reisü'l-kurrâ Bahizzâde Mustafa Efendi'nin tarikine göre gösterilmiştir.¹¹⁴³

¹¹³⁶ Eğinî, a.g.e., s. 49.

¹¹³⁷ Hafız Halid, **Suret**, (yazma), Süleymaniye ktp., Özel blm., nr. 78, vr. 144a.

¹¹³⁸ Hocası 1308/1890 yılında bir talebesine icazet vermiştir. Kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

¹¹³⁹ Hafız Halid, a.g.e., vr. 1b-144a.

¹¹⁴⁰ Hafız İsmail Efendi, **Takrîb Mecmûası**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 39, vr. 144b.

¹¹⁴¹ Hocası 1308/1890 yılında bir talebesine icazet vermiştir. Kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

¹¹⁴² İsmail Efendi, a.g.e., vr. 1b-144b.

¹¹⁴³ Hafız Ali, **Vucûh-u Hafız Ali**, Edirne Selimiye Yazma Eser Ktp., nr. 946.

2. HAFÎZE BİNTİ EBUBEKİR

(1) **Hayatı:** Hakkında bir bilgi bulunamamıştır.

(2) **Eseri:** Bir eseri tespit edilmiştir.

Mecmûatün müteallikatun bi'l-Kırâati'l-Aşera alâ Tarîki Mertebeteyn: Yirmi dokuz varaklık bu eser, bir suret çalışmasıdır. Başında bazı kurallar da zikredilmiştir. Eserin kapağında bu çalışmanın Hâfize Seyyide Hafîze binti Ebibekr tarafından hazırlandığı belirtilmiştir.¹¹⁴⁴

IV. YAZARI BELLİ OLMAYAN KIRÂAT ESERLERİ

A. SURETLER

1. **Kırâate Ait Bir Eser:** Yirmi dört varaklık bu eser, aşere kırâatine göre kırâat imamlarının okuyuş şekillerinin çizilerek gösterildiği bir çalışmadır.¹¹⁴⁵

2. **Vucûha Dâir Risale:** Yetmiş altı varaklık bu çalışmada bazı ayetlerdeki okuyuş şekillerinin suretleri çıkarılmıştır. Ayrıca son tarafında farklı mesleklere göre hatim suretlerinin suretleri gösterilmiştir.¹¹⁴⁶

3. **Vucûha Dâir Risale:** Elli bir varaklık bu çalışmada her sureden bazı ayetlerin okuyuş şekillerinin suretleri gösterilmiştir.¹¹⁴⁷

4. **Kırâat Risâlesi:** İki yüz kırk altı varaklık eserde kırâat-ı aşereye göre ayetlerin okunuş şekillerinin suretleri gösterilmiştir. Eser Deresakarı köyünden Yaylacıklı Hafız Mustafa namına vakfedilmiştir. Yazarı bu kişi midir anlaşılamamıştır.¹¹⁴⁸

5. **Suret:** İki yüz on bir varaklık eserde on dört kırâat imamı ve ravilerinin okuyuşlarının sureti çıkarılmıştır.¹¹⁴⁹

6. **Suret:** Yüz yedi varaklık eserde on dört kırâat imamının okuyuş şekillerinin sureti çıkarılmıştır.¹¹⁵⁰

¹¹⁴⁴ Hafîze binti Ebubekir, *Mecmûatün müteallikatun bi'l-Kırâati'l-Aşera alâ Tarîki Mertebeteyn*, (yazma), Süleymaniye ktp., Kasıdecizâde blm., nr. 666, vr. 1-29.

¹¹⁴⁵ Bkz. *Kırâate Ait Bir Eser*, (yazma), Süleymaniye ktp., Saliha Hatun blm., nr. 4, vr. 1-24.

¹¹⁴⁶ Bkz. *Vucûha Dâir Risale*, (yazma), Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., nr. 6102, vr. 1-76.

¹¹⁴⁷ Bkz. *Vucûha Dâir Risale*, (yazma), Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., nr. 655, vr. 1-51.

¹¹⁴⁸ Bkz. *Kırâat Risâlesi*, (yazma), Bursa İnebey Yazma Eser ktp., Orhan Camii blm., nr. 128, vr. 1-246.

¹¹⁴⁹ Bkz. *Suret*, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 21, vr. 15b-226b.

¹¹⁵⁰ Bkz. *Suret*, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 32.

7. Suret: Kırk beş varaklık bu eserde **Takrib**'e göre kırâat imamlarının okuyuş vecihlerinin sureti çıkarılmıştır.¹¹⁵¹ Son dönemde yazılmış olabilir.

8. Suret: Altmış dört varaklık eserde Mısır tarikinın Şeyh Atâullah meslekine göre kırâat-ı aşere imamlarının okuyuş şekillerinin sureti çıkarılmıştır.¹¹⁵² Eser son dönemde yazılmış olabilir.

9. Mecmûatü'l-Kırâat mine'l-Aşere ve't-Takrib: Yüz otuz varaklık bu eserde de bazı ayetlerdeki okuyuş vecihleri suret olarak gösterilmiştir. Aralarda bazı kaidelere de değinilmiştir.¹¹⁵³

10. Mecmûatü İlmi'l-Kırâat Mine't-Takrîbi Min Tarîki Ahmed Sûfî: Yüz otuz altı varaklık eserde Takrîb tarikine göre kırâat imamlarının okuyuş suretleri çıkarılmış ve sonuna bazı notlar eklenmiştir. Eser sûfî meslekine göre hazırlanmış olup bazı yerlerde diğer mesleklerin özelliklerine de değinilmiştir.¹¹⁵⁴ Eserin 1291-1295 yılları arasında hazırlanmış olduğu söylenebilir.¹¹⁵⁵

11. Kitab-ı Vucûhât: İki yüz elli varaklık eserde kırâat-ı aşere'ye göre bazı ayetlerin okunuş şekilleri gösterilmiştir. Ayrıca eserin ortasına âlâne ve kellâ-bellâ kelimeleri hakkında yazılmış iki risale eklenmiştir.¹¹⁵⁶

12. Kıt'a min Kitâbi Vucûhi'l-Kırâat: Dokuz varaklık bu eserde istiaze-besmele çeşitleri ve sure başları ile sureler arasındaki okunuş şekilleri ele alınmıştır. Ayrıca tekbir vecihleri de belirtilmiştir.¹¹⁵⁷

B. ASIM KIRÂATİ HAKKINDA YAZILAN ESERLER

1. Risale fî Beyâni İhtilâfi Ebibekr ve Hafs an Asım: On bir varaklık bu Arapça eserde **Şatibiyye** kasidesine uygun olarak İmam Asım'ın ravilerinden Ebubekir ve

¹¹⁵¹ Bkz. **Suret**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 60.

¹¹⁵² Bkz. **Suret**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 79.

¹¹⁵³ Bkz. **Mecmûatü'l-Kırâat mine'l-Aşere ve't-Takrib**, (yazma), Süleymaniye ktp., Kasidecizâde blm., nr. 690, vr. 1-130.

¹¹⁵⁴ Bkz. **Mecmûatü İlmi'l-Kırâat Mine't-Takrîbi Min Tarîki Ahmed Sûfî**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 38.

¹¹⁵⁵ Eserin 46. Varakında 17 Zilkâde 1291 tarihi geçmekte, sonunda ise 21 Rebîülâhir 1295 tarihi bulunmaktadır.

¹¹⁵⁶ Bkz. **Kitab-ı Vucûhât**, (yazma), Milli ktp., Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk ktp., blm., nr. 17583, vr. 1-250.

¹¹⁵⁷ Bkz. **Kıt'a min Kitâbi Vucûhi'l-Kırâat**, (yazma), Süleymaniye ktp., Reisülküttab blm., nr. 8, vr. 141b-149a.

Hafs'ın farklı okuyuşları ele alınmıştır.¹¹⁵⁸ Eserin müellifinin Osmanlı olup olmadığı anlaşılamamıştır.

2. Risale fî Kırâati Hafs an Asım min Tarîki's-Şatibiyye: On varaklık bu Arapça eserde, İmam Asım'ın ravisi Hafs'ın okuyuşu ele alınmaktadır. Eser mukaddimededen sonra usul ve ferşü'l-huruf bölümlerinden oluşmaktadır.¹¹⁵⁹ Eserin müellifinin Osmanlı olup olmadığı anlaşılamamıştır.

3. Risale fî Beyâni Rivayeti Hafs an Asım: Kırk varaklık bu Arapça eserde, İmam Asım'ın ravisi Hafs'ın okuyuşları Kalun'e kıyasla zikredilmektedir. Eser mukaddime ve maksat bölümlerinden oluşmaktadır. Maksat bölümünde usul konuları ile ve ferş kısmı bulunmaktadır.¹¹⁶⁰ Eserin müellifinin Osmanlı olup olmadığı anlaşılamamaktadır.

4. Risâle fî Rivâyeti Hafs an Asım: Otuz varaklık bu Arapça eser, Ali el Mansûrî'nin talebelerinden biri tarafından kaleme alınmıştır. Eserde Teysir ve Şatibiyye usulünce İmam Asım'ın ravisi Hafs'ın okuyuşu ele alınmaktadır.¹¹⁶¹

5. Kırâatu Asım alâ Rivâyet-i Hafs: On dokuz varaklık eserde, İmam Asım'ın ravisi Hafs'ın okuyuş şekilleri sure sırasına göre belirtilmiştir. Eser 850 senesi Cemaziyelâhir ayının başında tamamlanmıştır.¹¹⁶² Müellifinin Osmanlı olup olmadığı anlaşılamamaktadır.

6. Risâle fî Kırâati Asım: Yirmi bir varaklık Arapça eserde, İmam Asım ile ravileri Hafs ve Şube'nin okuyuş vecihleri açıklanmaktadır.¹¹⁶³ Müellifinin Osmanlı olup olmadığı anlaşılamamaktadır.

7. Beyan Hafs Ne Yerde Müfreddür Ne Yerde Sekt Der Anı Bildürür: On iki varaklık bu Türkçe eserde İmam Asım'ın ravisi Hafs'ın diğer imamlardan farklı okuyuşları ele alınmaktadır.¹¹⁶⁴

¹¹⁵⁸ Bkz. **Risale fî Beyâni İhtilâfî Ebibekr ve Hafs an Asım**, (yazma), Süleymaniye ktp., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 2109, vr. 14b-25a.

¹¹⁵⁹ Bkz. **Risale fî Kırâati Hafs an Asım min Tarîki's-Şatibiyye**, (yazma), Süleymaniye ktp., Serez blm., nr. 1521, vr. 174b-184b.

¹¹⁶⁰ Bkz. **Risale fî Beyâni Rivayeti Hafs an Asım**, (yazma), Süleymaniye ktp., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 29, vr. 1b-40a.

¹¹⁶¹ Bkz. **Risâle fî Rivâyeti Hafs an Asım**, (yazma), Süleymaniye ktp., M Hilmi-F Fehmi blm., nr. 16.

¹¹⁶² Bkz. **Kırâatu Asım alâ Rivâyet-i Hafs**, (yazma), Manisa İl Halk ktp., Manisa blm., nr. 374, vr. 1b-19a.

¹¹⁶³ Bkz. **Risâle fî Kırâati Asım**, (yazma), Süleymaniye ktp., İsmihan Sultan blm., nr.13, vr. 47b-68a. Diğer bir nüsha için bkz. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Burdur İl Halk ktp., blm., nr. 479, vr. 79a-97b.

C. RESMÎ MUSHAF İLE İLGİLİ ESERLER

1. Manzume alâ Rusûmi'l-Kur'ân ve'l-Hurûfi'l-Kavâid: On dört varaklık bu Türkçe manzum eser, üç kısımdan oluşmaktadır. Sekiz varaklık ilk kısımda Resmi hatla ilgili genel kurallar zikredilmektedir. Üç varaklık ikinci kısımda ise tecvid ile alakalı med ve tenvin-sakin nun konuları ele alınmaktadır. Son üç varakta ise tekbir bölümü bulunmaktadır.¹¹⁶⁵

2. Risâle fî Beyâni Esbâbi İhtilâfi'r-Rusûmi'l-Osmâniyye: Kırk altı varaklık bu Arapça eserde, Mushaflar arasındaki farklılıkların sebepleri incelenmektedir. Eser bir Kur'an tarihi izlenimi vermektedir.¹¹⁶⁶ Eserin Osmanlı bir müellife ait olup olmadığı anlaşılamamaktadır.

3. Risâle fî Beyâni'l-Mühimmât li'l-Küttâb fi'l-Mesâhifi'l-Osmâniyye: Kırk beş varaklık bu Arapça eserde, Hz. Osman (r.a.) Mushafındaki yazılışı kurallara zıt olan kelimeler sırasıyla ele alınmaktadır.¹¹⁶⁷ Eser yukarıdaki eserin devamı gibi gözükmektedir. Fakat kütüphane kaydında ayrı bir eser olarak gösterilmiştir. Müellifinin Osmanlı olup olmadığı anlaşılamamaktadır.

4. Risâle fî Beyâni Rusûmi'l-Mesâhifi'l-Osmâniyye: On üç varaklık bu Arapça eserde, Hz. Osman (r.a.) Mushafındaki yazılışı kurallara zıt olan kelimeler bir açıklama yapılmadan sırasıyla yazılmaktadır.¹¹⁶⁸ Müellifinin Osmanlı olup olmadığı anlaşılamamaktadır.

5. Risâle fî Resmi Mushafi Seyyidinâ Osman: Dört varaklık bu Türkçe eserde, resmi hatla ilgili genel kaideler zikredilmekte ve çeşitli surelerden misallerle bu kaideler açıklanmaktadır. Eserin sonunda 1265/1849 tarihi bulunmaktadır.¹¹⁶⁹

¹¹⁶⁴ Bkz. **Beyan Hafs Ne Yerde Müfreddür Ne Yerde Sekt Der Anı Bildürür**, (yazma), Süleymaniye ktp., İsmihan Sultan blm., nr. 10, vr. 108a-120b.

¹¹⁶⁵ Bkz. **Manzume alâ Rusûmi'l-Kur'ân ve'l-Hurûfi'l-Kavâid**, (yazma), Süleymaniye ktp., İsmihan Sultan blm., nr. 10, vr. 94b-108a.

¹¹⁶⁶ Bkz. **Risâle fî Beyâni Esbâbi İhtilâfi'r-Rusûmi'l-Osmâniyye**, (yazma), Süleymaniye ktp., Ayasofya blm., nr. 397, vr. 37b-83b.

¹¹⁶⁷ Bkz. **Risâle fî Beyâni'l-Mühimmât li'l-Küttâb fi'l-Mesâhifi'l-Osmâniyye**, (yazma), Süleymaniye ktp., Ayasofya blm., nr. 397, vr. 85b-130b.

¹¹⁶⁸ Bkz. **Risâle fî Beyâni Rusûmi'l-Mesâhifi'l-Osmâniyye**, (yazma), Süleymaniye ktp., Saliha Hatun blm., nr. 2, vr. 1b-13b.

¹¹⁶⁹ Bkz. **Risâle fî Resmi Mushafi Seyyidinâ Osman**, (yazma), Süleymaniye ktp., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 307, vr. 1b-5a.

D. DÂD HARFİYLE İLGİLİ ESERLER

1. Risâle fî Beyâni Dâdi's-Sahîha: Üç varaklık bu eserde, dâd harfinin doğru okunuşu hakkında bilgiler verilmektedir. Ayrıca eserde 1130/1718 senesinde Sultan Ahmed Han'ın huzurunda dâd harfî hakkında kurrâlar ve bidatçiler arasında münazara yapıldığı, bunun sonunda bidatçilerin haksız bulunarak sürgün edildiği ve zamanın kurrâlarının dâd harfî hususunda eserler kaleme aldıkları açıklanmaktadır.¹¹⁷⁰

2. Risâle fî Keyfiyyeti Edâi'd-Dâd: Üç varaklık bu eserde, dâd harfinin doğru okunuşu hakkında bilgiler verilmektedir. Kendi asrının cahil kurrâları ile vaktin allamesi Şeyh Süleyman arasında tartışmanın uzadığını söyleyen müellif, Şeyh Süleyman'a destek vermek için eseri kaleme aldığını açıklamaktadır.¹¹⁷¹ Eser Müderriszâde Ahmed Efendi (ö. 1268/1851) tarafından istinsah edilmiştir.¹¹⁷²

3. Haşiye alâ Risâle fî Keyfiyyeti Edâi'd-Dâd: Eser Saçaklızâ'deye cevap olarak Muhammed b. İsmail İzmirî'nin kaleme aldığı risaleye cevap olarak yazılmıştır. Eserde İzmirî'nin sözleri "kavluhu" denilerek aktarılmakta, ardından kendisine cevap verilmektedir. Eserin müellifinin kim olduğu anlaşılmamaktadır. Ancak Maraşlı olduğu, Maraşlı Seyyidîzâde'den ders aldığı görülmektedir. Eserin sonunda 1171/1758 tarihi bulunmaktadır.¹¹⁷³

4. Risâle fî Beyâni Edâi'd-Dâd: Yedi varaklık bu eserde, dâd harfinin doğru okunuşu hakkında bilgiler verilmektedir. Çok sayıda kitaptan alıntılar yapılan eserde, Ali b. Ğanem Makdisî'nin görüşleri desteklenmektedir. Eserin sonunda "Mehmed b. Ahmed Aydınî'nin eliyle risâle tamam oldu" denilmekte ve 1132/1720 tarihi yazılmaktadır. Bu kişinin eserin yazarı olması muhtemeldir.¹¹⁷⁴

¹¹⁷⁰ Bkz. **Risâle fî Beyâni Dâdi's-Sahîha**, (yazma), Süleymaniye ktp., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 205b-209a.

¹¹⁷¹ Bkz. **Risâle fî Keyfiyyeti Edâi'd-Dâd**, (yazma), Süleymaniye ktp., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 10, vr. 18b-21b.

¹¹⁷² A.g.e., vr. 21b.

¹¹⁷³ Bkz. **Haşiye alâ Risâle fî Keyfiyyeti Edâi'd-Dâd**, (yazma), Balıkesir İl Halk ktp., Balıkesir blm., nr. 369, vr. 87b-102b.

¹¹⁷⁴ Bkz. **Risâle fî Beyâni Edâi'd-Dâd**, (yazma), Manisa İl Halk ktp., Manisa blm., nr. 8037, vr. 51b-58a.

E. DİĞER ESERLER

1. **Risâle fî Kırâati'l-Hemze:** On beş varaklık bu eserde, hemzeyle alakalı konular seksen üç meselede açıklanmaktadır. Eserde, konu aralarında bazı beyitler nakledilmektedir.¹¹⁷⁵

2. **Risâle fî Cem'i İdgâmi'l-Kebîr ve's-Sağîr li's-Sûsî:** Beş varaklık eserde, sure sırasına göre Sûsî'nin idgam ettiği yerler açıklanmaktadır. Eser 1260/1844 yılında istinsah edilmiştir.¹¹⁷⁶

3. **Hırzû'l-Emânî Şerhi:** Seksen dört varaklık bu eser Şatıbî'nin **Hırzû'l-Emânî** adlı manzum eserinin usul kısmının Türkçe şerhidir.¹¹⁷⁷ Eser İbrahim b. Kemal tarafından 986/1578 senesinde istinsah edilmiştir.¹¹⁷⁸

4. **El-Mebsût fî'l-Kırâa:** Elli iki varaklık bu eserde, yedi kırâat imamının okuyuş vecihleri tablo şeklinde gösterilmiştir.¹¹⁷⁹ Eser İbrahim b. Kemal tarafından 987/1579 senesinde istinsah edilmiştir.¹¹⁸⁰ Eserin yazma nüshaları vardır.¹¹⁸¹

5. **Tecvid Risâlesi:** Kütüphane kaydında ismi bu şekilde geçse de iki varaklık bu eserde, kırâat imamlarının bazı okuyuşları ele alınmaktadır. Eser İbrahim b. Kemal tarafından 986/1578 senesinde istinsah edilmiştir.¹¹⁸²

6. **Risâle fî'l-Kur'ân:** On beş varaklık bu eserde, kırâat imamlarının usul kaideleriyle Fatiha suresi ve Bakara suresinin ilk otuz dokuz ayetindeki okuyuş vecihleri ele alınmıştır.¹¹⁸³ Eserin yazma nüshaları vardır.¹¹⁸⁴

¹¹⁷⁵ Bkz. **Risâle fî Kırâati'l-Hemze**, (yazma), Süleymaniye ktp., Mehmed Asım Bey blm., nr. 5, vr. 149b-164a.

¹¹⁷⁶ Bkz. **Risâle fî Cem'i İdgâmi'l-Kebîr ve's-Sağîr li's-Sûsî**, (yazma), Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., nr.10, vr. 89b-94b.

¹¹⁷⁷ Eserde beyitler tek tek ele alınmakta olup her beytin altında çapraz olarak kelime manaları yazılmaktadır. Ardından "İderki" denilerek beyitler kısaca açıklanmaktadır. (bkz. **Hırzû'l-Emânî Şerhi**, (yazma), Süleymaniye ktp., Erzincan blm., nr. 7, vr. 54b-138b.)

¹¹⁷⁸ A.g.e., vr. 138b.

¹¹⁷⁹ Eserin dört kısımdan oluştuğu anlaşılmaktadır. Birinci kısım bu nüshada bulunmamaktadır. Mukaddime kısmı olması muhtemeldir. İkinci kısım usul kısmı olup on iki varaktan oluşmakta ve yirmi dört bap altında ele alınmaktadır. Üçüncü kısımda Kur'an'da tekrarı çok olan kelimeler ele alınmaktadır. Dördüncü kısım ise ferşül huruf kısmıdır. (Bkz. **El-Mebsût fî'l-Kırâa**, (yazma), Süleymaniye ktp., Erzincan blm., nr. 7, vr. 1b-52a.)

¹¹⁸⁰ **El-Mebsût**, vr. 52b.

¹¹⁸¹ Bir nüshası yukarda zikredilmiştir. Diğer bir nüshası yine Süleymaniye Kütüphanesinde (Bağdatlı Vehbi blm., nr. 22) bulunmaktadır. Yetmiş yedi varaktan oluşan bu nüshada birinci kısmın yanında ikinci kısım olan usul kısmı da bulunmamakta, direk dördüncü kısım olan ferşül huruf bölümünden başlanmaktadır. Ardından üçüncü kısım ele alınmaktadır. Eserin ismi de kütüphane kaydında **Künûzü's-Seb'a**, eserin başlangıcında ise **Künûzü'l-Aşera** olarak kaydedilmiştir.

¹¹⁸² **Tecvid Risalesi**, (yazma), Süleymaniye ktp., Erzincan blm., nr. 7, vr. 139a-141a.

7. Terceme Kitabü'l-Vakf ve'l-İbtidâ: Seksen altı varaklık bu Türkçe eserde, önce vakfın öneminden bahsedilmekte ve secavend adı verilen durak işaretleri açıklanmakta, ardından Kur'ân'ın başından sonuna kadar sırasıyla bu durak işaretlerinin bulunduğu yerler ilgili kelimeyle birlikte yazılmaktadır. Eser Osman Zeki'nin talebesi Muhammed Emin b. Ömer tarafından 1252/1836 yılında istinsah edilmiştir.¹¹⁸⁵

8. Kırâat Risalesi: Kırâat-ı aşere kaidelerinin açıklandığı eser, çeşitli yerlerden alıntılanmış olup belli bir düzen içinde gitmemektedir.¹¹⁸⁶ Eser 12 Zilkade 1209 yılında Tokat şehrinde tamamlanmıştır.¹¹⁸⁷

9. Rumûzü'l-Kırâat fi'l-Kur'ân: Elli bir varaklık eserde, yedi kırâat imamının okuyuş şekilleri tablo şeklinde gösterilmektedir. Sayfaları karelerle ayrılan eserin her karesinde bir kelime ele alınıp okunuş şekilleri açıklanmakta ve O şekilde okuyan imamın remzi kırmızı harfle yazılmaktadır.¹¹⁸⁸

10. Esmâü'l-Kurrâ: On iki varaklık bu eserde, bazı kırâat eserleri ve yazarlarının ismi sırayla yazılmakta, ardından kırâat imamlarının ravi ve tarikleriyle Efendimiz (s.a.v.)'e ulaşan silsileleri belirtilmektedir. Eser **En-Neşr**'in ilgili bölümünden ihtisar edilmiş izlenimi vermektedir.¹¹⁸⁹

11. Risâle fi't-Tekbîr: On dört varaklık bu eserde hatim suretinde Duha suresinden itibaren getirilen tekbir vecihleri ele alınmaktadır. Eserin incelediğimiz

¹¹⁸³ Önce yedi kırâat imamı tek tek ele alınmış, ardından yedisinin birden okuyuşu açıklanmış sonrada diğer üç imam da eklenmiştir. (bkz. **Risâle fi'l-Kur'ân**, (yazma), Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., nr. 7430, vr. 1b-15a)

¹¹⁸⁴ Birinci nüshası Süleymaniye kütüphanesinde (Yazma Bağışlar blm., nr. 7430, vr. 1b-15a) bulunmaktadır. Eser 1227/1812 senesinde Hüseyin Hasen Efendi tarafından istinsah edilmiştir. Diğer nüsha yine aynı kütüphanede (Erzincan blm., nr. 8, vr. 138b-149a) bulunmaktadır. Bu nüshanın kütüphane kaydında ismi **Mezâhib-i Eimme-i Aşera** olarak kaydedilmiştir

¹¹⁸⁵ Bkz. **Terceme Kitabü'l-Vakf ve'l-İbtidâ**, (yazma), Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., nr. 1122, vr. 1b-86a.

¹¹⁸⁶ 101b-119b arasında genel kaideler zikredilmiş ve bazı okuyuş suretleri gösterilmiştir. 120a-121b arası harflerin mahreç ve sıfatları açıklanmıştır. 122a-123a arasında Kur'anın cem'i ile alakalı bilgiler verilmiş, 123a-123b arasında secavenler gösterilmiş, 123b-125b arasında tekbirle alakalı açıklamalar yapılmış 126a-129b arasında ise bir Tekbir Risalesi alıntılanmıştır. 130. Varakta Bakaradan Ali İmran suresine geçişle alakalı bilgiler verildeikten sonra Risale bitirilmiştir. Bundan sonrada 132b ye kadar vakf ve tekbirle alakalı bazı ek bilgiler verilmiştir. (bkz. **Kırâat Risâlesi**, (yazma), Milli ktp., Ankara Adnan Ötügen İl Halk ktp., blm., nr. 3089, vr. 101b-132b.)

¹¹⁸⁷ A.g.e., vr. 130b.

¹¹⁸⁸ Bkz. **Rumûzü'l-Kırâat fi'l-Kur'ân**, (yazma), Milli ktp., Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk ktp., blm., nr. 45, vr. 1b-51b.

¹¹⁸⁹ Bkz. **Esmâü'l-Kurrâ**, (yazma), Milli ktp., Eskişehir İl Halk ktp., blm., nr. 60, vr. 62b-74a.

nüshası 1264/1848 senesinde Hafız Muhammed Şükri tarafından istinsah edilmiştir.¹¹⁹⁰ Eserin farklı yazma nüshası da vardır.¹¹⁹¹

12. Risâle fi't-Tekbîr: Altı varaklık bu eserde, İhlâs suresinden Fatihâ'ya kadar hatim suretindeki tekbir vecihleri ele alınmaktadır. Eserin incelediğimiz nüshası 1264/1848 senesinde Hafız Muhammed Şükri tarafından istinsah edilmiştir.¹¹⁹² Eserin farklı yazma nüshaları da vardır.¹¹⁹³

13. Cühdü'l-Mukîl Tercemesi: Yüz altmış bir varaklık eserde Saçaklızâde'nin **Cühdü'l-Mukîl** isimli eseri terceme edilmiştir. Eserde önce Saçaklızâde'nin eserinden bir bölüm zikredilmekte ardından tercemesi yapılmaktadır.¹¹⁹⁴

14. Risale fi'l-Kırâa: Kırk bir varaklık eserin ilk otuz iki varaklık kısmında kırâat imamlarının usul kaideleri şematik olarak gösterilmektedir. Sonraki altı varaklık kısımda Kur'ân'ın başından sonuna kadar idğam-ı kebirler açıklanmaktadır. Ardından tek varakta nasih-mensuh konusu ele alınmakta, son iki varakta ise kırâat tarikeleri hakkında bilgi verilmektedir.¹¹⁹⁵

15. Risâletün fi'l-Aşere:¹¹⁹⁶ Doksan iki varaklık bu eserde, yedi kırâat imamı ve ravilerinin okuyuşta ihtilaf ettikleri kelimeler ele alınmıştır. Üslubu farklı olan eserde ihtilafli kelimeler kaç çeşit okunuyorsa o şekilde yazılmış ve kelimenin altına o şekilde okuyan imamların rumuzları kırmızıyla yazılmıştır.¹¹⁹⁷

16. Kırâat-ı Seb'a:¹¹⁹⁸ Yüz iki varaklık bu eserde, on kırâat imamı ve ravilerinin okuyuşta ihtilaf ettikleri kelimeler ele alınmıştır. Eserin üslubu yukarıdaki eserle aynıdır. Aynı kişinin kaleminden çıktığı anlaşılmaktadır.¹¹⁹⁹

17. Risâle fi Keyfiyyeti'l-Kırâati bi'l-Cem': Yedi varaklık eserde, kırâat vecihlerinin cem usulüyle okunuşu Şatıbiyye tarikine göre açıklanmaktadır. Eserde

¹¹⁹⁰ Önce tekbirle ilgili hadisler ve çeşitli âlimlerin görüşleri aktarılmaktadır. Ardından Leyl Suresinde Duha'ya geçişte kırâat imamlarının okuyuş vecihleri açıklanmaktadır. Ardından sırasıyla bu okuyuşların nasıl olacağı Nas suresinden Fatiha'ya geçişe kadar gösterilmektedir. Bkz. **Risâle fi't-Tekbîr**, (yazma), Süleymaniye ktp., Denizli blm., nr. 414, vr. 78b-93a.

¹¹⁹¹ Bkz. Milli ktp., Ankara Adnan Ötüken İl Halk blm., nr. 1842, vr. 1b-11b; Manisa İl Halk ktp., Manisa blm., nr. 1722, vr. 26b-38b.

¹¹⁹² Bkz. **Risâle fi't-Tekbîr**, (yazma), Süleymaniye ktp., Denizli blm., nr. 414, vr. 93b-99a.

¹¹⁹³ Bkz. Süleymaniye ktp., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 349, vr. 208b-211b; Manisa İl Halk ktp., Manisa blm., nr. 1722, vr. 39a-45a;

¹¹⁹⁴ Bkz. **Cühdü'l-Mukîl Tercemesi**, (yazma), MÜİFK, Yazmalar blm., nr. 266.

¹¹⁹⁵ Bkz. **Risale fi'l-Kırâa**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 23.

¹¹⁹⁶ Kütüphane kaydında böyle olsa da doğrusu Risâletun fi's-Seb'a olmalıdır.

¹¹⁹⁷ Bkz. **Risâletün fi'l-Aşere**, (yazma), Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 4831.

¹¹⁹⁸ Kütüphane kaydında böyle olsa da doğrusu Kırâat-ı Aşere olmalıdır.

¹¹⁹⁹ Bkz. **Kırâat-ı Seb'a**, (yazma), Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 4942.

önce cem'in şekli tarif edilmekte, ardından her sureden bazı ayetler ele alınarak gösterilmektedir.¹²⁰⁰

¹²⁰⁰ Bkz. **Risâle fî Keyfiyyeti'l-Kırâati bi'l-Cem'**, (yazma), Çorum Hasan Paşa İl Halk ktp., nr. 191, vr. 61b-68b. Eser 1194/1780 yılında Hasan b. Hasan b. Muhammed Amasî tarafından istinsah edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KİRÂAT ESERİ YAZMAMIŞ OSMANLI KİRÂAT ÂLİMLERİ

A. HİCRÎ IX. ASIR ÂLİMLERİ

1. KASIM B. YAKUB (HATİB) (Ö. 895/1490)

Hayatı: Amasyalıdır. Babası Yakub Efendi'dir.. Molla Ahmed Kırımı'den ders aldıktan sonra Amasya'da müderris oldu. Sonra Amasya valisi Şehzade Beyazıt'ın hocası oldu. Beyazıt padişah olduğunda onu Bursa Muradiye Medresesi müderrisi tayin etti. Sonra da Amasya valisi Şehzade Ahmed'in hocalığına tayin edildi. Kendisi kırâat, tefsir, hadis, usul ve furu ilimlerinde bilgiliydi. Hoş yapılı, güzel ahlaklı olup sûfleri severdi.¹ 895/1490 yılında Amasya'da vefat etti.²

2. ŞEYH IVAZ (Ö. 9/15. ASIR)

Hayatı: Bursa'da İbnü'l-Cezerî'den kırâat-ı aşereyi tamamen tahsil etti.³ 9/15. asır âlimlerindendir.⁴

3. ŞEYH SÜLEYMAN (Ö. 9/15. ASIR)

Hayatı: Bursa'da İbnü'l-Cezerî'den kırâat-ı aşereyi tamamen tahsil etti.⁵ 9/15. asır âlimlerindendir.⁶

4. ŞEYH AHMED B. RECEP (Ö. 9/15. ASIR)

Hayatı: Bursa'da İbnü'l-Cezerî'den kırâat-ı aşereyi tamamen tahsil etti.⁷ 9/15. asır âlimlerindendir.⁸

¹ Taşköprizâde, a.g.e., s. 224; Mecdî, a.g.e., s. 293.

² Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 872; Ayrıca bkz. Leknevî, a.g.e., s. 136 dipnotta; Abdizâde, a.g.e., C. III, s. 148; Olcay, a.g.e., s. 66.

³ İbnü'l-Cezerî, *Ğaye*, C. II, s. 218.

⁴ İbnü'l-Cezerî'nin Bursa'da kaldığı yıllar (798-805/1396-1403) dikkate alınır bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

⁵ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 218.

⁶ İbnü'l-Cezerî'nin Bursa'da kaldığı yıllar (798-805/1396-1403) dikkate alınır bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

⁷ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 218.

5. ALİ PAŞA (Ö. 9/15. ASIR)

Hayatı: Bursa'da İbnü'l-Cezerî'den kırâat-ı aşereyi tamamen tahsil etti.⁹ 9/15. asır âlimlerindendir.¹⁰

6. İMAM SAFER ŞAH (Ö. 9/15. ASIR)

Hayatı: Bursa'da İbnü'l-Cezerî'den kırâat-ı aşereyi tamamen tahsil etti.¹¹ 9/15. asır âlimlerindendir.¹²

7. MUHAMMED B. İLYAS (Ö. 9/15. ASIR)

Hayatı: Adı Muhammed b. Fahreddin İlyas b. Abdullah'tır. Bursa'da İbnü'l-Cezerî'den kırâat-ı aşereyi tamamen tahsil etti.¹³ 9/15. asır âlimlerindendir.¹⁴

8. MAHMUD B. İLYAS (Ö. 9/15. ASIR)

Hayatı: Adı Mahmud b. Fahreddin İlyas b. Abdullah'dır. Bursa'da İbnü'l-Cezerî'den kırâat-ı aşereyi tamamen tahsil etti.¹⁵ 9/15. asır âlimlerindendir.¹⁶

9. EBU SAİD B. BEŞELMİŞ B. MENTEŞE (Ö. 9/15. ASIR)

Hayatı: Alanya şeyhu'l-kurrâsiydi. Bursa'da İbnü'l-Cezerî'den kırâat-ı aşereyi tamamen tahsil etti.¹⁷ 9/15. asır âlimlerindendir.¹⁸

10. AHMED B. HÜSEYİN SİVASÎ (Ö. 9/15. ASIR)

Hayatı: Bursa'da İbnü'l-Cezerî'den kırâat-ı aşereyi Sebe suresinin sonuna kadar okudu.¹⁹ 9/15. Asır âlimlerindendir.²⁰

⁸ İbnü'l-Cezerî'nin Bursa'da kaldığı yıllar (798-805/1396-1403) dikkate alınır bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

⁹ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 218.

¹⁰ İbnü'l-Cezerî'nin Bursa'da kaldığı yıllar (798-805/1396-1403) dikkate alınır bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

¹¹ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 218.

¹² İbnü'l-Cezerî'nin Bursa'da kaldığı yıllar (798-805/1396-1403) dikkate alınır bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

¹³ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 218.

¹⁴ İbnü'l-Cezerî'nin Bursa'da kaldığı yıllar (798-805/1396-1403) dikkate alınır bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

¹⁵ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 218.

¹⁶ İbnü'l-Cezerî'nin Bursa'da kaldığı yıllar (798-805/1396-1403) dikkate alınır bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

¹⁷ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 218.

¹⁸ İbnü'l-Cezerî'nin Bursa'da kaldığı yıllar (798-805/1396-1403) dikkate alınır bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

11. HATİP YAKUP B. ABDULLAH (Ö. 9/15. ASIR)

Hayatı: Alanya şehrinde hatip olarak görev yapıyordu. Bursa'da İbnü'l-Cezerî'den kırâat-ı aşereyi Al-i İmrân suresinin sonuna kadar okudu.²¹ 9/15. asır âlimlerindendir.²²

12. EMİNÜDDİN MUHAMMED ET-TEBRİZÎ (Ö. 9/15. ASIR)

Hayatı: Anadolu'da meşhur olup kırâat ilminde öne çıkmış bir kişiydi. İbnü'l-Cezerî Antakya'ya geldiğinde (798/1396) kendisini karşılayan kurrâların arasında bulunuyordu. Antakya'dayken bir kaç gün İbnü'l-Cezerî'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı. Ardından Karaman'a döndü.²³ Larende şehrinde şeyhu'l-kurrâ idi. İbnü'l-Cezerî Bursa'da kendisinden kırâat-ı aşere okuyanlar arasında Eminüddin'i de saymaktadır.²⁴ 9/15. asır âlimlerindendir.²⁵

B. HİCRÎ X. ASIR ÂLİMLERİ

1. MOLLA NİKSÂRÎ MUHAMMED B. İBRAHİM (Ö. 901/1496)

(1) Hayatı: Adı Muhyiddin M. b. İbrahim b. Hasan'dır. Tokat'ın Niksar kasabasında dünyaya geldi. Tahsiline Tokat'ta Hüsameddin Tokadî'nin derslerine katılarak başladı. Daha sonra Yusuf Bâlî ve Molla Yegân'dan dinî ilimleri okudu. Fethullah Şirvanî'den astronomi ve mantık dersleri aldı.²⁶ Tahsilden sonra Kastamonu'da İsmail Bey Medresesinde müderrisliğe başladı. II. Beyazıt tarafından İstanbul'a çağrılan Niksârî, Ayasofya ve Fatih Camilerinde tefsir dersleri verdi. Derslerine Padişah da katılırdı. 901/1496 yılında Kur'an tefsirini tamamlayınca hüsnü hatimesi için dua etmiş cemaat da duasına âmin demişlerdi. Evine dönen Niksârî rahatsızlanarak kısa süre içinde vefat etti. Kabri İbnü'l-Vefâ türbesi

¹⁹ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 219.

²⁰ İbnü'l-Cezerî'nin Bursa'da kaldığı yıllar (798-805/1396-1403) dikkate alınırsa bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

²¹ İbnü'l-Cezerî, a.g.e., C. II, s. 219.

²² İbnü'l-Cezerî'nin Bursa'da kaldığı yıllar (798-805/1396-1403) dikkate alınırsa bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

²³ İbnü'l-Cezerî, **Camiü'l-Esânîd**, vr. 16a; Yüksel, **Cezerî ve Tayyibesi**, s. 15-16; Işık, a.g.e., s. 122-123.

²⁴ İbnü'l-Cezerî, **Ğaye**, C. II, s. 219.

²⁵ İbnü'l-Cezerî'nin Bursa'da kaldığı yıllar (798-805/1396-1403) dikkate alınırsa bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

²⁶ Taşköprîzâde, a.g.e., s. 221; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. III, s. 53.

yanındadır.²⁷ Zühd, takva ve güzel ahlak sahibi olan Niksârî, aklî ve naklî ilimlerde söz sahibi olmakla birlikte tefsirde öne çıkmıştı. Hafız olup kırâat ilmini bütün vecihleriyle bilirdi. Tasavvuf ehliydi.²⁸

(2) **Eserleri:** Onu aşkın eseri bulunan²⁹ Niksârî'nin kırâatla ilgili herhangi bir eserine tarafımızca ulaşamamıştır.

2. ALÂEDDİN ALİ EFENDİ (Ö. 907/1501-02)

Hayatı: Kastamonuludur. **Risâle-i Münciye** adlı eserin müellifi Kastamonulu Ömer Efendi'den kırâat ilmini tahsil etti. Müderris olarak görev yapan Ali Efendi, kırâat-ı seb'ayı talebelerine okuturdu. Kendisi salih, abid ve hayrı seven değerli bir âlimdi.³⁰ 907/1501-1502 yılında vefat etti.³¹

3. ÖMERZÂDE (Ö. 907/1501-02)

Hayatı: Kastamonulu Ömer Efendi'nin oğludur. Babasının talebesi Alâeddin Ali Efendi'den kırâat ilmini tahsil etti. Birçok kişiye kırâat ilmini öğretti. Ulemeden ve kırâat ilmi seçkinlerindendi. Küçüklüğünde Akşemseddin hazretleriyle görüşmüş ve duasını almıştı.³² 907/1501-02 tarihinde vefat etti.³³

²⁷Taşköprüzâde, a.g.e., s. 221.

²⁸ Taşköprüzâde, a.g.e., s. 221; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. III, s. 53; Hayatı hakkında bilgi için ayrıca bkz. Mecdî, a.g.e., s. 291-292; Ğazzî, a.g.e., C. I, s. 22-23; İbn İmâd, a.g.e., C. X, s. 14-15; Edirnevî, a.g.e., s. 359; Leknevî, a.g.e., s. 155; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 218; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1106; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 16; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 27, 753; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 621-622; Abay, a.g.e., s. 91-92; Demir, a.g.e., s. 211-217; Hasan Gökbulut, "Muhyiddin Muhammed b. İbrahim Niksarî (ö. 1494 m.)'nin Hayatı ve Duhan Suresi Tefsirinin Tahkiki", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir-Hadis Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, İstanbul, 1993, s. 1-17; M. b. Hasen, **Muhtâr**, C. II, s. 657; Ekmeleddin İhsanoğlu vd., **Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi**, IRCICA, İstanbul, 1997, C. I, s. 61-62; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. II, s. 1918-1919; M. Emin Ulu, **Alperenler Cenneti Tokat**, İstanbul, y.y., 2004, s. 357; Hasan Gökbulut, "Niksârî," **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2007, C. XXXIII, s. 122; Bermavî, a.g.e., C. IV, s. 80-81; Doğan, a.g.e., s. 180-181;

²⁹ Eserleri için bkz. Taşköprüzâde, a.g.e., s. 221; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. III, s. 53; **Keşf**, C. I, s. 211, 450; C. II, s. 1146, 1168, 1350, 2022; Edirnevî, a.g.e., s. 359; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 218; **İzâh**, C. I, s. 142; Bursalı, a.g.e., C. II, s. 16; Ramazan Şeşen, Cevad İzgi, Cemil Akpınar, **Fihri's Mahtûtâtı Mektebeti Köprili**, İstanbul, IRCICA, 1986, C. I, s. 353, 356; Gökbulut, a.g.m., C. XXXIII, s. 122.

³⁰ Taşköprüzâde, a.g.e., s. 260; Mecdî, a.g.e., s. 347-348.

³¹ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 231; Ayrıca bkz. Tan, Tan, a.g.e., C. IV, s. 149.

³² Taşköprüzâde, a.g.e., s. 260; Mecdî, a.g.e., s. 348.

³³ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1329.

4. MOLLA HÜSAM TELLAKOĞLU (Ö. 918/1512)

Hayatı: Adı Hüsam olup Tellakoğlu lakabıyla meşhur oldu. İstanbul Fatih Camiinde hatip olarak görev yapıyordu. Arapçası sağlam olup özellikle kırâat ilimlerinde uzmandı. Güzel sesi ve makam bilgisiyle çok güzel Kur'an okurdu. Âlim, salih, cömert, sağlam karakterli ve herkes tarafından sevilen değerli bir insandı. II. Beyazıt döneminde (886-918/1481-1512) aynı görevini sürdürürken vefat etti.³⁴

5. DEDECİKOĞLU (Ö. 926/1520)

Hayatı: İsmi belli olmayıp Dedecikoğlu lakabıyla meşhurdu. Lâdik'te oturur, talebelere kırâat-i aşere okuturdu. Doğru bir inanca, güzel bir yaşantıya sahipti. İnsanlardan uzak duran, azla yetinen değerli bir kişiydi.³⁵ Kanûnî devri (926-974/1520-1566) başlarında vefat etti.³⁶

6. KİLİTÇİZÂDE (Ö. 926/1520)

Hayatı: İsmi belli olmayıp Kilitçizâde (İbn Kaffâl) diye bilinirdi. Sinop'ta oturur, talebelere kırâat-ı seb'a okuturdu. İnsanlardan uzak durur, devamlı ilimle ve ibadetle meşgul olurdu.³⁷ Kanûnî devri (926-974/1520-1566) başlarında vefat etti.³⁸

7. UBEYDULLAH MEHMED B. YAKUB (Ö. 936/1530)

(1) Hayatı: Adı Mehmed Ubeydullah b. Yakub olup Ubeydullah diye bilinirdi.³⁹ Anne tarafından Fenârîlerdendir. Molla Muslihuddin Yarhisârî ve Molla Şeyh Mahmut'tan ders aldı. Tahsilden sonra bazı şehirlerde kadılık yaptı. Halep kadısı iken 936/1530 yılında vefat etti.⁴⁰ Bütün ilimlerde bilgili olup özellikle kırâat ilminde uzmandı. Hafızası çok güçlüydü. Altı ayda hafızlığını bitirmişti. Çok cömertti. Yüksek gelire sahip olmasına rağmen, insanlara çok iyilik ettiği için borçsuz kaldığı görülmezdi.⁴¹ Ubeydullah Efendi, kırâat ilmini Ebu'l-Mevâhib Mahmud b. Ebi'l-

³⁴ Taşköprizâde, a.g.e., s. 260; Mecdî, a.g.e., s. 348; Ayrıca bkz. Gazzî, a.g.e., C. I, s. 176; İbn İmâd, a.g.e., C. X, s. 7; Bermavî, a.g.e., C. II, s. 482.

³⁵ Taşköprizâde, a.g.e., s. 308; Mecdî, a.g.e., s. 419.

³⁶ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 409.

³⁷ Taşköprizâde, a.g.e., s. 308; Mecdî, a.g.e., s. 419.

³⁸ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 889.

³⁹ Bağdatlı, **Hediiye**, C. II, s. 233.

⁴⁰ Taşköprizâde, a.g.e., s. 337; Mecdî, a.g.e., s. 463-464; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. II, s. 325.

⁴¹ Taşköprizâde, a.g.e., s. 337; Mecdî, a.g.e., s. 464.

Ferec'den tahsil etti.⁴² Meşhur kırâat âlimi Manisalı Sadık Halife kendisinden kırâat öğrenerek 10 Şevval 916 (10 Ocak 1511) tarihinde icazet aldı.⁴³

(2) **Eseri:** Merhumun **Kasîde-i Bürde**'ye yazmış olduğu güzel bir şerhi vardır.⁴⁴Kırâat alanında bir eseri tarafımızca tespit edilememiştir.

8. MEHMED EFENDİ (VAİZ ARAB) (Ö. 938/1531)

(1) **Hayatı:** Adı Mehmed b. Ömer b. Hamza olup Vaiz Arap diye meşhurdur. Dedesi Sadeddin Taftazânî'nin torunlarından olup Antakya'ya göç etti. Mehmed Efendi de burada doğdu. Küçük yaşta hafızlığını bitirip **Kenz** ve **Şatıbî** gibi kaynakları ezberledi. Babasından ve amcaları Şeyh Hüseyin ile Şeyh Ahmet'ten fıkıh, usul, kırâat ve Arapça dersleri aldı. Sonra Diyarbakır ve Tebriz'e giderek buralarda ilim tahsil etti. Tebriz'de Mevlana Mürîd'den ders aldı.⁴⁵

Daha sonra Antakya ve Halep civarında vaaz, ders ve fetva vermekle meşgul oldu. Ünü her tarafa yayıldı. Kudüs'e ve Hac için Mekke'ye gitti. Dönüşte Mısır'a uğrayan Mehmed Efendi, Suyutî'den ders ve icazet aldı. Mısır'da vaaz, ders ve fetva vazifelerini sürdüren Vaiz Arap, Sultan Kayıtbay'ın iltifatına mazhar oldu. Bunun üzerine Vaiz Arap, Sultan Kayıtbay'a **en-Nihaye** adlı eserini ithaf etti.⁴⁶

903/1497 senesinde Sultan Kayıtbay'ın vefatı üzerine Bursa'ya gitti. Burada da halk tarafından sevilen Vaiz Arap, Sultan İkinci Beyazıt'ın ilgisini çekti. Sultan tarafından birçok hediyeye mazhar olan Vaiz Arap, **Tehzîbü's-Şemâil** adlı eserini sultana ithaf etti. Sultan Beyazıt'la Modon kalesinin fethine katılan Vaiz Arap, sefer dönüşünde bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Halep'e gitti. Sekiz sene Halep'te ilmî faaliyetlerini ve Rafizîlerle mücadelesini sürdürdü. Sonra tekrar Anadolu'ya gelerek Sultan Selim'i Kızılbaşlarla cihada teşvik etti. Kızılbaşlar üzerine yapılan sefere de katılarak vaazlarıyla askeri cihada teşvik etti. Sefer sonunda Rumeliye

⁴² Bkz. Ubeydullah Fenârî, **İcazet**, vr. 2b.

⁴³ Bkz. Ubeydullah Fenârî, a.g.e., vr. 2a, 4b.

⁴⁴ Bkz. Taşköprizâde, a.g.e., s. 337; Mecdî, a.g.e., s. 463-464; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. II, s. 325; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 233; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1641.

⁴⁵ Taşköprizâde, a.g.e., s. 302; Mecdî, a.g.e., s. 411-412; Baldırzâde, a.g.e., s. 235-236; Tahsin Özcan, "Molla Arap", **DİA**, İstanbul, T.D.V.Yayınları, 2005, C. XXX, s. 240.

⁴⁶ Taşköprizâde, a.g.e., s. 302-303; Mecdî, a.g.e., s. 412; Baldırzâde, a.g.e., s. 236; Özcan, a.g.m., C. XXX, s. 240.

geçen Vaiz Arap, faaliyetlerini burada sürdürdü. Saraybosna’da bir cami, bir mescit, ayrıca Üsküp’te de bir mescit yaptırdı. Buralarda on sene tefsir okuttu.⁴⁷

932/1526 yılında Kanûnî ile Macaristan seferine çıktı. Ömrünün sonlarında Bursa’ya gelerek bir cami yaptırmaya başladı ancak cami tamamlanmadan 4 Muharrem 938 (18 ağustos 1531) yılında vefat edip yaptırdığı caminin haziresine defnedildi. Başta kimya olmak üzere birçok ilim dalında uzman olan merhum, insanların sevgisini kazanmış, takva sahibi değerli bir âlimdi. Sünnetleri ihya ve bidatleri yok etme hususunda çok gayretliydi.⁴⁸

(2) Eserleri: Başta kimya ilmi olmak üzere birçok ilim dalında kitap ve risaleleri bulunan⁴⁹ Vaiz Arap’ın kırâat alanında bir eseri tarafımızca bulunamamıştır.

9. MUSLİHİDDİN MUSTAFA (MUALLİMZÂDE)(Ö. 940/1533)

Hayatı: Adı Muslihiddin Mustafa b. Yusuf olup⁵⁰ Muallimzâde diye meşhurdu. Manisalıdır. Küçük yaşta tahsile başlayan Muallimzâde önce hafızlığını tamamladı. Ardından kırâat-ı aşere ve seb’a okudu. Diğer dinî ilimleri de tahsilden sonra tasavvufa yönelerek Şeyh Hacı Halife ve Şeyh İbn Vefâ’nın sohbetlerinde bulundu. Daha sonra Şeyh Nasuh Efendi’nin halifesi olup ölümünden sonra onu yerine geçti.⁵¹ Bursa Zeyniyye Zaviyesi’nde irşad faaliyetlerini sürdürürken 940/1533-34 yılında⁵² vefat ederek zaviyenin haziresine defnedildi. Merhum; edepli, vakur, sabırlı, mütevazı ve abid bir şahsiyetti. Zahirî ilimlerde bilgili olup kırâat ilminde uzmandı. Kırk sene teravihi hatimle kıldırmıştı.⁵³

⁴⁷Taşköprizâde, a.g.e., s. 303; Mecdî, a.g.e., s. 412-413; Baldırzâde, a.g.e., s. 236-237; Özcan, a.g.m., C. XXX, s. 240.

⁴⁸ Taşköprizâde, a.g.e., s. 303-304; Mecdî, a.g.e., s. 414-415; Baldırzâde, a.g.e., s. 237-238; Özcan, a.g.m., C. XXX, s. 240-241. Hayatı için ayrıca bkz. Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. III, s. 212; İbnü’l-Ğazzî, a.g.e., C. IV, s. 147; İsmail Belig, a.g.e., s. 193-195; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 1028; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 234; Zirikli, a.g.e., C. VI, s. 316; Kehhâle, a.g.e., C. III, s. 560; Mehmet Sılay, **Hatay Evliyalari**, İskenderun, Hatay Yayınları, 1989, s. 54-55; Kaplanoğlu, a.g.e., s. 226-227; Kepecioğlu, a.g.e., C. III, s. 200; Yardımcı, a.g.e., s. 415-416; Demir, a.g.e., s. 230-234.

⁴⁹ Eserleri için bkz. Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. I, s. 515; C. II, s. 982, 1060, 1989, 2031; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 234; Zirikli, a.g.e., C. VI, s. 316; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 560; Özcan, a.g.m., C. XXX, s. 241; Demir, a.g.e., s. 230-234.

⁵⁰ Baldırzâde, a.g.e., s. 242; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. IV, s. 106.

⁵¹ Taşköprizâde, a.g.e., s. 314; Mecdî, a.g.e., s. 429-430; Baldırzâde, a.g.e., s. 242; İsmail Belig, a.g.e., s. 102.

⁵² Taşköprizâde, a.g.e., s. 314. Bazı kaynaklarda 930/1524 yılı civarında vefat ettiği belirtilmektedir. Bkz. Baldırzâde, a.g.e., s. 243; İsmail Belig, a.g.e., s. 102.

⁵³ Taşköprizâde, a.g.e., s. 314; Mecdî, a.g.e., s. 430; Baldırzâde, a.g.e., s. 242; İsmail Belig, a.g.e., s. 102; Hayatı için ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1129; Mehmed Şemseddin, a.g.e., s.

10. MUHYİDDİN MEHMED B. HATİB KASIM (Ö. 940/1534)

(1) **Hayatı:** Adı Muhyiddin Mehmed b. Hatib Kasım b. Yakub b. Ahmed b. Mehmed b. Ebubekir b. Emir Ali'dir. 27 Şaban 864/17 Haziran 1460 tarihinde Amasya'da doğdu.⁵⁴ İlk eğitimini babasından tahsil eden Mehmed Efendi, Molla Ehaveyn ve Molla Sinan Paşa gibi âlimlerden ders aldı. Tahsilden sonra müderrisliğe başlayan Mehmed Efendi, çeşitli medreselerde görev yaptıktan sonra Şehzade Ahmed'in hocalığına tayin edildi. Şehzadenin vefatından sonra birçok medresede görevlendirilen Mehmed Efendi, Ayasofya medresesi yapıldığında oraya ilk müderris olarak tayin edildi.⁵⁵ Son olarak Sahn Medresesinde müderrisen 940 senesi Kadir gecesinde (11 Nisan 1534) vefat etti.⁵⁶ Cenaze namazı İbn Kemal tarafından kıldırıldıktan sonra Eyüp'e defnedildi.⁵⁷ Ayrıca Dımaşk Camisinde 2 Zilkade 940 (15 Mayıs 1534) tarihi Cuma gününde kendisi ve İbn Kemal için gıyaben cenaze namazı kılınmıştı.⁵⁸

Merhum; âlim, fazıl, salih, nefis terbiyesine önem veren, dünyaya iltifat etmeyen, kanaatkâr, insanlarla iyi geçinen ve vaktini ilim ve ibadetle geçiren değerli bir insandı. Kırâat, hadis, tefsir ve tarih ilimlerinde yetkin olmasının yanında vefk, teksîr, cifr, mûsikî ve hesap ilimlerinde de bilgiliydi.⁵⁹

(2) **Eserleri:** Değişik alanlarda on kadar eseri⁶⁰ bulunan müellifin kırâat alanında bir eseri tarafımızca tespit edilememiştir.

370; Reşat Öngören, **Osmanlılar'da Tasavvuf**, İstanbul, İz Yayınları, 2000, s. 191-192; "Bursa'da Zeyniye Kültürü", **Bursada Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü 2**, İstanbul, Bursa Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2003, s. 212-213; Kepecioğlu, a.g.e., C. III, s. 249; Tan, Tan, a.g.e., C. IV, s. 199.

⁵⁴ Mecdî, a.g.e., s. 398; Ali Turgut, "Muhyiddin Mehmed: Hatibzâde", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, C. XXXI, s. 84.

⁵⁵ Taşköprizâde, a.g.e., s. 294; Mecdî, a.g.e., s. 398-399; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. III, s. 223.

⁵⁶ Kâtip Çelebi, a.g.e., C. III, s. 223; Turgut, a.g.m., C. XXXI, s. 84; Vefat tarihi Şakayık'te 941/1534 olarak belirtilmiştir.

⁵⁷ Mecdî, a.g.e., s. 399; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1105. Turgut, a.g.m., C. XXXI, s. 84; Müellifin hayatı için ayrıca bkz. Bursalı, a.g.e., C. II, s. 17; Leknevî, a.g.e., s. 136 dipnotta; Zirikli, a.g.e., C. VII, s. 6; Serkîs, a.g.e., C. I, s. 94; Abdizâde, a.g.e., C. III, s. 181-182; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 600, 'Âdil Nüveyhid, a.g.e., C. II, s. 607; Olcay, a.g.e., s. 70.

⁵⁸ Gazzî, a.g.e., C. II, s. 57; İbn İmâd, a.g.e., C. X, s. 341.

⁵⁹ Taşköprizâde, a.g.e., s. 294; Mecdî, a.g.e., s. 399; Gazzî, a.g.e., C. II, s. 56-57; İbn İmâd, a.g.e., C. X, s. 341; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1105.

⁶⁰ Eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Taşköprizâde, a.g.e., s. 294; Mecdî, a.g.e., s. 399; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. III, s. 223; **Keşf**, C. I, s. 170, 833, 894, 916; C. II, s. 1248, 1905, 2022; Gazzî, a.g.e., C. II, s. 57; İbn İmâd, a.g.e., C. X, s. 341; Leknevî, a.g.e., s. 136 dipnotta; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 235; Zirikli, a.g.e., C. VII, s. 6; Serkîs, a.g.e., C. I, s. 94; Kehhale, a.g.e., C. III, s. 600; Turgut, a.g.m., C. XXXI, s. 84.

11. MEHMED EFENDİ (KÜÇÜK PİR) (Ö. 942/1535-36)

Hayatı: Müderris ve kurrâdan olup Beyazıt Camii'nin ilk hatibidir. Arapça ve kırâat ilimlerinde mahirdi. Molla Gürânî tarafından yaptırılan dâru'l-kurrâ'da ders verirdi. 942/1535-36 yılında vefat etmiştir.⁶¹

12. MUHYİDDİN MEHMED (URCUNZÂDE) (Ö. 948/1541)

Hayatı: Adı Muhyiddin Mehmed olup Urcunzâde diye bilinirdi. Merhumun babası âlim, salih, kırâatleri bilen, tasavvuf ehli biriydi. Kendisi de babası hayattayken dinî ilimleri ve kırâat ilmini tahsil etti. Tahsilden sonra Beyazıt Camiine, ardından Ayasofya Camiine hatip tayin edildi. Bu görevini sürdürürken 948/1541 tarihinde vefat etti. Merhum iyi tabiatlı, güzel ahlaklı, dünyaya aldanmayan ve kendisini yetiştirmekle meşgul olan biriydi. Davudî bir sese ve makama sahipti.⁶²

13. ABDÜLEVVEL EFENDİ (Ö. 950/1543)

(1) Hayatı: Adı Abdülevvel b. Ümmüveled Hüseyin b. Hasan b. Hamid Efendi olup Ümmüveledzâde diye meşhurdu.⁶³ Babasından ve Molla Hüsrev'den ders aldı. Molla Hüsrev'in damadıydı. Tahsilden sonra kadı olarak görev yapan Abdülevvel Efendi, Fatih zamanında (1451-1481) Silivri kadısı oldu. Başka yerlerde de kadılık yaptıktan sonra dili tutuldu. Bunun üzerine İstanbul'daki evinde inzivaya çekildi.⁶⁴ Yaşı yüze yaklaşmışken⁶⁵ 950/1543 yılında vefat etti.⁶⁶ Başta fıkıh, hadis ve kırâat olmak üzere bütün ilim dallarında mahirdi. Mütevazı, gûnahtan sakınan, yumuşak ve resmîyetten hoşlanmayan değerli bir insandı.⁶⁷

⁶¹ Taşköprizâde, a.g.e., s. 363; Mecdî, a.g.e., s. 514; Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 1009; Baltacı, a.g.e., C. II, s. 865.

⁶² Taşköprizâde, a.g.e., s. 363; Mecdî, a.g.e., s. 514; Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1108.

⁶³ Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 493.

⁶⁴ Taşköprizâde, a.g.e., s. 257; Mecdî, a.g.e., s. 344; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. II, s. 238-239.

⁶⁵ Taşköprizâde, a.g.e., s. 257.

⁶⁶ Kâtip Çelebi, a.g.e., C. II, s. 238; Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 493; Vefat tarihi Sicill-i Osmanî'de 915/1510 olarak gösterilmektedir. Bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 105.

⁶⁷ Taşköprizâde, a.g.e., s. 257-258; Mecdî, a.g.e., s. 344; Hayatı için ayrıca bkz. Temîmî, a.g.e., C. IV, s. 149-150; Edimevî, a.g.e., s. 387; Leknevî, a.g.e., s. 65-66 dipnotta; Kehhale, a.g.e., C. II, s. 39, 'Âdil Nüveyhid, a.g.e., C. I, s. 253; Ez-Zübeyrî vd., a.g.e., C. II, s. 1105.

(2) **Eserleri:** Müellifin **Telhîsu'l-Keşşâf** adında Tefsire dair bir eseri, El-Habîsî'nin **Kafiye**'ye yazmış olduğu şerhe bir haşiyesi ve **Dürer Ğurer** adlı eser üzerine bazı notları vardır.⁶⁸ Kırâat alanında bir eseri tespit edilememiştir.

14. İBRAHİM B. MUHAMMED HALEBÎ EFENDİ (Ö. 955/1548)

(1) **Hayatı:** Adı İbrahim b. Muhammed b. İbrahim olup Arap İmam diye meşhurdu.⁶⁹ Yaklaşık olarak 860/1456 yılında Halep'te doğdu.⁷⁰ İlk eğitimini Halep'te yaptıktan sonra Mısır'a giderek Suyûtî'den, İbn Hacer Mekkî'den⁷¹ ve diğer âlimlerden kırâat, tefsir, hadis, fıkıh ve diğer dinî ilimleri tahsil etti.⁷² Tahsilden sonra yaklaşık olarak 906/1500 tarihinde⁷³ İstanbul'a gelerek çeşitli camilerde imamlık yaptı. Ardından Fatih Camiine imam ve hatip oldu. Ayrıca Sâdi Çelebi Dâru'l-kurrâ'sında kırâat dersleri verdi. Tedris ve telif faaliyetleriyle geçirdiği ömrü doksanı aşmışken⁷⁴ 20 Rebiülâhir 955 (29 Mayıs 1548) tarihinde⁷⁵ İstanbul'da vefat ederek Edirnekapı mezarlığına defnedildi.⁷⁶

Merhum vera ve takva sahibi, ilmiyle amil, insanlardan uzak duran değerli bir insandı. Dünyadaki eğlencesi ilim, ibadet ve kitap telifinden ibaretti. Daha çok fıkıh alanında meşhur olan İbrahim Halebî, tefsir, hadis ve kırâat ilimlerinde de otoriteydi.⁷⁷

⁶⁸ Eserleri için bkz. Taşköprîzâde, a.g.e., s. 257; Temîmî, a.g.e., C. IV, s. 150; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. II, s. 239; **Keşf**, C. II, s. 1481; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 105; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 493; **İzâh**, C. II, s. 258; Kehhale, a.g.e., C. II, s. 39; Habeşî, a.g.e., C. III, s. 1462; 'Âdil Nüveyhid, a.g.e., C. I, s. 253; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. II, s. 1105.

⁶⁹ Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. I, s. 46.

⁷⁰ Şükrü Selim Has, "Halebî, İbrahim b. Muhammed", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1997, C. XV, s. 231.

⁷¹ Kâtip Çelebi, a.g.e., C. I, s. 46.

⁷² Taşköprîzâde, a.g.e., s. 351; Mecdî, a.g.e., s. 492; Temîmî, a.g.e., C. I, s. 222; Ğazzî, a.g.e., C. II, s. 77-78; İbn İmâd, a.g.e., C. X, s. 444.

⁷³ Has, a.g.m., C. XV, s. 231.

⁷⁴ Taşköprîzâde, a.g.e., s. 351;

⁷⁵ Kâtip Çelebi, a.g.e., C. I, s. 46. Taşköprîzâde 956/1549 yılında vefat ettiğini söylemektedir.

⁷⁶ Has, a.g.m., C. XV, s. 231. Hayatı için ayrıca bkz. Muallim Naci, a.g.e., s. 124-125; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 758; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 27; Zirikli, a.g.e., C. I, s. 66; Serkîs, a.g.e., C. I, s. 13; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 55; Develioğlu, a.g.e., s. 281; 'Âdil Nüveyhid, a.g.e., C. I, s. 20; Özel, a.g.e., s. 114-115; 232; Baltacı, a.g.e., C.II, s. 865-866; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. I, s. 100-101; Bermavî, a.g.e., C. II, s. 334.

⁷⁷ Taşköprîzâde, a.g.e., s. 351; Mecdî, a.g.e., s. 492-493; Temîmî, a.g.e., C. I, s. 223; Ğazzî, a.g.e., C. II, s. 78; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. I, s. 47; İbn İmâd, a.g.e., C. X, s. 444; Has, a.g.m., C. XV, s. 231.

(2) **Eserleri:** Başta fıkıh, hadis, akaid, tasavvuf ve Arap dili olmak üzere birçok alanda çok sayıda eseri ⁷⁸ bulunan müellifin, kırâat ilmiyle alakalı bir eseri tarafımızca bulunamamıştır.

15. ÖMER EFENDİ (Ö. 967/1560)

Hayatı: Antakyalıdır. Tefsir, hadis, tecvid ve kırâat ilimlerini tahsil etti. Tahsilden sonra İstanbul'a gelerek Bektaş Efendi'nin yerine padişah imamı oldu. 967/1560 yılında vefat etti. İlm ve takva ile meşhur olan Ömer Efendi, özellikle kırâat ve tecvid alanında öne çıkmıştı.⁷⁹

16. MUHAMMED TUNUSÎ-İ MAGUŞÎ (Ö. 969/1562)

Hayatı: Adı Mehmed olup Tunus'un Maguş beldesinde doğdu. Kanûnî döneminde İstanbul'a gelerek bir müddet Mahmutpaşa İmârethanesinde oturdu. Kendisine padişah tarafından kırk dirhem yevmiye bağlandı. İstanbul'da ders okutan Maguşî'nin talebelerinden biri de Taşköprizâde'dir. Merhum, İstanbul'un havasına alışamadığından padişah'tan izin alarak Kahire'ye gitti. ⁸⁰ 969/1562 senesinde Kahire'de vefat etti.⁸¹ Merhum; hadis, tefsir, kelam, usul, nahiv, meani, beyan ve cedel gibi birçok ilim dalında mahir büyük bir âlimdi. Kur'an-ı ezberden on kırâat üzere hiç kitaba bakmadan okutacak kadar kırâat ilmine vakıftı.⁸²

17. ŞEYH ABDURRAHMAN MERZİFONÎ (Ö. 971/1564)

Hayatı: Adı Abdurrahman olup Şeyhzâde diye bilinirdi. 910/1504-5 civarında Merzifon'da doğdu. Babası Şeyh Cemaleddin Efendi'dir. Bir müddet memleketinde tahsil gördükten sonra İstanbul'a gelerek Sahn müderrislerinden Hafız Acem Merzifonî'nin derslerine katıldı. Ardından 942/1535-36 yılında vefat edene kadar Molla Karabaği'de tahsilini sürdürdü. Onun vefatı üzerine Cezeri Kasım Paşa

⁷⁸ Eserleri için bkz. Taşköprizâde, a.g.e., s. 351; Mecdî, a.g.e., s. 493; Temîmî, a.g.e., C. I, s. 223; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. I, s. 46-47; **Keşf**, C. I, s. 268, 617, 890, C. II, s. 1264, 1310, 1814, 2034; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 758; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 27; **İzâh**, C. I, s. 461, C. II, s. 23; Zirikli, a.g.e., C. I, s. 67; Serkîs, a.g.e., C. I, s. 13; Kehhale, a.g.e., C. I, s. 55; Habeşî, a.g.e., C. I, s. 263, 462, 518; C. II, s. 1177, 1309; C. III, s. 1630, 1839-1840, 1951, 2069 ; Has, a.g.m., C. XV, s. 232.

⁷⁹ Atâî, a.g.e., C. I, s. 73; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1314.

⁸⁰ Taşköprizâde, a.g.e., s. 325-326; Mecdî, a.g.e., s. 452

⁸¹ Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. III, s. 296.

⁸² Taşköprizâde, a.g.e., s. 326; Mecdî, a.g.e., s. 452-453; Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1097.

Medresesinde Arap Çelebî'den tefsir ve hadis dersleri aldı. Ayrıca Ebussuud Efendi'den tefsir icazeti aldı. Tahsilden sonra Kasım Paşa Camiinde hatip ve Defterdar Muhammed Çelebi Dâru'l-hadisinde muhaddis olarak görev yapmaya başladı. Ardından Ayasofya ve Fatih Camilerinde de vaiz-muhaddis-müfessir olarak görev yaptı. 971/1564 senesinde vefat etti. Merhum, güzel sesli, tecvid ve tertil hususunda mahir, tefsir alanında uzman değerli bir şahsiyetti.⁸³

18. ŞEYH ALİ ACLÛNÎ (Ö. 972/1564-65)

Hayatı: Arabistan'ın Aclûn beldesinde dünyaya geldi.⁸⁴ Memleketinde tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'ya gelip yerleşti. Bursa'nın bazı mescidlerinde imamlık yapan⁸⁵ Ali Efendi'nin, ünü yayılınca 953/1546 senesinde Ulu Camii'ne imam tayin edildi. Bu görevini sürdürürken 972/1564-65 yılında vefat ederek Emir Sultan'ın kabri yakınlarına defnedildi.⁸⁶ Kadirî tarikatına mensup olan Ali Efendi; dinî ilimlere vâkıf, kırâat-ı aşereyi bilen, kanaatkâr, iffetli, mütevazı ve nur yüzlü bir şahsiyetti. Ebussuud Efendinin kendisine saygı gösterdiği ve mektuplaştıkları nakledilir.⁸⁷

19. HATİP SİNANÜDDİN YUSUF EFENDİ (Ö. 973/1566)

Hayatı: Babası İstanbul mahkemesinde hizmet eden değerli biriydi. Babasının gözetiminde tahsiline başlayarak tecvid, kırâat ve musiki alanında eğitim gören Sinan Efendi, sesinin güzelliği sayesinde meşhur olup Beyazıt Camiine imam, ardından Sultan Selim Camii tamamlandığında (929/1523) oraya ser-mahfil ve Haseki Camii açıldığında (943/1539) oraya hatip tayin edildi. Ardından Sultan Selim Camiine ve 964/1557 yılında Süleymaniye Camii tamamlanınca oraya hatib tayin edildi. 973 yılı Receb ayında (Şubat 1566) vefat ederek Kovacı Dede Mescidi alanına defnedildi. Merhum, faziletli bir kişiliğe sahip, güzel ve akıcı hitabeti olan, sesi hoş, tecvid ve kırâat ilmini iyi bilen ve devamlı Kur'ân okumakla meşgul olan bir âlimdi.⁸⁸

⁸³ Atâî, a.g.e., C. I, s. 82-83.

⁸⁴ Baldırzâde, a.g.e., s. 173

⁸⁵ Atâî, a.g.e., C. I, s. 86;

⁸⁶ Baldırzâde, a.g.e., s. 173-174; vefat tarihini Atâî, 973/1565-66 olarak vermektedir.

⁸⁷ Atâî, a.g.e., C. I, s. 86; Hayatı için ayrıca bkz. İsmail Belig, a.g.e., s. 438; M. Asım Yediyıldız, "Bursa Ulucâmi İmâmlığı ve İmâmları", UÜİFD, C. XVII, sayı: 2, 2008, s. 133; Kepecioğlu, a.g.e., C. I, s. 122.

⁸⁸ Atâî, a.g.e., C. I, s. 54-55.

20. ABDURRAHMAN B. MUSTAFA (Ö. 976/1569)

Hayatı: Kara Abdurrahman diye bilinirdi. Konya’da doğdu. Eğitimi orada yaptı. Özellikle kırâat-tecvid ilimlerinde uzman ve mûsikî ilminde nadir bir âlimdi. 910/1504-5 yılında Şehzade Cihanşah’ın cenazesinin Bursa’ya nakli esnasında o kafilende bulundu. Bursa’da Zeynîler Tekkesinde Şeyh Seyyid Ali Efendi’ye bağlandı ve damadı oldu. Anadolu kazaskerlerinden Kadri Efendi’ye asistanlık yaptıktan sonra Bursa Molla Hüsrev Medresesinden başlayarak çeşitli medreselerde müderrislik görevi yaptı. Son olarak Muharrem 967 (Ekim 1559) tarihinde Ayasofya müderrisliğine yükselen Abdurrahman Efendi, çok geçmeden yetmiş akçe maaşla emekli edildi. Bu hal üzere ilim ve ibadetle meşgulken 976 yılı Şevval ayının sonunda (Nisan 1569) vefat etti. Merhum, ilmiyle meşhur, mert, sohbeti tatlı, zarif kişilerle muhabbeti seven değerli bir şahsiyetti.⁸⁹

21. MUSTAFA EFENDİ BOSTANZÂDE (Ö. 977/1570)

(1) Hayatı: Adı Muslihiddin Mustafa b. Muhammed Ali’dir. Bostan Çelebi veya Bostanzâde diye meşhurdu. 904/1498 yılında Tire’de doğdu.⁹⁰ Tahsiline memleketinde başlayarak Hafız Sadık Efendi’de hafızlığını tamamladı ve kırâat eğitimi aldı.⁹¹ Molla Efendi nezaretinde medreseye başlayan Bostanzâde, 923/1517 yılında İstanbul’a gelerek Kara Bâlî, Çivizâde, Hüsam Efendi, Emir Efendi, Bebek Çelebi, Arabzâde Abdülbâkî, Mollazâde, Carullah Efendi, İbn Kemal Paşa, Ebussuud Efendi ve Kanûnî’nin hocası Hayreddin Efendi gibi devrinin tanınmış âlimlerinden ders aldı. Daha sonra Bursa ve Tire’de müderrislik; Bursa, Edirne ve İstanbul’da kadılık görevlerine getirilen Bostanzâde, 951/1544 yılında Anadolu ve Rumeli Kazaskerliğine tayin edildi.⁹² 958/1551 yılında emekliye ayrılan Bostanzâde ömrünün kalan kısmını tedris, irşad ve te’lifle geçirdi. 27 Ramazan 977(5 Mart

⁸⁹ Atâî, a.g.e., C. I, s. 121-122; Ayrıca bkz. Reşat Öngören, **Tarihte Bir Aydın Tarikatı: Zeynîler**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003, s. 113; a.g.m.k., s. 213; M. Ali Uz, **Baha Veled’den Günümüze Konya Âlimleri ve Velileri**, Konya, Alagöz Yayın İletişim Pazarlama San. Tic. Ltd. Şti, 1995, C. II, s. 89.

⁹⁰ Ali b. Bâlî, a.g.e., s. 395; Atâî, a.g.e., C. I, s. 129-132; Kâtip Çelebi, **Süllem**, C. III, s. 337; İbn İmâd, a.g.e., C. X, s. 563.

⁹¹ Atâî, a.g.e., C. I, s. 129.

⁹² Ali b. Bâlî, a.g.e., s. 395-396; Atâî, a.g.e., C. I, s. 129-131; Kâtip Çelebi, a.g.e., C. III, s. 337; İbn İmâd, a.g.e., C. X, s. 563.

1570) tarihinde vefat eden Bostanzâde, Emir Buhârî Tekkesi civarına defnedildi.⁹³ Dindar ve dürüst bir kişiliğe sahip; âlim, abid, faziletli ve övgüye layık bir şahsiyet olan Bostanzâde, Arap dili, tefsir, kırâat, kelim, hey'et, riyaziye, tarih ve edebiyatta bilgiliydi. Namazlarında Kur'anı Kerîm'i ezberden okuyarak her hafta bir hatim yapardı.⁹⁴

(2) **Eserleri:** Kelam, tefsir, tarih ve kimya alanlarında yedi kadar eseri⁹⁵ bulunan Bostanzâde'nin kırâate dair bir eseri tarafımızca tespit edilememiştir.

22. ALİ ARABÎ EFENDİ (Ö. 977/1569-70)

(1) **Hayatı:** Haleplidir. Arap âlimlerinden ve İbrahim Halebî'den ders aldı. Tarikat-ı Halvetiyye'ye girerek nefis terbiyesi için çalıştı. Tecvid ve kırâatte uzman olup sesi de güzel olunca Tercüman Yunus Camii imamı tayin edildi. 956/1549 yılında İbrahim Halebî'nin vefatı üzerine Fatih Camiine imam ve Sa'dî Efendi Dâru'l-kurrâsı'na şeyhu'l-kurrâ tayin edildi. Bu görevlerini sürdürürken 977/1569-70 yılında vefat etti. Yerine Sultan Selim imamı olan İznikzâde Muhammed Efendi tayin edildi. Arapça, tefsir ve hadis ilimlerinde bilgili olan Ali Efendi, özellikle tecvid ve kırâat ilminde uzman, arif, takva ve mutevazı bir şahsiyetti.⁹⁶

(2) **Eserleri:** Fıkıhtan **Multeka'l-Ebhur** üzerine şerhi ve küffarın küçük yaşta ölen çocuklarının durumu hakkında bir risalesi ve bazı şiirleri vardır.⁹⁷

23. İZNİKİZÂDE MUHAMMED EFENDİ (Ö. 977/1569-70)

Hayatı: Sultan Selim Camii imamıydı. 977/1569-70 senesinde Ali Arabî'nin vefatı üzerine Fatih Camii imamlığı ve Sa'dî Çelebi Dâru'l-kurrâsı şeyhu'l-

⁹³ Ali b. Bâlî, a.g.e., s. 396; Atâî, a.g.e., C. I, s. 131; Kâtip Çelebi, a.g.e., C. III, s. 337; İbn İmâd, a.g.e., C. X, s. 563; Ayrıca bkz. Edirnevî, a.g.e., s. 387; Badî, a.g.e., C. II, s. 1181; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1161; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 435; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 253; **Aydın Vilayetine Mensub**, s. 27-28; Zirikli, a.g.e., C. VII, s. 240; Kehhale, a.g.e., C. III, s.882-883; Faik Tokluoğlu, **Tire'de Yetişen Âlim, Şair, Mütefekkir ve Mutasavvıflar**, Tire, Ragıp Basımevi, 1956, s. 15-16; Bilmen, a.g.e., C. II, s. 646; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 423; Âdil Nüveyhid, a.g.e., C. II, s. 678; Nezihi Aykut, "Bostan Çelebi", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1992, C. VI, s. 308; Abay, a.g.e., s. 116; Ez-Zübeyrî 'v.d.', a.g.e., C. III, s. 2656-2657; Demir, a.g.e., s. 425-429; Ömer Dumlu, "Tire'li Bostan Çelebi ve Hâşiye alâ Tefsîri'l-Beyzavî", **Türk Kültüründe Tire II: Sempozyum Bildirileri**, Haz. Mehmet Şeker, Arzu Taşcan, Tire, Tire Belediyesi, 2008, s. 183-190; Doğan, a.g.e., s. 83-84.

⁹⁴ Ali b. Bâlî, a.g.e., s. 396; Atâî, a.g.e., C. I, s. 131-132; İbn İmâd, a.g.e., C. X, s. 563.

⁹⁵ Eserleri için bkz. Atâî, a.g.e., C. I, s. 131; Kâtip Çelebi, **Keşf**, C. I, s. 191, 450; Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 435; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 253; Zirikli, a.g.e., C. VII, s. 240; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 424; Aykut, a.g.m., C. VI, s. 308; Demir, a.g.e., s. 427-429.

⁹⁶ Atâî, a.g.e., C. I, s. 73; Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 250.

⁹⁷ Atâî, a.g.e., C. I, s. 73; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 250.

kurrâlığına tayin edildi.⁹⁸ Avfî, İznîkîzâde'nin talebeleriyle kırâat ilmi hususundaki tartışmalarından bahsetmektedir.⁹⁹

24. ŞEYHU'L-KURRÂ AZİZ EFENDİ (Ö. 983/1575)

Hayatı: Edirnelidir. Edirne Selimiye Dâru'l-kurrâsında Hamdullah b. Hayreddin Efendi'nin vefatından sonra şeyhu'l-kurrâ olarak görev yaptı.¹⁰⁰ Vefat tarihi belli olmayıp Hamdullah Efendi'nin vefat tarihi olan 983/1575 senesinden sonra vefat ettiği söylenebilir.

C. HİCRÎ XI. ASIR ÂLİMLERİ

1. MEHMED EFENDİ (ACEMZÂDE) (Ö. 1002/1593)

(1) **Hayatı:** Adı Muhammed olup Acemzâde diye meşhur oldu. Her fende bilgili olup özellikle tecvid ve kırâat ilminde uzmandı. 987/1579 yılında Üsküdar Atik Vâlide Dâru'l-kurrâsı meşihatı ilk olarak kendisine verildi. Bu görevi yürütürken Muharrem 1002 (Ekim 1593) tarihinde vefat etti.¹⁰¹

(2) **Eserleri:** Çeşitli alanlarda eserleri olduğu kaynaklarda belirtilmekte ise de başka bir bilgi verilmemektedir.¹⁰²

2. ALÂEDDİN EFENDİ (Ö. 1003/1595)

Hayatı: Aslen Amasyalıdır. Memleketinde ilim tahsilini tamamladıktan sonra Bursa'ya gelerek Ulu Camii imamı oldu. Bu sırada kırâat tahsilini de tamamlayarak kırâat ilmi uzmanlarından oldu. Ulu Camii yakınlarındaki dâru'l-kurrâda şeyhu'l-kurrâ olarak kırâat okuttu. Ayrıca Ulu Camii'nde tefsir ve hadis dersleri verdi. Zeyniyye tarikatına mensub olan Alâeddin Efendi, Zeyniyye Zaviyesi Camiinde de hatiplik yapıyordu. Bu hal üzere iken 1003/1595 senesinde vefat etti. Merhum tecvid ve kırâatte uzman, hadis ve tefsirde mahir, vakur, edepli bir şahsiyetti.¹⁰³

⁹⁸ Atâî, a.g.e., C. I, s. 73.

⁹⁹ Bkz. Avfî, *Cevâhir*, vr. 127b.

¹⁰⁰ Hıbrî, a.g.e., s. 36; Bâdî, a.g.e., C. I, s. 199, C. II, s. 1519.

¹⁰¹ Atâî, a.g.e., C. I, s. 370-371; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 983; Ayrıca bkz. Baltacı, a.g.e., C. II, s. 863; M. Kemal Atik, "Mimar Sinan'ın Yapmış Olduğu Dâru'l-Kurrâlar", *I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri*, Kayseri, Kayseri Belediye ve İl Özel İdare Birliği Yayınları, 1987, s. 73.

¹⁰² Bkz. Atâî, a.g.e., C. I, s. 370-371; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 983.

¹⁰³ Baldırzâde, a.g.e., s. 202; Yediyıldız, a.g.mk., s. 134.

3. ŞEYH MEHMED EFENDİ (Ö. 1005/1596)

Hayatı: Edirnelidir. Nakşibendî meşayihından olup Atik Ali Paşa Tekkesinde şeyh idi. Ayrıca Hüsrev Ağa Dâru'l-kurrâsında şeyhu'l-kurrâ idi. Bu dâru'l-kurrânın binası olmadığı için kırâat derslerini Selimiye Camiinde verirdi. 1 Rebiülahir 1005 (22 Kasım 1596) tarihinde vefat etti.¹⁰⁴

4. AHMED B. MUHARREM EFENDİ (Ö. 1005/1596)

Hayatı: Bergama'lıdır. Babası Muharrem Efendi'dir. Şeyhu'l-Kurrâ olarak vazife yapan Ahmed Efendi, Bergama'da Hacı Hekim ve Emir Sultan Camilerinde uzun müddet talebelere kırâat ilmini öğretti. Bir taraftan da halka vaaz ve nasihatte bulundu. İlim ve fazilet zenginliğinin yanında mal ve mülk zenginliğine de sahip olan Ahmed Efendi, 1005/1596 tarihinde bazı mallarını vakfederek Hacı Hekim Camiinde şeyhu'l-kurrâ, Hazreti Şemir Sultan Camiinde vaiz olarak görev yapan kişilere ve talebelere buradan ödeme yapılmasını istedi. Ayrıca zengin kütüphanesini de vakfederek halkın hizmetine sundu. Vefat tarihi belli değildir fakat vakıf tarihinden sonra vefat ettiği söylenebilir. Mezarı Hoca Sinan Mescidinde bulunan aile kabristanındadır.¹⁰⁵

5. ŞEYH EBUBEKİR HALİFE (Ö. 1005/1596)

Hayatı: Şeyh Mehmed Efendi (ö. 1005/1596)'den sonra Edirne Hüsrev Ağa Dâru'l-kurrâsında şeyhu'l-kurrâ olarak görev yaptı.¹⁰⁶ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

6. İSMAİL B. KEMAL (Ö. 1005/1596-97)

Hayatı: Kütahya Daru'l-kurrâsında şeyhu'l-kurrâ olan Muhammed b. Hüsam Dede Ayasluğî'nin talebesidir. Hocasının eserini 1005/1596-97 yılında istinsah etmiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1521; Ayrıca bkz. Hıbrî, a.g.e., s. 36; Şimşek, a.g.e., s. 164.

¹⁰⁵ Osman Bayatlı, **Bergama'da Fikir Adamları**, Bergama İzmir, Bergama Belediyesi, 1997, s. 46.

¹⁰⁶ Hıbrî, a.g.e., s. 36; Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1521.

¹⁰⁷ Ayasluğî, **Mu'in**, C. I, vr. 350b.

7. AHMED EFENDİ MESYERÎ (Ö. 1006/1598)

Hayatı: Mısır'ın Kahire şehrinin Mesyer köyünde doğdu. Asrının âlimlerinden dinî ilimler okudu. Mısır'ın ünlü kâriflerinden Muhammed b. Salim et-Tablavî'den kırâat ilmi tahsil ederek icazet aldı.¹⁰⁸ Kanûnî döneminin (926-974/1520-1566) sonlarında Sadru'sh-Şehîd Mehmet Paşa'nın isteğiyle İstanbul'a gelerek Eyüp beldesine yerleşti. Mehmet Paşa'nın türbesinde ve diğer birçok yerde şeyhu'l-kurrâlık ve Eyüp Camiinde imamlik yaptı.¹⁰⁹ Buralarda Teysir tariki üzere kırâat öğreten Ahmed el-Mesyerî'nin kırâatteki usulü, İstanbul tariki diye meşhur olarak kısa sürede yayıldı.¹¹⁰ 1006/1598 yılında vefat edip Mehmet Paşa Türbesi haziresine defnedildi.¹¹¹ Merhum edepli ve mütevazı bir şahsiyetti. Kırâat ilminde eşsiz, tecvid ilminde üstattı.¹¹² Kırâat hususunda yetiştirdiği meşhur talebeleri; Muhammed Bebâî, Ayasofya hatibi İbrahim Efendi, Şeyh Ali A'rec, Şeyh Mansur, Evliya Muhammed Efendi, Dersiam Muhammed Efendi ve Muhammed b. Ahmed el-Avfî'dir.¹¹³

8. MAHMUD EFENDİ (Ö. 1012/1603)

Hayatı: Tecvid ve kırâat ilimlerinde mahir ve mûsıkî ilminde de uzman olan Mahmud Efendi, güzel sesiyle meşhurdu. Bazı selâtîn camilerinde hatiplik ve Süleymaniye Dâru'l-kurrâsı'nda muallimlik yaptı. Ardından Ayasofya Camii hatibi oldu. Bu görevini sürdürürken Rebiülevvel 1012 (Ağustos 1603) tarihinde vefat etti. Güzel sesiyle meşhur olan Mahmud Efendi, hoş tabiatlı ve hoş sohbet bir şahsiyetti.¹¹⁴

¹⁰⁸ Atâî, a.g.e., C. II, s. 465; İslambulî, **Mürşidü't-Talebe**, vr. 68b; Molla Efendi, **el-Âsârü'l-Mecîdiyye**, s. 117-118.

¹⁰⁹ Molla Efendi, a.g.e., s. 118; **Umdetü'l-Hallân**, s. 115.

¹¹⁰ Molla Efendi, **Umde**, s. 115.

¹¹¹ Yusuf Efendizâde, **Ecvibetü Mesâil**, vr. 37b; İslambulî, a.g.e. vr. 68b; Molla Efendi, **el-Âsâr**, s. 118; **Umde**, s. 115; Revnakoğlu, a.g.e., vr. 29; Atâî vefat tarihini 1005/1597 olarak vermiştir.

¹¹² Atâî, a.g.e., C. II, s. 465; Hayatı için ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 162.

¹¹³ İslambulî, a.g.e. vr. 68b.

¹¹⁴ Atâî, a.g.e., C. II, s. 460-461; Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 912; Baltacı, a.g.e., C.II, s. 866.

9. MUSLİHUDDİN EFENDİ (Ö. 1013/1604-5)

Hayatı: Hamdullah b. Hayreddin Efendi'nin talebelerinden olup Aziz Efendi'nin vefatından sonra Edirne Selimiye Dâru'l-kurrâsına şeyhu'l-kurrâ tayin edildi. 1013/1604-05 yılında vefatına kadar bu görevi sürdürdü.¹¹⁵

10. BAŞİZÂDE ABDÜLKADİR EFENDİ (Ö. 1015/1606-7)

Hayatı: Adı Abdülkadir b. Mehmed'dir. Başîzâde diye bilinirdi. İstanbul'da şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu. 994/1586 senesinde Eyüp Camiine imam ve hatip olarak tayin edildi.¹¹⁶ 1010/1601 senesinde Cellatzâde Hüsameddin Efendi'nin azli üzerine güzel sesi sayesinde sultan imamı tayin edildi.¹¹⁷ Hem Üçüncü Mehmed'e Hem de Sultan Ahmed'e imamlık yaptı.¹¹⁸ Sultan Ahmed Camii Dâru'l-kurrâsı yapıldığında oraya ilk tayin edilen şeyhu'l-kurrâ oldu.¹¹⁹ 1015/1606-7 yılında vefat ederek¹²⁰ Bâli Hoca mescidi bitişiğindeki türbeye defnedildi.¹²¹

11. HAFİZ AHMED EFENDİ (Ö. 1024/1615)

Hayatı: Adı Ahmed olup Haddâdzâde (Demircioğlu) diye meşhurdu. Edirnelidir. Salbaş Hasan Efendi'den sonra 1014/1605-6 tarihinde Selimiye Dâru'l-kurrâsına şeyhu'l-kurrâ tayin edildi. Bu görevini sürdürürken 1024/1615 yılında vefat ederek¹²² İstanbul yolunda Murat Baba Türbesi bitişiğinde defnedildi. Merhum Kur'an'a gönül vermiş, tecvid ve kırâat ilimlerinde uzman değerli bir insandı.¹²³

12. HÜSAMEDDİN EFENDİ (Ö. 1025/1616)

Hayatı: Cellâtzâde diye meşhurdu. Eyüp'te doğdu. Tahsilini yapıp dinî ilimlerde kendini geliştirdikten sonra bir müddet tasavvufa yönelerek uzlete çekildi. Ardından uzun yıllar Fatih Camiinde müfessir, muhaddis ve vaiz olarak hizmet etti. Tecvid ve

¹¹⁵ Hıbrî, a.g.e., s. 36; Bâdî, a.g.e., C. I, s. 199, C. II, s. 1519.

¹¹⁶ Abdizâde, a.g.e., C. III, s. 205-206.

¹¹⁷ Atâî, a.g.e., C. II, s. 588.

¹¹⁸ Abdizâde, a.g.e., C. III, s. 206.

¹¹⁹ Ayvansarayî Hüseyin Efendi, Ali Sofi Efendi, Süleyman Besim Efendi, **Hadîkatü'l-Cevami**, İstanbul, İşaret Yayınları, 2001, s. 352.

¹²⁰ Atâî, a.g.e., C. II, s. 589.

¹²¹ Ayvansarayî vd., a.g.e., s. 352; Hayatı için ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 115.

¹²² Hıbrî, a.g.e., s. 36.

¹²³ Bâdî, a.g.e., C. I, s. 199, C. II, s. 1334, 1520; Ayrıca bkz. Peremeci, a.g.e., s. 133; Tayyib Gökbilgin, "Edirne Hakkında Yazılmış Tarihler ve Enîsü'l-Müsâmirîn", **Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1965, s. 96.

kırâat ilimlerinde uzman ve sesinin de güzel olması sayesinde 1002/1594 yılında Üçüncü Murad'a imam tayin edildi. Bu vazifesinin yanında Recep 1006 (Şubat 1598) tarihinde Eyüp Zalpaşa Medresesinde görevlendirildi. Cemaziyelevvel 1010 (Kasım 1601) tarihinde bazı çirkin işleri padişahın kulağına gidince iki görevinden de azledildi. Epey sene perişan bir vaziyette yaşadıktan sonra 1025/1616 senesinde vefat etti. Merhum, ilmiyle ve vaazlarında akıcı konuşmasıyla meşhurdu.¹²⁴

13. MEHMED EFENDİ DÂRU'L-KURRÂ ŞEYHİ (Ö. 1025/1616)

Hayatı: Arap asıllıdır. Arap diyarlarında ilim tahsil ettikten sonra Anadolu'ya göçmüş ve son olarak Budin'e yerleşmiştir. Senelerce orada imamlıkla ve kırâat ilmi öğretmekle meşgul olduktan sonra yaşı yüzü aşkınken 1025/1616 yılında vefat etmiştir. Merhum; tecvid ve kırâat ilimlerinde mahir, keramet ehli ve halk arasında saygın bir konuma sahip değerli bir şahsiyetti.¹²⁵

14. MUSTAFA B. ALİ (Ö. 1032/1623)

Hayatı: Adı Mustafa b. Ali'dir. Babası Ali Efendi Tokat'tan gelerek Bursa'ya yerleşti. Kendisi Bursa'da Dâye Hatun mahallesinde doğdu. Mekke kadılarından Abdurrahman Efendi'yle Mekke ve Mısır'a giderek hafızlığını tamamladı. Ardından kırâat ve diğer dinî ilimleri de tahsil ederek kendisinden icazet aldı. Tahsilden sonra Bursa'ya gelerek önce Abdal Mehmed mahallesinde imam ve Sultan Yıldırım Han Camii'ne hatip oldu. Daha sonra Ulu Camii imamlığına ve dâru'l-kurraşı şeyhliğine tayin edildi. Ardından Hisar Camiine imam, Ulu Cami'ye hatip olarak atandı. Bu görevlerini sürdürürken 1032 cemaziyelevvelinde (Mart 1623) vefat ederek Abdal Mehmed Camii haziresine babasının yakınına defnedildi. Oğlu Baldırzâde Muhammed Efendi de ulemadan ve kadılardan aynı zamanda teracim yazarlarından faziletli bir kişidir.¹²⁶

¹²⁴ Atâî, a.g.e., C. II, s. 587-588; Ayrıca bkz. Murat Akgündüz, "Osmanlı Padişahlarının Özel İmamları: İmâm-ı Sultâniler", *İstem*, Yıl 4, sayı 7, 2006, s. 66.

¹²⁵ Atâî, a.g.e., C. II, s. 607; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 992-993.

¹²⁶ Baldırzade, a.g.e., s. 285-286; Ayrıca bkz. Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 187; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1160; Kaplanoglu, a.g.e., s. 98; Yediyıldız, a.g.mk., s. 135; Kepecioğlu, a.g.e., C. III, s. 241.

15. MUSTAFA ÇELEBİ (Ö. 1037/1628)

Hayatı: İnegöl’de doğdu. Adı Mustafa olup İnegöllü diye meşhurdu. Tecvid ve mûsikîde uzmandı. İmam hatip ve mevlidhan olarak görev yapıyordu. 1037/1628 senesinde vefat etti.¹²⁷

16. SALBAŞ HASAN EFENDİ (Ö. 1039/1630)

Hayatı: Adı Hasan olup Salbaş diye meşhurdu.¹²⁸ Ayrıca Habbazzâde diye de anılırdı. Edirnelidir. Selimiye Dâru’l-kurrâsında şeyhu’l-kurrâ olan Muslihuddin Efendi’den kırâat tahsil edip icazet aldı. Ardından Siverekzâde’den mülazim olarak müderrisliğe başladı. Çeşitli medreselerde müderrislik yaptı.¹²⁹ 1013/1604 senesinde Muslihuddin Efendi’nin vefatı üzerine Selimiye Dâru’l-kurrâsına şeyhu’l-kurrâ tayin edildi.¹³⁰ Muharrem 1014 (Haziran 1605) tarihinde Çukacı Hacı Medresesinde, 1029/1620 senesinde Taşlık medresesinde müderrislik yaptı. 1030/1621 senesinde Camii Atik, 1036/1627 senesinde Üç Şerefeli payelerine nail olan Hasan Efendi 1038/1629 yılında Sahn Müderrisi oldu. Bu görevini sürdürürken 10 Ramazan 1039 (23 Nisan 1630) Salı günü vefat ederek Edirnekapı dışında Emir Buhari Zaviyesi bitişiğine defnedildi. Merhum; ilme önem veren, güzel huylu, temiz yaratılışlı, mert ve doğru bir şahsiyetti. Oğlu, Edirne tarihiyle alakalı **Enîsü’l-Müsâmirîn** adlı eserin yazarı Abdurrahman Hibrî Efendi’dir.¹³¹

17. MEHMED EFENDİ (EVLIYA) (Ö. 1045/1636)

Hayatı: Adı Mehmed b. Cafer b. İlyas’dır. Evliya Efendi diye meşhur olmuştu.¹³² Aslen Amasya’lı olup¹³³ 971/1564 yılında dünyaya geldi.¹³⁴ İstanbul’a göç eden Evliya Efendi, zamanın âlimlerinden hafızlığını tamamlayarak şer’î ilimleri tahsil

¹²⁷ Baldırzade, a.g.e., s. 260-261.

¹²⁸ Atâî, a.g.e., C. II, s. 733.

¹²⁹ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1336, 1519.

¹³⁰ Hibrî, a.g.e., s. 36; Bâdî, a.g.e., C. I, s. 199.

¹³¹ Atâî, a.g.e., C. II, s. 733; Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1337; Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 625; Peremeci, a.g.e., s. 130; Gökbilgin, a.g.mk., s. 82, 96.

¹³² Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 60; İslambulî, **Mürşid**, vr. 66b; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 995,

¹³³ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 60; Abdizade, a.g.e., C. IV, s. 20; İslambulî aslen İznik’li olduğunu söylemektedir. Bkz. İslambulî, a.g.e., vr. 66b.

¹³⁴ İslambulî, a.g.e., vr. 66b.

etti. Daha sonra Ahmed Mesyerî'den kırâat dersleri aldı. Onun vefatı üzerine talebesi Ali A'rec'den kırâat tahsilini tamamladı.¹³⁵

Tahsilden sonra Bedesten civarında bir mescitte imam oldu. Zilhicce 1025 (Aralık 1616) tarihinde Horpeşteli Mustafa Efendi'nin vefatı üzerine onun yerine Padişah imamlığına tayin edildi.¹³⁶

1044/1635 yılında Revan seferine katılan Evliya Efendi, hastalanınca geri döndü. Zilkade 1045 (Nisan 1636) tarihinde vefat etti.¹³⁷

Evliya Efendi; cömert, güzel ahlaklı, ilmi ve ameli kendisinde toplayan ve kerametleri nakledilen biriydi.¹³⁸ Asrının reisü'l-kurrâsı olan Evliya Efendi'nin kırâat hususundaki en meşhur talebeleri Reisü'l-kurra Yusuf Efendi¹³⁹ ve Reisü'l-hutabâ ve'l-kurrâ Şaban Efendi'dir.¹⁴⁰

18. ŞEYH YUNUS (Ö. 1046/1637)

Hayatı: Arapzâde diye meşhurdu. Şeyh Ebubekir Efendi'den sonra Edirne Hüsrev Ağa Dâru'l-kurrâsında şeyhu'l-kurrâ olarak görev yaparken azledildi.¹⁴¹ Yerine tayin edilen Şeyh Halil Efendi, Enîsül Müsamirîn'in yazıldığı 1046/1637 yıllarında görevini sürdürüyordu. Şeyh Yunus'un bu tarih civarında vefat ettiği söylenebilir.

19. ŞEYH HALİL (Ö. 1046/1637)

Hayatı: Yunus Efendi'nin azledilmesi üzerine Edirne Hüsrev Ağa Dâru'l-kurrâsına şeyhu'l-kurrâ tayin edildi. Enîsül Müsamirîn'in yazıldığı 1046/1637 yıllarında bu görevi sürdürüyordu.¹⁴²

¹³⁵ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 60; İslambulî, a.g.e., vr. 66b.

¹³⁶ A.y.

¹³⁷ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 60; Mehmed Süreyya ve Abdizâde, vefatı için Zilkade 1044 tarihini vermektedir. Bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 995, Abdizade, a.g.e., C. IV, s. 45. Kabrinin yeri hakkında da farklı görüşler vardır: Kimisi Eyüp civarındaki özel türbede, (Bkz. Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 60) kimisi Okmeydanı Şahkulu civarında (Bkz. İslambulî, a.g.e., vr. 67b) kimi de kendi yaptırdığı caminin haziresinde (bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 995) metfun olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bkz. Revnakoğlu, a.g.e., vr. 36sol.

¹³⁸ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 60; İslambulî, a.g.e., vr. 66b-67b; Ayrıca bkz. Âkifzâde, a.g.e., s. 162; Ayvansarayî vd., a.g.e., s. 71-72; Olcay, a.g.e., s. 71-72; Akgündüz, a.g.mk., s. 66.

¹³⁹ Yusufefendizâde, **Ecvibe**, vr. 38a.

¹⁴⁰ İslambulî, a.g.e., vr. 65b-66a.

¹⁴¹ Hıbrî, a.g.e., s. 36; Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1521.

¹⁴² Hıbrî, a.g.e., s. 36; Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1521.

20. MUSTAFA HALİFE (Ö. 1046/1637)

Hayatı: Adı Mustafa olup Bosna'lıdır. Hafız Ahmed Efendi'den sonra 1024/1615 yılında Selimiye Dâru'l-kurrâsına şeyhu'l-kurrâ tayin edildi. Enîsül Müsâmirîn'in yazılışı esnasında (1046/1637) hala aynı görevi sürdürüyordu.¹⁴³ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

21. ŞEYH YAKUB EFENDİ (Ö. 1052/1642)

Hayatı: İstanbul'da doğdu. Dönemin âlimlerinden dinî ilimler tahsil etti. Özellikle kırâat ilminde uzmanlaştı. Tahsilden sonra Bazergan Dergâhı şeyhi Şerbetî Mehmed Efendi'ye bağlanarak kendisine yıllarca hizmet etti. Şeyhinden irşad izni alan Yakub Efendi, Bursa'ya geldi. Karaağaç mahallesinde yaptırdığı zaviyede postnişin olarak müridleri irşadla meşgul oldu. 1052/1642 yılında vefat ederek kendi adıyla anılan zaviyesinin haziresine defnedildi. Merhum vakitlerini zikirle ve Kur'an'la değerlendiren ve gecelerini ibadetle geçiren değerli bir şahsiyetti.¹⁴⁴

22. MUHAMMED B. OSMAN (KEÇİ) (Ö. 1054/1644)

(1) Hayatı: Adı Muhammed b. Osman olup lakabı Keçi'dir. Aslen Arnavut olup genç yaşta İstanbul'a gelerek saraya girdi. Sultan hocası Karamanî Efendi'den Arapça ve diğer ilimleri tahsil etti.¹⁴⁵ Kırâat ilmini ise Ahmed el-Mesyerî'den öğrendi. Hacca gittiği sene Aliyyu'l-Kârî'den de kırâat icazeti aldı.¹⁴⁶ Uzun müddet Süleymaniye Camiinde ders okuttu. Ayrıca Sarayda Küçük Oda muallimi oldu. 1051/1641 yılında Maktul Mustafa Paşanın Parmakkapı civarında inşa ettiği medresede müderris oldu. Yaşı seksene ulaşan Muhammed Efendi, 25 Rebîülevvel 1054 (1 Haziran 1644) tarihinde vefat etti.¹⁴⁷ Birçok ilim tahsil eden Muhammed Efendi; tefsir, hadis, kırâat ve Arapça alanlarında meşhur oldu. Kırâat ilminde yetiştirdiği talebeler arasında Şaban Efendi ve Yusuf Efendi bulunmaktadır.¹⁴⁸

¹⁴³ Hıbrî, a.g.e., s. 36; Bâdî, a.g.e., C. I, s. 199, C. II, s. 1520; Gökbilgin, a.g.mk., s. 96.

¹⁴⁴ Belîğ, a.g.e., s. 137-138; Mehmed Şemseddin, a.g.e., s. 603; Kepecioğlu, a.g.e., C. IV, s. 234.

¹⁴⁵ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 146; İslambulî, a.g.e., vr. 66a.

¹⁴⁶ İslambulî, a.g.e., vr. 66a.

¹⁴⁷ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 146; İslambulî, a.g.e., vr. 66b; Ayrıca bkz. Âkifzâde, a.g.e., s. 162; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 1007.

¹⁴⁸ İslambulî, a.g.e., vr. 66b.

(2) **Eserleri:** Kırâat alanında bir eserini tespit edemediğimiz Muhammed Efendi'nin, **Fevâidü'z-Zıyâiyye** (Molla Cami) adlı esere haşiyesi ve **Dinkoz** adlı esere de ta'liki vardır.¹⁴⁹

23. YUSUF EFENDİ (Ö. 1057/1647)

(1) **Hayatı:** Adı Yusuf b. Ebi'l-Feth b. Mansur b. Abdurrahman'dır. 994/1586 yılında Şam'da doğdu. Emeviyye Camii dersiamlarından Hasan Bûrînî'den dinî ilimler tahsil etti ve Halvetiyye meşayihinden Şeyh Ahmed Ğassâlfî'den inabet aldı. Ardından İstanbul'a gelerek Sultan Osman'a imamlık yaptı. 1031/1622 senesinde Sultan Osman'ın şehid edilmesi üzerine memleketine dönerek Sultan Selim Camiinde hatiplik yaptı. 1044/1634 yılında Evliya Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine sultan imamı oldu. 1049/1640 yılında azledildiyse de 1056/1646 yılında tekrar aynı göreve getirildi. Ayrıca şehzade hocalığına tayin edilip Rumeli kazaskerliği payesine nail oldu. Bu hal üzereyken 1057 senesi Safer ayında (Mart 1647) vefat ederek Karaca Ahmet Tekkesi yakınlarına defnedildi.¹⁵⁰ Merhum birçok ilim dalında bilgili, Arapça şiirde çok kabiliyetli ve iyi tabiatlı bir şahsiyetti.¹⁵¹ Evliya Çelebî'nin kendisinden bir miktar kırâat-ı seb'a okumasına¹⁵² bakılarak kırâat ilminde de bilgili olduğu söylenebilir.

(2) **Eserleri:** Merhumun hadis ve şiir sahasında eserleri vardır.¹⁵³ Kırâat alanında bir eseri tespit edilememiştir.

24. REİSÜ'L-KURRÂ YUSUF EFENDİ (Ö. 1062/1652)

Hayatı: Adı Yusuf b. Abdurrahman'dır. Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi Efendi'nin dedesidir. Reisü'l-kurrâ Evliya Mehmed Efendi'den kırâat ilmini öğrenerek¹⁵⁴ onun halifesi oldu.¹⁵⁵ Ayrıca Keçi Muhammed Efendi'den de Şatıbiyye tariki üzere kırâat okuyarak icazet aldı.¹⁵⁶ Sultan Ahmed Camii yakınlarında

¹⁴⁹ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 146; İslambulî, a.g.e., vr. 66a-b; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 1007.

¹⁵⁰ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 135-136.

¹⁵¹ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 136.

¹⁵² Bkz. Mehmet Nuri Uygun, "Yûsuf Efendi: İmam", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2013, C. XLIV, s. 10.

¹⁵³ Eserleri için bkz. Bağdatlı, **Hediyye**, C. II, s. 566; Zirikli, a.g.e., C. VIII, s. 245; Uygun, a.g.m., s. 10.

¹⁵⁴ Yusufendizâde, **Ecvibe**, vr. 37b.

¹⁵⁵ Şeyhî, a.g.e., C. II, s. 37.

¹⁵⁶ Yusufendizâde, a.g.e., vr. 38a.

Nahlbend Mescidinde imam¹⁵⁷ ve Sultan Ahmed Dâru'l-kurrâsında şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu.¹⁵⁸ 1062/1652 yılında vefat ederek Topkapı dışına defnedildi.¹⁵⁹ Kırâat hususunda yetiştirdiği talebelerinin arasında en meşhurları oğlu Mehmed Efendi ile Nişancı Paşa Camii imamı ve Köprülü Dâru'l-kurrâsı'nın ilk şeyhu'l-kurrâsı Mehmed Efendi'dir.¹⁶⁰

25. HAFİZ ABDURRAHMAN EFENDİ (Ö. 1070/1660)

Hayatı: Amasyalıdır. Amasya'da Nuh Bey Dâru'l-kurrâsı'nda şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu. Amasya reîsü'l-kurrâsıydı. 1070 yılı Zilkâde ayında (Temmuz 1660) vefat etti.¹⁶¹

26. SUN'ULLAH EFENDİ (Ö. 1070/1660)

Hayatı: Amasyalıdır. Hafız Abdurrahman Efendi'nin vefatı üzerine 1070/1660 yılında Amasya Nuh Bey Dâru'l-kurrâsı'na şeyhu'l-kurrâ tayin edildi.¹⁶² Vefat tarihi belli olmayıp bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

27. ŞEYHU'L-KURRÂ MEHMED EFENDİ (Ö. 1078/1667)

Hayatı: Filibe'de Şehabeddin Paşa Camii vaizi ve şeyhu'l-kurrâ idi. Talebelerinden Celvetiyye Tarikatı şeyhi olan Mehmed Saburî Efendi, 1069-1078/1659-1667 yılları arasında kendisinden dinî ilimler tahsil ederek tefsir ve hadis icazeti aldı.¹⁶³ Vefat tarihi belli olmayıp bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

28. HAFİZ AHMED EFENDİ (Ö. 1083/1672)

Hayatı: Amasyalıdır. Şeyhu'l-kurrâ olan Ahmed Efendi, Muharrem 1052 (Nisan 1642) tarihinde Kadızâde Abdurrahman Efendi'nin yerine Amasya Beyazıt Camii birinci imamı ve hatibi oldu. 18 Recep 1058 (8 Ağustos 1648) tarihinde hatipliği kaldırıldı. 1083 senesi Rebiülevvel ayında (Temmuz 1672) vefat etti.¹⁶⁴

¹⁵⁷ Ayvansarayî vd., a.g.e., s. 280.

¹⁵⁸ Yusufendizâde, a.g.e., vr. 37b.

¹⁵⁹ Fındıklılı, a.g.e., s. 251; Revnakoğlu, a.g.e., vr. 78.

¹⁶⁰ Yusufendizâde, a.g.e., vr. 37b.

¹⁶¹ Abdizâde, a.g.e., C. IV, s. 88.

¹⁶² Abdizâde, a.g.e., C. IV, s. 88.

¹⁶³ Bâdî, a.g.e., C. III, s. 2282.

¹⁶⁴ Abdizâde, a.g.e. C. IV, s. 55, 65, 100.

29. SULTAN İMAMI MEHMED EFENDİ (Ö. 1083/1672)

Hayatı: Kastamonu’da doğdu. İlk tahsilini memleketinde yaparak hafızlığını tamamladı. Daha sonra İstanbul’a gelerek Şeyhu’l-kurrâ Şaban Efendi’den kırâat-ı seb’a ve aşere okudu. Ardından Şeyhu’l-islam Esîrî Muhammed Efendi’den dinî ilimleri tahsil ederek onun asistanı oldu. 1061/1651’den 1069/1659 yılına kadar bazı medreselerde müderrislik görevi yürüttü. Cemaziyelevvel 1069 (Şubat 1659) tarihinde ise padişah imamı oldu. 1073/1663 yılında Anadolu kazaskeri oldu. Cemaziyelevvel 1066 (Kasım 1665) yılında azledildi. Recep 1080 (Aralık 1669) tarihinde ikinci kere Anadolu kazaskeri olup Recep 1081 (Kasım-Aralık 1670) tarihinde tekrar ezledildi. Aynı sene Hac görevini yerine getiren Mehmed Efendi, tekrar İstanbul’a döndü. 1083 yılı Recep ayında (Kasım 1672) vefat ederek Zeyrek Camii yakınında bulunan Çivizâde Mescidi haziresine defnedildi. Merhum, akranları nezdinde övgüyle anılan, hizmet ehli bir şahsiyetti.¹⁶⁵

30. ALİ B. RESUL (Ö. 1089/1678)

Hayatı: Uzun Ali Efendi diye bilinirdi. 1017/1608 senesinde Konya’da doğdu. Babasıyla birlikte Şam’a gitti. Burada önce kırâat ilmini ardından diğer dinî ilimleri tahsil etti. Dördüncü Murad zamanında İstanbul’a gelerek Şihab Efendi, Keçi Mehmed Efendi, Uzun Hasan Efendi ve Molla Çelebi’den dinî ilimler tahsil etti. Son olarak Kudsîzâde Şeyh Muhammed Efendi’ye asistan olup 1063/1653 senesinden itibaren çeşitli medreselerde müderrislik yapan Ali Efendi, rütbesi yükselerek 1080/1669 yılında Süleymaniye Medreselerinden birinde müderris oldu. Zilhicce 1081 (Nisan 1671) tarihinde Galata kadısı olan Ali Efendi, 1083/1672 yılında azledildi. 1088/1677 yılında Bursa kadılığına getirildi. Bu görevi sürdürürken 1089 yılı Muharreminde (Mart 1678) vefat etti. Kabri Mahkeme yakınında bulunan kabristandadır. Merhum; dinî ilimlerin her alanında son derece bilgili, kuvvetli hafızaya sahip, salah ve takva sahibi değerli bir şahsiyetti.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 393-394.

¹⁶⁶ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 442.

31. HAFİZ ŞABAN EFENDİ (Ö. 1090/1679)

Hayatı: Kastamonu’da doğdu. İstanbul’a gelerek dinî ilimleri tahsil etti. Özellikle tecvid ve kırâat ilimlerinde mahir olduğu için Hafız Şaban Efendi diye anılırdı. 1064/1654 yılından itibaren çeşitli medreselerde müderrislik yaptı. 1079/1668 yılında Kayseri kadısı oldu fakat Zilkade 1080 (Nisan 1670) tarihinde azledildi. 1085/1674 yılında tekrar aynı kadılık görevi kendisine verildi ise de 1086/1675 yılında tekrar azledildi. 1090/1679 yılı ortalarında vefat etti. Merhum; hâfız-ı Kur’ân, yumuşak huylu, güzel tabiatlı değerli bir şahsiyetti.¹⁶⁷

32. ALİ A’REC EFENDİ (Ö. 11/17. asır)

Hayatı: Kırâat ilmini Ahmed Mesyerî’den öğrendi. Kendisinden Evliya Mehmed Efendi ve Reisü’l-kurrâ Hüseyin Efendi kırâat tahsil etti.¹⁶⁸ 11/17. asırda vefat ettiği söylenebilir.¹⁶⁹

33. MANSUR EFENDİ (Ö. 11/17. ASIR)

Hayatı: Ahmed Mesyerî’nin talebelerindendir.¹⁷⁰ Bu sebeple 11/17. asır âlimlerinden olduğu söylenebilir.

34. MUHAMMED BEBÂÎ (Ö. 11/17. ASIR)

Hayatı: Ahmed Mesyerî’nin (ö. 1006/1598) talebelerindendir.¹⁷¹ Bu sebeple 11/17. asır âlimlerinden olduğu söylenebilir. Talebeleri arasında Şaban Efendi¹⁷² ve Ömer b. Mustafa¹⁷³ vardır.

35. İBRAHİM EFENDİ (Ö. 11/17. ASIR)

Hayatı: Ayasofya hatibiydi. Ahmed Mesyerî’nin talebelerindendir.¹⁷⁴ Bu sebeple 11/17. asır âlimlerinden olduğu söylenebilir.

¹⁶⁷ Şeyhî, a.g.e., C. I, s. 460-461.

¹⁶⁸ Bkz. Sürûrî, **İcazet**, vr. 6a-b; Kastamonî, **İcazet**, vr. 6b; Ahmed Hamdi İslambulî, **İcazet**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 41, vr. 5b; İsmail Hakkı b. İbrahim Doğanlarî, **İcazet**, (yazma), Balıkesir İl Halk ktp., Balıkesir blm., nr. 489, vr. 3a; Köksoy, a.g.e., s. 254, 259; Bozyiğit, a.g.e., s. 94; Kazmaz, a.g.e., s. 351.

¹⁶⁹ Hocası Mesyerî 1006/1598 yılında vefat ettiğinden kendisinin de bu asır içinde vefat ettiği söylenebilir.

¹⁷⁰ Avfî, **Cevâhiru’l-Mükellele**, vr. 128a; İslambulî Mustafa, a.g.e., vr. 68b.

¹⁷¹ Avfî, a.g.e., vr. 128a; İslambulî Mustafa, a.g.e., vr. 68b.

¹⁷² İslambulî, a.g.e., vr. 65b.

¹⁷³ Ömer b. Mustafa, **a.g.e.**, vr. 1b-2a.

36. REİSÜ'L-KURRÂ HÜSEYİN EFENDİ (Ö. 11/17. Asır)

Hayatı: Süleymaniye Camii imamı ve Beyazıt Camii hatibiydi. Kırâat ilmini Ali A'rec Efendi'yle Evliya Mehmed Efendi'den tahsil etti. Talebeleri arasında Sultan İmamı Şeker Mehmed Efendi¹⁷⁵ ve Hacibzâde Mehmed Efendi vardır.¹⁷⁶ 11/17. asır kırâat âlimlerindendir.¹⁷⁷

37. NİŞANCI İMAMI MEHMED EFENDİ (Ö. 11/17. ASIR)

Hayatı: Nişancı Paşa Camii imamı ve Köprülü Dâru'l-kurrâsı'nın ilk şeyhu'l-kurrâsı idi. Kırâat ilmini Reisü'l-kurrâ Yusuf b. Abdurrahman Efendi'den öğrenerek icazet aldı. Kendisinden Yusuf Efendi'nin oğlu Mehmed Efendi,¹⁷⁸ Şeker Mehmed Efendi¹⁷⁹ ve Süleyman Fazıl Efendi¹⁸⁰ kırâat tahsil etti. 11/17. asır âlimlerindendir.¹⁸¹

D. HİCRÎ XII. ASIR ÂLİMLERİ

1. HASAN EFENDİ (BALAT ŞEYHİ) (Ö. 1100/1688)

Hayatı: Adı Hasan b. Muhammed Emin b. Abdülhalık'tır. Balat Şeyhi Seyyid Hasan Efendi diye meşhurdur. 1029 yılı Safer ayında (Ocak 1620) doğdu. Önce Şeyhu'l-kurrâ Evliya Mehmed Efendi ve halifeleri Yusuf Efendi'den uzun süre talim, tecvid ve kırâat dersleri aldı. Ardından Sinoplu Halil Efendi ve Dersiam Salih Efendi'den dinî ilimler tahsilini tamamladı. Daha sonra amcaoğlu olan Şeyh Kerameddin Efendi'den tarikat ve tasavvuf terbiyesi aldı. 1074/1664 yılında Balat Ferah Kethüda Zaviyesinde şeyh oldu. Burada taliplerin manevi terbiyesiyle meşgulken 21 Muharrem 1100 (15 Kasım 1688) tarihinde bir pazartesi gecesi veba hastalığından vefat etti. Fatih Camiinde kılınan cenaze namazından sonra Eyüp Ensarî kapısı dışında bulunan kabristana defnedildi. Merhum; güzel ahlaklı, salâh ve

¹⁷⁴ Avfî, a.g.e., vr. 128a; İslambulî Mustafa, a.g.e., vr. 68b.

¹⁷⁵ Sürûrî, a.g.e., vr. 6a-b; Kastamonî, a.g.e., vr. 6b-7a; Hamdi İslambulî, a.g.e., vr. 5b; Doğanlarî, a.g.e., vr. 3a; Köksoy, a.g.e., s. 254, 259; Bozyiğit, a.g.e., s. 94; Kazmaz, a.g.e., s. 351.

¹⁷⁶ Bkz. Hacibzâde, a.g.e., vr. 34a.

¹⁷⁷ Hocalarından Evliya Efendi (ö. 1045/1636) ve talebelerinden Şeker Mehmed Efendi (ö. 1099/1688)'nin vefat tarihlerine bakıldığında kendisinin bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

¹⁷⁸ Yusufefendizâde, **Ecvibe**, vr. 37b.

¹⁷⁹ Şeyhî, a.g.e., C. II, s. 13.

¹⁸⁰ Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 678.

¹⁸¹ Hocası Yusuf Efendi'nin 1062/1652 yılında vefat etmesine bakılarak bu asrın sonlarında vefat ettiği söylenebilir.

takva sahibi, masivadan yüz çevirmiş, hal sahibi değerli bir şahsiyetti. Nuri mahlasıyla yazmış olduğu bazı ilahi ve şiirleri vardı.¹⁸²

2. İBRAHİM EFENDİ SULTAN İMAMI (Ö. 1102/1691)

Hayatı: 1038/1629 tarihinde Edirne’de doğdu. Babası Diyarbakır’dan gelerek Edirne’ye yerleşen Bezzaz Hacı Mehmed Efendi’dir. İbrahim Efendi, Edirne ulemasından ilim tahsil ederek Çelebi Yahya Efendi’nin yanında eğitimini tamamladı. Tahsilinin ardından Edirne Sultan Selim Camiine imam tayin edildi. Buna ilaveten 1068/1658 yılında Edirne Sultan Beyazıt Camiine hatip olarak atandı. Sesinin güzelliği sayesinde Şevval 1073 (Mayıs 1663) tarihinde sultan imamı tayin edilerek kendisine İstanbul payesi verildi. Recep 1083 (Kasım 1672) tarihinde Rumeli kazaskerliği payesi aldı. Muharrem 1097 (Aralık 1685) tarihinde sultan imamlığından ayrılarak Anadolu kazaskeri, Ramazan 1098 (Temmuz 1687) tarihinde ise Rumeli kazaskeri oldu. Zilhicce 1098 (Ekim 1687) tarihinde bu görevinden emekli edildi. Şaban 1102 (Mayıs 1691) tarihinde Kıbrıs’a gönderildi. Zilhicce 1102 (Eylül 1691) tarihinde vefat ederek Kıbrıs’ta bulunan Ayasofya Camii haziresine defnedildi. Merhum IV. Mehmet döneminde kazaskerlik ile sultan imamlığını kendisinde toplayarak reîsü’l-ulemâ oldu. Kendisi mûsikî ilminde üstat olup besteleri vardı.¹⁸³ Ayrıca kırâat ilminde de söz sahibi olup bu alanda birçok talebe yetiştirdi.¹⁸⁴

3. SULTAN İMAMI ALİ EFENDİ (Ö. 1103/1692)

Hayatı: Dalkara diye meşhurdu.¹⁸⁵ Amasya yakınlarında bulunan Ladik’lidir. İstanbul’a gelerek devrin âlimlerinden istifade etmiş özellikle kırâat ve tecvid ilimlerini tahsil hususunda gayret göstermişti. Tahsilden sonra, önce Ayasofya Camii’ne imam ardından Yakup Ağa Camii’ne hatip tayin edildi. 1076 Rebiülahir ayında (Ekim 1665) Valide Sultan Camii tamamlandığında oraya hatip olarak atandı. 1079/1668-69 tarihinde sultana ikinci imam tayin edildi. 1083/1672 tarihinde Kudüs-ü Şerif payesi alan Ali Efendi, 1086/1675 yılında Hacca gitti. Hac dönüşü Ayasofya Camii imamlığı ve Valide Camii hatipliğiyle meşgulken 1097/1686 yılında Ayasofya

¹⁸² Şeyhî, a.g.e., C. II, s. 36-37. Ayrıca bkz. Âkifzâde, a.g.e., s. 152.

¹⁸³ Şeyhî, a.g.e., C. II-III, s. 61-62; Ayrıca bkz. Peremeci, a.g.e., s. 306-307; Badî, a.g.e., C. II, s. 1908-1909; Nuri Özcan, “İbrahim Efendi, Edirneli”, **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, C. XXI, s. 296.

¹⁸⁴ Özcan, a.y..

¹⁸⁵ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1354;

Camii hatipliğine tayin edildi. 1101/1689 yılında sultan imamlığı ve Sultan Ahmed Medresesi müderrisliği vazifelerine getirilip ayrıca İstanbul payesi aldı. 18 Rebiülahir 1103 (8 Ocak 1692) tarihi Salı günü Edirne’de vefat edip Üç Şerefeli Camii’nin mihrap tarafında bulunan kabristana defnedildi. Merhum; güzel ahlak ile meşhur, hoş tabiatlı ve değerli bir şahsiyetti.¹⁸⁶

4. ŞEYHU’L-KURRÂ HASAN EFENDİ (Ö. 1104/1693)

Hayatı: Kahramanmaraşlıdır. Kahramanmaraş Ulu Camiinde (Camii Kebir) şeyhu’l-kurrâ olarak görev yapıyor ve kırâat dersleri veriyordu. 28 Şaban 1104 (4 Mayıs 1693) tarihinde şeyhu’l-kurrâlık beratını yenileten Hasan Efendi’nin¹⁸⁷ vefat tarihi bilinmemektedir. Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

5. AHMED EFENDİ (AMMECİ ÇELEBİ) (Ö. 1108/1696-97)

Hayatı: Adı Ahmed olup Ammeci Çelebi diye meşhurdu. Ömrünün başlarında birçok ilim tahsil etti. Ardından imamlığa başladı. Edirne Kazasker (Vavlı) Camii’nde hatipdi.¹⁸⁸ Ayrıca şeyhu’l-kurrâ olarak görev yapıyordu.¹⁸⁹ 1108/1696-97 tarihinde vefat etti. Merhum şair olup mahlası Rüşdî’dir. Şiirde üstadı Edirne Mevlevîhânesi şeyhi Neşatî Ahmed Dede Efendi’dir. Şairliği yanında hattatlığı da bulunan Ahmed Efendi, kırâat ilminde uzman değerli bir şahsiyetti.¹⁹⁰

6. İBRAHİM B. SÜLEYMAN (Ö. 1120/1708)

Hayatı: Musahip Paşa hocası diye meşhurdu. İstanbul’da doğdu. Babası Süleyman Çelebidir. İlk tahsili ardından kırâat ve tecvid alanlarında kendini geliştirdi. Tahsilden sonra Okmeydanı Sinan Paşa Camiinde hatip olarak görev yaptı.

¹⁸⁶ Şeyhî, a.g.e., C. II, s. 65-66; Ayrıca bkz. Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1354; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 252; Olcay, a.g.e., s. 23.

¹⁸⁷ Hasan Arslan, **17. Yüzyılda Maraş Sancağı: Siyasî, İdârî, İktisâdî ve İctimâî Tarihi**, Maraş, Dulkadiroğlu Belediyesi Yayınları, 2014, s. 337.

¹⁸⁸ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1737.

¹⁸⁹ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1520.

¹⁹⁰ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1737-1739. Hayatı için ayrıca bkz. Şeyhî, a.g.e., C. II, s. 113; Salim Efendi, **Tezkiretü’ş-Şu’arâ**, Haz. Adnan İnce, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005, s. 353; Mustafa Safâyî, **Nuhbetü’l-Âsâr min Fevâidi’l-Eş’âr**, Haz. Pervin Çapan, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005, s. 209; İsmail Belîğ, **Nuhbetü’l-Âsâr li Zeyli Zübdeti’l-Eş’âr**, Haz. Abdülkerim Abdulkadirî, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999, s. 130-131; Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1554, Peremeci, a.g.e., s. 263; Canım, a.g.e., s. 337; Alpay İğci, Aydın Güler, “Osmanlı İmparatorluğu XVII. Yüzyılında Rumelili Edebî Şahsiyetler”, **Turkish Studies**, Volume 9/6, Sipping 2014, Ankara, s. 570, 571.

Bir müddet sonra Musahip Mustafa Paşa'ya imam ve Saray-ı Amire'de hoca oldu. Şeyhu'l-islam Ali Efendi'nin asistanlığını yaparak 1092/1681 yılında Demirkapı'da bulunan Ahmet Paşa Medresesine müderris olarak atandı. Çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra 1106/1695 yılında Selanik kadılığına tayin edildi. Böylece çeşitli beldelerde kadılık vazifesi yapan İbrahim Efendi, 9 Ramazan 1120 (22 Kasım 1708) tarihinde vefat ederek Kadırğa Limanı yakınlarındaki Mehmed Paşa Camii'nin mihrap tarafında bulunan mezarlığa defnedildi. Merhum; halim, selim, abid, zahid, ilimle meşgul olan, derviş meşrep bir şahsiyetti.¹⁹¹

7. HAFIZ MEHMED EFENDİ (Ö. 1122/1710)

Hayatı: Adı Mehmed olup İstanbul'da doğdu. Ardından Edirne'ye gelerek burada hafızlığını tamamladı ve kırâat ilmi öğrendi. Ayrıca Hafız Osman Efendi'den hat öğrenerek 1090/1679 yılında icazet aldı. Selimiye Dâru'l-kurrâsında şeyhu'l-kurrâ ve Atık Camiinde hatip olarak görev yapıyordu. 1122/1710 tarihinde vefat ederek¹⁹² Buçuktepe Mezarlığına defnedildi.¹⁹³

8. HACI HÜSEYİN EFENDİ (Ö. 1128/1716)

Hayatı: Şeyhu'l-kurrâ ve Ayasofya imamıydı. 1128/1716 yılında vefat ederek Üsküdar'da defnedildi.¹⁹⁴

9. HAFIZ MEHMED KEVKEB (Ö. 1129/1717)

Hayatı: Adı Mehmed olup Kevkeb (yıldız) lakabıyla bilinirdi. Anadolu'dan gelerek Edirne'ye yerleşti. Kırâat dersleri alarak bu hususta uzmanlaştı. Hat hususunda meşhur Hafız Osman Efendi'den icazet alarak en meşhur talebelerinden oldu. Hat talebeleri arasında bulunan Halvetiyye Meşayihinden Yoğurtçular Şeyhi Mustafa Efendi'den hilafet aldı.¹⁹⁵ Mehmed Efendi hat dersleri vermesinin yanında

¹⁹¹ Şeyhî, a.g.e., C. II, s. 302-303.

¹⁹² Müstakimzâde, a.g.e., s. 497.

¹⁹³ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1367, Hayatı için ayrıca bkz. Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1520, 1585; Rado, a.g.e., s. 121; Ali Alparslan, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, İstanbul, Yapı ve Kredi Yayınları, 1999, s. 71.

¹⁹⁴ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 704.

¹⁹⁵ Müstakimzade, a.g.e., s. 483-484.

şeyhu'l-kurrâ olarak ta görev yapıyordu.¹⁹⁶ 1129/1717 tarihinde Edirne'de vefat etti.¹⁹⁷

10. REİSÜ'L-KURRÂ MEHMED EFENDİ (Ö. 1130/1718)

Hayatı: Adı Mehmed b. Yusuf b. Abdurrahman'dır. Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi Efendi'nin babasıdır. Kırâat-ı aşereyi babası Yusuf Efendi'den, takrib ve tayyibe'yi ise babasının talebesi Nişancı Paşa Camii İmamı Mehmed Efendi'den tahsil etti.¹⁹⁸ Sultan Ahmed civarında Nahlbend Camiinde imamlık yapıp ders okutmakla meşgul olurdu. Zamanının reisü'l-kurrâsıydı. 1130/1718 yılı civarı vefat etti.¹⁹⁹

11. ABDULLAH EFENDİ (Ö. 1130/1718)

Hayatı: Fatih Camii hatibi ve Şehzâde Camii imamı olup şeyhu'l-kurrâ idi. 1130/1718 yılında vefat ederek Topkapı dışına defnedildi.²⁰⁰

12. ŞEYHU'L-KURRÂ MEHMED GİRİDÎ (Ö. 1131/1719)

Hayatı: Aslen Girit'li olup İstanbul'da²⁰¹ ve Köprü (Amasya)'de²⁰² yerleştiği farklı icazetlerde ifade edilmektedir. Kırâat ilmini Osmancıklı Ömer Efendi'den²⁰³ tahsil etti. Talebeleri arasında Halil Amasî bulunmaktadır.²⁰⁴ Amasya'da Abdullah

¹⁹⁶ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1520.

¹⁹⁷ Müstakimzâde, a.g.e., s. 484; Hayatı için ayrıca bkz. Suyolcuzade Mehmed Necib, **Devhatü'l-Küttâb**, Tsh. Kilisli Rifat Bilge, İstanbul, Güzel Sanatlar Akademisi, 1942, s. 110; Mirza Habib Efendi, **Hat ve Hattatan**, İstanbul, Matbaa-i Ebuzziya, 1305, s. 150; Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1603-1604; Rado, **Türk Hattatları**, s. 123-124; M. Uğur Derman, "Derviş Mehmed, Kevkeb", **DİA**, T.D.V. Yayınları, C. IX, s. 193; Alparslan, a.g.e., s. 71; Yusuf Bilen, "Hattat Kevkeb Mehmed Efendi'nin Talebesi Hattat Derviş Hüseyin Efendi'ye Ait Bir Kur'ân-ı Kerîm", **A.Ü.G.S.E.D.**, Sayı 31, Mayıs 2014, s. 17-18.

¹⁹⁸ YusufEfendizâde, **Ecvibe**, vr. 37b.

¹⁹⁹ Fındıklılı, a.g.e., s. 251-252; Ayrıca bkz. Ayvansarayî vd., a.g.e., s. 280.

²⁰⁰ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 79.

²⁰¹ Köksoy, a.g.e., s. 254, 259.

²⁰² Doğanlarî, a.g.e., vr. 3a; Bozyiğit, a.g.e., s. 94.

²⁰³ Konyalı Abdurrahim Efendi'nin verdiği icazetlerde Giridî'nin Şaban Efendi'den okuduğu ifade edilmektedir. (Bkz. Abdurrahim Konevî, **İcazet li Hasan Hüseyin**, (yazma), KBYEK, nr. 6532, vr. 6a; **İcazet li Mustafa Feyzi**, nr. 8236, vr. 3b; Köksoy, a.g.e., s. 254, 259.) Bu ifadenin satır düşmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Çünkü Abdurrahim Efendi'nin hocası Ahmed Çimivî ve hocasının hocası Kafalızâde Hasan Efendi'nin icazetlerinde Giridî ile Şaban Efendi arasında Ömer Osmancıklı bulunmaktadır. (Bkz. Hasan Sabri Kafalızâde, **İcazet**, (yazma), KBYEK, nr. 9666, vr. 3a; Ahmed b. Ali Çimivî, **İcazet li Osman Hilmi**, (yazma), KBYEK, nr. 7600, vr. 3b-4a.)

²⁰⁴ Doğanlarî, a.g.e., vr. 3a; Köksoy, a.g.e., s. 254, 259; Bozyiğit, a.g.e., s. 94.

Paşa ve Nuh Bey Dâru'l-kurrâlarında şeyhu'l-kurrâlık,²⁰⁵ İbadullah Camiinde imamlık yaptı. 1131 yılı Şevval ayında (Ağustos-Eylül 1719) vefat etti.²⁰⁶

13. ÖMER B. MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1134/1722)

Hayatı: Aslen Osmancık'lıdır. İstanbul'a gelerek dönemin âlimlerinden Arapça ve sair ilimlerde ders aldı. Kırâat ilmini ise Yusuf Efendizâde Mehmed Efendi,²⁰⁷ Reisü'l-kurrâ Şaban Efendi ve Şeker Mehmed Efendi'den tahsil etti.²⁰⁸ Tecvid ilminde çok mahir olup tecvid taliminde çok titiz davranırdı. Kırâat ilmi sahasında birçok talebe yetiştirdi.²⁰⁹ Giritli Mehmed Efendi,²¹⁰ Zeyrek Camii imamı Abdülbâki Efendi, Kapudan Paşa Mektebi Muallimi Abdurrahman Efendi ve Mustafa b. Hasen el-İslambulî bilinen talebelerindendir. Ömer Efendi 11 Recep 1134 (27 Nisan 1722) tarihinde pazartesi günü vefat etti.²¹¹

14. MEHMED EFENDİ (Ö. 1134/1722)

Hayatı: Adı Mehmed olup Kurrâ Efendi diye meşhur oldu. İstanbul'da doğdu. Devrin âlimlerinden dinî ilimleri tahsil etti. Ayrıca kırâat ve tecvid ilimlerini de güzel bir şekilde öğrendi. Tahsilden sonra Tophane semtine yerleşti. Önce Tersane-i Amire Camiinde vaizlik yapıyordu. 1114 Rebiülevvel ayında (Ağustos 1702) Vâlîde Sultan Camiine vâiz, muhaddis ve müfessir tayin edildi. Bu görevlerini sürdürürken 2 Şevval 1134 (16 Temmuz 1722) tarihi Perşembe günü vefat ederek Beyoğlu Kabristanlığına defnedildi. Merhum; kırâat ve tecvid ilimlerinde mahir, vaazı tesirli, değerli bir şahsiyetti.²¹²

15. HASAN EFENDİ (Ö. 1134/1722)

Hayatı: Sultan Ahmed Camii hatibiydi. Ali Mansurî'nin vefatından (1134/1722) sonra Sultan Süleyman türbesine şeyhu'l-kurrâ tayin edildi.²¹³ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

²⁰⁵ Abdizâde, a.g.e., C. I, s. 157, 158.

²⁰⁶ Abdizâde, a.g.e., C. V, s. 13-14.

²⁰⁷ İslambulî, a.g.e., vr. 64b.

²⁰⁸ Kafalızâde, a.g.e., vr. 3a-b.

²⁰⁹ İslambulî, a.g.e., vr. 64b.

²¹⁰ Kafalızâde, a.g.e., vr. 3a.

²¹¹ İslambulî, a.g.e., vr. 64b.

²¹² Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 680-681; Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 975.

²¹³ Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 678.

16. MUSTAFA B. ZEYNELABİDİN (Ö. 1135/1723)

Hayatı: Hasırcılar imamı diye meşhurdu. Aslen Kocaeli’lidir. Genç yaşta İstanbul’a gelerek Galata Sarayına girdi. Burada Kur’an ilimlerini tahsil etti. Ebu’l-Kasım Muhammed Rasim Efendi’den hat tahsil ederek 1135/1723 tarihinde icazet aldı. Ardından Yeni Sarayda Hasırcılar Ocağı imamlığına tayin edildi. İmamlığı bırakarak Zülüflüler Ocağında kendisine kurrâlık ve hat muallimliği görevi verildi. Ardından sırasıyla Aksaray Verd-Nâz Kadın Mektebi, Ayasofya-i Kebir Yeni Mektebi ve Köse Kethüda Muhammed Ağa Daru’t-Ta’liminde hat muallimliği görevlerine getirildi.²¹⁴ Vefat tarihi belirtilmemiş olup icazet tarihinden sonra vefat ettiği söylenebilir.

17. ARABZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 1136/1723)

Hayatı: Devrin âlimlerinden dinî ilimleri tahsil etti. Özellikle kırâat ve tecvid ilimlerine özen gösterdi. Tahsilden sonra Beyazıt Camiine imam oldu. 1121/1710 yılında Sultan İmamı Hacı Mehmed Efendi yerine sultan imamı tayin edildi. Çeşitli yerler kendisine arpalık olarak verildi. 1126/1714 yılında Şehzade Süleyman’ın hocalığı kendisine tevdi edildi. 1129/1717 yılında iyice yaşlandığından emekli oldu. 5 Muharrem 1136 (5 Ekim 1723) tarihinde vefat etti. Merhum; iyi halli, dindar, ilim ve ibadetle meşgul olan değerli bir şahsiyetti.²¹⁵

18. İBRAHİM FEYZÎ EFENDİ (Ö. 1136/1724)

Hayatı: İstanbulludur. Çelebi İmam diye meşhurdu. Eyüp Sultan civarında Cezerî Kasım Paşa Camii’nde²¹⁶ ve Koca Mustafa Paşa Camiinde imamlık yaptı.²¹⁷ Suyolcuzaâde Mustafa Efendi’den hat öğrendi. Şeyhu’l-kurrâ olan İbrahim Efendi, diğer dinî ilimlerde de bilgili ve şiire de kabiliyetli idi. 1136/1724 yılında vefat etti.²¹⁸

²¹⁴ Müstakimzâde, a.g.e., s. 529-530.

²¹⁵ Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 550; Ayrıca bkz. Akgündüz, a.g.mk., s. 67.

²¹⁶ Müstakimzâde, a.g.e., s. 53-54.

²¹⁷ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 527.

²¹⁸ Müstakimzâde, a.g.e., s. 54.

19. SULTAN İMAMI ABDULLAH EFENDİ (Ö. 1140/1727)

Hayatı: Edirne’de doğdu. Döneminin âlimlerinden dinî ilimler tahsil etti. Özellikle kırâat ve tecvid ilminde üstat oldu. Sesi de güzel olduğundan Edirne’de Beyazıt Camiine imam tayin edildi. Ardından Damat İbrahim Paşa’nın imamı oldu. 1129/1717 yılında sultana ikinci imam tayin edildi. Bu esnada birinci imam olan Abdurrahman Efendi’nin asistanı olup 1130/1718 yılında Defterdar İbrahim Medresesine müderris tayin edildi. Bundan sonra yükselerek çeşitli medreselerin müderrisliği kendisine arpalık verildi. 1138/1725 yılında Aksaray Geyve kazası ve daha sonra diğer bazı yerlerin kazaları kendisine arpalık verildi. 15 Safer 1140 (2 Ekim 1727) tarihinde vefat etti. Fatih Camiinde kılınan cenaze namazının ardından Üsküdar Mezarlığı’na defnedildi. Merhum; iyi halli, tatlı dilli, ilim ve irfan sahibi, derviş tabiatlı değerli bir şahsiyetti.²¹⁹

20. ŞEYHULİSLAM MEHMED EFENDİ (Ö. 1141/1728)

Hayatı: Adı Mehmed b. Mustafa’dır. Amasya sancağına bağlı Lâdik’te doğdu. İlk tahsilini yaptıktan sonra kırâat ilmine yönelen Mehmed Efendi, sesinin de güzel olması sebebiyle Canpolatzade Hüseyin Paşa’ya imam oldu. Bu sebeple Canpolatzâde İmamı diye meşhur oldu. Daha sonra dinî ilimler tahsiline devam ederek Minkarizâde Yahya Efendi’nin asistanlığını yapan Mehmed Efendi, 1080/1669 yılında Hüsrev Kethüda Medresesine müderris atandı. 1086/1675 yılında padişaha ikinci imam tayin edildi. Birçok kadılık kendisine arpalık olarak verilen Mehmed Efendi, 1092/1681 yılında İstanbul kadısı oldu. 1099/1688 yılında Rumeli sadaretine getirildi. 1106/1695 yılında şeyhu’l-islam oldu. İki ay sonra azledildi. Çeşitli illerde kadılık yaptıktan sonra 1115/1703 yılında ikinci kere şeyhu’l-islam olduysa da üç ay sonra tekrar azledildi. Bu şekilde çeşitli vazifelerde görevlendirilip azledilen Mehmed Efendi, 1141 yılı Safer ayının sonunda (Eylül 1728) vefat etti. Merhum; değerli ilimler öğretmekle meşhur, zühd ve salah sahibi, halim, selim ve değerli bir şahsiyetti.²²⁰

²¹⁹ Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 641-642; Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1386-1387.

²²⁰ Şeyhî, a.g.e., C. III, s. 651-653; Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 976; Badî, a.g.e., C. I, s. 619; Tahsin Özcan, “Mehmed Efendi: İmam”, **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSY, 1999, C. II, s. 126; “Mehmed Efendi: İmâm-ı Sultânî”, **DİA**, Ankara, T.D.V.Yayınları, 2003, C. XXVIII, s. 453-454.

21. SEYYİD ALİ B. SALİH EFENDİ (Ö. 1141/1728-29)

Hayatı: İstanbulludur. Çelebi İmam diye meşhurdu. Hafızlığını tamamladıktan sonra Hüseyin Hablî'den hat öğrenerek icazet aldı. Yusufzâde Abdullah Efendi'den kırâat ilmini tahsil etti. Kalaycı Hasan Camiinde imam ve Şeyhu'l-islam İsmail Efendi Camii ilk yapıldığında orada hatip olarak görev yaptı. 1141/1728-29 yılında vefat ederek Galata Mevlevîhânesi yakınlarında bulunan Asma Mescit hizasında Çizmeci Çeşmesi yanına defnedildi. Hacı olan Ali Efendi, çok sayıda Kur'an-ı Kerim yazdı.²²¹

22. MUHAMMED SALİH EFENDİ (Ö. 1143/1731)

Hayatı: Uzun süre Topkapı'da oturduğu için Topkapılı Salih Efendi diye meşhur oldu. Babası Üsküdar'da oturan Sivaslı Muharrem Ağa olup 1106/1695 yılında vefat etmişti. Küçük yaşta Kur'an eğitimi tamamlayan Salih Efendi, Kur'an vucuhları (Kırâat) ilmini ve diğer ilimleri ayrıca mûsıkî ilmini öğrendi. Tahsilden sonra Dördüncü Mehmed döneminde uzun süre Üsküdar Atik Valide Sultan Camii'nde hatiplik yaptı. Güzel sesi meşhur olunca Sultan İkinci Mustafa'nın ikinci imamlığına getirildi. 1109/1697 senesinde ise birinci imam oldu. 1114/1702 yılında azledildi. 1117/1705 yılında Filibe, 1126/1714 yılında Mekke-i Mükerreme mevleviyetleri; 1131/1719 yılında İstanbul kadılığı, 1142/1730 yılında Anadolu kazaskerliği, 1143/1731 yılında ise Rumeli payesi kendisine tevdi edildi. 1143 yılı Şaban ayında (Şubat 1731) vefat etti. Cenazesi Topkapı Ahmet Paşa Camii mihrap tarafındaki mezarlığa defnedildi. Merhum; birçok ilimden hissedar olmakla birlikte güzel ses ve okuyuşuyla meşhur olmuş, cömert, vefalı, birçok kabiliyetli talebe yetiştirmiş değerli bir şahsiyetti.²²² Oğlu Mehmed Emin Efendi (ö. 1191/1777) Osmanlı şeyhu'l-islamlarındandı.²²³

23. MEHMED B. MUSTAFA (ÇELEBİ İMAM) (Ö. 1144/1731-32)

Hayatı: Adı Mehmed b. Mustafa b. Ramazan'dır. Çelebi İmam diye meşhur olmuştur. 1066 senesi Zilkâde ayında (Eylül 1656) İstanbul'da dünyaya geldi.

²²¹ Müstakimzâde, a.g.e., s. 317-318.

²²² Fındıklılı, a.g.e., s. 39-41; Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1464; Bekir Altındal, **Zela'dan Zile'ye Tarihî Yolculuk**, İstanbul, Bayrak Yayıncılık, 2011, s. 230.

²²³ Fındıklılı, a.g.e., s. 41; Ayrıca bkz. Mehmet İpşirli, "Mehmed Emin Efendi: Salih Efendizâde", **DİA**, Ankara, T.D.V. Yayınları, 2003, C. XXVIII, s. 463.

1078/1667-68 senesinde hafızlığını tamamladı. Kara Halil Efendi, Kazdağlı Ali Efendi ve Sofya Kadısı Mustafa Efendi gibi dönemin âlimlerinden Arapça ve diğer ilimleri tahsil etti. 1080/1669-70 yılında seba, 1082/1671-72 yılında aşere ve Muharrem 1087 (Mart-Nisan 1676) tarihinde erba'a aşere kırâatlerini tamamlayarak Şaban Efendi'den icazet aldı. Aynı yıl hac için yola çıkarak Şam, Kudüs ve Mısır'a uğradı. Mısır'da Muhammed b. Kasım Bakarîden kırâat icazeti aldı.

Haccını tamamladıktan sonra 1088 senesinde İstanbul'a döndü. Aynı senenin Recep ayında (Eylül 1677) Sultan Ahmed camiine imam tayin edildi. 1091/1680 senesinde Ferhat Paşa Daru'l-hadisine ve daha sonra da Dâye Hatun Mescidine kurrâ tayin edildi. 1112/1700-1 senesinde Hüseyin Paşa Türbesinde, 1132/1720 senesinde İbrahim Paşa Türbesinde şeyhu'l-kurrâ olarak görevlendirildi. 1143/1730-31 senesinde ise Fatih Camii hatibi oldu. Birçok talebe yetiştiren Mehmed Efendi'nin talebeleri arasında kendisinden on dört kırâati tahsil eden Sultan İmamı Ebubekir Efendi, Fatih Camii imamı Seyyid Yusuf Efendi, Seyyid Mustafa Efendi, Arapzâde Mehmed Efendi, Mustafa b. Hasen İslambulî ve Mustafa Efendi'nin kardeşi Yakub b. Hasen Efendi bulunmaktadır.²²⁴ 1144/1731-32 senesinden sonra vefat ettiği söylenebilir.²²⁵

24. ŞEYHU'L-KURRÂ HACI ÖMER EFENDİ (Ö. 1148/1735)

Hayatı: Amasyalıdır. Amasya Abdullah Paşa Camiinde imam ve şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu. 1148 senesi Recep ayında (Kasım-Aralık 1735) vefat etti.²²⁶

25. MÜEZZİNZÂDE MUHAMMED EFENDİ (Ö.1151/1738-39)

Hayatı: Na'lbend Camii imamı ve şeyhu'l-kurrâ idi. Yusufefendizâde'den kırâat tahsil ederek icazet aldı. Kendisinden Feyzullah Şükür Efendi kırâat okudu.²²⁷ Muharrem 1151/1738-39 tarihinde vefat etti.²²⁸

²²⁴ İslambulî, a.g.e., vr. 64b-65b.

²²⁵ İslambulî'nin eserini kaleme aldığı 1144/1731-32 senesinde henüz vefat etmemişti.

²²⁶ Abdizâde, a.g.e., C. V, s. 31.

²²⁷ Şeyh Feyzullah, a.g.e., vr. 262a.

²²⁸ Fındıklılı, a.g.e., s. 151.

26. HASAN EFENDİ (Ö. 1152/1739)

Hayatı: Üsküdarlı olup Kara Hasan Efendi diye meşhurdu. Dinî ilimleri ve kırâat-ı seb'a-aşere-takrib'i dönemin âlimlerinden tahsil etti. Ardından Üsküdar Çinili Camiinde hatiplik görevi yaptı. 15 Ramazan 1152 (16 Aralık 1739) tarihinde vefat ederek Üsküdar'da Uzun Mezarlık kabristanına defnedildi.²²⁹

27. HACI ABDURRAHMAN EFENDİ (Ö.1154/1742)

Hayatı: Şeyhu'l-kurra idi. 22 zilkade 1154 (29 Ocak 1742) tarihinde vefat etti. Tersane ardında medfundur.²³⁰

28. ŞEYHU'L-KURRÂ MEHMED EFENDİ (Ö. 1155/1742)

Hayatı: Süleymaniye Camiinde şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu. 1155/1742 yılında vefat ederek Topkapı dışına defnedildi.²³¹

29. MUHAMMED EMİN ATIF B. MUHAMMED (Ö. 1156/1743)

Hayatı: İstanbulludur. Babası Kepekçiler Camii imamı Muhammed Efendi'dir. On yedi yaşında seba aşere ve takrib kırâatlerini öğrendi. Ebu'l-Kasım Muhammed Rasim Efendi'den hat öğrenerek icazet aldı. Şairliği de vardı. Henüz otuz yaşını tamamlamışken 1156/1743 yılında taun hastalığından vefat ederek Edirnekapı dışına defnedildi. Merhum hattı gibi tabiatı da güzeldi. Âtîf mahlasıyla yazdığı şiirlerden oluşan bir divanı vardı.²³²

30. MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1157/1744)

Hayatı: Nişancı İbrahim Paşa'nın imamı ve şeyhu'l-kurrâ idi. 1157/1744 tarihinde vefat etti. Keskindede'de medfundur.²³³

²²⁹ Fındıklılı, a.g.e., s. 163; Ayrıca bkz. Cemal Ağırman, "Tarih ve Tabakat Kitaplarında Üsküdârî Nisbesiyle Anılıp Adından Söz Ettiren Üsküdarlı Bilginler", **Üsküdar Sempozyumu II: 12-13 Mart 2004 Bildiriler**, Ed. Zekeriya Kuşun vd., İstanbul, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, 2005, C. II, s. 490-491.

²³⁰ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 91.

²³¹ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 31.

²³² Müstakimzâde, a.g.e., s. 446-447.

²³³ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1154.

31. İBRAHİM B. MEHMED (Ö. 1160/1747)

Hayatı: Adı İbrahim olup Şeyhzâde ve Sarı İmamzâde diye meşhurdu. 1111/1699-1700 tarihinde Edirne’ de doğdu. Babası Gazi Mihal Camii imamı Mehmed Efendi’dir. On beş yaşındayken Haffafzâde Hüseyin Efendi’den hat icazeti aldı.²³⁴ Dâru’l-hadis Camiinde Cuma vaizi, Sultan Selim Camiinde imam, Sultan Beyazıt Camiinde hatip ve Nazar Baba Mektebinde muallim olarak görev yapan İbrahim Efendi; aynı zamanda şeyhu’l-kurrâ idi.²³⁵ Şiire de kabiliyetli idi.²³⁶ Vefatı hakkında **Tuhfe-i Hattatin**’de 1179/1765-66 tarihi,²³⁷ **Sicill-i Osmanî**’de ise 1175/1761-62 tarihi²³⁸ verilmektedir. Badî; Nazîra Mecmuasında İbrahim Efendi’nin vefat tarihinin 13 Ramazan 1160 (18 Eylül 1747) olarak belirtildiğini, doğru olanın da bu tarih olduğunu söylemektedir.²³⁹

32. AHMED EFENDİ (Ö. 1162/1749)

Hayatı: Kastamonuludur. Ahmed Sûfî Kastamonî diye meşhurdu.²⁴⁰ İstanbul tariki içinde bulunan sûfî meslekinin kurucusudur.²⁴¹ Kırâat ilmini Çelebi İmam Mehmed Efendi’den tahsil etti.²⁴² Bostan Camii imamı ve şeyhu’l-kurrâ idi. 12 Rebiülahir 1162 (1 Nisan 1749) tarihinde vefat etti.²⁴³

33. HACI HÜSEYİN ERZURUMÎ (Ö. 1163/1750)

Hayatı: Adı Hüseyin b. Murad olup Erzurumludur. Kırâat ilmini Ali Mansûrî’den tahsil etti. Kendisinden Muhammed Na’îmî kırâat okudu.²⁴⁴ Şeyhu’l-kurrâ ve Laleli

²³⁴ Müstakimzâde, a.g.e., s. 40-41.

²³⁵ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1546-1547.

²³⁶ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1904.

²³⁷ Müstakimzâde, a.g.e., s. 41.

²³⁸ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 759.

²³⁹ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1547. İbrahim Efendinin hat talebeleri için bkz. Müstakimzâde, a.g.e., s. 108,

222, Bâdî, a.g.e., C. II, 1550, 1551.

²⁴⁰ Akakuş, **Reisü’l-Kurrâlık**, s. 33.

²⁴¹ Molla Efendi, **Umde**, s. 117. Zehrü’l-Erib’te ise Sufî meslekinin bütün tarikleri cem ettiği ifade edilmektedir. Bkz. Molla Efendi, **Zehr**, vr. 214a.

²⁴² Hıfzî, **El-Mecma**’, vr. 3a.

²⁴³ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 166; Revnakoğlu, a.g.e., vr. 34; Umde’nin kenarında 1172/1758-59 yılında vefat ettiği belirtilmektedir. Bkz. Molla Efendi, **Umde**, s. 117.

²⁴⁴ Üsküdarî, **İcazet**, vr. 7b-8a.

Camii hatibiydi. 9 Şevval 1163 (11 Eylül 1750) tarihinde vefat ederek²⁴⁵ Eyüp Tokmakçı Mezarlığına defnedildi.²⁴⁶

34. SEYYİD YUSUF EFENDİ (Ö. 1163/1750)

Hayatı: Karahisar-ı Şarkî’de doğdu. Zamanının âlimlerinden dinî ilimler,²⁴⁷ Çelebi İmam diye meşhur Mehmed Efendi’den de aşere, takrib ve şaz kırâatleri tahsil etti.²⁴⁸ Fatih Camiinde imam ve dersiam olarak görev yapıyordu. Bütün dinî ilimlerde bilgili olup özellikle tefsir ilminde uzman olan Yusuf Efendi,²⁴⁹ aynı zamanda şeyhu’l-kurrâ idi.²⁵⁰ 1163/1750 yılında vefat edip Topkapı Şeyhler Kabristanına defnedildi.²⁵¹

35. ABDÜLBAKİ EFENDİ (Ö. 1164/1751)

Hayatı: Kırâat ilmini Şeyhu’l-kurrâ Ömer b. Mustafa’dan (ö. 1134/1722) tahsil etti.²⁵² Zeyrek Camii imamı ve şeyhu’l-kurrâ idi. 1164/1751 de vefat edip Eğrikapı’ya defnedildi.²⁵³

36. ŞEYH MEHMED EFENDİ (Ö. 1165/1752)

Hayatı: Kur’an ehli değerli âlimlerden olan Mehmed Efendi, uzun süre Galata Sarayında şeyhu’l-kurrâ olarak talebe yetiştirdi. 1165/1752 yılında vefat ederek Beyoğlu Kabristanına defnedildi.²⁵⁴

37. DEBBAĞZÂDE AHMED EFENDİ (Ö. 1165/1752)

(1) Hayatı: Maraşlıdır. Sünbülzâde Esad Efendi’den sonra Maraş’ta müftülük yaptı. Tefsir ve özellikle kırâat ilminde uzmandı. 1165/1752 senesinde Maraş’ta vefat etti.²⁵⁵

²⁴⁵ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 704.

²⁴⁶ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 71.

²⁴⁷ Fındıklılı, a.g.e., s. 167

²⁴⁸ İslambulî, a.g.e., vr. 65b.

²⁴⁹ Fındıklılı, a.g.e., s. 167-168.

²⁵⁰ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1689.

²⁵¹ Fındıklılı, a.g.e., s. 168; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1689, Ayrıca bkz. Revnakoğlu, a.g.e., vr. 23.

²⁵² İslambulî, a.g.e., vr. 64b.

²⁵³ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 102.

²⁵⁴ Fındıklılı, a.g.e., s. 488.

(2) **Eserleri:** Merhumun tefsir alanında yazdığı beş eseri, ayrıca Arap edebiyatı ve ahlak sahalarında yazdığı birer eseri vardır.²⁵⁶ Kırâat hususunda bir eseri tarafımızca tespit edilememiştir.

38. MUSTAFA AKŞEHRÎ (1165/1752)

Hayatı: Akşehir müftüsüydü. Kırâat ilmini Kara Hafız İslambulî'den tahsil etti. Kendisinden Antep müftüsü Mahmud Efendi kırâat okudu.²⁵⁷ 1165/1752 yılı civarı vefat etti.²⁵⁸

39. SÜLEYMAN HARPUTÎ (1165/1752)

Hayatı: Kırâat ilmini Muhammed Basîrî Halebî'den tahsil etti. Kendisinden Muhammed Daredevî 1165/1752 yılından önce Hafs kırâatini okudu.²⁵⁹

40. HALİL EFENDİ (Ö. 1167/1754)

Hayatı: Şeyh olup Aksaray'da Toklu Dede Camii imamıydı.²⁶⁰ Ayrıca şeyhu'l-kurrâ olan Halil Efendi, Eğrikapı dışında bulunan Cemâlîzâde (Savaklar) Tekkesi bünyesindeki dâru'l-kurrâda kırâat okutuyordu.²⁶¹ Bu Tekkenin şeyhi kendisine bir köy vakfetmişti. Aynı zamanda hattat olan Halil Efendi,²⁶² 1167/1754 yılında vefat ederek Toklu Dede Camii haziresine defnedildi.²⁶³ Hüseyin Ayvansarayî'nin (ö. 1201/1787) hocası olan Halil Efendi'nin talebeleri arasında Eyüp Camii devirhanı Keşfî Hafız Mehmed Efendi (ö. 1146/1733-34) ve Eğrikapı İmamı Seyyid Mahmud Efendi (ö. 1183/1769-70) vardır.²⁶⁴

²⁵⁵ Atalay, **Maraş Tarihi**, s. 137; Ayrıca bkz. Âkîfzâde, a.g.e., s. 266-267; Develioğlu, **a.g.e.**, s. 135; Dikici, a.g.mk., C. I, s. 34; Özdamarlar, a.g.mk., C. I, s. 43; Sandaloğlu, a.g.e., s. 137; Alparslan, Yakar, a.g.e., s. 67; Çiftçi, a.g.e., s. 72-73; Dikici, a.g.e., s. 67.

²⁵⁶ Eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Dikici, a.g.e., s. 67-68; a.g.mk., C. I, s. 34.

²⁵⁷ Daredevî, a.g.e., vr. 74b.

²⁵⁸ Akşehrî'nin talebesi Mahmud Antebî, Daredevî'ye bu yılda kırâat okuttu. Bkz. a.y.

²⁵⁹ Daredevî, a.g.e., vr. 74b.

²⁶⁰ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 573; Semavi Eyice, "Hüseyin Ayvansarayî", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1998, C. XVIII, s. 528.

²⁶¹ M. Baha Tanman, "Cemâlîzâde Tekkesi", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, C. VII, s. 318.

²⁶² Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 573.

²⁶³ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 573; Semavi Eyice, "Haliç", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1997, C. XV, s. 274. Ayrıca bkz. Revnakoğlu, a.g.e., vr. 88

²⁶⁴ Semavi Eyice, "Ayvansaray", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1991, C. IV, s. 294.

41. MAHMUD ANTEBÎ (1167/1754)

Hayatı: Kanalcızâde diye meşhurdu. Antep müftüsüydü. Aynı zamanda kurrâ idi. Kırâat ilmini Akşehir müftüsü Mustafa Yenâbî'den ve Muhammed Basîrî Halebî ed-Darîr'den tahsil etti. Kendisinden Muhammed b. Fethullah Daredevî kırâat okudu.²⁶⁵ 1167/1754 senesinde hayattaydı.²⁶⁶

42. HASAN KELLEZÎ (1167/1754)

Hayatı: Hacı Ahmedzâde diye meşhurdu. Kilis'te otururdu. 1167/1754 yılından sonra Kilis'e gelen Muhammed Basîrî Halebî'den kırâat ilmi tahsil ederek icazet aldı.²⁶⁷

43. SÜLEYMAN EFENDÎ (HACI) (Ö. 1168/1755)

Hayatı: Sirkeci başı Mescidi imamı ve şeyhu'l-kurrâ idi. 1168/1755 yılında vefat ederek camisinin haziresine defnedildi.²⁶⁸

44. ŞEYH AHMED HATEM EFENDÎ (Ö. 1168/1755)

(1) **Hayatı:** Mora'nın Akova köyündendir. Akovalızâde diye meşhurdu. 1115/1703-4 tarihinden sonra İstanbul'a geldi. Mirahur Camii imamı Emir Efendi'den hat öğrenerek icazet aldı. Nakşibendî meşayihından Tokatlı Muhammed Emin Efendi'ye bağlandı. Emin Efendi'nin bir sohbeti esnasında kendisinde meydana gelen bir hal üzerine Hacca gitti. Burada Yekdest Ahmed Efendi'ye intisap ederek kendisinden hilafet aldı. Şeyhinin emri üzerine vatanına dönerek kırk sene boyunca insanları irşatla meşgul oldu. 1168/1755 yılında memleketinde vefat etti. Merhum; fazıl, kâmil, zahiri ve batıniyle mükemmel, seba ve aşere kırâatlerine malik ve şair bir şahsiyetti.²⁶⁹

(2) **Eserleri:** Merhumun müretteb bir divanı, **Lügat-ı Şahidî**'ye yazmış olduğu bir şerhi ve sair eserleri vardı.²⁷⁰ Kırâat alanında bir eseri tarafımızca bulunamamıştır.

²⁶⁵ Daredevî, a.g.e., vr. 74b.

²⁶⁶ Bu sene civarında Kilis'e gelerek Muhammed Basîrî'den icazet aldı. Bkz. Daredevî, a.g.e., vr. 75a.

²⁶⁷ Daredevî, a.g.e., vr. 74b.

²⁶⁸ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1537; Revnakoğlu, a.g.e., vr. 22.

²⁶⁹ Müstakimzâde, a.g.e., s. 95; Ayrıca bkz. Bosnavî, a.g.e., s. 41.

²⁷⁰ Müstakimzâde, a.g.e., s. 95.

45. MEHMED EFENDİ (Ö. 1169/1756)

Hayatı: Edirne Selimiye Camiinde imam-hatip ve dâru'l-kurrâsında şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu. 1169/1756 yılında vefat ederek İstanbul yolunda Seyyid Celaleddin Türbesi yakınına defnedildi.²⁷¹

46. HALİL EFENDİ (Ö. 1170/1756)

Hayatı: Eğrikapı imamı olup Şeyh Halil Efendinin (ö. 1167/1754) vefatı üzerine şeyhu'l-kurrâ oldu. 24 Muharrem 1170 (19 Ekim 1756) yılında vefat edip Eğrikapı'da defnedildi.²⁷²

47. EMİN MEHMED EFENDİ (ARABZÂDE) (Ö. 1171/1758)

Hayatı: Çelebi İmam diye meşhur Mehmed Efendi'den ondört kırâati tahsil etti.²⁷³ Hacı Hasan Efendi'nin kardeşidir. Sultan Ahmed Camii imamı ve devrinin şeyhu'l-kurrâsı idi. 10 Zilhicce 1171 (15 Ağustos 1758) tarihinde vefat edip Haydarpaşa'da defnedildi.²⁷⁴

48. CÛ'ÎLÎ İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1179/1766)

Hayatı: Adı İbrahim, babasının ismi Yahya'dır. Amasyalıdır.²⁷⁵ Amasya Mahmut Paşa Dâru'l-kurrâ sında şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu.²⁷⁶ 1171 yılı Şevval ayında (Haziran 1758) Magosa'ya sürüldü. 1172/1758 yılında affedilince geri dönerek görevini sürdürdü.²⁷⁷ 1179 senesi Zilkâde ayında (Nisan 1766) Mekke'de vefat etti.²⁷⁸ Talebeleri arasında damadı Şeyhu'l-kurrâ Hasan Efendi meşhurdur.²⁷⁹

49. MENTEŞELİ AHMED EFENDİ (Ö.1180/1766-67)

Hayatı: Manisa'da büyüdü ve eğitim aldı. Manisa Ali Bey Camii'nde ders okuttu. Beş yüz hafız ve iki yüz kurrâ yetiştirdi. Heyet, hendese ve Farsçada uzmandı. Ay ve

²⁷¹ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1394.

²⁷² Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 573; Revnakoğlu, a.g.e., vr. 20.

²⁷³ İslambulî, a.g.e., vr. 65b.

²⁷⁴ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 464.

²⁷⁵ Abdizâde, a.g.e., C. V, s. 58.

²⁷⁶ Abdizâde, a.g.e., C. I, s. 158.

²⁷⁷ Abdizâde, a.g.e., C. V, s. 50, 51.

²⁷⁸ Abdizâde, a.g.e., C. V, s. 58.

²⁷⁹ Abdizâde, a.g.e., C. V, s. 81.

güneş tutulmasını belirten aletler yapardı. Fakir fukarayı sever ihtiyaçlarını giderirdi. 1180/1766-67 yıllarında vefat etti.²⁸⁰

50. HACI ABDURRAHMAN EFENDİ (Ö. 1181/1767)

Hayatı: Şeyh Ömer Efendinin oğludur. Cibali hatibi ve zamanının şeyhu'l-kurrâsıydı. 1 Rebiülahir 1181(27 Ağustos 1767) tarihinde vefat edip Okmeydanı'na defnedildi.²⁸¹

51. ABDÜRREZZAK EFENDİ (Ö. 1182/1768-69)

Hayatı: Babası Eyüp Camii imamı Ali Efendi'dir. Kendisi şeyhu'l-kurrâ idi. 1182/1768-69 yılında vefat ederek Eyüp'te defnedildi.²⁸²

52. OSMAN EFENDİ (Ö. 1183/1769-70)

Hayatı: Akmahmudzâde Mektebi muallimi ve şeyhu'l-kurrâ idi. 1183/1769-70 yılında vefat edip Edirnekapı'ya defnedildi.²⁸³ Talebeleri arasında kendisinden sonra adı geçen mektepte muallimlik görevini yürüten Melek Mustafa Efendi (ö. 1227/1812) vardır.²⁸⁴

53. HÜSEYİN SAİD EFENDİ (FETTÂHZÂDE) (Ö. 1186/1772)

Hayatı: İzmirlidir. Yeniçeri Ocağı imamı ve şeyhu'l-kurrâ idi. 1159/1746 yılında padişahın ikinci imamı, 1161/1748 yılında ise birinci imamı olmuştur. 1168/1754-55 yılında bu görevden ayrılarak Diyarbakır mollası oldu. 5 Receb 1186 (2 Ekim 1772) tarihinde vefat edip Üsküdar'a defnedildi.²⁸⁵

54. BIÇAKÇIZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 1188/1774)

Hayatı: Adı Hacı Hafız Mehmed olup Kurrâ Bıçakçızâde diye meşhurdu. Edirnelidir. Şeyhzâde Hafız İbrahim Efendi'den hat icazeti aldı. Ayrıca kırâat ilmi de tahsil etti. Edirne'de Küçük Dâru'l-kurrâ'da şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu.

²⁸⁰ Akifzâde, a.g.e., s. 321.

²⁸¹ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 91.

²⁸² Revnakoğlu, a.g.e., vr. 86.

²⁸³ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1290.

²⁸⁴ Molla Efendi, Âsâr, s. 113.

²⁸⁵ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 728.

Hem hat sahasında hem de kırâatte pek çok talebe yetiştirdi. 1188/1774 senesinde vefat etti.²⁸⁶

55. HACI ALİ EFENDİ (Ö. 1188/1774)

Hayatı: Şeyhu'l-kurrâ idi. 1188/1774 yılında vefat ederek Karacaahmet Mezarlığına defnedildi.²⁸⁷

56. İBRAHİM B. ALİ RUMÎ (Ö. 1189/1775)

(1) **Hayatı:** Arabacılar Ocağının şeyhi olup değerli bir zattı. Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi Efendi'den kırâat ilmini öğrenmişti. 1189/1775 yılında Hac dönüşü Mısır civarında vefat etti.²⁸⁸

(2) **Eserleri:** Müellifin İstanbul'da basılan **Keşfuz-Zûnûn Zeyli** adlı bir eseriyle **Sadrü's-Şerîa Tercümesi** vardır.²⁸⁹ Kırâate dair bir eseri bulunamamıştır.

57. TRABZONLU AHMED EFENDİ (Ö. 1191/1777)

Hayatı: Adı Ahmed olup Değirmencizâde diye bilinirdi. Trabzonludur.²⁹⁰ Trabzon Hatuniyye Dâru'l-kurrâsında şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu. Aynı zamanda mümeyyizü'l-kurrâ (Kırâat ilmini tamamlayanların imtihanında görevli) idi. Muharrem 1191 (Şubat 1777) yılında vefat ederek Küçük İmaret Mezarlığının batı bölümüne defnedildi.²⁹¹ Kırâat alanında uzman olan Ahmed Efendi; keramet ehli, vera ve takva sahibi bir kişiydi.²⁹²

58. HAFİZ AHMED EFENDİ (Ö. 1191/1777)

Hayatı: Valide-i Atik Camii imamıydı. Kurrâ ve muallimdi. 1191/1777 yılında vefat ederek Üsküdar Karacaahmet Mezarlığına defnedildi.²⁹³

²⁸⁶ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1521, 1588; Ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 1005.

²⁸⁷ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 28.

²⁸⁸ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 240.

²⁸⁹ Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 38; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 240.

²⁹⁰ Âkifzâde, a.g.e., s. 202.

²⁹¹ Murat Yüksel, **Trabzon'da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeleri**, Trabzon, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2000, C. II, s. 41.

²⁹² Âkifzâde, a.g.e., s. 202; Ayrıca bkz. Hüseyin Albayrak, **Trabzonlu Meşhurlar Ansiklopedisi**, İstanbul, Vadi Yayınları, 2008, s. 644.

²⁹³ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 78.

59. FEYZULLAH EFENDİ (Ö. 1193/1779)

Hayatı: Üsküdar'da Yeni Valide Camii hatibi olup şeyhu'l-kurrâ oldu. Zilka'de 1193 (Kasım 1779) tarihinde vefat ederek Karacaahmet Mezarlığına defnedildi.²⁹⁴

60. ÇORUMLU İSMAİL B. AHMED EFENDİ (Ö. 1193/1779)

Hayatı: Çorumlu olup Edirneli Ali Efendi, Amasyalı Akif Efendi ve Hâdimî'den okudu. Kırâatte uzmandı. Diğer ilim ve sanat alanlarında da bilgiliydi. Çorum'da yıllarca ders okuttu. 1193/1779 yılında vefat etti. Kendisi gibi âlim bir oğlu vardı.²⁹⁵

61. SEYYİD AVNULLAH EFENDİ (Ö. 1199/1785)

Hayatı: Hanım Sultan Camii imamı ve şeyhu'l-kurrâ idi. 1199/1785 yılında vefat ederek Topkapı dışına defnedildi.²⁹⁶

62. HALİL AMASÎ (Ö. 12/18. Asır)

Hayatı: Amasya'da doğmuş olup Kayseri'ye yerleşti. Kırâat ilmini Mehmed Giridî'den tahsil etti. Talebeleri arasında Hasan Ürgübî bulunmaktadır.²⁹⁷ 12/18. asır âlimlerindendir.²⁹⁸

63. HASAN ÜRGÜBÎ (Ö. 12/18. Asır)

Hayatı: Kırâat ilmini Halil Amasî ve Haşim Mağribî'den tahsil etti. Talebeleri arasında Ali b. İbrahim Niksarî, Hüseyin Borî, Muhammed Göçmenî²⁹⁹ ve Denizlili Musa vardır.³⁰⁰ 12/18. asır âlimlerindendir.³⁰¹

64. HASAN TRABZONÎ (Ö. 12/18. Asır)

Hayatı: Kırâat ilmini Hocapaşa İmamı Hasan Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Dülgerzâde İmamı Mahmud Efendi kırâat okudu.³⁰² 12/18. asır âlimlerindendir.³⁰³

²⁹⁴ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 530.

²⁹⁵ Âkifzâde, a.g.e., s. 171; Ayrıca bkz. Erkoç, a.g.e., s. 392.

²⁹⁶ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 70, 82.

²⁹⁷ Doğanlarî, a.g.e., vr. 2b-3a; Köksoy, a.g.e., s. 254, 259; Bozyiğit, a.g.e., s. 94.

²⁹⁸ Hocası Giridî Mehmed Efendi 1131/1719 yılında vefat ettiğinden kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

²⁹⁹ Köksoy, a.g.e., s. 254, 258-259.

³⁰⁰ Doğanlarî, a.g.e., vr. 2b-3a.

³⁰¹ Hocalarından Mağribî (1179/1765-66) yılında vefat ettiğinden kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

³⁰² Sürûrî, a.g.e., vr. 5b; Kastamonî, a.g.e., vr. 6a-b; Hamdi İslambulî, a.g.e., vr. 5a-b; Kazmaz, a.g.e., s. 351.

65. OSMAN AMİDÎ (SEB'ATÜ'S-SEYYÂRE) (Ö. 12/18. Asır)

Hayatı: Adı Osman b. Ömer olup lakabı Seb'atü's-Seyyâre idi. Diyarbakır'da doğdu ve orada oturdu. Kırâat ilmini Yusufefendizâde Abdullah Hilmi Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Salih ed-Darîr,³⁰⁴ Reisü'l-kurrâ Diyarbakırlı Mehmed Efendi³⁰⁵ ve Reisü'l-kurrâ Feyzullah Şükür Efendi³⁰⁶ kırâat okudular. 12/18. Asır âlimlerindendir.³⁰⁷

66. TAŞÇIZÂDE ALİ EFENDİ BURSAVÎ (Ö. 12/18. Asır)

Hayatı: Kırâat ilmini Yusufefendizâde Abdullah Hilmi Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Reisü'l-kurrâ Feyzullah Şükür Efendi kırâat okudu.³⁰⁸ 12/18. Asır âlimlerindendir.³⁰⁹

67. ŞEYHU'L-KURRÂ MUHAMMED EFENDİ (Ö. 12/18. Asır)

Hayatı: Sultaniye Camii imamıydı. Kırâat ilmini Yusufefendizâde'den tahsil etti. Kendisinden Reisü'l-kurrâ Feyzullah Şükür Efendi kırâat okudu.³¹⁰ 12/18. asır âlimlerindendir.³¹¹

68. FETİHÇİ EFENDİ (Ö. 12/18. Asır)

Hayatı: İsmi belli olmayıp Fetihçi Efendi diye bilinirdi.³¹² Hasan b. Ali Vidinî kendisinden kırâat tahsil etti.³¹³ 12/18. asır âlimlerindendir.³¹⁴

³⁰³ Hocası Hasan Efendi (ö. 1133/1721) ve talebesi Mahmud Efendi (ö. 1166/1753)'nin vefat tarihlerine bakılarak bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

³⁰⁴ Abbas Amidî, **İcazet**, (yazma), Süleymaniye ktp., Tercüman blm., nr. 665, vr. 2a-b.

³⁰⁵ Mehmed b. Hasan Amidî, **İcazet**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 64, vr. 225a.

³⁰⁶ Şeyh Feyzullah Şükür Efendi, **İcazet**, (yazma), MÜİFK, Öğüt blm., nr. 1162, vr. 262b.

³⁰⁷ Hocası Yusufefendizâde 1167/1754 yılında vefat ettiğinden kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

³⁰⁸ Şeyh Feyzullah, a.g.e., vr. 262b.

³⁰⁹ Hocası Yusufefendizâde 1167/1754 yılında vefat ettiğinden kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

³¹⁰ Şeyh Feyzullah, a.g.e., vr. 262a.

³¹¹ Hocası Yusufefendizâde 1167/1754 yılında vefat ettiğinden kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

³¹² Üsküdarî, a.g.e., vr. 7b. Başka bir icazette “fa” harfinden sonra “sin” harfi bulunmaktadır. Bu durumda Festehçi veya Fıstihçi şeklinde okunabilir. Bkz. Ahmed Niyazi İslambulî, **İcazet li Müezzinzâde**, (yazma), KBYEK, nr. 8237, vr. 5b.

³¹³ Üsküdarî, a.g.e., vr. 7b.

³¹⁴ Talebesi Vidinî'nin hocalarından Ahmed Sûfî 1162/1749 yılında vefat ettiğinden kendisinin de Sufî ile aynı asırda vefat ettiği söylenebilir.

69. İMAM ALİ EFENDİ (Ö. 12/18. Asır)

Hayatı: Hasan b. Ali Vidinî kendisinden kırâat tahsil etti.³¹⁵ 12/18. asır âlimlerindendir.³¹⁶

70. HALİL EFENDİ (12/18. Asır)

Hayatı: İmam Ali Efendi'nin kardeşidir. Hasan b. Ali Vidinî kendisinden kırâat tahsil etti.³¹⁷ 12/18. asır âlimlerindendir.³¹⁸

71. SEYYİD MAHMUD EFENDİ (Ö. 12/18. Asır)

Hayatı: Adı Seyyid Mahmud'dur.³¹⁹ Hasan b. Ali Vidinî kendisinden kırâat tahsil etti.³²⁰ 12/18. asır âlimlerindendir.³²¹

72. HASAN B. ALİ VİDİNÎ (Ö. 12/18. Asır)

Hayatı: Kırâat-ı seb'ayı Ahmed Sûfî Kastamonî'den tahsil etti. Bunun yanında Fetihçi Efendi, İmam Ali Efendi, Kardeşi Halil Efendi ve Seyyid Mahmud Efendi'den de okudu. Ardından Muhammed Na'imî İbnü'l-Kettânî'den aşere ve takrib okuyarak icazet aldı. Zamanında reisü'l-kurrâ idi. Kendisinden Bolulu Kara Hafız Ömer b. Halil kırâat okudu.³²² 12/18. asır âlimlerindendir.³²³

73. HASAN FEHMİ B. HASAN VİDİNÎ (Ö. 12/18. Asır)

Hayatı: Adı Hasan Fehmi olup Vidinî'lidir. Babası Hasan Efendi ise Bosna'lıydı.³²⁴ İstanbul'da Beyazıt Camiinde hatiplik yapıyordu.³²⁵ Kırâat ilmini Hasan b. Ali Vidinî'den tahsil etti. Kendisinden Bolu'lu Kara Hafız Ömer Efendi

³¹⁵ Üsküdarî, a.g.e., vr. 7b.

³¹⁶ Talebesi Vidinî'nin hocalarından Ahmed Sûfî 1162/1749 yılında vefat ettiğinden kendisinin de Sufî ile aynı asırda vefat ettiği söylenebilir.

³¹⁷ Üsküdarî, a.g.e., vr. 7b.

³¹⁸ Talebesi Vidinî'nin hocalarından Ahmed Sûfî 1162/1749 yılında vefat ettiğinden kendisinin de Sufî ile aynı asırda vefat ettiği söylenebilir.

³¹⁹ Üsküdarî, a.g.e., vr. 7b. Ahmed Niyazî'nin icazetinde ise Seyyid Muhammed olarak geçmektedir. Bkz. Ahmed Niyazi İslambulî, a.g.e., vr. 6a.

³²⁰ Üsküdarî, a.g.e., vr. 7b.

³²¹ Talebesi Vidinî'nin hocalarından Ahmed Sûfî 1162/1749 yılında vefat ettiğinden kendisinin de Sufî ile aynı asırda vefat ettiği söylenebilir.

³²² Üsküdarî, a.g.e., vr. 6a-7b.

³²³ Hocalarından Ahmed Sûfî 1162/1749 yılında vefat ettiğinden kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

³²⁴ Üsküdarî, a.g.e., vr. 6a-b.

³²⁵ Ahmed Niyazi İslambulî, a.g.e., vr. 5b.

kırâat okudu. Fakat Yunus suresine geldiklerinde Hasan Fehmi Efendi Hacca giderek talebelerini Reisü'l-kurrâ Hasan b. Ali Vidinî'ye bıraktı.³²⁶ 12/18. asır âlimlerindendir.³²⁷

74. HÜSEYİN B. RAMAZAN (Ö. 12/18. Asır)

Hayatı: Muhammed Paşa Camii İmamı diye meşhurdu. Kırâat ilmini Yusufendizâde Mehmed Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Muhammed b. Mustafa Efendi kırâat okudu.³²⁸ 12/18. asır âlimlerindendir.³²⁹

75. MUHAMMED B. MUSTAFA (Ö. 12/18. Asır)

Hayatı: Kırâat ilmini Hüseyin b. Ramazan'dan tahsil etti.³³⁰ 12/18. asır âlimlerindendir.³³¹

76. HÜSEYİN MARAŞİ (Ö. 12/18. ASIR)

Hayatı: Maraş'ta şeyhu'l-kurrâ idi. Şatırzâde Muhammed Efendi kendisinden tahsilini tamamlayarak icazet aldı.³³² 12/18. asır âlimlerindendir.³³³

77. MUHAMMED EMİN TOKADÎ (Ö. 12/18. ASIR)

Hayatı: Tokat Müftüsü ve Hâtuniyye Medresesinde müderris olup aynı zamanda şeyhu'l-kurrâ idi.³³⁴ Kırâat ilmini Yusufendizâde Abdullah Efendi'den tahsil etmişti.³³⁵ Kendisinden Hamid b. Abdülfettah Paluvî kırâat öğrendi.³³⁶ 12/18. Asır âlimlerindendir.³³⁷

³²⁶ Üsküdarî, a.g.e., vr. 6a-b.

³²⁷ Asırdaşı Hasan Vidinî bu asırda yaşadığından kendisinin de aynı asırda vefat ettiği söylenebilir.

³²⁸ Muhammed b. Mustafa, **İcazet**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 71, vr. 108a.

³²⁹ Hocası 1130/1718 yılında vefat ettiğinden kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

³³⁰ Muhammed b. Mustafa, a.g.e., vr. 108a.

³³¹ Hocası 12/18. Asır ortalarında yaşamıştır. Kendisinin de bu asrın sonlarında vefat ettiği söylenebilir.

³³² Şatırzâde, **Enfeî**, vr. 2b.

³³³ Şatırzâde'nin 1133/1720-21 yılında hayatta olmasına bakılarak bu asrın başlarında vefat ettiği söylenebilir.

³³⁴ Paluvî, a.g.e., s. 2-3.

³³⁵ Akdemir, a.g.e., s. 44.

³³⁶ Paluvî, a.g.e., s. 2-3.

³³⁷ Talebesi Paluvî'nin 1173/1759 yılı civarında yaşadığına bakılarak böyle denebilir.

78. MUHAMMED B. OSMAN İZMİRİ (Ö. 12/18. ASIR)

Hayatı: İzmir’li olup Karabekirzâde diye meşhurdu. İzmir’de kırâat okutuyordu. Kendisinden Yemişçizâde Ahmed İzmirî, kırâat tahsil ederek icazet aldı.³³⁸ 12/18. asır âlimlerindendir.³³⁹

79. BAHİZZÂDE MUSTAFA EFENDİ (Ö. 12/18. ASIR)

Hayatı: Adı Mustafa olup Bahizzâde diye meşhurdu. Kırâat ilmini Çelebi İmam Muhammed Efendi’den tahsil etti. Reisü’l-kurrâ oldu. Kendisinden Bozdoğan Kemerli İbrahim Efendi kırâat öğrendi.³⁴⁰ 12/18. asır âlimlerindendir.³⁴¹

80. BENDERLİ EBUBEKİR EFENDİ (Ö. 12/18. ASIR)

Hayatı: Kırâat ilmini Yusuf Efendizâde Abdullah Hilmi Efendi’den tahsil etti. Şeyhu’l-kurrâ olarak görev yapıyordu. Bursa’da metfundur.³⁴² 12/18. asır âlimlerindendir.³⁴³

E. HİCRÎ XIII. ASIR ÂLİMLERİ

1. MAHMUD B. MUSTAFA (Ö. 1200/1786)

Hayatı: Babası Topkapı’da bir mescitte imamdı. Kendisi Bakkalzâde Ahmed Efendi’den hat öğrenerek icazet aldı. On yedi yaşındayken seba ve aşere kırâatlerini tahsil etti. Sultan Mustafa’nın kız kardeşi Esmâ Sultan’ın sarayında imamlık yaptı. Ayrıca kadılık görevinde de bulundu. 1200 senesi Recep ayında (Mayıs 1786) vefat etti.³⁴⁴

2. İBRAHİM B. ALİ NA’LÎZADE (Ö. 1201/1787)

Hayatı: 1129/1717 yılında İstanbul’da doğdu. Babası Sultan Üçüncü Ahmed’in yakın adamlarından Na’lî Ali Ağa’dır. Küçük yaşta Enderun-u Hümayun’a giren İbrahim Efendi, eğitimine burada başladı. Mûsikî alanında epey mesafe kat ederek

³³⁸ Yemişçizâde, **Hidâyetü’l-Kurrâ**, vr. 66b.

³³⁹ Talebesi Yemişçizâde’nin 1185/1771-72 yılı civarında yaşadığına bakılarak böyle denebilir.

³⁴⁰ Şeceratü’l-Bedî’a, s. VII.

³⁴¹ Talebesinin 1220/1805 yılında vefat etmesine bakılarak bir önceki asırda vefat ettiği söylenebilir.

³⁴² Bursalı, a.g.e., C. I, s. 366.

³⁴³ Hocası Yusufefendizâde’nin 1167/1754 yılında vefat etmesine bakılarak bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

³⁴⁴ Müstakimzâde, a.g.e., s. 509.

üstad-ı kül denilebilecek bir seviyeye ulaştı. 1149/1736-37 senesinde Kur'ân ezberlemeye heves ederek kısa sürede hafızlığını tamamladı. O sıralar Saray-ı Amire şeyhu'l-kurrâlığında bulunan Reisü'l-kurrâ Yusufzâde Abdullah Hilmi Efendi'den talim ve kırâat ilimlerini tahsil ederek 1160/1747 yılında icazet aldı. Aynı yıl babasıyla Hacca gitti. Hac dönüşü Eyüp Sultan Türbedarlığına tayin edildi. Çoğu kere Cuma günleri Eyüp Sultan Camiinde vaaz eder, bazen sabah ve yatsı namazlarını kıldırırdı. 23 Cemaziyelâhir 1201 (12 Nisan 1787) tarihi Perşembe günü vefat etti. Eyüp Camiinde kılınan cenaze namazının ardından Eğrikapı dışında Hattat Rasim Efendi'nin kabri yakınına defnedildi. Merhum, mûsikîde maharetinin yanında hoş bir ses ve okuyuşa sahip olup dinleyenleri mest ederdi. Temiz yaratılışlı, zarif bir insan olup vakitlerini Kur'ân-ı Kerim okuyarak geçirir, altı günde bir hatim yapardı.³⁴⁵ Kırâat alanında yetiştirdiği talebelerden biri Reisü'l-kurrâ Abdullah Eyyûbî Efendi'dir.³⁴⁶

3. OSMAN EFENDİ (ÇİL) (Ö. 1202/1787)

Hayatı: Haseki Mustafa Ağa Mektebi hocası ve şeyhu'l-kurrâ idi. 20 Muharrem 1202 (1 Kasım 1787) tarihinde vefat etti. Üsküdar'da medfundur.³⁴⁷

4. ŞEYHU'L-KURRÂ HASAN EFENDİ (Ö. 1204/1790)

Hayatı: Amasyalıdır. Şeyhu'l-kurrâ Cû'îlî İbrahim Efendi'nin talebesi ve damadıdır.³⁴⁸ Amasya Şeyh Mehmed Ağa Dâru'l-kurrâ'sında şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu.³⁴⁹ 1204 yılı Recep ayında (Mart-Nisan 1790) vefat etti.³⁵⁰

5. SALİH MEHMED EFENDİ (HACI) (Ö. 1204/1789-90)

Hayatı: İstanbulludur. Yusuf Efendizâde'nin öğrencisiydi. Çok kırâat kitabı okumuştur.³⁵¹ Şeyhu'l-kurrâ ve Şehzade Camii imamı olup³⁵² 1204/1789-90 yılında vefat ederek Eyüp Tokmakçı Mezarlığına defnedildi.³⁵³

³⁴⁵ Molla Efendi, *Âsâr*, s. 128-130.

³⁴⁶ Molla Efendi, a.g.e., s. 120.

³⁴⁷ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1293.

³⁴⁸ Abdizâde, a.g.e., C. V, s. 81.

³⁴⁹ Abdizâde, a.g.e., C. I, s. 157.

³⁵⁰ Abdizâde, a.g.e., C. V, s. 81.

³⁵¹ Âkifzâde, a.g.e., s. 340.

³⁵² Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1468; Revnakoğlu, a.g.e., vr. 80.

³⁵³ Âkifzâde, a.g.e., s. 340; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1468; Revnakoğlu, a.g.e., vr. 80.

6. ŞEYHU'L-KURRÂ GÜRCÜ OSMAN EFENDİ (Ö. 1204/1789)

Hayatı: Ahıskalıdır. Kırâat ilmini Ahmed Sûfî'den tahsil etti.³⁵⁴ Âlim ve ilmiyle amel eden bir şahsiyetti. Salih Mehmed Efendi'den (ö. 1204/1789) sonra onun yerine şeyhu'l-kurrâlık postuna oturdu.³⁵⁵ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir. Oğlu II. Mahmud dönemi ulemasından Hüseyin Efendi'dir.³⁵⁶

7. EHLULLAH EFENDİ (Ö. 1204/1790)

Hayatı: Amasyalıdır. Şeyhu'l-kurrâ Hasan Efendi'den sonra (1204/1790) yılında Amasya Şeyh Mehmed Ağa Dâru'l-kurrâ'sında şeyhu'l-kurrâlık görevini yürüttü.³⁵⁷ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

8. REİSÜ'L-KURRÂ SALİH EFENDİ (Ö. 1205/1790-91)

Hayatı: Adı Salih b. Ali'dir. Reisü'l-kurrâ idi. Yakup Ağa Camii imamıydı. Kırâat ilmini Yusufefendizâde Abdullah Hilmi Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Reisü'l-kurrâ Abdullah Eyyûbî ve³⁵⁸ Reisü'l-kurrâ Çamaşırcızâde Ahmed Efendi kırâat öğrendi.³⁵⁹ 1205/1790-91 yılında vefat ederek Topkapı Yeni Mezarlık'a defnedildi.³⁶⁰

9. HAFİZ HÜSEYİN EFENDİ (Ö. 1206/1791-92)

Hayatı: Davut Paşa Camii imamı ve Hekimzâde Ali Paşa Camii hatibi olup şeyhu'l-kurrâ idi. 1206/1791-92 yılında vefat ederek Davut Paşa Camii haziresine defnedildi.³⁶¹

10. EBUBEKİR B. ARİF GÜMÜŞHANEVÎ (Ö. 1207/1792-93)

(1) Hayatı: Gümüşhane'de doğdu. Birçok yerde eğitim gördü. Son olarak tahsilini Diyarbakır'da tamamladı. Ürgüplü Ahmed Efendi'den icazet aldı. Ardından Amasya Yakup Paşa Medresesinde müderrislik yaptı. Ayrıca Amasya'daki evinde, Sultan Beyazıt Camiinde ve Bekir Paşa Medresesinde ders okuttu. Bir müddet Ankara'daki

³⁵⁴ Hıfzî, *El-Mecma'*, vr. 3a.

³⁵⁵ Âkifzâde, a.g.e., s. 341.

³⁵⁶ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1402, 1521.

³⁵⁷ Abdizâde, a.g.e., C. I, s. 157.

³⁵⁸ Eyyûbî, *Risâle fi Kırâati's-Seb'a*, vr. 164b; Ahîshavî, *İcazet*, vr. 4b-5a; Arslan, a.g.mk., s. 312.

³⁵⁹ Şeceratü'l-Bedî'a, s. VII.

³⁶⁰ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 36sol üst.

³⁶¹ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 1.

bir medresede görev yapıp tekrar Amasya'ya döndü. Daha sonra Âşir Efendi'nin daveti üzerine Kastamonu Valide Medresesinde ders okuttu. Kastamonu'nun havası kendisine yaramayınca Amasya'ya dönmeye karar verdi. Yolda hastalandı. Hasta haliyle Havza'ya ulaşan Ebubekir Efendi, tedavi olmak için buradaki kaplıcada yıkandı fakat hastalıktan kurtulamadı. 1207/1792-93 yılında burada vefat ederek kaplıcaların yanına defnedildi. Merhumun hayatı yoksulluk, gurbet, yolculuk ve ilim öğretmekle geçti. Alçak gönüllü, güler yüzlü, cömert, müsamahalı, sabırlı ve kanaatkârdı. İlmiyle amel eden, güzel Kur'ân okuyan değerli bir âlimdi. Kırâat vecihlerini iyi bilirdi. Birçok talebe kendisinden kırâat okuyarak icazet aldı. Ayrıca Arap edebiyatı, nahiv ve feraiz'de de uzmandı.³⁶²

(2) Eserleri: Merhumun nahiv, aruz ve istiare alanlarında eserleri vardır.³⁶³ Kırâate dair bir eserine tarafımızca ulaşılammıştır.

11. MEHMED EMİN EFENDİ MELEK HAFIZ (Ö. 1208/1793)

Hayatı: İstanbul Eyüp'te doğdu. Küçük yaşta hafızlığını tamamladı. Na'lîzâde İbrahim Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek icazet aldı. Diğer dinî ilimleri de zamanının âlimlerinden tahsil etti. Kendisini gizleyerek tedrisle meşgul olmayıp vaktini ibadetle geçirdi. Bazı türbelerde türbedarlara vekâlet eden Emin Efendi, her hafta üç gece Eyüp Sultan Türbesinde murakabe ve ibadetle meşgul olup melek vasıflı bir insan oldu. Bu yüzden Melek Hafız Efendi ya da Hafız Hoca diye meşhur oldu. Na'lîzade İbrahim Efendi'nin vefatının ardından Eyüp Sultan Türbesi türbedarlığına tayin edilen Melek Hafız, bu görevini sürdürürken 25 Muharrem 1208 (2 Eylül 1793) tarihi Pazar günü vefat etti.³⁶⁴

12. RÛŞEN MEHMED B. ABDURRAHMAN (Ö. 1209/1795)

Hayatı: Adı Mehmed b. Abdurrahman b. Mustafa b. Muhammed'dir. Lakabı Rûşendir. Safer 1132 (Aralık 1719-Ocak 1720) tarihinde Mudanya'da doğdu.³⁶⁵ Babası Abdurrahman Efendi ve dedesi Mustafa Efendi, Celvetî tarikatı

³⁶² Âkifzâde, a.g.e., s. 21-25.

³⁶³ Bkz. Âkifzâde, a.g.e., s. 26.

³⁶⁴ Molla Efendi, Âsâr, s. 130-131.

³⁶⁵ Âkifzâde, a.g.e., s. 89.

şeyhlerindendir.³⁶⁶ 1149/1736 yılında babasıyla İstanbul'a göçtü. Burada başta babasından, Hafidü's-Sağîr'den ve Şeyhu'l-kurrâ Yusuf Efendi'den (Şarihü'l-Kenz) ders aldı. Ayrıca padişahın ikinci imamı Mehmed Konevî Efendi'den kırâat dersi aldı.³⁶⁷ İsmail Hakkı Bursevî'nin halifelerinden Çorlulu Pertevî Mehmed Efendi'den tarikat hilafeti alarak, 1164/1750-51 yılında Baba Sultan civarında kendi ismiyle anılan zaviyede babasının yerine şeyh oldu. 1176/1762-63 yılında Sultan vaizi, 1187/1773 yılında ise Sultan Ahmed Camii vaizi oldu. 1188/1774 yılında vaizliği bırakarak Hüdâî Tekkesi'ne şeyh oldu. 1198/1784 yılında azledilse de bir sene sonra tekrar aynı göreve getirildi. Bu görevini sürdürürken 16 Şaban 1209 (8 Mart 1795) tarihinde vefat ederek zaviyenin avlusuna defnedildi.³⁶⁸

13. ATÂULLAH MEHMED EFENDİ (Ö. 1209/1794)

Hayatı: Adı Atâullah Mehmed en-Necîb b. Hüseyin Efendidir. Mısır Tarikini İstanbul'da yayan Ali b. Süleyman el-Mansûrî'nin torunudur. Kırâat-ı seba ve aşereyi Dülgerzâde İmamı Mahmud Efendi'den okudu. Onun vefatıyla takribi Mahmut Paşa Hatibi Veliyyüddin Efendi'den tahsil ederek icazet aldı.³⁶⁹ İstanbul-Beykoz-Kanlıca'daki Nakşî "Şeyh Atâ" dergâhını kurdu. Burada postnişin olan Atâullah Efendi,³⁷⁰ kırâat faaliyetlerini de aynı dergâhta gerçekleştirdi.³⁷¹

1209/1794 tarihinde deniz yoluyla Kanlıca'dan Arnavutköy'e geçerken bindiği kayık alabora olarak batan Atâullah Efendi, boğularak vefat etti.³⁷² Cesedi haftalar sonra Marmara'da Hayırsız Ada civarında balıkçılar tarafından bulundu. Üzerinde bulunan mushaf ve Delâil-i Hayrât kitabından kimliği tesbit edilerek³⁷³ Kanlıca'daki dergâhına defnedildi.³⁷⁴ Kendisi ermiş kabul edilen,³⁷⁵ keramet ehli biriydi.³⁷⁶ Usta

³⁶⁶ Sâlim Bostancıoğlu, **Üsküdar Dergâhları**, Haz. Ahmed Yüksel Özemre, İstanbul, Üsküdar Belediyesi, 2003, s. 27.

³⁶⁷ Âkifzâde Abdurrahim, **Kitâbü'l-Mecmû' fi'l-Meşhûdi ve'l-Mesmû'**, (yazma), Millet ktp., Ali Emiri Arabi blm., nr. 2527, vr. 25; Bu eserin tercemesinde Kırâat okuduğu belirtilmemiştir.

³⁶⁸ Âkifzâde, a.g.e., s. 90 Vr. 25; Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1400; Ayrıca bkz. Bostancıoğlu, a.g.e., s. 28, 61-62.

³⁶⁹ Sürûrî, **İcazet**, vr. 5b; Kastamonî, **İcazet**, 5b-6a.

³⁷⁰ Mustafa Özdamar, **Dersââdet Dergâhları**, İstanbul, Kırk Kandil Yayınları, 1994, s. 222; M. Baha Tanman, "Atâ Efendi Tekkesi", **DİA**, İstanbul, 1991, C. IV, s. 36; Abdurrahman Cabir Vada, **Boğaziçi Konuşuyor ve Kanlıca Tarihçesi**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2004, s. 75; Ali Bilir, **Beykoz: Yaşayan Tarih**, İstanbul, Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları, 2008, s. 76.

³⁷¹ Alemdar, a.g.e., s. 119.

³⁷² Molla Efendi, **Umde**, s. 117 kenarda.

³⁷³ Akakuş, **Kur'an Öğretimi**, s. 81.

³⁷⁴ Ayvansarayî vd., a.g.e., s. 569.

Şair Hasib Efendi dervişlerindendir.³⁷⁷ Oğlu Âlî Efendidir.³⁷⁸ Şeyh Atâullah Efendi, Mısır tariki içinde kendi adıyla anılan meslekin kurucusudur.³⁷⁹ Kırâat hususunda yetiştirdiği talebelerin en meşhurları Şeyh Coşkun diye bilinen Muhammed Belenî³⁸⁰ ve Hasan b. Mustafa'dır.³⁸¹

14. İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1209/1794-95)

Hayatı: İmam ve şeyhu'l-kurra idi. 1209/1794-95 yılında vefat ederek Üsküdar Karacaahmet Mezarlığına defnedildi.³⁸²

15. ŞEYHU'L-KURRÂ HACI SALİH EFENDİ (Ö. 1210/1795-96)

Hayatı: Kurrâların şeyhiydi. 1210/1795-96 yılı civarında yetmiş yaşında vefat etti.³⁸³

16. KURRÂ MEHMED EFENDİ (Ö. 1211/1796)

Hayatı: Akhisarlıdır. Akhisar Ulu Camii avlusunda bulunan dâru'l-kurrâ'da şeyhu'l-kurrâ olarak vazife yapıyordu. Aynı zamanda müftüydü. 1211/1796 tarihinde vefat ederek dâru'l-kurrâ'nın haziresine defnedildi.³⁸⁴

17. HACI HÜSEYİN EFENDİ (Ö. 1212/1797)

Hayatı: Devrin şeyhu'l-kurrâsı olup 1212/1797-98 yılında vefat etti. Duvardibi'nde medfundur.³⁸⁵

18. ŞEYH MEHMED AHİ BABA (Ö. 1212/1797)

Hayatı: Edirnelidir. Kırâat ilmini Reisü'l-kurrâ Hacı Mustafa Efendi'den öğrenerek icazet aldı. Kadirî Tarikatı meşayihinden olup Hacı Memi Dergâhı şeyhi

³⁷⁵ Mehmet Süreyya, a.g.e., C. I, s. 334.

³⁷⁶ Âkifzâde, a.g.e., s. 364.

³⁷⁷ Mehmet Süreyya, a.g.e., C. II, s. 649;

³⁷⁸ Mehmet Süreyya, a.g.e., C. I, s. 334; Ayrıca bkz. Hür Mahmut Yücer, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: 19. Y.Y.**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003, s. 250-251.

³⁷⁹ Molla Efendi, **Umde**, s. 117; **Zehr**, vr. 214b.

³⁸⁰ Kastamonî, a.g.e., 5b-6a.

³⁸¹ Hıfzî, **el-Mecma'**, vr. 3a.

³⁸² Revnakoğlu, a.g.e., vr. 8.

³⁸³ Âkifzâde, a.g.e., s. 366.

³⁸⁴ Satış, a.g.e., s. 473.

³⁸⁵ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 704.

idi.³⁸⁶ Ayrıca hattı da güzeldi. 1212/1797 ve sonrası tarihli ketebelerde ismi geçiyor. Bu tarihten sonra vefat ederek mezkûr dergâhın haziresine defnedildi.³⁸⁷

19. AHMED EFENDİ YANIK HAFIZ (Ö. 1214/1799-1800)

Hayatı: Edirnelidir. Adı Ahmed olup sesinin çok hazin ve güzel oluşundan Yanık Hafız diye meşhur oldu. Sülûs ve nesih hattını Edirne Muradiye Camii imamı Mehmed Efendi'den öğrendi. 1212/1797-98 tarihinde Boşnakzâde Mehmed Rakım Efendi'den hat icazeti aldı. Merhum, Edirne'de Camii Atik'te şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu. 1214/1799-1800 tarihinde vefat ederek Zindanaltı Orta Mezarlığa defnedildi.³⁸⁸

20. HACİZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 1214/1799)

Hayatı: Sultan Ahmed Türbesinde reisü meşayihî'l-kurrâ³⁸⁹ ve Esad Efendi Mektebinde muallim olarak görev yapmaktaydı. Kırâat ilmini Dülgerzâde İmamı Mahmud Efendi'den okudu. Kendisinden Yusuf İmam Efendizâde Ahmed Rüşdî Efendi, kırâat tahsil etti.³⁹⁰ Ayrıca oğlu Abdullah Efendi'de kendisinden kırâat tahsil ederek 1214/1799 senesinde icazet aldı.³⁹¹ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

21. ABDULLAH EFENDİ (Ö. 1214/1799)

Hayatı: Hacizâde Mehmed Efendi'nin oğludur.³⁹² Babasından kırâat-ı aşere, tayyibe ve bir miktar mahir usulünü öğrenerek 1214/1799 yılında icazet aldı.³⁹³ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

22. ŞEYH MUHAMMED ENESZÂDE (Ö. 1215/1800-1)

Hayatı: Manisa'da büyüdü. Sonra Medine'ye göçtü ve orada on altı sene kaldı. Hafızdı ve kırâat ilmini bilirdi. Allah'tan korkan, kendi emeğiyle kazandığını yiyen,

³⁸⁶ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1522.

³⁸⁷ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1625-1626; Ayrıca bkz. Şimşek, a.g.e., s. 184, 185.

³⁸⁸ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1552.

³⁸⁹ Hamdi İslambulî, a.g.e., vr. 4b.

³⁹⁰ Sürûrî, a.g.e., vr. 5a-b; Kastamonî, a.g.e., vr. 5a-b; Hamdi İslambulî, a.g.e., vr. 4a-b; Kazmaz, a.g.e., s. 350.

³⁹¹ Hacizâde Mehmed Efendi, **İcazet**, (yazma), Süleymaniye ktb., Murad Molla blm., nr. 1868, vr. 7a-b.

³⁹² Hacizâde kendisinden icazetin başında ibnî, sonunda ise veledî diye bahsetmektedir. Bkz. Hacizâde, a.g.e., vr. 3a, 7a.

³⁹³ Hacizâde, a.g.e., vr. 3a-7a.

davete icabet eden ve kerametleriyle meşhur biriydi. 1215/1800-1 yılında Medine’de vefat ederek orada defnedildi.³⁹⁴

23. HACI MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1215/1800-1)

Hayatı: Müderris, Esmâ Sultan imamı ve şeyhu’l-kurrâ idi. 1215/1800-1 yılında vefat ederek Karacaahmet Mezarlığına defnedildi.³⁹⁵

24. ŞEYHU’L-KURRÂ MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1216/1801-2)

Hayatı: Gürcü Osman Efendi’nin yerine geçti. 1216/1801 yılında vefat etti. Âlim ve ilmiyle âmil bir kişiydi.³⁹⁶

25. HARPUTLU MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1216/1801-2)

Hayatı: İznik’te şeyhu’l-kurrâ idi. Keramet ehli biriydi. 1216/1801 yılında vefat etti.³⁹⁷

26. ABDULLAH VECİHİ EFENDİ (Ö. 1219/1804)

Hayatı: Adı Abdullah b. Hasan, lakabı Vecîh olup Şeyhzâde diye meşhurdu. Çorum’da doğdu. İlk tahsiline memleketinde başladı. Daha sonra Amasya’ya gelerek Çelebizâde Hüseyin Efendi’den Arapça, kırâat ve diğer dinî ilimleri tahsil etti. Laz İbrahim Efendi’den de ders aldı. Son olarak Kâşif Mehmed Efendi’den tahsilini tamamlayarak icazet aldı.³⁹⁸

Tahsilden sonra müderrisliğe başlayarak Amasya Hüseyin Ağa ve Firuz Ağa Medreselerinde ders okuttu. Bir müddet de Yakup Paşa Camiinde ders okuttuktan sonra bir ev satın alarak ders verilebilecek şekilde evi yeniden yaptırdı. Derslerine burada devam eden Abdullah Efendi, birçok talebe yetiştirerek çok sayıda icazet verdi.³⁹⁹ Bu şekilde tedrise devam ederken 6 Safer 1219 (17 Mayıs 1804) tarihinde

³⁹⁴ Âkifzâde, a.g.e., s. 322.

³⁹⁵ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 27.

³⁹⁶ Âkifzâde, a.g.e., s. 341.

³⁹⁷ Âkifzâde, a.g.e., s. 366.

³⁹⁸ Âkifzâde, a.g.e., s. 47.

³⁹⁹ Âkifzâde, a.g.e., s. 47-48.

vefat etti.⁴⁰⁰ Merhum; nur yüzlü, vakarlı, cömert, herkesin sevdiği değerli bir insandı. Derin bir ilmi güçlü bir hafızası vardı.⁴⁰¹

27. MUSTAFA B. İBRAHİM B. SALİH (Ö. 1219/1804)

Hayatı: Sultan Camii imamı ve Bayram Paşa Mektebi hocasıydı. Reisü'l-kurrâ Feyzullah Şükür Efendi'den kırâat tahsil ederek 1219/1804 yılında icazet aldı.⁴⁰²

28. HACI İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1220/1805)

Hayatı: Kırâat ilmini Bahizzâde Mustafa Efendi'den tahsil etti.⁴⁰³ Bozdoğan Kemerli mektebi hocası ve şeyhu'l-kurrâ idi. 1 Receb 1220 (25 Eylül 1805) tarihinde vefat ederek Üsküdar'da Nuhkuyusu'nda defnedildi.⁴⁰⁴

29. HAFIZ MUHAMMED EMİN İSTANBULÎ (Ö. 1220/1805)

Hayatı: Hameyn Kesedârı Biraderi diye tanınırdı.⁴⁰⁵ Besnicizâde ve Müftüzâde Muhammed Efendi'den ders aldı. Şeyhu'l-kurrâ Osman Efendi'den kırâat öğrendi. Galata kadısı oldu. Hafız olan Muhammed Efendi, imamlığı severdi. Zikir, evrad ve Kur'ân okumakla meşgul olurdu. Yaşı yetmiş geçmiştik⁴⁰⁶ 1220/1805 senesinde vefat ederek Fatih Nişancasına defnedildi.⁴⁰⁷

30. MUDANYALI ŞEMSEDDİN EFENDİ (Ö. 1220/1805)

Hayatı: Adı Şemseddin b. Rûşen Muhammed b. Abdurrahman b. Mustafa b. Muhammed'dir. Recep 1164 (Mayıs-Haziran 1751) tarihinde dünyaya geldi. İlk eğitimini babasından aldı. Ardından Ayasofya dersiamlarından ve Bursa müderrislerinden olan Boyabatlı Muhammed Efendi'den, Tosyalı Ali Efendi'den ve Fazıl Ömer Efendi'den okudu. Şeyhulislam Aşir Efendi'den Hadis icazeti aldı. Kabasakal Camii İmamı Halil Efendi'den de kırâat tahsil etti. 1176/1762 yılında

⁴⁰⁰ Âkifzâde, a.g.e., s. 54.

⁴⁰¹ Âkifzâde, a.g.e., s. 49-50; Ayrıca bkz. Erkoç, a.g.e., s. 385-388; Şuayip Özdemir, "Çorumlu Büyük Âlim: Şeyhzâde Abdullah Vecihi Efendi", **Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu**, Haz. Mehmet Mahfuz Söylemez vd., Çorum, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2008, s. 407-412.

⁴⁰² Şeyh Feyzullah, a.g.e., vr. 263b-264a.

⁴⁰³ Şeceratü'l-Bedî'a, s. VII.

⁴⁰⁴ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. III, s. 757.

⁴⁰⁵ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 470.

⁴⁰⁶ Âkifzâde, a.g.e., s. 336-337.

⁴⁰⁷ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 470. Ayrıca bkz. Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 274.

mülazım, 1218/1803 yılında Galata kadısı oldu. 1220/1805 yılında İstanbul'da vefat etti. ⁴⁰⁸ Edebiyata meraklıydı. Âlimlerle sohbet etmekten ve onları ağırlamaktan hoşlanırdı. ⁴⁰⁹

31. HACI MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1221/1806)

Hayatı: Adı Muhammed b. Ömer'dir. Sarı Ahmedzâde lakabıyla bilinirdi. Efendimiz (s.a.v)'in neslindendir. Amasyalıdır. İstanbul ulemasından ve diğerlerinden ders aldı. Uzun süre Kastamonu'da müderrislik yaptı. Daha sonra oğlunu kendi yerine müderris bırakıp Amasya'ya döndü. Daha çok hadis ve fıkıh dersleri verirdi. Kırâat ilminde uzmandı. Evinde oturan, fazla insan arasına karışmayan, veli bir zattı. 1221/1806 yılından sonra vefat etti. ⁴¹⁰

32. MANİSALI ARAPZÂDE MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1221/1806)

Hayatı: Manisalı Arapzâde olarak tanınır. Manisa reisü'l-kurrâ'sıdır. Fıkıhta da uzman olan hal ehli biridir. Şehzade Medresesinde müderrislik yapmıştır. Akifzâde'nin eserini kaleme aldığı 1221/1806 yılında hayatta olup altmış yaşına ulaşmıştı. ⁴¹¹ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

33. İSKİLİPLİ KADI MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1221/1806)

Hayatı: Hocaşâde olarak tanınır. Amasyalı Akif Efendi ve İskilipli Hafız Ahmed Efendi'den okudu. Kadılık yapardı. Tefsir ve kırâatte uzmandı. Yumuşak huylu mütevazı ve ikram etmeyi seven biriydi. Akifzâde'nin eserini kaleme aldığı 1221/1806 yılında hayatta olup ⁴¹² bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

34. ALİ VAHÎD (Ö. 1222/1807)

(1) Hayatı: Adı Ali Vahîd olup Kiras Ali diye meşhurdu. 1201/1787 yılında Edirne'de doğdu. Dokuz yaşında hafızlığını tamamladı. Ardından Eskicizâde Ali Efendi ve Acemzâde Hacı Paşa Efendi'lerden dinî ilimleri tahsil etti. Kırâat ilmini Koca Kurrâ'dan tahsil ederek icazet aldı. Ayrıca şairliği de olup mahlası Nehrî'dir.

⁴⁰⁸ Âkifzâde, a.g.e., s. 90; Mehmed Süreyya vefat tarihini 20 Şevval 1228 (16 Ekim 1813) olarak vermektedir. Bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., C. V, s. 1582.

⁴⁰⁹ Âkifzâde, a.g.e., s. 90-91.

⁴¹⁰ Âkifzâde, a.g.e., s. 56-57.

⁴¹¹ Âkifzâde, a.g.e., s. 327.

⁴¹² Âkifzâde, a.g.e., s. 381; Ayrıca bkz. Erkoç, a.g.e., s. 402. İsim farklı.

1222/1807 yılında çok genç yaşta vefat ederek Buçuktepe’de Köprüce bayırı Kabristanına defnedildi.⁴¹³

(2) Eserleri: Müellif on altı yaşındayken Fenari üzerine bir haşiye cem etmişti. On dokuz yaşındayken **Velediyye** üzerine yazdığı **Vahîdiyye** adlı şerhi, 1278/1862 yılında Edirne’de basıldı.⁴¹⁴

35. SEYYİD HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1222/1807)

Hayatı: Fatih Camii birinci imamı ve şeyhu’l-kurrâ idi. 1222/1807 yılında vefat ederek Topkapı civarına defnedildi.⁴¹⁵

36. EVLİYA HAFİZ MUHAMMED EFENDİ (Ö. 1222/1807)

Hayatı: Karagümrük’te Tahta Minare Mektebi hocası olup şeyhu’l-kurrâ idi. 1222/1807 senesinde vefat ederek Edirnekapi’da defnedildi.⁴¹⁶

37. İBRAHİM B. MUHAMMED ŞİHABÎ (Ö. 1223/1808)

Hayatı: Kırâat ilmini Reisü’l-kurrâ Diyarbakırlı Mehmed Efendi’den tahsil ederek 1223/1808 senesinde icazet aldı.⁴¹⁷ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

38. HACI AHMED EFENDİ (Ö. 1225/1810)

Hayatı: Kabasakal Camii hatibi olup şeyhu’l-kurrâ oldu. Zilkade 1225 (Aralık 1810) tarihinde vefat etti. Ayrılıkçeşmesi’nde defnedildi.⁴¹⁸

39. ŞEYHU’L-KURRÂ HACI YAKUB EFENDİ (Ö. 1227/1812)

Hayatı: Trabzon’ludur. Burada şeyhu’l-kurrâ olarak görev yapıyordu. 1227/1812 yılında vefat ederek Trabzon Şehir Mezarlığına defnedildi.⁴¹⁹

40. MELEK MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1227/1812)

Hayatı: Babası Amasyalı olup⁴²⁰ kendisi İstanbul’un Eski Ali Paşa Mahallesinde doğdu. Küçük yaşta Fatih Camiinde tahsile başladı. Mesih Ali Paşa Camii civarında

⁴¹³ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1398; Ayrıca bkz. C. II, s. 1523; 1902-1903; Peremeci, a.g.e., s. 137.

⁴¹⁴ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1398.

⁴¹⁵ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 26.

⁴¹⁶ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 6.

⁴¹⁷ Amidî Mehmed, a.g.e., vr. 225a.

⁴¹⁸ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 176.

⁴¹⁹ Murat Yüksel, **Trabzon Sülûklü Mezarlığındaki Tarihî Şahsiyetler ve Kitabeler**, Trabzon, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 1998, s. 34; **Trabzon’da Kitabeler**, C. V, s. 251-253.

bulunan Ak Mahmudzâde Mektebi muallimi Osman Efendi'den kırâat ilmi tahsil etti. Hocasından sonra bu mektebe muallim tayin edildi. 1212/1797-98 tarihinde Meşayih-i Selatinî'ye iltihak ederek çeşitli camilerde vaaz vermeye başladı. Cumartesi günü de Eyüp Camiinde vaaz ederdi. 1226/1811 yılında Eyüp Camii Cuma vaizliğine tayin edildi fakat yaşı çok ilerlediğinden bu vazifeyi yapamadan 1227/1812 senesinde vefat ederek Edirnekapı dışına defnedildi. Güzel ahlakı ve tavrı ile maruf, Kur'an ilimlerinde mahir, vucuhat (kırâat) ilminde de üstattı. Uzun yıllar Kur'an ve tecvid öğretimiyle meşgul oldu. Üçüncü Selim döneminde büyük küçük herkesin tanıdığı ve değer verdiği, duası tesirli, konuşması fasih ve beliğ değerli bir şahsiyetti.⁴²¹

41. ABDULLAH AHISKAVÎ (Ö. 1227/1812)

(1) **Hayatı:** Künyesi Ebu Muhammed olup adı Abdullah b. Muhammed Ziyaeddin'dir. 1146/1733-34 yılında Ahıska Uygur Beldesinin Urpala köyünde dünyaya geldi. Babasıyla Şam'a giderek Salihyye'de kaldı. İlk eğitimine burada başladı. Daha sonra memleketine dönerek babasından tecvid, Kur'an-ı Kerim ve alet ilimlerini tahsil etti. Babasının vefatından sonra Kars'a giderek İsmail b. Muhammed Berkeşâdî'den usul-u fıkıh ve hadis eğitimi aldı. Oradan Erzurum'a geçerek buradaki âlimlerden de istifade etti. Sonra Diyarbakır'a geçip Küçük Ahmedzâde Ebubekir Efendi'den, **Sahih-i Buhari** ve **Muhtasar İbn Hacib**, Bozcuzâde Ömer Efendi'den de tefsir, aruz, hesap, hendese ve mîkat okuyarak icazet aldı. Daha sonra Mısır'a giderek Abdüsselam Erzincanî'den **Buhari**, usul-u hadis, **Dürerü'l-Ahkâm**, kırâat ve diğer ilimleri tahsil etti. 1175/1761 yılında İstanbul'a gelerek Ayasofya medresesinde tedris ve te'lif çalışmalarına başladı. Bosna taraflarına da iki sene süren seyahatte bulunduktan sonra Kudüs ve Şam üzerinden Hacca gitti. Ömrünün sonuna kadar Ayasofya'da ders okutmaya devam etti.⁴²² 5 safer 1227 (19 Şubat

⁴²⁰ Âkifzâde, a.g.e., s. 59.

⁴²¹ Molla Efendi, **Âsâr**, s. 113; Ayrıca bkz. Âkifzâde, a.g.e., s. 59.

⁴²² Âkifzâde, a.g.e., s. 224-226; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 370-372; "Abdullah Ahıskavî:Ebu Muhammed Abdullah Zıyaüddin Ahıskavî", **Sırat-ı Müstekîm**, Cilt 6, Sayı 136, 13 Rebiülahir 1326, s. 89-90.

1812) tarihi ⁴²³ Çarşamba günü İstanbulda vefat ederek Üsküdar Karacaahmet Mezarlığına defnedildi. ⁴²⁴

(2) **Eserleri:** Müellifin hadis, fıkıh, usul-ü fıkıh, mantık, tıp ve coğrafya sahalarında eserleri vardır. ⁴²⁵ Kırâate dair eseri bulunamamıştır.

42. FEYZULLAH B. MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1229/1814)

(1) **Hayatı:** Adı Feyzullah Şükrî b. Mustafa'dır. ⁴²⁶ Şükür Efendi olarak tanınır. ⁴²⁷ Kırâat ilmini Yusufefendizâde'nin talebelerinden Sultaniye İmamı Muhammed Efendi, Na'lbend Camii İmamı Müezzinzâde Muhammed Efendi, Diyarbakırlı Seb'atü's-Seyyâre Osman Efendi ve Taşçızâde Ali Efendi'den tahsil etti. ⁴²⁸ Katar şeyhlerinden olup Ayasofya vaizi ve reisü'l-kurrâ oldu. ⁴²⁹ Kendi döneminde İstanbul'un en meşhur kurrâ ve vâizlerindendi. ⁴³⁰ 15 Cemaziyelâhir 1229 (4 Haziran 1814) tarihinde vefat ederek Karacaahmet Mezarlığına defnedildi. ⁴³¹ Kendisinden Sultan Camii imamı Mustafa b. İbrahim ⁴³² Hasan b. Osman Çerkeşî ⁴³³ ve Mevlevîhanekapılı Muhammed Efendi kırâat öğrendi. ⁴³⁴

(2) **Eseri:** Merhumun Kur'an'ın faziletleri hakkında yazmış olduğu **El-Vesiletü'n-Nafi'a** adlı bir eseri vardır. ⁴³⁵

43. ŞEYH ZEYNELABİDİN EFENDİ (Ö. 1232/1817)

Hayatı: Adı Mehmed Zeynelabidin b. Ahmed Nimetî'dir. Bursalıdır. ⁴³⁶ Babası Bursa Niyazi Mısırî Dergâhında şeyh olan Ahmed Efendi'dir. Hat ve kırâat

⁴²³ Âkifzâde, a.g.e., s. 226. Vefatı için Bağdatlı 1212, Bursalı 1228 tarihini vermektedir. Bkz. Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 487; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 371.

⁴²⁴ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 371. Âkifzâde, Kuyubaşı Mezarlığına defnedildiğini söylemektedir. Bkz. a.g.e., s. 226; Hayatı için ayrıca bkz. Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 450; Cahit Baltacı, "Abdullah Ahîskavî", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, C. I, s. 80; Murat Kasap, **Osmanlı Gürcüleri**, İstanbul, Gürcistan Dostluk Derneği, 2010, s. 205.

⁴²⁵ Eserleri için bkz. Âkifzâde, a.g.e., s. 226; Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 487; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 371-372; "a.g.mk.", s. 90; Brockelmann, a.g.e., C. IX, s. 450; Baltacı, a.g.m., C. I, s. 81.

⁴²⁶ Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 824.

⁴²⁷ Âkifzâde, a.g.e., s. 255.

⁴²⁸ Şeyh Feyzullah, a.g.e., vr. 262a-b.

⁴²⁹ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 536; Revnakoğlu, a.g.e., vr. 35.

⁴³⁰ Âkifzâde, a.g.e., s. 255.

⁴³¹ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 536; Revnakoğlu, a.g.e., vr. 35.

⁴³² Şeyh Feyzullah, a.g.e., vr. 263b.

⁴³³ Ahîshavî, a.g.e., 3b-4a.

⁴³⁴ Şecerâtü'l-Bedî'a, s. VII.

⁴³⁵ Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 824.

⁴³⁶ Mehmed Şemseddin, a.g.e., s. 522.

ilimlerinde uzmanlığı sebebiyle Bursa'da reisü'l-hattâtîn ve reisü'l-kurrâ oldu. Aynı zamanda babasının 1203/1789 tarihinde vefatının ardından mezkûr dergâhta yirmi dokuz sene şeyhlik yaptı.⁴³⁷ Zeynelabidin Efendi, bir yandan kırâat ve hat dersleri diğer taraftan da müridleri irşadla meşgulken⁴³⁸ 1232/1817 yılında Hicaz'da vefat etti. Merhumun kendisinden sonra dergâhta şeyhlik görevini sürdüren Mehmed Emin Zaik ve Ahmed Şemseddin adlarında iki oğlu vardı.⁴³⁹

44. ALİ KUDSÎ (Ö. 1232/1817)

Hayatı: Edirnelidir. Şeyhu'l-kurrâdır. Kırâat ilmini Ahıskalı Osman Efendi'den öğrenerek icazet aldı. Reisü'l-kurrâ Mustafa Efendi (Küçük Hafız) icazet verdiği talebelerindendir. 1232/1817 yılında vefat ederek Buçuktepe Mezarlığı Tabya civarına defnedildi.⁴⁴⁰

45. ŞEYH HACI MUSTAFA (Ö. 1232/1817)

Hayatı: Küçük Hafız diye meşhurdur. Edirnelidir. Ali Kudsî Efendi'den kırâat okuyarak icazet aldı. Ardından reisü'l-kurrâ oldu.⁴⁴¹ Hocasının vefat tarihi olan 1232/1817 yılı civarında vefat ettiği söylenebilir.

46. MUHAMMED B. ABDURRAHMAN (Ö. 1235/1820)

Hayatı: Mudurnuludur. Mudurnu Hafız Hasan Medresesinde müderris olarak görev yapıyordu. Aynı zamanda kurrâ olan Muhammed Efendi, medresedeki görevini sürdürürken 1235/1820 yılında vefat etti.⁴⁴²

47. HAFİZ HASAN EFENDİ (Ö. 1236/1821)

Hayatı: Adı Hacı Hafız Hasan Efendi olup Trabzonludur. Trabzon Boztepe Camiinde imamlık ve şeyhu'l-kurrâlık yapıyordu. 1236/1821 yılında vefat ederek Tavanlı Camii haziresine defnedildi.⁴⁴³

⁴³⁷ Vassaf, a.g.e., C. V, s. 102.

⁴³⁸ Mehmed Şemseddin, a.g.e., s. 522.

⁴³⁹ Vassaf, a.g.e., C. V, s. 102; Ayrıca bkz. Kepecioğlu, a.g.e., C. IV, s. 276.

⁴⁴⁰ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1401, 1522.

⁴⁴¹ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1522.

⁴⁴² Ahmet Dağlı, "19. Yüzyıl Adapazarı-Kocaeli Bölgesi Medrese ve Tekke-Zaviyeleri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Bilim Dalı, Sakarya, 2002, s. 54.

⁴⁴³ Yüksel, **Trabzon'da Kitabeler**, C. II, s. 221.

48. KURRÂ ABDULLAH EFENDİ (Ö. 1237/1821-22)

Hayatı: Sultan camileri şeyhlerindendi. Fatih'te Es'ad Efendi Mektebinde hocalık yapmakta olup kurrâ idi. 1237/1821-22 senesinde vefat etti.⁴⁴⁴

49. KIRMASTÎZÂDE AHMED EFENDİ (Ö. 1240/1824)

Hayatı: Adı Ahmed b. Mehmed olup Kirmastîzâde diye meşhurdur. Sultan Selim Camii imamı ve Beylizâde Ahmed Raşid Efendi Mektebi muallimiydi. Kırâat ilmini Yusuf İmam Efendizâde Ahmed Rüşdî Efendi'yle Mehmed Coşkun Efendi'den öğrendi.⁴⁴⁵ Kendisinden Mehmed Murad Nakşibendî, 1240/1824 yılında kırâat icazeti aldı.⁴⁴⁶ Ayrıca Ömer b. Ömer Efendi de kendisinden kırâat tahsil etti.⁴⁴⁷ Yukardaki icazet tarihinden sonra vefat ettiği söylenebilir.

50. HAFİZ MUHAMMED ŞAKİR EFENDİ (Ö. 1242/1826)

Hayatı: Davut Paşa Camii birinci imamı ve Hekimzâde Ali Paşa Camii hatibi olup şeyhu'l-kurrâ idi. 18 Muharrem 1242 (22 Ağustos 1826) tarihinde vefat ederek Davut Paşa Camii haziresine defnedildi.⁴⁴⁸

51. ÇAMAŞIRCIZÂDE AHMED EFENDİ (Ö. 1243/1827-28)

Hayatı: Kırâat ilmini Reisü'l-kurrâ Salih b. Ali'den tahsil etti.⁴⁴⁹ Reisü'l-kurrâ idi. 1243/1827-28 yılında vefat ederek Topkapı Yeni Mezarlık'a defnedildi.⁴⁵⁰

52. BERBERZÂDE HACI MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1244/1828)

Hayatı: Adı Mustafa olup Berberzâde diye anılırdı. Trabzonlu'dur. Trabzon Saraçzâde (Serraczâde) Medresesinde müderris olarak görev yapmakta olup aynı zamanda şeyhu'l-kurrâ idi. 12 Rebûlevvel 1244 (22 Eylül 1828) tarihinde vefat ederek Trabzon Sülüklü Şehir Mezarlığına defnedildi.⁴⁵¹

⁴⁴⁴ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 4.

⁴⁴⁵ Kirmastîzâde Ahmed, **İcazet**, (yazma), Süleymaniye ktb., Murad Molla blm., nr. 1869, vr. 4a-7a.

⁴⁴⁶ Nakşibendî, a.g.e., s. 262-263.

⁴⁴⁷ Kazmaz, a.g.e., s. 350.

⁴⁴⁸ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 17.

⁴⁴⁹ Şeceratü'l-Bedî'a, s. VII.

⁴⁵⁰ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 36sağ alt.

⁴⁵¹ Yüksel, **Tarihî Şahsiyetler**, s. 23; **Trabzon'da Kitabeler**, C. III, s. 346-347.

53. KAYSERİLİ HACI MUSTAFA EFENDİ (1245/1829)

Hayatı: Kırâat-ı takribi İbrahim Suresine kadar Molla Emin Efendi'den tahsil ederek 2 Safer 1245 (3 Ağustos 1829) tarihinde icazet aldı. Zamanında icazeti kıdemli olmasına rağmen İstanbul'da oturmadığı için reisü'l-kurrâ olamadı.⁴⁵² İcazet aldığı tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

54. HAFİZ ALİ EFENDİ (Ö. 1247/1832)

Hayatı: Ankaralıdır. Şeyhu'l-kurrâ idi. 15 Şevval 1247 (18 Mart 1832) tarihinde vefat edip Üsküdar'a defnedildi.⁴⁵³

55. ŞEYH MÜŞTÂK-I KÂDİRÎ (Ö. 1247/1831-32)

(1) **Hayatı:** 1172/1759 senesinde Bitlis'te dünyaya geldi. Babası Seyyid Süleyman Efendi'dir. Anne tarafından soyu Gavs-ı Azam hazretlerine ulaşmaktadır. Tahsilini Bitlis'te amcası Mahmud Efendi'nin yanında yaptı. Hafızlığını tamamlayarak kırâat ilmini öğrendi. Hat sanatını da öğrenerek hattat oldu. Kadirî tarikatı meşayihından amcası Hasan Şirvânî'ye bağlanarak kendisinden hilafet aldı. Şeyhi tarafından Bağdat'ta görevlendirildi. Bağdat'tan yola çıkan Müştak Efendi, Hindistan ve Serendib'i gezerek Hicaz'a geldi. Hac dönüşü İstanbul üzerinden Trabzon'a geldi. Trabzon'da hürmetle karşılandı. Sadrazam Yusuf Ziya Paşa ile birlikte Mısır'a gitti. Bu sırada Kûdüs ve Şam'da bir müddet kaldı. 1203/1789, 1225/1810 ve 1229/1814 senelerinde İstanbul'a gelen Müştak Efendi, Şeyh Selami Dergâhı'nın şeyhliği vekâletinde bulundu. İstanbul'da Hoca Neş'et Efendi'yle hadis-i şerif ve mesnevi müzakere etti. Konya ve Erzurum'a uğrayan Müştak Efendi sonunda Muş'a yerleşti. 1247/1831-32 yılında Muş'ta secde esnasında Yezidîler tarafından boğularak şehit edildi. Kabri Muş'ta Mezaristanının ortasındadır. Merhum, orta boylu, uzun sakallı, ela gözlü, çekme burunlu, gür kaşlı ve sert sesli idi. Boş konuşmaz daima hakikatten sohbet ederdi. Fakirleri sever onlara çok ikram ederdi.⁴⁵⁴

⁴⁵² Eğinî, a.g.e., s. 9.

⁴⁵³ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. I, s. 260; Revnakoğlu, a.g.e., vr. 88; Abdülkerim Erdoğan, Mehmet Narince, **Edebi ve Tarihi Şahsiyetleriyle Ankara**, Ankara, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2007, s. 86.

⁴⁵⁴ Vassaf, a.g.e., C. I, s. 157-163; Ayrıca bkz. Bursalı, a.g.e., C. II, s. 420-421; Ahmet Doğan, "Şeyh Müştâk", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2010, C. XXXIX, s. 64-65.

(2) **Eserleri:** Merhumun matbu olmayan **Asâr-ı Müştâk Esrâr-ı Uşşâk** ve **Mektûbât-ı Müştâk** adlı eserleriyle **Bahâr-nâme** adlı farsça bir eseri, ayrıca matbu **Dîvân**'ı vardır.⁴⁵⁵ Kırâate dair eseri bulunamamıştır.

56. OSMAN EFENDİ (KALAYCIZÂDE) (Ö. 1248/1832)

Hayatı: Kadı ve şeyhu'l-kurrâ idi. 25 Cemaziyelevvel 1248 (20 Ekim 1832) tarihinde vefat etti. Kayalar'a defnedildi.⁴⁵⁶

57. HACİBEYZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 1248/1832)

Hayatı: 1173/1759 yılında Akşehir'de doğdu. Akşehir'in yerli ve eski bir ailesindendi. Akşehir'de okudu. İyi Kur'ân okurdu. Akşehir'de ser-i kurrâ ve müftü oldu. 1248/1832 yılında vefat ederek Nasreddin Hoca Mezarlığına defnedildi.⁴⁵⁷

58. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1249/1833-34)

Hayatı: Bursalıdır. Babası Bursa Münzevî Abdullah Efendi Dergâhı şeyhi ve Reisü'l-kurrâ Muhammed Sadık Efendi'dir. Genç yaşta 1249/1833-34 tarihinde vefat ederek dergâhın haziresine defnedildi. Merhum babası gibi kırâat ilminde ve hat ilminde akranı nadir bir şahsiyetti.⁴⁵⁸

59. HAFİZ ABDURRAHMAN EFENDİ (Ö. 1249/1833-34)

Hayatı: Camcılar Camii imamı ve şeyhu'l-kurrâ idi. 1249/1833-34 yılında vefat ederek Bekir Paşa Mektebi haziresine defnedildi.⁴⁵⁹

60. KURRÂ HACI HASAN EFENDİ (Ö. 1252/1836)

Hayatı: Kayseri'lidir. 1252/1836 yılında vefat ederek Kayseri Zeynelabidin civarında defnedildi.⁴⁶⁰

⁴⁵⁵ Vassaf, a.g.e., C. I, s. 162; Doğan, a.g.m., C. XXXIX, s. 65.

⁴⁵⁶ Mehmed Süreyya, a.g.e., C. IV, s. 1295.

⁴⁵⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, **Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir: Tarihî Turistik Kılavuz**, İstanbul, Nümune Matbaası, 1945, s. 669-670; Muharrem Bayar, **Akşehir Tarihi**, Akşehir, Akşehir Belediyesi, 2014, s. 360, 535.

⁴⁵⁸ Mehmed Şemseddin, a.g.e., s. 535.

⁴⁵⁹ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 9.

⁴⁶⁰ Ahmed Nazif, **Mir'ât-i Kayseriyye**, s. 44.

61. MUHAMMED HİLMİ EFENDİ (Ö. 1253/1837-38)

Hayatı: Bayrampaşa Hangâhında postnişin olup aynı zamanda şeyhu'l-kurrâ idi. Hattatlığı da vardı. 1253/1837-38 yılında vefat ederek Bayrampaşa Tekkesi haziresine defnedildi.⁴⁶¹

62. HACI HÜSEYİN ERZURUMÎ (Ö.1255/1839)

Hayatı: Adı Hüseyin olup Çirkin Ömer Ağa'nın oğludur. İspir'in Kân (Değirmendere) köyünde doğdu. Tahsiline İbrahim Paşa Medresesinde abisi İspirli Mehmed Efendi'de başladı. Kısa sürede akranları arasında öne çıkan Hüseyin Efendi, Kalacoz Müftizâde Mehmed Efendi'den tahsilini tamamlayarak icazet aldı. Bir ara Amasya'ya giderek kırâat-i seb'a ve aşereyi de öğrendi. 1240/1824 senesinde Sultaniye medresesinde müderris olan Hüseyin Efendi, Müftü Ethem Efendi'nin kâtipliğini de yaptı. Âlim ve fakih değerli bir zat olup iki kere icazet verdi. 1255/1839 yılında vefat ederek Derindere'ye defnedildi.⁴⁶²

63. HACI HASAN EFENDİ (1255/1839)

Hayatı: Sultan Ahmed Camii birinci imamıydı. Kendisinden Köle Hafız Mustafa Efendi kırâat okuyarak 1255/1839 yılında icazet aldı.⁴⁶³ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

64. KÖLE HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (1255/1839)

Hayatı: Adı Mustafa olup Köle Hafız diye meşhurdu. Kadırğa'da Şehid Mehmed Paşa Camii imam ve hatibiydi. Sultan Ahmed Camii birinci imamı Hacı Hasan Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek 1255/1839 yılında icazet aldı.⁴⁶⁴ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

65. ALİ EFENDİ (1255/1839)

Hayatı: Üsküdar Selimiye Muallimi İbrahim Efendi'den kırâat-ı Seb'a okuyarak 1255/1839 yılında icazet aldı.⁴⁶⁵ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

⁴⁶¹ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 86.

⁴⁶² Som, a.g.e., s. 133-134; Çağlayan, a.g.e., s. 98.

⁴⁶³ Eğinî, a.g.e., s. 16.

⁴⁶⁴ Eğinî, a.g.e., s. 16.

⁴⁶⁵ Eğinî, a.g.e., s. 11.

66. ISPARTALI HAFIZ BEKİR EFENDİ (1256/1840)

Hayatı: Selimiye Muallimi İbrahim Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak 1256/1840 yılında icazet aldı.⁴⁶⁶ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

67. ÇEŞMELİ HAFIZ AHMED SIDKI EFENDİ (1258/1842)

Hayatı: Selimiye Muallimi İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1258/1842 yılında icazet aldı.⁴⁶⁷ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

68. HAFIZ YAKUB EFENDİ (1258/1842)

Hayatı: Selimiye Muallimi İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1258/1842 yılında icazet aldı.⁴⁶⁸ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

69. AHMED B. BİLAL (Ö. 1259/1843)

Hayatı: Adı Ahmed b. Bilal olup Koca Kurrâ diye meşhurdu. Edirnelidir. Kırâat ilmini Ahi Baba'dan öğrenerek icazet aldı. Şeyhu'l-kurrâ olarak kırâat okuttu ve beş kişiye de kırâat icazeti verdi. 1259/1843 yılında vefat ederek Buçuktepe Mezarlığı Tabya civarına defnedildi.⁴⁶⁹

70. ÖMER B. HALİL BOLUVÎ (Ö. 1260/1844)

Hayatı: Adı Ömer b. Halil'dir. Boluludur. Kara Hafız Bostanî diye meşhurdur. Kırâat ilmini Beyazıt Camii Hatibi Hasan Fehmi b. Hasan Vidinî ile Reisü'l-kurrâ Hasan b. Ali Vidinî'den tahsil etti. Zamanında reisü meşâyihî'l-kurrâ idi. Elli sene boyunca Ayasofya Camiinde kırâat ilmini öğretti.⁴⁷⁰ Kendisinden Sultan Osman Camii birinci imamı Muhammed Selim Efendi,⁴⁷¹ Reisü'l-kurrâ İbrahim Efendi,⁴⁷² Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi ve Nusret Camii imamı Ahmed Efendi kırâat okudu.⁴⁷³ 1260/1844 yılında vefat etti.⁴⁷⁴

⁴⁶⁶ Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁴⁶⁷ Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁴⁶⁸ Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁴⁶⁹ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1404, 1522.

⁴⁷⁰ Ahmed Niyazi İslambulî, a.g.e., vr. 5b.

⁴⁷¹ Üsküdarî, a.g.e., vr. 6a-b.

⁴⁷² Eğinî, a.g.e., s. 26.

⁴⁷³ Ahmed Niyazi İslambulî, a.g.e., vr. 4b-5b.

⁴⁷⁴ Eğinî, a.g.e., s. 26.

71. REİSÜ'L-KURRÂ ŞEYH KERİM (Ö. 1262/1846)

Hayatı: Selamî Dergâhı Şeyhi ve Hz. Selâmî evladındandı. Bursa'da reisü'l-kurrâ idi. Oğlu Münzevî Abdullah Efendi dergâhı şeyhlerinden Reisü'l-kurrâ Mehmed Sadık Efendi (ö.1262/1846)'dir.⁴⁷⁵ Vefat tarihi belli olmayıp oğlunun vefat tarihinden önce vefat ettiği söylenebilir.

72. MEHMED SÂDİK EFENDİ (Ö. 1261/1845)

Hayatı: Bursalıdır. Babası Selami Ali Efendi'nin soyundan gelen ve Selamî Dergâhında şeyh olan Reisü'l-kurrâ Kerim Efendi'dir.⁴⁷⁶ Kendisi Bursa Münzevî Dergâhı şeyhlerinden Mehmed Emin Efendi'nin damadı ve halifesidir. Meşhur kurrâlardan Şerif Efendi'den kırâat ilmini tahsil eden Mehmed Sadık Efendi'nin arakadaşları arasında meşhur kurrâlardan Arpacızâde İbrahim Efendi ve Hasan Kalfa bulunmaktadır. Mehmed Sadık Efendi, yirmi üç sene boyunca Münzevi Dergâhında bir yandan müridleri irşad ederken bir yandan da kırâat ilmini öğretmekle meşgul oldu. 1262/1846 veya 1261 Safer (Şubat 1845) tarihinde vefat etti. Merhum kırâat alanında meşhur olup Bursa'da reisü'l-kurrâ idi. Yumuşak huylu tevazulu bir şahsiyetti. Teravîh namazlarını hatimle kıldırmak âdeti idi.⁴⁷⁷

73. HACI HÜSEYİN EFENDİ (Ö. 1262/1846)

Hayatı: Adı Hüseyin b. Hacı Mustafa Ağa b. Hacı Ömer Ağa'dır. Duduoğlu ailesine mensuptu. 1196/1782 yılında Giresun'un Görele ilçesinin Terziali köyünde doğdu. Köyde Hortoğlu Bekir Hoca'dan tecvid, kırâat ve sarf-nahiv dersleri aldı. 1229/1814 yılında hocasının kızı Emine Hanım'la evlendi. İlmini artırma gayesiyle 1239/1824 yılında İstanbul'a giden Hüseyin Efendi, oradan Mısır'a geçti. Camiü'l-Ezher'de dört senelik eğitiminin ardından icazet aldı. Ardından Hacca gitti. Medine'de iki sene kalarak ilim ve ibadetle meşgul oldu. 1245/1830 yılında memleketine dönen Hüseyin Efendi, Medrese-i Atîka'da müderrislik, Hasan Ağa Camiinde vaizlik ve Camii Cedid (Yeni Camii)'de hatiplik görevlerini yürüttü. Bu arada birkaç kere kadılıkla da görevlendirildi. Zilkade 1262 (Ekim-Kasım 1846) tarihinde şüpheli bir şekilde vefat etti. Çok sayıda talebe yetiştiren Hüseyin Efendi,

⁴⁷⁵ Vassaf, a.g.e., C. II, s. 418.

⁴⁷⁶ Vassaf, a.g.e., C. II, s. 418.

⁴⁷⁷ Mehmed Şemseddin, a.g.e., s. 533-536.

kimseye icazet vermedi. Bölgesinde meşhur bir kişi olan Hüseyin Efendi'ye Trabzon Valisi Hazine Darzâde Osman Paşa çok hürmet eder, her kış bir kürk hediye ederdi. Hüseyin Efendi, eğlenceden uzak duran, kendisini yoracak ve üzecek işlere yanaşmayan, dünyanın zenginliğine değer vermeyen ve kısmetine razı olan değerli bir şahsiyetti.⁴⁷⁸

74. ŞUMNULU İBRAHİM HAKKI EFENDİ (1263/1847)

Hayatı: Fatih Camii imamı ve Nakşidil Valide Mektebi hocasıydı. Kendisinden Yeni Camii imamı Bosnalı Ömer Rasih Efendi ve Haşim Efendi kırâat okudu.⁴⁷⁹ 1263/1847 yılında hayattaydı.⁴⁸⁰

75. BOSNALI HAFIZ ÖMER RASİH EFENDİ (1263/1847)

Hayatı: Yeni Cami imamıydı. Fatih Camii imamı Şumnulu İbrahim Hakkı Efendi'den Kırâat ilmi tahsil ederek 1263/1847 yılında icazet aldı.⁴⁸¹

76. MEHMED MURAD NAKŞİBENDÎ (Ö. 1264/1848)

(1) Hayatı: Adı Mehmed Murad olup babası Murad Molla Tekkesi şeyhi Abdülhalim Efendi'dir. 22 Muharrem 1203 (23 Ekim 1788) tarihinde İstanbul Çarşamba'da doğdu. Beş yaşında tahsiline başlayan Mehmed Murad Efendi, on yaşındayken Kirmastîzâde Ahmed Efendi'de hafızlığını tamamladı. Şeyh Coşkun Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşereyi, Zümer suresine kadar da **Tayyibe**'yi okumuşken hocası vefat etti. Bunun üzerine Kirmastîzâde Ahmed Efendi'den **Tayyibe**'yi tamamlayarak 20 Zilhicce 1240 (5 Ağustos 1825) tarihinde icazet aldı. Ayrıca Reisü'l-kurrâ Abdullah Eyyûbî'den de bazı kırâat eserlerini okudu. Halil Efendi, Erzurumlu Yahya Efendi, Muhammed Said Efendi Hacı Mehmed Efendi gibi hocalardan dinî ilimler tahsil eden Mehmed Murad Efendi, Muhammed Esad

⁴⁷⁸ Ayhan Yüksel, "Görelili Duduzâde Ailesinden Din Adamları", **Geçmişten Günümüze Giresun'da Dînî ve Kültürel Hayat**, ed. Mehmet Fatsa, İstanbul, Giresun İl Özel İdaresi Kültür Yayınları, 2013, s. 374-375.

⁴⁷⁹ Eğinî, a.g.e., s. 97.

⁴⁸⁰ Talebesi Ömer Rasih Efendi'ye bu tarihte icazet vermiştir. Bkz. a.y..

⁴⁸¹ Eğinî, a.g.e., s. 97.

Efendi'den tahsilini tamamlayarak 1240 senesi Receb ayında icazet aldı.⁴⁸² Ayrıca Salih Afif, Süleyman Vahyî ve Kethüdazâde Arif Efendi'den Farsça eserler okudu.⁴⁸³

Şeyh Nimetullah Efendi'ye intisap eden Mehmed Murad Efendi, 1230/1815 yılında babasının vefatı üzerine Murad Molla Tekkesine şeyh tayin edildi. Tekkesinde dinî ve edebî dersler veren Murad Efendi, kırâat ilmini de okutuyordu.⁴⁸⁴ Yedi kişiye kırâatten icazet vermişti.⁴⁸⁵ Ayrıca Sultan Ahmed Camii Cuma vaizliği görevini yürüten Murad Efendi, 27 Şevval 1264 (26 Eylül 1848) tarihinde vefat ederek tekkenin haziresine defnedildi.⁴⁸⁶

(2) Eserleri: Merhumun tasavvuf ile Fars dili ve edebiyatı alanlarında eserleri bulunmaktadır.⁴⁸⁷ Kırâat sahasında bir eseri tespit edilememiştir.

77. TURŞUCUZÂDE AHMED HIFZÎ EFENDİ (Ö.1265/1849)

Hayatı: Adı Ahmed b. İbrahim'dir. Kastamonu'da dünyaya geldi.⁴⁸⁸ Sultan Selim Camii birinci imamı ve reisü'l-kurrâ idi. Kırâat ilmini Yusuf İmam Efendizâde Ahmed Rüşdî Efendi ve Muhammed Coşkun Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Reisü'l-kurrâ Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi kırâat tahsil etti.⁴⁸⁹ 28 Şaban 1265 (19 Temmuz 1849) tarihinde vefat etti.⁴⁹⁰

78. AZİZ EFENDİ (1266/1850)

Hayatı: Hacı Musa Efendi'nin oğludur. Kırâat-ı takribi Nisa Suresinin başına kadar Molla Emin Efendi'den tahsil ederek Zilkade 1266 (Eylül 1850) tarihinde icazet aldı.⁴⁹¹ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

79. ÖMER B. ÖMER (Ö. 1267/1851)

Hayatı: Cebecibaşı Camii imamı ve Fatih Mektebi muallimi olarak görev yapıyordu. Kırâat ilmini Kirmastîzâde Ahmed b. Mehmed Efendi'den tahsil etti.⁴⁹²

⁴⁸² Murad Nakşibendî, **Mâ Hazar**, s. 256-261.

⁴⁸³ M. Hüdai Şentürk, "Murad Nakşibendî", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, C. XXXI, s. 188-189.

⁴⁸⁴ Şentürk, a.g.m., C. XXXI, s. 189.

⁴⁸⁵ Nakşibendî, a.g.e., s. 263.

⁴⁸⁶ Şentürk, a.g.m., C. XXXI, s. 189.

⁴⁸⁷ Bkz. Şentürk, a.g.m., C. XXXI, s. 189.

⁴⁸⁸ Mustafa Ragıp İslambulî, a.g.e., vr. 5a.

⁴⁸⁹ Sürûrî, a.g.e., vr. 5a-b; Kastamonî, a.g.e., vr. 4b-6a; Hamdi İslambulî, a.g.e., vr. 4a-b.

⁴⁹⁰ Eğinî, a.g.e., s. 76.

⁴⁹¹ Eğinî, a.g.e., s. 9.

Kendisinden Esirîzâde İsmail Hakkı Efendi, Fındıklı Dergâhı Şeyhi Mahmud Efendi, Hafız Mehmed Neşet Efendi ve Çankırlı Mustafa Efendi kırâat okudu.⁴⁹³ Şevval 1267 (Ağustos 1851) tarihinden sonra vefat ettiği söylenebilir.⁴⁹⁴

80. ALANYALI HACI HAFIZ AHMED EFENDİ (1267/1851)

Hayatı: Üsküdar Selimiye muallimi İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1267/1851 yılında icazet aldı.⁴⁹⁵ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

81. SÖĞÜTLÜ HAFIZ AHMED EFENDİ (1267/1851)

Hayatı: Selimiye Muallimi İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1267/1851 yılında icazet aldı.⁴⁹⁶ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenbilir.

82. TABUR İMAMI BEKİR EFENDİ (1267/1851)

Hayatı: Selimiye Muallimi İbrahim Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak 1267/1851 yılında icazet aldı.⁴⁹⁷ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

83. HACI VEYİS EFENDİ (1267/1851)

Hayatı: Rum Mehmed Paşa Camii imamıydı. Selimiye Muallimi İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak 1267/1851 yılında icazet aldı.⁴⁹⁸ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

84. HAŞİM EFENDİ (1268/1852)

Hayatı: Fatih Camii imamı Şumnulu İbrahim Hakkı Efendi'den kırâat ilmi tahsil etti. Kendisinden Hafız Arif Efendi, Recep Efendi ve İsmail Hakkı Efendi kırâat okudular.⁴⁹⁹ Cemaziyelevvel 1268 (Mart 1852) tarihinde hayattaydı.⁵⁰⁰

⁴⁹² Kazmaz, a.g.e., s. 350.

⁴⁹³ Eğinî, a.g.e., s. 91.

⁴⁹⁴ Talebesi Mahmud Efendi, bu tarihte kendisinden icazet almıştır. Bkz. a.y.

⁴⁹⁵ Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁴⁹⁶ Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁴⁹⁷ Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁴⁹⁸ Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁴⁹⁹ Eğinî, a.g.e., s. 97.

⁵⁰⁰ Talebesi Arif Efendi'ye bu tarihte icazet vermiştir. Bkz.a.y..

85. HAFİZ ARİF EFENDİ (1268/1852)

Hayatı: Fatih civarında bulunan Kadiçeşmesi Mektebi hocasıydı. Şumnulu İbrahim Hakkı Efendi'nin talebelerinden Haşim Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek Cemaziyelevvel 1268 (Mart 1852) tarihinde icazet aldı.⁵⁰¹

86. HACI HAFİZ AHMED EFENDİ (1268/1852)

Hayatı: Tophane'de Firuz Ağa Mektebi muallimiydi. Alaca Mescid imamı Mustafa Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek Zilkade 1268 (Ağustos-Eylül 1852) tarihinde icazet aldı.⁵⁰²

87. İBRAHİM EFENDİ (1268/1852)

Hayatı: Beyazıt Camii müezziniydi. Nurosmaniye Camii imamı Mehmed Selim Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek Zilhicce 1268 (Eylül-Ekim 1852) tarihinde icazet aldı.⁵⁰³

88. KAVUKÇUZÂDE MEHMED SADIK EFENDİ (1268/1852)

Hayatı: Makamcılar Camii imamıydı. Nurosmaniye Camii imamı Mehmed Selim Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek 1268/1852 yılında icazet aldı.⁵⁰⁴ Kendisi de kırâat okuttu.⁵⁰⁵

89. MEHMED SELİM EFENDİ (1269/1853)

Hayatı: Beylerbeyi Camii imamıydı. Fındıklı Dergâhı şeyhi Hafız Ahmed Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek Şaban 1269 (Haziran 1853) tarihinde icazet aldı.⁵⁰⁶

90. MEHMED SELİM EFENDİ (Ö.1269/1853)

Hayatı: Sultan Osman Camii (Nurosmaniye) birinci imamıydı. Kırâat ilmini Hidaye Camii imamı Muvakkitçi Mustafa Efendi ile Kara Hafız Bolulu Ömer

⁵⁰¹ Eğinî, a.g.e., s. 97.

⁵⁰² Eğinî, a.g.e., s. 29.

⁵⁰³ Eğinî, a.g.e., s. 47.

⁵⁰⁴ Eğinî, a.g.e., s. 47.

⁵⁰⁵ Talebelerinden dördünün ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 52.

⁵⁰⁶ Eğinî, a.g.e., s. 95.

Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Hüseyin Sabri Ispartavî⁵⁰⁷ ve Ahmed Hulûsî Paşa⁵⁰⁸ gibi bir çok kişi kırâat okudu.⁵⁰⁹ 1269/1853 yılından sonra vefat ettiği söylenebilir.⁵¹⁰

91. HACI HAFIZ EDHEM EFENDİ (1269/1853)

Hayatı: Nurosmaniye Camii imamı ve Mahmud Paşa Camii hatibiydi. Nurosmaniye Camii imamı Mehmed Selim Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek 1269/1853 yılında icazet aldı.⁵¹¹

92. HACI MUSTAFA EFENDİ (1269/1853)

Hayatı: Deveoğlu Mektebi hocasıydı. Kendisinden Hafız Abdullah Efendi ve Hafız Salih Efendi kırâat okudular.⁵¹² 1269/1853 yılından sonra vefat etti.⁵¹³

93. HAFIZ ABDULLAH EFENDİ (1269/1853)

Hayatı: Rüstem Paşa Camii müezzîn vekiliydi. Deveoğlu Mektebi hocası Hacı Mustafa Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek 1269/1853 yılında icazet aldı.⁵¹⁴

94. HADDADZÂDE AHMED EFENDİ (Ö. 1270/1854)

Hayatı: Harput'un Ahmed Bey Mahallesinde doğdu. Haddâd oğullarından olup Haddâd Hoca diye bilinirdi. Tahsilini Süleyman Paşa Medresesinde Müftü Dellalzâde Hacı Mehmet Efendi'den tamamlayarak icazet aldı. Ayrıca Kurrâzâde Ömer Efendi'den de kırâat ilmi öğrenerek icazet aldı. Memuriyet ve müderrislik yapmayan Ahmed Efendi, evinde hat ve tezhip sanatında kullanılan boyaları imal ederek satardı. 1270/1854 yılında Sağır Müftü ile birlikte vatan müdafaası için Erzurum Cephesine gidip harpte birçok yararlılıklar göstererek sağ salim memleketine döndü. Bu tarihten sonra vefat etti. Merhum muttaki ve kanaatkâr bir insandı.⁵¹⁵

⁵⁰⁷ Üsküdarî, a.g.e., vr. 4a-5b.

⁵⁰⁸ Bermavî, a.g.e., C. II, s. 103-104.

⁵⁰⁹ Taleberinden yedisinin ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 47.

⁵¹⁰ Hafız Edhem Efendi, kendisinden bu tarihte icazet almıştır. Bkz. a.y.

⁵¹¹ Eğinî, a.g.e., s. 47.

⁵¹² Eğinî, a.g.e., s. 31.

⁵¹³ Talebesi Abdullah Efendi kendisinden bu tarihte icazet almıştır. Bkz. a.y.

⁵¹⁴ Eğinî, a.g.e., s. 31.

⁵¹⁵ İshak Sunguroğlu, **Harput Yollarında**, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1959, C. II, s. 375.

95. BOYABATLI HACI İSMAİL EFENDİ (Ö. 1270/1853)

Hayatı: Boyabat'lıdır.⁵¹⁶ Hazîne-i Maliye imamıydı. Nurosmaniye Camii imamı Mehmed Selim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1263/1847 yılında icazet aldı.⁵¹⁷ Kendisinden Sinop'lu Ebubekir Lütü Efendi kırâat tahsil ederek Muharrem 1270 (Ekim 1853) tarihinde icazet aldı.⁵¹⁸ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

96. NEVŞEHİRLİ HACI RAŞİD EFENDİ (1270/1854)

Hayatı: Selimiye Muallimi İbrahim Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak 1270/1854 yılında icazet aldı.⁵¹⁹ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

97. MEHMED KÂMİL EFENDİ (1270/1854)

Hayatı: Adı Mehmed Kamil'dir. Babası Ahmed Efendi'dir. Süleymaniye Camii üçüncü imamı ve başmüezziniydi. Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı seb'a, aşere ve aakrib okuyarak 1270/1854 yılında icazet aldı.⁵²⁰ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

98. HAFİZ AZİZ MAHMUD EFENDİ (1270/1854)

Hayatı: Mihrimah Camii imamıydı. Hüseyin Sabri Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1270/1854 yılında icazet aldı.⁵²¹

99. HAFİZ MEHMED EFENDİ (1271/1855)

Hayatı: Hüseyin Sabri Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1271/1855 yılında icazet aldı.⁵²²

100. HACI HÜSEYİN EFENDİ (Ö. 1272/1856)

Hayatı: Kütahya ili, Simav ilçesi, Yağıllar Köyünde doğdu. Tahsil için önce Konya'ya gitti. Ardından Mekke, Medine, Mısır ve Şam'da otuz beş yıl boyunca ilim tahsil ettikten sonra köyüne döndü. Aslında ailesini alıp Şam'a yerleşmeyi düşünen Hüseyin Efendi'yi zamanın ileri gelenleri ikna ederek köyde kalmaya razı ettiler.

⁵¹⁶ Albayrak, a.g.e., C. II, s. 27.

⁵¹⁷ Eğinî, a.g.e., s. 47.

⁵¹⁸ Eğinî, a.g.e., s. 47; Albayrak, a.g.e., C. II, s. 27.

⁵¹⁹ Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁵²⁰ Eğinî, a.g.e., s. 28.

⁵²¹ Eğinî, a.g.e., s. 49.

⁵²² Eğinî, a.g.e., s. 49.

Köyde yüz odalı büyük bir medrese yaptırarak ders okutmaya başlayan Hüseyin Efendi, çok sayıda talebe yetiştirdi.⁵²³ Talebelerinden en meşhuru kendisinden sonra medresede ilmî faaliyetleri yürüten oğlu Ahmed Efendi'dir. Kırâat ilminde de ihtisas sahibi olduğu anlaşılan Hüseyin Efendi, Ali b. İbrahim Niksarî'den kırâat-ı aşere ve takrib tahsil ederek icazet aldı. Oğlu Ahmed Efendi'ye kırâat okutarak 1272/1856 yılında icazet verdi.⁵²⁴ Ömrünün sonlarında Hacca giden Hüseyin Efendi, burada vefat etti.⁵²⁵ Vefat tarihi belli olmayıp oğluna kırâat icazeti verdiği tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

101. HAFİZ AHMED FEVZİ EFENDİ (1273/1857)

Hayatı: Sultan Selim Camii fetihhânıydı. Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek Cemaziyelahir 1273 (Şubat 1857) tarihinde icazet aldı.⁵²⁶

102. HAFİZ MEHMED HİLMİ EFENDİ (1273/1857)

Hayatı: Kasımpaşa Kışla Camii hatibiydi. Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak Recep 1273 (Mart 1857) tarihinde icazet aldı.⁵²⁷

103. HAFİZ ALİ EFENDİ (1273/1857)

Hayatı: Zeyrek başında Büyük Camii imamıydı. Alaca Mescid imamı Mustafa Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek 1273/1856-57 yılında icazet aldı.⁵²⁸

104. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (1273/1856-57)

Hayatı: Topkapı Camii imamıydı. Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1273/1856-57 yılında icazet aldı.⁵²⁹

105. İSTANBULUN BİR KÖYÜNDEN HAFİZ (1273/1856)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat tahsil ederek 1273/1856-57 yılında icazet aldı.⁵³⁰

⁵²³ Yaşar Bozyiğit, *Simav'ın Manevi Mimarları*, İstanbul, Erkam Matbaası, 2001, s. 91-92.

⁵²⁴ Bozyiğit, a.g.e., s. 94-95.

⁵²⁵ Bozyiğit, a.g.e., s. 93.

⁵²⁶ Eğinî, a.g.e., s. 78.

⁵²⁷ Eğinî, a.g.e., s. 78.

⁵²⁸ Eğinî, a.g.e., s. 29.

⁵²⁹ Eğinî, a.g.e., s. 77.

⁵³⁰ Eğinî, a.g.e., s. 77.

106. DEBBAĞZÂDE HAFİZ HÜSEYİN EFENDİ (1274/1857)

Hayatı: Nusretiye Camii imamı Ahmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak Safer 1274 (Ekim 1857) tarihinde icazet aldı.⁵³¹

107. KONYALI MUSTAFA SIDKI EFENDİ (1275/1859)

Hayatı: Konya'nın İnnice köyündendir. Kafalızâde Hasan Sabri Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek 1275/1858-59 senesinde icazet aldı.⁵³²

108. HAFİZ MAHMUD NURÎ (Ö. 1276/1860)

Hayatı: Adı Mahmud olup Edirnelidir. Koca Kurrâ'dan kırâat icazeti aldı. Hacı Ali Remzi ve Hafız Mehmed Said Efendilerden hat öğrenerek icazet aldı. Konyalı Mektebi muallimiydi. Aynı zamanda şeyhu'l-kurrâ olup çok sayıda hafız yetiştirdi. 1276/1860 yılında vefat ederek Zindanaltı Mezarlığına defnedildi.⁵³³

109. İSTANBULLU MUSTAFA EFENDİ (1276/1860)

Hayatı: Zeyrek (Şeb Safa Kadın) Camii hatibi ve Galata'da bulunan Alaca Mescid Camii imamıydı. Kırâat ilmi tahsiline Nusret Camii imamı Ahmed Efendi'nin yanında başladı. Onun hacca gitmesiyle Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den tahsilini tamamlayarak Abdülmecid Han'ın huzurunda icazet aldı. Kendisinden Sultan İmamı Mehmed Raşid Efendi⁵³⁴ gibi birçok değerli zat kırâat okudu.⁵³⁵ 1276/1860 yılında Mekke-i Mükerrede vefat etti.⁵³⁶

110. REİSÜ'L-KURRÂ AHMED EFENDİ (Ö. 1276/1860)

Hayatı: Nusretiye Camii imamı ve Beylerbeyi Hatibi olup reisü'l-kurrâ idi. Ayrıca Çavuşbaşı Mektebinde müdürlük yapıyordu.⁵³⁷ Kırâat ilmini Muvakkit Mustafa Efendi ve Bolulu Kara Hafız Ömer Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Zeyrek Camii Hatibi Mustafa Efendi,⁵³⁸ Maçka İmamı Hacı Mustafa Efendi ve Kılıç

⁵³¹ Eğinî, a.g.e., s. 45.

⁵³² Kafalızâde, a.g.e., vr. 2a, 5b.

⁵³³ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1523, 1607.

⁵³⁴ Ahmed Niyazi İslambulî, a.g.e., vr. 4a-b.

⁵³⁵ Esâmî Kurrâ Defterinde kendisinden icazet alan yedi kişinin ismi kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 29.

⁵³⁶ Eğinî, a.g.e., s. 29.

⁵³⁷ Pakalın, a.g.e., C. IX, s. 2; Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 156.

⁵³⁸ Ahmed Niyazi İslambulî, a.g.e., vr. 4b-5b.

Ali Paşa Camii imamı Trabzonlu Hafız İsmail Efendi gibi çok sayıda kişi kırâat okudu.⁵³⁹ 1276/1860 yılından sonra vefat etti.⁵⁴⁰

111. HAFIZ MEHMED SAİD EFENDİ (1276/1860)

Hayatı: Bâb-ı Fetva’da müsevvid-i evvel olarak görev yapıyordu. Reisü’l-kurrâ Feyzullah Efendi’den kırâat ilmini tahsil ederek 23 Recep 1276 (15 Şubat 1860) tarihinde icazet aldı.⁵⁴¹ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

112. ALAY MÜFTÜSÜ ŞABAN EFENDİ (1276/1860)

Hayatı: Selimiye Muallimi İbrahim Efendi’den kırâat-ı takrib okuyarak Recep 1276 (Şubat 1860) tarihinde icazet aldı.⁵⁴² Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

113. HAFIZ İSMAİL EFENDİ (1276/1859-60)

Hayatı: Kılıç Ali Paşa Camii ikinci imamıydı. Nusretiye Camii imamı Ahmed Hulusi Efendi’den kırâat-ı takrib okuyarak 1276/1859-60 yılında icazet aldı.⁵⁴³

114. ABBAS EFENDİ (Ö. 1278/1861-62)

Hayatı: Adı Abbas olup Şeyhulislam Mehmed Efendi’nin sülalesinden gelmekteydi. Aslen Bursa’nın Vani köyünden olan Abbas Efendi, Bursa’da dinî ilimler ve kırâat ilmi tahsil ederek uzmanlaştı. Ardından tasavvufa yönelen Abbas Efendi, batınî ilimlerde de derinleşti. 1250/1834-35 yılında Şeyhinin emir ve tavsiyesiyle Müslümanları irşad vazifesiyle Uluborlu’ya hicret etti. Bu vazifesini sürdürürken 1278/1861-62 yılında vefat ederek Bülbül Camii Kabristanına defnedildi.⁵⁴⁴

115. HACI ABDURRAHMAN EFENDİ (Ö.1278/1862)

Hayatı: Isparta’lıdır. Isparta sabık Müftüsü Emirzâde Mustafa Efendi’den kırâat ve dinî ilimler tahsil edip icazet aldı. Tahsilden sonra Muharrem Çelebi Huffaz

⁵³⁹ Esâmî Kurrâ Defterinde on dört talebesinin ismi kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 45.

⁵⁴⁰ Talebelerinden Kılıç Ali Paşa Camii ikinci imamı Hafız İsmail Efendi, kendisinden bu tarihte icazet almıştır.

⁵⁴¹ Eğinî, a.g.e., s. 10.

⁵⁴² Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁵⁴³ Eğinî, a.g.e., s. 45.

⁵⁴⁴ Bôcüzâde Süleyman Sami, **Isparta Tarihi**, Haz. Hasan Babacan, Isparta, Isparta Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012, s. 198.

Mektebinde muallimlik yaparken 1257/1841 yılında Geyiklerli Ali Efendi'nin vefatı üzerine Isparta Müftülüğüne tayin edildi. Bu arada eski müftü dairesi olan mekân yeniden tamir edilerek on iki oda ve bir dershane den oluşan bir medreseye çevrildi. Müderrisliği de Abdurrahman Efendi'ye verildi. Yirmi sene boyunca burada ders okutan Abdurrahman Efendi, çok sayıda âlim ve kurrâ hafız yetiştirdi. 1278/1862 yılında Hacca giden Abdurrahman Efendi, Arafat'ta vefat etti. Merhum; temiz kalpli, fakih, dinî ilimlerde akranına üstün, hayatını ilim ve irfana adanmış, çok sayıda talebe yetiştirmiş ve küçük büyük herkesin övgüyle ve hayırla yâd ettiği değerli bir şahsiyetti.⁵⁴⁵

116. HACI HAFIZ AHMED EFENDİ (1280/1863)

Hayatı: Hüseyin Sabri Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak Rebiülahir 1280 (Eylül-Ekim 1863) tarihinde icazet aldı.⁵⁴⁶

117. MUSTAFA NECİB EFENDİ (Ö.1281/1864-65)

Hayatı: Eyüp civarında bulunan Davut Ağa Mescidinde imam ve şeyhu'l-kurrâ idi. Nakşibendî Tarikatına mensuptu. 1281/1864-65 yılında vefat ederek Eyüp Nişancı Camii haziresine defnedildi.⁵⁴⁷

118. YUSUF EFENDİ (Ö. 1282/1865)

(1) Hayatı: Adı Yusuf b. Mehmed b. İbrahim Efendi'dir. Şumnuludur. Memleketinde tahsilini tamamladıktan sonra Edirne'ye gelerek Sabûnî Hacı Halil Mahallesi'ne yerleşti. Eski Cami'de (Cami-i Atik) Arapça ve tefsir dersleri veren Yusuf Efendi, Edirne Askerî İdâdisinde mantık muallimi olarak görev yapıyordu.⁵⁴⁸

Kırâat ilmi uzmanlarından kabul edilen⁵⁴⁹ Yusuf Efendi, talebelerine icazet verdikten sonra Davut Efendi Tekkesi Nakşibendî şeyhi, Davut Efendiye (ö. 1238/1821) intisap ederek onun en meşhur halifesi oldu.⁵⁵⁰ İrşad ve tedris

⁵⁴⁵ Bôcüzâde, a.g.e., s. 156-158.

⁵⁴⁶ Eğinî, a.g.e., s. 49.

⁵⁴⁷ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 87.

⁵⁴⁸ Badî, a.g.e., C. II, s. 1490; Yücer, a.g.e., s. 315; Şimşek, a.g.e., s. 166.

⁵⁴⁹ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 202.

⁵⁵⁰ Badî, a.g.e., C. II, s. 1490; Yücer, a.g.e., s. 315.

faaliyetlerini sürdüren Yusuf Efendi, 1282/1865 yılında Edirne’de vefat etti ve Buçuktepe mezarlığına defnedildi.⁵⁵¹

Zahiri ve batını ilimlerde kendisinden icazet almış ve halifesi olmuş olan Kılıççı Ali Efendi lakablı Şeyh Ali Seyfi Efendi, en meşhur talebesidir.⁵⁵²

(2) Eseri: Müellifin Kur’ân-ı Kerîm’in cem ve tertibi hakkında yazmış olduğu **İm’ân fî Cem’i’l-Kur’ân** adlı bir eseri vardır.⁵⁵³ 1262/1845 yılında kaleme alınmış olan eserin dibacesi Edirne valisi Çengelzâde Tahir Paşa tarafından yazılmıştır.⁵⁵⁴ Kırâate dair bir eseri tarafımızca tespit edilememiştir.

119. MUHAMMED RAŞİD EFENDİ (Ö. 1283/1866-67)

Hayatı: Hafızu’l-kurrâ olup Dıraman Camii imamı ve Kefevî Tekkesi şeyhiydi. 1283/1866-67 yılında vefat ederek Dıraman Camii haziresine defnedildi.⁵⁵⁵

120. HAFİZ KAMİL EFENDİ (1283/1866)

Hayatı: Ayasofya-i Kebîr Camii hatibiydi. Kavgacızâde Süleyman Efendi’den kırâat-ı takrib okuyarak Cemaziyelahir 1283 (Ekim 1866) tarihinde icazet aldı.⁵⁵⁶ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

121. HACI HASAN EFENDİ (Ö. 1283/1867)

Hayatı: Isparta’lıdır. Kendisinden Aydınî Mehmed Emin Efendi, kırâat-ı seb’a ve aşere tahsil ederek 1283/1867 yılında icazet almıştır.⁵⁵⁷ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir

122. HAFİZ AHMED EFENDİ (1283/1867)

Hayatı: Müderristi. Rüstem Paşa Camii imamı Hüseyin Hüsnü Efendi’den kırâat-ı takrib okuyarak Zilkade 1283 (Mart 1867) tarihinde icazet aldı.⁵⁵⁸

⁵⁵¹ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 202; Badî, a.g.e., C. II, s. 1490; Yücer, a.g.e., s. 315.

⁵⁵² Yücer, a.g.e., s. 316. Hayatı için ayrıca bkz. Develioğlu, a.g.e., s. 523; Sülün, a.g.mk., s. 294; Doğan, a.g.e., s. 226; Murat Kaya, “Tanzimat Sonrasındaki Tefsir Faaliyetleri”, **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Kur’an Tefsirine Hizmetleri**, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2012, s. 313.

⁵⁵³ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 202; Badî, a.g.e., C. II, s. 1490.

⁵⁵⁴ Badî, a.g.e., C. II, s. 1490; Yücer, a.g.e., s. 315.

⁵⁵⁵ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 68.

⁵⁵⁶ Eğinî, a.g.e., s. 13.

⁵⁵⁷ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 155.

⁵⁵⁸ Eğinî, a.g.e., s. 42.

123. ANKARALI KADIZÂDE MEHMED EFENDİ (1283/1866)

Hayatı: Sultan Ahmed Camii imamı Bekir Lütî Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek 1283/1866 yılında icazet aldı.⁵⁵⁹

124. FEYZULLAH EFENDİ (HAFİZ) (Ö. 1284/1867)

(1) **Hayatı:** Babası Şeyh Muhammed Es'ad Efendi (ö.1260/1844), annesi ise Nimetullah Hanım (ö.1271/1855)'dir.⁵⁶⁰ Nakşibendî meşayihından âlim bir zat idi. Eyüp civarında oturduğu için "Eyyûbî" diye şöhret bulmuştu.⁵⁶¹ Mesnevîhânedeki mesnevîhânlık ve Murat Buhârî dergâhında şeyh'lik vazifesini yürütüyordu. Aynı zamanda kendi döneminde reîsü'l-kurrâ idi.⁵⁶² Kırâat ilmini Reisü'l-kurrâ Abdullah Eyyûbî'den tahsil etti. Kendisinden kırâat okuyanlar arasında Hafız Mehmed Said, Hafız Niyazi ve Hafız Hüsnü Efendiler bulunmaktadır.⁵⁶³ 25 Cemaziyelevvel 1284 (24 Eylül 1867) tarihinde vefat ederek Murad Buhârî Tekkesi haziresine defnedildi.⁵⁶⁴

(2) **Eserleri:** Merhumun *İşâretü'l-Ma'neviyye fî Âyîni Mevleviyye* ve *Ehsenü't-Tahdîs fî Rivâyeti'l-Hadîs* adlı iki eseri vardır.⁵⁶⁵ Kırâate dair bir eseri bulunamamıştır

125. AHMED FERÎD EFENDİ (Ö. 1284/1767-68)

Hayatı: 1240/1824-25 yılı civarı Bursa'da dünyaya geldi. Babası Abdülkerim Ağa'nın oğlu Mehmed Sa'îd Efendi (ö. 1248/1832)'dir. Sekiz yaşlarındayken babası vefat edince amcası tarafından büyütüldü.⁵⁶⁶ Kayınpederi ve Münzevî Abdullah Efendi Dergâhı şeyhi Reisü'l-kurrâ Muhammed Sadık Efendi'den dinî ilimler ve

⁵⁵⁹ Eğinî, a.g.e., s. 48.

⁵⁶⁰ Ahmet Semih Torun, "Şeyh Muhammed Murad-ı Buhârî Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme" *Vakıflar Dergisi*, Sayı 34, Aralık 2010, s. 149, 152. Hediye'tü'l-Arifin'de babasının ismi Abdullah olarak belirtilse de yukarıda verilen kaynaktaki mezar taşları incelendiğinde doğru olanın Muhammed Es'ad olduğu anlaşılmaktadır.

⁵⁶¹ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 143.

⁵⁶² Mehmed Süreyya, a.g.e., C. II, s. 532; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 143; Vassaf, a.g.e., C. II, s. 198; Revnakoğlu, a.g.e., vr. 5; Torun, "a.g.mk.", s. 153.

⁵⁶³ Eğinî, a.g.e., s. 10.

⁵⁶⁴ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 5; Torun, "a.g.mk.", s. 153. Sicill-i Osmanî'de vefat tarihi 2 Cemaziyelevvel (1 Ekim) olarak gösterilmektedir

⁵⁶⁵ Bağdathî, *Hediye*, C. I, s. 824; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 143.

⁵⁶⁶ Mehmed Şemseddin, a.g.e., s. 536.

kırâat-ı seb'a-aşere tahsil etti.⁵⁶⁷ Aynı zamanda tarikat dersi de aldı fakat tamamlayamadı. Ardından Hacca giden Ahmed Efendi, burada Nakşibendî meşayihinden Mehmed Can Efendi'ye bağlanarak kendisinden hilâfet aldı. Daha sonra memleketine dönerek kayınpederinin vefatının ardından yirmi iki sene Münzevî Dergâhında irşad görevini yürüttü. 1284/1767-68 yılında vefat ederek dergâhın haziresine defnedildi. Merhum; halim, selim, güzel ahlaklı ve nur yüzlüydü. İbadetle meşgul olan, takva sahibi ve gayretli biriydi.⁵⁶⁸

126. KIRIMLI HAFİZ ŞEVKİ EFENDİ (1284/1867-68)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1284/1867-68 yılında icazet aldı.⁵⁶⁹

127. HAFİZ MUHAMMED RÜŞDÎ EFENDİ (Ö. 1285/1868)

(1) Hayatı: Adı Muhammed Rüşdî olup Battâl Hocaşâde diye bilinirdi. Halk arasında ise Hacı Hafız diye meşhurdu. Erzincanlıdır.⁵⁷⁰ Babası Erzincan'ın büyük ilim adamlarından Alansalı Hoca'dır.⁵⁷¹ İlk tahsiline memleketinde başlayan Hacı Hafız, on dört yaşında hafızlığını tamamladı.⁵⁷² Ardından İstanbul'a giderek Üsküdar'lı Fındık Hafız Efendi'den kırâat dersleri aldı.⁵⁷³ Ayrıca diğer hocalardan Arapça ve Farsça öğrendi.⁵⁷⁴ Tahsilden sonra memleketine dönen Hacı Hafız, Erzincan Camilerinde hocalık yapmaya başladı. Bu sırada babasının karşı çıkmasına rağmen Halidiyye meşayihinden Terzi Baba'ya bağlandı.⁵⁷⁵ Onun damadı⁵⁷⁶ ve baş halifesi oldu.⁵⁷⁷ Birçok kişiyi irşad eden Hacı Hafız Efendi, 1285/1868 tarihinde vefat ederek kendi ismiyle anılan Hacı Hafız Mezarlığında hususi türbesine defnedildi.⁵⁷⁸

⁵⁶⁷ Vassaf, , a.g.e., C. II, s. 418.

⁵⁶⁸ Mehmed Şemseddin, a.g.e., s. 536-537.

⁵⁶⁹ Eğinî, a.g.e., s. 78.

⁵⁷⁰ Şaban Er, **Erzincanlı Terzi Baba (Hayyât Muhammed Vehbî k.s.) Külliyyâtı: Hayatı Eserleri Halifeleri Menkıbeleri**, İstanbul, Kutup Yıldızı Yayınları, 2014, s. 74, 76.

⁵⁷¹ Aşçı İbrahim Dede, **Aşçı Dede'nin Hatıraları**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2006, C. II, s. 629.

⁵⁷² Ünal Tuygun, **Erzincan'ın Manevi Mimarları**, İstanbul, Kervan Yayınları, 2001, s. 89.

⁵⁷³ Er, a.g.e., s. 76.

⁵⁷⁴ Er, a.g.e., s. 74.

⁵⁷⁵ Tuygun, a.g.e., s. 89-90.

⁵⁷⁶ Aşçı Dede, a.g.e., C. II, s. 629.

⁵⁷⁷ Şahin, **Erzincan Tarihi**, C. II, s. 285.

⁵⁷⁸ Er, a.g.e., s. 77; Ayrıca bkz. Aşçı Dede, a.g.e., C. I, s. 342; C. II, s. 619-620, 629-630; Dilek Güçlü, "Terzi Baba Kenzü'l-Miftâh", (yayınlanmamış bitirme tezi), Erzurum, Atatürk Üniversitesi, Kazım

(2) **Eseri:** Merhum, Terzi Baba'nın yazdığı **Miftâhu'l-Kenz** adlı eseri **Kenzü'l-Miftah** adıyla nazm etmiş⁵⁷⁹ ve bazı kendi şiirlerini de bu esere eklemiştir.⁵⁸⁰ Kırâat alanında bir eseri bulunamamıştır.

128. AHMED ZİHNİ B. ÖMER İSAKÇAVÎ (Ö.1285/1869)

Hayatı: 1216/1801-2 yılında İsakçı kasabasında dünyaya geldi. 1224/1809 senesinde Edirne'ye göç etti. Edirne'de Konyalı Mektebine devam ederek Konevîzâde Abdullah Rüşdi Efendi'den okuyup 1231/1816 senesinde hafızlığını tamamladı. Ardından Eskicizade Ali Medihî Efendi'den dinî ilimler tahsiline başladı. Onun vefatı üzerine Karslı Halil Efendi'den tahsilini tamamlayarak 1249/1833-34 tarihinde icazet aldı. Bu esnada Ahmed b. Bilal'den kırâat, Abdullah Rüşdi Efendi'den de hat öğrenerek icazet aldı. Tahsilden sonra Sarıca Paşa Medresesine müderris tayin edildi. Ardından Selimiye Dâru'l-kurrâsında şeyhu'l-kurra olarak görev yaptı.⁵⁸¹ Aynı zamanda reisü'l-kurrâ oldu.⁵⁸² 1268/1852 ve 1284/1867-68 yıllarında dinî ilimlerden icazet verdi. Birkaç kere de kırâat icazeti verdi. 17 Şevval 1285 (31 Ocak 1869) tarihinde vefat ederek Sarıca Paşa Camii haziresine defnedildi. Merhum; vakitlerini ilim mütaalasıyla geçiren, her ilim dalında uzman, vera sahibi, benzeri bulunmaz değerli bir şahsiyetti.⁵⁸³

129. HAFIZ ALİ EFENDİ (1285/1868)

Hayatı: Arap Camii kaimiydi. Mehmed Salim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 9 Cemaziyelevvel 1285 (28 Ağustos 1868) tarihinde icazet aldı.⁵⁸⁴

130. HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ (1285/1869)

Hayatı: Rüstem Paşa Camii imamıydı. Alaca Mescid imamı Mustafa Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek 1271/1855 yılında icazet aldı.⁵⁸⁵ Kendisinden çok sayıda

Karabekir Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitim Anabilim Dalı, 2000, giriş; Orhan Aktepe, **Terzi Baba ve Miftah-ı Kenz**, Erzincan, Terzi Baba Mezarlığını Koruma Derneği Yayınları, 2003, s. 14.

⁵⁷⁹ Ali Kemali, **Erzincan**, y.y, Resimli Ay Matbaası, 1932, s. 269.

⁵⁸⁰ Şahin, a.g.e., C. II, s. 285. Bkz. Güçlü, a.y., Aktepe, a.g.e., s. 19-22.

⁵⁸¹ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1407.

⁵⁸² Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1522.

⁵⁸³ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1407-1408; Ayrıca bkz. Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1553-1554; Peremeci, a.g.e., s. 137.

⁵⁸⁴ Eğinî, a.g.e., s. 43.

⁵⁸⁵ Eğinî, a.g.e., s. 29.

kişi kırâat ilmi tahsil etti.⁵⁸⁶ Zilkâde 1285 (Şubat-Mart 1869) tarihinden sonra vefat ettiği söylenebilir.⁵⁸⁷

131. HAFIZ KADRİ EFENDİ (1285/1869)

Hayatı: Rüşdiye hocasıydı. Rüstem Paşa Camii imamı Hüseyin Hüsni Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak Zilkade 1285 (Şubat-Mart 1869) tarihinde icazet aldı.⁵⁸⁸

132. BOLULU HAFIZ AHMED TAHİR EFENDİ (1285/1868)

Hayatı: Müderrislerdendi. Huzur dersi muhatabı oldu.⁵⁸⁹ Sultan imamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek Zilkade 1283 (Mart 1867) tarihinde icazet aldı.⁵⁹⁰ Kendisinden Trabzonlu Hafız Hüseyin Efendi kırâat-ı takrib okuyarak Muharrem 1285 (Mayıs 1868) tarihinde icazet aldı.⁵⁹¹ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

133. TRABZONLU HACI HÜSEYİN EFENDİ (1285/1868)

Hayatı: Ayazma Kapisında türbedar olarak görev yapıyordu. Ardından Zeyrek Camii hatibi oldu. Daha sonra Teftişi Mesahifi Şerife Meclisi azalığına tayin edildi. Bolulu Ahmed Tahir Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak Muharrem 1285 (Mayıs 1868) tarihinde icazet aldı.⁵⁹²

134. ISPARTALI HAFIZ HAMZA EFENDİ (1285/1869)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek Zilhicce 1285 (Mart-Nisan 1869) tarihinde icazet aldı.⁵⁹³

135. HACI HAFIZ HASAN EFENDİ (1286/1869)

Hayatı: Hafız Paşa Mektebi kalfasıydı. Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 15 Şaban 1286 (20 Kasım 1869) tarihinde icazet aldı.⁵⁹⁴

⁵⁸⁶ Talebelerinden dokuzunun ismi Esâmî Kurrâ defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 41.

⁵⁸⁷ Talebelerinden Kadri Efendi, kendisinden bu tarihte icazet almıştır. Bkz. a.y.

⁵⁸⁸ Eğinî, a.g.e., s. 42.

⁵⁸⁹ Eğinî, a.g.e., s. 34.

⁵⁹⁰ Eğinî, a.g.e., s. 32.

⁵⁹¹ Eğinî, a.g.e., s. 34.

⁵⁹² Eğinî, a.g.e., s. 34.

⁵⁹³ Eğinî, a.g.e., s. 32.

136. ŞUMNULUZÂDE HAFİZ HÜSNÜ EFENDİ (1286/1869)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 15 Şaban 1286 (20 Kasım 1869) tarihinde icazet aldı.⁵⁹⁵

137. HAFİZ ABBAS EFENDİ (1286/1870)

Hayatı: Beşiktaş'ta Rüşdiye Mektebi hocasıydı. Maçka İmamı Hafız Mustafa Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak Rebiülevvel 1285 (Temmuz 1868) tarihinde icazet aldı. Kendisinden Hafız Salih Efendi ve Hafız Ahmed Efendi kırâat ilmi tahsil ettiler.⁵⁹⁶ Zilkade 1286 (Şubat 1870) tarihinden sonra vefat ettiği söylenebilir.⁵⁹⁷

138. HAMLACIZÂDE SALİH EFENDİ (1286/1870)

Hayatı: Beşiktaş'ta mektep müezziniydi. Beşiktaş Rüşdiye hocası Hafız Abbas Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak Zilkade 1286 (Şubat 1870) tarihinde icazet aldı.⁵⁹⁸

139. MEHMED HİCABÎ (Ö. 1287/1870)

Hayatı: Bitlik ya da bit kafanın Hafız Latif diye meşhurdu. Koca Kurra Ahmed b. Bilal'den kırâat,⁵⁹⁹ Edirne müftüsü Mestan Efendi'den dinî ilimler, Makaralı Mekteb Muallimi Hacı Mustafa İzzet Efendi'den hat öğrenerek icazet aldı. Şah Melek Paşa Camiinde imam ve şeyhu'l-kurrâ, Hüsam Bey Mektebinde muallim olarak görev yapıyordu. 1287/1870 yılında vefat ederek Şah Melek Paşa Camii haziresine defnedildi.⁶⁰⁰

140. HAFİZ MUHAMMED EMİN EFENDİ (Ö. 1287/1870)

Hayatı: 1235/1820 yılında Gerede'nin Dörtdivan Nahiyesinin Bayramlar köyünde doğdu. Babası Bayramoğulları'ndan Ömer Ağa'dır. Köy mektebinde ilk tahsilini tamamlayıp İstanbul'a gitti. İstanbul'da hem dinî ilimler hem de kırâat tahsil ederek her ikisinden de icazet aldı. 1287/1870 yılında memleketine dönerek

⁵⁹⁴ Eğinî, a.g.e., s. 78.

⁵⁹⁵ Eğinî, a.g.e., s. 78.

⁵⁹⁶ Eğinî, a.g.e., s. 46.

⁵⁹⁷ Hafız Salih Efendi kendisinden bu tarihte icazet almıştır. Bkz. a.y.

⁵⁹⁸ Eğinî, a.g.e., s. 46.

⁵⁹⁹ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1522.

⁶⁰⁰ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1597.

Cumapazarı mahallindeki Alaca Mescit (Baba Hazır) Camii avlusuna halkın yardımıyla bir medrese yaptırıp tedrisata başladı. Çok sayıda talebe ve güzîde hafızlar yetiştirdi. Vefatında Camii Şerifin avlusuna defnedildi.⁶⁰¹ Vefat tarihi belli olmayıp yukarda geçen 1287/1870 yılından sonra vefat ettiği söylenebilir.

141. HACI İBRAHİM EFENDİ (1287/1870)

Hayatı: Üsküdar Selimiye Mektebi muallimiydi. Kendisinden çok sayıda kişi kırâat tahsil etti.⁶⁰² Kendisinden son olarak evlatları Abdülfettah ve Mustafa Nuri Efendiler Rebiülahir 1287 (Temmuz 1870) tarihinde icazet aldılar.⁶⁰³ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

142. ABDÜLFETTAH ZİYA RAKİM EFENDİ (1287/1870)

Hayatı: Selimiye Mektebi muallimi İbrahim Efendi'nin oğludur. Babasından kırâat-ı takrib okuyarak Rebiülahir 1287 (Temmuz 1870) tarihinde icazet aldı.⁶⁰⁴ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

143. HAFİZ MUSTAFA NURİ FEHMİ EFENDİ (1287/1870)

Hayatı: Selimiye Mektebi muallimi İbrahim Efendi'nin oğludur. Babasından kırâat-ı takrib okuyarak Rebiülahir 1287 (Temmuz 1870) tarihinde icazet aldı.⁶⁰⁵ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

144. HAFİZ MEHMED EFENDİ (1287/1870)

Hayatı: Canfeda Hatun Mektebi hocasıydı. Yenibahçe Valide Camii imamı Mahmud Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek Cemaziyelevvel 1287 (Ağustos 1870) tarihinde icazet aldı.⁶⁰⁶

145. BERGAMALI HAFİZ ŞAKİR EFENDİ (1287/1870)

Hayatı: Nurosmaniye Camii imam vekilidir. Nurosmaniye Camii imamı Hafız Ahmed Necib Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek 1283/1866-67 yılında icazet

⁶⁰¹ Ali Rıza Ünlü, **Tarih Boyunca Gerede**, Sadeleştiren Hacı Ömer Cevahircioğlu, Yayınlayan Adem Çevik, İstanbul, Ademmedya; Gerede Yayıncılık, 2000, s. 168.

⁶⁰² Esâmî Kurâ Defterinde on beş kişinin ismi kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁶⁰³ Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁶⁰⁴ Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁶⁰⁵ Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁶⁰⁶ Eğinî, a.g.e., s. 87.

aldı.⁶⁰⁷ Ayrıca Selimiye Muallimi İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1287/1870 yılında icazet aldı.⁶⁰⁸ Kendisinden Aydınlı Hafız Mehmed Efendi kırâat-ı aşere okudu.⁶⁰⁹

146. KIRIMLI HAFİZ ABDÜLHALİM EFENDİ (1287/1870)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1287/1870 yılında icazet aldı.⁶¹⁰

147. HAFİZ MEHMED TAHİR (Ö.1288/1871)

Hayatı: Edirnelidir. Hafız Ahmed Zihnî Efendi'den dinî ilimler ve kırâat tahsil edip⁶¹¹ Tatar Hacı diye bilinen Hafız İbrahim Efendi'den de hat öğrenerek icazet aldı. Karabulut Mektebi muallimiydi. Şeyhu'l-kurrâ olup kırâat ilminde birçok hafız yetiştirdi. Birkaç Mushaf yazdı. 1288/1871 tarihinde vefat ederek Kıyak'ta Orta Mezarlığın ortalarına defnedildi.⁶¹²

148. HACE MAHMUD EFENDİ (1288/1871)

Hayatı: Yenibahçe Valide Camii imamıydı. Çok sayıda kişiye kırâat okuttu.⁶¹³ Rebiülevvel 1288 (Haziran 1871) tarihinde hayattaydı.⁶¹⁴

149. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (1288/1871)

Hayatı: Solikli Mektebi hocasıydı. Yenibahçe Valide Camii imamı Mahmud Efendi'den kırâat imi tahsil ederek Rebiülevvel 1288 (Haziran 1871) tarihinde icazet aldı.⁶¹⁵ Kendisi de kırâat okuttu.⁶¹⁶

150. MEHMED SALİM EFENDİ (1288/1871)

Hayatı: Galata'da Arap Camii yakınlarında mektep muallimi olarak görev yapıyordu. Alaca Mescid imamı Mustafa Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek

⁶⁰⁷ Eğinî, a.g.e., s. 53.

⁶⁰⁸ Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁶⁰⁹ Eğinî, a.g.e., s. 53.

⁶¹⁰ Eğinî, a.g.e., s. 77.

⁶¹¹ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1523.

⁶¹² Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1602.

⁶¹³ Talebelerinden dokuzunun ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 87.

⁶¹⁴ Bkz. a.y.

⁶¹⁵ Eğinî, a.g.e., s. 87.

⁶¹⁶ Talebelerinden altısının ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 88.

Zilkade 1272 (Temmuz 1856) tarihinde icazet aldı.⁶¹⁷ Kendisinden çok sayıda kişi kırâat ilmi tahsil etti.⁶¹⁸ 1288/1871 yılından sonra vefat ettiği söylenebilir.⁶¹⁹

151. TATARZÂDE HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (1288/1871)

Hayatı: Talebelerdendi. Mehmed Salim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 10 Rebiülahir 1288 (29 Haziran 1871) tarihinde icazet aldı.⁶²⁰

152. MÜFTİZÂDE MEHMED HULUSİ EFENDİ (1289/1872)

Hayatı: Eğinlidir. Kasımpaşa Büyük Piyale Paşa Camii imamıydı. Eğinli Eşrefzâde Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak 1289/1872 yılında icazet aldı.⁶²¹

153. HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (1289/1872)

Hayatı: Hüseyin Sabri Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1289/1872 yılında icazet aldı.⁶²²

154. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (1289/1872)

Hayatı: Sultan Selim Camii müezziniydi. Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1289/1872 yılında icazet aldı.⁶²³

155. HAFİZ AHMED EFENDİ (1289/1872)

Hayatı: Fındıklı Dergâhı şeyhiydi. Fatih Mektebi hocası Hafız Ömer Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek Şevval 1267 (Ağustos 1851) tarihinde icazet aldı.⁶²⁴ Kendisi de birçok kişiye kırâat okuttu.⁶²⁵ 1289/1872 yılında hayattaydı.⁶²⁶

⁶¹⁷ Eğinî, a.g.e., s. 29.

⁶¹⁸ Kendisinden icazet alan yedi kişinin ismi Esâmî Kurrâ defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 41.

⁶¹⁹ Talebelerinden Mustafa Efendi bu yılda kendisinden icazet almıştır. Bkz. a.y.

⁶²⁰ Eğinî, a.g.e., s. 43.

⁶²¹ Eğinî, a.g.e., s. 35.

⁶²² Eğinî, a.g.e., s. 49.

⁶²³ Eğinî, a.g.e., s. 77.

⁶²⁴ Eğinî, a.g.e., s. 91.

⁶²⁵ Talebelerinden sekizinin ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 95.

⁶²⁶ Hafız Mehmed Efendi bu tarihte kendisinden icazet almıştır. Bkz. a.y.

156. HAFİZ MEHMED EFENDİ (1289/1872)

Hayatı: Beşiktaş Süleymaniye Mektebi hocasıydı. Fındıklı Dergâhı şeyhi Hafız Ahmed Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak 1289/1872 yılında icazet aldı.⁶²⁷

157. İMAM HACI SADIK EFENDİ (Ö. 1290/1873)

Hayatı: 1220/1805 yılında Kilis'in Çakallı köyünde doğdu. Babası köy ahalisinden Memo Efendi'dir. İlk zamanlar köy işleriyle meşgulken on üç yaşlarında içine düşen ilim aşkıyla babasını ikna ederek Kilis'e gitti. Burada bir mahalle mektebinde tahsile başlayarak hafızlığını tamamladı. Ardından bir müddet Hocazâde Büyük Abdurrahman Efendi'den ders aldı. Daha sonra ilim tahsili için Şam ve Mısır'a gitti. Mısır'da dinî ilimlerin yanında kırâat ilmini tahsil etti. Tahsilden sonra memleketine dönerek Akcurun Camii imamlığı ve Kadı Camii hatipliği görevlerini yürüttü. Bir taraftan da talebe okuttu. Bu hal üzereyken 1290/1873 yılında vefat etti. Merhum, güzel ahlaklı olup bilhassa sözlerinde ve işlerinde doğruluğu ile tanınırdı. Kilis âlimleri arasında kurrâlığıyla şöhret bulmuştu. Kilis'te kırâat ilminin kendisiyle beraber mezara gömüldüğü söylenmiştir.⁶²⁸

158. REİSÜ'L-KURRÂ CEMALEDDİN EFENDİ (1290/1873)

Hayatı: Yenibahçe Valide Camii imamı Mahmud Efendi'nin oğludur. Babasından kırâat ilmini tahsil ederek Zilkâde 1278 (Mayıs 1862) tarihinde icazet aldı. Reisü'l-kurrâ iken vefat etti.⁶²⁹ Kendisinden çok sayıda kişi kırâat okudu.⁶³⁰ 1290/1873 yılında hayattaydı.⁶³¹

159. İZMİRLİ OSMAN NURİ EFENDİ (1290/1873)

Hayatı: Valide Camii imamı Tevfik Efendi'den Nebe Suresinden Kur'ân'ın sonuna kadar kırâat-ı takrib okuyarak 1290/1873 yılında icazet aldı. Sonra İzmir'de şeyhu'l-kurrâ oldu.⁶³²

⁶²⁷ Eğinî, a.g.e., s. 95.

⁶²⁸ Timurtaş, a.g.e., s. 209-211; Ayrıca bkz. Çolakoğlu, a.g.e., s. 64-65; Serimer, vd., a.g.e., s. 209; Şahmaranoğlu, a.g.e., s. 98; Tazebay, a.g.e., s. 11.

⁶²⁹ Eğinî, a.g.e., s. 87.

⁶³⁰ Talebelerinden dokuzunun ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 88.

⁶³¹ Bkz. a.y.

⁶³² Eğinî, a.g.e., s. 12.

160. SARI HAFIZ SÜLEYMAN VEHBİ EFENDİ (Ö. 1291/1874)

Hayatı: Adı Süleyman Vehbi olup kaşlarına kadar sarı olması ve hafızlığı sebebiyle “Sarı Hafız” diye anılırdı. Anamur’dan Karaman’a göç etmiş bir aileye mensuptu. Babası Halil Efendi’dir. Karaman’da doğdu. Konya Nakiboğlu Medresesinde Abdülehad Efendi’den dinî ilimler tahsil ederek 1256/1840 yılında icazet aldı. Abdülehad Efendi’nin kızı Fatma Hanımla evlendi. Hat ilmini Alanyalı Abdülgani Vehbi Efendi’den öğrendi. Tahsilden sonra Nakiboğlu Medresesinde ardından kendi kurduğu Avniye Medresesinde müderris olarak görev yaptı. Bunun yanında Kapu Camiinde hatiplik ve Ayabakan Tekkesi vakıflarında mütevellilik görevlerini yürüttü. Birçok faziletli seçkin âlim yetiştiren Süleyman Efendi, 1291/1874 senesinde vefat ederek Şems-i Tebrizî mezarlığına defnedildi. Merhumun kırâat ilminde ihtisası vardı. Sesi ve okuyuşu güzeldi.⁶³³

161. HAFIZ TEVFİK EFENDİ (1291/1874)

Hayatı: Hammamîzâde Mehmed Emin Efendi’den kırâat-ı takrib okuyarak 10 Muharrem 1291 (27 Şubat 1874) tarihinde icazet aldı.⁶³⁴ Kendisinden Hafız İbrahim Efendi kırâat-ı seba ve aşere okudu.⁶³⁵

162. ISPARTALI HAFIZ HÜSEYİN EFENDİ (1291/1874)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi’den kırâat-ı takrib okuyarak 7 Rebiülevvel 1291 (24 Nisan 1874) tarihinde icazet aldı.⁶³⁶

163. TOKATLI HAFIZ SALİH EFENDİ (1291/1874)

Hayatı: Kavgacızâde Süleyman Efendi’den kırâat-ı takrib okuyarak 5 Cemaziyelevvel 1287 (3 Ağustos 1870) tarihinde icazet aldı.⁶³⁷ Kendisinden kırâat ilmi tahsil edenler arasında Hafız Sezâi ve Hafız Ali Efendi vardır.⁶³⁸ 3 Cemaziyelahir 1291 (18 Temmuz 1874) tarihinden sonra vefat ettiği söylenebilir.⁶³⁹

⁶³³ Arabacı, a.g.e., s. 243-244.

⁶³⁴ Eğinî, a.g.e., s. 14.

⁶³⁵ Eğinî, a.g.e., s. 15.

⁶³⁶ Eğinî, a.g.e., s. 32.

⁶³⁷ Eğinî, a.g.e., s. 13.

⁶³⁸ Eğinî, a.g.e., s. 16.

⁶³⁹ Bu tarih talebesi Hafız Sezai’nin kendisinden icazet aldığı tarihtir.

164. EYYÛBÎ HAFİZ MEHMED SEZÂİ EFENDÎ (1291/1874)

Hayatı: İstanbul'un Eyüp semtindedir. Baba Haydar Camii imamıydı. Tokatlı Salih Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 3 Cemaziyelahir 1291 (18 Temmuz 1874) tarihinde icazet aldı.⁶⁴⁰

165. NİĞDELÎ HAFİZ MEHMED ARÎF EFENDÎ (1291/1874)

Hayatı: Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak 10 Recep 1291 (23 Ağustos 1874) tarihinde icazet aldı.⁶⁴¹

166. HAFİZ KAMİL EFENDÎ (1291/1874)

Hayatı: Medine-i Münevvere'lidir. Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 15 Recep 1291 (28 Ağustos 1874) tarihinde icazet aldı.⁶⁴²

167. AMASYALI HAFİZ CEMAL EFENDÎ (1291/1874)

Hayatı: Talebelerdendi. Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak 5 Şaban 1291 (17 Eylül 1874) tarihinde icazet aldı.⁶⁴³

168. REİSÜ'L-KURRÂ HACI İBRAHİM EFENDÎ (1291/1874)

Hayatı: Mahmud Paşa Camii birinci imamıydı. Bolulu Kara Hafız Ömer Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek 1253/1837 yılında icazet aldı.⁶⁴⁴ Kendisinden çok sayıda kişi kırâat okudu.⁶⁴⁵ 1291/1874 yılında reisü'l-kurrâ oldu.⁶⁴⁶ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

169. SAFRANBOLULU ABDULLAH EFENDÎ (1291/1874)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek 1291/1874 yılında icazet aldı.⁶⁴⁷

⁶⁴⁰ Eğinî, a.g.e., s. 16.

⁶⁴¹ Eğinî, a.g.e., s. 35.

⁶⁴² Eğinî, a.g.e., s. 77.

⁶⁴³ Eğinî, a.g.e., s. 78.

⁶⁴⁴ Eğinî, a.g.e., s. 26.

⁶⁴⁵ Bunlardan altısının isimleri için bakınız Eğinî, a.g.e., s. 27.

⁶⁴⁶ Eğinî, a.g.e., s. 26.

⁶⁴⁷ Eğinî, a.g.e., s. 33.

170. KAVGACIZÂDE SÜLEYMAN EFENDİ (1292/1875)

Hayatı: Laleli Camii birinci imamıydı. 1245/1829-30 yılında kırâat icazeti aldı. Reisü'l-kurrâ oldu. Çok sayıda kişiye kırâat okutarak icazet verdi. 20 Muharrem 1292 (26 Şubat 1875) tarihinde vefat etti.⁶⁴⁸

171. HAMMAMÎZÂDE MEHMED EMİN EFENDİ (1292/1875)

Hayatı: İstanbulludur. Kavgacızâde Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1287/1870 yılında icazet aldı.⁶⁴⁹ Kendisinden kırâat tahsil edenler arasında Boyabatlı Hafız Hasan, Hafız Kadri, Hafız Tevfik, Hafız Ahmed ve Hafız Yakub Efendi vardır.⁶⁵⁰ 10 Safer 1292 (18 Mart 1875) tarihinden sonra vefat ettiği söylenebilir.⁶⁵¹

172. HAFİZ KADRİ EFENDİ (1292/1875)

Hayatı: Hammamîzâde Mehmed Emin Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 10 Safer 1292 (18 Mart 1875) tarihinde icazet aldı.⁶⁵² Kendisinden Hafız Ali Efendi kırâat-ı seba ve aşere okudu.⁶⁵³

173. HACI HAFİZ MEHMED EFENDİ (Ö. 1293/1876)

Hayatı: 1198/1784 tarihinde Kilis'te doğdu. Babası Kara Salih Efendizâde Torun Ali Efendi'dir. İlk eğitiminden sonra Büyük Abdurrahman Efendi'den tahsilini tamamlayarak icazet aldı. Ardından Çalık Camii Medresesinde uzun yıllar müderrislik yaparak çok sayıda âlim yetiştirdi. 1293/1876 yılında vefat etti. Merhum; iri vücutlu, uzun boylu, kuvvetli bir zattı. İlim ve faziletle meşhur olup halkın kendisine büyük bir hürmeti ve teveccühü vardı. Bütün ilimlerde behresi olmakla birlikte daha çok fıkıhla meşgul olurdu. Kırâat ilmine de tam vâkıftı. Namaz kıldırırken gür ve davudî sesiyle okuduğu Kur'ân-ı Kerim, dinleyenleri mest ederdi.⁶⁵⁴

⁶⁴⁸ Eğinî, a.g.e., s. 13.

⁶⁴⁹ Eğinî, a.g.e., s. 13.

⁶⁵⁰ Eğinî, a.g.e., s. 14.

⁶⁵¹ Talebesi Hafız Kadri Efendi'nin kendisinden icazet aldığı tarihtir.

⁶⁵² Eğinî, a.g.e., s. 14.

⁶⁵³ Eğinî, a.g.e., s. 15.

⁶⁵⁴ Timurtaş, a.g.e., s. 202-204; Ayrıca bkz. Çolakoğlu, a.g.e., s. 64; Serimer, vd., a.g.e., s. 209; Şahmaranoğlu, a.g.e., s. 97; Tazebay, a.g.e., s. 11.

174. KAFALİZÂDE HASAN EFENDİ (Ö. 1293/1876)

Hayatı: Aslen Karaman Türkmenlerinden meşhur bir aile olan Kafalı ailesine mensuptu. Babası Mustafa, dedesi Süleyman Efendi'dir. Karaman Müftüsü Hasip Efendi'den dinî ilimler tahsiline başlayan Hasan Efendi, Konya Müftüsü Abdülehad Efendi'den tahsilini tamamlayarak icazet aldı.⁶⁵⁵ Ayrıca Şerafeddin Camii imam hatibi Şeyhu'l-kurrâ Yıldız Mustafa b. İbrahim Efendi'den kırâat ilmi tahsil etti.⁶⁵⁶ Ardından Kafalı (Saidiye) Medresesine müderris tayin edildi. Burada talebelere hem dinî ilimler hem de kırâat ilmini öğretti. Ayrıca Yıldız Mehmed Efendi'nin vefatından sonra Şerafeddin Camii imam-hatibi oldu. 1293/1876 senesinde vefat ederek Şems-i Tebrizî Kabristanına defnedildi. Merhum; takva, irfan ve fazilet sahibi, ilmiyle âmil biriydi. Güzel sesi vardı. Kırâat ilmindeki uzmanlığı sebebiyle Şeyhu'l-kurrâ diye anılırdı.⁶⁵⁷ Kırâat alanında yetiştirdiği talebeleri arasında İnnice köyünden Mustafa Sıdkı Efendi,⁶⁵⁸ Çimili Ahmed Efendi, oğlu Mustafa Şükrü Efendi, Başaralizâde İbrahim Hakkı Efendi ve Çumralı Abdurrahman Efendi vardır.

175. AHMED HIFZÎ EFENDİ (Ö. 1293/1876)

Hayatı: Adı Ahmed Hıfzî'dir. Arpacılar İmamı diye meşhurdu. Bahçekapı yakınlarındaki Şeyh Muhammed Geylanî Camii imam ve hatibiydi.⁶⁵⁹ Nakşibendî tarikatının Halidî koluna mensuptu. Sultan II. Mahmud Türbesin'de şeyhu'l-kurrâ idi. Kırâat ilmi tahsiline Muvakkit Mustafa Efendi'nin yanında başladı.⁶⁶⁰ Bolulu Kara Hafız Ömer Efendi'den tahsilini tamamlayarak 1257/1841 yılında icazet aldı.⁶⁶¹ Kendisinden Zeyrek Camii hatibi Mustafa Efendi,⁶⁶² Dersiam Mehmet Esat Efendi,⁶⁶³ ve Şeyhulislam Hayrullah Efendi⁶⁶⁴ gibi çok sayıda kişi kırâat okudu.⁶⁶⁵ 1293/1876 yılında sonra vefat ettiği söylenebilir.⁶⁶⁶

⁶⁵⁵ Bayram Ürekli, "Kafalı Ailesi", **Konya Ansiklopedisi**, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2013, C. V, s. 35;

⁶⁵⁶ Kafalizâde, a.g.e., vr. 3a.

⁶⁵⁷ Ürekli, a.g.m., C. V, s. 35; Ayrıca bkz. Arabacı, a.g.e., s. 370-371.

⁶⁵⁸ Kafalizâde, a.g.e., vr. 2a.

⁶⁵⁹ Eğinî, a.g.e., s. 26.

⁶⁶⁰ Ahmed Niyazi İslambulî, a.g.e., vr. 4b-5b.

⁶⁶¹ Eğinî, a.g.e., s. 26.

⁶⁶² Ahmed Niyazi İslambulî, a.g.e., vr. 4b-5b.

⁶⁶³ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 202.

⁶⁶⁴ Pakalın, a.g.e., C. IX, s. 31.

⁶⁶⁵ On sekiz talebesinin ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 28.

⁶⁶⁶ Talebelerinden Halil Efendi kendisinden bu tarihte icazet almıştır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 28.

176. HAFİZ MEHMED SABRÎ (Ö. 1297/1880)

Hayatı: Aydınli Hafız diye meşhurdu. Edirnelidir. Edirne Karabulut Mektebi Muallimi Hafız Mehmed Tahir Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek icazet aldı. Taşlık Camii Mektebinde muallimlik yapıyordu. 1297/1880 yılında vefat ederek Buçuktepe Kabristanı'nda Tabya civarında defnedildi.⁶⁶⁷

177. HAFİZ MEHMED FAHRÎ EFENDİ (1297/1880)

Hayatı: Üsküdar Kaymak Mustafa Paşa Camii imam-hatibi Ahmed Nazif Efendi'nin kardeşidir. Abisinden kırâat-ı aşere okuyarak Şevval 1297 (Eylül 1880) tarihinde icazet aldı.⁶⁶⁸

178. HACEZÂDE MUSTAFA FEVZİ EFENDİ (Ö. 1297/1880)

Hayatı: Manisa'ya yerleşmiştir. Babası Abdullah Efendi'dir. Kırâat ilmini Zülfizâde Abdullah Efendi'den tahsil etti.⁶⁶⁹ Kendisinden Balyalı İsmail Hakkı b. İbrahim Efendi kırâat tahsil etti.⁶⁷⁰ 1297/1880 yılı civarında vefat etti.⁶⁷¹

179. İSMAİL HAKKI B. İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1297/1880)

Hayatı: Balıkesir'in Balya İlçesinin Doğanlar Köyündendir. Kırâat ilmini Hacezâde Mustafa Fevzi Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Balyalı Zekerîyya b. Selman Efendi kırâat tahsil ederek 1297/1880 yılında icazet aldı.⁶⁷²

180. ZEKERİYYA B. SELMAN EFENDİ (Ö. 1297/1880)

Hayatı: Adı Zekerîyya b. Selman b. İslam'dır. Balıkesir'in Balya ilçesindendir. İsmail Hakkı Efendi'den kırâat tahsil ederek 1297/1880 yılında icazet aldı.⁶⁷³

⁶⁶⁷ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1523-1524.

⁶⁶⁸ Eğinî, a.g.e., s. 50.

⁶⁶⁹ Doğanlarî, a.g.e., vr. 2b.

⁶⁷⁰ Doğanlarî, a.g.e., vr. 4b.

⁶⁷¹ Talebesi İsmail Hakkı Efendi, Zekerîyya b. Selman'a 1297/1880 yılında icazet verdiğinden kendisinin bu tarihten önce vefat ettiği söylenebilir.

⁶⁷² Doğanlarî, a.g.e., vr. 2a-4a.

⁶⁷³ Doğanlarî, a.g.e., vr. 2a-4a.

181. BOLULU HASAN FEHMİ EFENDİ (1297/1880)

Hayatı: Babası İbrahim Efendi'dir. Boluludur. Çimili Ahmed Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek 1295/1878 yılında,⁶⁷⁴ Kadınhanılı Hüseyin Feyzi Efendi'den de dinî ilimler tahsil ederek 1297/1880 yılında icazet aldı.⁶⁷⁵

182. HAFİZ MEHMED MEDHÎ (Ö. 1298/1881)

Hayatı: Adı Mehmed olup halk dilinde Kuru Hafız diye meşhurdu. Edirne'lidir. Kırâat ilmini Ahmed Zihni Efendi'den,⁶⁷⁶ dinî ilimleri Mirimîrân Medresesi müderrisi Hacı Şerif Efendi'den ve hattı Hasan Vasfi Efendi'den öğrenerek icazet aldı. Dersiam, şeyhu'l-kurrâ ve Eski Camii hatibidir. 1298/1881 yılında vefat ederek Buçuktepe'de Tabya civarında defnedildi.⁶⁷⁷

183. İBRAHİM EDHEM B. EBUBEKİR (Ö. 1298/1881)

Hayatı: Adı İbrahim Edhem b. Ebubekir olup⁶⁷⁸ Hacı Hafız diye anılırdı. Ahıskalı Kurrâ Hoca diye meşhurdu. 1215/1800 yılında Ahıska'da doğdu.⁶⁷⁹ Medine'ye giderek Sultan Ahmed Camii birinci imamı olup Medine'ye yerleşen Hasen b. Osman Çerkeşi'den kırâat ilmini tahsil etti.⁶⁸⁰ Uzun müddet Bağdat'ta ikamet ederek Farsça'yı ana dili gibi öğrendi. Ardından Erzurum'a yerleşen Kurrâ Efendi, burada imamlıkla meşgul oldu.⁶⁸¹ Bir yandan da kırâat okuttu. 1291/1874-75 yılında Mustafa Niyazî'ye kırâatten icazet verdi.⁶⁸² 1298/1881 yılında Erzurum'da vefat etti. Âlim ve şair bir kişiydi.⁶⁸³

184. HAFİZ ARİF EFENDİ (Ö. 1298/1881)

Hayatı: Babası Duhânî Ahmed Ağa'dır. 1258/1842 tarihinde Edirne'nin Kürd Hâce Mahallesinde dünyaya geldi. Eski Cami hatibi Hafız Mehmed Medhî Efendi (ö.1298/1881)'den kırâat ilmi okuyarak icazet aldı. Hocası vefat ettiğinde vasiyeti

⁶⁷⁴ Ahmed b. Ali Çimivî, **İcazet li Hasan Fehmi**, (yazma), KBYEK, nr. 8322, vr. 1b-4b.

⁶⁷⁵ Hüseyin Feyzi Kadınhanî, **İcazet**, (yazma), KBYEK, nr. 8322, vr. 11b-18b.

⁶⁷⁶ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1523.

⁶⁷⁷ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1605.

⁶⁷⁸ İbrahim Edhem, **İcazet**, vr. 6b; Aslan, a.g.mk., s. 311.

⁶⁷⁹ Vassâf, a.g.e., C. II, s. 154; Kasap, a.g.e., s. 221.

⁶⁸⁰ İbrahim Edhem, a.g.e., vr. 3b; Aslan, a.g.mk., s. 311.

⁶⁸¹ Vassâf, a.g.e., C. II, s. 154; Kasap, a.g.e., s. 221.

⁶⁸² İbrahim Edhem, a.g.e., vr. 3a; Aslan, a.g.mk., s. 311.

⁶⁸³ Vassâf, a.g.e., C. II, s. 154; Kasap, a.g.e., s. 221.

gereği Eski Cami hatipliği kendisine verildi.⁶⁸⁴ Vefat tarihi belli olmayıp bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

185. HAFIZ OSMAN EFENDİ (1298/1881)

Hayatı: Kalender Mektebi hocasıydı. Yenibahçe Valide Camii imamı Mahmud Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁶⁸⁵ 1298/1881 yılında hayattaydı.⁶⁸⁶

186. EDREMİTLİ HAFIZ MEHMED EFENDİ (1298/1881)

Hayatı: Talebelerdendir. Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib okuyarak 1298/1881 yılında icazet aldı.⁶⁸⁷

187. ABDULLAH SERMEST EFENDİ (Ö. 1299/1882)

(1) Hayatı: 1235/1819 yılında Kilis'te doğdu. Babası Hoca Mehmed Efendi'dir. Soyu Doğu Türkistan'da bulunan Tomanbay aşireti içinde oluşan Tazebay aşiretine dayanmaktadır. Abdullah Efendi'nin büyük dedesi Süleyman Efendi, XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında Taşkent'ten ayrılarak Kilis'e yerleşti. Altı yaşında babasını, sekiz yaşında annesini kaybeden Abdullah Efendi, babasının bir talebesinin himayesinde yetişti.⁶⁸⁸

Eğitimine Kilis Akcurun Camii müderrisi Hacı Hafız Mehmed Efendi'nin yanında başladı. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın 1246-47/1831 yılında Kilis'i işgali esnasında eğitimi yarıda kaldı. 1252/1836 yılında ise aynı paşa tarafından zorunlu askerlik gereğince Mısır'a götürüldü. Bir müddet askerlik yaptıktan sonra terhis olan Abdullah Efendi, Mısır'da Collit adlı bir Fransız doktordan tıp eğitimi aldı. Ayrıca hat ve hakkâklık dersleri aldı.⁶⁸⁹ 1262/1846 yılında Mekke'ye giden Abdullah Efendi, burada Nakşibendî Meşayihından Muhammed Can Efendi'ye intisap etti. Mekke'de on iki yıl boyunca dinî ilimler tahsili yanında şeyhinin hizmetinde bulunarak sonunda hilafet alan Abdullah Efendi, irşad

⁶⁸⁴ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1524.

⁶⁸⁵ Eğinî, a.g.e., s. 87.

⁶⁸⁶ Ahmed Irsoy, kendisinden bu tarihte hafızlık icazeti almıştır. Bkz. Nuri Özcan, "Irsoy, Ahmed", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1999, C. XIX, s. 131.

⁶⁸⁷ Eğinî, a.g.e., s. 35.

⁶⁸⁸ Konyalı, **Kilis Tarihi**, s. 523; Tazebay, a.g.e., s. 20-21; Nihat Azamat, "Kilisli Abdullah Sermest", **DİA**, Ankara, T.D.V. Yayınları, 2002, C. XXVI, s. 18.

⁶⁸⁹ Timurtaş, a.g.e., s. 212-213; Konyalı, a.g.e., s. 523-524; Tazebay, a.g.e., s. 21; Azamat, a.g.m., C. XXVI, s. 18.

vazifesiyle 1274/1858 yılında Kilis'e gönderildi. Kilis'te önce Muhammed Bedevî zaviyesinde kalan Abdullah Efendi, daha sonra kendisi için yapılan Baytazoğlu tekkesine geçerek ömrünün sonuna kadar irşat vazifesini burada sürdürdü.⁶⁹⁰ Geçimini hakkâklık yaparak sağlayan Abdullah Efendi, 6 Cemaziyelevvel 1299 (26 Mart 1882) tarihinde vefat ederek tekkesinin bahçesine defnedildi.⁶⁹¹

Merhum cömertliği ile meşhur olup tekkesine gelen yüzlerce kişiye ikramda bulunur ve bazen onlara hediyeler verirdi.⁶⁹² Müridleri arasında Abdullah Enverî ve Çermikli Zihni Baba gibi meşhur kişiler bulunan Abdullah Efendi, müridlerinden Antepli Akif ve Elbistanlı Ahmet Hamdi'ye hilafet verdi.⁶⁹³ Daha çok tasavvufî yönüyle öne çıkan Abdullah Efendi, aslında büyük bir âlim ve şairdi. Üç dilde (Arapça, Türkçe, Farsça) şiirler yazan Abdullah Efendi, Serмест ve Hâlis mahlaslarını kullanmıştı.⁶⁹⁴ Kırâat ilmine de tam olarak vâkıftı. Hocaşâde Abdullah Enverî Efendi kırâat ilmini kendisinden öğrenmişti.⁶⁹⁵

(2) Eserleri: Merhumun Sıffin Vakasıyla ve tıpla alakalı iki eseri kayıptır. Arapça, Türkçe ve Farsça şiirlerden oluşan divanı,⁶⁹⁶ Abdullah Şahin tarafından hazırlanarak 1999 yılında Ankara'da basılmıştır. Merhumun kırâate dair bir eseri tarafımızca tespit edilememiştir.

188. HAFİZ HAYRİ EFENDİ (1299/1882)

Hayatı: İlmiyye Muhasebesi müdür muaviniydi. Kılıç Ali Paşa Camii birinci imamı Trabzonlu İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 22 Recep 1299 (9 Haziran 1882) tarihinde icazet aldı.⁶⁹⁷

189. AKİF EFENDİ (1299/1882)

Hayatı: Molla Emin Efendi'nin oğludur. Babasından kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib okuyarak icazet aldı. Kendisinden oğlu Mehmed Sâkib Efendi kırâat ilmini

⁶⁹⁰ Timurtaş, a.g.e., s. 212-216; Konyalı, a.g.e., s. 523-524; Tazebay, a.g.e., s. 22-23; Azamat, a.g.m., C. XXVI, s. 18.

⁶⁹¹ Azamat, a.g.m., C. XXVI, s. 18.

⁶⁹² Timurtaş, a.g.e., s. 216.

⁶⁹³ Azamat, a.g.m., C. XXVI, s. 18.

⁶⁹⁴ Timurtaş, a.g.e., s. 214.

⁶⁹⁵ Timurtaş, a.g.e., s. 216; Ayrıca bkz. Serimer, vd., a.g.e., s. 211; Şahmaranoğlu, a.g.e., s. 100, 127; Çolakoğlu, a.g.e., s. 87-88; Başçılar, **Kilisli Divan Şairleri**, s. 49-84; Geniş bilgi için bkz. Tazebay, a.g.e., s. 15-32.

⁶⁹⁶ Eserleri için bkz. Timurtaş, a.g.e., s. 215; Konyalı, a.g.e., s. 524; Tazebay, a.g.e., s. 31-32.

⁶⁹⁷ Eğinî, a.g.e., s. 45.

tahsil edip 5 Şaban 1299 (22 Haziran 1882) tarihinde icazet aldı.⁶⁹⁸ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

190. HAFİZ OSMAN BESİM EFENDİ (1299/1882)

Hayatı: Mirgün Camii ikinci imamı⁶⁹⁹ ve Teftiş-i Mesahifî Şerife azasındandı. Humbarahâne Camii İmamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1 Zilkade 1299 (14 Eylül 1882) tarihinde icazet aldı.⁷⁰⁰ Kendisinden Kasımpaşalı Ahmed Cemaleddin Efendi,⁷⁰¹ Hafız Mehmed Hayreddin Efendi ve Çemişkezekli Recep Efendi kırâat-ı aşere okudular.⁷⁰²

191. TRABZONLU HAFİZ İSMAİL EFENDİ (1299/1882)

Hayatı: Kılıç Ali Paşa Camii birinci imamıydı. Nusretiye Camii imamı Ahmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.⁷⁰³ Kendisi de kırâat okuttu.⁷⁰⁴ 1299/1882 yılından sonra vefat ettiği söylenebilir.⁷⁰⁵

192. ALİ B. İBRAHİM NİKSARÎ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Aslen Niksar'lı olup Tokat'a yerleşti. Kırâat ilmini Hasan Ürgübî'den tahsil etti. Talebeleri arasında Hüseyin Simavî⁷⁰⁶ ve Yıldız Kurrâ Mustafa Ermenekî vardır.⁷⁰⁷ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁰⁸

193. HÜSEYİN BORÎ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Bor'ludur. Hasan Ürgübî'den kırâat tahsil etti. Yıldız Kurrâ Mustafa Ermenekî kendisinden kırâat okudu.⁷⁰⁹ 13/19. asır âlimlerindendir.

⁶⁹⁸ Eğinî, a.g.e., s. 9.

⁶⁹⁹ Hafız M. Raşid, a.g.e., vr. 235.

⁷⁰⁰ Eğinî, a.g.e., s. 83.

⁷⁰¹ Eğinî, a.g.e., s. 84.

⁷⁰² Eğinî, a.g.e., s. 96.

⁷⁰³ Eğinî, a.g.e., s. 45.

⁷⁰⁴ Üç talebesinin ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 45.

⁷⁰⁵ Hafız Hayri Efendi, kendisinden bu tarihte icazet almıştır. Bkz. a.y.

⁷⁰⁶ Bozyiğit, a.g.e., s. 94.

⁷⁰⁷ Kafalızâde, a.g.e., vr. 3a; Köksoy, a.g.e., s. 254, 258.

⁷⁰⁸ Talebelerinden Hüseyin Simavî 1272/1856 yılı civarında vefat ettiğinden kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

⁷⁰⁹ Kafalızâde, a.g.e., vr. 3a; Köksoy, a.g.e., s. 254, 258.

194. MUHAMMED GÖÇMENÎ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Kırâat ilmini Hasan Ürgübî'den tahsil etti. Kendisinden Konyalı Mükremin Efendi, takrib okudu.⁷¹⁰ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷¹¹

195. YALDIZ KURRÂ MUSTAFA EFENDÎ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Adı Mustafa b. İbrahim'dir. Ermenekte doğdu. Konya'ya yerleşti. Kırâat ilmini Ali Niksarî ve Hüseyin Borî'den tahsil etti. Talebeleri arasında Kafalızâde Hasan Sabri Efendi vardır.⁷¹² Konya'da Şerafeddin Camiinde imamlık yaparken vefat etti.⁷¹³ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷¹⁴

196. HASAN B. OSMAN ÇERKEŞÎ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Sultan Ahmed Camii birinci imamıyken Medine'ye giderek oraya yerleşti. Kırâat ilmini Feyzullah Şükür Efendi'den ve onun vefatıyla Abdullah b. Salih Eyyübî'den tahsil etti. Kendisinden Medine'deyken İbrahim Edhem b. Ebubekir Ahışavî kırâat öğrendi.⁷¹⁵ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷¹⁶

197. SALİH ED-DARÎR (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Kırâat ilmini Osman b. Ömer Amidî'den tahsil etti. Kendisinden Hayyatzâde Hafız Muhammed Efendi kırâat öğrendi.⁷¹⁷ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷¹⁸

198. HAYYATZÂDE MUHAMMED EFENDÎ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Kırâat ilmini Salih ed-Darîr'den tahsil etti. Kendisinden Bekir ed-Darîr el-Amidî kırâat öğrendi.⁷¹⁹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷²⁰

⁷¹⁰ Köksoy, a.g.e., s. 254, 259.

⁷¹¹ Talebesi Mükremin Efendi 1332/1914 yılında vefat etmiştir. Buna kendisinin 13/19. asrın sonlarında ya da 14. asır başlarında vefat ettiği söylenebilir.

⁷¹² Kafalızâde, a.g.e., vr. 3a; Köksoy, a.g.e., s. 254, 258.

⁷¹³ Ürekli, a.g.m., C. V, s. 35

⁷¹⁴ Talebesi Kafalızâde 1293/1876 yılında vefat ettiğinden kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

⁷¹⁵ Ahışavî, *İcâzet*, vr. 3b-4a, 6b; Arslan, a.g.mk., s. 311-312.

⁷¹⁶ Hocası Eyyübî 1252/1836 yılında vefat ettiğinden kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

⁷¹⁷ Amidî, a.g.e., vr. 2a.

⁷¹⁸ Akranı Diyarbakırlı Mehmed Efendi 1235/1820 yılında vefat ettiğinden kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

⁷¹⁹ Amidî, a.g.e., vr. 2a.

⁷²⁰ Hocasıyla aynı asırda vefat ettiği söylenebilir.

199. BEKİR ED-DARÎR EL-AMİDÎ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Diyarbakır'da doğdu ve oturdu. Kırâat ilmini Hayyatzâde Muhammed Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Muhammed Salih Amidî kırâat öğrendi.⁷²¹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷²²

200. MUHAMMED SALİH AMİDÎ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Diyarbakır'da doğdu. Medine'de vefat ederek oraya defnedildi. Kırâat ilmini Bekir ed-Darîr el-Amidî'den tahsil etti. Kendisinden Abbas Amidî kırâat okudu.⁷²³ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷²⁴

201. SEYYİD MUSTAFA EFENDİ MUVAKKİT (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Adı Mustafa olup Muvakkit Efendi diye meşhurdur. Hidaye Camiinde imamlık yapıyordu. Nakşibendî tarikatına mensuptu.⁷²⁵ Kendisinden Sultan Osman Camii birinci imamı Muhammed Selim Efendi,⁷²⁶ Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi ve Nusret Camii imamı Ahmed Efendi kırâat okudu.⁷²⁷ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷²⁸

202. HÜSEYİN B. HAMZA AYAŞÎ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Beyazıt Camiinde kırâat öğretmekle meşguldü. Yirmi sene kadar bu görevi sürdürdükten sonra Hacca gitti. Mekke'ye yerleşerek orada vefat etti. Kendisinden Hüseyin Sabri Ispartavî kırâat-ı aşere ve seb'a tahsil etti.⁷²⁹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷³⁰

⁷²¹ Amidî, a.g.e., vr. 2a.

⁷²² Hocası ve talebesinin yaşadığı asır dikkate alınınca kendisinin 13/19. asır ortalarında vefat ettiği söylenebilir.

⁷²³ Amidî, a.g.e., vr. 2a.

⁷²⁴ Talebesi Abbas Amidî 1303/1886 yılında icazet verdiği göre kendisinin 13/19. asır sonlarında vefat ettiği söylenebilir.

⁷²⁵ Ahmed Niyazi İslambulî, a.g.e., vr. 5a.

⁷²⁶ Üsküdarî, a.g.e., vr. 5b.

⁷²⁷ Ahmed Niyazi İslambulî, a.g.e., vr. 4b-5b.

⁷²⁸ Talebesi 13/19. asırda yaşadığından kendisinin de bu asırda yaşadığı söylenebilir.

⁷²⁹ Üsküdarî, a.g.e., vr. 5a-b.

⁷³⁰ Ispartavî kendisinden ve Muhammed Selim Efendiden okumuştur. Muhammed Selim Efendiyle aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

203. İBRAHİM EFENDİ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Kırâat ilmini Mahmut Paşa Camii Hatibi Veliyyüddin Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Hasen b. Mustafa ve Hıfzî Muhammed Arif Efendiler kırâat okudu.⁷³¹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷³²

204. HASEN B. MUSTAFA (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Kırâat ilmini Şeyh Atâullah, Şeyh İbrahim ve Şeyh Osman Efendi'lerden tahsil etti. Kendisinden Hıfzî Muhammed Arif Efendi kırâat okudu.⁷³³ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷³⁴

205. DENİZLİLİ MUSA EFENDİ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Kırâat ilmini Hasan Ürgübî'den tahsil etti. Kendisinden Elmalı'lı Hasan Efendi kırâat okudu.⁷³⁵ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷³⁶

206. ELMALILI HASAN EFENDİ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Denizlili Musa Efendi'den kırâat okudu. Kendisinden Zülfizâde Abdullah Efendi kırâat okudu.⁷³⁷ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷³⁸

207. ZÜLFİZÂDE ABDULLAH EFENDİ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Kendisi Elmalılıdır. Elmalılı Hasan Efendi'den kırâat okudu. Kendisinden Manisalı Canbazzâde Halil Sırrî Efendi kırâat okudu.⁷³⁹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁴⁰

⁷³¹ Hıfzî, **El-Mecma'**, vr. 3a.

⁷³² Hocası Veliyyüddin efendi 1200 yılında vefat ettiğinden kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

⁷³³ Hıfzî, **El-Mecma'**, vr. 3a.

⁷³⁴ Hocası Atâullah Efendi 1209/1794 yılında vefat ettiğinden kendisinin de bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

⁷³⁵ Doğanlarî, a.g.e., vr. 2b.

⁷³⁶ Akranı Hüseyin Simavî bu asırda vefat ettiğinden kendisinin de aynı asırda vefat ettiği söylenebilir.

⁷³⁷ Doğanlarî, a.g.e., vr. 2b.

⁷³⁸ Hocası bu asırda yaşamıştır. İcazet silsilesinde kendisinden üç kişi sonrasında bulunan Mustafa Fevzi Efendi de 13. asırda yaşamıştır. Kendisinin de bu asırda yaşadığı anlaşılmaktadır.

⁷³⁹ Doğanlarî, a.g.e., vr. 2b.

⁷⁴⁰ İcazet silsilesinde kendisinin iki öncesinde bulunan Musa Efendi'yle iki kişi sonrasında bulunan Mustafa Fevzi Efendi 13. asırda yaşamıştır. Kendisinin de bu asırda yaşadığı anlaşılmaktadır

208. CANBAZZÂDE HALİL SIRRÎ EFENDİ (Ö. 13/19. Asır)

Hayatı: Manisalıdır. Manisa reisü'l-kurrâsıydı.⁷⁴¹ Elmalılı Zülfîzâde Abdullah Efendi'den kırâat okudu. Kendisinden Hacezâde Mustafa Fevzi b. Abdullah Efendi kırâat tahsil etti.⁷⁴² Ayrıca Bozdağanlı Mehmed Emin Efendi 1271-1273/1855-1857 yılları arasında kendisinden Kur'ân tilevetinde bulundu.⁷⁴³Buna bakılarak 13/19. asır âlimlerinden olduğu söylenebilir.

209. HACI Dervîş EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR)

Hayatı: Kayserilidir. Yanıkoğlu Camii imamıydı. Hacı Dervîş Efendi çok sayıda kişiye kırâat okuttu. Hacı Torun Efendi (ö. 1302/1884) meşhur talebelerindendir.⁷⁴⁴ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁴⁵

210. İBRAHİM NESİP EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR)

Hayatı: 1185/1771 yılında Afyon'da doğdu. İlk eğitimine mahalle mektebinde başlayarak hafızlığını tamamladı. Yazma kabiliyeti olduğunu gören hocalarının teşvikiyle İstanbul'a giderek hat üstatlarından ders aldı. Oradan Şumnu'ya geçerek Hattat Halit Efendi'den beş yıl hat dersi aldı. Ardından Afyon'a dönen İbrahim Efendi, bir yandan Zülâli Camii yanındaki medresede hat dersleri verirken diğer taraftan değişik hatlar yazdı. Yirmiden fazla Kur'ân kaleme aldı. Devrinde şeyhu'l-kurrâ ve hattatların reisi idi.⁷⁴⁶ Hat ilmi hususunda talebelerinden Konya'lı Şeyhu'l-hattâtîn Ali İmamoğlu Mustafa Efendi (ö. 1325/1907) meşhurdur.⁷⁴⁷ Vefat tarihi belli olmayıp doğum tarihine bakılarak 13/19. asır içinde vefat ettiği söylenebilir.

⁷⁴¹ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 161.

⁷⁴² Doğanlarî, a.g.e., vr. 2b.

⁷⁴³ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 161.

⁷⁴⁴ Ahmed Nazif, **Kayseri Meşahiri**, s. 78-79; Karabulut, **a.g.e.**, s. 242; Madazlı, "a.g.m.", C. XIV, s. 499; Korkmaz, a.y., s. 364.

⁷⁴⁵ Talebesi Hacı Torun Efendinin vefat tarihi olan 1302/1884 tarihine bakılarak bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

⁷⁴⁶ İrfan Ünver Nasrattınoğlu, **Afyonkarahisar'lı Şairler Yazarlar Hattatlar**, Ankara, İpek Matbaası, 1971, s. 206-207.

⁷⁴⁷ Uz, a.g.e., C. II, s. 126.

211. HAFIZ MUSTAFA EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR)

Hayatı: Kastamonu'da şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu. Oğlu ulemadan Mehmet Emin Efendi'dir.⁷⁴⁸ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁴⁹

212. REİSÜ'L-KURRÂ ALİ EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR)

Hayatı: Kocamustafapaşa'da otururdu. Kendisinden Mehmet Hilmi Efendi ders almıştır.⁷⁵⁰ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁵¹

213. MUSTAFA ABDULLAH EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR)

Hayatı: Filibelidir. Burada şeyhu'l-kurrâ idi. Oğlu Mehmet Tevfik Efendi de kırâat âlimlerindendir.⁷⁵² Kendisi 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁵³

214. MEHMET TAHİR EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR)

Hayatı: İzmit'te reisü'l-kurrâ idi. Kendisinden İzmit Reisü'l-kurrâlarından Mustafa Mahfî Efendi kırâat tahsil etmiştir.⁷⁵⁴ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁵⁵

215. KAL'AVÎZÂDE MUSTAFA EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR)

Hayatı: Nevşehir'de kırâat okutuyordu. Kendisinden Nevşehirli Süleyman Vehbi Efendi kırâat tahsil etmiştir.⁷⁵⁶ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁵⁷

216. MUHAMMED EFENDİ (Ö. 13/19. ASIR)

Hayatı: Mevlevîhâne kapılı diye meşhurdu. Kırâat ilmini Feyzullah Şükür Efendi'den tahsil etti. Reisü'l-kurrâ oldu.⁷⁵⁸ 13/19. asır âlimlerindendir.

⁷⁴⁸ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 178.

⁷⁴⁹ Oğlu Mehmet Emin Efendi 1255/1839 yılında doğmuştur. Buna bakılarak bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

⁷⁵⁰ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 272.

⁷⁵¹ Talebesi 1895 yılında vefat etmiştir. Kendisinin bu tarihten önce vefat ettiği söylenebilir.

⁷⁵² Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 130.

⁷⁵³ Oğlu 1256 yılında doğmuştur. Kendisinin bu asır içinde vefat ettiği söylenebilir.

⁷⁵⁴ Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 227.

⁷⁵⁵ Talebesi Mustafa Mahfî 1252/1836 yılında doğmuştur. Kendisinin bu asır içinde vefat ettiği söylenebilir.

⁷⁵⁶ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 465.

⁷⁵⁷ Talebesi Süleyman Efendi 1241/1825 yılında doğmuştur. Kendisinin bu asır içinde vefat ettiği söylenebilir.

⁷⁵⁸ Şeceratü'l-Bedî'a, s. VII.

217. NEVŞEHİRLİ SÜLEYMAN EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Kırâat-ı takribi Molla Mehmed Emin Efendi'den tahsil ederek icazet aldı.⁷⁵⁹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁶⁰

218. HAFİZ HÜSNÜ EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Sultan Ahmed Camiinde kayyımbaşısı olarak görev yapıyordu. Reisü'l-kurrâ Feyzullah Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.⁷⁶¹ 13/19. asır âlimlerindendi.⁷⁶²

219. HACI HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Tersanede Peykbaşısıydı. Alaca Mescid İmamı Mustafa Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.⁷⁶³ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁶⁴

220. REVANİCİZÂDE HAFİZ HÜSEYİN EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Kasımpaşada otururdu. Alaca Mescid İmamı Mustafa Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek icazet aldı.⁷⁶⁵ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁶⁶

221. SOĞANÎZÂDE HAFİZ SALİH EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Deveoğlu Mektebi Hocası Hacı Mustafa Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.⁷⁶⁷ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁶⁸

222. HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Harac Camii imamı ve Mektebinin hocasıydı. Rüstem Paşa Camii imamı Hüseyin Hüsnü Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁷⁶⁹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁷⁰

⁷⁵⁹ Eğinî, a.g.e., s. 9.

⁷⁶⁰ Hocasının 1275/1859 yılında vefat etmesine bakılarak böyle söylenebilir.

⁷⁶¹ Eğinî, a.g.e., s. 10.

⁷⁶² Hocası Feyzullah Efendi'nin 1284/1867 yılında vefat etmesine bakılarak aynı asırda yaşadıkları söylenebilir.

⁷⁶³ Eğinî, a.g.e., s. 29.

⁷⁶⁴ Hocasının 1276/1860 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

⁷⁶⁵ Eğinî, a.g.e., s. 29.

⁷⁶⁶ Hocasının 1276/1860 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

⁷⁶⁷ Eğinî, a.g.e., s. 31.

⁷⁶⁸ Hocasının 1269/1853 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

⁷⁶⁹ Eğinî, a.g.e., s. 42.

⁷⁷⁰ Hocasının 1285/1869 yılında hayatta olmasına bakılarak aynı asırda yaşadıkları söylenebilir.

223. HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Deveoğlu Mektebi hocasıydı. Rüstem Paşa Camii imamı Hüseyin Hüsnü Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁷⁷¹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁷²

224. KAVASZÂDE HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Rüstem Paşa Camii imamı Hüseyin Hüsnü Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁷⁷³ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁷⁴

225. KAPUDANZÂDE AHMED EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Rüstem Paşa Camii imamı Hüseyin Hüsnü Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁷⁷⁵ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁷⁶

226. HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Talebelerdendi. Rüstem Paşa Camii imamı Hüseyin Hüsnü Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁷⁷⁷ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁷⁸

227. HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Mehmed Paşa Medresesinde okuyordu. Rüstem Paşa Camii imamı Hüseyin Hüsnü Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁷⁷⁹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁸⁰

228. HAFİZ HASAN EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Galata'da Bereketzâde Camii müezziniydi. Mehmed Salim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.⁷⁸¹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁸²

⁷⁷¹ Eğinî, a.g.e., s. 42.

⁷⁷² Hocasının 1285/1869 yılında hayatta olmasına bakılarak aynı asırda yaşadıkları söylenebilir.

⁷⁷³ Eğinî, a.g.e., s. 42.

⁷⁷⁴ Hocasının 1285/1869 yılında hayatta olmasına bakılarak aynı asırda yaşadıkları söylenebilir.

⁷⁷⁵ Eğinî, a.g.e., s. 42.

⁷⁷⁶ Hocasının 1285/1869 yılında hayatta olmasına bakılarak aynı asırda yaşadıkları söylenebilir.

⁷⁷⁷ Eğinî, a.g.e., s. 42.

⁷⁷⁸ Hocasının 1285/1869 yılında hayatta olmasına bakılarak aynı asırda yaşadıkları söylenebilir.

⁷⁷⁹ Eğinî, a.g.e., s. 42.

⁷⁸⁰ Hocasının 1285/1869 yılında hayatta olmasına bakılarak aynı asırda yaşadıkları söylenebilir.

⁷⁸¹ Eğinî, a.g.e., s. 43.

⁷⁸² Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak aynı asırda yaşadıkları söylenebilir.

229. MERCAN MEKTEBİ HOCASI (13/19. ASIR)

Hayatı: Mehmed Salim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.⁷⁸³ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁸⁴

230. HAFIZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Kasım Paşa Camii müezziniydi. Mehmed Salim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.⁷⁸⁵ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁸⁶

231. KAYSERİLİ HAFIZ İSMAİL EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Talebelerdendi. Mehmed Salim Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁷⁸⁷ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁸⁸

232. HAFIZ ABDÜLFETTAH EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Galata'da oturuyordu. Mehmed Salim Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁷⁸⁹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁹⁰

233. HAFIZ MUSTAFA EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Nusret Camii imamıydı. Nusretiye Camii imamı Ahmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁷⁹¹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁹²

234. HAFIZ İSMAİL EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Kasım Paşa Cami-i Kebir imamıydı. Nusretiye Camii imamı Ahmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁷⁹³ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁹⁴

⁷⁸³ Eğinî, a.g.e., s. 43.

⁷⁸⁴ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak aynı asırda yaşadıkları söylenebilir.

⁷⁸⁵ Eğinî, a.g.e., s. 43.

⁷⁸⁶ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak aynı asırda yaşadıkları söylenebilir.

⁷⁸⁷ Eğinî, a.g.e., s. 43.

⁷⁸⁸ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak aynı asırda yaşadıkları söylenebilir.

⁷⁸⁹ Eğinî, a.g.e., s. 43.

⁷⁹⁰ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak aynı asırda yaşadıkları söylenebilir.

⁷⁹¹ Eğinî, a.g.e., s. 45.

⁷⁹² Hocasının 1276/1860 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

⁷⁹³ Eğinî, a.g.e., s. 45.

⁷⁹⁴ Hocasının 1276/1860 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

235. YAZICI HAFİZ RAŞİD EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Nusretiye Camii imamı Ahmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁷⁹⁵ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁹⁶

236. ABANALI HAFİZ HASAN EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Kastamonu'nun Abana kazasındandır. Nusretiye Camii imamı Ahmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.⁷⁹⁷ 13/19. asır âlimlerindendir.⁷⁹⁸

237. HAFİZ LATİF EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Nusretiye Camii imamı Ahmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.⁷⁹⁹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸⁰⁰

238. GALATALI HAFİZ BAHİR EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Nusretiye Camii imamı Ahmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.⁸⁰¹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸⁰²

239. HAFİZ AHMED EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Ortaköy müezziniydi. Beşiktaş Rüşdiye hocası Hafız Abbas Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁸⁰³ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸⁰⁴

240. HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Kavukçuzâde Mehmed Sadık Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁸⁰⁵ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸⁰⁶

⁷⁹⁵ Eğinî, a.g.e., s. 45.

⁷⁹⁶ Hocasının 1276/1860 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

⁷⁹⁷ Eğinî, a.g.e., s. 45.

⁷⁹⁸ Hocasının 1276/1860 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

⁷⁹⁹ Eğinî, a.g.e., s. 45.

⁸⁰⁰ Hocasının 1276/1860 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

⁸⁰¹ Eğinî, a.g.e., s. 45.

⁸⁰² Hocasının 1276/1860 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

⁸⁰³ Eğinî, a.g.e., s. 46.

⁸⁰⁴ Hocasının 1286/1870 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

⁸⁰⁵ Eğinî, a.g.e., s. 52.

⁸⁰⁶ Hocasının 1268/1852 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

241. HAFİZ SALİH EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Beyazıt dersiamlarındandı. Kavukçuzâde Mehmed Sadık Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı. Kendisinden Hafız Mustafa Nuri Efendi kırâat-ı takrib okudu.⁸⁰⁷ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸⁰⁸

242. HAFİZ KEMAL EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Kavukçuzâde Mehmed Sadık Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.⁸⁰⁹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸¹⁰

243. AYAŞLI HAFİZ AHMED EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Sedefçiler Medresesinde otururdu. Kavukçuzâde Mehmed Sadık Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek icazet aldı. Kendisinden Zileli Hafız Esad Efendi kırâat-ı aşere okudu.⁸¹¹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸¹²

244. ZİLELİ HAFİZ ESAD EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Beyazıt Camii imamıydı. Ayaşlı Hafız Ahmed Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁸¹³ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸¹⁴

245. HAFİZ MUSTAFA NURİ EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Babası Şeyh Davud Fehmi Efendi'dir. Tetkîk-i Mesahifi Şerife Meclisi azasından ve selâtin kürsü şeyhlerindendi. Beyazıt dersiamlarından Hafız Salih Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı. Kendisinden Kızıtaşı Camii müezzini Hafız Mahmud Efendi, kırâat-ı aşere okudu.⁸¹⁵ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸¹⁶

⁸⁰⁷ Eğinî, a.g.e., s. 52.

⁸⁰⁸ Hocasının 1268/1852 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

⁸⁰⁹ Eğinî, a.g.e., s. 52.

⁸¹⁰ Hocasının 1268/1852 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

⁸¹¹ Eğinî, a.g.e., s. 52.

⁸¹² Hocasının 1268/1852 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

⁸¹³ Eğinî, a.g.e., s. 52.

⁸¹⁴ Hocasının bu asırda yaşadığına bakılarak böyle söylenebilir.

⁸¹⁵ Eğinî, a.g.e., s. 52.

⁸¹⁶ Hocasının bu asırda yaşadığına bakılarak böyle söylenebilir.

246. HAFİZ MAHMUD EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Kızıtaşı Camii müezziniydi. Hafız Mustafa Nuri Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁸¹⁷ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸¹⁸

247. AYDINLI HAFİZ MEHMED EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Bergamalı Şakir Efendi'den kırâat-ı aşere okudu.⁸¹⁹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸²⁰

248. ÇANKIRILI MUSTAFA EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Fatih Mektebi hocası Hafız Ömer Efendi'den kırâat ilmini tahsil etti.⁸²¹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸²²

249. RECEP EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Şumnulu İbrahim Hakkı Efendi'nin talebelerinden Haşim Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek icazet aldı.⁸²³ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸²⁴

250. İSMAİL HAKKI EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Şumnulu İbrahim Hakkı Efendi'nin talebelerinden Haşim Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek icazet aldı.⁸²⁵ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸²⁶

251. NECİP EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Mevalidendi. Murad Molla Dergâhı şeyhi Mehmed Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.⁸²⁷ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸²⁸

⁸¹⁷ Eğinî, a.g.e., s. 52.

⁸¹⁸ Hocasının bu asırda yaşadığına bakılarak böyle söylenebilir.

⁸¹⁹ Eğinî, a.g.e., s. 53.

⁸²⁰ Hocasının 1283/1866-67 yılında hayatta olduğuna bakılarak böyle söylenebilir.

⁸²¹ Eğinî, a.g.e., s. 91.

⁸²² Hocasının 1267/1853 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

⁸²³ Eğinî, a.g.e., s. 97.

⁸²⁴ Hocasının 1268/1852 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

⁸²⁵ Eğinî, a.g.e., s. 97.

⁸²⁶ Hocasının 1268/1852 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

⁸²⁷ Eğinî, a.g.e., s. 98.

⁸²⁸ Hocasının 1264/1848 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

252. HAFİZ HÜSEYİN EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Çarşamba pazarı civarında bir mektebin hocasıydı. Murad Molla Dergâhı şeyhi Mehmed Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.⁸²⁹ 13/19. asır âlimlerindendir.⁸³⁰

253. FINDIK HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (13/19. ASIR)

Hayatı: Selanik Siroz'a bağlı Menlik kazasındandır. Fındık Hafız diye meşhurdur. Zamanında büyük şöhrat yapmış ve çok talebe yetiştirmiş kurrâ hafızlardandır. Talebeleri arasında Yedi Emirler Türbedarı Kadri Efendi, Geyveli İbrahim Efendi, Varnalı Abdullah Efendi, Fatih Camii devirhanbaşı Mehmed Efendi, Tekirdağlı (Tokatlı) Ali Rıza Efendi,⁸³¹ Erzincanlı Muhammed Rüşdî Efendi⁸³² vardır. 13/19. asır âlimlerindendir.⁸³³

F- HİCRÎ XIV. ASIR ÂLİMLERİ

1. HACI YUSUF EFENDİ (Ö. 1300/1883)

Hayatı: Adı Yusuf b. Mehmed b. Hacı Halil b. Hasan'dır. Kurrâ Hoca diye bilinirdi. Büyük dedesi Hasan Efendi, Mısır'dan Harput'a göçmüştü. Ticaretle meşgul olan bu sülalenin bilinen en eski neferi Abdurrahman Efendi, üç oğluyla Kayseri'den Mısır'a göçmüşlerdi. Yusuf Efendi 1219/1804 yılında Harput'ta doğdu. İlk tahsiline Harput'ta başlayıp hafızlığını tamamladı. Ardından Medrese'ye devam etti. Bu sırada Diyarbakır'ın meşhur âlimlerinden Abbas Efendi, yanında bir kurrâ ile Harput'a geldi. Yusuf Efendi bu kurrâ'dan bir müddet kırâat-ı seb'a tahsil etti. Kurrâ Efendi Diyarbakır'a dönünce Yusuf Efendi, yarım kalan kırâat eğitimini tamamlamak üzere onunla birlikte gitti. Diyarbakır'da Kurrâ Efendi'den kırâat tahsilini tamamlayıp icazet alan Yusuf Efendi, Abbas Efendi gibi tanınmış âlimlerden de dinî ilimler tahsil ederek icazet aldı. Ayrıca hattan da icazeti vardı. Tahsilden sonra memleketine dönen Yusuf Efendi, kırâat alanında çok sayıda talebe yetiştirdi. Talebelerinden en meşhuru Abdülhamit Efendi'dir. 1300/1883 yılında

⁸²⁹ Eğinî, a.g.e., s. 98.

⁸³⁰ Hocasının 1264/1848 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

⁸³¹ Revnakoğlu, a.g.e., poz 87 sağ.

⁸³² Er, a.g.e., s. 76.

⁸³³ Talebelerinin vefat tarihleri incelendiğinde bu asırda yaşadığı söylenebilir.

vefat eden Yusuf Efendi, Meteris Mezarlığına giderken yolun sağında ve kenarında defnedildi. Kendisinin kurrâ olarak yetiştirdiği Hafız Ömer ve Hafız Mustafa adında iki oğlu vardır. Yusuf Efendi, kırâat ilmini Harput'ta canlandıran kişi oldu. Öyle ki önceden Kâtipoğulları diye tanınan sülalesi artık Kurrâ Hocagiller diye anılmaya başladı. Bu sülale Harput aileleri içinde asil, nezih, ahlak ve edep timsali olarak tanınmıştı.⁸³⁴

2. ÇARŞAMBALI HAFIZ ALİ EFENDİ (1300/1883)

Hayatı: Üsküdar Kaymak Mustafa Paşa Camii imam-hatibi Ahmed Nazif Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak Rebiülevvel 1300 (Ocak 1883) tarihinde icazet aldı.⁸³⁵

3. HAFIZ ALİ EFENDİ (1300/1883)

Hayatı: Eskiya Mahallesi ve Kasımpaşa Camii imamlıklarında bulundu.⁸³⁶ Humbarahâne Camii İmamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 16 Zilhicce 1300 (18 Ekim 1883) tarihinde icazet aldı.⁸³⁷

4. HAFIZ MESTAN FEVZÎ (Ö. 1301/1884)

Hayatı: Dinî ilimleri Beylerbeyili Hafız Şerif Efendi'den, kırâat ilmini Koca Kurra Ahmed b. Bilal'den tahsil ederek icazet aldı. Her iki alanda da Edirne'de birçok kişiye icazet verdi. Edirne müftülüğü görevini de yürüten Mestan Efendi, 24 Rebiülevvel 1301 (23 Ocak 1884) tarihinde ansızın vefat ederek Buçuktepe Mezarlığı Tabya civarında defnedildi.⁸³⁸

5. HAFIZ ZİYA EFENDİ (1301/1884)

Hayatı: Mecidiye Camii imam ve hatibi Hacı Tefik Efendi'nin oğludur. Asariye Camii imam ve hatibidir. Maçka İmamı Hafız Mustafa Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak Zilhicce 1301 (Ekim 1884) tarihinde icazet aldı.⁸³⁹

⁸³⁴ Sunguroğlu, a.g.e., C. II, s. 278-280.

⁸³⁵ Eğinî, a.g.e., s. 50.

⁸³⁶ Hafız M. Raşid, a.g.e., vr. 235.

⁸³⁷ Eğinî, a.g.e., s. 83.

⁸³⁸ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1411, 1522.

⁸³⁹ Eğinî, a.g.e., s. 46.

6. HACI HAFIZ MUSTAFA EFENDİ (1301/1884)

Hayatı: Maçka imamıydı. Nusretiye Camii imamı Ahmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı akrib okuyarak 13 Recep 1270 (11 Nisan 1854) tarihinde icazet aldı.⁸⁴⁰ Kendisi de kırâat okuttu.⁸⁴¹ 1301/1884 yılından sonra vefat ettiği söylenebilir.⁸⁴²

7. HAFIZ HÜSEYİN ŞERİF EL-HIFZÎ (Ö. 1302/1885)

Hayatı: Edirnelidir. Hacı İmam diye meşhurdu. Kırâat ilmini Ahmed Zihni Efendi'den,⁸⁴³ hattı Hacı Ali Remzi Efendi'den öğrenerek her ikisinden de icazet aldı. Eski Cami'nin ikinci imamı ve yakınında bulunan mektebin muallimiydi. Reisü'l-kurrâ olup pek çok hafız yetiştirdi. 15 Rebiülevvel 1302 (2 Ocak 1885) tarihinde vefat ederek Zindanaltı Kabristanına defnedildi.⁸⁴⁴

8. BABADAĞLI MEHMED NASUHİ EFENDİ (1302/1885)

Hayatı: Babası Salih Efendi'dir. Mirgün Camii imamıydı. Sultan Selim Hatibi Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek Rebiülahir 1302 (Ocak-Şubat 1885) tarihinde icazet aldı.⁸⁴⁵

9. ŞEYH İBRAHİM EFENDİ (1302/1885)

Hayatı: Eyüp Bedevî Tekkesi şeyhiydi. Eyüp Mahkeme-i Şeriyyesi başkâtibi İzzet Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 9 Şevval 1302 (22 Temmuz 1885) tarihinde icazet aldı.⁸⁴⁶

10. HAMİD B. ABDULLAH HALİDÎ (Ö. 1303/1886)

(1) Hayatı: 1217/1802 yılında Siirt'te doğdu. Gençliğinde Kur'ân'ı ezberledi ve kırâat öğrendi. Babasından dinî ilimler tahsil ederek icazet aldı. Ayrıca Nakşibendî tarikatına intisap ederek icazet aldı. Tahsilden sonra Siirt Ulu Camii imamlık ve müderrisliğini babasının yerine devam ettirdi. Daha sonra Mardin Kasımiyye medresesine baş müderris olarak atandı. Bu medresede uzun yıllar birçok talebe

⁸⁴⁰ Eğinî, a.g.e., s. 45.

⁸⁴¹ Talebelerinden dördünün ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 46.

⁸⁴² Talebelerinden Hafız Ziya Efendi kendisinden bu tarihte icazet almıştır. Bkz. a.y.

⁸⁴³ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1523.

⁸⁴⁴ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1566.

⁸⁴⁵ Eğinî, a.g.e., s. 101.

⁸⁴⁶ Eğinî, a.g.e., s. 85.

yetiştirdi. Talebelerinin en meşhurları başta çocukları İbrahim, Abdullah, Muhammed, Abdülhalim ve Abdurrahman Efendi'lerle Muhammet Sait Efendi ve Mardin müftüsü Ahmet Hilmi Efendi'dir. Hamid Efendi, hadis, tefsir ve kelim alanında uzmandı. 1303/1886 yılında Mardin'de vefat ederek hususi türbesine defnedildi. Merhum, halkı teşvik ederek birçok medrese ve mescid yapılmasına vesile oldu. Kendi malından da Mardin'de bir cami yaptırdı.⁸⁴⁷

(2) **Eserleri:** Müellifin mantık alanında **Sevâdü'l-Basar**, tasavvuf alanında da **Hadikatü'l-Envâr** ve **Ravdatü'l-Meşayih** adlı eserleri bulunmaktadır. Eserlerin nüshaları torunlarının kütüphanelerinde mevcuttur.⁸⁴⁸

11. HAFIZ OSMAN FEVZİ (Ö. 1303/1886)

Hayatı: Adı Osman Fevzi olup Büyük Kamil Hoca diye tanınırdı. Babası İbrahim Efendi'dir. 1213/1798-99 tarihinde Harput'ta doğdu. Eğitimini Harput'ta tamamladı. Tahsilden sonra Esediyye Medresesinde Sıbyan muallimi olarak göreve başladı. Muallimlik görevinin yanında ilmî çalışmalarını da sürdüren Osman Efendi, 1249/1833-34 tarihinde Kurşunlu Camii Kütüphanesine Hafız-ı Kütüp tayin edildi. 1303/1886 tarihinde vefat ederek Meteris Mezarlığında bulunan aile kabristanına defnedildi. Merhumun hepsi de hafız ve hattat olan altı evladı vardı. Osman Efendi fıkıh ve hadis ilimlerine hakkıyla vâkıf, tefsir ilminde de pay sahibiydi. Kuvvetli bir hafız ve kurrâ idi. Ayrıca hattatlığı da olup çok sayıda Kur'ân-ı Kerîm yazmıştı. İlimde derinliği sebebiyle kendisine Ayaklı Kütüphane denilirdi. Tasavvufa da yönelen Osman Efendi, duası müstecab olanlardandı. Kısa boylu ve nurâni yüzü olan Osman Efendi, başına beyaz bir fes giyip üzerine büyük bir sarık sarardı.⁸⁴⁹

12. HAFIZ MEHMED SADIK EFENDİ (1303/1886)

Hayatı: Kastamonu Nasrullah Camii imamıydı. Humbarahâne Camii İmamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 9 Şaban 1303 (13 Mayıs 1886) tarihinde icazet aldı.⁸⁵⁰

⁸⁴⁷ Atalay, **Siirt Tarihi**, s. 114-115.

⁸⁴⁸ Atalay, a.g.e., s. 115.

⁸⁴⁹ Sunguroğlu, a.g.e., C. II, s. 255-257.

⁸⁵⁰ Eğinî, a.g.e., s. 83; Hafız M. Raşid, a.g.e., vr. 235.

13. HAFİZ HALİL HİLMİ EFENDİ (1303/1886)

Hayatı: Filibe'ye bağlı Çırpan kazasındandır. Bergama'da şeyhu'l-kurrâ idi. Humbarahâne Camii İmamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 26 Zilkade 1303 (26 Ağustos 1886) tarihinde icazet aldı.⁸⁵¹

14. ABBAS AMİDÎ (Ö. 1303/1886)

Hayatı: Kırâat ilmini Muhammed Salih Amidî'den tahsil etti. Kendisinden Ahmed Hamid Kemalî Amidî 1303/1886 senesinde kırâat icazeti aldı.⁸⁵² Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

15. AHMED HAMİD KEMALÎ AMİDÎ (Ö. 1303/1886)

Hayatı: Kırâat ilmini Abbas Amidî'den tahsil ederek 1303/1886 senesinde icazet aldı.⁸⁵³ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

16. HAFİZ ABDÜLLATİF EFENDİ (Ö. 1304/1887)

Hayatı: Kırâat ilmini Aydınli Şeyh Hafız Mehmed Efendi'den,⁸⁵⁴ hat ilmini ise Konyalı Mektebi Muallimi Hafız Mahmud Nuri Efendi'den tahsil edip ikisinden de icazet aldı. Şeyhu'l-kurrâ olup Kadı Bedreddin Camii Mektebinde muallimdi. Otuz beş adet Kur'ân-ı Kerim yazdı. Otuz altıncısını bitiremeden 1304/1887 yılında vefat ederek Buçuktepe Kabristanı'nda Tabya civarında defnedildi.⁸⁵⁵

17. YEMİŞÇİZÂDE İSMAİL HAKKI EFENDİ (Ö. 1305/1887)

Hayatı: Sultan Selim Camii birinci imamı ve Hafız Paşa Mektebi muallimi olup aynı zamnada reisü'l-kurrâ idi.⁸⁵⁶ Kırâat ilmini Turşucuzâde Ahmed Hıfzî Efendi'den tahsil ederek Safer 1259 (Mart 1843) tarihinde icazet aldı.⁸⁵⁷ Kendisinden Teftîşi Mesâhif-i Şerîfe Meclisi azası Süleyman Efendi,⁸⁵⁸ Altunizâde hatibi Hasan Efendi⁸⁵⁹ Üç Mihraplı Camii imamı İbrahim Hakkı Efendi,⁸⁶⁰ Geyveli İbrahim Hakkı

⁸⁵¹ Eğinî, a.g.e., s. 83.

⁸⁵² Amidî, a.g.e., vr. 1b, 4a.

⁸⁵³ Amidî, a.g.e., vr. 1b, 4a.

⁸⁵⁴ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1524.

⁸⁵⁵ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1578.

⁸⁵⁶ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 464.

⁸⁵⁷ Eğinî, a.g.e., s. 76.

⁸⁵⁸ Kastamonî, a.g.e., vr. 4b-5a. Ayrıca bkz. Albayrak, a.g.e., C. V, s. 464.

⁸⁵⁹ Sürûrî, a.g.e., vr. 4b;

Efendi,⁸⁶¹ Nasûhîzâde İbrahim Edhem Efendi,⁸⁶² Şehzade Camii imamı İbrahim Edhem Efendi⁸⁶³ ve Filibeli Mehmed Tefvîk Efendi⁸⁶⁴ gibi çok sayıda kişi kırâat tahsil etti.⁸⁶⁵ Muharrem 1305 (Eylül-Ekim 1887) tarihinde Hicaz yolunda Cidde'ye bağlı Rabiğ'de vefat etti.⁸⁶⁶

18. HAFİZ MAHMUD EFENDİ (Ö. 1305/1887)

Hayatı: Adı Mahmud olup Hatip Efendi diye meşhurdu. İmam-Hatip, Zakirbaşı ve Koruk Tekkesi postnişiniydi. Hem hattat hem kurrâ idi. 12 Rebiülahir 1305 (28 Aralık 1887) tarihinde vefat etti.⁸⁶⁷

19. HAFİZ ARİF EFENDİ (Ö. 1305/1888)

Hayatı: Aydınli Şeyh Hafız Mehmed Efendi'den kırâat ilmini tahsil edip icazet aldı. Selimiye Camii imamıydı. Hafız Hayri Efendi'nin de abisiydi. 1305/1888 yılında vefat ederek Buçuktepe Kabristanı'nda Tabya civarında defnedildi.⁸⁶⁸

20. ÖMER HULÛSÎ DEDE (Ö. 1305/1888)

Hayatı: Adı Ömer Hulûsî b. Hasan'dır. Aslen Darende'li olup Şeyh Hamid-i Velî'nin soyundan gelmektedir. 1238/1823 yılında Darende'de doğdu. Tahsilden sonra Sivas'ın Yıldızeli kasabasında imam ve müderris olarak görev yaptı. Bu sırada Yıldızeli'de bulunan Rufâî meşayihinden Abdullah Haşimî el-Mekkî'den icazet aldı. Bir aralık ders arkadaşı olan Sultan İmamı Hafız Raşid Efendi'yi ziyaret maksadıyla İstanbul'a giden Ömer Efendi, Raşid Efendi'nin ve diğer bazı kişilerin delaletiyle görevini Çorum'da sürdürmeye karar verdi. Çorum Ulu Camiinde göreve başlayan Ömer Hulusi Efendi, burada kırâat dersleri verdi. Ayrıca 15 Şaban 1299 (2 Temmuz 1882) yılında Süheyb-î Rûmî türbesi yanındaki Hıdırlık Camiine imam tayin edildi. Burada görevini sürdüren Ömer Efendi, Süheybî Rûmî Türbesi ve Zaviyesini devlet

⁸⁶⁰ Hamdi İslambulî, a.g.e., vr. 4a-b. Ayrıca bkz. Albayrak, a.g.e., C. II, s. 168, 213.

⁸⁶¹ Mustafa Ragıb İslambulî, **İcazet**, (yazma), Kastamonu İl Halk ktp., nr. 4033, vr. 5a.

⁸⁶² Albayrak, a.g.e., C. II, s. 202.

⁸⁶³ Albayrak, a.g.e., C. II, s. 203.

⁸⁶⁴ Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 130.

⁸⁶⁵ Talebelerinden kırk ikisinin ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 77-78.

⁸⁶⁶ Eğinî, a.g.e., s. 77.

⁸⁶⁷ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 32.

⁸⁶⁸ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1524.

yardımla tamir ettirdi. Çalışmalar henüz sürerken 1305/1888 yılında vefat ederek mezkûr türbenin güney-batı kısmına yakın bir yere defnedildi.⁸⁶⁹

21. BEKİR VAHİT EFENDİ (Ö. 1305/1888)

Hayatı: 1217/1802 senesinde Kilis'te doğdu. İlk eğitimini mahalle mektebinde aldıktan sonra Hocaşâde Büyük Abdurrahman Efendi'den ders aldı. Bir müddet de Sadakazâde Hacı Sadık Efendi'den okuyarak icazet aldı. Tahsilden sonra Ulu Cami'de imam ve medresesinde müderris olarak görev yaptı. Uzun yıllar bu görevlerini sürdürdü. 1303/1886 yılında Rüşdiye Muallimliğine atandı. 1305/1888 senesinde vefat etti. Merhum, iri vücutlu, büyük başlı, heybetli, güçlü kuvvetli bir zattı. Birçok ilimde uzmanlığı olmasıyla birlikte şairliğiyle ön plana çıkmıştı. Üç dilin (Türkçe, Arapça ve Farsça) edebiyatına vakıf olup her birinde şiir söyleyebilirdi. Kırâat ilmine vakıf olup mûsikîde de üstattı. Davudî bir sese sahip olup sabah namazında arkasında namaz kılanlar Kur'an okuyuşunun tesiriyle ağarlardı. Kendisi tarikat ehlini ve şeyhleri sevmeydi. Hoşlanmadığı kişiler hakkında çok sayıda hiciv yazmış olsa da ölmeden önce hepsini yok etmişti. Diğer şiirlerinin yazma nüshası Orta Mektep kütüphanesinde bulunmaktadır.⁸⁷⁰

22. SELAHADDİN EFENDİ (1305/1887)

Hayatı: Fatih Emir Buhari Tekkesi Şeyhinin torunuydu. Humbarahâne Camii imamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 2 Rebiülevvel 1305 (18 Kasım 1887) tarihinde icazet aldı.⁸⁷¹

23. HAFİZ ADİL EFENDİ (1305/1888)

Hayatı: Abdüsselam Mahallesindendi. Humbarahâne Camii imamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 16 Zilkade 1305 (25 Temmuz 1888) tarihinde icazet aldı.⁸⁷²

⁸⁶⁹ M. İhsan Sabuncuoğlu, **Çorum Tarihine Ait Derlemelerim**, Çorum, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2008, C. I-II, s. 47-49; Erkoç, a.g.e., s. 227-228; Ahmet Cahid Haksever, **Çorum Tarihi ve Kültüründe Tasavvuf Geleneği**, Çorum, Çorum Belediyesi, 2009, s. 174-178; "Osmanlı'nın Son Döneminde Çorumda Tasavvufî Hayat", **Osmanlı Döneminde Çorum**, Çorum, T.D.V. Yayınları, 2006, s. 295; Ahmet Sezikli, "Hıdırlık Kültürü ve Çorum Hıdırlık Örneği", **Osmanlı Döneminde Çorum**, Çorum, T.D.V. Yayınları, 2006, s. 285.

⁸⁷⁰ Timurtaş, a.g.e., s. 231-240; Ayrıca bkz. Serimer, vd., a.g.e., s. 214; Şahmaranoğlu, a.g.e., s. 97, 126; Çolakoğlu, a.g.e., s. 94-96; Tazebay, a.g.e., s. 13; Başçılar, a.g.e., s. 36-46.

⁸⁷¹ Eğinî, a.g.e., s. 83.

24. DİMYATLI ŞEYH İBRAHİM EFENDİ (1305/1888)

Hayatı: Hazreti Halid Türbesi serdevirhânıydı. Eyüp Mahkeme-i Şeriyyesi başkâtibi İzzet Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 20 Zilhicce 1305 (28 Ağustos 1888) tarihinde icazet aldı.⁸⁷³

25. ŞEYH AHMED HİCÂBÎ KASTAMONÎ (Ö. 1306/1889)

(1) Hayatı: 1242/1826 yılında Kastamonu'da doğdu. Babası Şeyh Ahmed Siyâhî Efendi'dir. İlk tahsiline Kuyudibi mevkiinde bulunan Yarabacı Mektebinde başlayarak emir Alizade Hüseyin Hüsnü Efendi'den Kur'ân-ı Kerim öğrendi. Ardından babasından sarf-nahv, fıkıh, hadis ve kelam; Keskinzâde Ahmed Erib Efendi'den tasavvuf ve meani, Kara Kadızâde Mustafa Efendi'den feraiz, Trablusgarp ulemasından olup belli bir vakit Kastamonu'da kalan Mes'udî Efendi'den hadis ve kırâat tahsil ederek icazet aldı. 1267/1850 yılında hocası Ahmed Erib Efendi'nin vefat etmesi üzerine İstanbul'a giderek Münecimbaşı Tahir Efendi'den hikmet ve heyet; Mehmet Rüştü Paşa'dan mantık ve beyan; Hazım Efendi'den meani ve usul-ü fikh; Hafız Efendi'den diğer dinî ilimleri tahsil ederek icazet aldı. Bu esnada Saffet Paşa dergâhında kalarak Halid-i Bağdâdî'nin halifelerinden Abdülfettah Efendi'den icazet aldı.⁸⁷⁴

1273/1856 yılında Kastamonu'ya dönen Ahmed Efendi, Ahmed Dede Camiinde imamlık ve Merdiyye medresesinde müderrislik yapmaya başladı. 1291/1874 yılında babasının vefatı üzerine onun yerine geçti. Böylece hem dinî ilimlerde hem de tasavvuf alanında birçok insan yetiştirdi.⁸⁷⁵ 15 Zilkâde 1306 (13 Temmuz 1889) tarihinde vefat eden Ahmed Efendi, babasının yanına⁸⁷⁶ -Kırkçeşme Mahallesinde bulunan Ahmed Dede Camiinin karşısına- defnedildi.⁸⁷⁷

⁸⁷² Eğinî, a.g.e., s. 83.

⁸⁷³ Eğinî, a.g.e., s. 85.

⁸⁷⁴ Mehmet Zühtü Kastamonî, **Tehassür**, Haz. Muzaffer Ertaş, Kemal Topçu, Kastamonu, y.y., 1996, s. 35-36; İhsan Ozanoğlu, **Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar: Haddâdizâde Seyyid Ahmed Hicabî**, Kastamonu, Doğrusöz Matbaası, 1959, s. 3-4; Ahmet Yaşar Zengin, **Kastamonu Velileri**, İstanbul, y.y., 2003, s. 230.

⁸⁷⁵ Kastamonî, a.g.e., s. 43-44; Zengin, a.g.e., s. 231.

⁸⁷⁶ Kastamonî, a.g.e., s. 33.

⁸⁷⁷ Zengin, a.g.e., s. 231. Hayatı için ayrıca bkz. Mehmed Süreyya, a.g.e., 1996, C. II, s. 671; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 192; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 89-90; Tan, Tan, a.g.e., C. IV, s. 154-155; Ziya Demircioğlu, **Kastamonu Valileri**, Kastamonu, Doğrusöz Matbaası, 1973, s. 25-28, 31-33; Abdullah Bay, "Modernleşme Dönemi Osmanlı Taşra Medreseleri: Kastamonu Medreseleri ve Taşrada Medrese Hayatı", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 33, Bahar 2012, s. 75, 76, 77, 87.

(2) **Eserleri:** Müellifin **Ta'likât alâ Hâşiyeti't-Tarsûsî, Ta'lîkât alâ Karahalil, Telhîsu'l-Fükûk, Risâle-i Vahdet-i Vucûd** adlı eserleri ve Seyyid mahlasıyla yazdığı şiirleri vardır.⁸⁷⁸

26. AHMET KUTSİ EFENDİ TOPBAŞZÂDE (Ö. 1306/1889)

(1) **Hayatı:** Konya'nın Saidili (Kadınhanı) ilçesinde doğdu. Babasının adı Mustafa'dır. Kendisi Topbaşzâde diye anılırdı. Konya ve İstanbul'da kırâat-vucuh ilmi ile diğer dinî ilimleri tahsil etti. Ayrıca Alanyalı Abdülkadir Efendi'den hat öğrendi. Ardından Mekke'ye giderek Mekke müftüsü Seyyid Muhammed b. Hüseyin el-Kutbî ile Seyyid Muhammed b. Ali es-Senûsî'den tefsir, hadis, fıkıh ve tasavvuf ilimlerini okuyup icazet aldı. Daha sonra Konya'ya yerleşti. Halidî Meşayihinden Bozkırlı Memiş Efendi'ye bağlanarak halifesi oldu. 15 Cemaziyelevvel 1292 (19 Haziran 1875) tarihinde Yeğenoğlu Medresesine müderris ve yanındaki camiye imam tayin edildi. 1304/1887 senesinde bu görevi bıraktı. Zilkade 1306 (Temmuz 1889) tarihinde Konya'da vefat ederek Mevlâna Dergâhı bahçesine defnedildi.

Merhum, özellikle hadis ilminde uzman olması sebebiyle seyyidü'l-muhaddisîn olarak anılırdı. Hat hususunda da mahir olup beş adet Mushaf ve birçok risale yazmıştı.⁸⁷⁹

(2) **Eseri:** Müellifin **Hidâyetü'l-Mürtâb fî Fedâilî'l-Eshâb** isimli 1292 yılında İstanbul'da basılan bir eseri vardır.⁸⁸⁰ Kırâat hususunda bir eseri bulunamamıştır.

27. HAFIZ MEHMED NUREDDİN EFENDİ (1306/188)

Hayatı: Hariciye Tercüme Kalemi kâtiplerinden Sarıkadzâde Ahmed Neşet Efendi'nin oğludur. Yolgeçen Mektebi muallimi Galip Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak Şevval 1306 (Haziran 1889) tarihinde icazet aldı.⁸⁸¹

⁸⁷⁸ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 89; Bağdatlı, **Hediyye**, C. I, s. 192; Ozanoğlu, a.g.e., s. 7; Tan, Tan, a.g.e., C. IV, s. 155.

⁸⁷⁹ Mustafa Uzunpostalcı, "Ahmet Kutsi Efendi: Topbaşzâde", **Konya Ansiklopedisi**, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2010, C. I, s. 74; Ayrıca bkz. Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 193; Kehhâle, a.g.e., C. I, s. 231; İsmail Lütfi Çakan, "Ahmed Kudsi Efendi", **DİA**, İstanbul, T.D.V.Yayınları, 1989, C. II, s. 97; Arabacı, a.g.e., s. 409-410; İsmail Bilgili, Ahmet Çelik, **Muhammed Kudsi el-Bozkırı: Memiş Efendi**, Konya, İzi Süt A.Ş., 2011, s. 134-137.

⁸⁸⁰ Bağdatlı, a.g.e., C. I, s. 193; Arabacı, a.g.e., s. 410; Uzunpostalcı, a.g.m., C. I, s. 74.

⁸⁸¹ Eğinî, a.g.e., s. 93.

28. HAFİZE FATMA İSMET HANIM (1306/1889)

Hayatı: Kadızâde Ahmed Neşet Efendi'nin kızı ve Vanlı İsmail Efendizâde Mehmed Hurşit Efendi'nin hanımıdır. Yolgeçen Mektebi muallimi Galip Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak Şevval 1306 (Haziran 1889) tarihinde icazet aldı.⁸⁸²

29. KONYALI OSMAN HİLMİ EFENDİ (1306/1889)

Hayatı: Adı Osman Hilmi b. Ali olup Konya'lıdır. Çimili Ahmed Hamdi Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek 1306/1888-89 senesinde icazet aldı.⁸⁸³

30. AHMED GALİB EFENDİ (Ö. 1307/1889)

Hayatı: Babası Laleli yakınlarında bulunan Yolgeçen Mektebi muallimi Süleyman Efendi'dir. Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.⁸⁸⁴ Kendisinden Sarıkadzâde Ahmed Neşet Efendi'nin çocukları Mehmed Nureddin Efendi ile Fatma İsmet Hanım kırâat tahsil ettiler.⁸⁸⁵ Kendisi şeyhu'l-kurrâ idi. 29 Rebiülâhir 1307 (23 Aralık 1889) tarihinde vefat ederek Merkez Efendi Camii haziresine defnedildi.⁸⁸⁶

31. AHMED HULÛSÎ PAŞA (Ö. 1307/1889)

Hayatı: Adı Ahmed Hulûsî b. Ali'dir. Hafız Paşa diye meşhurdu. İstanbul'da doğdu. Hafızlığını yaptıktan sonra Nurosmaniye Camii birinci imamı Selim Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak 1262/1846 yılında⁸⁸⁷ icazet aldı. Ayrıca Arnavut Şaban Efendi'den mahir tarikini okudu.⁸⁸⁸ Ardından askeriye intisap ettiği anlaşılan Ahmed Hulûsî Efendi, Dimaşk'te zabıt olarak görev yaptı. Bir yandan da kırâat dersleri vererek çok sayıda talebe yetiştirdi. İzmirli Hafız Osman Nuri Efendi,⁸⁸⁹ Hüseyin Musa Şerefüddin el-Mısırî, Muhammed Ebu's-Safa b. İbrahim Malikî ve Sa'îd Mahmud el-Alebî kendisinden Tayyibe tariki üzere kırâat okuyan

⁸⁸² Eğinî, a.g.e., s. 93.

⁸⁸³ Çimivî, *İcazet li Osman Hilmi*, vr. 2b, 6a.

⁸⁸⁴ Eğinî, a.g.e., s. 92.

⁸⁸⁵ Eğinî, a.g.e., s. 93.

⁸⁸⁶ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 33.

⁸⁸⁷ Eğinî, a.g.e., s. 47.

⁸⁸⁸ Eğinî, a.g.e., s. 48.

⁸⁸⁹ Osman Nuri Efendi, Ahmed Hulusi Paşa henüz İstanbul'dayken 1271/1855 yılında kendisinden icazet almıştır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 48.

talebelerindendir. Merhum 1 Cemâziyelevvel 1307 (24 Aralık 1889) tarihinde Dımaşk'te vefat etti.⁸⁹⁰

32. HAFİZ İSMAİL EFENDİ (Ö.1307/1890)

Hayatı: Edirnelidir. Hafız İsmail Efendi diye meşhurdu. Babası Hafız Emin Efendi'dir. İlk eğitimini Sıbyan mektebinde tamamladıktan sonra Arabî ilimleri Etmekçiköylü Medresesi Müderrisi Hafız Süleyman Efendi'den, kırâat ilmini de Aydınli Şeyh Hafız Mehmed Efendi'den tahsil edip icazet aldı. Ayrıca Düssûkî tarikatı meşayihinden birinden irşad vazifesi aldı. Tahsilden sonra Eski Camii Medresesi müderrisi olan Hafız İsmail Efendi, birçok talebe yetiştirerek icazet verdi. Diğer taraftan da isteyenlere evinde Düssûkî tarikatının hatmesini yaptırdı. Edirne Bidayet Mahkemesinde aza olan Hafız İsmail Efendi, 1307/1890 yılında Mahkemeye giderken yolda düşüp vefat etti. Naşı Buçuktepe Kabristanı'nda Tabya Civarına defnedildi. Merhum, Gülşenî Meşayihinden Veli Dede Tekkesi şeyhi Şerafeddin Efendi'nin eniştesi olup Gülşenî, Sa'dî, Rûfâ'î ve Nakşî tarikatlarında da irşada izinliydi.⁸⁹¹

33. REİSÜ'L-KURRÂ MÎRZÂDE HASAN RÜŞDÎ (Ö. 1307/1890)

Hayatı: Adı Hasan Rüşdî olup Mîrzâde diye meşhurdu. Trabzonludur. Trabzon Musapaşa Camiinde imamlık yapıyordu. Değerli âlimlerden ve hattatlardan olan Hasan Rüşdî Efendi, aynı zamanda reisü'l-kurrâ idi. Hayatı boyunca birçok talebe yetiştirdi. Ortahisar Camiinin yanındaki odada hat dersleri verirdi. 1307/1890 yılında Trabzon'da vefat etti. Oğulları meşhur âlim ve hattatlardan Mahmud Esad Efendi (ö. 1334/1917) ve Rasim Efendi (ö. 1302/1885)'dir.⁸⁹²

34. HACI ABDURRAHMAN EFENDİ (Ö. 1307/1889-90)

Hayatı: Aslen Çumralı olmadığı halde buraya yerleştiği için Çumralı Abdurrahman Efendi diye bilinirdi. Konya'nın Durakfakı Mahallesinde doğdu.

⁸⁹⁰ Bermavî, a.g.e., C. II, s. 103-104.

⁸⁹¹ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1492, 1524-1525.

⁸⁹² İbnülemin Mahmud Kemal, **Son Hattatlar**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1970, s. 199, 297, 346; Ayrıca bkz. Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 355; Albayrak, **Osmanlı Uleması**, C. III, s. 25; Mehmet Akif Bal, **Osmanlıdan Cumhuriyete Trabzonlu Simalar ve Trabzonun Köklü Aileleri**, İstanbul, Sarıcanlar Basım, 2005, s. 41; Hüseyin Albayrak, **Trabzonlu Meşhurlar**, s. 445; Zübeyde Cihan Özsayiner, "Trabzon'lu Hattatlar", **CIEPO 17. Sempozyumu Bildirileri**, Trabzon, K.T.Ü. Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2011, s. 43.

Babası Karahüyükü Ali Ağa'dır. Sıbyan mektebinde hafızlığını tamamladıktan sonra Konya Müftüsü Abdullah Vahdî Efendi'den dinî ilimler tahsil ederek icazet aldı. Ayrıca Kafalızâde Hacı Hasan Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okudu. Alanyalı Abdulgani Vehbi Efendi'den hat öğrendi. Tahsilden sonra bir müddet Aziziye Camii imam-hatipliği yaptı. Ardından Oğlu Hüseyin Efendi'yle birlikte yaptırıkları Yağlıtaş Medresesinde müderrislik yaptı. Çumralıların ısrarı üzerine İçeri Çumra'da imamlık ve vaizlik yaptı. Yedi kere Hacca giden Abdurrahman Efendi, son seferinde 1307/1889-90 tarihinde Tûr-ı Sina'da vefat etti. Merhum; âlim, fazıl, Kur'an okuyuşu ve sesi güzel, ayrıca iyi bir hattattı.⁸⁹³

35. AHMED NAZİF EFENDİ (Ö. 1307/1890)

Hayatı: Adı Nazif Ahmed Efendi'dir. 1307/1890 yılında Bursa'da reisü'l-kurrâ idi.⁸⁹⁴

36. İSKİLİPLİ HAFİZ ABDÜLVEHHAB EFENDİ (1307/1889)

Hayatı: Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib okuyarak Rebiülevvel 1307 (Kasım 1889) tarihinde icazet aldı.⁸⁹⁵

37. SELANİKLİ HAFİZ FERİD EFENDİ (1307/1889)

Hayatı: Selanik'e bağlı Karaferye kazasındandır. Kızıltoprak İmamı Hafız Halil Efendi'den kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib okuyarak Rebiülevvel 1307 (Kasım 1889) tarihinde hocasıyla birlikte icazet aldı.⁸⁹⁶

38. HAFİZ RAŞİD EFENDİ (1307/1890)

Hayatı: Babası Mehmed Nuri Efendi'dir. Sultan Selim hatibi Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek Recep 1307 (Mart 1890) tarihinde icazet aldı.⁸⁹⁷

⁸⁹³ Mehmet Ali Uz, "Çumralı Hacı Abdurrahman Efendi", **Konya Ansiklopedisi**, C. II, s. 381; "Çumralı Bazı Din ve İlim Adamları, Yatırlar ve Şairler", **Medeniyetin Beşiği, Tarımın Öncüsü Dünü-Bugünü-Yarını Çumra Sempozyumu 9-10 Mayıs 2008**, Konya, Konya Şeker A.Ş., 2010, C. II, s. (142-155) 142-143.

⁸⁹⁴ Kepecioğlu, a.g.e., C. III, s. 269.

⁸⁹⁵ Eğinî, a.g.e., s. 35.

⁸⁹⁶ Eğinî, a.g.e., s. 36.

⁸⁹⁷ Eğinî, a.g.e., s. 102.

39. HAFİZ CEMİL EFENDİ (1307/1890)

Hayatı: Eyüp Sultan'ın ikinci türbedarıydı. Humbarahâne Camii imamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 8 Şaban 1307 (30 Mart 1890) tarihinde icazet aldı.⁸⁹⁸

40. TAHTACIZADE MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1308/1891)

Hayatı: Adı Mustafa Fehim babası Şerif Efendi'dir. Babası kereste ticareti yaptığından Tahtacızâde diye meşhur oldu. Erzurum'ludur. Dinî ilimleri Salihîye Medresesinde Dersiam Salih Şükrü Efendi'den tahsil ederek icazet aldı.⁸⁹⁹ Tahsilden sonra Salihîye Medresesinde müderris ve Gümrük Camiinde vaiz olarak görev yaptı. 1308/1891 yılında Erzurum'da vefat ederek aile kabristanına defnedildi. Merhum, yumuşak ve mutevazı bir zat olup kimseyi kırmazdı. Nesh ve ta'lik hatlarını çok iyi yazan bir hattattı. Aynı zamanda kırâatı seb'a ve aşereye de vakıftı. Birçok hafız yetiştirdi.⁹⁰⁰ Kırk yıl sabah namazlarını ve Ramazanda teravîh namazlarını hatimle kıldırıldı.⁹⁰¹

41. HÜSEYİN SABRİ B. İBRAHİM ISPARTAVÎ (Ö. 1308/1890)

Hayatı: Üsküdar Üçüncü Selim Camii birinci imamı ve Fıstıklı Mektebi muallimiydi. Kırâat ilmi tahsiline Ayaşî Hüseyin b. Hamza Efendi'nin yanında başladı.⁹⁰² Nurosmaniye Camii birinci imamı Mehmed Selim Efendi'den tahsilini tamamlayarak Şaban 1265 (Temmuz 1849) tarihinde icazet aldı.⁹⁰³ Kendisinden torunu Hasan Fehmi Üsküdarî,⁹⁰⁴ Müderris Mehmet Hayri Efendi,⁹⁰⁵ Geyveli Nazif Efendi (ö. 1932),⁹⁰⁶ Safranbolulu Mustafa İsmet Efendi (ö. 1926)⁹⁰⁷ ve Sivaslı Osman Nuri Efendi⁹⁰⁸ gibi çok sayıda kişi kırâat öğrendi.⁹⁰⁹ Talebesi Mehmet Hayri

⁸⁹⁸ Eğinî, a.g.e., s. 83.

⁸⁹⁹ İbnülemin, **Son Hattatlar**, s. 797.

⁹⁰⁰ Som, a.g.e., s. 147.

⁹⁰¹ İbnülemin, a.g.e., s. 797; Ayrıca bkz. İbnülemin, a.g.e., s. 219; Bilal Seser, Pelin Güleda Karadeniz, "Erzurum'da Hat Geleneği ve Hattat Tahtacızâde Mustafa Fehim Efendi", s. 177-178.

⁹⁰² Üsküdarî, a.g.e., vr. 4a-6a.

⁹⁰³ Eğinî, a.g.e., s. 47.

⁹⁰⁴ Üsküdarî, a.g.e., vr. 4a-6a, 13b.

⁹⁰⁵ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 259.

⁹⁰⁶ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 287.

⁹⁰⁷ Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 220.

⁹⁰⁸ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 331.

⁹⁰⁹ Talebelerinden on sekizinin ismi Esâmî Kurra Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 49.

Efendi kendisinden 1308/1890 yılında icazet almıştır.⁹¹⁰ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

42. MUSTAFA MAHFÎ B. MEHMED TAHİR (Ö. 1309/1892)

Hayatı: 1252/1836 tarihinde İzmit'te doğdu. Babası Mehmed Tahir Efendi'dir. İzmit İbtida-i mektebinde tahsiline başlayarak Reisü'l-kurrâ Mehmed Tahir Efendi'den hafızlığını tamamlayarak İtilaf mesleki üzere aşere-takrib okumaya başladı. Hocasının vefatı üzerine İstanbul'a gelerek Ahi Çelebi Camii imam-hatibi Hafız Niyazi Efendi'den kırâat ilmini tamamlayıp icazet aldı. Ardından Süleymaniye dersiamlarından Kozlucalı İbrahim Efendi ve Çankırlı İbrahim Efendi'den bir müddet dinî ilimler tahsil etti. Daha sonra İzmit'e dönen Mustafa Efendi, İzmit Müftüsü Ömer Hulusi Efendi'den tahsilini tamamlayarak Muharrem 1285 (Mayıs 1868) tarihinde icazet aldı. Ayrıca Bedri Efendizâde Muhtar Efendi'den talik hattı, hesap, coğrafya, hendese ve kozmoğrafya tahsil etti.

1287/1870 yılında İzmit reisü'l-kurrâlığına seçildi. 1299/1882 yılında İzmit Rüştîye mektebinde muallimliğe başladı. Şevval 1307 (Haziran 1890) tarihinde İzmit müftüsü oldu. Recep 1309 (Şubat 1892) tarihinde rütbesi Musıla-i Sahn Bursa müderrisliğine yükseldi.⁹¹¹ Vefatı hakkında bilgi bulunmayıp bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

43. MUHAMMED ŞERİF EFENDİ (Ö. 1309/1892)

(1) Hayatı: Kütahya Müftüsü Abdullah Sıdkı Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini babasından aldı. Ardından Sulu Burun Mehmet Efendi'den dinî ilimleri okuyarak icazet aldı. Tahsilden sonra vaktini talebe yetiştirmek ve mütalaa ile geçirdi. Zilhicce 1309 (Temmuz 1892) tarihinde Hicaz'da vefat etti.⁹¹² Merhum, hafız ve kurrâ idi.⁹¹³ Güzel ahlakı, terbiyesi ve tevazusu ile bilinen değerli bir insandı. Kendisini tanıyanlar devamlı ilmî araştırmalarla meşgul olduğunu söylerlerdi.⁹¹⁴

⁹¹⁰ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 259.

⁹¹¹ Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 227.

⁹¹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Kütahya Şehri**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1932, s. 270. Bursalı ve Bağdatlı 1308/1891 yılında vefat ettiğini söylemektedirler. Bkz. Bağdatlı, a.g.e., C. II, s. 391; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 340.

⁹¹³ Bursalı, a.g.e., C. I, s. 340.

⁹¹⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 271.

(2) **Eserleri:** Merhumun **Misbâhu'l-Âyâtî'l-Celîletî'l-Furkâniyye ve Miftâhü't-Tefâsîri'l-Cemîletî'l-Kur'âniyye** adıyla ayetlerin tefsirlerdeki sayfa numaralarını göstermeye yarayan bir çeşit fihrist olarak hazırladığı matbu bir eseriyle,⁹¹⁵ **Burhânü'l-İslâm** adında kelam ilmiyle alakalı mahtut bir eseri vardır.⁹¹⁶ Kırâate dair bir eseri tespit edilememiştir.

44. HAFIZ HAYRÎ EFENDİ (Ö. 1309/1891-2)

Hayatı: Edirnelidir. Bahsi geçen Hafız Arif Efendi'nin kardeşidir. Kırâat ilmini Hafız İsmail Efendi'den öğrenerek icazet aldı. Abisinin vefatının ardından Selimiye Camii imamı oldu. 1309/1891-2 yılında vefat ederek Buçuktepe Kabristanında abisinin yakınına defnedildi.⁹¹⁷

45. HAFIZ MEHMED İZZET EFENDİ (1309/1892)

Hayatı: Eyüp Mahkeme-i Şeriyye başkâtibiydi. Humbarahâne Camii imamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak Zilkade 1294 (Kasım 1877) tarihinde icazet aldı.⁹¹⁸ Kendisinden Dimyatlı İbrahim Efendi, Hafız Aynî ve Bedevî Tekkesi şeyhi İbrahim Efendi kırâat tahsil ettiler.⁹¹⁹ 1 Şevval 1309 (29 Nisan 1892) tarihinde hayattaydı.⁹²⁰

46. HAFIZ AYNÎ EFENDİ (1309/1892)

Hayatı: Sütölçe Mahallesi imamıydı. Eyüp Mahkeme-i Şeriyyesi başkâtibi İzzet Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1 Şevval 1309 (29 Nisan 1892) tarihinde icazet aldı.⁹²¹

47. HAFIZ SÜLEYMAN EFENDİ (Ö. 1310/1893)

Hayatı: Harput'un Camii Kebîr Mahallesi'nde doğdu. Babası Aslanoğullarından Said Ağa'dır. Mazlumzâde Mehmed Efendi'den kırâat, Kurrâ Hoca Yusuf Efendi'den ise hem kırâat hem de hat tahsil edip icazet aldı. Ayrıca medresede de

⁹¹⁵ Bağdatlı, a.g.e., C. II, s. 391; Bursalı, a.g.e., C. I, s. 340; Uzunçarşılı, a.g.e., s. 271.

⁹¹⁶ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 271.

⁹¹⁷ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1525.

⁹¹⁸ Eğinî, a.g.e., s. 83. Ayrıca Bkz. Hafız M. Raşid, a.g.e., vr. 235.

⁹¹⁹ Eğinî, a.g.e., s. 85.

⁹²⁰ Talebesi Hafız Aynî kendisinden bu tarihte icazet aldı.

⁹²¹ Eğinî, a.g.e., s. 85.

okudu. Tahsilden sonra Urfa'da mektep hocalığı yapan Süleyman Efendi istifa ederek Harput'a geldi. Ardından Palu'ya giderek Çemşit Bey Camiinde imamlık yaptı. 1310/1893 yılında Palu'da vefat etti.⁹²²

48. ÖMER ŞEM'İ EFENDİ (Ö. 1310/1893)

Hayatı: 1230/1815 yılında Darende'de doğdu.⁹²³ Babası Mustafa Efendi'dir. İlk eğitimine Darende'de başladı. Ardından Tokat'a giderek dinî ilimler tahsilini tamamladı. Yemli hazâde Mustafa Kamil Efendi'den usul-u hadis tahsil ederek 1277/1860 yılında icazet aldı. Tahsilden sonra Darende'nin Günpınar (Aşudı) köyünde bir medrese yaptırdı. Burada otuz sene boyunca talebelere ders verdi. Bunun yanında Aşudı Büyük Camii imamlığı yapan Ömer Efendi, 1288/1871 yılında imamlık beratını yeniletti. Ayrıca 1287/1870 yılından 1300/1883 yılına kadar Darende müftülüğü yaptı.⁹²⁴ Sivas müftüsünün verdiği bir fetvaya zıt fetva verdiği için müftülükten azledildi.⁹²⁵ Hattatlığı da olan Ömer Şem'î Efendi, azledildikten sonra Darende Rüştîyesinde yazı hocalığı yaptı.⁹²⁶ 1310/1893 yılında vefat ederek Günpınar Köyü mezarlığına defnedildi.⁹²⁷ Merhumun talebeleri arasında oğlu Mustafa Esad Işık, Sivas Müftülerinden Saçaklızâde Hacı Rauf Efendi, Müderris Şeyhzâde Halid-i Yekta ve Hatipzâde Mehmet Sait Efendi gibi değerli şahsiyetler vardı.⁹²⁸ Talebelerinden Tellizâde Hafız Mehmed Muhsin Efendi, Ömer Şem'î Efendi'den diğer dinî ilimler yanında kırâat ilmini de tahsil etti. Buna binaen kırâatte de uzman olduğu söylenebilir.⁹²⁹

49. BAŞARALIZÂDE İBRAHİM HAKKI (Ö. 1310/1893)

Hayatı: 1244/1828-29 yılında Konya'da doğdu. Babası Başaralı Abdurrahman Efendi'dir. İlk eğitiminin ardından, Konya müftülerinden Abdullah Vahdi

⁹²² Sunguroğlu, a.g.e., C. II, s. 433.

⁹²³ Akgündüz vd., **Darende Tarihi**, s. 821

⁹²⁴ Akgündüz vd., a.g.e., s. 822-823.

⁹²⁵ Akgündüz vd., a.g.e., s. 825-827.

⁹²⁶ Akgündüz vd., a.g.e., s. 823.

⁹²⁷ Akgündüz vd., a.g.e., s. 821.

⁹²⁸ Akgündüz vd., a.g.e., s. 827-828.

⁹²⁹ Akgündüz vd., a.g.e., s. 838.

Efendi'den dinî ilimler tahsil ederek icazet aldı. Ayrıca Kafalızâde Hasan Efendi'den kırâat, Alanyalı Abdülgani Vehbi Efendi'den ise hat öğrendi.⁹³⁰

Tahsilden sonra Özdemirî Medresesinde ders okutmaya başlayan İbrahim Hakkı Efendi, yüzlerce talebesine dinî ilimler, kırâat ve hüsnü hat icazeti verdi. Ayrıca uzun yıllar Akif Paşa Rüştîyesi'nde Arapça muallimliği de yaptı. Bu şekilde tedris faaliyetleriyle meşgulken 1310/1893 yılında vefat ederek Mevlâna Türbesi Haziresi'ne defnedildi.⁹³¹

Merhum; ilmi, fazileti ve güzel ahlakıyla ünlüydü. Meşhur hattatlardan olup altmışın üzerinde Kur'ân-ı Kerim yazdı. Abdülhamid Han'a hediye ettiği nakışlı ve tezhibli bir Kur'ân-ı Kerim, Sultan tarafından çok beğenilerek kendisine, beş yüz kuruş maaş tahsis edildi.⁹³²

50. MEHMED REBİİ EFENDİ (Ö. 1310/1893)

Hayatı: Babası Mehmed Nuri Efendi'dir. Fetva emini muaviniydi. Sultan Selim hatibi Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek Recep 1308 (Şubat 1891) tarihinde icazet aldı.⁹³³ Kalecikli Muhammed Zühtü Efendi'ye 1310/1893 yılında aşere-takrip icazeti verdi.⁹³⁴ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

51. HAFİZ YAHYA EFENDİ (1310/1892-93)

Hayatı: Aydın vilayetine bağlı Kadıköylüdür. Üsküdar Kaymak Mustafa Paşa Camii imam-hatibi Ahmed Nazif Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak 1310/1892-93 yılında icazet aldı.⁹³⁵

52. TRABZONLU HAFİZ OSMAN EFENDİ (1310/1892-93)

Hayatı: Üsküdar Kaymak Mustafa Paşa Camii imam-hatibi Ahmed Nazif Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak 1310/1892-93 yılında icazet aldı.⁹³⁶

⁹³⁰ Arabacı, a.g.e., s. 364; M. Ali Uz, "Başarılızade İbrahim Hakkı Efendi", **Konya Ansiklopedisi**, C. II, s. 50.

⁹³¹ Uz, a.g.m., C. II, s. 50.

⁹³² Arabacı, a.g.e., s. 364; Uz, a.g.m., C. II, s. 50.

⁹³³ Eğinî, a.g.e., s. 101.

⁹³⁴ Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 299.

⁹³⁵ Eğinî, a.g.e., s. 50.

⁹³⁶ Eğinî, a.g.e., s. 50.

53. ETHEM EFENDİ (Ö. 1311/1894)

Hayatı: Adı İbrahim Edhem Findosî'dir. Babası Isparta müftülerinden Çubukçuzâde diye de anılan Emirzâde Mustafa Efendi'dir.⁹³⁷ Müftü Abdurrahman Efendi'den dinî ilimler ve kırâat dersleri alarak⁹³⁸ 1278/1862 yılında icazet aldı.⁹³⁹ Bir aralık İstanbul'a giderek Papazoğlu Medresesinde bir müddet tahsil görüp tekrar memleketine döndü. 1266/1850 yılında Karaağaç kazasından misafir gelen Rüşdü Efendi'den Farsça dersleri aldı.⁹⁴⁰ Tahsilinin ardından Harabîzade (Çubukçuzâde) Medresesinde müderris olarak görev yaptı. 1282/1866 yılında Mekteb-i Rüşdî'ye muallim-i sâni olarak atandı. Bu görevi sürdürürken 1311/1894 yılında vefat ederek Piri Halife Türbesi haziresine defnedildi. Merhum özellikle Farsça ve edebiyat alanlarında meşhur olup bu hususta çok sayıda talebe yetiştirdi.⁹⁴¹

54. MEHMED NEŞET EFENDİ (Ö. 1311/1894)

Hayatı: 1258/1842 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Babası Mustafa Raif Bey'dir.⁹⁴² İlk tahsilini Fatih Mektebinde Ömer Efendi'nin yanında yapan Mehmed Efendi, hafızlığını tamamlayıp ardından kırâat-ı aşere de okudu.⁹⁴³ Daha sonra Fatih dersiamlarından Trabzonlu Hasan Sabri Efendi'den dinî ilimler tahsil ederek icazet aldı. Hafız Galip Efendi'den usul-ü Fıkıh ve diğer hocalardan Farsça vs. okudu.

1288/1871 tarihinde Fatih Camiinde dersiam olarak ders vermeye başlayıp 1305/1888 yılında ilk icazetini verdi. Farsça ve Arapça muallimliği, naiplik, fetva musahhihliği gibi görevlerde bulunan Mehmed Efendi, 1306/1889 tarihinde huzur dersleri muhatablığına tayin edildi. Şaban 1307 (Mart 1890) tarihinde Tefîş-i Mesâhif-i Şerîfe azası olan Mehmed Efendi, 1311/1894 yılında vefat etti.⁹⁴⁴

⁹³⁷ Böcüzâde, a.g.e., s. 158.

⁹³⁸ Böcüzâde, a.g.e., s. 159.

⁹³⁹ Böcüzâde, a.g.e., s. 160.

⁹⁴⁰ Böcüzâde, a.g.e., s. 159.

⁹⁴¹ Böcüzâde, a.g.e., s. 165.

⁹⁴² Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 18.

⁹⁴³ Eğini, a.g.e., s. 91.

⁹⁴⁴ Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 18-19.

55. HAFİZ HÜSEYİN (Ö. 1312/1894)

Hayatı: Edirnelidir. 4 Rebiülevvel 1312 (5 Eylül 1894) tarihinde Hafız Ali Remzî Efendi'den kırâat ilmi icazeti aldı.⁹⁴⁵ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

56. HACI ÖMER EFENDİ (Ö. 1312/1894-95)

Hayatı: Adı Ömer olup Kurrâ Hocaâde diye bilinirdi. Harputlu meşhur Kurrâ Yusuf Efendi'nin büyük oğludur. 1246/1830-31 yılında Harput'ta doğdu. Babasının yanında tahsiline başlayarak hafızlığını tamamladı. Ardından kırâat ilmini öğrenerek icazet aldı. Ayrıca Harput'un meşhur müderrislerinden dinî ilimler tahsil ederek icazet aldı. Babasıyla Mısır'a gittiklerinde orada kalan Ömer Efendi, bir müddet ilim tahsil ettikten sonra Harput'a döndü. Tahsilden sonra üç sene Gümüşmadeni'nde, on sene kadar Pertek'te ve iki sene de Malatya'da muallimlik yaptı. Ardından Elaziz Sultânîsi'nde Arapça, din dersleri ve Kur'ân-ı Kerîm hocalığına tayin edildi. 1312/1894-95 yılında Harput'ta vefat ederek babasının yanına defnedildi. Merhum; orta boylu, güler yüzlü ve nurlu bir insandı. Temizliğine dikkat gösteren, kibar ve zarif biriydi. Merhumun sesi babası kadar güzel, hıfzı ve edası ise babasından üstündü. Yusuf Efendi, oğlu hakkında “Allah (c.c.), Ömer'in ağzını Kur'ân okumak için yaratmış” derdi. Ömer efendi'nin hat icazeti de vardı.⁹⁴⁶

57. HAFİZ SAİD EFENDİ (Ö. 1312/1895)

Hayatı: Selimiye Dergâhı şeyhiydi. Hüseyin Sabri Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.⁹⁴⁷ 1312-13/1895 yılında vefat ederek dergâhın haziresine defnedildi.⁹⁴⁸

58. HAFİZ AHMED FEVZİ EFENDİ (1312/1895)

Hayatı: Babası Hacı Beşir Efendi'dir. Dolmabahçe Camii hatibiydi. Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek Recep 1312 (Ocak 1895) tarihinde icazet aldı.⁹⁴⁹

⁹⁴⁵ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1524.

⁹⁴⁶ Sunguroğlu, a.g.e., C. II, s. 280-282. Ayrıca bkz. Günerkan Aydoğmuş, **Harput Kültüründe Din Âlimleri**, Elazığ, Elazığ Valiliği, 1998, s. 34.

⁹⁴⁷ Eğinî, a.g.e., s. 49.

⁹⁴⁸ Bostancıoğlu, a.g.e., s. 100, 101.

⁹⁴⁹ Eğinî, a.g.e., s. 80.

59. OSMAN B. RÜSTEM EFENDİ (Ö. 1313/1895)

Hayatı: Safer 1260 (Mart 1844) tarihinde Hasköy’de dünyaya geldi. Babası Rüstem Efendi’dir. İlk mektebi bitirerek hafızlığını tamamlayan Osman Efendi, seb’a ve aşere kırâatlerini de tahsil etti. Daha sonra Fatih’te Hafız Şakir Efendi’nin derslerine katılarak dinî ilimler icazeti aldı. Bunun yanında Filibeli Hüseyin Efendi’den de feraiz okudu. 1301/1884 yılında Hasköy Müftülüğüne ve iki sene sonra da niyabetine tayin edildi. Zilkade 1307 (Haziran 1890) tarihinde Hasköy Bulgarların eline geçince görevi sonlandırıldı. 1309/1892 yılında ise Bulgar hükümetinin emriyle ahali tarafından seçilerek tekrar Hasköy müftüsü oldu. Safer 1313 (Ağustos 1895) tarihinde aynı görevini sürdürüyordu.⁹⁵⁰ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

60. MUSTAFA NURİ EFENDİ (Ö. 1313/1895)

Hayatı: 1258/1842 yılında Adapazarı’nda doğdu. Babası Şeyh Hacı Mehmed Efendi’dir. Memleketinde hafızlığını tamamlayarak kırâat-ı aşere okudu. 1277/1861 senesinde İstanbul’a gelerek Süleymaniye Camiinde dinî ilimler tahsil edip icazet aldı. 1288/1871 yılında Adapazarı müftüsü oldu. 1295/1878 yılında müftülükten ayrıldı. 1296/1879 yılında Bolvadin’den başlayarak çeşitli yerlerde naiplik yaptı. 18 Rebiülahir 1313 (8 Ekim 1895) tarihinde vefat etti.⁹⁵¹

61. KÖSTENDİLLİ MEHMED ARİF EFENDİ (1313/1895)

Hayatı: 1262/1846 yılında Köstendil’de doğdu. Babası Nüfus mukayyitliği ve dava kâtipliği yapan Haftanîzâde Hasan Naci Efendi’dir. Köstendil Mollazâde Medresesinde dinî ilimler tahsil etti.⁹⁵² Ayrıca Köstendil müftüsü Hafız Ahmed Efendi’den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.⁹⁵³ 1301/1884 yılında Köstendil müftülüğüne tayin edildi. Rebiülahir 1307 (Aralık 1889) tarihinde İbtidâî Hariç Bursa Müderrisliği ruûsuna nail oldu. 1313/1895 yılında aynı yerde müftülük görevini sürdürmekteydi.⁹⁵⁴ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

⁹⁵⁰ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 299.

⁹⁵¹ Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 236; Atilla Çetin, “Sakarya Meşhurları Üzerine Bir Deneme-Osmanlı Dönemi-“, **Sakarya İli Tarihi**, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü, 2005, C. I, s. 680-681.

⁹⁵² Albayrak, a.g.e., C. III, s. 104.

⁹⁵³ Eğini, a.g.e., s. 31.

⁹⁵⁴ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 104.

62. YAHYA HAYATİ EFENDİ (Ö. 1314/1897)

Hayatı: 1241/1825-26 tarihinde Şam'da doğdu. Babası Antakya'lı tüccar Ali Efendi'dir. İlk tahsilinden sonra Antakya müfettişi Sadık Efendi ve diğer âlimlerden ders okudu. 1271/1855 yılında Şam'a giderek burada tahsilini tamamladı. Şam Valisi Arifi Paşa tarafından Divan kâtipliğine getirildi. Bir sene sonra Siverek kaymakamlığına atandı. Bir aralık İstanbul'a gidip tekrar Antakya'ya dönen Yahya Efendi, Meclis-i idare ve mahkeme azalıklarında bulundu. Ardından Antakya müfettişi oldu. 1291/1874 yılında Hicaz valiliğine atanan Rüştü Paşa ile Hicaz'a gitti. Burada Şeyh Dahlan'dan kırâat ve hadis tahsil ederek icazet aldı. Ardından tekrar Antakya'ya döndü. 1300/1883 yılında Naşit Paşa'nın valiliği esnasında Şam'a giderek maarif müdürlüğüne tayin edildi. Naşit Paşa görevden ayrılınca o'da Antakya'ya döndü. Bilad-ı hamse mevleviyyeti rütbesini elde eden Yahya Efendi, 1 Ramazan 1314 (3 Şubat 1897) tarihinde Antakya'da vefat etti. Merhum; âlim, şair, zeki, neşeli ve latifeli bir kişiydi. İkrâm etmeyi severdi. Meşhur şair Hasırcızâde ile sıkı dostlukları vardı.⁹⁵⁵

63. HAFİZ VEYİS EFENDİ (1314/1897)

Hayatı: Üsküdar Kaymak Mustafa Paşa Camii imam-hatibi Ahmed Nazif Efendi'den Kırâat-ı Aşere okuyarak Zilhicce 1314 (Mayıs 1897) tarihinde icazet aldı.⁹⁵⁶

64. HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (Ö. 1314/1896-97)

Hayatı: Edirnelidir. Kırâat ilmini Hafız Rif'at Efendi'den öğrenerek icazet aldı. Muradiye Camiinde imamlık yapıyordu. 1314/1896-97 tarihinde Hafız Mustafa'ya kırâatten icazet verdi.⁹⁵⁷ Bu tarihten sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır.

65. MÜNİB B. MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1314/1896-97)

Hayatı: 1244/1828 yılında Eğriboz adasında dünyaya geldi. Babası Denizlili Müderris Mustafa Efendi'dir. İlk tahsiline babasının yanında başlayan Münib Efendi,

⁹⁵⁵ İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 3. Bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 1988, C. IV, s. 1987-88; A. Faik Türkmen, *Mufasssal Hatay Tarihi: Hatay Şairleri*, Antakya, İktisat Basımevi, 1939, C. III, s. 684-688; Pakalın, a.g.e., C. XIX, s. 29-30.

⁹⁵⁶ Eğinî, a.g.e., s. 50.

⁹⁵⁷ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1525.

sarf-nahiv okuyarak 1266/1850 yılında İstanbul'a gitti. Süleymaniye'de farklı hocalardan dinî ilimler, feraiz ve kırâat tahsil ederek hepsinden icazet aldı.

1272/1856 yılında Muallimhane-i Nüvvab'a giren Münib Efendi 1276/1860 yılında mezun oldu. 1277/1861 yılında Ermenek naibi tayin edildi. Birçok yerde naiplik görevi yapan Münib Efendi, son olarak 1312/1894-95 yılında tayin edildiği Kayseri niyabetinden 1314/1896-97 yılında ayrıldı.⁹⁵⁸ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

66. BATUMLU HAFİZ İSMAİL HAKKI (1315/1897)

Hayatı: Babası Ahmed Efendi'dir. Sultan Selim hatibi Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek 1 Recep 1315 (26 Kasım 1897) tarihinde icazet aldı.⁹⁵⁹

67. MEHMED FAZLI EFENDİ (Ö. 1316/1898)

(1) Hayatı: 1242/1826-27 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Rufâî Tarikatı şeyhi Mehmed Derviş Efendi'dir. Sıbyan mektebini tamamladıktan sonra dinî ilimler ve kırâat tahsil ederek her ikisinden de icazet aldı. Babasından feyz aldı. Daha sonra Şeyh Nuri Efendi'ye intisap ederek 1266/1850 yılında kendisinden hilafet aldı. Ayrıca Şabaniyye tarikatından da hilafeti vardı.⁹⁶⁰ Hilafet aldığı sene tarikat sohbetlerine başladı. Konuşmasındaki zerâfet ve halindeki letâfet sebebiyle Mehmed Fazlı Efendi'nin sohbetlerine devlet adamları, şeyhler ve ileri gelen insanlar katılırdı. Elli sene kadar bu vazifeyi sürdürdü. 12 Muharrem 1316 (2 Haziran 1898) tarihinde vefat etti. Beyazıt Camiinde kılınan cenaze namazına büyük bir kalabalık iştirak etti.⁹⁶¹

(2) Eseri: Vahdet-i Vucûd'a dair matbu olmayan bir eseri vardır.⁹⁶² Kırâat alanında bir eseri tespit edilememiştir.

68. ÜSKÜDARLI HAFİZ MAHMUD EFENDİ (1316/1899)

Hayatı: Ahmediye Camii imamıydı. Selimiye Muallimi İbrahim Efendi'den Fetih Suresine kadar kırâat-ı takrib okuyarak 1283/1866 yılında icazet aldı.⁹⁶³ Aynı

⁹⁵⁸ Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 281.

⁹⁵⁹ Eğinî, a.g.e., s. 101.

⁹⁶⁰ Pakalın, a.g.e., C. XII, s. 5.

⁹⁶¹ Vassâf, a.g.e., C. I, s. 257-259.

⁹⁶² Vassâf, a.g.e., C. I, s. 258; Pakalın, a.g.e., C. XII, s. 5.

zamanda Rufâî meşayihındandı. 3 Şevval 1316 (16 Şubat 1899) tarihinde vefat etti.⁹⁶⁴

69. HASAN HAYRULLAH EFENDİ (Ö. 1316/1898)

Hayatı: 1250/1834-35 yılında İstanbul'da doğdu. Babası tersane yoklamacılarından Hamdullah Efendi'dir. Sıbyan mektebini bitirip hafızlığını tamamladı. Ardından Arpacılar Camii imam-hatibi meşhur kurrâ Hafız Ahmet Efendi'den kırâat öğrendi. Beyazıt dersiamlarından Eğinli Mehmed Efendi'den de dinî ilimleri tahsil ederek icazet aldı. 18 Cemaziyelevvel 1269 (27 Şubat 1853) tarihinde Sultan Abdülmecid'in ikinci imamlığına tayin edildi. Zilhicce 1277 (Haziran 1861) tarihinde Sultan Abdülaziz'in birinci imamı oldu. 1279/1862-3 tarihinde Anadolu kazaskerliği payesini aldı. Zilhicce 1284 (Nisan 1868) tarihinde bilfiil Anadolu kazaskeri, 1287/1870 yılında Rumeli kazaskeri oldu. 25 Rebiülâhir 1291 (11 Haziran 1874) tarihinde şeyhülislam tayin edildi ise de otuz sekiz gün sonra bu görevinden ayrıldı. 18 Rebiülâhir 1293 (13 Mayıs 1876) yılında ikinci defa şeyhulislam olup 15 Recep 1294 (26 Temmuz 1877) tarihinde ayrıldı. 1296/1880 tarihinde şeyhu'l-harem-i Hazret-i Nebevî hizmetine tayin olunarak Medine'ye gitti. Sultan Aziz ve Sultan Murad'ın hal fetvasını imzalaması sebebiyle 1297/1881 yılında Sultan Abdülhamid tarafından Taif'e sürgün edildi. 1316/1898 tarihinde Taif'te vefat etti. Merhum dinî ilimlerde yeterli değilse de kırâat ve tecvid ilminde üstad-ı ferîd idi.⁹⁶⁵

70. HAFIZ TAHSİN EFENDİ (1316/1898)

Hayatı: Babası Mahmud Efendi'dir. Sultan Selim Camiinde şeyhu'l-kurrâ idi. Sultan Selim hatibi Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek Safer 1316 (Temmuz 1898) tarihinde icazet aldı.⁹⁶⁶

⁹⁶³ Eğinî, a.g.e., s. 11.

⁹⁶⁴ **Ahmediye Camii Rufâî Tekkesi: Şeyh Mahmut Efendi Tekkesi**, (çevrimiçi), <http://www.uskudaristanbul.com/firmadetay.asp?id=1794>, 7 Mayıs 2016.

⁹⁶⁵ Pakalın, a.g.e., C. IX, s. 31-32; Ayrıca bkz. Gövsa, a.g.e., s. 174; Mehmet İpşirli, "Hayrullah Efendi: İmâm-ı Sultânî", **DİA**, İstanbul, T.D.V.Yayınları, 1998, C. XVII, s. 75-76; "Hasan Hayrullah Efendi: Hafız", **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, 1999, C. I, s. 539-540.

⁹⁶⁶ Eğinî, a.g.e., s. 101.

71. HEZARGRADLI ÖMER NECATİ EFENDİ (1316/1898)

Hayatı: Babası Ahmed Efendi'dir. Reisü'l-Kurrâ Ahmed Hamdi Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak Recep 1316 (Kasım-Aralık 1898) tarihinde icazet aldı.⁹⁶⁷

72. ÜSKÜDARLI HAFIZ NİHAD EFENDİ (1316/1899)

Hayatı: Babası Hüseyin Efendi'dir. Üsküdar Kaymak Mustafa Paşa Camii imam-hatibi Ahmed Nazif Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak Şevval 1316 (Şubat-Mart 1899) tarihinde icazet aldı.⁹⁶⁸

73. BARTINLI HAFIZ KADRİ EFENDİ (1316/1898-99)

Hayatı: Batumlu Hafız Süleyman Efendi'den kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib okuyarak 1316/1898-99 yılında icazet aldı.⁹⁶⁹

74. ABDULHAY EFENDİ (Ö. 1317/1899-1900)

Hayatı: Hafız Cemaleddin Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1290/1873 yılında icazet aldı.⁹⁷⁰ Haseki Sultan Camii birinci imamı ve Bayrampaşa Mektebi hocası olup şeyhu'l-kurrâ idi. 1317/1899-1900 yılında vefat ederek Haseki'de Bayram Paşa Tekkesi haziresine defnedildi.⁹⁷¹

75. HAFIZ MUSTAFA EFENDİ (1317/1899)

Hayatı: Beşiktaş Dolmabahçe Sarayında metfun Ahmed Tûrânî Hazretleri'nin türbedarıdır. Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 11 Rebiülevvel 1317 (20 Temmuz 1899) tarihinde icazet aldı.⁹⁷²

76. HAFIZ İBRAHİM EFENDİ (1317/1899)

Hayatı: Kalenderhane Mektebi halifelerinden Recep Efendi'nin kardeşidir. Abisinden kırâat ilmini tahsil ederek 8 Şaban 1317 (12 Aralık 1899) tarihinde icazet aldı.⁹⁷³

⁹⁶⁷ Eğinî, a.g.e., s. 81.

⁹⁶⁸ Eğinî, a.g.e., s. 50.

⁹⁶⁹ Eğinî, a.g.e., s. 37.

⁹⁷⁰ Eğinî, a.g.e., s. 88.

⁹⁷¹ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 10.

⁹⁷² Eğinî, a.g.e., s. 80.

⁹⁷³ Eğinî, a.g.e., s. 85.

77. NİĞDELİ HAFİZ KADRİ EFENDİ (1317/1899-1900)

Hayatı: Batumlu Hafız Süleyman Efendi'den kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib okuyarak 1317/1899-1900 yılında icazet aldı.⁹⁷⁴ Kendisinden Boyabatlı Hafız Mehmed Efendi, kırâat-ı seb'a ve aşere okudu.⁹⁷⁵

78. HACI AHMED NECİB EFENDİ (1318/1901)

Hayatı: 1234/1819 yılında doğdu.⁹⁷⁶ Nurosmaniye Camii imamı Mehmed Selim Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek Muharrem 1268 (Kasım 1851) tarihinde icazet aldı.⁹⁷⁷ Altı talebesine kırâat okutarak icazet verdi.⁹⁷⁸ Nurosmaniye Camiinde imamlık yapıyordu.⁹⁷⁹ 20 Zilkade 1274 (2 Temmuz 1858) tarihinde müderris olarak Meşihat'a girdi. 13 Recep 1295 (13 Temmuz 1878) tarihinde Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye azalığına tayin edildi. 26 Ramazan 1296 (13 Eylül 1879) tarihinde kazaskerlik müsteşarı, 1 Rebiülevvel 1307 (26 Ekim 1889)'da Anadolu kazaskeri oldu. Selanik ve Mısır mevleviyetlerini kazanan Ahmed Necib Efendi, 1282/1865-66 yılında Süleymaniye ilmî rütbesine nail oldu. 19 Ramazan 1318 (10 Ocak 1901) tarihinde vefat etti.⁹⁸⁰

79. HAFİZ RİF'AT EFENDİ (Ö. 1318/1901)

Hayatı: Saatçi İbrahim Efendi'nin oğludur. 1258/1842 tarihinde Edirne'nin Kebeyapıcı Mahallesinde doğdu. Arabî ilimleri Dersiam Hacı Emin Efendi'den, kırâat ilmini ise Aydınli Şeyh Hafız Mehmed Efendi'den tahsil edip icazet aldı. Tahsilden sonra Selimiye Dâru'l-kurrâsında şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapan Rif'at Efendi, çok sayıda talebeye hem arabî ilimlerden hem de kırâat ilminden icazet verdi. 1318 tarihi Ramazan ayında (Ocak 1901) vefat ederek İstanbul yolunda Nâzır Çeşmesi ortasına defnedildi.⁹⁸¹

⁹⁷⁴ Eğinî, a.g.e., s. 37.

⁹⁷⁵ Eğinî, a.g.e., s. 38.

⁹⁷⁶ Albayrak, a.g.e., C. I, s. 191.

⁹⁷⁷ Eğinî, a.g.e., s. 47.

⁹⁷⁸ Talebelerin isimleri Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 53.

⁹⁷⁹ Eğinî, a.g.e., s. 53.

⁹⁸⁰ Albayrak, a.g.e., C. I, s. 191-192.

⁹⁸¹ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1524.

80. EĞİNLİ HAFİZ İBRAHİM HAKKI EFENDİ (1318/1901)

Hayatı: 1261/1845 yılında doğdu.⁹⁸² Babası İsmail Efendi, dedesi Ömer Efendi'dir. Büyük Ahmed Şakir Efendi'den (ö. 1315/1898) ve Alaaddin b. Muhammed Emin b. Ömer Abidin'den (ö. 1306/1888-89) dinî ilimler tahsil etti.⁹⁸³ Ayrıca Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.⁹⁸⁴ 27 Şevval 1318 (17 Şubat 1901) tarihinde vefat etti. Fatih Camiinde namazı kılındıktan sonra bu caminin haziresine defnedildi.⁹⁸⁵ Merhum; kırâat, Arap edebiyatı, usul, mantık, hikmet ve fıkıh ilimlerinde bilgiliydi.⁹⁸⁶

81. MEHMED ARİF EFENDİ (Ö. 1318/1900-1)

Hayatı: 1259/1843 yılında Edirne Hasan Paşa Mahallesiinde doğdu. Babası Tütüncü Ahmed Ağa'dır. Alemdar Mektebi Muallimi Keçecizâde Hacı Mehmed Hicâbî Efendi'den sülûs ve nesh hatlarını temşşuk, Eski Cami Hatibi Şeyhu'l-kurrâ Hafız Mehmed Efendi'den ise dinî ilimler ve kırâat ilmi tahsil ederek her ikisinden de icazet aldı. Hocasının vefatından sonra Eski Camii hatipliğine tayin edilen Mehmed Arif Efendi, Eski Cami Hatibi diye meşhur oldu. Edirne İstinaf Ceza Mahkemesinin zabıt kâtipliğinden 1318/1900-1 tarihinde emekli oldu. Hafız ve şeyhu'l-kurrâ idi. Güzel bir sesi vardı. Altı adet Mushaf-ı Şerif yazdı.⁹⁸⁷ Emekli olduğu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

82. HAFİZ SÜLEYMAN MUZAFFER EFENDİ (1318/1900)

Hayatı: Üsküdarlıdır. İsmail Efendi'nin oğludur. Üsküdar Kaymak Mustafa Paşa Camii imam-hatibi Ahmed Nazif Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak Muharrem 1315 (Haziran 1897)'de ve kırâat-ı takribi tamamlayarak 3 Muharrem 1318 (3 Mayıs 1900) tarihinde icazet aldı.⁹⁸⁸

⁹⁸² Kevserî, elli yedi yaşında vefat ettiğini belirtmektedir. Buna bakarak bu tarihte doğduğu söylenebilir. Bkz. Kevserî, **Tahrîr**, s. 33.

⁹⁸³ Kevserî, a.g.e., s. 31.

⁹⁸⁴ Eğinî, a.g.e., s. 77.

⁹⁸⁵ Kevserî, a.g.e., s. 33.

⁹⁸⁶ Kevserî, a.g.e., s. 31.

⁹⁸⁷ Badî, a.g.e., C. II, s. 1629.

⁹⁸⁸ Eğinî, a.g.e., s. 50.

83. HAFİZ SÜLEYMAN HULUSİ EFENDİ (1318/1900)

Hayatı: Üsküdarlıdır. Babası Hafız Mehmed Nuri Efendi'dir. Üsküdar Kaymak Mustafa Paşa Camii imam-hatibi Ahmed Nazif Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak Cemaziyelahir 1316 (Ekim-Kasım 1898) tarihinde ve kırâat-ı takribi tamamlayarak 11 Muharrem 1318 (11 Mayıs 1900) tarihinde icazet aldı.⁹⁸⁹

84. İSTANBULLU HÜSEYİN GALİB EFENDİ (1318/1900-1)

Hayatı: Babası Mehmed Sıdkı Efendi'dir. Geyveli İbrahim Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1318/1900-1 yılında icazet aldı.⁹⁹⁰

85. İZMİRLİ ŞEYH OSMAN NURİ EFENDİ (1318/1900)

Hayatı: İzmir'de dünyaya geldi. Memleketinde hafızlığını tamamladı. Ardından bir süre burada, sonra Manisa ve İstanbul'da dinî ilimler tahsil etti.⁹⁹¹ İstanbul Fatih'te İskender Paşa Mahallesinde oturdu. Manisalı Serraczâde Halil Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşereyi okudu. Ahmed Hulusi Paşa'dan kırâat-ı takrib okuyarak 1271/1855 yılında icazet aldı.⁹⁹² Tahsilden sonra bir müddet İzmir'e giden Osman Nuri Efendi burada tedrisle ve Çorakkapı Camiinde imamlıkla meşgul oldu. Yaklaşık olarak Ramazan 1276 (Nisan 1860) tarihinde Hacca gitti. Daha önce Halidî meşayihinden Abdülfettah Efendi'nin sohbetinde bulunan Osman Nuri Efendi, hacda tanıştığı Nakşibendî meşayihinden Ahmed Said Efendi'den altı ay kadar istifade etti. Onun 2 Rebiülevvel 1277 (18 Eylül 1860) tarihinde vefatı üzerine oğlu Abdurreşid Efendi'nin sohbetlerine devam ederek Nakşî, Kadirî, Sühreverdî, Çeşdî ve Kübrevî tarikatlarından icazet aldı. Ayrıca burada hadis ve fıkıh dersleri aldı. Dokuz kere hacca giden Osman Nuri Efendi, sonunda oraya yerleşti.⁹⁹³ Hocasâde'nin eserini yazdığı 1318/1900 yılında yine orada ve hayatta bulunduğu anlaşılmaktadır.⁹⁹⁴

⁹⁸⁹ Eğinî, a.g.e., s. 50.

⁹⁹⁰ Eğinî, a.g.e., s. 107.

⁹⁹¹ Hocasâde Ahmed Hilmi, **Hadîkatü'l-Evliya**, İstanbul, y.y., 1318/1901, s. 147.

⁹⁹² Eğinî, a.g.e., s. 48.

⁹⁹³ Hocasâde, a.g.e., s. 147-149.

⁹⁹⁴ Bkz. Hocasâde, a.g.e., s. 149.

86. MEHMET ZÜHTÜ KASTAMONÎ (Ö. 1319/1902)

Hayatı: Adı Mehmet Zühtü olup Büyük Çelenli Efendi diye meşhurdu. Babası Çelenlizâde Hafız Mehmed Efendi'dir. 1230/1815 yılında Kastamonu'nun Ayıcılar Mahallesinde doğdu. Küçük yaşta tahsile başlayarak hafızlığını tamamladıktan sonra medreseye girdi. Önce kırâat-ı aşere ve takrib'ten, sonra diğer dinî ilimlerden icazet aldı. Ardından ruus imtihanında başarılı olarak dersiam oldu.

Tahsilden sonra Reisü'l-küttap (Münire) Medresesinde müderrislik ve Nasrullah Camiinde imamlık yapan Zühtü Efendi, iki görevini de altmış sene boyunca sürdürdü. Bu süre içinde camide yaptığı kırâat derslerinde ve medresede gerçekleştirdiği diğer dinî ilimler derslerinde birçok talebe yetiştirdi. Aynı zamanda tasavvufa da meyleden Zühtü Efendi, Kastamonulu Ahmed Siyahî'den (k.s.) hilafet alarak manevi olarak da birçok kişiyi yetiştirdi. Bakizâde Hacı Ahmed Efendi, bu hususta icazet verdiği halifesidir.⁹⁹⁵ 26 Ramazan 1319 (6 Ocak 1902) tarihinde vefat eden Zühtü Efendi, Nasrullah Kadı Hazretlerinin türbesine gömüldü. Kabri daha sonra Münire Medresesi bahçesine nakledildi.⁹⁹⁶ Merhum; cömert, kanaatkâr, yumuşak huylu, alçak gönüllü ve ibadete düşkün değerli bir zattı.⁹⁹⁷

87. HAFİZ OSMAN NURİ (Ö. 1319/ 1901-2)

Hayatı: Harput'un Meydan Mahallesinde doğdu. Semerci Hafız Hoca diye bilinirdi. İbrahim Paşa Medresesinde Beyzâde Ali Rıza Efendi'den dinî ilimler tahsil ederek icazet aldı. Aynı zamanda kuvvetli bir hafız ve kurrâ idi. Uzun müddet Meydan Camiinde imamlık yaptı. 1319/1901-2 yılında vefat ederek Meteris Mezarlığına defnedildi. Merhum; halim, selim, mübarek bir zattı. Sesi güzel olup Kur'an-ı Kerim okuduğunda dinleyenleri mest ederdi.⁹⁹⁸

88. ŞEYH HAFİZ MEHMED (Ö. 1319/1901-2)

Hayatı: Adı Mehmed olup Çubukçuzâde diye meşhurdu. Edirnelidir. Hafız Ahmed Zihni Efendi'den kırâat okuyarak icazet aldı. Üç Şerefeli Camii'nde imamlık

⁹⁹⁵ İhsan Ozanoğlu, **Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar: Çalenligil**, Kastamonu, Doğrusöz Matbaası, 1959, s. 6-7.

⁹⁹⁶ Ozanoğlu, a.g.e., s. 10-11.

⁹⁹⁷ Ozanoğlu, a.g.e., s. 8; Hayatı için ayrıca bkz. Mehmet Zühtü, **Tehassür**, s. 6-13; Zengin, a.g.e., s. 163-165; Tan, Tan, a.g.e., C. IV, s. 193-194; Bay, a.g.mk., s. 75.

⁹⁹⁸ Sunguroğlu, a.g.e., C. II, s. 411.

ve Murâdiye Camii'nde hatiplik yapıyordu. 1319/1901-2 yılında vefat ederek Acıçeşme Kabristanına defnedildi.⁹⁹⁹

89. ERZİNCANLI HAFİZ HASAN SİDKİ EFENDİ (1319/1901)

Hayatı: Babası Mehmed Efendi'dir. Reisü'l-kurrâ Ahmed Hamdi Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 21 Cemaziyelevvel 1319 (5 Eylül 1901) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁰⁰

90. MUSTAFA RAGİB B. İSMAİL HAKKI (Ö. 1319/1901-2)

Hayatı: Adı Mustafa Ragıb b. İsmail Hakkı olup Hafız Aciz diye meşhurdu. İstanbul'da Bab-ı Fetva Mescidinde imam olarak görev yapıyordu.¹⁰⁰¹ Altunizâde hatibi Hasan Efendi'den hafızlığını tamamladı ve seb'a-aşere kırâatlerini okudu. Ardından Fındık Hafız Mustafa Efendi'nin talebelerinden Tekirdağlı Ali Rıza Efendi ve Yedi Emirli Türbedarı Mehmed Kadri Efendi'den tashihi huruf dersleri aldı. Daha sonra Humbarahane imamı Süleyman Efendi'den seb'a, aşere ve tayyibe kırâatlerini tahsil etti. Ayrıca Fatih Camii birinci imamı Geyveli İbrahim Efendi'den de istifade etti. Kendisinden İnebolu'lu Mehmed Akif Efendi, tashih-i huruf ve kırâat tahsil ederek 1319/1901-2 yılında icazet aldı.¹⁰⁰² Meşhur kurrâlardan Mahmud Kuşçulu (ö. 1949) da kendisinden kırâat tahsil ederek icazet aldı.¹⁰⁰³

91. MEHMED AKİF B. MEHMED RIZA (Ö. 1319/1901-2)

Hayatı: Adı Mehmed Akif b. Mehmed Rıza'dır. Kastamonu'nun İnebolu ilçesinde doğdu. Mustafa Ragıb Efendi'den tashih-i huruf ile kırâat-ı seb'a, aşere ve Tayyibe okuyarak 1319/1901-2 yılında icazet aldı.¹⁰⁰⁴ Süleymaniye Camii dersiamlarındandı. Kendisinden Hafız Abdülhalim ve Hafız Mehmed Emin Efendiler kırâat ilmi tahsil ettiler.¹⁰⁰⁵

⁹⁹⁹ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1523.

¹⁰⁰⁰ Eğinî, a.g.e., s. 81.

¹⁰⁰¹ Merhum İstanbul'a sonradan yerleşmiştir. Doğum yeri icazetin sonunda yer almasına rağmen tarafımızca okunamamıştır.

¹⁰⁰² İslambuli Mustafa Ragıb, a.g.e., vr. 2b-5a, 8b.

¹⁰⁰³ Koçer, a.g.e., s. 89.

¹⁰⁰⁴ İslambuli Mustafa Ragıb, a.g.e., vr. 2b-3b, 8b.

¹⁰⁰⁵ Eğinî, a.g.e., s. 86.

92. HAFİZ ALİ EFENDİ (1319/1901)

Hayatı: Hisariyarlıdır. Babası Ahmed Efendi'dir. Üsküdar Kaymak Mustafa Paşa Camii imam-hatibi Ahmed Nazif Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak 1319/1901 yılında icazet aldı.¹⁰⁰⁶

93. HAFİZ ABDÜLHAMİT HAMDİ EFENDİ (Ö. 1320/1902)

(1) Hayatı: 18 Şevval 1245 (12 Nisan 1830) tarihinde Harput'ta doğdu. Babası Kasîde-i Bürde şârihi Ömer Nâimî Efendi'dir. Eğitimini babasının yanında sürdüren Abdülhamit Efendi, 1272/1856 yılında on iki ilim dalında babasından icazet aldı. Ayrıca bir iki ay gibi kısa bir sürede hafızlığını tamamlayan Abdülhamit Efendi, Kurrâ Hocazâde Yusuf Efendi'den kırâat ilmini tahsil edip icazet aldı.

Tahsilden sonra Molla Köyündeki Ahmet Peykeri Medresesinde müderris oldu. Bu medresenin tamiri ve Kamil Paşa Medresesinin yeni baştan imar edilmesi hususunda gayret göstererek muvaffak oldu. 1283/1866-67 yılında babasıyla İstanbul'a giderek buradaki ilim adamlarıyla görüşmeler yaptı. 1291/1874 yılında Hacca giden Hamit Efendi, yolda birçok beldeye uğrayarak ilim ehliyle sohbetlerde bulundu. 1310/1893 yılında Sara Hatun Camiinde **Buhari** okutarak bir yıl içerisinde hatme muvaffak oldu. Çok sayıda talebe yetiştiren Hamit Efendi, yedi kere icazet verdi. Son olarak 1312/1894-95 tarihinde oğulları Mehmet Sait ve Kemaleddin Efendi'lerin de aralarında bulunduğu on beş kişiye Sara Hatun Camiinde dinî ilimlerden icazet verdi. Son nefesine kadar ilim faaliyetlerini sürdüren Hamit Efendi, 3 Safer 1320 (12 Mayıs 1902) tarihinde vefat etti. Cenazesine bütün Harput ahalisi iştirak etti.

Merhumun gözleri açık mavi, burnu uzunca ve sağa meyilli, sakalı beyaz ve uzundu. Daima mütebessim olan çehresi nurani ve sevimliydi. Hayatını ilme adayan Hamit Efendi, memleketi dışında da meşhurdur. İleri gelenlerden birçok dostu vardı. Kadîrî ve Şâzelî tarikatlarına intisaplıydı. Şairliği de vardı.¹⁰⁰⁷

¹⁰⁰⁶ Eğinî, a.g.e., s. 50.

¹⁰⁰⁷ İshak Sunguroğlu, **Harput Yollarında**, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1959, C. II, s. 156-162; İbnülemin Mahmud Kemal, **Son Asır Türk Şairleri**, MEB., 1969, C. III, s. 548-551; Ayrıca bkz. Pakalın, a.g.e., C. VII, s. 56-57; Aydoğmuş, a.g.e., s. 31-33; Bünyamin Erul, "Harput'lu Abdulhamit Hamdi Efendi (1830-1902) ve Hz. Peygamber'in Bilgisine Dair Bir Risalesi: Safvetu Efkârî'l-Ulema fi İsbâtı İlmi Nebiyyinâ bi'l-Esmâ", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl 2001, Sayı 6, s. 2-4.

(2) **Eserleri:** Merhumun kelim, fıkıh, me'ânî, nahiv, mantık ve edebiyat alanlarında yazdığı ondan fazla eseri¹⁰⁰⁸ bulunmakta olup kırâat alanında bir eseri tespit edilememiştir.

94. MAZLUMZADE MEHMED EFENDİ (Ö. 1320/1902)

Hayatı: Adı Mehmed olup Mazlumzâde ailesine mensuptu. Babası Hafız Ali Efendi'dir. Harput'ta dünyaya geldi. Dinî ilimleri Zahriyye Medresesinde Büyük Hoca Mehmed Efendi'den, kırâat ilmini Kurrâ Hoca Yusuf Efendi'den tahsil ederek icazet aldı. Tahsilden sonra Sarahatun Camiinde imam ve hatip olarak görev yaptı. Bir müddet Zahriye Medresesinde müderrislik yaptı. 1320/1902 yılında vefat ederek Meteris Mezarlığına defnedildi. Merhum dinî ilimlerin hepsinde bilgili, feraiz ve kırâat ilminde uzmandı. Kur'ân-ı Kerimi hüzünlü bir sesle okur, dinleyenleri mest ederdi.¹⁰⁰⁹

95. HAFIZ MUSTAFA EFENDİ (1320/1902)

Hayatı: Sultan Selim Hatibi Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek 1 Recep 1320 (4 Ekim 1902) tarihinde icazet aldı.¹⁰¹⁰

96. TUTRAKANİLİ HASAN HİLMİ EFENDİ (1320/1902)

Hayatı: Silistre'ye bağlı Tutrakani kazasındandır. Babası Salim Efendi'dir. Sultan Selim hatibi Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek 1 Recep 1320 (4 Ekim 1902) tarihinde icazet aldı.¹⁰¹¹

97. ABDÜLLATİF B. ŞAKİR (Ö. 1320/1902)

Hayatı: Fatih Camiinde görevliydi. Kırâat ilmini Esirîzâde İsmail Hakkı Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Rizeli Ali Rıza Efendi kırâat okudu.¹⁰¹² 1320/1902 yılı civarında vefat etti.¹⁰¹³

¹⁰⁰⁸ Eserleri için bkz. Sunguroğlu, a.g.e., C. II, s. 156, 162-163, Erul, a.g.mk., s. 4-19.

¹⁰⁰⁹ Sunguroğlu, a.g.e., C. II, s. 401-402.

¹⁰¹⁰ Eğini, a.g.e., s. 101.

¹⁰¹¹ Eğini, a.g.e., s. 101.

¹⁰¹² Kazmaz, a.g.e., s. 350, 352.

¹⁰¹³ Talebesi Ali Rıza Efendi bu tarihte bir talebesine icazet vermiştir. Kendisinin de bu civarda vefat ettiği söylenebilir.

98. HAFİZ ALİ RIZA EFENDİ (Ö. 1320/1902)

Hayatı: Adı Ali Rıza olup babası Şaban Efendi'dir.¹⁰¹⁴ Rizelidir. Kırâat ilmini Fatih Camii imamlarından Kurrâ Abdüllatif b. Şakir Efendi'den tahsil ederek icazet aldı.¹⁰¹⁵ Rize'de bulunan Altıkulaç Medresesinde müderrislik yapıyordu. Dinî ilimler yanında burada kırâat-ı aşere-takrib dersleri de veriyordu.¹⁰¹⁶ Recep 1320 (Ekim 1902) tarihinde Mustafa Asım Bilal (ö. 1946)'e kırâat icazeti verdi.¹⁰¹⁷ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

99. MEHMED NUREDDİN EFENDİ (Ö. 1321/1903)

Hayatı: 1266/1850 tarihinde Bursa'da doğdu. Babası Sa'dî tarikatı meşayihından Mustafa Haydar Efendi'dir. Bursa müftüsü Reisü'l-kurrâ Arabacızâde Hacı İbrahim Efendi'den hafızlığını tamamlayarak kırâat ilmi tahsil etti. Daha sonra Çarşamba Dergâhı şeyhi Ömer Efendi'den dinî ilimler ve Tasavvuf tahsil etti. Zincirî Ali Efendi Dergâhında babasından sonra postnişin olan Nureddin Efendi, kendisini kıskananlar tarafından öldürülmeye çalışıldı. Saldırıyı yarayla atlatan Nureddin Efendi, bir iftiraya maruz kalarak 1303/1886 yılında dergâhtan ayrılıp İstanbul'a gitmek zorunda kaldı. İstanbul'da çeşitli görevlerde bulunan Nureddin Efendi, 26 Recep 1321 (18 Ekim 1903) tarihi cumartesi günü vefat ederek Üsküdar Şeyh Camii haziresine defnedildi. Merhum; zahirî ve batınî ilimlere vâkıf, kırâat ilminde uzman ve mûsikîşinas bir şahsiyetti.¹⁰¹⁸

100. HAFİZ MAHMUD İHSAN EFENDİ (1321/1903)

Hayatı: Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'nin oğludur. Babasından kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak Ramazan 1321 (Aralık 1903) tarihinde icazet aldı.¹⁰¹⁹

¹⁰¹⁴ Süleyman Kazmaz, **Kazmaz Ailesinden Hatıralar**, Ankara, Birlik Matbaacılık, 2004, s. 352.

¹⁰¹⁵ Kazmaz, a.g.e., s. 352.

¹⁰¹⁶ Kazmaz, a.g.e., s. 335.

¹⁰¹⁷ Kazmaz, a.g.e., s. 352. Ayrıca bkz. Kazmaz, a.g.e., s. 337, 340, 343, 344, 348-352; İshak Güven Güvelioğlu, "Rize Eğitim Tarihine Bir Bakış", **Rize Defteri**, ed. İsmail Kara, İstanbul, Dergah Yayınları, 2012, s. 39.

¹⁰¹⁸ Mehmed Şemseddin, a.g.e., s. 393-395; Ayrıca bkz. Abdurrezzak Tek, "Sa'dîlik ve Sa'diyye Kültürünün Bursa'daki Temsilcileri", **UÜİFD**, C. 18, Sayı 1, 2009, s. 234-235.

¹⁰¹⁹ Eğinî, a.g.e., s. 35.

101. HAFİZ HAŞİM EFENDİ (Ö. 1321/1904)

Hayatı: Nusretiye Camii İmamı Ahmed Hulusi Efendi'nin oğludur. 1257/1841 yılında İstanbul'da doğdu. Babasının idaresinde bulunan Çavuşbaşı Mektebinde İlk eğitimini aldı.¹⁰²⁰ Babasından kırâat-ı seb'a ve aşere okudu.¹⁰²¹ Süleymaniye Camiinde derslere katılarak icazet aldı. Ayrıca Mekteb-i Mülkiye'ye girerek aliyyülâlâ şهادetname alarak tahsilini tamamladı. Tahsilden sonra Süleymaniye müderrisi oldu. İki defa icazet verdi. 1307/1889 yılında Anadolu kazaskeri oldu. Ayrıca huzur dersleri mukarrirliğinde bulundu. 15 Zilhicce 1321 (3 Mart 1904) tarihinde vefat etti. Merhum ilim ve irfanla meşhurdu.¹⁰²²

102. HAFİZ HALİL EFENDİ (1321/1903-4)

Hayatı: Babası Abdullah Efendi'dir. Üsküdar Kaymak Mustafa Paşa Camii imam-hatibi Ahmed Nazif Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak 1321/1903-4 yılında icazet aldı.¹⁰²³

103. HACI ÂLİM EFENDİ (Ö. 1322/1904)

Hayatı: Adı Âlim olup Vucûdîzâde diye bilinirdi. 1255/1839 yılında Isparta'nın Uluborlu İlçesinin Küçükköprü Mahallesinde doğdu.¹⁰²⁴ Babası Ahmed Efendi, Reisü'l-ulema Hacı İbrahim Efendi'nin oğlu Hacı Arif Efendi'nin sülalesindendi.¹⁰²⁵ İlk eğitimini babasından alarak hafızlığını tamamladı.¹⁰²⁶ Ardından Abbaszâde Hacı İbrahim Efendi'den Arapça, dinî ilimler ve kırâat ilmi tahsil ederek icazet aldı. Kendi adıyla anılan medresede ömrünün sonuna kadar talebe okuttu.¹⁰²⁷ 17 Cemaziyelâhır 1322 (29 Ağustos 1904) tarihinde vefat etti. Tahir ve Tevfik adında iki oğlu vardı. Müderrislik görevini büyük oğlu Tahir Efendi sürdürdü. Merhum açık sözlü, güzel sesli, âlim ve şair bir şahsiyetti. Vaazlarında cemaati ağlatıp güldürür ve sürükleyici konuşurdu.¹⁰²⁸

¹⁰²⁰ Pakalın, a.g.e., C. IX, s. 2.

¹⁰²¹ Eğinî, a.g.e., s. 45.

¹⁰²² Pakalın, a.g.e., C. IX, s. 2-3. Ayrıca bkz. Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 156.

¹⁰²³ Eğinî, a.g.e., s. 50.

¹⁰²⁴ Said Demirdal, **Bütünleriyle Uluborlu**, İstanbul, Acar Matbaası, 1968, s. 261.

¹⁰²⁵ Böcüzâde, a.g.e., s. 198.

¹⁰²⁶ Demirdal, a.g.e., s. 261.

¹⁰²⁷ Böcüzâde, a.g.e., s. 198.

¹⁰²⁸ Demirdal, a.g.e., s. 261.

104. HAFIZ HALİL EFENDİ (Ö. 1322/1904)

Hayatı: 1266/1850 yılında Gerede'nin Seviller mahallesinde doğdu. Babası Şeyh Mes'ud Efendi, dedesi ise Şeyh Hacı Halil Efendi'dir. Mahalle mektebinde ilk tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek dinî ilimler ve kırâat okudu. Nevrokoplu Şeyh Ahmed Efendi'ye intisap ederek kendisinden hilafet aldı. Dedesinin zaviyesinde babasının vefatından sonra postnişin olarak irşat vazifesini yürüttü. Bir taraftan da hafızlara ilm-i Kur'ân okuttu. 1322/1904 yılında vefat ederek dedesi Hacı Halil Efendi'nin türbesine defnedildi. Merhum; güzel ahlaklı, mütevazı, âlim ve kurrâ bir şahsiyetti. Kendisinin bazı şiirleri vardır.¹⁰²⁹

105. İBRAHİM HAKKI B. ALİ (Ö. 1322/1905)

Hayatı: 1253/1837 yılında Drama Kazasına bağlı Karabucak köyünde dünyaya geldi. Babası Ali Efendi'dir. İlk tahsiline köy imamı Ahmed Efendi'nin yanında başlayarak 1269/1853 tarihinde hafızlığını tamamladı. 1271/1855 yılında İstanbul'a gelen İbrahim Efendi, Sultan Selim Camii birinci imamı Yemişçizâde İsmail Efendi'den kırâat ilimlerini okuyarak 1283/1866 yılında,¹⁰³⁰ Tikveşli Yusuf Efendi'den de dinî ilimler tahsilini tamamlayarak 1291/1874 yılında icazet aldı.

1297/1880 tarihinde Abdülmecid Hanın türbesinde şeyhu'l-kurrâ olarak görevlendirilen İbrahim Efendi, 1301/1884 yılında Üç Mihrablı Camii diye bilinen Hoca Hayreddin Mescidi'ne imam tayin edildi. 1 Muharrem 1307 (28 Ağustos 1889) tarihinde Teftişi Mesahif-i Şerîfe Meclisi azalığına getirildi. Şevval 1321 (Aralık 1903) tarihine kadar bu görevini sürdürdükten sonra bu kadrodan ayrıldı.¹⁰³¹ 23 Zilkâde 1322 (29 Ocak 1905) tarihinde vefat ederek Unkapanı'nda Üç Mihraplar Camii haziresine defnedildi.¹⁰³² Kırâat ilmi hususunda yetiştirdiği talebeleri arasında Reisü'l-kurrâ Ahmed Hamdi Efendi¹⁰³³ gibi çok sayıda kişi bulunmaktadır.¹⁰³⁴

¹⁰²⁹ Ünlü, a.g.e., s. 171.

¹⁰³⁰ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁰³¹ Albayrak, a.g.e., C. II, s. 168-169, 213.

¹⁰³² Revnakoğlu, a.g.e., vr. 11.

¹⁰³³ Hamdi İslambulî, a.g.e., vr. 4a. Ayrıca bkz. Albayrak, a.g.e., C. I, s. 151.

¹⁰³⁴ Talebelerinden yirmi sekizinin ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 80.

106. HAFİZ ALİ ER-REMZÎ (Ö. 1322/1904)

Hayatı: Sarı Şeyh diye meşhurdu. Babası Hattat Hasan Vassı Efendi'dir. 1258 yılı Zilhicce ayında (Ocak 1843) Edirne'nin Süle Çelebi Mahallesinde doğdu. Hat ilmini babasından, kırâat ilmini Karabulut Mektebi muallimi Hafız Mehmed Tahir Efendi'den, diğer dinî ilimleri ise Berber Mehmed Efendi'den tahsil ederek icazet aldı. Tahsilden sonra Süle Çelebi Camiinde imam ve Kirişhane'de Taş Mektep muallimi olarak görev yaptı. Çok sayıda talebe yetiştiren Ali Remzi Efendi, 30 Rebiülevvel 1309 (3 Kasım 1891) tarihinde dokuz kişiye, 13 Cemaziyelevvel 1318 (8 Eylül 1900) tarihinde de bir kişiye dinî ilimlerden; 1312/1894 ve 1313/1895 tarihlerinde ise birer kişiye kırâatten icazet verdi. Ahmed Bâdî Efendinin eserini yazdığı tarihte (1322/1904) halen aynı görevini sürdürüyordu.¹⁰³⁵

107. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1322/1904)

Hayatı: Leblebici Fazlı Efendi'nin oğludur. Edirne'nin Hasan Paşa Mahallesinde dünyaya geldi. Tahmis Mektebi muallimi Hafız Sükûfî Efendi'den hat dersi almaya başladı. Hocasının gözleri görmemeye başlayınca Kadı Bedreddin Camii Mektebi muallimi Şeyhu'l-kurrâ Abdüllatif Efendi'den hat tahsilini tamamlayıp icazet aldı.¹⁰³⁶ Ayrıca Muradiye Camii imamı Hafız Abdullah Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek 1314/1896-97 yılında icazet aldı. Ayşe Hatun Camiinde hatip olarak görev yapıyorken sesinin güzelliği sayesinde 1319/1901 tarihinde padişah tarafından İstanbul'a çağrıldı. Eserin yazıldığı tarihte (1322/1904) aynı görevi sürdürmekteydi.¹⁰³⁷

108. İSMAİL HAKKI B. AHMED EFENDİ (Ö. 1322/1905)

Hayatı: Esirîzâde diye meşhurdu.¹⁰³⁸ 1241/1826 senesinde Fatih'te dünyaya geldi. Babası Ahmed Efendi'dir. İlk tahsiline Fatih Mektebinde Hacı Ömer Efendi'nin yanında başlayarak 1255/1839 yılında hafızlığını tamamladı. 1262/1846 yılında ise kırâat ilimlerini tamamlayarak icazet aldı. Daha sonra Fatih dersiamlarından Ali Efendi'den dinî ilimler tahsil etti.

¹⁰³⁵ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1523, 1629-1630.

¹⁰³⁶ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1631.

¹⁰³⁷ Bâdî, a.g.e., C. II, s. 1525.

¹⁰³⁸ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 68.

1257/1841 senesinde Sultan Selim Camiinde devirhanlık göreviyle memuriyete başlayan İsmail Efendi, daha sonra Fatih Camiinde müezzin oldu. 1283/1866-67 yılında aynı camide şeyhu'l-kurrâ oldu. Diğer taraftan Fatih Mektebinde halifelik görevini sürdüren İsmail Efendi, 1287/1870 yılında burada muallim oldu. 1295/1878 yılında padişah beratıyla reisü'l-kurra tayin edildi. 1298/1881 yılında Dârul-Muallimin-i İbtidâî'de Kur'an-ı Kerim ve tecvid muallimi olan İsmail Efendi, Muharrem 1307 (Eylül 1889) tarihinde Teftişi Mesâhif-i Şerîfe Meclisi reisi oldu. Reisü'l-kurrâlık ve Teftişi Mesahif-i Şerife Meclisi reisliğini sürdüren İsmail Efendi,¹⁰³⁹ 13 Zilkade 1322 (19 Ocak 1905) tarihinde¹⁰⁴⁰ vefat ederek Fatih Camii haziresine defnedildi.¹⁰⁴¹ Kırâat hususunda Hüseyin Hüsnü Efendi,¹⁰⁴² Giresunlu Mehmet Nusret Efendi,¹⁰⁴³ İstanbullu Mehmet Refik Efendi,¹⁰⁴⁴ Rizeli Osman Sabri Efendi¹⁰⁴⁵ ve Kesriyeli Tahir Efendi¹⁰⁴⁶ gibi çok sayıda kişi yetiştirmiştir.¹⁰⁴⁷

109. BALÇIKLI HAFIZ İSMAİL EFENDİ (1323/1905)

Hayatı: Humbarahâne Camii İmamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 9 Muharrem 1323 (16 Mart 1905) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁴⁸

110. MARAŞLI ALİ EFENDİ (1323/1905)

Hayatı: Babası Ukkâşe Efendi'dir. Kızıltoprak İmamı Hafız Halil Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak 16 Rebiülevvel 1323 (21 Mayıs 1905) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁴⁹

111. BİGALİ HAFIZ ALİ RIZA EFENDİ (1323/1905)

Hayatı: Reisü'l-kurrâ Ahmed Hamdi Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 21 Recep 1323 (21 Eylül 1905) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁵⁰

¹⁰³⁹ Albayrak, a.g.e., C. II, s. 275.

¹⁰⁴⁰ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁰⁴¹ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 68.

¹⁰⁴² Albayrak, a.g.e., C. II, s. 134.

¹⁰⁴³ Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 40.

¹⁰⁴⁴ Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 50.

¹⁰⁴⁵ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 337.

¹⁰⁴⁶ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 482.

¹⁰⁴⁷ Talebelerinden yirmi beşinin ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁰⁴⁸ Eğinî, a.g.e., s. 83.

¹⁰⁴⁹ Eğinî, a.g.e., s. 36.

¹⁰⁵⁰ Eğinî, a.g.e., s. 81.

112. SAFRANBOLULU HAFİZ TAHSİN EFENDİ (1323/1905)

Hayatı: Mahmud Paşa-i Veli Camii ikinci imamıydı. Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak 27 Ramazan 1323 (25 Kasım 1905) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁵¹

113. HAFİZ ABDÜLKADİR EFENDİ (1323/1905)

Hayatı: Babası Hacı Hamdi Efendi'dir. Üsküdar Kaymak Mustafa Paşa Camii imam-hatibi Ahmed Nazif Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak 1322/1904 yılında ve kırâat-ı takribî tamamlayarak Şevval 1323 (Aralık 1905) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁵²

114. KÖSE AHMEDZÂDE MEHMED EFENDİ (Ö. 1324/1906)

Hayatı: 1277/1861 yılında Akşehir'de doğdu. Babası Akşehir'in en zenginlerinden Köse Ahmetzâde Osman Efendi'dir. İlk eğitimini Ökesli Ali Rıza Efendi'den aldı. Ardından İstanbul'a giderek burada dinî ilimler ve kırâat okudu. Tahsilden sonra Kuşçu Mahallesinde kendi adıyla anılan medresede müderrislik yaptı. Ayrıca Sultan Alaaddin Camiinde hatiplik yaptı. Sesi güzel olan ve kırâat derslerini başarıyla veren Mehmed Efendi, yaptığı görevlerin hiçbirinden ücret almadı. Muharrem 1324 (Mart 1906) tarihinde vefat ederek Nasreddin Hoca Mezarlığına defnedildi. Akşehir'in en güzel evine sahip olan Mehmed Efendi'nin evinde çok zengin bir kitaplığı vardı. Mezartaşında reisü'l-kurrâ olduğu belirtilen Mehmed Efendi, Akşehir'in ileri gelenlerinden değerli bir insandı.¹⁰⁵³

115. HACI ÖMER EFENDİ (Ö. 1324/1906)

Hayatı: Adı Ömer, babası Abdullah, annesi Fatma Hanım'dır. 1240/1824 yılında Kelkit'te dünyaya geldi. Tahsil için Çorum'a giden Ömer Efendi, kırâat ve diğer dinî ilimlerde uzmanlaştı. Ardından Nakşibendî meşayihından Şiranlı Mustafa Efendi (ö. 1317/1899)'ye bağlanarak kendisinden irşat icazeti aldı. Daha sonra şeyhi tarafından İskilip'e gönderildi. Burada Hacıpiri mahallesinde bulunan evinin alt katını hem medrese hem de tekke olarak kullanarak tedris ve irşat faaliyetlerini sürdürdü. 1324/1906 yılında vefat eden Ömer Efendi, İskilip Hacı Karânî Mezarlığına

¹⁰⁵¹ Eğinî, a.g.e., s. 35.

¹⁰⁵² Eğinî, a.g.e., s. 50.

¹⁰⁵³ Bayar, **Akşehir Tarihi**, s. 370.

defnedildi. İri yapılı ve güzel simalı biri olan Ömer Efendi; sabırlı, merhametli, vakarlı, iyi huylu bir şahsiyetti. İskilip'te ilim, tasavvuf ve kırâat açısından öne çıkan isimlerdendi. Kendisinin birçok kerameti nakledilir. Dad harfinin usulüne uygun okunması gerektiğine dair yaptığı uyarılar İskilip'te aşırı derecede tartışmalara yol açmıştı. Bu sebeple kendisini tüfekte vurmak isteyen bir şahsın tüfeğinin elinde çakılıp kalması, nakledilen kerametlerindendir.¹⁰⁵⁴

116. HAFİZ BEKİR EFENDİ (1324/1906)

Hayatı: Babası Ömer Efendi'dir. Sultan Selim hatibi Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek 27 Safer 1324 (22 Nisan 1906) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁵⁵

117. KONYALI HAFİZ MEHMED ADİL EFENDİ (1324/1906)

Hayatı: Humbarahâne Camii imamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 9 Rebiülevvel 1324 (3 Mayıs 1906) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁵⁶

118. HAFİZ HAMDİ EFENDİ (1324/1907)

Hayatı: Hamidiye Camii imamıydı. Kılıç Ali Paşa Camii birinci imamı Trabzonlu İsmail Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁰⁵⁷ 5 Zilhicce 1324 (20 Ocak 1907) tarihinde hayattaydı.¹⁰⁵⁸

119. BAŞARALIZÂDE RASİM EFENDİ (Ö. 1325/1907)

Hayatı: 1259/1843 yılında Konya'nın Hacı Habib Mahallesinde dünyaya geldi. Konya'da meşhur âlim ve hattat Başaralizâde İbrahim Hakkı Efendi'nin ortanca oğludur. Babasından hat ve dinî ilimler öğrenerek icazet aldı. Babasının vefatından sonra Özdemirî medresesinde müderris oldu. Çok sayıda öğrenciye icazet verdi. Hafız, kırâat ilmine vakıf, güzel sesli ve ilim irfan sahibi bir şahsiyet olup insanlar

¹⁰⁵⁴Hamdi Ertekin, "Son Dönem İskilipli Âlimler", **Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler**, Haz. Mevlüt Uyanık, Ankara, T.D.V. Yayınları, 1998, s. 410-412; Ayrıca bkz. Haksever, a.g.e., s. 140, a.g.mk., s. 294.

¹⁰⁵⁵Eğini, a.g.e., s. 101.

¹⁰⁵⁶Eğini, a.g.e., s. 83.

¹⁰⁵⁷Eğini, a.g.e., s. 45.

¹⁰⁵⁸Bu tarihli Sabah Gazetesi nüshasında Mekteb-i Sultanî'de yapılan mükâfat törenine katıldığı belirtilmektedir. Bkz. (çevrimiçi), <http://birseyler.de/osmanli-tarihi/15062-100-yil-once-20-ocak-1907-a.html>, 10 Mayıs 2016.

tarafından sevilip sayılırdı. 1325/1907 tarihinde vefat ederek Mevlana haziresine defnedildi.¹⁰⁵⁹

120. HAFİZ AHMED CEMALEDDİN EFENDİ (1325/1907)

Hayatı: Oruçgazi İsmail Ağa Camii imam ve hatibidir. Kırâat-ı takrib okuyarak 29 Muharrem 1325 (14 Mart 1907) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁶⁰

121. HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (1325/1907)

Hayatı: Babası Süleyman Efendi'dir. Kırâat-ı takrib okuyarak 29 Muharrem 1325 (14 Mart 1907) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁶¹

122. İSTANBULLU HAFİZ CEMAL EFENDİ (1325/1907)

Hayatı: Babası Hacı Mehmed Efendi'dir. Sultan Selim hatibi Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek 1 Safer 1325 (16 Mart 1907) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁶²

123. KÜTAHYALI ABDULLAH RÜŞDÜ EFENDİ (1325/1907)

Hayatı: Babası Süleyman Efendi'dir. Sultan Selim hatibi Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek 25 Cemaziyelahir 1325 (5 Ağustos 1907) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁶³

124. ENVER B. MUHAMMED SALİH (Ö. 1326/1908)

Hayatı: 1251/1835 yılında Kayseri'de doğdu. Babası Mehmed Salih Efendi'dir. İlk tahsilini mahalle mektebinde Peşekarzâde'den tamamladıktan sonra medrese tahsilini Kayseri'de Hacı Torun Efendi'den yaparak icazet aldı. Kayseri Hatuniyye Medresesinde müderrislik yapıyordu. Sonra Kayseri müftüsü oldu. Otuz altı sene müftülük görevini sürdürdü. Yetmiş üç yaşındayken 1326/1908 yılında vefat etti.¹⁰⁶⁴ Kırâat ilminde öne çıkan Enver Efendi, birçok talebe yetiştirdi.¹⁰⁶⁵

¹⁰⁵⁹ Arabacı, a.g.e., s. 365; Uz, a.g.e., C. II, s. 125; "Başaralizâde Rasim Efendi", Konya Ansiklopedisi, C. II, s. 50.

¹⁰⁶⁰ Eğini, a.g.e., s. 56.

¹⁰⁶¹ Eğini, a.g.e., s. 56.

¹⁰⁶² Eğini, a.g.e., s. 101.

¹⁰⁶³ Eğini, a.g.e., s. 101.

¹⁰⁶⁴ Develioğlu, a.g.e., s. 200; Koçer, a.g.e., s. 60-61; Karabulut, **Meşhur Mutasavvıflar**, 287.

¹⁰⁶⁵ Develioğlu, a.g.e., s. 200; Koçer s. 60-61.

125. MUHAMMED RAŞİD EFENDİ (Ö. 1326/1908)

Hayatı: Adı Muhammed Raşid b. Muhammed'dir. İstanbulludur. Zeyrek Camii hatibi ve Alaca Mescid imamı Mustafa Efendi'den kırâat okuyarak Rebiülahir 1271 (Ocak 1855) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁶⁶ Dinî ilimleri Kazasker Muhyiddin Efendi'den tahsil etti. Zeyrek Camiinde imamlık ve Mektebinde muallimlik yaptı. Burada çok sayıda hafız yetiştirdi. Ardından Sultan II. Abdulhamid'in ikinci imamı ve 1310/1893 yılında birinci imamı oldu. Hammâmi Muhammed Tevfik Efendi'den feyz ve Şabaniyye Tarikatı şeyhlerinden Yakub Han Efendi'den zikre icazet aldı.¹⁰⁶⁷ 1326/1908 yılında ¹⁰⁶⁸ vefat ederek Eyüp Sultan'da Kırkmerdiven civarında defnedildi. Merhum; esmer tenli, yakışıklı ve uzun boyluydu. Âşık, sadık ve mübarek bir zattı. Rumeli kazaskerliği rütbesine nail oldu.¹⁰⁶⁹ Kırâat hususunda yetiştirdiği talebeler arasında kendisinden sonra padişah imamı olan İsmail Efendi,¹⁰⁷⁰ damadı Hattat Fehmi Efendi,¹⁰⁷¹ Tetkîk-i Mesâhif-i Şerife Meclisi azası Bekir Hazim Efendi (ö. 1926)¹⁰⁷² ve Eğinli Muhammed Hulusi Efendi¹⁰⁷³ gibi çok sayıda kişi vardır.¹⁰⁷⁴

126. ÇİMİLİ HACI AHMET EFENDİ (Ö. 1326/1908)

(1) Hayatı: Akseki'nin Çimi köyünde doğdu. Köyünde ilk tahsilini tamamlayıp Konya'ya geldi. Önce Trabzonlu Ali Efendi'den, onun Adana'ya gitmesi üzerine Konya Müftüsü Kadınhanlı Hüseyin Efendi'den dinî ilimler, ayrıca Kafalızâde Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek icazet aldı. Tahsilden sonra tedris faaliyetlerine başlayan Çimili Hoca, kırâat ilmi alanında çok sayıda talebe yetiştirdi. Bu sebeple kendisine şeyhu'l-kurrâ deniliyordu. Hacı Veyis Efendi de kendisinden kırâat okuyan talebelerindendir.

Çimili hoca Kazanlı (Unkapanı) Medresesinde müderrislik yaptı. 1326/1908 yılında vefat ederek Hacı Fettah Mezarlığına defnedildi. Âlim ve fâzıl bir insan

¹⁰⁶⁶ Eğinî, a.g.e., s. 29; Ahmed Niyazi İslambulî, a.g.e., vr. 4a-b.

¹⁰⁶⁷ Vassâf, a.g.e., C. IV, s. 160-161.

¹⁰⁶⁸ Albayrak, a.g.e., C. II, s. 276.

¹⁰⁶⁹ Vassâf, a.g.e., C. IV, s. 160-161.

¹⁰⁷⁰ Vassâf, a.g.e., C. IV, s. 160-161.

¹⁰⁷¹ İbnülemin, **Son Hattatlar**, s. 93-94.

¹⁰⁷² Albayrak, a.g.e., C. II, s. 10.

¹⁰⁷³ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 279.

¹⁰⁷⁴ Esâmî Kurrâ Defterinde kendisinden icazet alan otuz yedi kişinin ismi kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 32-33.

olarak tanınan Ahmet Efendi, Konya’da “Büyük Çimili Hoca” diye anılırdı. Merhum çok yönlü bir insan olup iyi bir hattattı.¹⁰⁷⁵

(2) **Eseri:** Kur’ân-ı Kerîm’in secdelerini gösteren **Tayfûru** adında bir eser yazdığı belirtilmektedir.¹⁰⁷⁶

127. HÜSEYİN HÜSNÜ B. ŞABAN (Ö. 1326/1908)

Hayatı: 1288/1871 tarihinde Filibepazarcığı’nda dünyaya geldi. Babası Şaban Ağa’dır. İlk tahsiline Mirmira Hasan Paşa Mektebinde başladı. Reisül-kurrâ İsmail Hakkı Efendi’den aşere-takrib, Fatih dersiamlarından Abdullah Zühdü Efendi’den dinî ilimler okuyarak her ikisinden de icazet aldı.

4 Rebiülevvel 1314 (13 Ağustos 1896) tarihinde göreve başlayan Hüseyin Efendi, çeşitli yerlerde kâtiplik vazifesini sürdürdükten sonra 1 Zilkade 1320 (30 Ocak 1903) tarihinde İbtida-i Dahil Edirne Müderrisliği, 29 Zilkade 1325 (3 Ocak 1908) tarihinde Sahn Müderrisliği rütbelerini elde etti. 20 Zilkade 1322 (26 Ocak 1905) tarihinde Dâru’l-Muallimin Kur’ân-ı Kerim muallimliğine tayin edilen Hüseyin Efendi’nin, 20 Zilkade 1326 (14 Aralık 1908) tarihinde bu görevine son verildi.¹⁰⁷⁷ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

128. KOÇAKZÂDE HAFİZ NURİ (Ö. 1326/1908)

Hayatı: Isparta’nın İslamköy karyesindendir. İstanbul’a giderek dinî ilimler ve kırâat tahsil etti. Tahsilden sonra 1320/1903 yıllarında İslamköy’de bir medrese yaparak talebe okutmaya başladı. Fazla talebesi olmasa da beş kişiye icazet vermeye muvaffak oldu. Bir taraftan çiftçilik de yapan Nuri Efendi, Böcüzâde’nin eserini yazdığı 1326/1908 tarihinde halen medresede hocalığını sürdürüyordu. Kendisi kırâat ilimlerine vakıf, sesi ve edası güzel, hitabeti güçlü, zeki bir şahsiyetti.¹⁰⁷⁸ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

¹⁰⁷⁵ M. Ali Uz, “Çimili Hacı Ahmet Efendi: Büyük Çimili Hoca”, **Konya Ansiklopedisi**, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2011, C. II, s. 347-348; Ayrıca bkz. Çimivî, **İcazet li Osman Hilmi**, vr. 1b-6a; Arabacı, a.g.e., s. 217.

¹⁰⁷⁶ Bkz. A.y.

¹⁰⁷⁷ Albayrak, a.g.e., C. II, s. 134.

¹⁰⁷⁸ Böcüzâde, a.g.e., s. 188.

129. ŞERİF EFENDİ (Ö. 1326/1908)

Hayatı: Barla'lıdır. İstanbul'da dinî ilimler ve kırâat okuyarak icazet aldı. Ayrıca Gümüşhanevî dergâhına bağlanarak hadisten de icazet aldı. 1315/1897-98 tarihinde tekrar düzenlenen Isparta'daki Abdurrahman Efendi dairesine Eğirdirli Hacı Hüseyin'le birlikte müderris tayin edildi. Burada hem dinî ilimler hem de kırâat ilmini talebelere öğretti. Ayrıca değişik camilerde **Râmûzü'l-Ehâdîs** adlı hadis kitabından vaazlar etti. Cuma günleri de sevenlerine hatm-i hoca yaptırdı. Merhum kırâat ilmine vakıf olup sesi ve okuyuşu güzeldi. Gece gündüz talebe yetiştirmekle meşgul oldu. Böcüzâde'nin eserini yazdığı 1326/1908 tarihinde halen medresede hocalığını sürdürüyordu. Yetiştirdiği talebeler çevre ilçe ve köylerde imam hatip veya mektep muallimi olarak görev yapıyorlardı.¹⁰⁷⁹

130. MEHMED SEYFÜDDİN EFENDİ (Ö. 1326/1908)

Hayatı: Nusretiye Camii imamı Ahmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁰⁸⁰ Tophane'de Kılıç Ali Paşa Camii hatibi ve şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu. 1326/1908 yılında vefat ederek bahsi geçen camiin haziresine defnedildi.¹⁰⁸¹

131. İBRAHİM ETHEM EFENDİ (Ö. 1326/1908)

Hayatı: Babası Recep Ağa, dedesi Hacı Mehmet Ağa, onun babası da Hacı Ali Ağa'dır. 1271/1854-55 yılında Serez'e bağlı Sengel'de doğdu. Petriç'in Toponiç'e köyünde Hacı Kurrâ Efendi'de hafızlığını tamamladı. Ardından Petriç müftüsü Yusuf Efendi, Müderris Sait Efendi ve Demirhisar'lı Süleyman Efendi'den bir müddet dinî ilimler tahsil etti. 1292/1875 yılında İstanbul'a giden İbrahim Efendi, Fatih dersiamlarından Plaksalı İsmail Efendi'den tahsilini tamamladı. Bu esnada Cumalı Hocadan tashîh-i huruf, Sultan Selim imamı Hafız İsmail Efendi'den aşere ve Üç Mihraplı Camii imamından takrib okuyarak icazet aldı. 1306/1888-89 yılında Petriç'e dönerek Fazlı Ağa Camiinde imam-hatip ve Hacı Salih Medresesinde müderris olarak görev yaptı. 1326/1908 yılında vefat ederek Fazlı Ağa Kabristanına defnedildi. Kırklareli müftüsü Abdulvahap Efendi ile Bornova'da imamlık yapan

¹⁰⁷⁹ Böcüzâde, a.g.e., s. 157-158.

¹⁰⁸⁰ Eğinî, a.g.e., s. 45.

¹⁰⁸¹ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 7.

Kurrâ İsmail Efendi yetiştirdiği hafızlardandır. Kütahya Müftüsü Abdülmümin Efendi de kendisinden ders okumuştur. Merhumun Abdullah Hulusi ve Abdurrahman Şeref Güzelyazıcı adında iki âlim evladı vardır.¹⁰⁸²

132. GİRESUNLU HAFİZ ALİ EFENDİ (1326/1908)

Hayatı: Babası Hüseyin Efendi'dir. Beyazıtzaâde diye meşhurdu. Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁰⁸³ Kendisinden Giresunlu Hafız Ali Rıza Efendi, kırâat-i takrib okuyarak Rebiülahir 1326 (Mayıs 1908) tarihinde icazet almıştır.¹⁰⁸⁴ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

133. HAFİZ HÜSNÜ EFENDİ (1326/1908)

Hayatı: Sultan Selim hatibi Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek 22 Rebiülahir 1326 (24 Mayıs 1908) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁸⁵

134. KÜTAHYALI İBRAHİM RÜŞDÜ (1326/1908)

Hayatı: Babası Mehmed Ali Efendi'dir. Sultan Selim hatibi Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek 25 Cemaziyelahir 1326 (25 Temmuz 1908) tarihinde icazet aldı.¹⁰⁸⁶

135. ÖMER OSMAN HULUSÎ EFENDİ (Ö. 1327/1909)

Hayatı: 1294/1877 yılında Darende'de doğdu. Babası Hamid-i Velî soyundan gelen ve Şeyh Camiinde postnişîn olan Ahmet Hilmi Efendi'dir. Kırâat ve dinî ilimler tahsil etti. Şeyh Hamid-i Velî Medresesi müderrislerinden Muhammed Emin b. Mahmud Darendevî'den 3 Rebiülahir 1323 (7 Haziran 1905) tarihinde icazet aldı. İcazet aldıktan dört sene sonra otuz yaşındayken 1327/1909 yılında vefat etti. Kabri Hacılar-Şeyhli mahallesindedir. Merhum âlim ve kurrâ bir kişiydi.¹⁰⁸⁷

¹⁰⁸² Mehmet Esat Serezli, **Memleket Hatıraları**, Haz. İbrahim Şirin, Faruk Yavuz, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2012, C. II, s. 239-240.

¹⁰⁸³ Eğini, a.g.e., s. 92.

¹⁰⁸⁴ Eğini, a.g.e., s. 105.

¹⁰⁸⁵ Eğini, a.g.e., s. 101.

¹⁰⁸⁶ Eğini, a.g.e., s. 102.

¹⁰⁸⁷ Akgündüz vd., **Darende Tarihi**, s. 854.

136. AHMED ŞÜKRÜ B. ALİ (Ö. 1327/1909)

Hayatı: Hicrî 1269/1853 yılında İstanbul'da doğdu. Babası meşhur âlimlerden Yakova'lı Ali Efendi'dir. Sultan Selim Camii birinci imamı Reisü'l-kurrâ İsmail Efendi'den kırâat ilmi öğrendi. Debreli İbrahim Efendi'nin yanında İslamî ilimleri tahsile başlayan Ahmed Şükrü Efendi, onun vefatı üzerine Üsküdarlı Hasan Haşım Efendi'den tahsilini tamamlayarak icazet aldı.

1287/1870 senesinde Fetvahâne'de memurluğa başlayan Ahmed Şükrü Efendi, çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 9 Zilkade 1305 (18 Temmuz 1888) tarihinde müsevvitler reisi oldu. 1307/1890 yılında Teftîş-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisi azalığına tayin edildi. 18 Rebiüevvel 1316 (6 Ağustos 1898) yılında müsevvitler reisliği görevinden istifa ederek Adliye Nezareti müsteşarlığına tayin olunan Ahmed Şükrü Efendi, 18 Şaban 1327 (4 Eylül 1909) yılında emekliye ayrıldı. Bir çok nişan ve rütbe alan Ahmed Şükrü Efendi, son olarak 13 Ramazan 1315 (5 Şubat 1898) tarihinde Anadolu kazaskerliği pâyesini elde etti.¹⁰⁸⁸ Emekli olduğu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

137. EBUBEKİR LÜTFİ B. ÖMER (Ö. 1328/1910)

Hayatı: 1248/1832-33 yılında Sinop'ta dünyaya geldi. Babası İstanbul hayvan ahırında memur olan Ömer Ağa'dır. İbtidaî mektebinde hafızlığını tamamlayan Ebubekir Efendi, Muharrem 1270 (Ekim 1853) tarihinde¹⁰⁸⁹ Maliye İmamı Boyabatlı Hacı İsmail Efendi'den kırâat icazeti ve 5 Cemaziyelevvel 1283 (15 Eylül 1866) tarihinde de Tekirdağlı Ömer Efendi'den dinî ilimler icazeti aldı.

1277/1861 yılında Ayasofya Camiinde müderrisliğe başlayan Ebubekir Efendi, çeşitli yerlerde müderrislik görevi yapmasının yanında fetvâhâne ve diğer kurumlarda çeşitli vazifelerde bulundu. Birçok talebe yetiştiren Ebubekir Efendi, hizmetlerinden dolayı çeşitli nişanlar ve rütbeler aldı. Son olarak Ramazan 1320 (Aralık 1902) tarihinde Anadolu kazaskerliği pâyesine nail oldu. 3 Muharrem 1328 (15 Ocak 1910) yılında emekli olan Ebubekir Efendi, bir müddet sonra vefat etti.¹⁰⁹⁰

¹⁰⁸⁸ Albayrak, a.g.e., C. I, s. 228-229.

¹⁰⁸⁹ Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 47.

¹⁰⁹⁰ Albayrak, a.g.e., C. II, s. 27-28.

Kendisinden kırâat ilmini tahsil edenler arasında Ankaralı İsmail Efendi, Ankaralı Mehmed Efendi, Boyabatlı İsmail Efendi ve Balıkesirli Ahmed Efendi vardır.¹⁰⁹¹

138. İBRAHİM EDHEM B. HASAN TAHİR (Ö. 1328/1910)

Hayatı: Safer 1278 (Ağustos 1861) tarihinde İstanbul'da Emin Nureddin Mahallesinde dünyaya geldi. Babası Beyazıt dersiamlarından Hasan Tahir Efendi'dir. İlk tahsilinden sonra Reisü'l-kurrâ Yemişçizâde İsmail Efendi'den aşere takrib okuyarak 1293/1876 senesinde icazet aldı. Rumeli kazaskeri İbrahim Efendi ve Gürcü Numan Efendizâde'den dinî ilimler tahsil eden İbrahim Efendi, Fetva Emini Esat Efendi'den tahsilini tamamlayarak 1308/1891 yılında icazet aldı.

1298/1881 yılında Şehzade Camii imamı olan İbrahim Efendi, çeşitli yerlerde imamlık vazifesi yaptıktan sonra 1314/1897 yılında Mektebi Nüvvab üçüncü muavinliğine tayin edildi. 1324/1906 yılında bu kadronun kaldırılmasıyla açıkta kalan İbrahim Efendi, 22 Zilkade 1328 (25 Kasım 1910) tarihi Cuma günü vefat etti.¹⁰⁹²

139. HAFİZ HİLMİ EFENDİ (Ö. 1328/1910)

Hayatı: Harputludur. Mazlumzâde Hafız Mehmed Efendi'nin oğludur. Kendisi de Mazlumzâde diye anılırdı. Babasından ve diğer âlimlerden dinî ilimler tahsil etti fakat sadece kırâat ilminden icazet aldı. Tahsilden sonra ölümüne kadar Sara Hatun Camii imamlığını yürüttü. 1328/1910 yılında Hacca giden Hilmi Efendi, Hac vazifelerini tamamladıktan sonra Medine'de vefat ederek Cennetü'l-Bakî Kabristanına defnedildi. Merhum, babası gibi kurrâ ve kuvvetli bir hafızdı. Dâvûdî bir sesi olan salih bir insandı.¹⁰⁹³

140. HACI AHMED EFENDİ (Ö. 1328/1910)

Hayatı: Kütahya ili Simav ilçesi Yağıllar köyünde 1252/1836 yılında dünyaya geldi. Babası ulemadan Hüseyin Efendi'dir. Eğitimini köyün medresesinde babasının yanında yaptı. Babasından hem dinî ilimler hem de kırâat tahsil ederek icazet aldı. Kırâat icazetinin tarihi 1272/1856'dır. Ayrıca Nakşibendî Halidî şeyhlerinden

¹⁰⁹¹ Eğinî, a.g.e., s. 48.

¹⁰⁹² Albayrak, a.g.e., C. II, s. 203-204.

¹⁰⁹³ Sunguroğlu, a.g.e., C. II, s. 402.

Seydişehirli Abdullah Efendi'den sülûkünü tamamlayarak hilafet aldı. Babasının Hicaz'a giderek orada vefat etmesi üzerine köy medresesinde ders vermeye başladı. Ayrıca Halidî usulünce manevî olarak da insanları eğitti. Böylece çok sayıda ilim adamı ve halife yetiştirdi. 1328/1910 yılında vefat ederek köyünde defnedildi. Merhum günümüzde de çok iyi hatırlanan, hayırla yâd edilen, kerametleri dillerde dolaşan muhterem bir insandır.¹⁰⁹⁴

141. BAFRALI HAFİZ HASAN EFENDİ (1328/1910)

Kolaylıoğlu Hafız Mustafa'nın oğlu ve Neyzen Tevfik'in babasıdır. İstanbul'a giderek Karaca Mustafa Paşa ve Hamidiyye medreselerinde okudu.¹⁰⁹⁵ Nurosmaniye Camii imamı Hafız Ahmed Necib Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁰⁹⁶ Ayrıca Dâru'l-Muallimin'e girerek 26 Recep 1293 (17 Ağustos 1876) tarihinde mezun oldu. Aynı yıl Muğla'nın Bodrum ilçesinde rüştiye muallimi olarak göreve başladı. 1310/1893 yılında Urla Rüştiyesine tayin edildi.¹⁰⁹⁷ 1328/1910 yılında hayattaydı.¹⁰⁹⁸

142. HASAN HİLMİ KASTAMONÎ (Ö. 1329/1911)

Hayatı: Adı Hasan Hilmi b. Abdullah b. Hasen'dir. 1240/1825 yılında Kastamonu'nun Azdavay ilçesinde doğdu.¹⁰⁹⁹ İlk tahsilini Kastamonu'nun ileri gelen ulemasından yaparak kırâat, sarf ve nahiv ilimlerini tahsil etti.¹¹⁰⁰ On sekiz yaşındayken İstanbul'a gelerek Mahmut Paşa Medresesine yerleşen Hasan Efendi, Nevşehirli Büyük Hazım Efendi'den dinî ilimler tahsilini tamamlayıp icazet aldı. Bu sırada Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî'yle tanıştı ve elli yıl sürecek dostlukları başladı.¹¹⁰¹

Tahsilden sonra Fatma Sultan Camiinde müezzin olarak görev yapmaya başladı. 1844 yılında Gümüşhanevî'nin tavsiyesiyle Şeyh Abdülfettah Ukârî'ye bağlandı. Bu

¹⁰⁹⁴ Bozyiğit, a.g.e., s. 96-100. Daha geniş bilgi için bkz. Bozyiğit, a.g.e., s. 101-116.

¹⁰⁹⁵ İdris Anarat, "Neyzen Tevfik'in Aile Şeceresi, Çocukluk ve Gençlik Yılları", (Çevrimiçi), <http://www.bafrah Haber.com/yazaryazi/neyzen-tevfikin-aile-seceresi-cocukluk-ve-genclik-yillari--36399.html>, 10 Mayıs 2016.

¹⁰⁹⁶ Eğinî, a.g.e., s. 53.

¹⁰⁹⁷ Anarat, a.g.mk.

¹⁰⁹⁸ Bu tarihte oğlu Neyzen Tevfik, kendisinin onaylamadığı bir evlilik yapmıştır.

¹⁰⁹⁹ Kevserî, **Tahrîr**, s. 33.

¹¹⁰⁰ Hülya Yılmaz, a.g.e., s. 84.

¹¹⁰¹ Vassâf, a.g.e., C. II, s. 338-339; Kevserî, a.g.e., s. 34.

sırada Gümüşhanevî ile birlikte Ahmed b. Süleyman Ervadî'nin Ayasofya Camiindeki hadis derslerine devam etti. Ukârî'nin (k.s.) vefatı üzerine Ervadî'ye (k.s.) intisap eden Hasan Efendi, 1864 yılında Ervadî'nin (k.s.) vefatı üzerine Gümüşhanevî'ye (k.s.) bağlandı.¹¹⁰² Gümüşhanevî'den (k.s.) hadis okuyarak ilmî icazet ve seyr-ü sülûkunu tamamlayarak hilafet alan Hasan Efendi, Gümüşhanevî tarafından Geyve'ye gönderildi. Burada bir tekke ve medrese yaptırarak bir yandan irşad faaliyetlerini sürdürürken bir yandan hadis okuttu. 1893 yılında şeyhinin vefatı üzerine onun yerine geçti. Burada elli altı halife ve birçok talebe yetiştirdi. Muhammed Zahid Kevserî ve Ezineli Mehmed Hulusî yetiştirdiği talebelerdendir. 24 Safer 1329 (24 Şubat 1911) tarihinde vefat eden Hasan Efendi, Süleymaniye Camii haziresine defnedildi.¹¹⁰³

143. TAHİR B. ABDULLAH (Ö. 1329/1911)

Hayatı: 28 Rebilahir 1266 (13 Mart 1850) tarihi Çarşamba günü Kesriye'de doğdu. Babası Abdullah Efendi'dir. Beş yaşında mektebe başlayan Tahir Efendi, dokuz yaşında hafızlığını tamamladı. On iki yaşındayken Kesriye Ahmed Paşa Medresesine giren Tahir Efendi, beş sene tahsilden sonra Manastır'da bulunan Şerif Bey medresesine geçti. Burada bir müddet Hacı İbrahim Efendi'den ders aldıktan sonra 1293/1876 yılında İstanbul'a gelerek Fatih dersiamlarından Hafız Şâkir Efendi'den sekiz sene süren dinî ilimler tahsilinin ardından 1300/1883 yılında icazet aldı. Bu arada Reisü'l-kurrâ Hafız İsmail Efendi'den de kırâat ilmini tahsil ederek icazet aldı.¹¹⁰⁴ Tahsilden sonra 1302/1885 yılında Kesriye Rüştîyesi ikinci muallimi olan¹¹⁰⁵ Tahir Efendi, 1309/1892 yılında Kesriye Kazası Bidayet mahkemesi azalığına tayin edildi. 1311/1894 tarihinde Ahmed Paşa Medresesi Müderris vekili, beş sene sonra müderris olan Tahir Efendi, 4 Rebiülahir 1322 (18 Haziran 1904) tarihinde Kesriye müftülüğüne atandı. Müftülüğü sırasında da talebe okutmaya

¹¹⁰² Vassâf, ag.e., C. II, s. 339; Kevserî, ag.e., s. 34.

¹¹⁰³ Vassâf, ag.e., C. II, s. 339-340; Ayrıca bkz. Mustafa Fevzi b. Numan, **Menâkıb-ı Haseniyye**, İstanbul, Matbaa-i Bahriye, 1323, s. 2-48; M. Zahid Kevserî, **İrgâmu'l-Merîd**, Kahire, el-Mektebetü'l-Ezheriyyetü li't-Türâs, 1421/2000, s. 76-77; Pakalın, ag.e., C. VIII, s. 92-93; Gümüşhanevî, ag.e., C. I, s. 1x: Said Aykut, "Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi", **Sahabeden Günümüze Allah Dostları**, İstanbul, Şule Yayınları, 1996, C. IX, s. 295-299; Yılmaz, ag.e., s. 83-91; Tan, Tan, ag.e., C. IV, s. 170-171; Oğuz, ag.e., s. 297.

¹¹⁰⁴ Albayrak, ag.e., C. V, s. 482.

¹¹⁰⁵ Bkz. Mithat Aydın, "II. Abdülhamid Döneminde Manastır Vilayetinde Rüşdiye Okullarının Gelişimi" **History Studies**, Volume 6, Issue 5, September 2014, s. 65.

devam edip Muharrem 1328 (Ocak 1910) tarihinde icazet verdi. Tahir Efendi hakkında son olarak Cemaziyelahir 1329 (Haziran 1911) tarihinde bir şikâyet olduğu görülmektedir.¹¹⁰⁶ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

144. SÜLEYMAN SÜRÛRÎ EFENDİ (Ö. 1329/1911)

Hayatı: Adı Süleyman olup lakabı Surûrî'dir. Babası Ahıskalı Osman Efendi'dir. Kendisi İstanbul'da doğdu.¹¹⁰⁷ Hafızlığını Yedi Emirli Türbedarı Kadri Efendi'den tamamladı. Kırâat ilmini ise Altunizâde hatibi Hafız Hasan Efendi'den tahsil ederek¹¹⁰⁸ 27 Safer 1311 (9 Eylül 1893) tarihinde icazet aldı.¹¹⁰⁹ Atik Ali Paşa Camii imamı olan¹¹¹⁰ Süleyman Efendi aynı zamanda Fatih Camiinde devirhandı.¹¹¹¹ Kendisinden Mostarlı Cafer Sıdkı Efendi¹¹¹² ve Hafız Mehmed Efendi kırâat okuyarak icazet aldılar.¹¹¹³ 6 Zilhicce 1329 (28 Kasım 1911) tarihinden sonra vefat etti.¹¹¹⁴

145. HAFIZ MUSTAFA EFENDİ (1329/1911)

Hayatı: Rüstem Paşa Camii imamı Hüseyin Hüsnü Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹¹¹⁵ Rufâî Tarikatına mensup Şeyh Abdülhalim Tekkesi postnişiniydi. Aynı zamanda Üsküplü Çakır Ağa Camii imamıydı. Bu yüzden kendisine “Üskübî İmamı” derlerdi. Caminin yanında bulunan konağında oturan Mustafa Efendi, 1329/1011 yılında vefat ederek tekkesinin haziresine defnedildi.¹¹¹⁶

146. MEHMED TEVFİK B. İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1330/1912)

Hayatı: 1260/1844 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Üsküdar Selimiye Mektebi muallimi Aksaray'lı İbrahim Halil Efendi'dir.¹¹¹⁷ Hafızlığını tamamladıktan sonra

¹¹⁰⁶ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 482.

¹¹⁰⁷ Sürûrî, a.g.e., vr. 9a.

¹¹⁰⁸ Sürûrî, a.g.e., vr. 3b-4b.

¹¹⁰⁹ Eğinî, a.g.e., s. 101.

¹¹¹⁰ A.y.

¹¹¹¹ Sürûrî, a.g.e., vr. 9a.

¹¹¹² Sürûrî, a.g.e., vr. 2b, 9a.

¹¹¹³ Eğinî, a.g.e., ek 3.

¹¹¹⁴ Talebesi Hafız Mehmed Efendi, kendisinden bu tarihte icazet almıştır. Bkz. a.y.

¹¹¹⁵ Eğinî, a.g.e., s. 42.

¹¹¹⁶ Müfid Yüksel, **Hakikatperver Efendim**, (çevrimiçi), <http://divanpost.blogspot.com.tr/2010/02/hakikatperver-efendim.html>, 23 Haziran 2016.

¹¹¹⁷ Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 1050.

babasından kırâat-ı takrib okuyarak Safer 1277 (Eylül 1860) tarihinde icazet aldı.¹¹¹⁸ Daha sonra Kazasker Tikveşli Yusuf Ziyaüddin Efendi'den dinî ilimler tahsil ederek icazet aldı. 1290/1873 yılında Beyazıt Camiinde ders okutmaya başlayarak 1314/1897 yılında icazet verdi. İmamlık ve müderrislik görevi yapan Mehmed Efendi, 1316/1899 yılında huzur dersleri muhatablığına, 1320/1903 yılında ise şehzadelerin hocalığına tayin edildi. Çeşitli rütbelere ve nişanlar elde eden Mehmed Efendi, son olarak Şevval 1322 (Aralık 1904) tarihinde İstanbul pâyesine nail oldu. 1328/1910 yılında Aksaray Valide Camii birinci imamıydı. 28 Safer 1330 (17 Şubat 1912) tarihinde vefat etti.¹¹¹⁹ Kendisinden Ürgüplü Ali Şerif Efendi,¹¹²⁰ Malatyalı Osman Avni Efendi,¹¹²¹ İzmirli Osman Nuri Efendi, Şaban Efendi ve Hafız Şerefüddin Efendi kırâat ilmi tahsil etmiştir.¹¹²²

147. HAFIZ NİYAZİ EFENDİ (1330/1912)

Hayatı: Reisü'l-kurrâ Feyzullah Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek 23 Recep 1276 (15 Şubat 1860) tarihinde icazet aldı.¹¹²³ İstanbul'da Ahî Çelebi Camii hatibiydi. Kendisinden İzmit Reisü'l-kurrâlarından Mustafa Mahfî Efendi, kırâat tahsil ederek icazet almıştır.¹¹²⁴ 6 Rebiülevvel 1330 (24 Şubat 1912) tarihinde vefat etti.¹¹²⁵

148. ÜRGÜPLÜ ALİ ŞERİF EFENDİ (Ö. 1330/1912)

Hayatı: 1266/1850 yılında Ürgüp'te dünyaya geldi. Babası Hacı Ali Efendi'dir. İlk eğitimine memleketinde başladı. 1288/1871 yılında İstanbul'a gelerek Ahmed Şâkir Efendi'den dinî ilimler tahsilini tamamlayıp icazet aldı.¹¹²⁶ Ayrıca Aksaray Valide Camii başıamamı Tevfik Efendi'den de kırâat-ı takrib okuyarak 1291/1874 yılında icazet aldı.¹¹²⁷ 1303/1886 yılında Fatih Camii dersiamlarından oldu.

¹¹¹⁸ Eğinî, a.g.e., s. 11.

¹¹¹⁹ Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 1050; Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 131-132.

¹¹²⁰ Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 358.

¹¹²¹ Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 306.

¹¹²² Eğinî, a.g.e., s. 12.

¹¹²³ Eğinî, a.g.e., s. 10.

¹¹²⁴ Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 227.

¹¹²⁵ Eğinî, a.g.e., s. 10.

¹¹²⁶ Albayrak, a.g.e., C. I, s. 316.

¹¹²⁷ Eğinî, a.g.e., s. 12; Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 358.

1317/1899 yılında ilk icazetini verdi. İlmî rütbesi İbtidâ-i Dâhil'e kadar yükseldi.¹¹²⁸ 1329-1330 senelerinde huzur derslerinde muhatap olarak bulundu. Ayrıca Aksaray Valide Camiinde buharîhanlık ve I. Abdülhamid Kütüphanesinde hâfız kütüplük vazifelerini yerine getirdi.¹¹²⁹ 29 Zilhicce 1330 (9 Aralık 1912) tarihinde vefat etti.¹¹³⁰

149. MUSTAFA REŞİT EFENDİ (Ö. 1330/1912)

Hayatı: 1841 yılında Urfa'da doğdu. İlk tahsilden sonra Müftü Abdülatif Efendi, Hacı Mustafa Hafız ve Şair Ahmed Lami Efendi'lerden ders aldı. 1873 yılında Rüşdiye müdürlüğü ile Farsça ve edebiyat muallimliğine atandı. 1885 yılında Mısır'a giderek kırâat-ı seb'a öğrendi. 1905 yılında hastane müdürlüğüne tayin edildi. 1330/1912 yılında vefat ederek Mevlid-i Halil Camii'ne defnedildi. Şair olan Mustafa Reşit Efendi'nin mahlası Raşid'dir. Türkçe yanında Arapça ve Farsça şiirleri vardı.¹¹³¹

150. SEREZLİ İSMAİL EFENDİ (Ö. 1330/1912)

Hayatı: Küçük İmam diye tanınırdı. Serez'in kadim ailelerindendi. İlk tahsilinin ardından Müsevvid Ali Efendi'den dinî ilimler tahsilini tamamlayarak icazet aldı. Ayrıca kırâat ilmi de tahsil ederek sayılı kurrâlar arasına girdi. Ölümüne kadar Cami-i Kebir'de imamlık yaptı. Bir yandan da tedris faaliyetlerini yürüterek çok sayıda talebe yetiştirdi.¹¹³² İstiladan önce (1912) Serez'de vefat etti.¹¹³³

151. SEREZLİ MEHMED EMİN EFENDİ (Ö.1330/1912)

Hayatı: Serezlidir. Halil Efendi ile Dudu Nene'nin oğludur.¹¹³⁴ Kurrâhane Camiinde imam ve burada bulunan dâru'l-kurrâda şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu.¹¹³⁵ Kendisinden sonra dâru'l-kurrâda vekil olarak görev yapan Hafız Hasan Efendi yetiştirdiği talebelerdendir.¹¹³⁶ Oğlu Ahmed Hatemî Efendi'de Serez'in

¹¹²⁸ Albayrak, a.g.e., C. I, s. 316.

¹¹²⁹ Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 358.

¹¹³⁰ Albayrak, a.g.e., C. I, s. 316.

¹¹³¹ Kemal Kapaklı, *İşte Urfa*, Şanlıurfa, Güneydoğu Yayınları, 1995, s. 79-80.

¹¹³² Serezli, a.g.e., C. II, s. 251-252.

¹¹³³ Serezli, a.g.e., C. II, s. 176.

¹¹³⁴ Serezli, a.g.e., C. II, s. 223.

¹¹³⁵ Serezli, a.g.e., C. I, s. 206-207.

¹¹³⁶ Serezli, a.g.e., C. II, s. 151, 261.

son şeyhu'l-kurrâsıdır.¹¹³⁷ Vefat tarihi belirtilmemiş olup Bulgar istilasından önce (1330/1912) vefat ettiği anlaşılmaktadır.

152. SEREZLİ KURRÂ HASAN EFENDİ (Ö. 1330/1912)

Hayatı: Serez'in Karadağ köyündendir. Genç yaşta Serez'e gelerek Müftü Fethullah Efendi'den dinî ilimler tahsil edip icazet aldı. Bu arada Şeyhu'l-kurrâ Hafız Emin Efendi'den de kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı. Emin Efendi'nin vefatı üzerine şeyhu'l-kurrâ olan oğlu Ahmed Hatemî Efendi'ye vekillik ve naiplik yaptı. Ömrü ilim okutmakla geçen Hasan Efendi, çok sayıda hafız, kurrâ ve âlim yetiştirdi. Bulgar İstilasından (1330/1912) önce Serez'de vefat etti. Merhum âlim olduğu kadar âbid, zâhid ve müttaki bir zattı. Geçimini çiftçilik yaparak sağlar, kimseden bir yardım kabul etmezdi.¹¹³⁸

153. SEREZLİ AHMED HATEMÎ EFENDİ (Ö. 1330/1912)

Hayatı: Serezlidir. Şeyhu'l-kurrâ Mehmed Efendi ile Hatice Hanım'ın oğludur.¹¹³⁹ Babasının vefatından sonra kurrâhâne'ye şeyhu'l-kurrâ oldu. Fakat yaşı küçük olduğu için rüşde erinceye kadar babasının talebesi Hasan Efendi, kendisine naip tayin edildi. Hasan Efendi'den kırâat öğrendi.¹¹⁴⁰ Ardından kurrâhanede görevini icra etmeye başlayarak çok sayıda talebe yetiştirdi. Meşrutiyet döneminde kurrâhane dâru'l-muallimîn'e çevrilince Ahmed Hatemi, burada Kur'an-ı Kerim hocası olarak görevini sürdürdü. Bulgar istilasından (1330/1912) sonra İstanbul'a hicret ederek bir müddet Fatih'te ve Eyüp civarında oturdu. Eyüp'te vefat ederek Türbe arkasındaki kabristana defnedildi. Serez'in son şeyhu'l-kurrâsı olan Ahmed Efendi'nin yetiştirdiği talebeler arasında Keşşaf Mehmed Ali Efendi ve Mehmet Esat Serezli vardır.¹¹⁴¹

154. SEREZLİ HASAN KÂŞİF EFENDİ (Ö. 1330/1912)

Hayatı: Takriben 1286-87 yılında Serez'de doğdu. İlk eğitimini alıp hafızlığını tamamladıktan sonra bir müddet memleketinde medrese tahsili gördü. Ardından

¹¹³⁷ Serezli, a.g.e., C. II, s. 272, 295.

¹¹³⁸ Serezli, a.g.e., C. II, s. 151, 261.

¹¹³⁹ Serezli, a.g.e., C. II, s. 295.

¹¹⁴⁰ Serezli, a.g.e., C. II, s. 151, 261.

¹¹⁴¹ Serezli, a.g.e., C. I, s. 207. Ayrıca bkz. Serezli, a.g.e., C. I, s. 219; C. II, s. 223, 272.

İstanbul'a giderek Fatih dersiamlarından Serezli Eyüp Efendi'den tahsilini tamamlayıp icazet aldı. Bu arada kırâat ilmini de öğrenerek ondan da icazet aldı. Tahsil'den sonra Serez'e dönerek Cami-i Kebîr'de müderrislik yaptı. Ardından Gazi Evrenos Medresesine müderris ve Cami-i Kebîre vaiz tayin edildi. Bulgar istilasından (1330/1912) sonra İstanbul'a hicret eden Hasan Efendi, Mercan Camiine imam-hatip tayin edildi. Bu vazifeyi sürdürürken vefat ederek Edirnekapı kabristanına defnedildi. Merhum; zeki, ilimde muktedir, kuvvetli bir hafız ve kırâat ilminde müttehassıstı.¹¹⁴²

155. İSMAİL HAKKI B. SÜLEYMAN EFENDİ (Ö. 1331/1913)

Hayatı: 1267/1851 senesinde İstanbul'da doğdu. Babası Zeyrek Camii hizmetçilerinden Hacı Süleyman Efendi'dir. Şehzade Rüştîyesini bitiren İsmail Efendi, sultan imamı Mehmet Raşit Efendi'den hafızlığını tamamlayarak kırâat-ı seb'a-aşere ve takribten icazet aldı. Ürgüplü Ahmed Efendi'nin yanında dinî ilimler tahsiline başlayan İsmail Efendi, Mehmed Halis Efendi'nin yanında tahsilini tamamlayarak icazet aldı. 1301/1884 tarihinde Dolmabahçe Camiine imam ve Zeyrek Kilise Camiine hatip tayin edilen İsmail Efendi, değişik yerlerde imamlık vazifesini sürdürdükten sonra 1310/1892 yılında padişahın ikinci imamı, 1324/1906 yılında ise Mehmet Raşit Efendi'nin vefat etmesi üzerine padişahın birinci imamı oldu. II. Abdülhamit tahtan indirilinceye kadar bu görevini sürdürdü. Çok sayıda rütbe ve nişan alan İsmail Efendi, 1324/1906 yılında Rumeli kazaskerliği rütbesine nail oldu.¹¹⁴³ Rebiülevvel 1331 (Şubat-Mart 1913) tarihinde vefat ederek Beşiktaşlı Yahya Efendi Dergâhı haziresine defnedildi. Şabaniyye Tarikatının İbrahimiyye şubesi meşayihından Mustafa Bey, Ya'kub Han ve Kamil Efendi hazretlerinin sohbetlerinde bulunan İsmail Efendi, ihvan arasında "kutub" lakabıyla anılırdı. Merhum kısa boylu, kır ve uzun sakallı, nur yüzlü, güzel bir insandı. Yedirmeye, içirmeye, sohbe meylli, derviş meşrep, müttaki, mutasavvıf ve büyük bir âlimdi.¹¹⁴⁴

¹¹⁴² Serezli, a.g.e., C. I, s. 188, 218; C. II, s. 265.

¹¹⁴³ Albayrak, a.g.e., C. II, s. 276.

¹¹⁴⁴ Vassâf, a.g.e., C. IV; s. 160-161.

156. ULUBORLULU ALİ KEMAL EFENDİ (Ö. 1331/1913)

Hayatı: 1274/1858 yılında Uluborlu’da dünyaya geldi. Babası Ahmed Efendi’dir. İlk tahsiline Uluborlu İbtidaî mektebinde başlayarak burada hafızlığını tamamladı. Bir miktar sarf-nahiv okuduktan sonra İstanbul’a gitti. Fatih dersiamlarından Urfalı Mehmed Efendi’nin yanında tahsilini tamamladı. Ayrıca Reisü’l-kurrâ Esircizâde İsmail Hakkı Efendi’den kırâat-ı takrib okuyarak 22 Cemaziyelevvel 1298 (22 Nisan 1881) tarihinde ¹¹⁴⁵ icazet aldı. Filibeli Ahmed Hulusi Efendi’den feraiz ve Gümüşhaneli Ahmed Ziyaeddin Efendi’den **Ramuzü’l-Ehâdis** okuyarak her birinden icazet aldı. Bunun yanında sülüs, nesih ve talik hatlarını güzel bir şekilde öğrendi.

Tahsilden sonra danışmend olarak memuriyete başlayan Ali Kemal Efendi, ders vekâleti müfettişliği, kâtiplik, Adana mevleviyeti gibi değişik görevlerde bulunarak hizmetlerinden dolayı çeşitli nişanlara sahip oldu.

Son olarak 25 Recep 1331 (30 Haziran 1913) yılında ders vekâleti üçüncü sınıf kâtipliğine terfi eden ¹¹⁴⁶ Ali Kemal Efendi’nin vefat tarihi bilinmemektedir. Bu tarihten sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır.

157. AMASYALI HAFİZ NURİ ZARALİZÂDE (Ö. 1331/1913)

Hayatı: Halk arasında Nuri Hafız diye tanınırdı. Zaralizâde diye meşhurdu. Amasya’lı olup Amasya’nın tanınmış şahsiyetlerindendi. Mükemmel bir tahsil gören Nuri Efendi, özellikle kırâat ilminde uzman oldu. Ramazan-ı Şerifte Mehmet Paşa Camiinde okuduğu mukabele dinleyenleri meftun ederdi. Bu caminin medresesinde ilim öğreten Nuri Efendi, 1331/1913 yılında yetmiş altı yaşında vefat etti. Merhum güzel ahlak sahibi, mütevazı, ağır başlı, duygusal ve olgun bir şahsiyetti. ¹¹⁴⁷

158. AMASYALI SADIK EFENDİ (Ö. 1331/1913)

Hayatı: Amasya müftülüğü yapmış olan Abdurrahman Kamil Efendi’nin kardeşidir. Mecdizâde diye meşhur olmuştur. Amasya’nın meşhur âlimlerinden olup kırâat ilminin büyük üstadlarındandı. Kırâat alanında birçok hafız yetiştirerek icazet verdi. 1331/1913 yılında vefat eden Sadık Efendi, aile kabristanına defnedildi.

¹¹⁴⁵ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹¹⁴⁶ Albayrak, a.g.e., C. I, s. 274-275.

¹¹⁴⁷ Olcay, a.g.e., s. 87-88.

Merhum; alçak gönüllü, iffetli, kibar, hoş sohbet ve güzel ahlak sahibi değerli bir şahsiyetti.¹¹⁴⁸

159. ULUBORLULU HACI İBRAHİM EFENDİ (Ö. 1332/1914)

Hayatı: Adı İbrahim Nedim olup Abbaszâde diye bilinirdi. Babası Abbas Efendi Şeyhulislam Mehmed Efendi'nin sülalesinden olup aslen Bursa'lıdır.¹¹⁴⁹ 1243/1828 yılında Bursa'da doğdu. On üç yaşındayken babasıyla birlikte Uluborlu'ya geldi. İlk eğitimini babasından alarak hafızlığını tamamladı. Dinî ilimleri Şeyhzâde Hacı Abdullah Efendi'den tamamlayarak icazet aldı. Ayrıca kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib okuyup icazet aldı. Tahsilden sonra değişik medreselerde ders okuttu. Kendisinin ilk başlarda müstakil bir medresesi yoktu.¹¹⁵⁰ 1300/1883 tarihinde Isparta halkının daveti üzerine özellikle kırâat ilmini öğretmek için Isparta'ya gitti.¹¹⁵¹ Isparta'da Abdurrahman Efendi'nin vefatıyla boş kalan ve 1289/1872 senesinde Mahkeme olarak kullanılan Abdurrahman Efendi Dairesi diye meşhur olan medrese tekrar düzenlendi.¹¹⁵² Hacı İbrahim Efendi birkaç sene bu medresede talebelere hem dinî ilimler hem de kırâat dersleri verdi. Beş on talebe ve kurrâ yetiştirdikten sonra Uluborlu'ya döndü.¹¹⁵³ 1318/1900 senesinde Uluborlu halkı tarafından yaptırılıp kendisine hediye edilen Coşkun dairesinde ilmi çalışmalara devam eden İbrahim Efendi, 1 Rebiülevvel 1332 (28 Ocak 1914) tarihinde vefat ederek Bülbül (Alemdar) Camii haziresinde babasının yanına defnedildi.¹¹⁵⁴ Son zamanlarında gözleri bozulmuş kitaba bakamaz olmuştu. Merhum ömrü ilim okutmakla geçmiş olup Uluborlu kazasının ulema ve kurrâsının üstadı idi. Babaları gibi kendisi de takva sahibi muhterem bir insandı. Hem Isparta hem de Uluborlu halkı tarafından hayırla ve övgüyle yâd edilirdi.¹¹⁵⁵

¹¹⁴⁸ Olcay, a.g.e., s. 101.

¹¹⁴⁹ Böcüzâde, a.g.e., s. 198.

¹¹⁵⁰ Demirdal, a.g.e., s. 266.

¹¹⁵¹ Böcüzâde, a.g.e., s. 198-199.

¹¹⁵² Böcüzâde, a.g.e., s. 157.

¹¹⁵³ Böcüzâde, a.g.e., s. 198-199.

¹¹⁵⁴ Demirdal, a.g.e., s. 266-267.

¹¹⁵⁵ Böcüzâde, a.g.e., s. 199.

160. NEVŞEHİRLİ SÜLEYMAN VEHBİ EFENDİ (Ö. 1332/1914)

Hayatı: 1241/1826 yılında Nevşehir’de doğdu. Babası Kürsü Şeyhlerinden Davutzâde Süleyman Efendi’dir. Sadrı Esbak İbrahim Paşa medresesinde Arapça ve Farsça tahsil eden ayrıca Kal’avî zâde Mustafa Efendi’den kırâat ilmi öğrenen Süleyman Efendi, İstanbul’a gelerek Filibeli Halil Efendi’den dinî ilimler tahsil edip icazet aldı. 15 Şevval 1300 (19 Ağustos 1883) tarihinde Nevşehir müftülüğüne tayin edildi. Görevi sırasında birçok rütbelere kazanan Süleyman Efendi, son olarak 1319/1901 yılında Bursa mevleviyeti pâyesini elde etti. Aynı görevi sürdürürken 15 Rebiülevvel 1332 (11 Şubat 1914) tarihi Çarşamba günü vefat etti.¹¹⁵⁶

161. HAFİZ ALİ RIZA EFENDİ (Ö. 1332/1914)

Hayatı: 1261/1845 yılında doğdu. Babası Abdullah Efendi’dir.¹¹⁵⁷ Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi’den kırâat-ı aşere okuyarak 1272/1855-56 yılında icazet aldı.¹¹⁵⁸ 17 Zilkade 1279 (6 Mayıs 1863) tarihinde padişahın ikinci imamı, 1284/1868 yılında birinci imamı oldu. 1293/1876 yılında sultan imamlığı sona erdi. 1297/1880 yılında Rumeli kazaskeri oldu. 1309/1892 yılında kazaskerlikten ayrılarak reîsü’l-ulemâ oldu ve 1327/1909 yılına kadar bu görevi sürdürdü. Ayrıca 1319/1901 yılında nakîbü’l-eşrâf memuru oldu. 20 Zilkade 1326 (14 Aralık 1908) tarihinde A’yan Azası (senatör) oldu. Bu görevi sürdürürken 29 Şaban 1332 (23 Temmuz 1914) tarihinde vefat etti.¹¹⁵⁹

162. TOKATLI OSMAN EFENDİ (Ö. 1332/1914)

Hayatı: 1267/1851 yılında Tokat’ta dünyaya geldi. Babası Ülemadan İbrahim Efendi’dir. Yedi yaşında mektebe girerek tahsile başlayan Osman Efendi, 1280/1863 yılında medreseye girerek on altı yaşına kadar Bakkalzâde Mehmet Efendi’den ilim tahsil etti. Daha sonra Kayseri’ye gidip Mehmed Emin Efendi’nin derslerine katılarak 1294/1877 yılında kendisinden icazet aldı. Ayrıca Kayseri ulemasından Hacı Torun Efendi, Mesud Efendi, Küçük Hafız Efendi ve Damad Halil Efendi’den de dersler aldı. Yine Leblebicizade Ahmed Efendi’den kırâat ve Yolcuzâde Mehmed

¹¹⁵⁶ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 465.

¹¹⁵⁷

¹¹⁵⁸ Eğinî, a.g.e., s. 78.

¹¹⁵⁹ Albayrak, a.g.e., C. I, s. 311.

Abir Efendiden de feraiz okuyarak icazet aldı. Tahsilden sonra memleketine dönen Osman Efendi, 1295/1878 yılında Şeyh Cemal Yahya Medresesinde müderrisliğe başladı. Vefatına kadar burada talebe okutmaya devam eden Osman Efendi, dinî ilimlerde yedi defa icazet verdi. Ayrıca kırâat ilimleri de okutarak icazet verdi. 1300/1883 yılında Tokat Rüştîye mektebi muallimliğine ve Safer 1314 (Temmuz-Ağustos 1896) tarihinde Tokat müftülüğüne tayin edildi. Bu görevini ifa ederken 13 Ramazan 1332 (5 Ağustos 1914) tarihi Çarşamba günü vefat etti.¹¹⁶⁰ Sivaslı Yusuf Ziyâeddin Efendi kendisinden hem dinî ilimler hem de kırâat ilmi icazeti almıştır.¹¹⁶¹

163. KASTAMONULU MEHMED ARİF EFENDİ (Ö. 1332/1914)

Hayatı: 1270/1854 tarihinde Kastamonu'nun Cebrail mahallesinde dünyaya geldi. Babası İsmail Bey Medresesi müderrisi Mehmed Abdülaziz Efendi, dedesi ise Nakşibendî Halidî halifelerinden Hacı Ahmed Efendi'dir. İlk mekteb ve rüştiyeyi bitirdikten sonra 1289/1872 yılında Merdiyye Medresesine girip Seyit Ahmed Hicabi Efendi'den dinî ilimler tahsil ederek Recep 1304 (Nisan 1887) tarihinde icazet aldı. Bunun yanında Kastamonu Reisü'l-kurrâsı Hafız Sadık Efendi'den seba ve aşere tahsil etti.

İlk görevine 1295/1878 yılında şeyhulislam imamı olarak başlayan Mehmed Efendi, daha sonra çeşitli yerlerde müderrislik görevini sürdürdü. 1298/1881 yılında memleketine dönerek İsmail Bey Medresesinde müderrislik yapmaya başladı. 1303/1886 yılında Kastamonu İsti'naf Mahkemesi azalığına tayin edildi. İki sene bu görevi sürdürdü. Ramazan 1332 (Temmuz-Ağustos 1914) tarihinde İsmail Bey Medresesindeki görevini sürdürüyordu.¹¹⁶² Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

164. TRABZONLU MEHMED ZÜHDÎ EFENDİ (Ö. 1332/1914)

(1) Hayatı: Adı Mehmed Zühdî'dir. Babası Trabzon'un ünlü hafızlarından Tayyib Efendi'dir. Tayyibzâde Hafız Mehmed Zühdî diye meşhur olmuştur. 1270/1854 yılında Trabzon'da doğdu. İlk tahsiline babasının yanında başlayarak hafızlığını tamamladı. Ardından Hacı Pîr Efendi, Kürt Sâid Efendi, Hoca Derviş Efendi'lerden ders alan Mehmed Zühdî, Çarşı Camii Medresesi Müderrisi Ahmed Efendi'den

¹¹⁶⁰ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 305.

¹¹⁶¹ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 531.

¹¹⁶² Albayrak, a.g.e., C. III, s. 103; Tunoğlu, Kara, a.g.e., s. 83-84; Tan, Tan, a.g.e., C. IV, s. 184.

tahsilini tamamlayarak 1293/1876 yılında icazet aldı. Tahsilden sonra memuriyete atılan Mehmed Zühdi Efendi, çeşitli okullarda muallimlik yaptı. Daha sonra Trabzon Adliyesinde çeşitli görevlerde bulundu. Bu görevlerini yaparken bir yandan da muallimlik yapmaya devam etti. Trabzon Vilayet Matbaası müdürlüğü ve Trabzon gazetesinde yazarlık ta yapan Mehmed Zühdi'nin son vazifesi İstinâf azâlığı idi.¹¹⁶³

Memuriyeti boyunca hiç Trabzon'dan ayrılmayan Mehmed Zühdi Efendi, tayini Sivas'a çıkınca durumu düzeltmek ümidiyle Gümüşyan Kumpanyası Vapuruyla İstanbul'a doğru yola çıktı. 1 Zilkade 1332 (21 Eylül 1914) tarihinde vapurun Vakfıkebir açıklarında batması sebebiyle ailesiyle birlikte boğularak vefat etti.¹¹⁶⁴ Üç dilin edebiyatını iyi bilen Mehmed Zühdi Efendi'nin, Hafız mahlasıyla yazdığı çok güzel şiirleri vardır. Hamamizâde İhsan Bey talebelerindendi. Halvetiye tarikatına mensup olan Mehmed Zühdi Efendi, hafız olup kırâat ilmine vâkıftı.¹¹⁶⁵ Yirmi sekiz sene boyunca hatimle teravih namazı kıldırıldı. Sesinin hoşluğu ve okuyuşunun güzelliği sebebiyle bu namazlara halk yoğun ilgi gösterirdi.¹¹⁶⁶

(2) **Eserleri:** Merhumun Trabzon matbaalarında basılmış edebiyatla alakalı **Mir'âtü'l-Mülûk**, **Nevbave**, **Mecmûa-i Zühdi**, **Hediye-i Vatan** adlı eserleri bulunmaktadır. Bunun yanında isim ve mahlaslarla alakalı **Defter-i Esâmi-i Rical**, adlı bir eseri; siyerle alakalı manzum **Nazmu's-Siyer** adlı eseri ve hadisle alakalı manzum **Zînetü'l-Ef'ide**, adlı eseri vardır. Ayrıca **Temkîn** adında çıkardığı dergisi vardır.¹¹⁶⁷ Kırâate dair bir eseri tarafımızca bulunamamıştır.

165. HARPUTLU MEHMED SAİD EFENDİ (Ö. 1332/1914)

Hayatı: Adı Mehmed Said olup Hocaizâde diye anılırdı. Harputludur. Babası meşhur âlim Karaçorlu Mehmed Hilmi Efendi'dir. Babasından ilim tahsil ederek

¹¹⁶³ Ömer Akbulut, **Trabzon Meşhurları Bibliyografyası**, y.y. 1970, s. 92.

¹¹⁶⁴ İbnülemin, **Türk Şairleri**, Dergah Yayınları, C. IV, s. 2107-2109; Pakalın, a.g.e., C. VII, s. 107; C. XIX, s. 119.

¹¹⁶⁵ Bursalı, a.g.e., C. II, s. 220

¹¹⁶⁶ Hüseyin Albayrak, a.g.e., s. 633; Hayatı için ayrıca bkz. Murat Uraz, **Türk Edip ve Şairleri**, İstanbul, Tefeyyüz Kitabevi, t.y., C. IV, s. 90; Pakalın, a.g.e., C. VII, s. 107-109; C. XIX, s. 119-121; Gövsa, a.g.e., s. 415; Murat Yüksel, **Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri**, Trabzon, Yunus Dergisi Yayınları, 1993, C. I, s. 279-299; Bal, a.g.e., s. 35; Hüseyin Albayrak, **Dünden Bugüne Trabzon Basın Tarihi**, Ankara, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, 2010, s. 317-318; Yasemin Demir, "Tayyib-zâde Hâfız Mehmed Zühdi: Hayatı Eserleri ve Nevbâvesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları (Türk İslam Edebiyatı) Anabilim Dalı, Ankara, 2007, s. 10-22.

¹¹⁶⁷ Eserleri için bkz. Bursalı, a.g.e., C. II, s. 220-221; Develioğlu, a.g.e., s. 532; Akbulut, a.g.e., s. 92; Pakalın, a.g.e., C. VII, s. 108; Demir, a.g.e., s. 26-58.

icazet aldı. Kuvvetli bir hafız ve kurrâ oldu. Tahsilden sonra Çarsancak'lıların teklifi üzerine oraya giderek müderrislik yaptı. Kısa sürede kendisini sevdirdi. Elli yaşından sonra evlenen Mehmed Said Efendi, 1332/1914 yılında Harput'ta vefat etti. Merhum; zeki, nezih, zarif, nüktedan, mütevazı, dindar ve mütevekkildi. Hem Harput hem de Çarsancak halkı tarafından sevilir ve sayılırdı. Sesi çok güzel olup kurrâ da olduğundan Kur'an-ı Kerîm okuyuşu dinleyenleri çok etkilerdi. Şairliği de olan merhumun yazmış olduğu şiirleri vardır.¹¹⁶⁸

166. KONYALI MÜKREMİN EFENDİ (Ö. 1332/1914)

Hayatı: Aslen Silifke'li olup Konya'ya göç etti. Sarı Hafız Süleyman Vehbi Efendi'den dinî ilimler, Kafalızâde Hacı Hasan Efendi'den ise kırâat ilimlerini tahsil ederek her ikisinden de icazet aldı. Ayrıca Halidî şeyhlerinden Muhammed Bahaeddin Efendi'ye intisap edip kendisinden icazet alarak halifesi oldu. Karatay Unkapanı Medresesinde kırâat alanında elli beş talebe yetiştirdi. 1332/1914 yılında Konya'da vefat ederek Hacı Fettah Mezarlığına defnedildi. Merhum Nakşî-Halidî büyüklerinden âlim ve takva sahibi bir zattı. Talebe yetiştirme dışındaki vakitlerini riyazat, zikir ve dua ile geçirirdi.¹¹⁶⁹

167. MEHMED KAMİL EFENDİ (1332/1914)

Hayatı: Babası Ahmed Mızrab Efendi'dir. Fındıklı (Keşfi Cafer Efendi) Tekkesi postnişini ve Pirizâde Hatun Camii imamıdır. Dâru'l-Fünûn'un Ulûm-u 'Âliyye bölümünden mezun oldu.¹¹⁷⁰ Sultan imamı Kastamonulu İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 6 Cemaziyelahir 1332 (2 Mayıs 1914) tarihinde icazet aldı.¹¹⁷¹

168. HAFIZ MEHMED NAZMÎ EFENDİ (1332/1914)

Hayatı: Babası Hasan Nazif Efendi'dir. Sefâin-i Bahriyye imamlarındandı. Ardından Barbaros Zerhele-i Hümayun imamı olmuştur. Humbarahâne Camii imamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 1323/1905 yılında icazet aldı.

¹¹⁶⁸ Sunguroğlu, a.g.e., C. II, s. 219.

¹¹⁶⁹ Ahmet Çelik, "Hacı Mükremin Efendi", **Konya Ansiklopedisi**, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2012, C. IV, s. 88-89; Ayrıca bkz. Bilgili, Çelik, a.g.e., s. 125-126.

¹¹⁷⁰ Kastamonî, **İcazet**, vr. 3a.

¹¹⁷¹ Kastamonî, **İcazet**, vr. 3a; Eğinî, a.g.e., s. 84.

Kendisinden Kasımpaşalı Ahmed Cemaleddin Efendi kırâat-ı takrib okudu.¹¹⁷² 29 Cemaziyelahir 1332 (25 Mayıs 1914) tarihinde hayattaydı.¹¹⁷³

169. HAFIZ AHMED CEMALEDDİN EFENDİ (1332/1914)

Hayatı: Kasımpaşalıdır. Kırâat-ı seb'a ve aşere'yi Hafız Osman Besim Efendi'den, kırâat-ı takribi ise Hafız Mehmed Nazmi Efendi'den tahsil ederek 29 Cemaziyelahir 1332 (25 Mayıs 1914) tarihinde icazet aldı.¹¹⁷⁴

170. AYDINLI MEHMED EMİN EFENDİ (Ö. 1333/1915)

Hayatı: 1255/1839 tarihinde Aydın'ın Sarayıçi mahallesinde dünyaya geldi. Babası Şahinoğlu Hacı Ahmed b. Muhammed'dir. Hafızlığını bitirdikten sonra Cihanzâde Medresesine girip Müftü Hacı İbrahim Efendi'den dinî ilimler tahsil ederek 1289/1872 tarihinde icazet aldı. Aynı zamanda Saçıkaralı Mustafa Efendi'den 1279/1862 yılında feraiz, Ispartalı Hacı Hasan Efendi'den 1284/1867 yılında kırâat-ı seb'a ve aşere icazeti aldı.

Tahsilden sonra Aydın'ın Güzelhisar ilçesinde bulunan Dabbizâde Süleyman Ağa Medresesinde talebe okutmaya başlayarak ilk icazetini 1315/1897 yılında verdi. 1312/1895 yılında Aydın müftüsü olan Mehmed Efendi, Safer 1333 (Aralık 1914-Ocak 1915) tarihinde yaşının ilerlemiş olması sebebiyle emekli edildi. Emeklilikten sonra aynı medresede müderrisliğe devam etti.¹¹⁷⁵

171. HATTAT FEHMİ EFENDİ (Ö. 1333/1915)

Hayatı: Adı Mehmet Fehmi olup Valide Rüşdiyesi muallimi Afyonkarahisar'lı İbrahim Hilmi Efendi'nin oğludur. 1276/1860 yılında İstanbul'da doğdu. Valide Rüşdiyesinde okuyarak hafızlığını tamamladı. Eğinli Kasapzâde Mehmet Efendi'den dinî ilimler, Kayınpederi Sultan Abdülhamid'in baş imamı Hafız Raşid Efendi'den kırâat ve vucuh, Şefik Bey'den de hat öğrenerek icazet aldı. Tahsilden sonra Sultan Abdülhamid'in büyük kızı Zekiye Sultan'ın Ramazan imamlığına ve Tashîh-i Mesâhif Heyeti azalığına tayin edildi. Yakalandığı kanser hastalığından kurtulamayarak 20 Rebiülevvel 1333 (5 Şubat 1915) tarihinde İstanbul Beşiktaş'taki

¹¹⁷² Eğinî, a.g.e., s. 84.

¹¹⁷³ Bkz. a.y.

¹¹⁷⁴ Eğinî, a.g.e., s. 84.

¹¹⁷⁵ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 155-156.

evinde vefat edip Maçka Mezarlığına defnedildi. Merhum kara sakallı, esmer ve uzun boyluydu. Temiz kalpli, ahlaklı, hoş sohbet ve iyi bir insandı. Ramazanlarda Beşiktaş Sinan Paşa Camiinde okuduğu Kur'ân-ı Kerimler dinleyenleri derinden etkilerdi. Özellikle hat alanında meşhurdu.¹¹⁷⁶

172. SİVASLI OSMAN NURİ EFENDİ (Ö. 1333/1915)

Hayatı: İsmi Osman Nuri, lakabı Kitapçioğlu, şöhreti ise Hocaşâdedir. Safer 1273 (Ekim 1856) tarihinde Sivas'ın Hoca Hüsam Mahallesinde dünyaya geldi. Babası Nakşibendî meşayhından Mustafa Mazhar Efendi (ö. 1314/1896)'dır. İlk eğitimini babasından alan Osman Efendi, hafızlığını tamamladıktan sonra medreseye gitti. Hafız Mehmet Efendi ile Sofî Ahmet Efendi'den sarf, nahiv, belağat, mantık ve feraiz dersleri aldı. Zilkâde 1292 (Aralık 1875) tarihinde İstanbul'a giden Osman Efendi, Beyazıt Camii'nde Sivaslı Ömer Efendi'den ders aldı. Ardından Üsküdar'a geçen Osman Efendi, Alâiyyeli Mustafa Hulusi Efendi'den dinî ilimler tahsilini tamamlayarak Cemaziyelevvel 1301 (Mart 1884) tarihinde icazet aldı. Ayrıca Selimiye Camii birinci imamı Ispartalı Hacı Hüseyin Sabri Efendi'den tecvid ve kırâatten icazet aldı. 1295/1878 yılı sonunda ders okutmaya başlayan Osman Efendi, 1300/1883 yılında Üsküdar dersiamı oldu. 1305/1887 yılında Toptaşı Askeri Rüştîyesinde Arapça hocası oldu. Ayrıca Medresetü'l Mûtehassısîn Kısım-ı Âlî'de tefsir müderrisi olarak görev yaptı. 1310/1893, 1313/1895 ve 1327/1909 yıllarında toplam elli talebeye dinî ilimlerden, 1303/1886 yılında da bir talebeye kırâatten icazet verdi. 7 Rebiülâhir 1333 (22 Şubat 1915) tarihinde vefat etti.¹¹⁷⁷

173. KAYALARLI SALİH EFENDİ (Ö. 1333/1915)

Hayatı: Rebiülevvel 1277 (Eylül-Ekim 1860) tarihinde Kayalar kazasının Saray mahallesinde doğdu. Babası çiftçilikle uğraşan Kanturzâde Murteza Efendi'dir. İbtidai ve Rüştîye mekteplerini bitirdikten sonra 1295/1878 yılında Manastır kazasına giderek burada bulunan Türkler Medresesinde üç yıl kadar dinî ilimler tahsil etti. 1298/1881 yılında İstanbul'a giden Salih Efendi, Fatih dersiamlarından

¹¹⁷⁶ İbnülemin, **Son Hattatlar**, s. 93-94; Ayrıca bkz. Nasrattınoğlu, a.g.e., s. 207-208. Pakalın, a.g.e., C. VI, s. 67-68; C. VII, s. 55; M. Uğur Derman, "Fehmî", **DİA**, İstanbul, T.D.V.Yayınları, 1995, C. XII, s. 296-297.

¹¹⁷⁷ Albayrak, a.g.e., C. IV-V, s. 330-331; Ayrıca bkz. Özel, a.g.mk. I, s. 70-71.

Kuvayeli İbrahim Efendi'den tahsilini tamamlayarak 1313/1896 yılında icazet aldı. Bu arada meşhur kurrâ Hafız İsmail Efendi'den kırâat-ı aşere okudu. 1320/1902 yılında Meşihat tarafından Kayalar'a gönderilen Salih Efendi, Pazar Mahallesinde bulunan medresede ders okutmaya başladı. Ayrıca medrese yakınlarında bulunan Haşim Bey Camiinde de imam-hatiplik görevini yürüttü. Balkan harbi sırasında esir düşen Salih Efendi, 1 Rebiülevvel 1332 (28 Ocak 1914) tarihinde esaretten kurtularak İzmir'e hicret etti. Rebiülâhir 1333 (Şubat-Mart 1915) tarihinde Kemalpaşa kazasının Armutlu köyünde imamlık görevinde bulunuyordu.¹¹⁷⁸ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

174. HARPUTLU HACI MUSTAFA EFENDİ (Ö. 1333/1915)

Hayatı: Adı Mustafa olup Kurrâ Hocaşâde diye anılırdı. Kurrâ Hafız Yusuf Efendi'nin küçük oğludur. 1257/1841 yılında Harput'ta doğdu. Tahsiline babasının yanında başlayarak hafızlığını tamamladı. Ardından medreselerde ilim tahsil etti. Babasının vefatı üzerine abisi Ömer Efendi'den kırâat ilmini öğrenerek icazet aldı. Tahsilden sonra Meydan Camii, ardından Sara Hatun Camii imam hatipliğine tayin edildi. Sara Hatun Camiinin karşısındaki evinde ve meydan pınarının yanındaki tekke'de mektep açarak talebe okuttu. Ardından Cevheriyye Mektebinde okutmayı sürdürdü. 1333/1915 tarihinde vefat ederek Meteris Mezarlığındaki aile kabristanına defnedildi. Merhumun sesi ve okuyuşu babası ve abisi gibi gür ve güzeldi. Konuşması ise sakın ve yavaştı. Herkese karşı tevazu, hürmet ve sevgiyle davranırdı. Bu yüzden herkes tarafından sevilirdi.¹¹⁷⁹

175. ULUBORLULU HAKKI HOCA (Ö. 1333/1915)

Hayatı: 1268/1852 yılında Uluborlu'da doğdu. Babası Abbasşâde İbrahim Nedim Efendi'dir. Tahsiline mahalle mektebinde başladı. Babasından hafızlığını tamamladıktan sonra kırâat ilmi tahsil ederek icazet aldı. Tahsilden sonra birçok mahalle mektebinde hoca olarak vazife aldı. Çok sayıda hafız yetiştirdi. Otuz beş sene boyunca Alaaddin Camiinde hatimle teravih namazı kıldırıldı. 1333/1915

¹¹⁷⁸ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 419.

¹¹⁷⁹ Sunguroğlu, a.g.e., C. II, s. 282.

senesinde hastalanarak vefat etti. Merhum güler yüzlü, temiz ve saf bir insandı. Sesi çok güzeldi. Güzel yazı yazardı.¹¹⁸⁰

176. ANKARALI ABDULLAH ZÜHTÜ EFENDİ (Ö. 1334/1916)

Hayatı: 1296/1879 yılında Beypazarı'nda doğdu. Babası tüccar Mehmet Nazif Efendi'dir. Eğitimine kaza mektebinde başladı. Mektepten sonra İmaret Medresesinde eğitimini sürdürdü. Ardından İstanbul'a gelip Fatih dersiamlarından Ahmet Ramiz Efendi'nin yanında tahsilini tamamlayarak Cemaziyelahir 1322 (Ağustos-Eylül 1904) tarihinde icazet aldı. Ayrıca Süleyman Efendi'den de kırâat-ı aşere ve takrib tahsil ederek icazet aldı. Mekteb-i Nüvvâba giren Zühtü Efendi, 15 Şaban 1327 (1 Eylül 1909) tarihinde pekiyi derece ile şehadetnâme alarak bu okulu da tamamladı. 28 Safer 1329 (28 Şubat 1911) tarihinde Akka Niyabeti, 16 Cemaziyelahir (12 Mayıs 1914) tarihinde Gerede kadılığı ve son olarak 25 Rebiülevvel 1334 (31 Ocak 1916) tarihinde Zonguldak kadılığına tayin edildi.¹¹⁸¹ Bu tarihten sonrası hakkında bilgi bulunamadı.

177. TIRNOVALI MUHAMMED HİLMİ (Ö. 1334/1916)

Hayatı: 1255/1839 yılında Tırnova'da dünyaya geldi. Hacı Mustafa Ağa'nın oğludur. Memleketinde kırâat ve vucuh dersleri aldıktan sonra 1276/1860 yılında İstanbul'a gelerek Tikveşli Yusuf Efendi'den okuyup 1290/1873 yılında icazet aldı. Ayrıca Laz Hasan Efendi'den fıkıh, Mısır ulemasından Şeyh Temimî'den **Mutûl**, Şeyh Ebu'l-Kasım'dan **Buharî** ve **Müslim** okudu.¹¹⁸²

Eğitimini tamamladıktan sonra 1290/1873 yılında Fatih dersiamlığına atandı. Vefa Lisesinde Arapça ve İslâmî ilimler okuttu. 1301/1884 yılında Fetvahâneye girdi. 1309/1892 yılında ilk icazetini verdi. Zilkade 1316 (Mart 1899) tarihinde Tetkiki Müellefât Meclisi üyeliğine getirildi.¹¹⁸³ 1314-1326/1896-1908 yılları arasında huzur derslerinde muhatap, 1327-1333/1909-1914 yılları arasında da mukarrir olarak görev yaptı.¹¹⁸⁴ 1327/1909 yılında Hamîdiyye Medresesi

¹¹⁸⁰ Demirdal, a.g.e., s. 280.

¹¹⁸¹ Albayrak, a.g.e., C. I, s. 34; Ayrıca bkz. Ethem Torun, **Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle Beypazarı**, Ankara, y.y., 2004, s. 246; Erdoğan, Narince, a.g.e., s. 77.

¹¹⁸² Albayrak, a.g.e., C. III, s. 275.

¹¹⁸³ A.y.

¹¹⁸⁴ Ebu'l-Ula Mardin, a.g.e., s. 858-859.

müderrişliğine tayin edildi.¹¹⁸⁵ 1328/1910 Ayşe Sultan Medresesine müderriş olarak atandı.¹¹⁸⁶ Dâru'l-Hılâfeti'l-Âliyye Medresesi Kısım-ı Âlî'de tefsir dersleri verdi.¹¹⁸⁷ Bütün bu hizmetleri sürdürürken 6 Şevval 1334 (6 Ağustos 1916) tarihinde vefat etti.¹¹⁸⁸

178. ÖMER FAHREDDİN B. MEHMED İZZET (Ö. 1334/1916)

Hayatı: 21 Ramazan 1285 (5 Ocak 1869) tarihinde Mekke'de dünyaya geldi. Babası Adana'da valilik yapmış olan Seyyid Mehmed İzzet Efendi'dir. Dedesi Seyyid Ahmed Efendi Edirne'den İstanbul'a göç etmiş, babası da İstanbul'da yetişmişti. İlk tahsiline Mekke'de başlayan Ömer Efendi, babasının görevi icabı rüştiyeyi Şam'da birinci olarak tamamlayarak 1300/1883 yılında şehadetnâme aldı. Tağusiye Camii imamı Yahya Efendi'den kırâat, Musullu Şeyh Halil Efendi'den sarf-nahiv dersleri aldı. Basra müftüsü Abdülvehhab Hicazî ve Darendeli Hasan Sıtkı Efendi'den de ders aldı. Daha sonra İstanbul'a gelerek Sinan Paşa Camiinde dersiam olan Dağıstanlı Abbas Efendi'den dinî ilimler tahsil etti. Zilhicce 1308 (Temmuz 1891) tarihinde Muallimhâne-i Nüvvâba girerek Rebiülâhir 1314 (Eylül 1896) tarihinde sınıf birincisi olarak şehadetnâme aldı.

Rebiülâhir 1311 (Ekim-Kasım 1893) tarihinde Adana mevleviyetine tayin edilen Ömer Efendi, 1315/1898 yılında Silivri naibi oldu. Birçok yerde naiplik görevi yapan, hizmetleri dolayısıyla çeşitli rütbeler ve nişanlar alan Ömer Efendi, 1331/1913 yılında Mekke ve aynı sene içinde Medine kadısı oldu. Rahatsızlığı sebebiyle 26 Şaban 1332 (20 Temmuz 1914) tarihinde İstanbul'a dönen Ömer Efendi, 8 Şevval 1334 (8 Ağustos 1916) tarihi Salı günü vefat etti.¹¹⁸⁹

179. MEHMED KADRİ EFENDİ (1335/1917)

Hayatı: Adı Mehmed Kadri olup babası Hüseyin Efendi'dir. Yedi Emirler Türbedarı diye meşhurdu. Fındık Hafız Mustafa Efendi'den Hafs kırâati üzere ta'lim okudu. Kendisi de Kur'an ta'limi hususunda öne çıktı. 22 Rebiülâhir 1335 (15 Şubat

¹¹⁸⁵ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 275.

¹¹⁸⁶ İlmiye Salnâmesi s. 104.

¹¹⁸⁷ Ebu'l-Ula Mardin, a.g.e., s. 858-859.

¹¹⁸⁸ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 275; Ayrıca bkz. Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 180; Özel, a.g.mk. I, s. 63-64.

¹¹⁸⁹ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 349-351.

1917) tarihinde vefat ederek Edirnekapı Mezarlığına defnedildi.¹¹⁹⁰ Kendisinden Filibeli Muhammed Rasim Efendi (ö. 1939) kırâat okuyup icazet aldı.¹¹⁹¹ Ta'lim dersi verdiği talebeleri arasında Konyalı Abdurrahim Efendi¹¹⁹² ve Mustafa Ragıb Efendi¹¹⁹³ gibi âlimler bulunmaktadır.

180. RİZELİ OSMAN SABRİ EFENDİ (Ö. 1335/1917)

Hayatı: 1262/1846 yılında Rize'nin Yeniköy mahallesinde doğdu. Babası Bezzaz esnafından Mataracızâde İsmail Ağa'dır. Yeniköy ilk mektebinde tahsiline başlayan Osman Efendi, burada hafızlığını tamamladı. Rize müftülerinden Kösezâde Hasan Efendi'den bir müddet dini ilimler tahsil ettikten sonra 1290/1873 yılında İstanbul'a gitti. Fatih Bahri-Siyah Baş Kurşunlu medresesine girerek Rizeli Laz Hasan Efendi'den dinî ilimler tahsiline başladı. Hocasının Mekke-i Mükerreme mevleviyetine tayin edilmesi üzerine Alâiyyeli Abdullah Fehmi Efendi'den tahsilini tamamlayarak 1300/1883 yılında icazet aldı. Ayrıca Hafız Şakir Efendi'den meanî ve usul, Reisü'l-kurrâ Esirîzâde Hafız İsmail Efendi'den kırâat ve Fatih Camii baş imam vekili Geyveli Hafız İbrahim Efendi'den ta'limu'l-Kur'ân dersleri aldı.

1305/1888 yılında Fatih camiinde dersiam olarak ders okutmaya başlayan Osman Efendi, 1319/1901 yılında ilk icazetini verdi. Çeşitli rütbelere ve nişanlar kazanan Osman Efendi 1332-1334 (1914-1916) yılları arasında huzur dersleri muhatablığı da yaptı. Fatih Camiinde tedrisle meşgulken 2 Cemaziyelevvel 1335 (24 Şubat 1917) tarihi Cumartesi günü vefat etti.¹¹⁹⁴

181. VANLI MEHMET FEYZULLAH EFENDİ (Ö. 1335/1917)

Hayatı: 1275/1859 yılında Van'da dünyaya geldi. Babası Hacı Mahmut Efendi'dir. 1292/1875 yılında İstanbul'a gelerek Zeyrek Camii imamı Hafız Raşid Efendi'den hafızlığını tamamladı. Beyazıt dersiamlarından İstanbullu Atıf Efendi'den okuyarak 1313/1895 yılında icazet aldı. Bu esnada Beyazıt dersiamlarından Hafız Esat Efendi'den kırâat-ı seb'a aşere ve takrib okudu. 1320/1902 yılında Beyazıt dersiamları arasına girerek ders vermeye başladı.

¹¹⁹⁰ Revnakoğlu, a.g.e., poz 74 sağ.

¹¹⁹¹ Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 261.

¹¹⁹² Abdurrahim Konevî, a.g.e., vr. 4a.

¹¹⁹³ İslambulî Mustafa Ragıb, a.g.e., vr. 4a-b.

¹¹⁹⁴ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 337.

1324/1906 yılında İstanbul müderrisliği ruûsuna nail oldu. Zilkade 1333 (Eylül 1915) tarihinde Dâru'l-Hılâfeti'l-Âliyye Medresesi Âlî Kısımında tefsir müderrisi oldu. 2 Cemaziyelâhir 1335 (26 Mart 1917) tarihi Pazartesi günü vefat etti.¹¹⁹⁵

182. KONYALI MUSTAFA ŞÜKRÜ EFENDİ (Ö. 1336/1917)

Hayatı: Şeyhu'l-kurrâ Kafalızâde Hasan Efendi'nin oğludur. 1263/1847 yılında Konya'da doğdu. Malatyalı Ahmet Efendi'den dinî ilimler tahsil etti. Ardından babasından kırâat ilmini okuyarak icazet aldı. Babasının vefatının ardından Şerafeddin Camii imam-hatibi oldu. Ayrıca Kafalı (Saidiye) Medresesinde müderrislik yaptı. Bu görevlerini sürdürürken 9 Rebiülevvel 1336 (23 Aralık 1917) tarihinde vefat ederek Şems-i Tebrizî mezarlığına defnedildi. O da babası gibi kırâat ilminde uzman olup şeyhu'l-kurrâ diye anılırdı. Fıkıh ilminde de bilgiliydi.¹¹⁹⁶

183. ÜSKÜDARLI MEHMED HAYRİ EFENDİ (Ö. 1336/1918)

Hayatı: Aslen Malatyalı olup 1282/1865 yılında Üsküdar'da Debbağlar Mahallesinde dünyaya geldi. Babası Abdullah Efendi (ö. 1301/1884)'dir. Atık Valide Mektebinde tahsile başlayarak hafızlığını tamamladı. Ardından Üsküdar dersiamlarından Safranbolulu Mustafa İsmet Efendi'den şer'î ilimler tahsil ederek 1308/1891 yılında icazet aldı. Bu arada Ispartalı Hüseyin Sabri Efendi'den aşere-takrib okuyarak 1300/1883 yılında icazet aldı. Şevval 1310 (Nisan-Mayıs 1893) tarihinde Üsküdar Valide Camii'nde ders vermeye başladı. 1321/1903 yılında İbtidâî Hariç İstanbul müderrisliği, 1324/1906 yılında ise Hareket-i Hariç derecesine terfi etti. Aynı yıl talebelerine icazet vererek bir adet altın liyakat madalyası ve dördüncü rutbeden Osmanlı nişanı elde etti. Müderrisliği sürdürürken 2 Recep 1336 (13 Nisan 1918) tarihi Cumartesi günü vefat etti.¹¹⁹⁷

184. PRİZRENLİ SÜLEYMAN EFENDİ (Ö. 1336/1918)

Hayatı: Cemaziyelahir 1284 (Ekim 1867) tarihinde Prizren'de doğdu. Babası Esteriko oğlu Rüstem Efendi'dir. 1293/1876 yılında mektebe girerek Hacı Hızır

¹¹⁹⁵ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 234-235; Özel, a.g.mk. I, s. 72-73; Aydın Talay, **Bizim Eller: Van**, Ankara, Van Belediye Başkanlığı Kültür, Sosyal ve Spor İşleri Müdürlüğü, 1998, s. 174; Abdülkerim Abdulkadiroğlu, "Van Meşhurları: 1900 Doğumlarına Kadar", **Van Kütüğü**, Ed. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Mehmet Yiğit, Bekir Oğuzbaşaran, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 1993, s. 202.

¹¹⁹⁶ Ürekli, a.g.m., C. V, s. 35.

¹¹⁹⁷ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 259; Özel, a.g.mk. I, s. 80.

Efendi'de hafızlığını tamamladı. Üç yıl kadar Prizren Mehmet Paşa Medresesinde bölge âlimlerinden dinî ilimler tahsil etti. 1304/1887 yılında İstanbul'a gelerek Fatih dersiamlarından Alasonyalı Ali Efendi'den yedi sene dinî ilimler tahsil etti. Bu arada Manastırlı İsmail Hakkı Efendi'nin talebesi Kırçovalı Hafız Hamdi Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı. 1311/1894 tarihinde İstanbul'da zelzele olunca memleketine dönüp Hafız Abdülaziz Hıfzî Efendi'den dinî ilimler tahsilini tamamlayarak Recep 1322 (Eylül 1904) tarihinde icazet aldı. Tahsilden sonra Prizren Seydi Bey Camiinde bir müddet ders okutan Süleyman Efendi, Şevval 1331 (Eylül 1913) tarihinden itibaren İstanbul Fatih Camiinde ders okutmaya başladı. Muharrem 1333 (Kasım-Aralık 1914) tarihinde Daru'l-Hilafe Medaris-i Taliye 7. Sınıf 1. Şube müdürü olan Süleyman Efendi, 5 Şaban 1336 (16 Mayıs 1918) tarihi Perşembe günü vefat etti.¹¹⁹⁸

185. UŞAKLI İBRAHİM EDHEM EFENDİ (Ö. 1336/1918)

Hayatı: 1264/1848 senesinde Kumrulumescid Mahallesinde dünyaya geldi. Babası huzur dersleri mukarrirliği yapmış ve Haremeyn rütbesi almış Uşaklı Muhammed Nasuh Efendi (ö. 1308/1891)'dir. Fatih civarında bulunan Hafız Paşa Mektebinde aşere-takrib okuyarak mektebin hocalarından Reîsü'l-kurrâ Hacı İsmail Efendi'den 1281/1684-85 yılında icazet aldı. Berkofçalı Abdürrahim, İstanbullu Şevket Efendilerden ve babasından dinî ilimler tahsil ederek 1293/1876 senesinde babasından icazet aldı.¹¹⁹⁹

Muharrem 1285 (Nisan 1868) yılında Dersiam olan İbrahim Efendi, 1313/1896 yılında icazet verdi. Çeşitli görevlerde bulunarak çok sayıda rütbe ve nişana sahip olan İbrahim Efendi, 3 Safer 1327 (24 Şubat 1909) tarihinde Rumeli kazaskeri oldu. 14 Recep 1331 (19 Haziran 1913) tarihinde ise emekli oldu.¹²⁰⁰ 1336 yılı Ramazan ayında (Haziran 1918) vefat ederek Fatih Camii haziresine defnedildi.¹²⁰¹

¹¹⁹⁸ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 439.

¹¹⁹⁹ Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 288-289; Albayrak, a.g.e., C. II, s. 202

¹²⁰⁰ Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 289; Albayrak, a.g.e., C. II, s. 202-203.

¹²⁰¹ Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 289; Ayrıca bkz. **Mir'at-ı Sicill-i Memurîn-i Osmâniye veya İnkılab-ı Âhir-i Osmânîdeki Rical-i Afife-i Devlet**, İstanbul, Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, 1325/1909, Cüz I, s. 7; Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 785, 985-986; Pakalın, a.g.e., C. IX, s. 141.

186. ANTEPLİ ABDULLAH NECİP EFENDİ (Ö. 1336/1918)

(1) **Hayatı:** 1259/1843 tarihinde Gaziantep’de doğdu. İzrapzâde diye meşhurdu. İlk tahsiline memleketinde başlayarak Antep ulemasından Hacı Mustafa Bülbül Hoca, Bülbül Hoca’nın kardeşi Şakir Efendi, Müftü Bahaeddin Efendi ve Fakih Mehmed Efendi’lerden ders aldı. Ardından 1287/1870 tarihinde İstanbul’a giderek burada riyaîye (cebiri), felekiyye (astronomi) gibi derslerin yanında Valide Camiinde kırâat-ı seb’a tahsil etti.¹²⁰² İstanbul’dan döndükten sonra ilk olarak 7 Cemaziyevvel 1311 (16 Kasım 1893) tarihinde¹²⁰³ Ebü’l-Hüdâ Medresesinde, ardından 1326/1908 yılında Kozanlı Medresesinde müderris oldu. Ayrıca Nakibü’l-Eşraf kaymakamlığı görevini yürüttü. Zilkade 1336 (Ağustos 1918) tarihinde bir pazartesi günü vefat ederek Antep Saçaklı Mezarlığına defnedildi. Merhum güzel ahlaklı ve neşeli bir şahsiyetti. Boş konuşmaz sohbeti hep ilim üzerine olurdu. Hafızası ve zekâsının çok güçlü oluşuyla meşhurdu. Antep’te kendisinden başka kırâat ilmini bilen yoktu. Kozmografya ilmine de meraklıydı. Gaziantep’in son divan şairlerinden olan Necip Efendi’nin şiirde hocası Hasırcızâde’ydi.¹²⁰⁴

(2) **Eseri:** Merhumun matbu olmayan bir divanı olup başka bir eseri tespit edilememiştir.¹²⁰⁵

187. EĞİNLİ BEREKETZÂDE İSMAİL HAKKI (Ö. 1336/1918)

(1) **Hayatı:** 1 Recep 1267 (2 Mayıs 1851) tarihinde İstanbul Fatih’de dünyaya geldi. Babası Hasan Basri, dedesi ise İsmail Hakkı Efendi’dir. Aslen Eğin’li (Kemaliye) olan İsmail Hakkı Efendi, Bereketzâde ailesine mensuptur. Küçük yaşta babasını kaybetti. Hafız Paşa Mektebinde Sultan Selim Camii baş imamı İsmail Efendi’den hafızlığını tamamladıktan sonra kırâat-ı seb’a ve aşere okuyarak icazet aldı. Başta Mustafa Şevket Efendi olmak üzere Edip Abdullah Rûmî, Şeyh Ahmed Temîmî, Ahmed Şetvan Efendi ve Arnavut Tahsin Efendi gibi hocalardan tefsir,

¹²⁰² Şakir Sabri, **Gaziantep Büyükleri**, Gaziantep, Halk Fırkası Matbaası, 1934, s. 143.

¹²⁰³ H. İbrahim Yakar, “Gaziantep’li Divan Şairleri”, **Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu**, Ed. Yusuf Küçükdağ, Gaziantep, Gaziantep Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü, 2000, s. 187.

¹²⁰⁴ Şakir Sabri, a.g.e., s. 145-148; Ayrıca bkz. Pakalın, a.g.e., C. I, s. 25-26; C. XIII, s. 49-50; Cemil Cahit Güzelbey vd., **Gaziantep İl Yıllığı 1968**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1969, s. 173; H. İbrahim Yakar, “Mahallî Kaynakların Değerlendirilmesi ve Antepli Divan Şairleri Örneği”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 2007, Sayı 6(2), s. 83, 84, 86; Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ayla Güçlü, **Gaziantep Meşhurları**, Ankara, Anıl Matbaası, 2004, s. 4-8.

¹²⁰⁵ Şakir Sabri, a.g.e., s. 145-148.

hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf ve Arap edebiyatı tahsil etti. Bir müddet Mekteb-i Mülkiye’de okudu. Ardından Dâru’l-Funûn’a geçti fakat bu okul kapatıldığından tamamlamadı.¹²⁰⁶

Tahsilden sonra İbret gazetesinde çalışmaya başladı. 1290/1873 yılında Akka’ya sürgüne gönderildiyse de 1293/1876 yılında geri geldi. 1294/1877 yılında Akşehir kaymakamlığına tayin edildi. İki sene sonra istifa ederek Adliyeye geçti. Burada çeşitli görevler aldı. Son olarak Temyiz İstida Dairesi reisliği görevinden emekli oldu. Zilhicce 1336 (Eylül 1918) tarihinde İstanbul’da vefat ederek Bakırköy Mezarlığına defnedildi.¹²⁰⁷

Merhum memleketin tanınmış alimlerinden olup, başta fıkıh ve usul-ü fıkıh olmak üzere dinî ilimlerde bilgiliydi. Osmanlı, Arap ve Fars edebiyatını çok iyi bilirdi. Kendi alanındaki eserlerden istifade edecek kadar Fransızca’ya da aşinaydı. Ömrünün son günlerinde Kur’an ilimlerine yönelmişti.¹²⁰⁸

(2) Eserleri: Müellifin **Envâr-ı Kur’ân** ve **Necâib-i Kur’âniyye** adıyla tefsir alanında yazmış olduğu iki matbu eseri bulunmaktadır.¹²⁰⁹ Kırâat alanında bir eseri tespit edilememiştir.

188. MALATYALI OSMAN AVNİ EFENDİ (Ö. 1338/1919)

Hayatı: 1265/1849 yılında Malatya’nın Kavaklıbağ Mahallesinde doğdu. Babası ulemadan Emir Ahmetzâde Abdullah Efendi’dir. İlk olarak Riyaziye Medresesine girerek Yusuf Efendi’den dinî ilimler ve Farsça tahsil etti. 1287/1870 yılında İstanbul’a gelerek Süleymaniye Dökmeci-i Sani ve Laleli Medreselerinde kaldı. Aksaray Valide Camii ikinci imamı Mehmed Tevfik Efendi’den aşere-takrib okuyarak Safer 1295 (Şubat 1878) tarihinde, Fatih dersiamlarından Gümülcineli Ahmed Asım Efendi’den ise dinî ilimler tahsil ederek Cemaziyelâhir 1295 (Haziran 1878) tarihinde icazet aldı. Ayrıca 1292/1875 yılında Daru’l-Muallimin’e girerek 1297/1880 yılında şehadetname aldı. Aynı yıl vekâleten yürüttüğü Sultan Selim

¹²⁰⁶ Pakalın, a.g.e., C. X, s. 21-22.

¹²⁰⁷ Pakalın, a.g.e., C. X, s. 22.

¹²⁰⁸ Pakalın, a.g.e., C. X, s. 23; Müellifin hayatı için ayrıca bkz. Bereketzâde İsmail Hakkı, **Yâd-ı Mâzî**, İstanbul, Tevsi-i Tibaat Matbaası, 1332; Mehmet Okuyan, “Bereketzâde İsmail Hakkı”, **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1992, C. V, s. 490; Özel, “a.g.m. II” s. 124-125.

¹²⁰⁹ Eserleri hakkında bilgi için bkz. Pakalın, a.g.e., C. X, s. 23; Okuyan, a.g.m., C. V, s. 490-491; Özel, a.g.m. II, s. 125.

Rüştiyesi riyaziye ve coğrafya muallimliği görevine asaleten atanan Osman Efendi, 1299/1882 yılında Diyarbakır Maarif müfettişliğine, 1325/1907 yılında ise Malatya müftülüğüne tayin edildi. 1330/1912 yılında üç ay kadar Malatya mebusu olan Osman Efendi, tekrar müftülük görevine döndü. Safer 1337 (Kasım 1918) yılında gözlerindeki rahatsızlık sebebiyle görevinden ayrılan Osman Efendi, Safer 1338 (Kasım 1919) tarihinden itibaren emekli maaşı aldı.¹²¹⁰ Kabri Sancaktar Mezarlığındadır.¹²¹¹

189. FEYZURRAHMAN B. SÜLEYMAN (Ö. 1338/1919)

Hayatı: 1277/1861 senesinde Rusya'nın Kazan şehrinde doğdu. Babası Süleyman Efendi'dir. Orenburg şehrinde bulunan medresede dinî ilimler tahsil eden Feyzurrahman Efendi, icazetname alarak birinci sınıf memurluğa hak kazandı. Daha sonra Medine'ye giderek Ali ez-Zâhir Efendi'den **Buhari**, Ömer Efendi'den **Kâdî Tefsiri** ve Hacı Ahmet Efendi'den de kırâat okuyarak icazet aldı.

Daha sonra İstanbul'a hicret eden Feyzurrahman Efendi, 15 Muharrem 1314 (26 Haziran 1896) tarihinde Trablusgarb'a bağlı Nalut kazası niyabetine tayin edildi. Çeşitli beldelede niyabet ve kadılık vazifesini yürüten Feyzurrahman Efendi, son olarak 3 Rebiülevvel 1338 (26 Kasım 1919) tarihinde Re'su'l-Ayn kadısı oldu.¹²¹² Vefat tarihi belli olmayıp bu tarihten sonra vefat ettiği anlaşılmaktadır.

190. HASAN EFENDİ (SULTAN SELİM HATİBİ) (Ö. 1338/1920)

Hayatı: Adı Hasan Sabri b. Mustafa'dır. Üstazü'l-kül ve Şeyhu meşayihî'l-kurrâ idi.¹²¹³ Debbağ Yunus Camiinde imam ve Sultan Selim Camiinde hatip olarak görev yapıyordu.¹²¹⁴ Altunizâde ve Sultan Selim Hatibi olarak anılırdı. Kırâat ilmini Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den tahsil etti. Kendisinden Süleyman Sürûfî Efendi¹²¹⁵ ve Serezli Ahmed Şükri Efendi (ö. 1932)¹²¹⁶ gibi çok sayıda kişi kırâat

¹²¹⁰ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 306-307; Ayrıca bkz. Adnan Işık, **Malatya 1830-1919**, İstanbul, Kurtiş Matbaacılık, 1998, s. 511.

¹²¹¹ Hüseyin Çolak, "Malatya'lı Âlimler, Şairler, Devlet Adamları, Sanatkârlar", **II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler**, İstanbul, İnönü Üniversitesi, 1988, s. 95.

¹²¹² Albayrak, a.g.e., C. II, s. 40-41.

¹²¹³ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 30.

¹²¹⁴ Ahmed Niyazi İslambulî, **İcazet li Abdurrahman Şükri**, (yazma), KBYEK, nr. 7983, vr. 3b.

¹²¹⁵ Sürûfî, a.g.e., vr. 4a-b.

¹²¹⁶ Albayrak, a.g.e., C. I, s. 111.

tahsil etti.¹²¹⁷ 29 Şaban 1338 (18 Mayıs 1920) tarihinde vefat ederek Fatih Camii haziresine defnedildi.¹²¹⁸

191. ANKARALI MEHMED ŞÜKRÜ EFENDİ (1338/1920)

(1) **Hayatı:** 1261/1845 yılında Ankara'nın Kalecik kazasının Yenice köyünde dünyaya geldi. Babası Ataullahzâde Mehmed Efendi'dir. Memleketinde Sıbyan Mektebini bitirip İstanbul'a geldi. Köprülü Mehmet Paşa Medresesine kaydolup Fetva Emmini Mehmed Nuri Efendi'den dinî ilimler tahsil ederek Rebiülevvel 1290 (Mayıs 1873) tarihinde icazet aldı.¹²¹⁹ Ayrıca Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹²²⁰ 1289/1872 yılında Beyazıt Camiinde ders okutmaya başlayıp 1304/1887 yılında icazet verdi. Rebiülevvel 1305 (Kasım-Aralık 1887) tarihinde Valide Camiinde Buharî dersi okutma şerefine nail oldu. 1311/1894 yılında Fetvahane müsevvitliği ve huzur dersleri muhataplığı görevlerine başlayıp, 1329/1911'de müsevvitlikten emekli oldu. 1334/1916 yılında da muhataplıktan ayrıldı. Çeşitli müderrislik rütbeleri alan Mehmed Şükrü Efendi, son olarak 1334/1916 yılında bilad-ı hamse payesine nail oldu. Beyazıt dersiamlığı görevini sürdürürken 27 Şevval 1338 (14 Temmuz 1920) tarihinde vefat etti.¹²²¹

(2) **Eseri:** Umdetü'n-Nesâyih isimli tefsire dair matbu bir eseri vardır.¹²²²

192. HAFIZ OSMAN EFENDİ (1338/1919-20)

Hayatı: Koca Mustafa Paşa imamıydı. Fatih dersiamlarından Batumlu Halil Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek 1338/1919-20 yılında icazet aldı.¹²²³

193. GEYVELİ İBRAHİM HAKKI EFENDİ (Ö. 1339/1921)

Hayatı: 1262/1846 senesinde Geyve kazasının Akhisar nahiyesi Gökgüz köyünde dünyaya geldi. Babası İmamoğlu Hüseyin Efendi'dir. On iki yaşında İstanbul'a geldi.¹²²⁴ Tophaneli Mahmud Efendi ve Fındık Hafız'dan tashih-i huruf dersleri

¹²¹⁷ Talebelerinden on yedisinin ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 101-102.

¹²¹⁸ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 30.

¹²¹⁹ Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 115.

¹²²⁰ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹²²¹ Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 115-116.

¹²²² Albayrak, a.g.e., C. IV, s. 115.

¹²²³ Eğinî, a.g.e., ek 1.

¹²²⁴ Albayrak, a.g.e., C. II, s. 215.

aldı.¹²²⁵ Yemişçizâde İsmail Efendi'den kırâat tahsil ederek¹²²⁶ 1288/1871 yılında, Gümülcineli Ahmed Asım Efendi'den de dinî ilimleri tamamlayıp 1309/1892 yılında icazet aldı. Bu esnada hat talim ederek bu alanda da bir icazet aldı.¹²²⁷

Fatih ve Dolmabahçe Camilerinde imamlık yapan İbrahim Efendi,¹²²⁸ 1308/1891 yılında Fatih dersiamları arasına girerek 1323/1905 yılında ilk icazetini verdi. Dersiamlıkta hareket-i hariç rütbesine ulaşan İbrahim Efendi, 23 Recep 1337 (24 Nisan 1919) tarihinde Tetkik-i Mesahif ve Müellefat-ı Şeriyye Meclisi azalığına getirildi. Dersiamlık ve azalık görevlerini sürdürürken 3 Şevval 1339 (10 Haziran 1921) tarihi Cuma günü vefat etti. Merhum Fatih'te Mirmirân Hasan Paşa (Eski Ali Paşa) mahallesinde otururdu.¹²²⁹ Talebeleri arasında Rizeli Osman Sabri Efendi,¹²³⁰ İzmirli İsmail Hakkı Efendi, İstanbullu Mehmed Besim Efendi ve İstanbullu Hüseyin Galib Efendi vardır.¹²³¹

194. TEKİRDAĞLI ALİ RIZA EFENDİ (Ö. 1339/1921)

Hayatı: 1268/1852 yılında İstanbul'un Fatih ilçesinin Sarıgözel Mahallesinde dünyaya geldi. Babası Tokatlı Mehmed Efendi'dir. Hafızlığını Sultan Selim Camii baş imamı ve Reisü'l-kurrâ Yemişçizâde Hafız İsmail Efendi'de tamamladı. Fındık Hafız Mustafa Efendi'den tashih-i huruf dersleri alarak icazet aldı. Ardından Tekirdağ'a giderek bir müddet tahrirat kaleminde çalıştı. Daha sonra Eski Cami'ye imam tayin edildi. 1876 yılında Rusların Yeşilköy'e kadar gelmeleri üzerine İstanbul'a giderek yedi sene kadar Şehzadebaşı Kalenderhane Camii'nde imamlık yaptı. Ardından tekrar Tekirdağ'a dönerek Eski Camii imamlığını sürdürdü. İmamlığın yanında camide kırâat dersleri de veren Ali Rıza Efendi, çok sayıda talebe yetiştirdi. Bu görevlerini sürdürürken 1339/1921 yılında vefat ederek İstanbul kapısındaki kabristana defnedildi. Merhum güzel sesi ve okumasıyla meşhurdu. Talebeleri arasında Tekirdağ Kadısı Muhaddis Ömer Ziyaeddin Efendi, Giresun

¹²²⁵ Revnakoğlu, a.g.e., vr. 77, 80.

¹²²⁶ İslambulî Mustafa Ragıb, a.g.e., vr. 5a.

¹²²⁷ Albayrak, a.g.e., C. II, s. 215.

¹²²⁸ İslambulî Mustafa Ragıb, a.g.e., vr. 4b-5a; Revnakoğlu, a.g.e., vr. 77.

¹²²⁹ Albayrak, a.g.e., C. II, s. 215-216; Ayrıca bkz. Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 946-947; Atilla Çetin, a.g.mk., C. I, s. 681; Abdülkadir Şenel, "Necatigil, Behçet", **DİA**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, C. XXXII, s. 478.

¹²³⁰ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 337.

¹²³¹ Eğinî, a.g.e., s. 107.

müftüsü Ali Bayazıdoğlu, Reisü'l-kurrâ Hafız Hamdi Varnalı, Hafız Ömer Aköz ve Tekirdağ müftüsü Hafız Hüseyin Efendi gibi nice meşhur âlim vardı.¹²³²

195. HAFİZ MEHMED RECEP EFENDİ (Ö. 1339/1921)

Hayatı: Kalenderhane Mektebi halifelerindendi. Humbarahâne Camii İmamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak 24 Recep 1300 (31 Mayıs 1883) tarihinde icazet aldı.¹²³³ Kendisinden kardeşi Hafız İbrahim Efendi kırâat tahsil etti.¹²³⁴ 1339/1921 yılında vefat etti.¹²³⁵

196. GEREDELİ MEHMED TEVFİK EFENDİ (Ö. 1340/1921)

Aslen Geredeli'dir. Babası gibi tütün ticaretiyle meşgul olduğundan Duhanîzâde diye meşhur oldu. Meşhur hafızlardandı. 16 Muharrem 1340 (19 Eylül 1921) tarihinde vefat ederek Beykoz Gazi Yunus Mezarlığına defnedildi.¹²³⁶

197. ÇAYKARALI NUMAN VEHBİ EFENDİ (Ö. 1340/1922)

Hayatı: Adı Numan Vehbi olup Hudekzâde diye meşhurdur. Babası Dersiam Mahmut Efendi'dir. 1276/1860 yılında Of/Çaykara'nın Taşören (Zeleva) köyünde doğdu. Köyündeki medresede babasından sarf-nahiv, dayısı Ali Efendi'den de kırâat okudu. Ardından Zeleva Medresesinde Hacı Ahmed Efendi'den diğer dinî ilimleri tahsil ederek 1301/1884 yılında icazet aldı. Ayrıca Abdurrahim Efendi'den Farsça öğrenen Numan Efendi, İstanbul'da Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'den hadis icazeti aldı. Tahsilden sonra tedrise başlayarak İspir Yukarı Danzut Medresesinde üç yıl, Of Hudez Medresesinde on iki yıl ve Rize Kendirli (Göloz) Medresesinde altı yıl hocalık yaparak çok sayıda talebeye icazet verdi.

1325/1909 tarihinde Silivri müderrisliğine atandı. Ardından Priştine ve Sinop müftülüklerinde bulundu. Birinci dünya savaşı çıktığında köyüne dönen Numan Efendi, 15 Cemaziyelevvel 1339 (25 Ocak 1921) tarihinde Of müftüsü oldu. Tam bir

¹²³² Sağman, a.g.m., C. II, s. 706-707; Ayrıca bkz. Mahmut Sümer, **Tekirdağ'ın Eski Günleri**, İstanbul, Yeni Hamle Matbaası, 1970, s. 137-138.

¹²³³ Eğini, a.g.e., s. 83.

¹²³⁴ Eğini, a.g.e., s. 85.

¹²³⁵ Hafız M. Raşid, a.g.e., vr. 235.

¹²³⁶ Revnakoğlu, a.g.e., poz 59-63.

sene sonra 26 Cemaziyelevvel 1340 (25 Ocak 1922) tarihi Çarşamba günü vefat ederek köyünde defnedildi.¹²³⁷

198. İSTANBULLU MEHMED HAYRİ EFENDİ (Ö. 1340/1922)

Hayatı: 1276/1859 tarihinde İstanbul'da doğdu. Babası, imamlık yapan Osman Rüşdü Efendi'dir. Sıbyan mektebi ve Beşiktaş Rüştîyesini tamamladıktan sonra Süleymaniye ve Beşiktaş Camii medreselerinde tahsilini sürdürerek Hafız İsmail Efendi'den kırâat, İlhami Efendi'den de dinî ilimler icazeti aldı.

Rebiülâhîr 1292 (Mayıs 1875) tarihinde kâtip yardımcısı olarak göreve başlayan Mehmed Hayri Efendi, çeşitli yerlerde kâtiplik yaptı. 1326/1908 senesinde müdür oldu. Birçok rütbe elde eden Mehmed Efendi, Zilkâde 1340 (Temmuz 1922) tarihinde yaş haddinden emekli oldu.¹²³⁸ Bu tarihten sonra vefat ettiği söylenebilir.

199. KAVALALI HAFİZ AHMED EFENDİ (1340/1921-22)

Hayatı: Fatih dersiamlarından Batumlu Halil Efendi'den kırâat ilmini tahsil ederek 1340/1921-22 yılında icazet aldı.¹²³⁹

200. MEHMED ESAD B. BEKİR EFENDİ (Ö. 1341/1922)

Hayatı: 1262/1846 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Babası Ayasofya Dersiamlarından Bekir Efendi'dir. Saray-ı Hümayun Amire mektebinde ilk eğitimine başlayarak hafızlığını bitirdi. Ardından Arpacılar İmamı diye meşhur Şeyhu'l-kurrâ Ahmed Hıfzî Efendi'den Cemaziyelevvel 1285 (Eylül 1868) tarihinde kırâat ilminden ve Şaban 1288 (Ekim-Kasım 1871) tarihinde hadisten icazet aldı. Ayrıca Beyazıt dersiamlarından Ayaşlı Mustafa Tevfik Efendi'den dinî ilimler tahsil ederek Cemaziyelevvel 1287 (Ağustos 1870) tarihinde, Hüseyin Hüsnü Efendi'den ise ferâiz okuyarak Ramazan 1288 (Kasım-Aralık 1871) tarihinde icazet aldı.¹²⁴⁰

¹²³⁷ Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Of-Çaykara Müftüleri", **Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih Dil Edebiyat Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001**, Haz. Mithat Kerim Arslan, Hikmet Öztürk, Trabzon, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, 2001, C. I, s. 460-463; Ayrıca bkz. Albayrak, a.g.e., C. V, s. 295; Bal, a.g.e., s. 41-42; Hüseyin Albayrak, **Trabzonlu Meşhurlar**, s. 492-493; Orhan Naci Ak, **Rize Medreseleri ve Medrese Âlimleri**, Trabzon, Rize Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayınları, 1994, s. 18; Haşim Albayrak, **Oflu Hoca Kavramını Oluşturan Din Adamları**, İstanbul, Sahhaflar Kitap Sarayı, 2008, s. 330-333; **Of ve Çaykara**, Ankara, Cantekin Matbaası, 1986, s. 74.

¹²³⁸ Albayrak, **Osmanlı Uleması**, C. III, s. 259-260.

¹²³⁹ Eğinî, a.g.e., ek 1.

¹²⁴⁰ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 202-203.

Tahsilden sonra müderrisliğe başlayan Mehmed Efendi, bunun yanında 1293-1321 (1876-1903) tarihleri arasında huzur derslerinde muhatap, 1321-1326 (1903-1908) yılları arasında ise mukarrir olarak görev yaptı.¹²⁴¹ Çok sayıda talebeye icazet veren, birçok nişan ve rütbe kazanan Mehmed Efendi, 22 Ramazan 1322 (30 Kasım 1904) tarihinde İstanbul kadılığı, 2 Şevval 1323 (30 Kasım 1905) tarihinde ise Anadolu kazaskerliği payelerini elde etti. 1324/1908 tarihinde müderrislik vazifesine son verildi. 2 Muharrem 1341 (25 Ağustos 1922) tarihi Cuma günü vefat ederek Eyüp'te Hazreti Halid Civarına defnedildi.¹²⁴² Merhum kırâat ilminde zamanının imamı olacak şekilde derinlik kazanmıştı. Tefsir ve hadis ilimlerinde öne çıkmıştı. İlahiyat, hikemiyat, felsefe ve edebiyatta yüksek bilgi sahibiydi. Türkçe ve Arapçanın yanında Farsça ve Fransızca'yı da mükemmel surette bilirdi. Kendisi güzel huylu, tevazulu, halim, selim ve tasavvuf ehli bir şahsiyetti. Latifeyi sever, zarif ve nüktedan biriydi. Hafız Sadullah ve Hafız Suud adlarında iki oğlu vardı.¹²⁴³ Kendisinden Van'lı Mehmet Feyzullah Efendi¹²⁴⁴ gibi birçok kişi kırâat tahsil etmiştir.¹²⁴⁵

201. İSTANBULLU HAFİZ TEVFİK EFENDİ (1341/1922)

Hayatı: Sultan Ahmed Camii hatibi ve imam vekiliydi. Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹²⁴⁶ 23 Muharrem 1341 (15 Eylül 1922) tarihinde aynı görevde olduğu görülmektedir.¹²⁴⁷

202. İSTANBULLU HAFİZ SALİH EŞREF EFENDİ (1341/1922)

Hayatı: Babası Ahmed Efendi'dir. Hafızpaşa Mektebinde hafızlığını tamamladı. Fatih dersiamlarından Manisalı Mehmed Emin Efendi'den dinî ilimler ve feraiz okudu.¹²⁴⁸ Ayrıca Sultan Selim hatibi Hasan Efendi'den kırâat ilmi tahsil ederek 1

¹²⁴¹ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 203.

¹²⁴² Pakalın, a.g.e., C. VI, s. 6.

¹²⁴³ Pakalın, a.g.e., C. VI, s. 6-7. Hayatı için ayrıca bkz. Mir'ât-ı Sicill-i Memurîn, Cüz I, s. 11; Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 156, 839.

¹²⁴⁴ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 234.

¹²⁴⁵ Esâmî Kurrâ Defterinde kendisinden icazet almış on dokuz kişinin ismi kayıtlıdır. Bkz. Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹²⁴⁶ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹²⁴⁷ İzmir'in kurtuluşu dolayısıyla İstanbul'da yapılan kutlamalarda ismi geçmektedir. Bkz. Metin Ayışığı, **30 Ağustos Zaferi ve İstanbul'daki Yankıları**, (çevrimiçi), <http://metinayisigi.com/30-agustos-zaferi-ve-istanbuldaki-yankilari/>, 5 Mayıs 2016.

¹²⁴⁸ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 424.

Safer 1302 (20 Kasım 1884) tarihinde icazet aldı.¹²⁴⁹ Cemaziyelahir 1302 (Mart 1885) tarihinde mülazim olarak Fetvahane'ye girdi. 1332/1914 yılında Dosya Kalemî mümeyyizliğine getirildi. 11 Rebiülevvel 1341 (1 Kasım 1922) tarihinde mecburen vazifeden açıktaki kaldı. Çeşitli müderrislik rütbelerine nail olan Eşref Efendi son olarak mahreç pâyesini elde etti.¹²⁵⁰

203. MALATYALI HAFIZ MUSTAFA EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR)

Hayatı: Malatya ulemasından olup şeyhu'l-kurrâ idi.¹²⁵¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁵²

204. İBRAHİM ZEYNELABİDİN EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR)

Hayatı: Filibeli Hafız Ahmed Cevdet Efendi (ö. 1936) kendisinden kırâat icazeti almıştır.¹²⁵³ Talebesine bakılarak kendisinin 14/20. asır âlimlerinden olduğu söylenebilir.

205. SİİRTLİ ABDURREZZAK EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR)

Hayatı: Siirtlidir. Burada şeyhu'l-kurrâ olarak görev yapıyordu. Oğlu ulemadan Abdülhakim Hikmet Efendi'dir.¹²⁵⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁵⁵

206. İZMİTLİ HAFIZ OSMAN EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR)

Hayatı: İzmit'te Maraşlı İbtidâî Mektebi birinci muallimi ve şeyhu'l-kurrâ idi. Oğlu ulemadan Ahmed Hamdi Efendi'dir.¹²⁵⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁵⁷

¹²⁴⁹ Eğinî, a.g.e., s. 101.

¹²⁵⁰ Albayrak, a.g.e., C. V, s. 424.

¹²⁵¹ Hüseyin Çolak, "Malatya'lı Âlimler, Şairler, Devlet Adamları, Sanatkârlar", **II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler**, İstanbul, İnönü Üniversitesi, 1988, s. 95.

¹²⁵² Osmanlı'nın son kazaskerlerinden olan oğlu Mehmet Sait Efendi, 1874-1939 yılları arasında yaşamıştır. Buna bakarak kendisinin 14/20. Asırda vefat ettiği söylenebilir.

¹²⁵³ Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 253.

¹²⁵⁴ Albayrak, a.g.e., C. I, s. 64.

¹²⁵⁵ Oğlunun doğum tarihi 1283/1867 yılıdır. Buna bakarak kendisinin 14/20. asır başlarında vefat ettiği söylenebilir.

¹²⁵⁶ Albayrak, a.g.e., C. I, s. 152.

¹²⁵⁷ Oğlunun doğum tarihi 1294/1877 yılıdır. Buna bakarak kendisinin 14/20. asır başlarında vefat ettiği söylenebilir.

207. HAFİZ ALİ EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR)

Hayatı: Hacı Beşir Ağa Camii imamıydı. Kendisinden Sivaslı Hammâdîzâde Mehmed Rahmi Efendi kırâat tahsil etti.¹²⁵⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁵⁹

208. KASTAMONULU HAFİZ SADIK EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR)

Hayatı: Kastamonu'da reisü'l-kurrâ idi. Kendisinden Mehmet Arif Efendi, kırâat-ı seb'a ve aşere tahsil etti.¹²⁶⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁶¹

209. KIRÇOVALI HAMÎD EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR)

Hayatı: Kırçovalıdır. Manastırlı İsmail Hakkı Efendi'den okudu. Kendisinden Prizren'li Süleyman Efendi kırâat tahsil ederek icazet aldı.¹²⁶² 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁶³

210. TOKATLI HASAN HİLMİ EFENDİ (Ö. 14/20. ASIR)

Hayatı: Tokat'ın meşhur kurrâlarındandır. Darende'li Mehmet Emin Efendi, kendisinden kırâat-ı seb'a ve aşere tahsil ederek icazet almıştır.¹²⁶⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁶⁵

211. HAFİZ ŞEREFÜDDİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Valide Camii imamı Tefvîk Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹²⁶⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁶⁷

212. HAFİZ ŞABAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Valide Camii imamı Tefvîk Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹²⁶⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁶⁹

¹²⁵⁸ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 69.

¹²⁵⁹ Talebesi Mehmet Efendi 1919 yılında hayattaydı. Buna bakılarak bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

¹²⁶⁰ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 103.

¹²⁶¹ Talebesi Mehmet Arif Efendi 1270/1854 yılında doğdu. Buna bakılarak bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

¹²⁶² Albayrak, a.g.e., C. V, s. 439.

¹²⁶³ Talebesi Süleyman Efendi 1303/1887 yılında İstanbul'a gelmiş ve kendisinden İstanbul'a geldikten sonra ders almıştır. Buna bakılarak bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

¹²⁶⁴ Albayrak, a.g.e., C. III, s. 164.

¹²⁶⁵ Talebesi Mehmet Emin Efendi 1291/1875 yılında doğdu. Buna bakılarak bu asırda vefat ettiği söylenebilir.

¹²⁶⁶ Eğinî, a.g.e., s. 12.

¹²⁶⁷ Hocası Tefvîk Efendi'nin 1330/1912 yılında vefat etmesine bakılarak böyle söylenebilir.

213. RİZELİ HACI SAİD EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Müderrislerdendir. Kavgacızâde Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹²⁷⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁷¹

214. RİZELİ HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Kavgacızâde Süleyman Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹²⁷² 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁷³

215. HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Kavgacızâde Süleyman Efendi'den kırâat-ı aşere'nin tamamı, takrib'in bir kısmını okuyarak icazet aldı.¹²⁷⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁷⁵

216. İSTANBULLU HAFİZ REFET EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Kavgacızâde Süleyman Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹²⁷⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁷⁷

217. HAFİZ NAZİF EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Kavgacızâde Süleyman Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹²⁷⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁷⁹

218. BOYABATLI HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hammamîzâde Mehmed Emin Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹²⁸⁰ Kendisinden Hafız Ali Efendi kırâat-ı seba okudu.¹²⁸¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁸²

¹²⁶⁸ Eğinî, a.g.e., s. 12.

¹²⁶⁹ Hocası Tefvîk Efendi'nin 1330/1912 yılında vefat etmesine bakılarak böyle söylenebilir.

¹²⁷⁰ Eğinî, a.g.e., s. 13.

¹²⁷¹ Hocasının 1292/1875 yılında vefat etmesine bakılarak böyle söylenebilir.

¹²⁷² Eğinî, a.g.e., s. 13.

¹²⁷³ Hocasının 1292/1875 yılında vefat etmesine bakılarak böyle söylenebilir.

¹²⁷⁴ Eğinî, a.g.e., s. 13.

¹²⁷⁵ Hocasının 1292/1875 yılında vefat etmesine bakılarak böyle söylenebilir.

¹²⁷⁶ Eğinî, a.g.e., s. 13.

¹²⁷⁷ Hocasının 1292/1875 yılında vefat etmesine bakılarak böyle söylenebilir.

¹²⁷⁸ Eğinî, a.g.e., s. 13.

¹²⁷⁹ Hocasının 1292/1875 yılında vefat etmesine bakılarak böyle söylenebilir.

¹²⁸⁰ Eğinî, a.g.e., s. 14.

¹²⁸¹ Eğinî, a.g.e., s. 15.

¹²⁸² Hocasının 1292/1875 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

219. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hammamîzâde Mehmed Emin Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹²⁸³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁸⁴

220. HAFİZ YAKUB EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hammamîzâde Mehmed Emin Efendi'den kırâat-ı seb'a'nın bir kısmını okudu.¹²⁸⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁸⁶

221. HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Boyabatlı Hasan Efendi'den kırâat-ı seb'a okudu.¹²⁸⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁸⁸

222. HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hafız Kadri Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okudu.¹²⁸⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁹⁰

223. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hafız Tevfik Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okudu.¹²⁹¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁹²

224. DEFTERDARÎ HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Tokatlı Salih Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹²⁹³

225. MANİSALI HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Dersiamdı. Reisü'l-kurrâ İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹²⁹⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁹⁵

¹²⁸³ Eğinî, a.g.e., s. 14.

¹²⁸⁴ Hocasının 1292/1875 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹²⁸⁵ Eğinî, a.g.e., s. 14.

¹²⁸⁶ Hocasının 1292/1875 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹²⁸⁷ Eğinî, a.g.e., s. 15.

¹²⁸⁸ Hocasının 14/20. asır âlimlerinden olması sebebiyle aynı asırda yaşadıkları söylenebilir.

¹²⁸⁹ Eğinî, a.g.e., s. 15.

¹²⁹⁰ Hocasının 1292/1875 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹²⁹¹ Eğinî, a.g.e., s. 15.

¹²⁹² Hocasının 1291/1874 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹²⁹³ Eğinî, a.g.e., s. 16.

¹²⁹⁴ Eğinî, a.g.e., s. 27.

226. BALIKESİRLİ HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Reisü'l-kurrâ İbrahim Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹²⁹⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁹⁷

227. BALIKESİRLİ HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Müderristi. Reisü'l-kurrâ İbrahim Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹²⁹⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹²⁹⁹

228. PALABIYIKZÂDE HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Demircilidir. Reisü'l-kurrâ İbrahim Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁰⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁰¹

229. TİRELİ HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Atik Ali Paşa Camii imamıydı. Reisü'l-kurrâ İbrahim Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁰² 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁰³

230. MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Marmara Müftüsüzâde diye bilinirdi. Reisü'l-kurrâ İbrahim Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁰⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁰⁵

231. MEHMED KÂMİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Beyazıt Camii hatibiydi. Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹³⁰⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁰⁷

¹²⁹⁵ Hocasının 1291/1874 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹²⁹⁶ Eğinî, a.g.e., s. 27.

¹²⁹⁷ Hocasının 1291/1874 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹²⁹⁸ Eğinî, a.g.e., s. 27.

¹²⁹⁹ Hocasının 1291/1874 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³⁰⁰ Eğinî, a.g.e., s. 27.

¹³⁰¹ Hocasının 1291/1874 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³⁰² Eğinî, a.g.e., s. 27.

¹³⁰³ Hocasının 1291/1874 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³⁰⁴ Eğinî, a.g.e., s. 27.

¹³⁰⁵ Hocasının 1291/1874 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³⁰⁶ Eğinî, a.g.e., s. 28.

¹³⁰⁷ Hocasının 1293/1876 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

232. AMASYALI HAFİZ ŞAKİR EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹³⁰⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁰⁹

233. KAYSERİLİ HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹³¹⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³¹¹

234. HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹³¹² 14/20. asır âlimlerindendir.¹³¹³

235. AKŞEHİRLİ HAFİZ HÜSNÜ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹³¹⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³¹⁵

236. SOMALI HAFİZ ÖMER EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹³¹⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³¹⁷

237. SOMALI HAFİZ SÜFYAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹³¹⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³¹⁹

¹³⁰⁸Eğini, a.g.e., s. 28.

¹³⁰⁹Hocasının 1293/1876 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³¹⁰Eğini, a.g.e., s. 28.

¹³¹¹Hocasının 1293/1876 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³¹²Eğini, a.g.e., s. 28.

¹³¹³Hocasının 1293/1876 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³¹⁴Eğini, a.g.e., s. 28.

¹³¹⁵Hocasının 1293/1876 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³¹⁶Eğini, a.g.e., s. 28.

¹³¹⁷Hocasının 1293/1876 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³¹⁸Eğini, a.g.e., s. 28.

¹³¹⁹Hocasının 1293/1876 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

238. ÜRGÜPLÜ HAFİZ YUSUF EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹³²⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³²¹

239. HAFİZ RAŞİD İSLAMBULİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Gümrükte çalışıyordu. Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹³²² 14/20. asır âlimlerindendir.¹³²³

240. KÖSTENDİL MÜFTÜSÜ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Adı Ahmed Hulusi olup Köstendil müftüsüdür. Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹³²⁴ Kendisinden Hafız Mehmed Efendi ve Köstendilli Hafız Mehmed Arif Efendi kırâat ilmini tahsil etti.¹³²⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³²⁶

241. HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Köstendil müftüsü Hafız Ahmed Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹³²⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³²⁸

242. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Arpacılar Camii imam vekiliydi. Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹³²⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³³⁰

243. ÜRGÜPLÜ HAFİZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹³³¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³³²

¹³²⁰Eğini, a.g.e., s. 28.

¹³²¹Hocasının 1293/1876 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³²²Eğini, a.g.e., s. 28.

¹³²³Hocasının 1293/1876 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³²⁴Eğini, a.g.e., s. 28.

¹³²⁵Eğini, a.g.e., s. 31.

¹³²⁶Hocasının 1293/1876 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³²⁷Eğini, a.g.e., s. 31.

¹³²⁸Hocası bu asırda yaşamış olduğundan aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

¹³²⁹Eğini, a.g.e., s. 28.

¹³³⁰Hocasının 1293/1876 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³³¹Eğini, a.g.e., s. 28.

¹³³²Hocasının 1293/1876 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

244. BOLULU HACI MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Arpacılar İmamı Ahmed Hıfzî Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹³³³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³³⁴

245. AYAŞLI HAFIZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹³³⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³³⁶

246. HAFIZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Küçük Ayasofya Camii imam vekiliydi. Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹³³⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³³⁸

247. BOYABATLI HASAN SABRİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a ve takrib okuyarak icazet aldı.¹³³⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁴⁰

248. HAFIZ FEYZULLAH FEYZİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹³⁴¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁴²

249. HAFIZ FEYZULLAH EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹³⁴³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁴⁴

¹³³³ Eğinî, a.g.e., s. 28.

¹³³⁴ Hocasının 1293/1876 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹³³⁵ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³³⁶ Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³³⁷ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³³⁸ Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³³⁹ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³⁴⁰ Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁴¹ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³⁴² Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁴³ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³⁴⁴ Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

250. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Ayasofya-i Kebîr Camii üçüncü imamı vekilidir. Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹³⁴⁵ Kendisinden İstanbullu Hafız Mehmed kırâat-ı seb'a ve aşere tahsil etti.¹³⁴⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁴⁷

251. İSTANBULLU HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Ayasofya Camii üçüncü imamı vekili Hafız Mustafa Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okudu.¹³⁴⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁴⁹

252. HAFİZ ABİDİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Evkâf-ı Hümayun müfettişlerindendi. Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹³⁵⁰ Kendisinden Batumlu Süleyman Efendi kırâat-ı seb'a ve aşere okudu.¹³⁵¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁵²

253. BORLU HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Beyazıt Camii dersiamlarındandı. Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁵³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁵⁴

254. ANKARALI MEHMED SAİD EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Alay müftüsüydü. Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹³⁵⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁵⁶

255. GEREDELİ HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Cağaloğlu yakınlarında Hasan Paşa Medresesinde Rüşdiye muallimiydi. Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁵⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁵⁸

¹³⁴⁵ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³⁴⁶ Eğinî, a.g.e., s. 31.

¹³⁴⁷ Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁴⁸ Eğinî, a.g.e., s. 31.

¹³⁴⁹ Hocası bu asırda yaşamış olduğundan aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

¹³⁵⁰ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³⁵¹ Bayar, **Akşehir Tarihi**, s. 535.

¹³⁵² Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁵³ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³⁵⁴ Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁵⁵ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³⁵⁶ Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

256. RİZELİ HAFİZ ÖMER EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan Ahmed Medresesinde okuyordu. Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁵⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁶⁰

257. İSTANBULLU HAFİZ HÜSEYİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Rüşdiye muallimiydi. Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁶¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁶²

258. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Nişancı Medresesinde okuyordu. Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁶³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁶⁴

259. İSTANBULLU SABRİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Maliye kâtiplerindendi. Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁶⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁶⁶

260. YOZGATLI HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Atik Ali Paşa Medresesinde okuyordu. Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁶⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁶⁸

261. MATCANLI FEYZULLAH EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Dersiam Mehmed Esad Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁶⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁷⁰

¹³⁵⁷ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³⁵⁸ Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁵⁹ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³⁶⁰ Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁶¹ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³⁶² Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁶³ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³⁶⁴ Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁶⁵ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³⁶⁶ Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁶⁷ Eğinî, a.g.e., s. 30.

¹³⁶⁸ Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁶⁹ Eğinî, a.g.e., s. 30.

262. ÇANKIRILI HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁷¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁷²

263. KÜTAHYA MÜFTÜSÜ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Kütahya müftüsüydü. Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁷³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁷⁴

264. GELİBOLULU HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁷⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁷⁶

265. KARAHİSARLI HAFİZ ÖMER EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹³⁷⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁷⁸

266. FİLİBELİ HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹³⁷⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁸⁰

267. VARNALI HAFİZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹³⁸¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁸²

¹³⁷⁰ Hocasının 1341/1922 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁷¹ Eğinî, a.g.e., s. 32.

¹³⁷² Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁷³ Eğinî, a.g.e., s. 32.

¹³⁷⁴ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁷⁵ Eğinî, a.g.e., s. 32.

¹³⁷⁶ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁷⁷ Eğinî, a.g.e., s. 32.

¹³⁷⁸ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁷⁹ Eğinî, a.g.e., s. 32.

¹³⁸⁰ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁸¹ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹³⁸² Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

268. İSLİMYELİ MEHMED SELİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁸³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁸⁴

269. ŞİLELİ HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹³⁸⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁸⁶

270. İSTANBULLU HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Kâtiplerdendi. Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹³⁸⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁸⁸

271. BARTINLI HACEZÂDE HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁸⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁹⁰

272. TİREBOLULU HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁹¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁹²

273. DİVRİĞİLİ HACEZÂDE AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Vefa Medresesinde otururdu. Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹³⁹³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁹⁴

¹³⁸³ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹³⁸⁴ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁸⁵ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹³⁸⁶ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁸⁷ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹³⁸⁸ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁸⁹ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹³⁹⁰ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁹¹ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹³⁹² Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁹³ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹³⁹⁴ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

274. GÜRCİSTANLI HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁹⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁹⁶

275. MİDİLLİLİ HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁹⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹³⁹⁸

276. ORTAKÖY HATİBİ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹³⁹⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁰⁰

277. ÇORUMLU ÖMER EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Kavukçuzâde diye meşhurdu. Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁰¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁰²

278. OHRİLİ HAFİZ RAMAZAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁰³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁰⁴

279. İSLİMYELİ HAFİZ İSLAM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁰⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁰⁶

¹³⁹⁵ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹³⁹⁶ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁹⁷ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹³⁹⁸ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹³⁹⁹ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹⁴⁰⁰ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁰¹ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹⁴⁰² Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁰³ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹⁴⁰⁴ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁰⁵ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹⁴⁰⁶ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

280. İSTANBULLU HAFİZ ŞÜKRÜ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁰⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁰⁸

281. İSTANBULLU İBRAHİM EDHEM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁰⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴¹⁰

282. GİRESUNLU HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴¹¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴¹²

283. MANİSALI HACI ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴¹³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴¹⁴

284. İSTANBULLU HACEZÂDE ARİF EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴¹⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴¹⁶

285. SAFRANBOLULU HAFİZ ABDURRAHMAN (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴¹⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴¹⁸

¹⁴⁰⁷ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹⁴⁰⁸ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁰⁹ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹⁴¹⁰ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴¹¹ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹⁴¹² Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴¹³ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹⁴¹⁴ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴¹⁵ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹⁴¹⁶ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴¹⁷ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹⁴¹⁸ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

286. HASKÖYLÜ HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Filibe Sancağına bağlı Hasköylüdür. Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴¹⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴²⁰

287. DUHANÎZÂDE MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: İstanbulludur. Sultan İmamı Muhammed Raşid Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴²¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴²²

288. YENİŞEHİRLİ AHMED CEMAL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴²³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴²⁴

289. NAZİLLİLİ HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Talebelerdendi. Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴²⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴²⁶

290. KÜTAHYALI HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Talebelerdendi. Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴²⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴²⁸

291. KASTAMONULU MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Talebelerdendi. Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere'nin tamamını, takribin de bazısını okuyarak icazet aldı.¹⁴²⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴³⁰

¹⁴¹⁹ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹⁴²⁰ Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴²¹ Eğinî, a.g.e., s. 33.

¹⁴²² Hocasının 1326/1908 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴²³ Eğinî, a.g.e., s. 35.

¹⁴²⁴ Hocasının 1336/1918 yılında vefat etmesine bakılarak aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

¹⁴²⁵ Eğinî, a.g.e., s. 35.

¹⁴²⁶ Hocasının 1336/1918 yılında vefat etmesine bakılarak aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

¹⁴²⁷ Eğinî, a.g.e., s. 35.

¹⁴²⁸ Hocasının 1336/1918 yılında vefat etmesine bakılarak aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

¹⁴²⁹ Eğinî, a.g.e., s. 35.

¹⁴³⁰ Hocasının 1336/1918 yılında vefat etmesine bakılarak aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

292. İNEBOLULU HOCAZÂDE İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴³¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴³²

293. GİRESUNLU HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴³³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴³⁴

294. İSTANBULLU HAFİZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Talebelerdendi. Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴³⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴³⁶

295. AĞINLI HACEZÂDE HÜSEYİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Eğin'e bağlı Ağın köyündendir. Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴³⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴³⁸

296. EĞİNLİ İDRİS EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere'nin bir kısmını okuyarak icazet aldı.¹⁴³⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁴⁰

297. NAZİLLİLİ MÜFTÜZÂDE RAGİB EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve Araf suresine kadar kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁴¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁴²

¹⁴³¹ Eğinî, a.g.e., s. 35.

¹⁴³² Hocasının 1336/1918 yılında vefat etmesine bakılarak aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

¹⁴³³ Eğinî, a.g.e., s. 35.

¹⁴³⁴ Hocasının 1336/1918 yılında vefat etmesine bakılarak aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

¹⁴³⁵ Eğinî, a.g.e., s. 35.

¹⁴³⁶ Hocasının 1336/1918 yılında vefat etmesine bakılarak aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

¹⁴³⁷ Eğinî, a.g.e., s. 35.

¹⁴³⁸ Hocasının 1336/1918 yılında vefat etmesine bakılarak aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

¹⁴³⁹ Eğinî, a.g.e., s. 35.

¹⁴⁴⁰ Hocasının 1336/1918 yılında vefat etmesine bakılarak aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

¹⁴⁴¹ Eğinî, a.g.e., s. 35.

¹⁴⁴² Hocasının 1336/1918 yılında vefat etmesine bakılarak aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

298. ADAPAZARLI MEHMED SIDKI EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Eğinli Mehmed Hulusi Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁴³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁴⁴

299. RUMELİLİ HAFIZ MUSLİH EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Rumelilidir. Kızıltoprak İmamı Hafız Halil Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁴⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁴⁶

300. MEHMED CEMAL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Börekçizâde diye meşhurdu. Kızıltoprak İmamı Hafız Halil Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁴⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁴⁸

301. İSTANBULLU HAFIZ OSMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Kızıltoprak İmamı Hafız Halil Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁴⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁵⁰

302. HAFIZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Kızıltoprak İmamı Hafız Halil Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁵¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁵²

303. HAFIZ ABDÜLHAMİD EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Kızıltoprak İmamı Hafız Halil Efendi'den kırâat-ı seb'a, aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁴⁵³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁵⁴

¹⁴⁴³ Eğinî, a.g.e., s. 35.

¹⁴⁴⁴ Hocasının 1336/1918 yılında vefat etmesine bakılarak aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

¹⁴⁴⁵ Eğinî, a.g.e., s. 36.

¹⁴⁴⁶ Hocasının 1343/1924 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁴⁷ Eğinî, a.g.e., s. 36.

¹⁴⁴⁸ Hocasının 1343/1924 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁴⁹ Eğinî, a.g.e., s. 36.

¹⁴⁵⁰ Hocasının 1343/1924 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁵¹ Eğinî, a.g.e., s. 36.

¹⁴⁵² Hocasının 1343/1924 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁵³ Eğinî, a.g.e., s. 36.

¹⁴⁵⁴ Hocasının 1343/1924 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

304. KASTAMONULU AHMED HULUSİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Batumlu Hafız Süleyman Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁵⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁵⁶

305. NEVŞEHİRLİ HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Batumlu Hafız Süleyman Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁵⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁵⁸

306. İSTANBULLU HAFİZ ÖMER EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Batumlu Hafız Süleyman Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁵⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁶⁰

307. HAFİZ ABDÜLKERİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Batumlu Hafız Süleyman Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁶¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁶²

308. BOYABATLI HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Niğdeli Hafız Kadri Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁶³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁶⁴

309. AHMED KEMALEDDİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Midillili Hafız Bekir Efendi'nin oğludur. İkiz kardeşi Mehmed Cemaleddin ile birlikte Hacı İbrahim Efendi'nin Koska'daki dârü't-ta'lîm mektebinde okudular.¹⁴⁶⁵ Babasından kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁴⁶⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁶⁷

¹⁴⁵⁵ Eğinî, a.g.e., s. 37.

¹⁴⁵⁶ Hocasının 1372/1953 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁵⁷ Eğinî, a.g.e., s. 37.

¹⁴⁵⁸ Hocasının 1372/1953 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁵⁹ Eğinî, a.g.e., s. 37.

¹⁴⁶⁰ Hocasının 1372/1953 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁶¹ Eğinî, a.g.e., s. 37.

¹⁴⁶² Hocasının 1372/1953 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁶³ Eğinî, a.g.e., s. 38.

¹⁴⁶⁴ Hocasının 1317/1900 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁶⁵ Mardin, a.g.e., C. II-III, s. 1048.

¹⁴⁶⁶ Eğinî, a.g.e., s. 40.

¹⁴⁶⁷ Hocasının 1345/1926 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

310. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Midillili Hafız Bekir Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁴⁶⁸
14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁶⁹

311. HAFİZ MUHYİDDİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Maarif Nezareti, Kütübü Dîniyye Tetkik Heyeti Meclisi azasıydı. Midillili Hafız Bekir Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁴⁷⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁷¹

312. HAFİZ ZİYAÜDDİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan Beyazıt Türbesi birinci türbedarıydı. Midillili Hafız Bekir Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁷² 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁷³

313. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Orhaniye Camii ikinci imamıydı. Midillili Hafız Bekir Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁷⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁷⁵

314. HAFİZ ÖMER EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Kalenderhane Camii ikinci imamıydı. Midillili Hafız Bekir Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁷⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁷⁷

315. BOYABATLI HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Talebelerdendi. Midillili Hafız Bekir Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁷⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁷⁹

¹⁴⁶⁸ Eğinî, a.g.e., s. 40.

¹⁴⁶⁹ Hocasının 1345/1926 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁷⁰ Eğinî, a.g.e., s. 40.

¹⁴⁷¹ Hocasının 1345/1926 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁷² Eğinî, a.g.e., s. 40.

¹⁴⁷³ Hocasının 1345/1926 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁷⁴ Eğinî, a.g.e., s. 40.

¹⁴⁷⁵ Hocasının 1345/1926 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁷⁶ Eğinî, a.g.e., s. 40.

¹⁴⁷⁷ Hocasının 1345/1926 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁷⁸ Eğinî, a.g.e., s. 40.

¹⁴⁷⁹ Hocasının 1345/1926 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

316. HAFİZ MUHYİDDİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hazine-i Hassa imamıydı. Kılıç Ali Paşa Camii birinci imamı Trabzonlu İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁴⁸⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁸¹

317. HAFİZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Müezzindi. Maçka İmamı Hafız Mustafa Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁸² 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁸³

318. HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sinan Paşa Camii muvakkitinin oğludur. Maçka İmamı Hafız Mustafa Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹⁴⁸⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁸⁵

319. ANKARALI İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Haffafzâde diye meşhurdu. Sultan Ahmed Camii İmamı Bekir Lütî Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁴⁸⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁸⁷

320. BOYABATLI HAFİZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan Ahmed Camii İmamı Bekir Lütî Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁴⁸⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁸⁹

321. BALIKESİRLİ HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Sultan Ahmed Camii İmamı Bekir Lütî Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁹⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁹¹

¹⁴⁸⁰ Eğinî, a.g.e., s. 45.

¹⁴⁸¹ Hocasının 1299/1882 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁸² Eğinî, a.g.e., s. 46.

¹⁴⁸³ Hocasının 1301/1884 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁸⁴ Eğinî, a.g.e., s. 46.

¹⁴⁸⁵ Hocasının 1301/1884 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁸⁶ Eğinî, a.g.e., s. 48.

¹⁴⁸⁷ Hocasının 1328/1910 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁸⁸ Eğinî, a.g.e., s. 48.

¹⁴⁸⁹ Hocasının 1328/1910 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁹⁰ Eğinî, a.g.e., s. 48.

¹⁴⁹¹ Hocasının 1328/1910 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

322. HAFİZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hüseyin Sabri Efendi'den kırâat-ı seb'a ve aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁹² 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁹³

323. HAFİZ ŞAKİR BEY (14/20. ASIR)

Hayatı: Hüseyin Sabri Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹⁴⁹⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁹⁵

324. HACI AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hüseyin Sabri Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁹⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁹⁷

325. HAFİZ AHMED BEY (14/20. ASIR)

Hayatı: Hüseyin Sabri Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁴⁹⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁴⁹⁹

326. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hüseyin Sabri Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵⁰⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁰¹

327. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hüseyin Sabri Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹⁵⁰² 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁰³

¹⁴⁹² Eğinî, a.g.e., s. 49.

¹⁴⁹³ Hocasının 1308/1890 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁹⁴ Eğinî, a.g.e., s. 49.

¹⁴⁹⁵ Hocasının 1308/1890 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁹⁶ Eğinî, a.g.e., s. 49.

¹⁴⁹⁷ Hocasının 1308/1890 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁴⁹⁸ Eğinî, a.g.e., s. 49.

¹⁴⁹⁹ Hocasının 1308/1890 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁰⁰ Eğinî, a.g.e., s. 49.

¹⁵⁰¹ Hocasının 1308/1890 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁰² Eğinî, a.g.e., s. 49.

¹⁵⁰³ Hocasının 1308/1890 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

328. HAFİZ VELİYYÜDDİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hüseyin Sabri Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵⁰⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁰⁵

329. HAFİZ ZEKİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hüseyin Sabri Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹⁵⁰⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁰⁷

330. HAFİZ AZİZ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Kâtiplerdendi. Nurosmaniye Camii imamı Hafız Ahmed Necib Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵⁰⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁰⁹

331. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Nurosmaniye Camii imamı Hafız Ahmed Necib Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵¹⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵¹¹

332. HAFİZ ARİF EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Manisa'da şeyhu'l-kurrâ idi. Nurosmaniye Camii imamı Hafız Ahmed Necib Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵¹² 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵¹³

333. HAFİZ HASİB EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Nurosmaniye Camii imamı Hafız Ahmed Necib Efendi'nin kardeşidir. Abisinden kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵¹⁴ Kendisi de kırâat okuttu.¹⁵¹⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵¹⁶

¹⁵⁰⁴ Eğinî, a.g.e., s. 49.

¹⁵⁰⁵ Hocasının 1308/1890 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁰⁶ Eğinî, a.g.e., s. 49.

¹⁵⁰⁷ Hocasının 1308/1890 yılında hayatta olmasına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁰⁸ Eğinî, a.g.e., s. 53.

¹⁵⁰⁹ Hocasının 1318/1901 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵¹⁰ Eğinî, a.g.e., s. 53.

¹⁵¹¹ Hocasının 1318/1901 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵¹² Eğinî, a.g.e., s. 53.

¹⁵¹³ Hocasının 1318/1901 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵¹⁴ Eğinî, a.g.e., s. 53.

¹⁵¹⁵ Talebelerinden dördünün ismi Esâmî Kurrâ Defterinde kayıtlıdır. Bkz. a.y.

¹⁵¹⁶ Hocasının 1318/1901 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

334. AYDINLI HACI SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hacı Hafız Hasib Efendi'den kırâat-ı aşere okudu. ¹⁵¹⁷ 14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁵¹⁸

335. AYDINLI HAFIZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hacı Hafız Hasib Efendi'den kırâat-ı aşere okudu. ¹⁵¹⁹ 14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁵²⁰

336. BULDANLI YAHYA EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hacı Hafız Hasib Efendi'den kırâat-ı aşere okudu. ¹⁵²¹ 14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁵²²

337. KADIKARYELİ HAFIZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hacı Hafız Hasib Efendi'den kırâat-ı aşere okudu. ¹⁵²³ 14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁵²⁴

338. HAFIZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı. ¹⁵²⁵ 14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁵²⁶

339. EMİR BUHARİ ŞEYHİ DAMADI (14/20. ASIR)

Hayatı: İsmi belirtilmemiş olup Hafız Efendi diye kaydedilmiştir. Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı. ¹⁵²⁷ 14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁵²⁸

¹⁵¹⁷ Eğinî, a.g.e., s. 53.

¹⁵¹⁸ Hocasının bu asırda yaşadığına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵¹⁹ Eğinî, a.g.e., s. 53.

¹⁵²⁰ Hocasının bu asırda yaşadığına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵²¹ Eğinî, a.g.e., s. 53.

¹⁵²² Hocasının bu asırda yaşadığına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵²³ Eğinî, a.g.e., s. 53.

¹⁵²⁴ Hocasının bu asırda yaşadığına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵²⁵ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁵²⁶ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵²⁷ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁵²⁸ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

340. AKKALI HAFİZ (14/20. ASIR)

Hayatı: Medine-i Tahire’de Akkadandır. Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi’den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵²⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵³⁰

341. KIRIMLI HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi’den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵³¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵³²

342. TEKİRDAĞLI HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi’den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵³³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵³⁴

343. ÇANKIRILI MEHMED HIFZÎ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi’den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵³⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵³⁶

344. BOŞNAK HAFİZ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi’den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵³⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵³⁸

345. KASABZÂDE HAFİZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi’den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵³⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁴⁰

¹⁵²⁹ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁵³⁰ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵³¹ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁵³² Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵³³ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁵³⁴ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵³⁵ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁵³⁶ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵³⁷ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁵³⁸ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵³⁹ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁵⁴⁰ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

346. DEBRELİ HAFİZ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁴¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁴²

347. SAMAKOLU HAFİZ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Bolu'ya bağlı Samako kazasındandır. Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵⁴³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁴⁴

348. KIRIMLI HAFİZ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵⁴⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁴⁶

349. HACEZÂDE HAFİZ ŞÜKRÜ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁴⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁴⁸

350. HACI BAYRAMZÂDE MAHMUD EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁴⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁵⁰

351. KOCAMUSTAFAPAŞALI HAFİZ MUSTAFA (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁵¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁵²

¹⁵⁴¹ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁵⁴² Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁴³ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁵⁴⁴ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁴⁵ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁵⁴⁶ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁴⁷ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁵⁴⁸ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁴⁹ Eğinî, a.g.e., s. 77.

¹⁵⁵⁰ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁵¹ Eğinî, a.g.e., s. 78.

¹⁵⁵² Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

352. KONYALI HAFIZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵⁵³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁵⁴

353. ÜSKÜDARDA RÜŞDİYE HOCASI HAFIZ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵⁵⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁵⁶

354. HAFIZ MÜSTAKİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Şehrîdir. Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵⁵⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁵⁸

355. KÖPRÜLÜ HALİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁵⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁶⁰

356. SELVİLİ HAFIZ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵⁶¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁶²

357. HAFIZ ŞAKİR EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵⁶³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁶⁴

¹⁵⁵³ Eğinî, a.g.e., s. 78.

¹⁵⁵⁴ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁵⁵ Eğinî, a.g.e., s. 78.

¹⁵⁵⁶ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁵⁷ Eğinî, a.g.e., s. 78.

¹⁵⁵⁸ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁵⁹ Eğinî, a.g.e., s. 78.

¹⁵⁶⁰ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁶¹ Eğinî, a.g.e., s. 78.

¹⁵⁶² Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁶³ Eğinî, a.g.e., s. 78.

¹⁵⁶⁴ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

358. HİCAZLI HAFİZ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁶⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁶⁶

359. TARAKLILI HAFİZ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁶⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁶⁸

360. GÜMÜLCİNELİ OSMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁶⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁷⁰

361. YANYALI ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁷¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁷²

362. TOKATLI SALİH EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁷³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁷⁴

363. BEŞİKTAŞLI MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁷⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁷⁶

¹⁵⁶⁵ Eğinî, a.g.e., s. 78.

¹⁵⁶⁶ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁶⁷ Eğinî, a.g.e., s. 78.

¹⁵⁶⁸ Hocasının 1305/1887 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁵⁶⁹ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁷⁰ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁵⁷¹ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁷² Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁵⁷³ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁷⁴ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁵⁷⁵ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁷⁶ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

364. BAYBURTLU SALİH EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵⁷⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁷⁸

365. BOSNALI MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁵⁷⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁸⁰

366. BOSNALI HAFIZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁸¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁸²

367. BOSNALI HAFIZ SALİH EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁸³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁸⁴

368. BOSNALI HAFIZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁸⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁸⁶

369. BOSNALI HAFIZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁸⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁸⁸

¹⁵⁷⁷ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁷⁸ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁵⁷⁹ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁸⁰ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁵⁸¹ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁸² Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁵⁸³ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁸⁴ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁵⁸⁵ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁸⁶ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁵⁸⁷ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁸⁸ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

370. İSTANBULLU HAFİZ MEHMED TAHİR (14/20. ASIR)

Hayatı: Babası Hacı Hasan Efendi'dir. Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁸⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁹⁰

371. İSTANBULLU HAFİZ İBRAHİM (14/20. ASIR)

Hayatı: Babası Hacı Hasan Efendi'dir. Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁹¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁹²

372. İSTANBULLU HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Babası Abdullah Efendi'dir. Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁹³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁹⁴

373. HAFİZ ÖMER EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Babası Hacı Ferhad Efendi'dir. Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁹⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁹⁶

374. HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁹⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁵⁹⁸

375. HACI HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁵⁹⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁰⁰

¹⁵⁸⁹ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁹⁰ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁵⁹¹ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁹² Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁵⁹³ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁹⁴ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁵⁹⁵ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁹⁶ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁵⁹⁷ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁵⁹⁸ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

376. DRAMALI KAMİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁰¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁰²

377. HAFIZ KAMİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶⁰³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁰⁴

378. İSTANBULLU HAFIZ ALİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Babası Osman Efendi'dir. Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁰⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁰⁶

379. HAFIZ SAİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁰⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁰⁸

380. DRAMALI HAFIZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁰⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶¹⁰

381. SAATÇİ ŞÜKRÜ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hırka-i Şerif Camii imamı Ali Efendi'nin oğludur. Kendisi de aynı camide imam oldu. Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶¹¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶¹²

¹⁵⁹⁹ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁶⁰⁰ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁰¹ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁶⁰² Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁰³ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁶⁰⁴ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁰⁵ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁶⁰⁶ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁰⁷ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁶⁰⁸ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁰⁹ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁶¹⁰ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶¹¹ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁶¹² Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

382. SAFRANBOLULU İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶¹³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶¹⁴

383. AYDOSLU HAFIZ HALİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Üç Mihraplar imamı Dramalı İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶¹⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶¹⁶

384. HACI HAFIZ MEHMED EMİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hasköyde Turşucu Mahallesi imamı ve Mektebinin hocasıydı. Humbarahâne Camii imamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶¹⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶¹⁸

385. HAFIZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Otakçılar'da Fethi Çelebi Camii imamı ve mektebinin hocasıydı. Humbarahâne Camii imamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶¹⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶²⁰

386. HAFIZ MEHMED EMİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Humbarahâne Camii imamı Süleyman Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶²¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶²²

387. HAFIZ ABDÜLHALİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Süleymaniye dersiamlarından İnebolulu Mehmed Akif Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶²³ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶²⁴

¹⁶¹³ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁶¹⁴ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶¹⁵ Eğinî, a.g.e., s. 80.

¹⁶¹⁶ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶¹⁷ Eğinî, a.g.e., s. 83; Ayrıca Bkz. Hafız M. Raşid, **Süleyman Efendi'den İcazet Alanlar Cedveli**, (yazma), Süleymaniye ktb., Revnakoğlu blm., nr. 316, vr. 235.

¹⁶¹⁸ Hocasının 1334/1916 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶¹⁹ Eğinî, a.g.e., s. 83; Hafız M. Raşid, a.g.e., vr. 235.

¹⁶²⁰ Hocasının 1334/1916 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶²¹ Eğinî, a.g.e., s. 83.

¹⁶²² Hocasının 1334/1916 yılında vefatına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶²³ Eğinî, a.g.e., s. 86.

¹⁶²⁴ Hocasının 1319/1901-2 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

388. HAFİZ MEHMED EMİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Süleymaniye dersiamlarından İnebolulu Mehmed Akif Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶²⁵ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶²⁶

389. ÜSKÜDARLI MEHMED EMİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yenibahçe Valide Camii imamı Mahmud Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶²⁷ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶²⁸

390. HAFİZ NECİP EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Kâtiplerdendi. Yenibahçe Valide Camii imamı Mahmud Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶²⁹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶³⁰

391. RUSÇUKLU HAMDİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Müderrislerdendi. Yenibahçe Valide Camii imamı Mahmud Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶³¹ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶³²

392. İSTANBULLU ABDURRAHMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Yenibahçe Valide Camii imamı Mahmud Efendi'den kırâat-ı aşere,¹⁶³³ oğlu Cemaleddin Efendi'den ise kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶³⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶³⁵

393. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Müezzindi. Yenibahçe Valide Camii imamı Mahmud Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶³⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶³⁷

¹⁶²⁵ Eğinî, a.g.e., s. 86.

¹⁶²⁶ Hocasının 1319/1901-2 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶²⁷ Eğinî, a.g.e., s. 87.

¹⁶²⁸ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶²⁹ Eğinî, a.g.e., s. 87.

¹⁶³⁰ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶³¹ Eğinî, a.g.e., s. 87.

¹⁶³² Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶³³ Eğinî, a.g.e., s. 87.

¹⁶³⁴ Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶³⁵ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶³⁶ Eğinî, a.g.e., s. 87.

¹⁶³⁷ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

394. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Molla Gürânî Mektebi hocasıydı. Hafız Cemaleddin Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶³⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶³⁹

395. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Ferah Kethüda Mektebi hocasıydı. Hafız Cemaleddin Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶⁴⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁴¹

396. İSTANBULLU AHMED ŞÜKRÜ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hafız Cemaleddin Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶⁴² 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁴³

397. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hafız Cemaleddin Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁴⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁴⁵

398. HAFİZ AZMİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hafız Cemaleddin Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁴⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁴⁷

399. HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hafız Cemaleddin Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁴⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁴⁹

¹⁶³⁸ Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶³⁹ Hocasının 1290/1873 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁴⁰ Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶⁴¹ Hocasının 1290/1873 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁴² Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶⁴³ Hocasının 1290/1873 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁴⁴ Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶⁴⁵ Hocasının 1290/1873 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁴⁶ Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶⁴⁷ Hocasının 1290/1873 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁴⁸ Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶⁴⁹ Hocasının 1290/1873 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

400. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Muhacirlerdendi. Hafız Cemaleddin Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁵⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁵¹

401. İSTANBULLU HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Solikli Mektebi hocası Hafız İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶⁵² 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁵³

402. İSTANBULLU MEHMED HULUSİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Solikli Mektebi hocası Hafız İbrahim Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶⁵⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁵⁵

403. MUHACİR HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Solikli Mektebi hocası Hafız İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁵⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁵⁷

404. ÇEMİŞKEZEKLİ ABDÜLKERİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Solikli Mektebi hocası Hafız İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁵⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁵⁹

405. İSTANBULLU HAFİZ HÜSNÜ (14/20. ASIR)

Hayatı: Solikli Mektebi hocası Hafız İbrahim Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁶⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁶¹

¹⁶⁵⁰ Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶⁵¹ Hocasının 1290/1873 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁵² Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶⁵³ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁵⁴ Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶⁵⁵ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁵⁶ Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶⁵⁷ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁵⁸ Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶⁵⁹ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁶⁰ Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶⁶¹ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

406. İSTANBULLU İSMAİL ZÜHTÜ (14/20. ASIR)

Hayatı: Solikli Mektebi hocası Hafız İbrahim Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹⁶⁶² 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁶³

407. HAYRABOLULU HAFİZ ŞERİF EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶⁶⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁶⁵

408. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Fatih Camii müezziniydi. Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶⁶⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁶⁷

409. TRABZONLU HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶⁶⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁶⁹

410. TRABZONLU HAFİZ OSMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶⁷⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁷¹

411. HACI HAFİZ HASAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶⁷² 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁷³

¹⁶⁶² Eğinî, a.g.e., s. 88.

¹⁶⁶³ Hocasının 1288/1871 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁶⁶⁴ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁶⁵ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁶⁶ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁶⁷ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁶⁸ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁶⁹ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁷⁰ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁷¹ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁷² Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁷³ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

412. HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶⁷⁴
14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁷⁵

413. HAFİZ OSMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶⁷⁶
14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁷⁷

414. DİMETOKALI HAYREDDİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı.¹⁶⁷⁸
14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁷⁹

415. BİRGİLİ HAFİZ ABDURRAHMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁸⁰
14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁸¹

416. TRABZONLU HAFİZ ABDULLAH EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁸²
14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁸³

417. HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁶⁸⁴
14/20. asır âlimlerindendir.¹⁶⁸⁵

¹⁶⁷⁴ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁷⁵ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁷⁶ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁷⁷ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁷⁸ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁷⁹ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁸⁰ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁸¹ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁸² Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁸³ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁸⁴ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁸⁵ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

418. AHISKALI HAFIZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı. ¹⁶⁸⁶
14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁶⁸⁷

419. PAZARCIKLI HAFIZ İSMAİL EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı. ¹⁶⁸⁸
14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁶⁸⁹

420. BİRGİLİ HAFIZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı. ¹⁶⁹⁰
14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁶⁹¹

421. BİRGİLİ DİĞER ABDURRAHMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı. ¹⁶⁹²
14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁶⁹³

422. HAFIZ MUSTAFA EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı. ¹⁶⁹⁴
14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁶⁹⁵

423. HAFIZ RAGİP EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı. ¹⁶⁹⁶
14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁶⁹⁷

¹⁶⁸⁶ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁸⁷ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁸⁸ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁸⁹ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁹⁰ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁹¹ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁹² Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁹³ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁹⁴ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁹⁵ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁶⁹⁶ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁹⁷ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

424. PAZARCIKLİ HAFİZ AZİZ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı. ¹⁶⁹⁸
14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁶⁹⁹

425. BİRGİLİ HACE MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı. ¹⁷⁰⁰
14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁷⁰¹

426. HAFİZ MEHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Tetimme Medresesinde okuyordu. Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı. ¹⁷⁰² 14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁷⁰³

427. HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı. ¹⁷⁰⁴
14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁷⁰⁵

428. TRABZONLU HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Esircizâde İsmail Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı. ¹⁷⁰⁶
14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁷⁰⁷

429. KUDSÎZÂDE MEHMED EMİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Fındıklı Dergâhı şeyhi Hafız Ahmed Efendi'den kırâat-ı takrib okuyarak icazet aldı. ¹⁷⁰⁸ 14/20. asır âlimlerindendir. ¹⁷⁰⁹

¹⁶⁹⁸ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁶⁹⁹ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁷⁰⁰ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁷⁰¹ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁷⁰² Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁷⁰³ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁷⁰⁴ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁷⁰⁵ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁷⁰⁶ Eğinî, a.g.e., s. 92.

¹⁷⁰⁷ Hocasının 1322/1905 yılında vefatına bakılarak böyle söylenebilir.

¹⁷⁰⁸ Eğinî, a.g.e., s. 95.

¹⁷⁰⁹ Hocasının 1289/1872 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

430. HAFİZ HÜSEYİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Atlamataşı Camii imamıydı. Fındıklı Dergâhı şeyhi Hafız Ahmed Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁷¹⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁷¹¹

431. HAFİZ ŞEVKET EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Fındıklı Dergâhı şeyhi Hafız Ahmed Efendi'den kırâat-ı seb'a okuyarak icazet aldı.¹⁷¹² 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁷¹³

432. HAMLACI HAFİZ AHMED EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Fındıklı Dergâhı şeyhi Hafız Ahmed Efendi'den kırâat-ı aşere ve takrib okuyarak icazet aldı.¹⁷¹⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁷¹⁵

433. KADRI EFENDİ MAHDUMU (14/20. ASIR)

Hayatı: Valide Camii imamı Kadri Efendi'nin oğludur. Fındıklı Dergâhı şeyhi Hafız Ahmed Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁷¹⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁷¹⁷

434. HAFİZ İBRAHİM EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Asariye Mektebi hocasıydı. Fındıklı Dergâhı şeyhi Hafız Ahmed Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁷¹⁸ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁷¹⁹

435. HAFİZ MEHMED HAYREDDİN EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Çatalca Mekteb-i İbtidâi'si ikinci muallimiydi. Teftîş-i Mesâhifi Şerîfe Meclisi azası Osman Besîm Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁷²⁰ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁷²¹

¹⁷¹⁰ Eğinî, a.g.e., s. 95.

¹⁷¹¹ Hocasının 1289/1872 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁷¹² Eğinî, a.g.e., s. 95.

¹⁷¹³ Hocasının 1289/1872 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁷¹⁴ Eğinî, a.g.e., s. 95.

¹⁷¹⁵ Hocasının 1289/1872 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁷¹⁶ Eğinî, a.g.e., s. 95.

¹⁷¹⁷ Hocasının 1289/1872 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁷¹⁸ Eğinî, a.g.e., s. 95.

¹⁷¹⁹ Hocasının 1289/1872 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁷²⁰ Eğinî, a.g.e., s. 96.

¹⁷²¹ Hocasının 1299/1882 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

436. ÇEMİŞKEZEKLİ HAFİZ RECEP EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Teftîş-i Mesâhifi Şerîfe Meclisi azası Osman Besîm Efendi'den kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁷²² 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁷²³

437. BATUMLU ABDÜLLATİF EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Batum'da doğdu. İstanbul'da kırâat tahsil ederek Ödemiş'e yerleşti. Konyalı Abdurrahim Efendi (ö. 1954) kendisinden kırâat-ı takrib okudu.¹⁷²⁴ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁷²⁵

438. KONYALI ABDÜLLATİF LÜTFİ EFENDİ (14/20. ASIR)

Hayatı: Hadim'de doğdu. Ödemiş'e yerleşti. Konyalı Abdurrahim Efendi kendisinden kırâat-ı takrib okudu.¹⁷²⁶ 14/20. asır âlimlerindendir.¹⁷²⁷

H. YAŞADIĞI ASIR BELLİ OLMAYAN KIRÂAT ÂLİMLERİ

1. ESKİŞEHİRLİ HACI HİLMİ EFENDİ

Hayatı: Eskişehir'in Sivrihisar ilçesindendir. Ruus hocalarındandı. Sarayın Mabeyn imamlığını yapmıştı. Daha sonra Sivrihisar'a gelerek Camii Kebir imamlığı, Sûk (Aziz Mahmud Hüdâî) Camii hatipliği,¹⁷²⁸ İrfaniye ve Hızır Bey Medreseleri müderrisliği görevlerinde bulundu.¹⁷²⁹ Lahutî bir sese sahip, âlim, karî ve vucuh ilmine vakıf bir zattı.¹⁷³⁰

2. HARPUTLU HAFİZ MEHMED EMİN EFENDİ

Hayatı: Harputludur. Perçencli Abdurrahman Efendi'nin kız kardeşi Firdevs Hanım'ın damadıdır. Tahsiline Harput'ta başladı. Ardından Şam'a giderek buranın âlimlerinden icazet aldı. Tahsilden sonra Şam Salihyye Medresesinde müderris oldu.

¹⁷²² Eğinî, a.g.e., s. 96.

¹⁷²³ Hocasının 1299/1882 yılında hayatta olmasına bakılarak bu hükme varılabilir.

¹⁷²⁴ Konevî, a.g.e., vr. 3a.

¹⁷²⁵ Abdurrahim Efendi'nin diğer hocası Çimili Ahmed Efendi, 1326/1908 yılında vefat etmiştir. Bu hocasının da aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

¹⁷²⁶ Konevî, a.g.e., vr. 3a.

¹⁷²⁷ Abdurrahim Efendi'nin diğer hocası Çimili Ahmed Efendi, 1326/1908 yılında vefat etmiştir. Bu hocasının da aynı asırda yaşadığı söylenebilir.

¹⁷²⁸ Tahsin Özalp, **Sivrihisar Tarihi**, Eskişehir, Tam-İş Matbaası, 1960, s. 49.

¹⁷²⁹ Orhan Keskin, **Bütün Yönleriyle Sivrihisar**, (çevrimiçi), <http://sivrihisar.web.tr/diger-unluler.html>.

¹⁷³⁰ Özalp, a.g.e., s. 49.

Çok sayıda talebe yetiştirerek icazet verdi. Tasavvuf yoluna da girmiş olan Hafız Mehmed Emin Efendi, Muhyiddin-i Arabî'nin türbesinin bulunduğu camide uzun yıllar imamlık yaptı. Vefatında bu türbeye defnedilen Mehmed Efendi'nin vefat tarihi belli değildir. Merhum kuvvetli hafız olup kırâat ilminden de icazetliydi.¹⁷³¹

3. HARPUTLU HAFİZ SÜLEYMAN EFENDİ

Hayatı: Harputludur. Paspanzâdeler'dendi. Kırâat ilmine vakıf kuvvetli bir hafız ve meşhur bir hattattı.¹⁷³²

4. AMASYALI FATMA MOLLA

Hayatı: Şeyh Yahya Efendi'nin kızı olup Amasya'lıdır. Asrının kurrâlarından daha fazla kırâat ilmine vâkıftı.¹⁷³³ Vefat tarihi belirtilmemiştir.

5. YEREBATAN CAMİİ İMAMI AHMED EFENDİ

Hayatı: Kendisinden Ahmed Münib Efendi kırâat okudu.¹⁷³⁴

6. AHMED MÜNİB EFENDİ

Hayatı: Yerebatan Camii imamı Ahmed Efendi'den kırâat ilmini tahsil etti. Kendisinden Ağa İmamı Mustafa Rakım Efendi kırâat-ı aşere okuyarak icazet aldı.¹⁷³⁵

7. MUSTAFA RAKİM EFENDİ

Hayatı: Ağa imamıydı. Ahmed Münib Efendi'den kırâat-ı aşere okudu.¹⁷³⁶

¹⁷³¹ Sunguroğlu, a.g.e., C. II, s. 217.

¹⁷³² Sunguroğlu, a.g.e., C. II, s. 434.

¹⁷³³ Abdîzâde, a.g.e., C. I, s. 158.

¹⁷³⁴ Eğinî, a.g.e., s. 16.

¹⁷³⁵ Eğinî, a.g.e., s. 16.

¹⁷³⁶ Eğinî, a.g.e., s. 16.

SONUÇ

Bu çalışmamızın sonuçlarını şu şekilde özetleyebiliriz. Kırâat ilmi; Kur'ân kelimelerinin okunuş şekillerini ve bu kelimelerdeki farklılıkları, nakledenlere nispet ederek bilmektir. Kırâatler Efendimiz (s.a.v.)'in ashabına öğrettiği yedi harften ibarettir. Kur'ân'ın yedi farklı okunuşu demek olan bu harfler, sahabeden sonraki nesillere aktarılmış, sonunda bu okuyuşları en iyi şekilde bilen ve bazısını diğerlerine tercih eden imamlar yetişmiştir. Bunların tercih ettikleri okuyuşlar onlara nispet edilmiş, böylece kırâatler ortaya çıkmıştır. Daha sonra kırâatler tedvin edilmeye başlanmış, bu alanda ilk eser Ebu Ubeyd Kasım b. Sellâm tarafından verilmiştir. Hicrî dördüncü asırda Ebu Bekir b. Mücahid'in kaleme aldığı **Kitâbü's-Seb'a** adlı eser ile birlikte kırâatlerin yediyle sınırlanması anlayışı kabul görmeye başlamıştır. Bu alanda Dâni'nin **Et-Teysîr** isimli eseriyle bu eserin nazmı olan Şatıbî'nin **Hirzü'l-Emânî** adlı eserleri çok meşhur olmuştur. Ardından İbnü'l-Cezerî, yazmış olduğu, **En-Neşr**, **Takrîbü'n-Neşr** ve **Tayyibetü'n-Neşr** gibi eserleriyle kırâat-ı aşere (on kırâat) usulünün yaygınlaşarak günümüze kadar ulaşmasında etkili olmuştur.

Osmanlı'da kırâat; İbnü'l-Cezerî öncesi, İbnü'l-Cezerî dönemi, Fetih sonrası, Ahmed el-Mesyerî dönemi, Ali el-Mansûrî dönemi ve meslekler dönemi gibi aşamalardan geçmiştir. Bunlardan İbnü'l-Cezerî dönemi kırâat ilminin temellerinin atılıp gelişmeye başladığı dönemdir. Ali el-Mansûrî ve meslekler dönemi ise (12/18. asır) kırâat ilminin Osmanlı'da zirve yaptığı dönem olmuştur.

Osmanlı'da kırâat ilmi genel olarak dâru'l-kurrâlarda öğretilse de camiler, tekke-zaviyeler, türbeler ve evlerde de kırâat okutulmuştur.

Osmanlı kırâat âlimleri içinde bazıları bu alanda eser yazmış bazıları ise yazmamıştır. Eser yazdığını tespit edebildiğimiz âlimlerin sayısı yüz yirmi beş olup bunlar içinde en meşhur olanları ve bazı eserleri şunlardır: Muhammed İbnü'l-Cezerî (En-Neşr, Tayyibetü'n-Neşr, Takrîbü'n-Neşr), Ahmed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî (Şerhu Tayyibeti'n-Neşr), Molla Gürânî (Keşfü'l-Esrâr, El-Abkarî), Hamdullah b. Hayreddin (Fuyûzu'l-İtkân), Muhammed b. Ahmed El-Avfî (Cevâhiru'l-Mükellele, Dürrü'l-Efkâr, Lemehâtü'l-Envâr), Ali Mansûrî (Tahrîru't-Turuk, Hallu Mücmelâti't-Tayyibe), Saçaklızâde (Tehzîbü'l-Kırâati'l-Aşr), Mustafa b.

Abdurrahman İzmirî (Umdetü'l-İrfân, Bedâyi'ü'l-Burhân, Muhtasarü'n-Neşr, İthâfû'l-Berere), Yusufzâde Abdullah Hilmi (Îtilâf), Kettânîzâde Muhammed (Mütkınü'r-Rivâye), Hamid Paluvî (Zübdetü'l-İrfân), Ahmed Rüşdî (Mürşidü't-Talebe), Muhammed Arif Hıfzî (Muhtârü'l-İkrâ, Muğni'l-Kurrâ), Molla Muhammed Emin (Umdetü'l-Hallân, Zehru'l-Erîb).

Eser yazmayanlardan tespit edebildiğimiz kırâat âlimlerinin sayısı sekiz yüz elli beş olup bunlar arasından en meşhur olanları şunlardır: Ahmed Mesyerî, Evliya Mehmed Efendi, Reisü'l-Kurrâ Yusuf Efendi, Çelebi İmam Mehmed Efendi, Hacızâde Muhammed Efendi, Na'lîzâde İbrahim Efendi, Şeyh Atâullah Efendi, Reisü'l-Kurrâ Feyzullah Şükür Efendi, Turşucuzâde Ahmed Hıfzî Efendi, Yemişçizâde İsmail Hakkı Efendi, Esirîzâde İsmail Efendi, Hüseyin Sabri Ispartavî, Dramalı İbrahim Hakkı Efendi, Sultan İmamı Mehmed Raşid Efendi, Sultan Selim Hatibi Hasan Efendi, Geyveli İbrahim Hakkı Efendi.

KAYNAKÇA

- Abay, Muhammet: **Osmanlı Dönemi Müfessirleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, Bursa, 1992.
- Abdizâde,
Hüseyin Hüsameddin: **Amasya Tarihi**, Haz. Mesut Aydın Güler, Amasya, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2007.
- Abdulkadiroğlu,
Abdulkerim, Ayla Güçlü: **Gaziantep Meşhurları**, Ankara, Anıl Matbaası, 2004.
- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim: "Son Devir Burdurlu Osmanlı Âlimleri ve Devlet Arşivlerinde Burdur", **I. Burdur Sempozyumu**, Burdur, Mehmed Akif Ersoy Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 389-395.
- : "Van Meşhurları: 1900 Doğumlulara Kadar", **Van Kütüğü**, Ed. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Mehmet Yiğit, Bekir Oğuzbaşaran, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 1993, s. 171-233.
- Abdülbâsıt Hâmid M.: **Envâru'l-Behiyye fî Halli'l-Cezeriyye**, Tah. Halid Hasen Ebu'l-Cûd, Batanta, Dâru's-Sahâbe, 1426/2005.
- Ağırman, Cemal: "Maraşlı Saçaklızâde'nin İlme Verdiği Değer ve Eğitimde Verimliliği Artırmak İçin Öngördüğü Pedagojik Kurallar" **I. Kahramanmaraş Sempozyumu**, Kahramanmaraş, Maraşder, Kahramanmaraş Belediyesi, 2005, C. II, s. 943-950.
- : "Tarih ve Tabakat Kitaplarında Üsküdârî Nisbesiyle Anılıp Adından Söz Ettiren Üsküdarlı Bilginler", **Üsküdar Sempozyumu II: 12-13 Mart 2004 Bildiriler**, Ed. Zekeriya Kurşun vd., İstanbul, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, 2005, C. II, s. 485-512.
- Ahışhavî, İbrahim
Edhem b. Ebubekir: **İcazet**, (yazma), Süleymaniye ktb., Yazma Bağışlar blm., nr. 254, vr. 1-6.
- Ahışhavî, Mustafa b. Ali: **İcazetnâmeler**, İstanbul, Dâru't-Tibâati'l-Âmire, 1264.
- Ahmed Nazif: **Kayseri Meşhurları**, Haz. Meserret Diriöz, Haydar Ali Diriöz, Kayseri, Yak-Taş A.Ş., 1991.
- : **Mir'ât-i Kayseriyye**, Haz. Mehmet Palamutoğlu, Kayseri, Kayseri Özel İdare Müdürlüğü ve Kayseri Belediyesi Birliği Yayınları, t.y.

- Akakuş, Recep: “İlmi Kıraat Otoritelerinden imam Cezerî ve Torunu Kasım Paşa”, **Diyanet Dergisi**, C. XXVI, Sayı 4, Ekim-Aralık 1990, s. 3-31.
- : **İslam’da Kur’an Öğretimi ve Reisü’l-Kurrâ Gönenli Mehmed Öğütçü Hocaefendi**, İstanbul, Sahaflar Kitap Sarayı, 1991.
- : **Tarihsel Boyutuyla Kur’an-ı Kerim Öğretimi ve Reisü’l Kurrahk**, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 2008.
- Akbulut, Ömer: **Trabzon Meşhurları Bibliyografyası**, y.y. 1970.
- Akdemir, Hikmet: **Osmanlı Müelliflerinden Akhisarlı Muhammed ibn Bedrüddin el-Münşî ve Tefsirdeki Metodu**, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi Yayınları, 2001.
- Akdemir, Mustafa Atilla: “Hamid b. Abdülfettâh el-Paluvî Hayatı, İlmî Şahsiyeti, Eserleri ve “Zübdetü’l-İrfân” Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkiki”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 1999.
- : “Kıraat Eğitiminde Tarikler”, **Kur’an ve Kıraati Sempozyumları Kitabı**, Ed. Muhammed Aydın, Adapazarı, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2006, s. 165-177.
- Akgündüz, Murat: “Osmanlı Padişahlarının Özel İmamları: İmâm-ı Sultânîler”, **İstem**, Yıl 4, sayı 7, 2006, s. 65-74.
- Âkifzâde, Abdurrahim: **Kitâbü’l-Mecmû’ fi’l-Meşhûdi ve’l-Mesmû’**, (yazma), Millet ktp., Ali Emiri Arabi blm., nr. 2527.
- Âkifzâde, Abdurrahim: **Kitâbü’l-Mecmû’ fi’l-Meşhûdi ve’l-Mesmû’**, Çev. Hikmet Özdemir, İstanbul, Türkiye İlmî İctimâî Hizmetler Vakfı Yayınları, 1998.
- Akkirmanî, Halil b. Salih: **Terceme-i Mukaddimetü’l-Cezeriyye**, (yazma), Manisa İl Halk ktp., Manisa blm., nr. 4556, vr. 86b-112b.
- Ak, Orhan Naci: **Rize Medreseleri ve Medrese Âlimleri**, Trabzon, Rize Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü Yayınları, 1994.
- Aköz, Alaadin: “XVI. Asırda Karaman Kazası”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, 1992.
- Akpınar, Cemil: “Hatîb-i Ayasofya”, **DİA**, C. XVI, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1997, s. 451-452.
- Aktepe, Orhan: **Terzi Baba ve Miftah-ı Kenz**, Erzincan, Terzi Baba Mezarlığını Koruma Derneği Yayınları, 2003.
- Albayrak, Haşim: **Kahramanmaraş-Trabzon Kardeşlik Köprüsü ve Saçaklızadeler**, İstanbul, Babıâli Kitaplığı, 2009.
- : **Oflu Hoca Kavramını Oluşturan Din Adamları**, İstanbul, Sahaflar Kitap Sarayı, 2008.
- : **Of ve Çaykara**, Ankara, Cantekin Matbaası, 1986.

- Albayrak, Hüseyin: **Dünden Bugüne Trabzon Basın Tarihi**, Ankara, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı, 2010.
- : **Trabzonlu Meşhurlar Ansiklopedisi**, İstanbul, Vadi Yayınları, 2008.
- Albayrak, Sadık: **Son Devir Osmanlı Uleması**, İstanbul, Medrese Yayınları, 1980.
- Alemdar, Yusuf: “Osmanlı’da Dâru’l-Kurrâ Müessesesi ve Kıraat Öğretimi”, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri (Tefsir) Anabilim Dalı, Ankara, 2003.
- Ali b. Bâlî: **el-Ikdü’l-Manzûm fî Zikri Efâdılı’r-Rûm**, Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-Arabî, 1395/1975.
- Ali Rıza Efendi: **Sofî Ahmed Efendi Tariki**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 49, vr. 18b-19a.
- Aliyyu’l-Kârî: **el-Minehu’l-Fikriyye fî Şerhi’l-Mukaddimeti’l-Cezeriyye**, Tah. Üsâme ‘Atâyâ, Dımaşk, Dâru’l-Ğavsânî, 1433/2012.
- Alparslan, Ali: **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, İstanbul, Yapı ve Kredi Yayınları, 1999.
- Alparslan, Yaşar, Serdar Yakar: **Maraş Meşhurları**, Kahramanmaraş, Kahramanmaraş İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2009.
- : **Eski Maraş’ta Âlim Çıkarılmış Aileler**, Kahramanmaraş, Ukde Kitaplığı, 2011.
- Altıkulaç, Tayyar: “İbnü’l-Cezerî,” **DİA**, C. XX, İstanbul, 1999, s. 551-557.
- : “İzmirî Mustafa”, **DİA**, C. XXIII, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2001, C. XXIII, s. 530.
- Altındal, Bekir: **Zela’dan Zile’ye Tarihî Yolculuk**, İstanbul, Bayrak Yayımcılık, 2011.
- Altun, Ara: “Kütahya’nın Türk Devri Mimarisi: Bir deneme”, **Kütahya: Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılına Armağan**, Haz. Saner Arman, İstanbul, Kütahya 100. Yıl Kutlama Komitesi, 1981.
- Amasî, Hüseyin b. Ali: **Dürr-i Mekkûn**, (yazma), Süleymaniye ktb., Ragıp Paşa blm., nr. 241.
- : **Dürr-i Mekkûn**, (yazma), Süleymaniye ktb., Kasidecizade blm., nr. 8.
- : **Fevâidü’l-Kesîrati’z-Zarîfe fî Rusûmi Mesâhifi’l-Osmaniyye**, (yazma), Süleymaniye ktb., Mesih Paşa blm., nr. 114, vr. 12b-33b.
- Amidî, Abbas: **İcazet**, (yazma), Süleymaniye ktp., Tercüman blm., nr. 665.
- Amidî, Mehmed b. Hasan: **İcazet**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 64, vr. 225a.

- Arabacı, Caner: **Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri: (1900-1924)**, Konya, Konya Ticaret Odası, 1998.
- Arslan, Durmuş: “Kıraat İlminde İcâzetnâme Geleneği ve Bir İcâzetnâme Örneği”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt VII/2, Aralık 2003, Sivas, s. 291-317.
- Arslan, Hasan: **17. Yüzyılda Maraş Sancağı: Siyasî, İdârî, İktisâdî, ve İctimâî Tarihi**, Maraş, Dulkadiroğlu Belediyesi Yayınları, 2014.
- Askalânî, İbn Hacer: **İbnâü'l-Ğumri bi-Enbâi'l-Ümr**, (Tah. Dr. Hasan Habeşî), Kahire, El-Meclisü'l-A'lâ li-Şuûni'l-İslâmî, 1969.
- Aşçı İbrahim Dede: **Aşçı Dede'nin Hatıraları**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2006.
- Atâî, Nev'izâde: **Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmiletî's-Şakaik**, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989.
- Atalay, Besim: **Maraş Tarihi ve Coğrafyası**, İstanbul, Matbaay-i Amire, 1339.
- Atalay, Ömer: **Siirt Tarihi**, Siirt, CHP Siirt Halkevi Yayınları, 1946.
- Ateşyürek, Remzi: “Dâd Harfinin Okunuş Özelliği: Muhammed Mer'âşî (Saçaklızâde)'nin Hayatı ve Eserleri”, **OMÜİFD**, Sayı 20-21, Samsun, 2005, s. 235-249.
- Atik, M. Kemal: “Mimar Sinan'ın Yapmış Olduğu Dâru'l-Kurrâlar”, **I. Kayseri Kültür ve Sanat Haftası Konuşmaları ve Tebliğleri**, Kayseri, Kayseri Belediye ve İl Özel İdare Birliği Yayınları, 1987, s. 70-75.
- Atraş, Mahmud Ahmed Said: **Târîhu'l-Kırâât ve'l-Kurrâ ve Cühûdühüm fî'l-Kırâe ve't-Te'lîfî fî'l-Kırââtî ve Ülûmihâ Münzü'l-Ahdi'n-Nebevî Hatte'l-Yevm**, İskenderiye, Dâru'l-İman, 2008.
- Avfî, M. b. Ahmed: **Cevâhirü'l-Mükellele limen Râme't-Turûka'l-Mükemmele**, (yazma) Süleymaniye ktb., Dâru'l-Mesnevî blm., nr. 12.
- : **Dürrü'l-Efkâr limen Kâne fî Kırââtî'l-Eimmeti'l-Aşereti's-Seyyâr**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hamidiye blm., nr. 19, vr. 139-376
- : **Lemehâtü'l-Envâr ve Nefehâtü'l-Ezhâr**, (yazma), Süleymaniye ktp., Reşid Efendi blm., nr. 24, vr. 2-65.
- : **Miftâhu'z-Zafer limen Râme Ulûme Kitâbillâh bi Zihnînin Hadar**, (yazma), KBYEK, Burdur blm., nr. 403.
- : **Muhtasarü'l-Makâle fî'l-Fethi ve'l-İmâle**, (yazma), KBYEK, nr. 4660, vr. 85b-143a.

- : **Ravdu'l-Ezhâr**, (yazma) Beyazıt Devlet ktb., Veliyyüddin Efendi blm., nr. 3631, vr. 55-78.
- : **Risale fî Beyânî'l-Evcühi fî't-Tekbîr Beyne's-Suver mine'd-Duhâ**, (yazma) Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 2093, vr. 132-136.
- : **Risâle fî'r-Rivâyât ve't-Turuk li'd-Dânî**, (yazma), Süleymaniye ktb., Ragıp Paşa blm., nr. 15, vr. 148b-192a.
- : **Şifâû'z-Zamân ve Dıyâû'l-Furkân fî'l-Kırââtî'l-Eimmeti'l-Aşere Üli'l-İtkân**, (yazma) Millet ktb., Feyzullah Efendi blm., nr. 7.
- : **Teshîl ve Şifâû'l-'Alîl**, (yazma), Topkapı ktp., Medine gel. Kit., nr. 115.
- : **Zehru'l-Mütenasir fîmâ Beyne'l-Mekkî ve Asım**, (yazma), KBYEK, Burdur blm., nr. 970.
- Ayasluğî, M. b. Hüsam Dede: **el-Muğni'l-Usûl fî Câmi'i'l-Usûl**, (yazma), Manisa İl Halk ktp., nr. 338
- : **el-Mu'in li İ'âneti't-Tâlibîn**, (yazma), KBYEK, Rodos blm., nr. 851,
- Aydın, İbrahim Hakkı: "Molla Fenârî," **DİA**, C. XXX, İstanbul, 2005, s. 245-248.
- Aydın, Mithat: "II. Abdülhamid Döneminde Manastır Vilayetinde Rüşdiye Okullarının Gelişimi" **History Studies**, Volume 6, Issue 5, September 2014, s. 51-84.
- Aydoğmuş, Günerkan: **Harpût Kültüründe Din Âlimleri**, Elazığ, Elazığ Valiliği, 1998.
- Aydüz, Salim: "Davud Karsî", **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, 1999, C. I, s. 369-370.
- : "Mehmed Maraşî: Saçaklızâde", **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, 1999, C. II, s. 150.
- Aykut, Nezihi: "Bostan Çelebi", **DİA**, C. VI, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1992, s. 308.
- Aykut, Said: "Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi", **Sahabeden Günümüze Allah Dostları**, C. IX, İstanbul, Şule Yayınları, 1996, s. 295-299.
- Ayvansarayî Hüseyin,
Ali Sofi Efendi,
Süleyman Besim Efendi: **Hadîkatü'l-Cevami**, İstanbul, İşaret Yayınları, 2001.
- Azamat, Nihat: "Kilisli Abdullah Sermest", **DİA**, C. XXVI, Ankara, T.D.V. Yayınları, 2002, s. 18.
- Azm, Cemil b. Mustafa: **Es-Sirru'l-Mesûn alâ Keşfi'z-Zunûn**, Beyrut, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1425/2004.
- Bâdî, Ahmet: **Riyâz-ı Belde-i Edirne**, Haz. Ratip Kazancıgil, İstanbul, Edirne Valiliği Yayınları, 2000.

- Bağdatlı, İsmail Paşa: **Îzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyli âlâ Keşfi'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütûbi ve'l-Fünûn**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1972.
- : **Hediyetü'l-Ârifîn: Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1951.
- Bal, Mehmet Akif: **Osmanlıdan Cumhuriyete Trabzonlu Simalar ve Trabzonun Köklü Aileleri**, İstanbul, Sarıcanlar Basım, 2005.
- Baldırzâde, Selîsî Şeyh Mehmed: **Ravza-i Evliya**, Haz. Mefail Hızlı, Murat Yurtsever, Bursa, Arasta Yayınları, 2000.
- Baltacı, Cahit: "Abdullah Ahîskavî", **DİA**, C. I, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s. 80-81.
- Baltacı, Cahid: **XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul, İFAV, 2005.
- Barlavî, Ahmed, Muhammed b. Muhammed el-Hüseyinî: **Zahîratü'l-Kârî fî Hıfzî Nazmî Kelâmî'l-Bârî**, (yazma), Süleymaniye ktp., Hüdai Efendi blm., nr. 734, vr. 87b-104a.
- Baş, Erdoğan: "Şeyhzâde", **DİA**, C. XXXIX, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2010, s. 97-98.
- Başçılar, Seyfettin: **Kilisli Divan Şairleri Antolojisi**, İstanbul, Kilis Kültür ve Dayanışma Derneği, t.y.
- Bay, Abdullah: "Modernleşme Dönemi Osmanlı Taşra Medreseleri: Kastamonu Medreseleri ve Taşrada Medrese Hayatı", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 33, Bahar 2012, s. 59-95.
- Bayar, Muharrem: **Akşehir Tarihi**, Akşehir, Akşehir Belediyesi, 2014.
- : **Bolvadin Tarihi**, Bolvadin, Bilge Matbaacılık, 2004.
- Bayatlı, Osman: **Bergama'da Fikir Adamları**, Bergama İzmir, Bergama Belediyesi, 1997.
- Behçetî, İbrahim: **el-Kasîdetü'd-Dâdiyye li İrşâdi Ehli'l-Înâdiyye**, (Yazma), Süleymaniye Ktp., Hacı Ahmet Paşa blm., nr. 360, vr. 45b-47a.
- Bektaşoğlu, Mustafa: **Taşköprülü Âlimler**, Ankara, Bizim Büro Basımevi, 2002.
- Bermavî, İlyas b. Ahmed: **İmtâü'l-Fudalâ bi Terâcimi'l-Kurrâ fîmâ Ba'de'l-Karnî's-Sâmin el-Hicrî**, 2. bs., Medine, Mektebetü Dâri'z-Zemân, 2007/1428.
- Beysanoğlu, Şevket: **Diyarbakırda Gömülü Meşhur Adamlar**, Ankara, Neyir Matbaası, 1985.
- : **Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları**, İstanbul, Diyarbakırı Tanıtma Derneği, 1957.
- Bilen, Yusuf: "Hattat Kevkeb Mehmed Efendi'nin Talebesi Hattat Derviş Hüseyin Efendi'ye Ait Bir Kur'ân-ı Kerîm", **A.Ü.G.S.E.D.**, Sayı 31, Mayıs 2014, s. 15-29.

- Bilgili, İsmail, Ahmet Çelik: **Muhammed Kudsî el-Bozkırî: Memiş Efendi**, Konya, İzi Süt A.Ş., 2011.
- Bilir, Ali: **Beykoz: Yaşayan Tarih**, İstanbul, Beykoz Belediyesi Kültür Yayınları, 2008.
- Bilmen, Ömer Nasuhi: **Büyük Tefsir Tarihi ve Tabakatü'l-Müfessirîn**, İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1973.
- Binatlı, Yusuf Ziya: "Dağıstânî: Ömer Ziyaeddin", **DİA**, C. VIII, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, s. 406-407.
- Birgivi, Muhammed b. Ali: "ed-Dürrü'l-Yetîm", Tah. Muhammed Abdülkadir Halef, **Mecelletü Âfâki's-Sekâfeti ve't-Türâs**, Yıl 9, Sayı 34, Rebûlâhîr 1422/Temmuz 2001, s. 185-213.
- : **Risâle fî Beyânî Rusûmî'l-Mesâhifi'l-Osmaniyye**, (yazma), Süleymaniye ktp., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 390.
- Birişik, Abdülhamit: "İbnü'l-Cezerî", **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 1999, C. I, s. 610-611.
- : **Kıraat İlmi ve Tarihi**, Bursa, Emin Yayınları, 2004.
- Bosnavî, Muhammed b. Muhammed: **El-Cevheru'l-Esnâ fî Terâcimi Ulemâi ve Şu'arâi Bosna**, Tah. Abdülfettah Muhammed el-Hulv, Kahire, HCR, 1413/1992.
- Bostancıoğlu, Sâlim: **Üsküdar Dergâhları**, Haz. Ahmed Yüksel Özemre, İstanbul, Üsküdar Belediyesi, 2003.
- Bozkırî, Ahmed b. Hasan: **Risâle fî Damîri Cem'i Müzekker Ğaib**, (yazma), KBYEK, nr. 7249, vr. 43b-44b.
- : **Risâletü'l-İdgâm**, (yazma), KBYEK, nr. 7249, vr. 42b-43a.
- Bozkırî, Fakihzâde Muhammed: **Risâle fî'l-Vakf**, (yazma), KBYEK, nr. 776, vr. 122a-b.
- Bozkurt, Nebi: "Dârülkurâ", **DİA**, C. VIII, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1993, s. 543-545.
- : "Hafız", **DİA**, C. XV, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1997, s. 74-78.
- Bozyiğit, Yaşar: **Simav'ın Manevi Mimarları**, İstanbul, Erkam Matbaası, 2001.
- Brockelmann, Carl: **Târîhu'l-Edebi'l-Arabî**, Arapçaya trc. Seyyid Yakub Bekir, Abdülhalim en-Neccâr, Kahire, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Amme li'l-Kitâb, 1993.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail: **el-Câmi'u's-Sahîh**, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 2006.
- Bulut, Halil İbrahim: "Osmanlı Müelliflerinden Maraşlı Saçaklızâde ve Ebeveyn-i Resul Konusundaki Görüşleri", **I. Kahramanmaraş Sempozyumu**, Kahramanmaraş,

- Maraşder, Kahramanmaraş Belediyesi, 2005, C. I, s. 69-79.
- Bûrînî, Hasen b. M.: **Terâcimü'l-A'yân min Enbâi'z-Zemân**, Dımaşk, Matbûâtî'l-Mecmei'l-İlmîyyi'l-Arâbi bi Dimeşk, 1959.
- Bursevî, Ebubekir b. M.: **Seyfü'l-Meslûl alâ men Yûnkiru'l-Menkûl**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 187-205.
- Bursalı, Mehmet Tahir: "Abdullah Ahîskavî: Ebu Muhammed Abdullah Zıyaüddin Ahîskavî", **Sırat-ı Müstekîm**, Cilt VI, Sayı 136, 13 Rebiülâhîr 1326, s. 89-90.
- : "Abdullah Eyyûbî: Reisü'l-Kurrâ Abdullah b. Muhammed Salih Eyyûbî", **Sırat-ı Müstekîm**, Cilt VI, Sayı 135, 6 Rebiülâhîr 1326, s. 75-76.
- : **Aydın Vilayetine Mensub Meşayih, Ulema, Şuara, Müverrihîn ve Etibbânın Teracim-i Ahvâli**, İzmir, Akademi Kitabevi, 1994.
- : "Cârullah Veliyyüddin Efendi", **Sırat-ı Müstekîm**, C. V, Sayı: 129, Safer 1326, s. 410-411.
- : "Molla Halil Siirdî" **Sırat-ı Müstekîm**, C. V, Sayı: 127, Safer 1326, s. 377-378.
- : "Münşî: Muhammed b. Bedreddin Münşî", **Sebilü'r-Reşâd**, Cilt X, Sayı 259, 25 Ramazan 1331, s. 404.
- : **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul, Matbaay-i Amire, 1333.
- : "Saçaklızâde Muhammed b. Ebubekir Mar'âşî", **Sırat-ı Müstekîm**, C. VI, Sayı: 131, Rebîülevvel 1326, s. 8.
- : "Yusufzâde Abdullah Hilmi Efendi", **Sebilü'r-Reşâd**, Cilt XII, Sayı 289, 28 Rebiülâhîr 1332, s. 49.
- Camii Cedid İmamı: **Meslekü'l-Kurrâ**, (yazma), Süleymaniye ktp., Yusuf Ağa blm., nr. 2.
- Canım, Rıdvan: **Edirne Şairleri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1995.
- Carullah, Veliyyüddin: **El-Furkân fî Kırâati'l-Kur'ân**, (yazma), Süleymaniye ktb., Carullah blm., nr. 17.
- Cengiz, Ahmet: **Karaman tarihi (XVIII. Yüzyıl)**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2014.
- Cevdet Bey: **Tefsir Tarihi**, İstanbul, Ahmed Kamil Matbaası, 1927.
- Cihan, Sadık: "Muhammed b. Pir Ali Birgivî ve "Risâle fî Usûli'l-Hadîs"ın Tercümesi", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, Samsun, 1987, s. 55-76.
- Çağlayan, Mustafa Yılmaz: **Şu Bizim İspir**, Erzurum, İspir Turizm Kültür ve Kalkındırma Derneği, 1981.
- Çakan, İsmail Lütfi: "Ahmed Kudsi Efendi", **DİA**, C. II, İstanbul, T.D.V.Yayınları, 1989, s. 97.
- Çakır, Adalet: "Ahmed Muhyiddin Efendi", **Ahilik Ansiklopedisi**, C. I, Ankara, Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2014, s. 237.
- Çapak, İbrahim: "Saçaklızâde'ye Göre Münazara İlmi", **I. Kahramanmaraş Sempozyumu**, Kahramanmaraş,

- Maraşder, Kahramanmaraş Belediyesi, 2005, C. I, s. 89-98.
- Çelik, Ahmet: “Hacı Mükremin Efendi”, **Konya Ansiklopedisi**, C. IV, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2012, s. 88-89.
- Çetin, Abdurrahman: **Kur’ân-ı Kerîm’in İndirildiği Yedi Harf ve Kırâatlar**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2010.
- Çetin, Atilla: “Sakarya Meşhurları Üzerine Bir Deneme-Osmanlı Dönemi-“, **Sakarya İli Tarihi**, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2005, C. I, s. 673-684.
- Çiftçi, Cemil: **Marashlı Şairler, Yazarlar, Âlimler**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2000.
- Çilingiroğlu, Kemal vd.: **Kars**, İstanbul, İstanbul Yeni Sabah Matbaası, 1943.
- Çimen, Abdullah Emin: **Hafızlık Tarihi ve Türkiye’de Hafızlık Kurumunun İşlevselliği**, İstanbul, Sayfa Dijital Baskı, 2010.
- Çimivî, Ahmed b. Ali: **İcâzet li Hasan Fehmi**, (yazma), KBYEK, nr. 8322, vr. 1b-4b.
- Çimivî, Ahmed b. Ali: **İcâzet li Osman Hilmi**, (yazma), KBYEK, nr. 7600.
- Çolak, Hüseyin: “Malatya’lı Âlimler, Şairler, Devlet Adamları, Sanatkârlar”, **II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler**, İstanbul, İnönü Üniversitesi, 1988, s. 93-100.
- Çolakoğlu, Şinasi: **Kilis Tarihi Üzerine Deneme**, Ankara, Kilis Kültür Derneği Yayınları, 1995.
- Çollak, Fatih: **Reîsü’l-Kurrâ Hendekli Hâfız Abdurrahman Gürses Hocaefendi**, İstanbul, Erkam Yayınları, 2002.
- : “Reîsü’l-Kurrâ’lık Müessesesi ve Esâmî-i Kurrâ Defteri”, **Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları-IV: Kırâat İlmi ve Problemleri**, Ed. Bedrettin Çetiner, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2002, s. 179-240.
- Dağcı, Şamil: “Osmanlı Dönemi Kaynaklarında Yer Alan İspirli Âlimler”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 29, Erzurum, 2008, s. 23-42.
- Dağıstanî, Ömer Ziyaeddin: **Âdâbu Kırâati’l-Kurân**, İstanbul, Matbaay-i Osmaniye, 1326.
- : **Mîzânü’l-Hakki’l-Akvâl**, İstanbul, Matbaatü Mektebi’s-Sanayii’l-Letâif, 1293, s. 2-35.
- : **Tecvîdü Ömeriyye**, İstanbul, Matbaatü Mektebi’s-Sanayii’l-Letâif, 1293, s. 36-64.
- : **et-Teshîlâtü’l-‘Atre fî Kırâati’l-Aşere**, İstanbul, y.y. 1304.
- Dağlı, Ahmet: “19. Yüzyıl Adapazarı-Kocaeli Bölgesi Medrese ve Tekke-Zaviyeleri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Bilim Dalı, Sakarya, 2002.

- Damadzâde,
Hafız Süleyman: **El-Kelimâtü'l-Mersûme el-Müstahrace min Mushafi Alî el-Kârî**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 26, vr. 54a-62a.
- Dânî, Ebu Amr: **El-Ehrufü's-Seb'ati li'l-Kur'ân**, Tah. Abdülmüheymin Tahhân, Cidde, Dâru'l-Minâre, 1418/1997.
- Darendevî, M. b. Fethullah: **Cevheru'l-Vesîm Şerhu Dürri'l-Yetûm**, (yazma), KBYEK, Darende blm., nr. 1252, vr. 25b-51b.
- : **ed-Düraru'l-Müştehirâ fi'l-Kırâati'l-Mu'tebira**, (yazma), KBYEK, Darende blm., nr. 1252, vr. 53b-275a.
- Dâvûdî, M. b. Ali: **Tabakâtü'l-Müfessirîn**, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Demircioğlu, Ziya: **Kastamonu Valileri**, Kastamonu, Doğrusöz Matbaası, 1973.
- Demirdal, Said:
Demir, Osman: **Bütününüle Uluborlu**, İstanbul, Acar Matbaası, 1968.
"Cizrelî Bir Âlimden Ahirette Kurtuluş Reçeteleri; İbnü'l-Cezerî ve Zehru'l-Fâih Adlı Eseri", **Uluslar arası Şırnak ve Çevresi Sempozyum Bildirileri**, Ed. M. Nesim Doru, Ankara, 2010, s. 781-791.
- Demirpolat, Enver: "Artukoğullarından Cumhuriyet'e Kadar Harputlu Müellifler", **Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu**, Ed. Enver Çeker, Elazığ, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2013, C. II, s. 674-675.
- Demir, Yasemin: "Tayyib-zâde Hâfız Mehmed Zühdi: Hayatı Eserleri ve Nevbâvesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları (Türk İslam Edebiyatı) Anabilim Dalı, Ankara, 2007.
- Demir, Ziya: **Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları**, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2007.
- Derman, M. Uğur: "Fehmî", **DİA**, C. XII, İstanbul, T.D.V.Yayınları, 1995, s. 296-297.
- Develioğlu, Abdullah: **Büyük İnsanlar: Üç bin Türk ve İslam Müellifi**, İstanbul, Yaylacık Matbaası, 1973.
- Devserî,
İbrahim b. Sa'îd b. Hamed: **el-İmâmü'l-Mütevellî ve Cühûdühü fi İlmi'l-Kırâât**, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 1420/1999.
- Dikici, Recep: "Hafız İsmail Konevî Efendi", **Konya Ansiklopedisi**, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2012, C. IV, s. 141-143.
- : **Saçaklızâde ve Osmanlı Dönemi Maraşlı Âlimler**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2014.

- : “Türkiye Kütüphanelerinde Yazma ve Matbû Eserleri Olan Kahraman Maraş’lı Âlim, Edip ve Şâirler”, **I. Kahramanmaraş Sempozyumu**, Kahramanmaraş, Maraşder, Kahramanmaraş Belediyesi, 2005, C. I, s. 29-41.
- Dimyatî, Ahmed b. Muhammed: **İthâfû Fudalâi’l-Beşer fi’l-Kırâati’l-Erbe’ate Aşer**, Tah. Abdurrahim et-Tarhûnî, Kahire, Dâru’l-Hadîs, 1430/2009.
- Diyarbakırî, Mehmed: **Nazmü’l-Ehem**, y.y., 1275.
- Doğan, Ahmet: “Şeyh Müştâk”, **DİA**, C. XXXIX, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2010, s. 64-65.
- Doğan, İshak: **Osmanlı Müfessirleri**, İstanbul, İz Yayınları, 2011.
- Doğanlarî, İsmail Hakkı b. İbrahim: **İcazet**, (yazma), Balıkesir İl Halk ktp., Balıkesir blm., nr. 489.
- Duhanîzâde, M. b. Mustafa: **Mecmûatün Mûteallekatün bi’l-Kırâa**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 864, vr. 1b.
- Dumlu, Ömer: “Tire’li Bostan Çelebi ve Hâşiye alâ Tefsîri’l-Beyzavî”, **Türk Kültüründe Tire II: Sempozyum Bildirileri**, Haz. Mehmet Şeker, Arzu Taşcan, Tire, Tire Belediyesi, 2008, s. 183-190.
- Dural, Halil: **Ödemiş Tarihi**, Haz. Sabri Yetkin, Ödemiş(İzmir), Ödemiş Belediyesi, 2004.
- Durma, Abdulhalim: **Evliyalar Şehri İzmir**, Ankara, Yenigün Matbaacılık, 2013.
- Düzenli, Yaşar: “Balıkesirli Bir Osmanlı Aydını: İmam Birgivî”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. III, Sayı 4, 2000, s. 228-247.
- Ebu’l-Hüseyn, Ahmed b. Fâris: **Mu’cem Mekâyîsü’l-Lüğa**, Tah. Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut, Dâru’l-Fikr, 1399/1979.
- Ebü Şâme ed-Dimeşkî, Abdurrahman b. İsmail: **İbrâzü’l-Meânî min Hirzi’l-Emânî fi’l-Kırâati’s-Seb’**, Tah. İbrahim Atve Avaz, Kahire, Mustafa el-Bâbi El-Halebî, 1982.
- Edirnevî, Ahmed b. Muhammed: **Tabakâtü’l-Müfessirîn**, (Tah. Süleyman b. Salih El-Hazyî), Medine, Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, 1997.
- Edirnevî, Muhammed b. Halil: **Mürşidü’l-Müstetâb**, (yazma), Milli ktp., Ankara Adnan Ötüken İl Halk ktp., blm., nr. 1625.
- Efendioğlu, Mehmet: “Abdullah Eyyubî”, **Eyüp Sultan Sempozyumu**, İstanbul, Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2003, C. VI, s. 318-323.
- Eğînî, Muhammed Hulusi: **Esâmî Kurrâ Defteri**, (yazma), Diyanet İşleri Başkanlığı, Mushafları İnceleme Kurulu Arşivi.

- Eğinî, Muhammed Hulusi: **El-Mecmû'a alâ Kırâati't-Takrîb**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 52.
- Emir Hoca: **Terceme-i Şâtübî**, (yazma), Milli ktp., Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk ktp., blm., nr. 18355, vr. 1b-34a.
- Er, Şaban: **Erzincanlı Terzi Baba (Hayyât Muhammed Vehbî k.s.) Külliyyâtı: Hayatı Eserleri Halifeleri Menkîbeleri**, İstanbul, Kutup Yıldızı Yayınları, 2014.
- Erdoğan, Abdülkerim, Mehmet Narince: **Edebi ve Tarihi Şahsiyetleriyle Ankara**, Ankara, Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2007.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet: **Türk Şairleri**, y.y., t.y..
- Erkiletlioğlu, Halit: **Osmanlılar Zamanında Kayseri**, Kayseri, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1996.
- Erkoç, Ethem: **Sahabe Evliya Ulema Yurdu Çorum**, Çorum, Çorum Belediyesi Kültür Serisi, 2008.
- Ermenekî, Mustafa Hüseyin: **Mefâdü'l-Feyyâz bi'r-Riyâdât**, (yazma), Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 1b-48b.
- : **Risâle fî Mehârici'l-Hurûf ve Sıfâtihâ**, (yazma), Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 49b-68b.
- Ertekin, A. Levent: **Osmanlı'dan Günümüze Tire'de Eğitim ve Eğitimciler**, İzmir, Yeni Asya Matbaacılık, 2003.
- Ertekin, Hamdi: **"Son Dönem İskilipli Âlimler", Türk Kültüründe İz Bırakan İskilipli Âlimler**, Haz. Mevlüt Uyanık, Ankara, T.D.V. Yayınları, 1998, s. 407-428.
- Erul, Bünyamin: **"Harput"lu Abdulhamit Hamdi Efendi (1830-1902) ve Hz. Peygamber'in Bilgisine Dair Bir Risalesi: Safvetu Efkârî'l-Ulema fî İsbâti İlmi Nebiyyinâ bi'l-Esmâ**, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl 2001, Sayı 6, s. 1-20.
- Evliya Çelebi: **Seyahatname**, Trc. Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 2011.
- Eyice, Semavi: **"Ayvansaray", DİA, C. IV**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1991, s. 289-294.
- : **"Haliç", DİA, C. XV**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1997, s. 264-280.
- : **"Hüseyin Ayvansarayî", DİA, C. XVIII**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1998, s. 528-530.
- Eyyûbî, Abdullah b. M. Salih: **Levâmi'ü'l-Bedr fî Büstâni Nâzimetü'z-Zehr**, (yazma) Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 27.
- : **Mîzânü'l-Kurrâi'l-Aşere**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 9.
- : **Risâle fî Kırâati's-Seb'a ve'l-Aşere ve't-Takrib**, (yazma), MÜİFK, Öğüt blm., nr. 67, vr. 152b-172a.

- Fazıl, Süleyman Efendi: **İrşâdü'l-İbâd ilâ Tashîhi'd-Dâd**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Ahmet Paşa blm., nr. 338, vr. 105b-109b.
- Fazlıoğlu, İhsan: "Ahmed Efendi: Taşköprülüzâde", **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, 1999, C. I, s. 122-124.
- Fazlıoğlu, Şükran: "Mehmed Birgivi", **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, 1999, C. II, s. 114-117.
- Fazlî, Abdülhâdî: **El-Kırâatü'l-Kur'âniyye: Târîh ve Ta'rîf**, Beyrut, Dâru'l-Kalem, 1985/1405.
- Fenârî, Ubeydullah b. M.: **İcazet**, (yazma), Süleymaniye ktb., Tahir Ağa Tekke blm., nr. 50.
- Ferâhîdî, Halil b. Ahmed: **Kitâbü'l-Ayn**, Tah. Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim Sâmîrâî, Beyrut, Müessesetü'l-A'le'l-Matbûât, t.y..
- Feyrûzâbâdî, M. b. Yakub: **El-Kâmûsü'l-Muhît**, Tah. Muhammed Naim Arksûsî vd., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005.
- Fındıklılı, İsmet Efendi: **Tekmiletü's-Şakâik fî Hakki Ehli'l-Hakâik**, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989.
- Galatavî, İsmail b. Mustafa: **Risâle fî Mes'eleti Âlâne**, (yazma), Süleymaniye ktp., Laleli blm., nr. 22, vr. 97b-101a.
- Gedizli, Mehmet: **Saçaklızâde Muhammed el-Maraşî'nin Risâletü's-Sürûr ve'l-Ferah Tercümesi**, Kocaeli, Umuttepe Yayınları, 2014.
- Gelibolulu Ali Mustafa: **Kühû'l-Ahbâr**, İstanbul, Takvimhâne-i Âmire Matbaası, 1277.
- Gökbilgin, Tayyib: "Edirne Hakkında Yazılmış Tarihler ve Ensû'l-Müsâmirîn", **Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1965, s. 77-117.
- Gökbulut, Hasan: "Muhyiddin Muhammed b. İbrahim Niksarî (ö. 1494 m.)'nin Hayatı ve Duhan Suresi Tefsirinin Tahkiki", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir-Hadis Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, İstanbul, 1993.
- : "Niksârî," **DİA**, C. XXXIII, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2007, s. 122.
- Gövsâ, İbrahim Alaeddin: **Türk Meşhurları Ansiklopedisi**, İstanbul, Yedigün Neşriyat, t.y..
- Güçlü, Dilek: "Terzi Baba: Kenzü'l-Miftâh", (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitim Anabilim Dalı, Erzurum, 2000.
- Gül, Ahmet: "Darende'de Medfun Büyük Zatlar: Fethullah El-Mevsîli (Musulî)" **Somuncu Baba Dergisi**, Yıl 4, Sayı 14, Eylül 1997, s. 31-32.
- Gülle, Sıtkı: "Şemseddin Muhammed b. Hamza Fenârî'nin Hayatı ve Eserleri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi),

- İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 1990.
- Güllü Hafız, Ahmed Rüşdi: **Mürşidü't-Talebe**, (Yazma), Süleymaniye Ktp., Fatih Bölümü, nr. 71.
- Gümüşhanevî, A. Ziyâüddîn: **Ramûze'l-Ehâdis**, Ter. Abdülaziz Bekkine, İstanbul, Milsan Matbaası, 1982.
- Gündüz, İrfan: "Dağıstanlı Ömer Ziyaüddin Efendi", **Sahabeden Günümüze Allah Dostları**, C. IX, İstanbul, Şule Yayınları, 1996, s. 311-318.
- Güvelioğlu, İshak Güven: "Rize Eğitim Tarihine Bir Bakış", **Rize Defteri**, ed. İsmail Kara, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2012, s. 35-55.
- Güzel Baba, Abdülkerim: **Kavâidü Kur'ân**, (yazma), Manisa İl Halk ktp., nr. 382, vr. 23b-136b.
- : **Risâle-i Verşiyîye**, (yazma), Süleymaniye ktb., Mesih Paşa blm., nr. 103, vr. 1b-41a.
- Güzelbey, Cemil Cahit: **Gaziantep Evliyalari**, Gaziantep, İslâmî Hizmetler Vakfı Yayınları, 1990.
- Güzelbey, Cemil Cahit vd.: **Gaziantep İl Yıllığı 1968**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1969.
- Ğazzî, M. b. M.: **El-Kevâkibü's-Sâira bi-E'yâni'l-Mieti'l-'Âşira**, Haz. Halil el-Mansur, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Habeşî, Abdullah M.: **Câmi'ü's-Şürûh ve'l-Havâşî: Mu'cemü's-Şâmil li Esmâi'l-Kütübî'l-Meşrûha fi't-Türâsi'l-İslâmî ve Beyâni Şürûhihi**, Abudabi, 1425/2004.
- Hacımuftuoğlu, Nasrullah: "Of-Çaykara Müftüleri", **Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih Dil Edebiyat Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001**, C. I, Haz. Mithat Kerim Arslan, Hikmet Öztürk, Trabzon, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, 2001, s. 460-463.
- Hacızâde Mehmed Efendi: **İcazet**, (yazma), Süleymaniye ktb., Murad Molla blm., nr. 1868.
- Hafız, Ahmed Ziyaeddin: **Vesîletü'l-Gufrân**, Kastamonu, Kastamonu Matbaası, 1327.
- : **Vesîletü's-Sa'âde**, Kastamonu, Kastamonu Matbaası, 1328.
- Hafız, Ali: **Vucûh-u Hafız Ali**, (yazma), Edirne Selimiye Yazma Eser Ktp., nr. 946.
- Hafız, Halid: **Suret**, (yazma), Süleymaniye ktp., Özel blm., nr. 78.
- Hafız, İsmail Efendi: **Takrîb Mecmûası**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 39.
- Hâfız, M. Mutî': **Şeyhu'l-Kurrâ, El-İmâm İbnü'l-Cezerî**, Dimaşk, Dâru'l-Fikr, 1995.
- Hafız, Mahmud Efendi: **Dâd Risâlesi**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Selim Ağa blm., nr. 5, vr. 415-425.

- : **Hidâyetü't-Tullâb fi'n-Nutki bi'd-Dâd alâ Sebîli's-Savâb**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Selim Ağa blm., nr. 5, vr. 404-415.
- : **Risâletü'l-Mahmûdiyyetü'd-Dâdiyyetü'l-Hâlisa**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 110-142.
- Hafız, Muhammed Emin: **Kırâat ale't-Takrib**, (yazma), Süleymaniye ktp., Darülmecnevi blm., nr. 35.
- Hafîze binti Ebubekir: **Mecmûatün müteallikatun bi'l-Kırâati'l-Aşera alâ Tarîki Mertebeteyn**, (yazma), Süleymaniye ktp., Kasıdecizâde blm., nr. 666.
- Haksever, Ahmet Cahid: **Çorum Tarihi ve Kültüründe Tasavvuf Geleneği**, Çorum, Çorum Belediyesi, 2009.
- : "Osmanlı'nın Son Döneminde Çorumda Tasavvufî Hayat", **Osmanlı Döneminde Çorum**, Çorum, T.D.V. Yayınları, 2006, s. 291-297.
- Hamdullah b. Hayreddin: **Cevâhirü'l-'Ukyân fî Şerhi Umdeti'l-İrfân fî Vasfî Hurûfî'l-Kur'ân**, (yazma) Beyazıt Devlet Ktp., Beyazıt blm., nr. 187, vr. 139-140.
- : **Fuyûzu'l-İtkân fî Vucûhi'l-Furkân**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 36, vr. 100-146.
- : **Vesîletü'l-İkân fî Şerhi Rusûhu'l-Lisân fî Hurûfî'l-Kur'ân**, (yazma) Beyazıt Ktp., Beyazıt blm., nr. 146.
- Hamid M., Abdülbâsıt: **El-Envâru'l-Behiyye fî Halli'l-Cezeriyye**, Batanta, Dâru's-Sahabe li't-Türas, 1426/2005.
- Hasbolat, Kenan: "Diyarbakırda Dinler ve Yaşam", **Diyarbakır Sosyokültürel Tarihi 3**, Ed. Kenan Hasbolat, Nizamettin Hamidi, İstanbul, Uzman Matbaacılık, 2013, s. 4-207.
- Has, Şükrü Selim: "Halebî, İbrahim b. Muhammed," **DİA**, C. XV, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1997, s. 231-232.
- Hasan b. Ahmed: **Şerhi Cedîdi Karabaş**, (yazma), Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 11, vr. 2-79.
- Hatiboğlu, İbrahim: "Süleyman Fâzıl Efendi", **DİA**, C. XXXVIII, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2010, s. 86-87.
- Hazar, Ahmet Turan: "Ulema ve Camileriyle Kilis Medreseleri", **Vakıflar Dergisi**, Sayı: XXVII, 1995, s. 285-289.
- Hıbrî, Abdurrahman: **Enîsü'l-Müsâmirîn**, Çev. Ratip Kazancıgil, Edirne, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, 1996.
- Hıfzî, M. Arif b. İbrahim: **El-Fevâid alâ Takrîbi Husûli'l-Mekâsid**, (yazma), Beyazıt ktb., Beyazıt blm., nr. 178.
- : **El-İzhâr fî turûki Eimmeti'l-Ehyâr**, (yazma), Beyazıt ktb., Beyazıt blm., nr. 177.
- : **El-Mecma' fi'l-Kırâati'l-Erba'a**, (yazma), MÜİFK, Ali Üsküdarlı blm., nr. 57.

- : **Muğni'l-Kurrâ fî Şerhi Muhtârî'l-İkrâ**, (yazma), Beyazıt ktb., Beyzıt blm., nr. 177.
- : **Tezkiratü'l-Mukriîn bi't-Turuki's-Semânîn**, (yazma), Beyazıt ktb., Beyzıt blm., nr. 176.
- Hızlı, Mefail: **Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim**, Bursa, Emin Yayınları, 2012.
- : **Osmanlı Bilim Tarihinin İlk Büyük Siması: Molla Fenârî**, Bursa, Uludağ Yayınları, 2009.
- : **Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri**, İstanbul, İz Yayınları, 1998.
- Hocazâde, Ahmed Hilmi: **Hadîkatü'l-Evliya**, İstanbul, y.y., 1318.
- : **Ravzatü'l-Kurrâ ve Tarih-i Kur'ân-ı Kerîm**, İstanbul, Türk Neşriyat Yurdu, 1959.
- Huyugüzel, Ö. Faruk: **İzmir Fikir ve Sanat Adamları: (1850-1950)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Hüseyin b. İskender: **Kitâbü't-Tecvîd**, (yazma), Süleymaniye ktb., Kasideczâde blm., nr. 684, vr. 51-65.
- : **Lübâbü't-Tecvîd li'l-Kur'ânî'l-Mecîd**, (yazma) Süleymaniye ktb., Hacı Selim Ağa blm., nr. 402, vr. 64-79.
- Işık, Adnan: **Malatya 1830-1919**, İstanbul, Kurtiş Matbaacılık, 1998.
- Işık, İsmail: "İbnü'l-Cezerî ve Câmiü'l-Esânîd adlı eseri", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2011.
- İbn Manzûr: **Lisânü'l-Arab**, Kahire, Dâru'l-Meârif, t.y..
- İbnü'l-Cezerî,
Ahmed b. M.: **El-Havâşi'l-Müfhehime fî Şerhi'l-Mukaddime**, Mısır, Meymûniyye Matbaası, 1309/1891.
- : **el-İ'lâm fî Ahkâmi'l-İdgâm** (yazma) Sül. Ktp. Kılıç Ali Paşa blm., nr. 1029, vr. 197a-199b.
- : **Şerhu Tayyibeti'n-Neşr fî'l-Kırââtî'l-Aşr**, Tah. Enes Mehre, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/2000.
- İbnü'l-Cezerî, M. b. M.: **Ed-Dürratü'l-Mudîyye**, Tas. Muhammed Temîm Ez-Zü'biyy, Cidde, Dâru'l-Hüdâ, 1414/1994.
- : **Ğâyetü'n-Nihâye**, Ed. By. G. Bergstraesser, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006.
- : "Ğâyetü'n-Nihâye fî Tabakâtî'l-Kurrâ: Min Tercemeti Abdullah ibni İbrahim el-Ensârî ilâ Nihâyeti Tercemeti M. b. İsrail el-Kassa", Tah. Abdullah b. Ğazay b. Abdullah el-Atîbî, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Ed-Da'vetü ve Usûlu'd-Dîn Fakültesi, Kitab ve Sünnet Bölümü, Mekke, 1432.

- : “Ğâyetü’n-Nihâye fî Esmâi Ricâli’l-Kırâât Üli’r-Rivâye ve’d-Dirâye: Min Evveli’l-Kitâb ilâ Âhiri Bâbi’l-Hâ” Tah. Emin b. İdris b. Abdurrahman, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ümmü’l-Kurâ Üniversitesi, Ed-Da’vetü ve Usûlu’d-Dîn Fakültesi, Kitab ve Sünnet Anabilim Dalı, Tefsir ve Ulûmu’l-Kur’ân bilim Dalı, Mekke, 1432.
- : **Metnü’l-Cezeriyye fî Ma’rifeti Tecvîdi’l-Âyâtî’l-Kur’âniyye**, Haz. Sa’îd Ali el-Husûsî, Kahire, Matba’atü’s-Sa’îdiyye, t.y..
- : **Müncidü’l-Mukriîn ve Mürşidü’t-Tâlibîn**, Tah. Abdülhalîm b. M. Hâdî Kaba, Dımaşk, Dâru’l-Kelimi’t-Tayyib, 1428/2007.
- : **Müncidü’l-Mukriîn ve Mürşidü’t-Tâlibîn**, Tah. Ali b. M. Umran, Mekke, Dâru Âlemi’l-Fevâid, 1419.
- : **En-Neşr fî’l-Kırââtî’l-Aşr**, Haz. Ali M. Dabba, Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, t.y..
- : **En-Neşr fî’l-Kırââtî’l-Aşr**, Haz. Necib El-Mâcidî, Beyrut, El-Mektebetü’l-Asriyye, 2010.
- : **En-Neşr fî’l-Kırââtî’l-Aşr**, Tah. Muhammed b. Mahfuz b. Muhammed Emin Eş-Şenkîti, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ümmü’l-Kurâ Üniversitesi, Ed-Da’vetü ve Usûlu’d-Dîn Fakültesi, Kitab ve Sünnet Anabilim Dalı, Mekke, 2004.
- : **Ğâyetü’n-Nihâye**, Ed. By. G. Bergstraesser, Beyrut, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2006.
- : **Tahbîrü’t-Teysîr**, Tah. Ahmed Muhammed Müflih El-Kudâh, Ürdün, Dâru’l-Furkân, 1421/2000.
- : **Takrîbü’n-Neşr fî’l-Kırââtî’l-Aşr**, Haz. Abdullah Muhammed Halîlî, Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1423/2002.
- : **Takrîbü’n-Neşr fî’l-Kırââtî’l-Aşr**, Tah. İbrahim Atve İvaz, Kahire, Dâru’l-Hadîs, 1425/2004.
- : **Tayyibetü’n-Neşr fî’l-Kırââtî’l-Aşr**, Haz. Muhammed Temîm Ez-Zü’biyy, Cidde, Dâru’l-Hüdâ, 1994.
- : **Et-Temhîd fî İlmi’t-Tecvîd**, Tah. Ali Hüseyin El-Bevvâb, Riyad, Mektebetü’l-Ma’ârif, 1985.
- : **Et-Temhîd fî İlmi’t-Tecvîd**, Tah. Ğanim Kaddûrî Hamed, Beyrut, Müessesetü’r-Risâle, 2001.
- : **Et-Tezkâr fî Kırâati Eban b. Yezid el-Attar**, (yazma) Millet Ktp. Feyzullah Efendi blm., nr.008940, vr. 195-201.
- : “Tuhfetü’l-İhvân fî’l-Hulfî Beyne’s-Şâtıbiyyeti ve’l-Unvân,” Tah. Halid Hasen Ebu’l-Cûd, **Mecelletü**

- Ma'hedi'l-İmâmi's-Şatbî** **li'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye**, No:3, Cemâdi'l-Âhira 1428, s. 328-419.
- : **Usûlü'l-Kırââtî'd-Dâirati** **ale'htilâfi'l-kırâât**, (yazma), Süleymaniye Ktp. Kılıcalipaşa blm., nr. 1029 vr. 193-196.
- İbnülemin, Mahmud Kemal: **Son Asır Türk Şairleri**, 3. bs., İstanbul, Dergah Yayınları, 1988.
- : **Son Hattatlar**, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı, 1970.
- İbnü'l-Ğazzî
M. b. Abdurrahman: **Dîvânü'l-İslâm**, Tah. Seyyid Kesrevî Hasen, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990.
- İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed: **Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâri Men Zeheb**, Tah. Abdülkadir Arnavut, Mahmud Arnavut, Beyrut, Dâru İbnü Kesîr, 1413/1993.
- İbrahim b. Abdullah: **Beyânu Cem'i Tarîki'l-Merâtib**, (yazma), Süleymaniye ktp., Denizli blm., nr. 414, vr. 54a-77b.
- İbrahim b. Mustafa: **Risâle fî Beyâni Adedi'l-Âyât**, (yazma), Süleymaniye ktb., Amcazade Hüseyin blm., nr. 72, vr 1b-11a.
- İbrahim b. Mustafa: **Şerhu'l-Cedîd**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 75.
- İğci, Alpay, Aydın Güler: "Osmanlı İmparatorluğu XVII. Yüzyılında Rumelili Edebî Şahsiyetler", **Turkish Studies**, Volume 9/6, Sipring 2014, Ankara, s. 545-581.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin vd.: **Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi**, IRCICA, İstanbul, 1997.
- İmamzade, İsmail Nazif b. Hüseyin: **Vudûhü'l-Merâm**, (yazma), Süleymaniye ktb., Esad Efendi blm., nr. 3111, vr. 1b-59b.
- İnanç, Yonis: "Reîsü'l-Kurrâ Abdullah Eyyübî: Hayatı ve Eserleri", **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XVI, Sayı: 29, (2014/1), s. 107-128.
- İpşirli, Mehmet: "Abdullah Nâilî Paşa," **DİA**, C. I, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s. 124-125.
- : "Hasan Hayrullah Efendi: Hafız", **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, 1999, C. I, s. 539-540.
- : "Hayrullah Efendi: İmâm-ı Sultânî", **DİA**, C. XVII, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1998, s. 75-76.
- : "Mehmed Emin Efendi: Salih Efendizâde", **DİA**, C. XXVIII, Ankara, T.D.V. Yayınları, 2003, s. 463.
- İslambulî, Ahmed Hamdi: **İcazet**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 41.
- İslambulî, Ahmed Niyazi: **İcazet li Abdurrahman Şükri**, (yazma), KBYEK, nr. 7983.
- İslambulî, Ahmed Niyazi: **İcazet li Müezzinzâde**, (yazma), KBYEK, nr. 8237.
- İslambulî, M. b. Ahmed: **Tertîbu Vucûhât**, (yazma), Süleymaniye ktp., Dâru'l-Mesnevî blm., nr. 34.

- İslambulî, M. b. Halil: **Risâletü'l-Cemîleti'l-Müşmile alâ Fevâidi'l-Celiyye**, (yazma), Süleymaniye ktp., Laleli blm., nr. 39.
- İslambulî, Mustafa b. Hasen: **Mürşidü't-Talebe ilâ Ma'rifet-i Turuki't-Tayyibe**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Selim Ağa blm., nr. 29, vr. 5b-76a.
- İslambulî, Mustafa b. Hasen: **Tuhfetü't-Talebe fî Beyânî Meddâti Tarîki't-Tayyibe**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Selim Ağa blm., nr. 29, vr. 77b-87a.
- İslambulî, Mustafa Ragıb: **İcazet**, (yazma), Kastamonu İl Halk ktp., nr. 4033.
- İsmail Belîğ: **Güldeste-i Riyâd-ı İrfân ve Vefiyât-ı Dânişverân-i Nâdirân**, Hüdavendigâr Matbaası, Bursa, 1287.
- : **Nuhbetü'l-Âsâr li Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr**, Haz. Abdülkerim Abdulkadirîğlu, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999.
- İzmirî, Mustafa b. Abdurrahman: **Bedâyi'ü'l-Burhân alâ Umdeti'l-İrfân**, (yazma), Süleymaniye ktb., Atıf Efendi blm., nr. 10.
- : **İthâfu'l-Berere bimâ Sekete anhu Neşru'l-Aşere el-Müsemmâ bi Tahrîri'n-Neşr min Tarîki'l-Aşr**, Tah. Bâsim b. Hamdî b. Hamid es-Seyyid, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İslamiyye Üniversitesi, Kur'an-ı Kerim ve İslâmî Araştırmalar Fakültesi, Kıraat Bölümü, Medine, 1427, s. 32-33.
- : **İthâfu'l-Berere bimâ Sekete anhu Neşru'l-Aşere el-Müsemmâ bi Tahrîri'n-Neşr**, Tah. Halid Hasen Ebü'l-Cûd, Riyad, Dâru Edvâi's-Selef, 1428/2007.
- : **Muhtasarü'n-Neşr fî'l-Kırâati'l-Aşr**, (yazma), Süleymaniye ktb., Laleli blm., nr. 66.
- : **Tahrîru'l-Evcühi fî Ba'di'l-Âyât min Tarîki's-Şatıbiyye**, (yazma), Süleymaniye ktp., İbrahim Efendi blm., nr. 28, vr. 13b-18a.
- : **Umdetü'l-İrfân fî Vucûhi'l-Kur'ân**, (yazma), Süleymaniye ktb., Kılıç Ali Paşa blm., nr. 32.
- Kadınhanî, Hüseyin Feyzi: **İcazet**, (yazma), KBYEK, nr. 8322, vr. 11b-18b.
- Kafalızâde, Hasan Sabri: **İcazet**, (yazma), KBYEK, nr. 9666.
- Kahraman, Abdullah: "Tarih ve Tabakat Kitaplarında El-Meraşî Nisbesiyle anılan Bilginler" **I. Kahramanmaraş Sempozyumu**, Kahramanmaraş, Maraşder, Kahramanmaraş Belediyesi, 2005, C. I, s. 11-17.
- Kapaklı, Kemal: **İşte Urfa**, Şanlıurfa, Güneydoğu Yayınları, 1995.
- Kaplanoğlu, Raif: **Bursalı Şair, Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi**, Bursa, Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, 1998.
- Kara, Adem: **XIX. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri: Antakya**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2005.
- Karabulut, Ali Rıza: **Dîvânçe-i Râşid Efendi ve Kayseri Müellifleri**, Kayseri, Mektebe Yayınları, 2008.

- : **Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesindeki Türkçe-Farsça-Arapça Yazmalar Kataloğu**, Kayseri, 1982.
- : **Meşhur Mutasavvıflar**, Kayseri, y.y., t.y..
- Karaçam, İsmail: “Anahatlarıyla Kıraat İlmi ve Tarihi Gelişimi”, **Kur’an ve Kıraati Sempozyumları Kitabı**, Ed. Muhammed Aydın, Adapazarı, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2006, s. 46-64.
- : **Kıraat İlminin Kur’ân Tefsirindeki Yeri ve Mütevatir Kıraatların Yorum Farklılıklarına Etkisi**, İstanbul, İFAV, 2013.
- : “Kırâatların İntikali”, **Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları-IV: Kırâat İlmi ve Problemleri**, Ed. Bedrettin Çetiner, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2002, s. 287-312.
- : **Kur’ân-ı Kerîm’in Faziletleri ve Okunma Kâideleri**, İstanbul, İFAV, 2011.
- : **Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzülü ve Kırâati**, İstanbul, Nedve Yayınları, 1981.
- Karakaya, Nejdet: “Bir Dilci Olarak Molla Halil es-Si’irdî”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Belağatı Bilim Dalı, Van, 2006.
- Kara, Mustafa: “Hocazâde Ahmed Hilmi”, **DİA**, C. XVIII, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1998, s. 207.
- Karlığa, Bekir: “On Sekizinci Yüzyıl Osmanlı Düşünce Hayatı ve Kahramanmaraş’lı Bazı Bilim Adamları”, **I. Kahramanmaraş Sempozyumu**, Kahramanmaraş, Maraşder, Kahramanmaraş Belediyesi, 2005, C. I, s. 5-6.
- Karsî, Dâvûd b. Muhammed: **er-Risâletü’l-Fethiyye fî Beyâni Dâdi’l-Kat’iyye**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 210b-213b.
- : **Şerhu’d-Dürri’l-Yetûm**, (yazma), Manisa İl Halk ktp., nr. 4559, vr. 165b-178a.
- Kasap, Murat: **Osmanlı Gürcüleri**, İstanbul, Gürcistan Dostluk Derneği, 2010.
- Kastallânî, Ebu’l-Abbas Ahmed b. Muhammed: **Letâifü’l-İşârât li Fünûni’l-kırâât**, Tah. Merkezü’d-Dirâsâti’l-Kur’âniyye, Medine, Merkezü’d-Dirâsâti’l-Kur’âniyye, 1434.
- Kastamonî, İsmail Hakkı b. Abdurrahman Sûzî: **İcazet**, (yazma) Süleymaniye ktb., Yazma Bağışlar blm., nr. 2870.
- : **İlmü’t-Takrib**, (yazma), Süleymaniye ktb., Yazma Bağışlar blm., nr. 297.
- Kastamonî, Mehmet Zühtü: **Tehassür**, Haz. Muzaffer Ertaş, Kemal Topçu, Kastamonu, y.y., 1996.

- Kastamonî, Ömer b. Ahmed: **Risâle-i Münciyye**, (yazma), Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Şer'iyye bölümü, nr. 119, vr. 1b-52a.
- Kâtip Çelebi, Mustafa b. A.: **Keşfu'z-Zunûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- : **Süllemü'l-Vusûl ilâ Tabakâtî'l-Fuhûl**, (Tah. Mahmud Abdülkadir Arnavut), İstanbul, İrcica, 2010.
- Kayacık, Ahmet: "Saçaklızâde (ö.h. 1145)'nin İlimler Sınıflamasına Dair Görüşleri", **I. Kahramanmaraş Sempozyumu**, Kahramanmaraş, Maraşder, Kahramanmaraş Belediyesi, 2005, C. I, s. 81-88.
- Kaya, Murat: "Tanzimat Sonrasındaki Tefsir Faaliyetleri", **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Kur'an Tefsirine Hizmetleri**, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2012, s. 301-338.
- Kazirûnî: **Risâle-i Kırâati's-Seb'a**, (yazma), KBYEK, nr. 5321.
- Kazmaz, Süleyman: **Kazmaz Ailesinden Hatıralar**, Ankara, Birlik Matbaacılık, 2004.
- Kehhâle, Ömer Rıza: **Mu'cemü'l-Müellifin**, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993.
- Kemali, Ali: **Erzincan**, y.y, Resimli Ay Matbaası, 1932.
- Kepecioğlu, Kâmil: **Bursa Kütüğü**, Haz. Hüseyin Algül vd., Bursa, B.B.B. Yayınları, 2009.
- Kettânîzâde, Mahmud: **Risâle fî İlmi'l-Kırâa**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 388, vr. 1b-42b.
- Kevserî, Muhammed Zahid: **İrğâmü'l-Merîd**, Kahire, el-Mektebetü'l-Ezheriyyetü li't-Türâs, 1421/2000.
- : **et-Tahrîru'l-Vecîz fîmâ Yebteğhi'l-Müstecîz**, Kahire, Matbaatü'l-Envâr, 1360.
- Kılıççioğlu, Cumhuri: **Her Yönüyle Siirt**, Ankara, Kadioğlu Matbaası, t.y..
- Kiraz, Celil: "Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin Beyzâvî'ye Yönelik Eleştirileri", **UÜİFD**, C. 15, Sayı: 1, 2006, s. 319-367.
- Kirmastîzâde Ahmed: **İcazet**, (yazma), Süleymaniye ktb., Murad Molla blm., nr. 1869.
- Koçer, Mehmed Zeki: **Kayseri Üleması**, İstanbul, Ahmet Sait Matbaası, 1972.
- Konevî, Abdurrahim: **İcazet li Hasan Hüseyin**, (yazma), KBYEK, nr. 6532.
- Konevî, İsmail b. M.: **Risâletü'd-Dâdiyye**, (yazma) Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 68, vr. 57b-61b.
- Konevî, Mehmed Emin: **Tabakâtü'l-Kurrâ fî'l-Kırâati's-Seb'a**, (yazma), Süleymaniye ktp., Hüdai Efendi blm., nr. 1847, vr. 54b-56b.
- Konyalı, İbrahim Hakkı: **Âbideleri ve Kitâbeleri ile Kilis Tarihi**, İstanbul, Fatih Matbaası, 1968.
- : **Konya Tarihi**, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2007.
- : **Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir: Tarihî Turistik Kılavuz**, İstanbul, Nümune Matbaası, 1945.

- Korkmaz, Seyfullah: “Hacı Torun Efendi’nin Miftâhu’l-Hayât İsimli Eseri Üzerine Bir Araştırma”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 30, 2011, s. 363-372.
- Korkusuz, M. Şefik: **Tezkire-i Meşâyih-i Amid: Diyarbakır Velileri**, İstanbul, Yıldızlar Baskı, 1997.
- Köksoy, Mümin: **Karamanoğulları, Ermenek ve Bir Bölge Medresesi: Sarıvadi Fevziye Medresesi**, Ankara, Kılıçaslan Matbaası, 2007.
- Köprülüzâde, Abdullah b. Mustafa: **İfâdetü’l-Mukni’a fî Kırâati’l-Erba’a**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Ahmed Paşa blm., nr. 2, vr. 2-78.
- Kurban, Yasin: “Siirtli Molla Halil ve Minhâcü’l-Vusûl ilâ ‘İlmi’l-Usûl Adlı Eseri”, **Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler**, Ed. İsmail Narin, Bingöl, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013, C. I, s. 443-451.
- Kurrâ, Mehmed: **Risâle fî’l-Es’ile ve’l-Ecvibe**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 28, vr. 18b-23b.
- Kurt, Mehmed Efendi: **Şerhu Mukaddimeti’l-Cezerî**, (yazma), MÜİFK, Yazmalar Öğüt blm., nr. 517.
- Kutluoğlu, Yahya: **Yolumuzu Aydınlatanlar: İstanbul’un Meşhur Ulema, Evliya ve Mürşidleri**, İstanbul, İ.B.B. Kültür A.Ş. Yayınları, 2014.
- Küçükdağ, Yusuf: **Konya Dârülkurraları**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2014.
- Küçük Hafız, Ahmed b. Abdurrahman: **Makâletün fî Hakki ‘Âdeni’l-Ûlâ**, (yazma), Süleymaniye ktb., Denizli blm., nr. 4, vr. 89b-91a.
- : **Risâle fî Hakki’t-Tekbîr inde Hatmi’l-Kur’ân**, (yazma), Süleymaniye ktb., Denizli blm., nr. 4, vr. 30b-33a.
- : **Risâle fî Vakfî Hamza ve Hişam**, (yazma), Süleymaniye ktb., Denizli blm., nr. 4, vr. 36a-39a.
- : **Tahrîru Kalîli Kâfiye ve Takrîru Celîli Vafiye fî Hakki “Hâ entüm”**, (yazma), Süleymaniye ktb., Denizli blm., nr. 4, vr. 33b-35b.
- Leknevî, M. Abdulhay: **El-Fevâidü’l-Behiyye fî Terâcimi’l-Hanefiyye**, Beyrut, Dâru’l-Ma’rife, t.y.
- Levend, Agah Sırrı vd.: “Hocazade Ahmed Hilmi”, **TA**, C. I, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1946, s. 259.
- Madazlı, Ahmet: “Hacı Torun Efendi”, **DİA**, C. XIV, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1996, s. 498-499.
- Mağribî, Haşim b. M.: **Hısnu’l-Kârî fî’htilâfi’l-Mekarî**, (yazma), Süleymaniye ktb., İzmir blm., nr. 812, vr. 52b-65b.
- : **Şerhu İfâdeti’l-Muknia**, (yazma), Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 10, vr. 173b-225a.

- : **Temrînu't-Talebeti'l-Berarati'l-Hayriyye fî Vucûhi Kırâati'l-Eimmeti'l-Aşera**, (yazma), Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 10, vr. 87b-159a.
- Makrîzî, Ahmed b. Ali: **Dürerü'l-Ukûdi'l-Ferîde fî Terâcimi'l-E'yânî'l-Müfide**, Beyrut, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1423/2002.
- Manisavî, Ahmed b. M.: **İzhâru'l-Me'ânî fî Şerhi Hırzî'l-Emânî**, (yazma), Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa blm., nr. 19, vr. 1-95.
- Manisavî, Sadık b. Yusuf: **Risale fi't-Tecvîd**, (yazma), Süleymaniye ktb., Kasidecizade blm., nr. 758, vr. 58b-79b.
- : **Risale fi't-Tecvîd**, (yazma), Millet ktb., Ali Emiri Arabi blm., nr. 4368, vr. 1b-9b.
- Mansûrî, Ali b. Süleyman: **Hallü Mücmelâti't-Tayyibe**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 66, vr. 2-26.
- : **İcâzetnâme**, (yazma), Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 24, vr. 96-97.
- : **Reddü'l-İlhâd fi'n-Nutki bi'd-Dâd**, (yazma), Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 24, vr. 6-9.
- : **Risâle fî Beyânî Evcühi't-Tekbîr fi'l-Hatm**, (yazma), Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 68, vr. 2-10.
- : **Risâle fi'l-Es'ile ve'l-Ecvibe**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 28, vr. 2-4.
- : **Risâle fî Mes'eleti Âlâne**, (yazma), Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 2093, vr. 103-112.
- : **Risâletü'r-Reddiyye fî Risâleti Ebî Ğanem**, (yazma), Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 24, vr. 9-13.
- : **Tertîbü'l-kırâât**, (yazma) Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 36.
- : **Tahrîru't-Turuk ve'r-Rivâyât min Tarîki Tayyibeti'n-Neşr**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 43, vr. 2-109.
- Mardin, Ebu'l-Ulâ: **Huzur Dersleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1966.
- Mecdî, Mehmed Efendi: **Hadâîku's-Şakâik**, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1989.
- Mehmed Emin Efendi: **Fevâid**, y.y., t.y..
- Mehmed Süreyya: **Sicill-i Osmanî**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mehmed Şemseddin: **Yâdigâr-ı Şemsî**, Haz. Mustafa Kara, Kadir Atlansoy, Bursa, Uludağ Yayınları, 1997.
- Memiş, İbrahim: "Osmanlı Medreselerinde İlim Geleneği ve Edirne Medreseleri", **Uluslararası Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler Sempozyum Kitabı**, Ed. İsmail Narin, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013, C. I, s. 503-536.
- Mersafî, Abdülfettah: **Hidâyetü'l-Kârî ilâ Tecvîdi Kelâmi'l-Bârî**, Medine, Mektebetü Taybe, t.y..

- Mirza Habib Efendi: **Hat ve Hattatan**, İstanbul, Matbaa-i Ebuzziya, 1305.
- Molla Efendi, M. Emin: **el-Âsâru'l-Mecîdiyye fî Menâkıbî'l-Hâlidîyye**, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1314.
- : **Lâhika fî İzâhi Bâbî'l-İdğâmi'l-Kebîr**, İstanbul, Esad Efendi Matbaası, 1287.
- : **Risâle fî Tertîbi Vucûhi Ba'dî'l-Âyât**, İstanbul, Esad Efendi Matbaası, 1287, s. 52-109.
- : **Tuhfetü'l-Emîn fî Vukûfî'l-Kur'âni'l-Mübîn**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 21.
- : **Umdetü'l-Hallân fî İdâhi Zübdeti'l-İrfân**, Karahisarizade Sahaf Esad Matbaası, İstanbul, 1287.
- : **Zehrü'l-Erîb fî İzâhi'l-Cem'i bi't-Takrîb**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 11.
- Molla İsmail: **Resm-i Mushaf**, (yazma), Milli ktp., Adana İl Halk blm., nr. 700, vr. 121b-124a.
- M. b. Hasen b. Ukeyl: **El-Muhtâru'l-Mesûn min A'lâmi'l-Kurûn**, Cidde, Dâru'l-Endülüsi'l-Hadrâ, 1415/1995.
- Muallim Naci: **Esâmî**, İstanbul, Mahmud Bey Matbaası, 1308.
- Muhammed b. Arif: **El-Kavâidu mine'l-Vucûhât**, (yazma), KBYEK, nr. 6672, vr. 81a-96b.
- Muhammed b. Mustafa: **El-Hediyye fî Şerhi'l-Cezeriyye**, (yazma), Süleymaniye ktb., Laleli blm., nr. 42.
- Muhammed b. Mustafa: **İcazet**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 71, vr. 108a.
- Muhammed b. Selim: **Risale fî Dâdi's-Sahîha**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 102b-104a.
- Muhammed Tevfik Efendi: **Suret**, (yazma), Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., nr. 161.
- Muhibbî: **Hulâsatü'l-Eser fî A'yâni'l-Karni'l-Hâdî Aşer**, Mısır, Matbaatü Vehbiyye, 1284.
- Murâdî, M. Halil b. Ali: **Silkü'd-Dürer fî A'yâni'l-Karni's-Sânî Aşer**, Beyrut, Dâru İbn Hazm, 1408/1988.
- Mustafa Fevzi b. Numan: **Menâkıb-ı Haseniyye**, İstanbul, Matbaa-i Bahriye, 1323.
- Musulî, Fethullah: **Tecvîd**, (yazma), KBYEK, Darende blm., nr. 1265, vr. 1b-7b.
- Mü'min b. Ali: **Câmi'ü'l-Kelâm fî Resmi Mushafi'l-İmâm**, (yazma), Süleymaniye ktb., Süleymaniye blm., nr. 44, vr. 1b-64b.
- Münşî, M. b. Bedreddin: **Şerhu Mukaddimeti İbni'l-Cezerî**, (yazma), Süleymaniye ktb., Atıf Efendi blm., nr. 2800, vr. 2-18.
- Müs'idî, Ömer b. İbrahim: **el-Fevâidü'l-Müs'idiyye fî Halli'l-Cezeriyye**, Tah. Cemal es-Seyyid Rifâ'î, Faysal, Mektebetü'l-Evlâdi's-Şeyh, 2005.

- Müslim, Ebu'l-Hüseyin
b. Haccâc: **el-Müsnedü's-Sahîh**, Tah. Muhammed Fuad Abdülbaki, Beyrut, Dâru'l-Hadis, 1991.
- Müstakimzâde, Süleyman
Sa'deddin Efendi: **Tuhfe-i Hattatin**, Naşir İbnülemin Mahmud Kemal, Ankara, Türk Tarih Encümeni, 1928.
- Na'imî, A. b. Muhyiddin: **el-İlhâmâtü'r-Rabbâniyye fî'l-Hutabî's-Sultânî's-Süleymâniyye**, (yazma) Süleymaniye Ktp., Süleymaniye blm., nr. 390.
- Na'imî, M. b. Mustafa: **Mutkinü'r-Rivâye fî Ulûmi'l-Kırâati li'd-Dirâye**, (yazma), Süleymaniye ktb., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 21.
- : **Tezhîbü't-Tilâve fî İlmi't-Tecvîdi ve'l-Kırâa**, (yazma), Milli ktp., Milli ktp., Yazmalar blm., nr. 3405, vr. 48b-98a.
- Nakşibendî, Mehmed Murad: **Mâ Hazar**, Dâru't-Tıbbâti'l-Âmire, İstanbul, 1252.
- Nasrattinoğlu, İrfan Ünver: **Afyonkarahisar'lı Şairler Yazarlar Hattatlar**, Ankara, İpek Matbaası, 1971.
- Nedîm, M. b. İshak: **Kitâbü'l-Fihrist**, Haz. Eymen Fuad Seyyid, Londra, Müessesetü'l-Furkân, 1430/2009.
- Nüveyhid, Âdil: **Mu'cemü'l-Müfessirîn: Min Sadri'l-İslâm Hatte'l-Asri'l-Hâzir**, Beyrut, Müessesetü Nüveyhid es-Sekâfiyye, 1409/1988.
- Oğuz, Yahya: **Kasr-ı Ârifân'dan İstanbula: Mihverdeki Mürşid-i Kâmilller**, İstanbul, Seher Ofset, 1997.
- Okuyan, Mehmet: "Bereketzâde İsmail Hakkı", **DİA**, C. V, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1992, s. 490-491.
- Olca, Osman Fevzi: **Amasya Ünlüleri**, Haz. Turan Böcekci, Ankara, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2002.
- Ozanoğlu, İhsan: **Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar: Çalenligil**, Kastamonu, Doğrusöz Matbaası, 1959.
- : **Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar: Haddâdizâde Seyyid Ahmed Hicabî**, Kastamonu, Doğrusöz Matbaası, 1959.
- : **Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar: Taşköprülüzadeler Ahmed Isamuddin**, Kastamonu, Doğrusöz Matbaası, 1959.
- Ömer Lütfi b. Hüseyin: **Zübdetü'l-İrfân Tercemesi**, (yazma), Süleymaniye ktb., Yazma Bağışlar blm., nr. 16.
- Öncü, Mustafa: "Molla Halil Siirdî'nin 'Basîretü'l-Kulûb fî Kelâmi 'Allâmi'l-Guyûb' Adlı Tefsirinde Belâğî Uygulamalar" **Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler**, Ed. İsmail Narin, Bingöl, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013, C. II, s. 241-269.

- Öngören, Reşat: “Bursa’da Zeyniyye Kültürü”, **Bursada Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü 2**, İstanbul, Bursa Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2003, s. 204-224.
- : “Molla Mehmed Emin Efendi,” **DİA**, C. XXX, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2005, s. 258-259.
- : **Osmanlılar’da Tasavvuf**, İstanbul, İz Yayınları, 2000.
- : **Tarihte Bir Aydın Tarikatı: Zeynîler**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.
- Ömer b. Mustafa: **Risâle fi’l-Kırâa**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 229, vr. 1b-69b.
- Özalp, Ömer Hakan: **Erzurumlu Yeşilzade Mehmed Salih Efendi**, İstanbul, Erzurum Kitaplığı Yayınları, 1999.
- Özalp, Tahsin: **Sivrihisar Tarihi**, Eskişehir, Tam-İş Matbaası, 1960.
- Özcan, Nuri: “Irsoy, Ahmed”, **DİA**, C. XIX, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1999, s. 131-133.
- : “İbrahim Efendi, Edirneli”, **DİA**, C. XXI, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, s. 296.
- Özcan, Tahsin: “Mehmed Efendi: İmam”, **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, 1999, C. II, s. 126.
- : “Mehmed Efendi: İmâm-ı Sultânî”, **DİA**, C. XXVIII, Ankara, T.D.V. Yayınları, 2003, s. 453-454.
- : “Molla Arap”, **DİA**, C. XXX, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2005, s. 240-241.
- : “Saçaklızâde Mehmed Efendi,” **DİA**, C. XXXV, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2008, s. 368-370.
- : “Veliyyüddin Cârullah”, **DİA**, C. XLIII, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2013, s. 38-40.
- Özdamarlar, Kadir: “Türk Tasavvuf ve Düşünce Dünyasında Saçaklızâde Mehmet Efendi ve Eserleri Üzerine Bir Deneme”, **I. Kahramanmaraş Sempozyumu**, Kahramanmaraş, Maraşder, Kahramanmaraş Belediyesi, 2005, C. I, s. 43-51.
- Özdamar, Mustafa: **Dersâadet Dergâhları**, İstanbul, Kırk Kandil Yayınları, 1994.
- Özdemir, Şuayip: “Çorumlu Büyük Âlim: Şeyhzâde Abdullah Vecihi Efendi”, **Uluslararası Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Çorum Sempozyumu**, Haz. Mehmet Mahfuz Söylemez vd., Çorum, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2008, s. 405-412.
- Özel, Ahmet: **Hanefî Fıkıh Âlimleri**, Ankara, T.D.V. Yayınları, 1990.
- Özel, Mustafa: “Son Dönem Osmanlı Tefsir Tarihinden Bazı Potreler II”, **D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: XVI, Yaz-Sonbahar 2002, İzmir, s. 109-148.
- Özkan, Halit: “Yûsufefendizâde”, **DİA**, C. XLIV, İstanbul, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2013, s. 41-42.

- Özsayiner, Zübeyde Cihan: “Trabzon’lu Hattatlar”, **CIEPO 17. Sempozyumu Bildirileri**, Trabzon, K.T.Ü. Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2011, s. 41-44.
- Öztürk, Resul: “Dâvud-i Karsî (1169/1756) ve Kelâmî Kaynakları”, **II. Uluslar arası Aras Havzası Sempozyumu**, Haz. Oktay Belli, Erzurum, Iğdır Valiliği, 2012, s. 492-498.
- : “Dâvud-i Karsî (1169/1756): Kelâmî Görüşleri ve Kaynakları”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 41, Erzurum 2014, s. 77-99.
- Pakalın, Mehmed Zeki: **Sicill-i Osmanî Zeyli: Son Devir Osmanlı Meşhurları Ansiklopedisi**, Haz. Mehmet Metin Hülagü, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2008.
- Pakiş, Ömer: “Molla Halil Siirdî,” **DİA**, C. XXX, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2005, s. 250-251.
- Paluvî, Hamid b. Abdülfettah: **Tuhfetü’l-Cevâb bi’l-Makâleti’s-Savâb**, (yazma), İHKK, nr. 92, vr. 107b-128a.
- : **Zübdetü’l-İrfân fî Vucûhi’l-Kur’ân**, (yazma), Süleymaniye ktb., Dâru’l-Mesnevî blm., nr. 15.
- Peremeci, Osman Nuri: **Edirne Tarihi**, İstanbul, Bellek Yayınları, 1939.
- Rado, Şevket: **Türk Hattatları**, İstanbul, Yayın Matbaacılık, t.y., s. 123-124.
- Revnakoğlu, Cemaleddin Server: **İlm-i Kırâat Mensubları**, (yazma), Süleymaniye ktp., Revnakoğlu blm., nr. 81.
- Rizevî, Hafız Hüseyin: **Şerhu Kasîdeti’s-Şatibiyye**, (yazma), Süleymaniye ktb., Aşir Efendi blm., nr. 3.
- (Rûmî, Bilal): **Kasîde-i Şâtibiyye Tercemesi**, (yazma), Süleymaniye ktp., Mesih Paşa blm., nr.17.
- Sabuncuoğlu, M. İhsan: **Çorum Tarihine Ait Derlemelerim**, Çorum, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2008.
- Sabûnî, Muhammed Ali: **et-Tibyân fî Ulûmi’l-Kur’ân**, İstanbul, Yasin Yayınevi, 1431/2010.
- Saçaklızâde, M. b. Ebubekir: **Beyânü Cühdi’l-Mukıl**, (yazma), Süleymaniye ktb., A. Tekelioğlu blm., nr. 21, vr. 1-50.
- : **Cühdü’l-Mukıl**, Tah. Sâlim Kaddûrî el-Hamed, Amman, Dâru Ammâr, 1429/2008.
- : **Keyfiyyetü Edâi’d-Dâd**, Tah. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Dımaşk, Dâru’l-Beşâir, 1424/2003.
- : **Tehzîbü’l-Kırâât**, Tah. Halid Abdisselam, Dımaşk, Dâru’l-Gavsânî li’d-Dirâseti’l-Kur’âniyye, 1433/2012.
- : **Tehzîbü’l-Kırâât**, (yazma), Süleymaniye ktb., Âtîf Efendi blm., nr. 16.
- Sadıkov, Murad: “Hâşim b. Muhammed el-Mağribî’nin (ö. 1179 h.) Hısnü’l-Kârî fî İhtilâfî’l-Mekârî Adlı Eserinin Edisyon

- Kritiği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2012.
- Safâyî, Mustafa Efendi: **Nuhbetü’l-Âsâr min Fevâidi’l-Eş’âr**, Haz. Pervin Çapan, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005.
- Sağman, Ali Rıza: “Ali Rıza Efendi (Hafız Tokadlı – yahud Tekirdağlı)”, **İstanbul Ansiklopedisi**, C. II, Haz. Reşad Ekrem Koçu, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1959, s. 706-707.
- Salim Efendi; **Tezkiretü’ş-Şu’arâ**, Haz. Adnan İnce, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005.
- Sandaloğlu, Osman: **Maraş’ta Saçaklızâdeler ve Eski Maraş Âlimleri**, Haz. Yaşar Alparslan, Kahramanmaraş, Ukde Kitaplığı, 2009.
- Saraçoğlu, Tuba Nur: “Molla Fenârî ve Ailesinin Bursa Kültürüne Katkıları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı, Bursa, 2009.
- Satış, Baki: **İlkçağdan Günümüze Akhisar**, Akhisar, Akhisar Sağlık Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, 1994.
- Sehâvî,
M. b. Abdurrahman: **Ed-Dav’u’l-Lâmi’ li Ehli’l-Karni’t-Tâsi’**, Beyrut, Dâru’l-Ceyl, 1992.
- Serezli, Mehmet Esat: **Memleket Hatıraları**, Haz. İbrahim Şirin, Faruk Yavuz, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2012.
- Serîhî, İbrahim b. M.: **Et-Tühfetü’l-Mehdiye fî Şerhi’l-Mukaddimeti’l-Cezeriyye**, San’a, Dâru Ömer b. El-Hattab, 1428/2007.
- Serimer, Turgut, vd.: **Cumhuriyetin 75. Yılında Kilis**, Ankara, Önder Matbaacılık, t.y.
- Serkîs, Yusuf Elyan: **Mu’cemu’l-Matbûâtî’l-Arabiyye ve’l-Müte’arrabe**, Kahire, Mektebetü’s-Sakâfeti’-d-Dîniyye, t.y.,
- Seyyid Rifâ’î, Cemal: **Mecmû’atün Mühimmetün fi’t-Tecvîdi ve’l-Kırââtî ve’r-Resmî ve ‘addi’l-Ây**, Haz. Cemal es-Seyyid Rifâ’î, Kahire, Mektebetü İbn-i Teymiyye, 1427/2006.
- Sezen, Tahir: **Osmanlı Yer Adları**, Ankara, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006.
- Sezgin, Hazım vd.: **Her Yönüyle Kemaliye (Eğîn)**, İstanbul, Kemaliye Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği, 1996.
- Sezikli, Ahmet: “Hıdırlık Kültürü ve Çorum Hıdırlık Örneği”, **Osmanlı Döneminde Çorum**, Çorum, T.D.V. Yayınları, 2006, s. 281-290.
- Sılay, Mehmet: **Hatay Evliyalari**, İskenderun, Hatay Yayınları, 1989.

- Siirdî, Molla Halil: **Şerhu Zıyâu Kalbi'l-'Arûf**, (yazma), Süleymaniye Ktp., Özel blm., nr. 648.
- Soku, Ziya Şakir: **Osmanlı İmparatorluğunun İlk Türk Şeyhulislamı: Molla Fenârî**, İstanbul, Akgün Matbaası, 1951.
- Som, Mehmet Nusret: **Tarihçe-i Erzurum**, İstanbul, Erzurum Kitaplığı Yayınları, 2005.
- Subaşı, Muhsin İlyas: **Kayserinin Manevi Mimarları**, Ankara, T.D.V. Kayseri Şubesi Yayınları, 1995.
- (Sûfîzâde, Mehmed Efendi): **Manzum Cezerî Tercemesi**, (yazma), KBYEK, nr. 8742, vr. 16b-24a.
- Sunguroğlu, İshak: **Harput Yollarında**, İstanbul, Nurgök Matbaası, 1959.
- Suyolcuzaâde, Mehmed Necib: **Devhatü'l-Küttâb**, Tsh. Kilisli Rifat Bilge, İstanbul, Güzel Sanatlar Akademisi, 1942.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebûbekir: **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kurân**, Kahire, Matbaatü Hicâzî, 1368.
- : **Nazmu'l-Ukyân fî A'yânî'l A'yân**, Beyrut, Mektebetü'l-İlmiyye, t.y..
- : **Tabakâtü'l-Huffâz**, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983.
- Süleyman Efendi: **Şerhu Cezerî**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 65.
- Süleyman b. Mehmed Kemaleddin: **Risâle-i Râiyye**, İstanbul, Osmanlı Matbaası, 1311.
- Sülün, Murat: "Osmanlı Dönemi Bulgaristan'ında Kur'an İlimleri ve Bulgaristan Menşeli Din Âlimleri", **Balkanlarda İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri**, Ed. Ali Çaksu, İrcica, İstanbul, 2002, s. 277-310.
- Sümer, Mahmut: **Tekirdağ'ın Eski Günleri**, İstanbul, Yeni Hamle Matbaası, 1970.
- Sürûrî, Süleyman İslambulî: **İcazet**, (yazma), Süleymaniye ktb., Galata Mevlevîhanesi blm., nr. 129.
- Şaban Efendi: **Risaletün fî İlmi't-Tecvîd**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 372, vr. 1b-44a.
- Şahin, Tahir Erdoğan: **Erzincan Tarihi**, Erzincan, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı, 1987.
- Şahmaranoğlu, Hasan: **Kilis'in Ünlüleri**, Kilis, Kent Ofset, 2003.
- Şakir Sabri: **Gaziantep Büyükleri**, Gaziantep, Halk Fırkası Matbaası, 1934.
- Şeker, Mehmed b. Ömer: **Risâle fî İlmi't-Tecvîd**, (yazma), Süleymaniye ktb., Atıf Efendi blm., nr. 11, vr. 2b-17a
- Şeker, Mehmet, vd.: **İmam Birgivî**, Ankara, T.D.V. Yayınları, 1994.
- Şenel, Abdülkadir: "Necatigil, Behçet", **DİA**, C. XXXII, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, s. 478-480.
- Şentürk, M. Hüdei: "Murad Nakşibendî", **DİA**, C. XXXI, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, s. 188-189.

- Şeşen, Ramazan, Cevad İzgi,
Cemil Akpınar: **Fihri's Mahtûtâtı Mektebeti Köprili**, İstanbul,
IRCICA, 1986.
- Şevkânî, M. b. Ali: **El-Bedru't-Tâli' bi Mehâsin men Ba'de'l-Karni's-**
Sabi', Kahire, Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, t.y.,
- Şeyhî, Mehmed Efendi: **Vekâyü'l-Fudalâ**, Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul,
Çağrı Yayınları, 1989.
- Şeyhu'l-Kurrâ, Hasan Efendi: **Fetva fi'l-Kırâa**, (yazma), Süleymaniye ktp., Şehid Ali
Paşa blm., nr. 2857, vr. 4b-6a.
- Şimşek, Selami: **Edirne'de Tasavvuf**, İstanbul, Buhara Yayınları, 2008.
- Şumnulu Hafız Hilmi: **Manzum Tecvîd: Zafer**, İstanbul, Matbaayı Âmire,
1265, s. 3-11.
- : **Tertûbu Secâvendi Hurûf**, İstanbul, Matbaayı Âmire,
1265, s. 11-13.
- Şükür Efendi, Feyzullah: **İcazet**, (yazma), MÜİFK, Öğüt blm., nr. 1162, vr.
261b-263b.
- Talay, Aydın: **Bizim Eller: Van**, Ankara, Van Belediye Başkanlığı
Kültür, Sosyal ve Spor İşleri Müdürlüğü, 1998.
- Tan, Nail; Tan, Özdemir: **Gurur Kaynağımız Kastamonulular**, Ankara, y.y.,
2005.
- Tanman, M. Baha: "Atâ Efendi Tekkesi," **DİA**, C. IV, İstanbul, T.D.V.
Yayınları, 1991, s. 36-37.
- : "Cemâlîzâde Tekkesi", **DİA**, C. VII, İstanbul, T.D.V.
Yayınları, 1993, s. 318-319.
- : "Dârülkurrâ/Mimari", **DİA**, C. VIII, İstanbul, T.D.V.
Yayınları, 1993, s. 545-548.
- Tanrıverdi, Mehmed Salih: **Muhîtu't-Tecvîd**, İzmir, Keleşyan Matbaası, 1329.
- Taşköprizâde, A. b. Mustafa: **Mevzûâtü'l-Ülûm**, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1313.
- : **Miftâhü's-Sa'âde ve Misbâhu's-Siyâde**, Tah. Ali
Dahrûc, Beyrut, Mektebetü Lübnân Naşirûn, 1998.
- : **Eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-**
Osmâniyye, (trc. Muharrem Tan), İstanbul, İz
Yayıncılık, 2007.
- : **Şerhu Mukaddimeti'l-Cezerî**, (yazma), Süleymaniye
ktb., Kadızâde Mehmed blm., nr. 9, vr. 2.
- Tayşi, M. Serhan: "Hocazâde Ahmed Hilmi," **Sahabeden Günümüze**
Allah Dostları, İstanbul, Şule Yayınları, 1996, C. IX, s.
299-300.
- Tayyibî, Ebû Hafs Ömer
b. Yakub Ed-Darîr: **Erbeûne Mes'ele ve'l-Ecvibe**, Tah. Ahmed b.
Abdullah b. Abdulmuhsin El-Fureyh, (yayınlanmamış
makale), Mekke, Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Ed-
Da'vetü ve Usûlü'd-Dîn Fakültesi, Kıraat bölümü,
2013.
- Tazebay, Abdullah Sermest: **Kilis'li Abdullah Sermest Tazebay Divanı: Metin,**
İnceleme, Haz. Abdullah Şahin, Ankara, Uygur
Tazebay, 1999.

- Tek, Abdurrezzak: “Sa’dilik ve Sa’diyye Kùltürünün Bursa’daki Temsilcileri”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Dergisi**, C. 18, Sayı 1, 2009, s. 225-246.
- Temel, Nihat:
Temîmî, Takıyyüddin b.
Abdülkadir el-Gazzî: **Kırâat ve Tecvîd İstılahları**, İstanbul, İFAV, 2009.
- Tetik, Necati: **Tabakâtü’s-Seniyye fî Terâcimi’l-Hanefiyye**, Tah. Abdülfettah Muhammed Hulv, Riyad, Dâru’r-Rifâî, 1403/1983.
- : **Başlangıçtan IX. Hicrî Asra Kadar Kırâat İlminin Ta’limi**, İstanbul, İşaret Yayınları, 1989.
- : “Kırâat Eğitiminin Dünü, Bugünü, Yarını ve Kırâat Eğitiminde Meslekler”, **Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları-IV: Kırâat İlmi ve Problemleri**, Ed. Bedrettin Çetiner, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2002, s. 147-167.
- : “Türkiye’de Başlangıcından Günümüze Kadar Kırâat İlminin Öğretiminde Takip Edilen Usul ve Esaslar”, **Kur’an ve Kırâati Sempozyumları Kitabı**, Ed. Muhammed Aydın, Adapazarı, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi, 2006, s. 72-88.
- Timurtaş, Kadri: **Kilis tarihi**, İstanbul, Burhaneddin Matbaası, 1933.
- Tokluoğlu, Faik: **Tire’de Yetişen Âlim, Şair, Mütefekkir ve Mutasavvıflar**, Tire, Ragıp Basımevi, 1956.
- Toksoy, Cemal: “Numan Paşa: Köprülüzâde” **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, 1999, C. II, s. 372.
- Topçu, Sultan Murat: “Köprülüzade Abdullah Paşa’nın 15 Cemadiyel-Evvel 1133- M. 14 Mart 1721Tarihli Vakfiyesine Göre İmar Faaliyetleri ve Bani Kişiliği”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 4, Sayı 17, Bahar 2011, s. 405-415.
- Torun, Ahmet Semih: “Şeyh Muhammed Murad-ı Buhârî Tekkesi Hazinesi Üzerine Bir Değerlendirme” **Vakıflar Dergisi**, Sayı 34, Aralık 2010, s. 125-161.
- Torun, Ethem: **Bilinen ve Bilinmeyen Yönleriyle Beypazarı**, Ankara, y.y., 2004.
- Tunoğlu, Kamil; Kara, İlyas: **Osmanlı’ya Yön Veren Kastamonulular**, İstanbul, y.y., 2006.
- Turgut, Ali: “Abdullah Eyyûbî,” **DİA**, C. I, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1988, s. 102.
- : “Muhyiddin Mehmed: Hatibzâde”, **DİA**, C. XXXI, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, s. 84.
- Tuygun, Ünal: **Erzincan’ın Manevi Mimarları**, İstanbul, Kervan Yayınları, 2001.
- Türer, Ali vd.: **Cumhuriyet Dönemi ve Öncesi Balıkesir’de Eğitim**, Balıkesir, Balıkesir Valiliği, 1998.

- Türkmen, A. Faik: **Mufasssal Hatay Tarihi: Hatay Şairleri**, Antakya, İktisat Basımevi, 1939.
- Türkmen, Ömür: “İmam Birgivî ve Risâle fî Ahvâli Etfâli’l-Müslimîn Adlı Eserinin Tahkik ve Tahrici”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kelam Anabilim Dalı, Şanlıurfa, 1995.
- Tütüncüzâde, Hüseyin Hüsnü: **Takribe Göre Hatim Sureti**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 49, vr. 40a-49a.
- Uluçam, Müjdat: “Fenârî: Molla”, **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, İstanbul, 1999, C. I, s. 447-449.
- : “Güranî: Molla Ahmed Şemseddin Efendi”, **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, İstanbul, 1999, C. I, s. 490-492.
- : “Veliyyüddin Carullah”, **O.A.**, Ed. Ekrem Çakıroğlu, İstanbul, YKKSİY, 1999, C. II, s. 657-658.
- Ulu, M. Emin: **Alperenler Cenneti Tokat**, İstanbul, y.y., 2004.
- Uraz, Murat: **Türk Edip ve Şairleri**, İstanbul, Tefeyyüz Kitabevi, t.y..
- Uygun, Mehmet Nuri: “Yûsuf Efendi: İmam”, **DİA**, C. XLIV, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2013, s. 10.
- Uz, M. Ali: **Baha Veled’den Günümüze Konya Âlimleri ve Velileri**, Konya, Alagöz Yayın İletişim Pazarlama San. Tic. Ltd. Şti, 1995.
- : “Başaralzade İbrahim Hakkı Efendi”, **Konya Ansiklopedisi**, C. II, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2010, s. 50.
- : “Başaralzâde Rasim Efendi”, **Konya Ansiklopedisi**, C. II, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2010, s. 50.
- : “Çimili Hacı Ahmet Efendi: Büyük Çimili Hoca”, **Konya Ansiklopedisi**, C. II, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2011, s. 347-348.
- : “Çumralı Hacı Abdurrahman Efendi”, **Konya Ansiklopedisi**, C. II, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2010, s. 381.
- : “Çumralı Bazı Din ve İlim Adamları, Yatırlar ve Şairler”, **Medeniyetin Beşiği, Tarımın Öncüsü Dünü-Bugünü-Yarını Çumra Sempozyumu 9-10 Mayıs 2008**, C. II, Konya, Konya Şeker A.Ş., 2010, s. 142-155.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Büyük Osmanlı Tarihi**, 7. Baskı, y.y., Türk Tarih Kurumu Yayınları, t.y..
- : **Karesi Meşâhiri**, Balıkesir, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, 1999.

- : **Kastamonu Meşâhiri**, Haz. Mustafa Eski, Ankara, Kastamonu Eğitim Yüksekokulu Yayınları, 1990.
- : **Kitâbeler**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1929.
- : **Kütahya Şehri**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1932.
- Uzunpostalcı, Mustafa: “Ahmet Kutsi Efendi: Topbaşzâde”, **Konya Ansiklopedisi**, C. I, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2010, s. 74.
- Ünlü, Ali Rıza: **Tarih Boyunca Gerede**, Sadeleştiren Hacı Ömer Cevahircioğlu, Yay. Adem Çevik, İstanbul, Ademmedya; Gerede Yayıncılık, 2000.
- Ürekli, Bayram: “Kafalı Ailesi”, **Konya Ansiklopedisi**, C. V, Ed. Muhammet Ali Orak, Konya, Konya Büyükşehir Belediyesi, 2013, s. 35.
- Üsame b. Abdülvehhab: **Ed-Düraru’l-Behiyye: Şerhu’l-Mukaddimeti’l-Cezeriyye fî İlmi’t-Tecvîd**, Mektebetü’l-Îmân, 1425/2005.
- Üsküdarî, Hasan Fehmi: **İcazet**, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 53.
- Vada, Abdurrahman Cabir: **Boğaziçi Konuşuyor ve Kanlıca Tarihçesi**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2004.
- Vassâf, Osmanzâde Hüseyin: **Sefîne-i Evliya**, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul, Kitabevi, 2006.
- Veledü Ebbâh, Muhammed Muhtar: **Târîhu’l-Kırâât fî’l-Meşriki ve’l-Mağrib**, Mağrib, ISESKO, 1422/2001.
- Veliyyüddin b. Ali: **Risale fî Dâdi’s-Sahîha**, (yazma), Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 68, vr. 51b-53b.
- Vermilî, Ferset Abdullah Yahya: “eş-Şeyh Ahmed b. İsmail El-Gürânî Cühûdühü’l-İlmiyyeti ve Menhecuhû fî’l-Hadîsi min Hilâli Kitâbihî el-Kevseru’l-Cârî ilâ Riyadi Ehâdîsi’l-Buhârî”, **Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler**, Ed. İsmail Narin, Bingöl, Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013, C. II, s. 217-239.
- Yakar, H. İbrahim: “Gaziantep’li Divan Şairleri”, **Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu**, Ed. Yusuf Küçükdağ, Gaziantep, Gaziantep Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü, 2000.
- : “Mahallî Kaynakların Değerlendirilmesi ve Antepli Divan Şairleri Örneği”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl 2007, Sayı 6(2), s. 78-90.
- Yakuboğlu, Kenan: **Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2006.
- Yapıcı, Süleyman: **Palu: Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı**, Ankara, Anıl Matbaa ve Ciltevi, 2004.
- Yardımcı, İlhan: **Evliyâları ve Âbideleri ile Şehirler Sultanı Bursa**, İstanbul, Uludağ Yayınları, 2003.

- Yasin, Abdullah: **Tarih Kültür ve Cizre**, İstanbul, Kent Işıkları Yayınları, 2011.
- Yaşaroğlu, M. Kâmil: “Molla Gürânî,” **DİA**, C. XXX, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2005, s. 248-250.
- Yavuz, Yusuf Şevki: “İ’câzü’l-Kur’ân” **DİA**, C. XXI, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2000, s. 403-406.
- : “Taşköprizâde Ahmed Efendi,” **DİA**, C. XL, İstanbul, 2011, s. 151-152.
- Yediyıldız, M. Asım: “Bursa Ulucâmi İmâmlığı ve İmâmları”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XVII, Sayı: 2, 2008, s. 121-145.
- Yemişçizâde, Ahmed İzmirî: **Hidâyetü’l-Kurrâ**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 28, vr. 57b-66a.
- : **Risâle fî Kırâati Hafs**, (yazma), Süleymaniye ktb., İbrahim Efendi blm., nr. 28, vr. 66b-68b.
- Yenişehirî, İsmail b. Salih: **Miftâhu’l-Kırâa**, İstanbul, y.y. 1299.
- Yerinde, Âdem: “Münşî,” **DİA**, C. XXXII, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 2006, s. 22-23.
- Yeşilzâde Mehmed Salih: **Terceme-i Hal**, (yazma), Millet ktp, Ali Emirî Şerriyye blm., nr. 1391.
- Yıldırım, Arif: “Karslı Davud (Davud-i Karsî) Efendinin İrade-i Cüz’iyye Anlayışı”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 15, Erzurum, 2000, s. 189-199.
- Yılmaz, Edib: “Molla Fenârî: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinin İstanbul Kütüphanelerindeki Yazma Nüshalarının Tavsifi”, (Mezuniyet Yazılı Çalışması), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap-Fars Filolojisi Bölümü, İstanbul, 1975.
- Yılmaz, Hülya: **Dünden Bugüne Gümüşhanevî Mektebi**, İstanbul, Seha Neşriyat, 1997.
- Yurdağür, Metin: **Bibliyografik Bir Kelam Tarihi Denemesi**, İstanbul, T.D.V. Yayınları, 1989.
- Yusuf b. Güvendik: **Risâle fî Resmi’l-Hat**, (yazma), Süleymaniye ktb., Ayasofya blm., nr. 414, vr. 2a-25b.
- Yusufefendizâde, Abdullah: **Ecvibetü Mesâil fî Vucûhi’l-Kur’ân**, (yazma), Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 68, vr. 29-39.
- : “Ecvibetü Yusuf Efendizâde alâ İddeti Mesâile fî mâ Yete’alleku bi Vucûhi’l-Kur’ân”, Tah. Ömer Yusuf Abdülğanî Hamdân, **Mecelletü Ma’hedî’l-İmâmi’s-Şatıbî li’d-Dirâsâtî’l-Kur’âniyye**, Sayı 6, Zilhicce 1429, s. 302-403.
- : **İtilâf fî Vucûhi’l-İhtilâf**, (yazma), Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 1174.
- : **Kitâbu Müşkilâtî’s-Şatıbî**, Tah., Hadi Behçet Hüseyin Sabri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Câmi’atü’n-Necâhi’l-Vataniyye, Külliyyetü’d-Dirâseti’l-Ulyâ, Nablus, 2010.

- : **Reddü'l-Kırâati bi's-Şevâz**, (yazma), Süleymaniye ktb., Fatih blm., nr. 68, vr. 11-22.
- : **Reddü'l-Kırâati bi's-Şevâz**, (yazma), Süleymaniye ktb., Laleli blm., nr. 22, vr. 107b-118a
- : **Risâle fî Beyâni Merâtibi'l-Meddi fi'l-Kırâati'l-Eimmeti'l-Aşer**, (yazma), Süleymaniye ktb., İzmir blm., nr. 812.
- : **Risâle fî Halli Müşkilâti's-Şâtıbî**, (yazma), Süleymaniye ktb., Reşid Efendi blm., nr. 1227.
- : **Risâle fî Harfî'd-Dâdi's-Sahîha**, (yazma), Süleymaniye ktb., Hamidiye blm., nr. 1261.
- : "Risâletü Müşkilâti's-Şâtıbî: Min Evveli'r-Risâle ilâ Nihâyeti İmâleti Hâi't-Te'nîs li'l-Kisâi ale'l-İstisnâ", Tah. Salim b. Ğarmullah b. Muhammed ez-Zehrânî, **Mecelletü Câmî'ati Ümmi'l-Kurâ li Ülûmi's-Şerî'ati ve Dirâsâti'l-İslâmiyye**, Sayı 51, Muharrem 1432, s. 213-318.
- Yücer, Hür Mahmut: **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: 19. Y.Y.**, İstanbul, İnsan Yayınları, 2003.
- Yüksek, Muhammed İsa: "İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki Arapça ve Osmanlıca Kırâat Yazmaları," (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı, İstanbul, 2009, s. 27-31.
- Yüksel, Ali Osman: **İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr**, 2. bs., İstanbul, İFAV, 2012.
- : "İbnu'l-Cezerî'nin Tayyibetü'n-Neşr'i ve Özellikleri", **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 7-8-9-10, İstanbul, 1995, s. 275-323.
- : "Meşhur Kıraat Âlimi: İbnü'l-Cezerî", **Hız. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu**, İstanbul, 1999, s. 111-124.
- : **Ulûmul Kur'an Kaynaklarından Cezerî ve Tayyibesî**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1993.
- Yüksel, Ayhan: "Görelili Duduzâde Ailesinden Din Adamları", **Geçmişten Günümüze Giresun'da Dînî ve Kültürel Hayat**, ed. Mehmet Fatsa, İstanbul, Giresun İl Özel İdaresi Kültür Yayınları, 2013, s. 373-382.
- Yüksel, Emrullah: "Birgivi", **DİA**, İstanbul, C. VI, T.D.V. Yayınları, 1992, s. 191-194.
- : "Mehmet Birgivi", **Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, Ankara, Sevinç Matbaası, 1977, s. 175-185.
- Yüksel, Murat: **Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri**, Trabzon, Yunus Dergisi Yayınları, 1993.

- : **Trabzon'da Türk-İslam Eserleri ve Kitabeleri**, Trabzon, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 2000.
- : **Trabzon Sülûklü Mezarlığındaki Tarihî Şahsiyetler ve Kitabeler**, Trabzon, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, 1998.
- Zengin, Ahmet Yaşar: **Kastamonu Velileri**, İstanbul, y.y., 2003.
- Zerkânî, Muhammed Abdülazîm: **Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1424/2004.
- (Zeynî, M. b. M. Hüseyinî): **İcazetnâme**, (yazma), KBYEK, nr. 5848, vr. 7a-b.
- Zilî, M. Hamdi: **Risâle fî'l-Kırâa**, (yazma), KBYEK, nr. 9670, vr. 1b-16b.
- Zirikli, Hayreddin: **El-A'lâm**, Beyrut, Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 2002.
- Zübeyrî, Veliyyüddîn Ahmed El-Hüseyin 'v.d.': **El-Mevsû'atü'l-Müyessera: fî Terâcîmi Eimmeti't-Tefsîri ve'l-İkrâi ve'n-Nahvi ve'l-Lüğa**, İngiltere, El-Hikme, 2003.

YAZARI TESPİT EDİLEMEYENLER

- Beyan Hafs Ne Yerde Müfreddür Ne Yerde Sekt Der Anı Bildürür**, (yazma), Süleymaniye ktp., İsmihan Sultan blm., nr. 10, vr. 108a-120b.
- Cühdü'l-Mukîl Tercemesi**, (yazma), MÜİFK, Yazmalar blm., nr. 266.
- Esmâü'l-Kurrâ**, (yazma), Milli ktp., Eskişehir İl Halk ktp., blm., nr. 60, vr. 62b-74a.
- Haşiye alâ Risâle fî Keyfiyyeti Edâi'd-Dâd**, (yazma), Balıkesir İl Halk ktp., Balıkesir blm., nr. 369, vr. 87b-102b.
- Hırzû'l-Emânî Şerhi**, (yazma), Süleymaniye ktp., Erzincan blm., nr. 7, vr. 54b-138b.
- Kitab-ı Vucûhât**, (yazma), Milli ktp., Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk ktp., blm., nr. 17583, vr. 1-250.
- Kırâate Ait Bir Eser**, (yazma), Süleymaniye ktp., Saliha Hatun blm., nr. 4, vr. 1-24.
- Kırâat-ı Seb'a**, (yazma), Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 4942.
- Kırâat Risâlesi**, (yazma), Bursa İnebey Yazma Eser ktp., Orhan Camii blm., nr. 128, vr. 1-246.

Kırâat Risâlesi, (yazma), Milli ktp., Ankara Adnan Ötüken İl Halk ktp., blm., nr. 3089, vr. 101b-132b.

Kırâatu Asım alâ Rivâyet-i Hafs, (yazma), Manisa İl Halk, ktp., Manisa blm., nr. 374, vr. 1b-19a.

Kıt'a min Kitâbi Vucûhi'l-Kırâât, (yazma), Süleymaniye ktp., Reisülküttâb blm., nr. 8, vr. 141b-149a.

Manzume alâ Rusûmi'l-Kur'ân ve'l-Hurûfi'l-Kavâid, (yazma), Süleymaniye ktp., İsmihan Sultan blm., nr. 10, vr. 94b-108a.

Mebisât fi'l-Kırâa, (yazma), Süleymaniye ktp., Erzincan blm., nr. 7, vr. 1b-52a.

Mecmûatü İlmi'l-Kırâat Mine't-Takrîbi Min Tarîki Ahmed Sûfî, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 38.

Mecmûatü'l-Kırâât mine'l-Aşere ve't-Takrib, (yazma), Süleymaniye ktp., Kasidecizâde blm., nr. 690, vr. 1-130.

Mir'at-ı Sicill-i Memurin-i Osmaniyye veya İnkılab-ı Ahir-i Osmanideki Rical-i Afife-i Devlet, İstanbul, Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, 1325/1909, Cüz I.

Risâletün fi'l-Aşere, (yazma), Edirne Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 4831.

Risâle fî Beyâni Dâdi's-Sahîha, (yazma), Süleymaniye ktp., İbrahim Efendi blm., nr. 32, vr. 205b-209a.

Risâle fî Beyâni Edâi'd-Dâd, (yazma), Manisa İl Halk ktp., Manisa blm., nr. 8037, vr. 51b-58a.

Risâle fî Beyâni Esbâbi İhtilâfi'r-Rusûmi'l-Osmâniyye, (yazma), Süleymaniye ktp., Ayasofya blm., nr. 397, vr. 37b-83b.

Risale fî Beyâni İhtilâfi Ebibekr ve Hafs an Asım, (yazma), Süleymaniye ktp., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 2109, vr. 14b-25a.

Risâle fî Beyâni'l-Mühimmât li'l-Küttâb fi'l-Mesâhifi'l-Osmâniyye, (yazma), Süleymaniye ktp., Ayasofya blm., nr. 397, vr. 85b-130b.

Risale fî Beyâni Rivayeti Hafs an Asım, (yazma), Süleymaniye ktp., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 29, vr. 1b-40a.

Risâle fî Beyâni Rusûmi'l-Mesâhifi'l-Osmâniyye, (yazma), Süleymaniye ktp., Saliha Hatun blm., nr. 2, vr. 1b-13b.

Risâle fî Cem'i İdgâmi'l-Kebîr ve's-Sağîr li's-Sûsî, (yazma), Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., nr.10, vr. 89b-94b.

Risâle fî Keyfiyyeti Edâi'd-Dâd, (yazma), Süleymaniye ktp., Bağdatlı Vehbi blm., nr. 10, vr. 18b-21b.

Risâle fî Keyfiyyeti'l-Kırâati bi'l-Cem', (yazma), Çorum Hasan Paşa İl Halk ktp., nr. 191, vr. 61b-68b.

Risale fî'l-Kırâa, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 23.

Risâle fî Kırâati Asım, (yazma), Süleymaniye ktp., İsmihan Sultan blm., nr.13, vr. 47b-68a.

Risale fî Kırâati Hafs an Asım min Tarîki's-Şatibiyye, (yazma), Süleymaniye ktp., Serez blm., nr. 1521, vr. 174b-184b.

Risâle fî Kırâati'l-Hemze, (yazma), Süleymaniye ktp., Mehmed Asım Bey blm., nr. 5, vr. 149b-164a.

Risâle fî'l-Kur'ân, (yazma), Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., nr. 7430, vr. 1b-15a.

Risâle fî Resmi Mushafi Seyyidinâ Osman, (yazma), Süleymaniye ktp., Hacı Mahmud Efendi blm., nr. 307, vr. 1b-5a.

Risâle fî Rivâyeti Hafs an Asım, (yazma), Süleymaniye ktp., M Hilmi-F Fehmi blm., nr. 16.

Risâle fî't-Tekbîr, (yazma), Süleymaniye ktp., Denizli blm., nr. 414, vr. 78b-93a.

Risâle fî't-Tekbîr, (yazma), Süleymaniye ktp., Denizli blm., nr. 414, vr. 93b-99a.

Rumûzü'l-Kırâat fî'l-Kur'ân, (yazma), Milli ktp., Nevşehir Ürgüp Tahsin Ağa İlçe Halk ktp., blm., nr. 45, vr. 1b-51b.

Suret, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 21, vr. 15b-226b.

Suret, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 32.

Suret, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 60.

Suret, (yazma), MÜİFK, Üsküdarlı blm., nr. 79.

Tecvid Risalesi, (yazma), Süleymaniye ktp., Erzincan blm., nr. 7, vr. 139a-141a.

Terceme Kitabü'l-Vakf ve'l-İbtidâ, (yazma), Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., nr. 1122, vr. 1b-86a.

Vucûha Dâir Risale, (yazma), Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., nr. 6102, vr. 1-76.

Vucûha Dâir Risale, (yazma), Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., nr. 655, vr. 1-51.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Anarat, İdris: “Neyzen Tefvîk’in Aile Şeceresi, Çocukluk ve Gençlik Yılları”, (Çevrimiçi), <http://www.bafrahaber.com/yazaryazi/neyzen-tefvikin-aile-seceresi-cocukluk-ve-genclik-yillari--36399.html>, 10 Mayıs 2016.
- Ayışığı, Metin: “30 Ağustos Zaferi ve İstanbul’daki Yankıları”, (çevrimiçi), <http://metinayisigi.com/30-agustos-zaferi-ve-istanbuldaki-yankilari/>, 5 Mayıs 2016.
- Fâiz Abdülkadir, Şeyh ez-Zûr: **Eş-Şerhu’l-Muhtasır li-Manzûmeti’l-Mukaddimeti’l-Cezeriyye**, (Çevrimiçi) <http://www.halqat.com/Book-341.html>, 4 Ocak 2014.
- Harbî, Süleyman b. Halid: **El-Müzekkira fî Şerhi’l-Mukaddime**, (Çevrimiçi) <http://shamela.ws/rep.php/book/2469>, 4 Ocak 2014.
- Keskin, Orhan: **Bütün Yönleriyle Sivrihisar**, (Çevrimiçi), <http://sivrihisar.web.tr/diger-unluler.html>, 1 Mayıs 2015.
- Kuzucu, Hayati: **Burdur Ünlüleri**, (Çevrimiçi) <http://www.burdurtarihi.com/halilburduri.html>, 9 Mayıs 2014.
- Küfrâvî, Ebû Yusuf: “İktisâfu Müellifi Kitâbi’l-İhtidâ fî’l-Vakf El-Mensûb li-İbni’l-Cezerî”, (Çevrimiçi) <http://qiraatt.com/vb/showthreadphp...ted=1#post7366>, 12 Aralık 2013.
- Küfrâvî, Ebu Yusuf: “Müellifu Câmi’ü’l-Kelâm fî Resmi Mushafi’l-İmâm”, (Çevrimiçi) <http://vb.tafsir.net/tafsir34187/#.Vg0Wveztmko>, 1 Mayıs 2015.
- Merfet binti Muhammed: **Şerhu Usûli Metni’l-Dürre fî’l-Kırââtî’s-Selâsi’l-Mütemmîme li’l-İmâm İbni’l-Cezerî**, (Çevrimiçi) <http://quran->

university/uu/uploads/13260262053.pdf, 4 Ocak 2014.

Yüksel, Müfid:

“Hakikatperver Efendim”, (çevrimiçi), <http://divanpost.blogspot.com.tr/2010/02/hakikatperver-efendim.html>, 23 Haziran 2016.

100 Yıl Önce: 20 Ocak 1907, (çevrimiçi), <http://birseyler.de/osmanli-tarihi/15062-100-yil-once-20-ocak-1907-a.html>, 10 Mayıs 2016.

